Af mit Livs og min Tids Historie.

Af

A. S. Ørsted.

Første Bind.

Kjøbenhavn.

Gyldendalske Boghandling.

1851.

Trykt i det Schultziske Officin.

Fortale.

Det første Bind af disse mine Bidrag til mit Livs og min Tids Historie lod jeg udgaae uden Fortale, fordi det, jeg ellers i en saadan kunde have at sige, allerede var sagt i den indledende Deel af selve Skriftet i Forbindelse med mit deri paaberaabte i Februar Maaned 1850 udgivne Skrift: „For den danske Stats Opretholdelse i dens Heelhed," i hvilket jeg havde bebudet nærværende i 1848 begyndte og temmelig fremskredne men ved de der forklarede Omstændigheder afbrudte Arbeide. Derimod er der Adskilligt, som jeg finder at burde forudskikke, i det jeg herved overgiver det andet Bind til mine Medborgere.

Min første Bemærkning er, at den største Deel er af et andet Indhold end man havde kunnet vente. Neppe vil Nogen just antage, at jeg burde have bundet mig til nogen streng Tidsfølge i de Meddelelser over min Virksomhed som Forfatter og Embedsmand og over de samtidige Bevægelser i Literaturen og Samfundsforholdene, der ere dette Skrifts Formaal. Men det kunde dog synes, at jeg har dvælet for længe ved enkelte Æmner, som jeg enten i videnskabeligt eller statsborgerligt Hensyn har fundet mig opfordret til at belyse, og at jeg derved mere end vedbørligt har fjernet mig fra Tidsfølgen. Fremfor alt kunde den Række af Betragtninger, som jeg har knyttet til Forordningen om Trykkefrihedens Grændser af 27de September 1799, frembyde Stof til en

saadan Udsættelse; men foruden at denne Lov lige fra det Øieblik den udkom og indtil min Udtrædelse af Statstjenesten er kommet i saa mangehaande Berørelse med min Virken og med mit Forhold til mine Medborgere, har den og, navnlig gjennem det der af samme middelbar har udviklet sig, faaet en saa betydende Indflydelse paa vore Samfundstilstande, at der var en særdeles Opfordring for mig til at meddele hvad der kunde tjene til at sætte den og hvad der staaer i Forbindelse med Samme i det rette Lys; og der vare mange Sider, hvorfra jeg fandt, at de gjængse Meninger desangaaende behøvede Opklaring og Berigtigelse. Jeg er derfor for det første gaaet ind paa en udførlig Fremstilling af den nærmest foranliggende Periodes Trykkefrihedstilstande, hvorved Forordningen blev fremkaldt; deri turde der indeholdes Adskilligt, som enten er de allerfleste af de Nulevende ubekjendt, eller hvorom der kun haves upaalidelige og for en stor Deel aldeles falske Overleveringer. Endvidere har jeg udhævet og yderligere retfærdiggjort og tildeels nærmere bestemt de Meninger angaaende den rigtige Fortolkning og Bedømmelse af Forordningens meest indflydelsesrige Bestemmelser, som jeg allerede i 1799 søgte at gjøre gjeldende. Fremdeles har jeg søgt at give en tro Forestilling om det Indtryk, Forordningen i sin Tid gjorde, og om de Aarsager, hvorfor det saa snart tabte sig, samt at berigtige de almindelige Meninger om dens Indflydelse paa Literaturen og Samfundstilstandene. Ogsaa har jeg givet et Overblik over de Forandringer, som efterhaanden foregik i Samme gjennem Lovgivningen, saavel som over den forskjellige Opfatning, der Tid efter anden havde gjort sig gjeldende af selve Forordningen eller af de senere Bestemmelser om Trykkefriheden. Herunder har jeg og i Særdeleshed oplyst mit Forhold saavel til hine Lovforandringer som til de ved Presselovenes Haandhævelse fulgte Forholdsregler, og derved faaet Leilighed til at berigtige en Mængde vrange Forestillinger, som man derom havde dannet sig, uden at jeg til den Tid jeg stod i

Statstjenesten kunde gaae dem i Møde.*) Alt dette ville maaskee de Fleste dog finde at være i sin Orden; og om jeg end ikke tør gjøre Regning paa nogen synderlig Stemning for de af mig over selve Sagen fremførte Meninger, hvilke jeg iøvrigt troer at have tilstrækkelig begrundet, saa vil man dog uden Tvivl erkjende, at mine Meddelelser udbrede Lys over flere Partier af vor Trykkefriheds Historie. Men den Deel af første Bind, hvori man vil være meest tilbøielig til at finde at jeg var gaaet for langt uden for mit Formaal, er den, hvori jeg, ved en Række af Betragtninger over de i den nærmeste Tid efter Forordningen af 27de September 1799 indtil 1810**) udkomne Love, søger at gjendrive den Paastand, at Forordningen dannede en Overgang fra Lys til Mørke i vort Stats- og Folkeliv. Disse Betragtninger begynde S. 272 og gaae gjennem det hele Bind, uden engang der at være bragte til Ende. Jeg var nemlig vel blevet færdig med den Række af Love fra bemeldte Tid, hvilke jeg havde opstillet som indeholdende en fuldkommen værdig Fortsættelse af de velgjørende Reformer, hvorved den nærmest foranliggende Tid var blevet et saa skjønt Afsnit i Fædrelandets Historie. Men for fuldstændigen at belyse hiin Paastand maatte jeg og paa lige Maade gjennemgaae de Love og Foranstaltninger fra bemeldte Tidsrum, der udgjorde eller syntes

---

*) I Forbigaaende bemærkes, at jeg og i nærværende Bind S. 266—268 har havt Anledning til at meddele en ny for Trykkefrihedens Historie og mit Forhold til Samme ikke uvigtig Oplysning.

**) Denne Tidsgrændse var nærmest foranlediget ved den Omstændighed, at mine Meddelelser om mit eget Liv nogenlunde var rykket frem til Slutningen af 1810, da jeg ombyttede min første Embedsstilling som Assessor i Hof- og Stads-Retten med en lige Plads i Høiesteret. Men der var desuden endnu i 1810 udkommet en af de meest betydende Love i foranførte Retning, medens der i den senere Tid ikke findes nogen, der kunde betragtes som en Fortsættelse af de reformatoriske Bestræbelser, hvorved den nærmest forudgaaende Tid havde udmærket sig.

at udgjøre et Skyggeparti i Lovgivningen og Statsstyrelsen, og dette blev S. 402—403 henviist til et følgende Bind. Allerede i den saaledes i første Bind tilendebragte Deel af de foranførte Betragtninger havde jeg givet det, jeg i 1848 i saa Henseende havde nedskrevet, en betydelig Udvidelse, i det jeg udførlig gik ind paa de omhandlede Anordningers Forhold til Meningerne og Stemningerne ei blot til den Tid da de udkom, men endog i meget senere Tider. Herved havde jeg faaet Leilighed til at bevise, at de ei blot i fremskridende Retning vare gaaede ud over Datidens Meninger og Stemninger, men at de endog i en senere og i flere Maader ikke lidet fremskreden Tid vare selv af meget indsigtsfulde og frisindede Mænd blevne angrebne forbi de skulde være gaaede den forhen bestaaende Retstilstand for nær. I Forbindelse hermed har jeg og udbredt mig over de Meninger i en ganske modsat Retning som i den allernyeste Tid pludselig ere komne i Veiret og hvorefter den omhandlede Lovgivning skulde være blevet staaende paa Halvveien, og navnlig er jeg gaaet ind paa en omfattende Prøvelse med Hensyn til de af disse Meninger, der havde meest Udsigt til virkelig at gjøre sig gjeldende (see til Exempel de Betragtninger i Anledning af Tiendeforordningen af 8de Januar 1810, der findes S. 298—319). De omhandlede Anliggenders store statsborgelige Vigtighed turde dog maaskee indeholde tilstrækkelig Undskyldning for den Udførlighed, hvormed jeg har belyst dem, forudsat iøvrigt at mine Domme over disse Anliggender maatte findes at have Sandhed og Betydning. Men ved i det nærværende Bind at være gaaet over til den anden af de ovenmeldte Rækker er jeg kommet endnu længere fra den lige Vei i Fortsættelsen af mit Livs og min Tids Historie, og det er især det, der har anlediget mig til i denne Fortale at give en nærmere Forklaring, hvori jeg dog ogsaa har fundet det hensigtsmæssigt at kaste et Blik over den Deel af det første Bind, derstaaer i nærmest Forbindelse dermed. Først i nyes-

nævnte Række staaer en under 13de November 1799, altsaa saa lige efter Forordningen af 27de September udkommen Anordning, der, for at danne en til Handelens og andre Virksomheds-Grenes Opretholdelse under den store Pengeforlegenhed, som da havde viist sig, bestemt Laane-Indretning (Depositokassen), hjemlede Udstedelsen af en ny Art Pengesedler (Depositosedler). Denne Seddeludgivelse, der iøvrigt ikke synes i sin Tid at have fremkaldt nogen Betænkelighed, havde jeg i mine i 1815 udgivne i Eunomia 1ste Bind optagne Betragtninger over det danske Pengevæsen udhævet som det første Leed i en Række af Love og Forantaltninger, hvorved Regjeringen var gaaet tilbage fra den Vei, som den i 1791 havde indslaaet til vort da saa skrøbelige Pengevæsens Opreisning og Befæstelse. Dette havde jeg nærmere udviklet, ved at vise hvorledes den, skjøndt den fra først af og indenfor dens oprindelige Begrændsning ikke havde viist nogen skadelig Følge, dog havde brudt Isen for en mindre streng Fortolkning af det til Seddelcreditens Betryggelse i 1791 givne Tilsagn, hvilken, under den fortsatte og udvidede Benyttelse, hvortil de senere Tider gave Anledning, førte hen til det forstyrrede Pengevæsen, der bragte saamange Lidelser over Landet (see dette Bind S. 3—4). Oprindeligviis havde jeg ikke tænkt ved denne Leilighed at gaae dybt ind paa Bedømmelsen af den Forholdsregel, der indeholdes i Plakaten af 13de November 1799. Det forekom mig tilstrækkeligt at udhæve hvad jeg derom i 1815 havde yttret og ved Siden deraf at eftervise, hvor lidet det, efter de Kræfter og den Retning, som havde viist sig i den nylig tilendebragte Trykkefriheds Periode (see 1ste Bind S. 253—270), lod sig antage, at Pressen vilde have havt Syn for den betænkelige Side af hiin Forholdsregel, hvilken havde været meget velkommen baade i Hovedstaden og trindt omkring i Landet. Dette havde iøvrigt faaet en afgjørende Bestyrkelse ved den voldsomme Maade, hvorpaa Pressen i en langt senere Tid havde

kastet sig over Banken, fordi den ikke havde villet anerkjende en Berettigelse som der endnu, trods de senere langt skarpere udtrykte Tilsagn, skulde tilkomme Regjeringen til, uden Bankens Samtykke, at sætte Sedler i Omløb, der skulde gaae og gjelde som Betalingsmiddel i de offentlige Kasser. (See herom dette andet Bind S. 28—37). Hertil havde jeg og indskrænket mig i den Bearbeidelse af Sagen, som jeg i 1848 havde foretaget. Men ved paany at lægge Haand paa Værket fandt jeg, at jeg ikke kunde blive staaende derved; thi efter det udvidede Omfang, som jeg havde givet mine Betragtninger over de i det omhandlede Tidsrum udkomne Love, hvori den fremskridende Retning endnu kraftigen viste sig, burde jeg og omhandle de Love og Foranstaltninger, som hørte til den anden Række, paa en saadan Maade, at jeg derved leverede et væsentligt Bidrag til Bedømmelsen af den hele Regjerings-Aand i bemeldte Tidsrum. Jeg havde saaledes nu at udtale en bestemtere Dom over den oftmeldte Forholdsregels Forsvarlighed end den, der efter den Hensigt, hvori jeg i 1815 havde berørt Samme, laae i mine daværende Yttringer, i hvilke man iøvrigt dog maaskee vilde finde en, skjøndt med en let forklarlig Tilbageholdenhed udtrykt Misbilligelse. Jeg maatte saaledes nu gaae nærmere ind paa det i 1791 givne Tilsagns retlige Betydning (see S. 9—12), saavelsom paa de Tilstande, der dog mulig kunde tjene til Retfærdiggjørelse for den mindre strenge Fortolkning, som Regjeringen i 1799 vedtog af bemeldte Tilsagn, thi en ligefrem Tilsidesættelse af samme kan man ikke med Føie finde i Plakaten af 13de November 1799. Men herved kom det ikke blot an paa den umiddelbare Tilstand, der i Øieblikket gjorde en Formerelse af Omløbsmiddelet til en næsten uafviselig Nødvendighed, men man maatte trænge ind i dens Sammenhæng med de nærmest forudgaaede Tilstande og Regjeringens Ledelse af disse. En nogenlunde grundig Opfattelse deraf var nu atter ikke mulig uden et omfattende Indblik i de Bestræ-

kelser, som Datidens Regjering i andre Retninger havde anvendt for at afhjælpe den mangesidige Brøst, hvoraf Staten leed paa den Tid Frederik den Sjette som Kronprinds tog Statsroret i sin Haand. Det fører til en aldeles skjæv Dom over hiin Regjering, naar man, med en Forfatter der har leveret en meget vidtløftig og i høi Grad nedsættende Bedømmelse af bemeldte Tids Finantsbestyrelse (hvilken jeg paa mange Steder i dette Skrift har faaet Anledning til at berøre), gaaer ud fra den Forudsætning, at den burde have anstrænget enhver Kraft, som fandtes i Staten, for uden Ophold at skaffe et fast Pengevæsen tilveie. Der er vist Ingen, der har havt en klarere Indsigt i Skadeligheden af Landets vaklende Pengevæsen eller en mere levende Attraae efter at see det afløst af et fast, end den daværende Regjering; men den opfattede sin Opgave og de Forhold, hvorunder den havde at arbeide for samme, alt for vel til at kunne troe at dette Formaal lod sig opnaae og vedligeholde ved at betynge det Land, hvis Statsgjeld under de nærmest forudgaaede Regjeringer havde faaet en forfærdelig Tilvært og hvis Skatter ogsaa vare blevne i et meget betydeligt Omfang formerede,*) med yderligere Gjelds- og

*) Jevnfør dette Skrift S. 56—60, hvoraf sees, at Skatterne, naar man derunder indbefatter hvad Staten gjennem Tallotteriet fravandt Folket (hvilket vel ikke hørte under Begrebet om Skat men i Virkningen kun var værre), havde fra 1762 til 1784 faaet en Tilvært af rigelig 1½ Millioner daværende Courant Rigsdaler, medens Landet i den Tid ikke var fredet kjendelig frem. Den største af de saaledes tilkomne Skatter, den under 23de September 1762 paabudne Kopskat, faldt endda udelukkende paa Danmark, Hertugdømmet Slesvig og den Deel af Holsteen, som allerede da stod under Kongens Scepter; baade Norge og den forhen storfyrstelige saavelsom den da fælles Andeel af sidstnævnte Hertugdømme toge ikke Deel i det Beløb, som ved denne Skat blev bragt tilveie, ligesom det og, efter hvad der er udviklet, vilde have været meget urigtigt, om man da vilde have inddraget disse Dele af Staten under Skatten.

Skattebyrder. Den lod det derfor vel være sig magtpaaliggende, saavidt de svage Midler der vare til dens Raadighed tillode det, at hjælpe Pengevæsenet ud af den forfaldne Tilstand, hvori den havde modtaget samme; men den erkjendte derhos, at der ved Siden af de Forholdsregler, der umiddelbar skulde føre til dette Formaal, maatte sørges for at oplive og styrke de aandelige og materielle Kræfter i Folket, der kunde sætte det istand til at bære hine og i Tiden ogsaa forøgede Afgifter, og at man derfor kun langsomt, tildeels gjennem Omveie, og ikke uden Fare for stundom ved uheldige Begivenheder at blive for en Tid standset, kunde komme til et aldeles tilfredsstillende Pengevæsen. Om denne Regjeringens sunde og veloverveiede Plan vidner den baade paa Dansk og Tydsk under 8de Juli 1785 udstedte Plakat angaaende Afbetaling af den Kongelige Gjeld til Banken m. v., der, i vor Tids Sprog, kan betegnes som den daværende Regjerings Program. Men endnu livfuldere træder denne Plan frem i den Række af omhyggelige alsidig gjennemtænkte Love, hvorved den søgte i alle Retninger at udvikle Folkets Kræfter, blandt andet ved efterhaanden at frigjøre disse for de mange hemmende Baand, der i den ældre Tid vare lagte paa samme, hvilke Baand under de nærmest foregaaende Regjeringer ingenlunde vare løsnede. Jeg har derfor søgt at give et tro Billede af denne herlige Regjerings Virksomhed i dens mange Forgreninger og med Hensyn dertil søgt at sætte mig og mine Læsere ret ind i Stats- og Folke-Tilstandene, baade saaledes som de vare ved Begyndelsen af hiint Tidsrum, nemlig da Kronprindsen traadte i Spidsen af Regjeringen og til nærmeste Raadgivere kaldte de ypperlige Mænd, ved hvis Medvirkning han fik saa meget Godt udrettet, og saaledes som de efterhaanden udviklede sig af de Spirer, som de allerede foretagne Forbedringer havde nedlagt. Jeg tør troe, at hvad jeg har udtalt om hine Tilstande og deres Udvikling vil findes bekræftet ved Kjendsgjerninger, som tildeels ligefrem ligge

for Alles Øine, og som iøvrigt de, der have oplevet hine Tider, ville kunne gjenfinde i deres Erindring. Den Vei, som jeg i saa Henseende er gaaet, vil uden Tvivl forekomme de Fleste for møisommelig; men for mig har det været en stor Tilfredsstillelse derved at være blevet end mere befæstet i den Erkjendelse, jeg fra min tidlige Ungdom har næret om hine Mænds ædle og dybe Statsviisdom og om den Velsignelse den bragte over Danmark.

Men selv naar man holder mig den lange Tilbagevei tilgode, hvorfor jeg i det Foregaaende har gjort Rede, saa vil man maaskee dog vanskelig finde sig i, at jeg, efterat denne omsider var tilbagelagt, ikke igjen har optaget den Traad, som jeg i Begyndelsen af dette Bind havde sluppet, men derimod kastet mig ind i en endnu længere Række af Undersøgelser, der baade i Tid og i Gjenstand fjærne sig fra det Afsnit i Fædrenelandets Historie, hvis Fortsættelse man nu maatte have ventet. Fra S. 212 og indtil dette Binds Slutning har jeg nemlig befattet mig med at belyse nogle af de meest betydende Spørgsmaal, som Forholdet mellem de forskjellige Dele, hvoraf Staten er sammensat, har fremkaldt. Da jeg ikke har paataget mig at levere „mit Livs og min Tids Historie," men ved det „Af", der staaer foran disse Ord, forbeholdt mig Valg af de Partier i denne Historie, hvorover jeg fortrinsviis kunde finde Kald til at udbrede mig, saa har jeg deri en vis Berettigelse til at springe omkring i Tiden. Jeg skulde sandelig dog ikke have benyttet denne Frihed i det Omfang, hvori jeg nu gjør det, dersom jeg ikke ved uafviselige Pligthensyn dertil havde fundet mig opfordret. Det havde fra flere Sider været mig beqvemmere og behageligere at anvende noget af den Tid, som jeg har brugt til hiint Æmne, paa at tildanne en Deel af mine for dette Værk bestemte Udarbeidelser af 1848, navnlig adskillige yderligere Belysninger af flere videnskabelige Æmner, hvormed jeg som Skribent havde befattet mig. Men det gjelder her Fædrelandets vigtigste Velfærdssag, og den er nu

kommet paa et saadant Trin, at Intet kan ligge den, der deler min Overbeviisning om hvad der i saa Henseende er det Rette og Sande, mere paa Hjerte end, efter Evne, at arbeide mod de eensidige Forestillinger om dette Anliggende, der i de senere Aar have grebet den store Flerhed af mine Medborgere, og som atter nu kunne faae Indflydelse paa dets Skjæbne. Saalænge Fædrenelandets Sag skulde udkjæmpes ved Vaabenmagt vilde det have været uforsvarligt eller i det mindste høist betænkeligt, om jeg vilde have reist mig mod det jeg fandt Overdrevent og Eensidigt i de Forestillinger, der ved den Styrke og Eendrægtighed, hvormed de beherskede alle Sind, gave Danmarks Sønner en vidunderlig Kraft til Vaabendaad. Uagtet de Tvivl, som jeg nærede om hvorhen denne Retning omsider kunde føre, iagttog jeg derfor til den Tid en dyb Taushed; mindst kunde de personlige Mishandlinger, hvormed jeg blev overvældet, bringe mig til at bryde denne Taushed. Da ikke blot Vaabnene vare komne til Hvile, men og al rimelig Udsigt var forsvunden til at de paa ny vilde blive satte i Bevægelse, traadte jeg vel frem for at bekjæmpe de Meninger, der kun vilde tjene til at forhindre den Ordning af Forholdene, hvortil vor Tapperhed og Samdrægtighed havde banet Veien; men jeg tilbageholdt alt, hvad der paa fjærneste Maade kunde tænkes at kunne gjøre Afbræk i det, der under de langsomt fremskridende Underhandlinger maatte været at udrette til Danmarks Bedste. Nu da man ogsaa ad denne Vei foreløbig har opnaaet alt hvad der nogenlunde lod sig vente, vil Fædrenelandets Skjæbne fornemmelig beroe paa at de, der som Folkets Udvalgte faae Indflydelse paa den endelige Afgjørelse, ikke lade sig forlede til saadanne overspændte med Sagens retlige og politiske Stilling uovereensstemmende Fordringer, at Regjeringen derved lammes i sine Bestræbelser for en taalelig Ordning af de forstyrrede Forhold. Jeg har derfor nu færre Betænkeligheder og stærkere Opfordring til atter at oploste min Stemme i denne Sag end jeg havde i 1850.

Hvad der nærmest anledigede de Betragtninger over hint Anliggende, som have faaet Plads i nærværende Skrift, var en meget anseet Forfatters fornyede Angreb paa den Anordning, Regjeringen under 15de Mai 1834 gav for Provindsialstænderne forsaavidt Hertugdømmerne angik, men endnu mere paa de øvrige dermed samtidige nye Indretninger. Ved denne Leilighed skal der, som Følge af et Parties Underfundighed, der havde Tilhængere blandt Kongens høitbetroede Mænd, i Forbindelse med Kongens og hans øvrige Raadgiveres ubegribelige Svaghed, være begaaet et uhyre Feilgreb, hvori Skylden skal ligge til alle de Ulykker, som i de senere Aar ere overgaaede Landet. Det er ved dette Skrift jeg har opholdt mig fra S. 212—304; og jeg tør paastaae, at der i alt hvad Forfatteren har sagt enten imod selve de Indretninger han angriber, eller om de forkastelige Indflydelser, som derved skulle have gjort sig gjeldende, ikke er noget Træk, som jo tilstrækkelig er belyst, og at det deraf fremgaaer, at han ikke allene overalt er bleven Beviset skyldig, men at der og foreligger afgjørende Modbeviis. Dette er endog hvad flere Punkter angaaer ført fra flere Sider. Det er saaledes efterviist, at der i Stændernes Indretning ikke er mindste Spor til Eftergivenhed mod holsteenske Ønsker eller Begunstigelse af Ridderskabet eller af nogensomhelst aristokratisk Retning (S. 224—235), og ligesaa lidet noget, som kunde give holsteenske Interesser og Ønsker Herredømme i de slesvigske Stænder. Men det er derhos lagt for Dagen, hvorledes begge Hertugdømmernes Stænder netop i sær vigtige Sager have staaet imod hinanden, og at de slesvigske ved Sagens endelige Afgjørelse have faaet Medhold, medens Regjeringen end ikke har viist nogen Ængstelighed ved selv mod begge disse Stænderforsamlingers Mening at sætte igjennem hvad den havde fundet at være ret (S. 257—261). Jeg indseer meget vel, at denne Paastand vil overraske Læserne, der i saa mange Aar ere vante til at høre og troe det Modsatte, men

det er dog soleklar Sandhed, hvorom Enhver kan overbevise sig, hvis han vil gjøre sig Uleilighed med at eftersee mine Beviser, i hvilken Henseende jeg tør forudsætte at Ingen, efter min Opfordring, vil see sig istand til at fremkomme med andre Kjendsgjerninger, der vidne derimod. Kun maa jeg bede bemærket, at hvad jeg har yttret om de slesvigske Stænders Selvstændighed lige over for de holsteenske kun har Hensyn til Indretningens Natur og til det, der viste sig under de første Stænderforsamlinger, hvilke lode sig lede af de sande og nærmest liggende Interesser; hvorimod jeg ingenlunde nægter, at der i de senere Stænderforsamlinger viser sig tydelige Spor af den Partiaand, hvori Meningerne vare blevne bearbeidede (cfr. S. 468).*) Jeg tør saaledes dristig paastaae, at der Intet var mere fremmed for Regjeringens Foranstaltninger i 1834 end en Aand, som man kunde kalde slesvig-holsteensk, og at en saadan ligesaa lidet har viist sig i den Maade, hvorpaa den behandlede Stændernes Andragender og Betænkninger. Regjeringen vilde vel paa ingen Maade sønderrive de Baand, som i saa mange Slægtfølger havde forenet de to Hertugdømmer, men den viste den yderste Varsomhed for ikke at knytte dem fastere til hinanden. Selv Frygten for at den

*) Den Kamp, der allerede i den anden slesvigske Forsamling fremkom i Anledning af det der gjorte Forslag om det danske Sprogs Indførelse som Ting- og Forretningssprog i de Districter, hvor det var Kirkesprog, var ikke en Kamp mellem en holsteensk og en slesvigsk Retning men mellem forskjellige Bestanddele af den slesvigske Befolkning. Forslaget fik iøvrigt og Stemmefleerheden for sig, og at det ei vilde gaae igjennem uden Modstand, var allerede sandsynligt af den Grund, at det gik ud paa en Afvigelse fra det, hvortil man i flere Aarhundreder havde været vant; men der var desuden allerede den Tid fra dansk Side forefaldet Adskilligt, som tjente til at nære den Mistanke, at der herfra arbeidedes paa Slesvigs Indlemmelse i Kongeriget; fra fine Sider har man vel og benyttet sligt for private Hensigters Opnaaelse.

Kongelige Mandsstamme om ikke lang Tid kunde uddøe, en Frygt som allerede da gik meget omkring i Regjeringsmændenes Hoveder, var dem en Grund mere til at holde Slesvig netop i det Forhold til Holsteen, hvori det fra gammel Tid var kommet. Paa den ene Side tænkte man sig, at hvis Danmarks Forbindelse med Holsteen i et saadant Tilfælde ikke kunde opretholdes, saa vilde Slesvigs nøiere Tilslutning til Samme kunne blive benyttet for ogsaa at gjøre Danmark dette Hertugdømme stridigt. Paa den anden Side erkjendte man, at den gamle Forbindelse frembød vigtige Grunde, hvorfor man baade i og uden for Holsteen maatte ønske en saadan Sagens Ordning, at begge Hertugdømmerne fremdeles maatte blive sammen, hvilket ikke kunde opnaaes uden ved at ogsaa Forbindelsen med Danmark vedligeholdtes, og at det altsaa og med Hensyn til hiin Eventualitet vilde have været uforsvarligt nu vilkaarligen at opophæve hiin Forbindelse. Det kan vel være, at der burde have været anvendt større Kraft og Iver for at sikkre det Heles Sammenhold; men, ligesom det dog ikke er ganske vist, om det tilsigtede Øiemed derved havde været at opnaae, saaledes var det, saalænge ingen Sikkerhed i saa Henseende var tilveiebragt, tilbørligt, at Regjeringen tog sig iagt for fra nogen Side at forøge de Farer, hvorfor Staten i det omhandlede Tilfælde vilde være udsat. I Særdeleshed vilde det, alle andre Betragtninger tilsidesatte, have været en Feil, om den vilde have affondret Slesvig saaledes fra Holsteen, at de i den hidtilværende Forbindelse liggende Grunde for at den danske Arvefølge, som maatte ansees vel begrundet med Hensyn til Slesvig, udvidedes til Holsteen, gik tabte*). Tanken om en saadan Affondring kom og først frem i det Blad, som søgte Danmarks Lykke i at det blev Holsteen qvit, for at det kunde forene sig med Skandinavien og da bringe Slesvig med

---

*) „For den danske Stats Opretholdelse i dens Heelhed." S. 69—82.

som Fastensgave. Ligesom alt hvad dette Blad udtalte til Anbefaling for denne dets Yndlingstanke vidnede om den største Uklarhed, saaledes er det og vist, at en saadan Plan havde den hele europæiske Politik imod sig, medens det netop i den sidste Tid har viist sig, at den var rede til at opretholde den danske Stat i dens Heelhed selv til en Tid, da dens Medvirkning kun blev forlangt til at værne om Danmarks Ret til Slesvig, i det der den Tid var en Lyst til at give Holsteen den tydske Revolution i Vold, ja man endog var villig til, naar det kneb, at give den Deel af Slesvig, der var overveiende tydsk, med i Kjøbet. — Skulde Regjeringen i 1834 have kundgjort sine Grundtanker angaaende de to Hertugdømmers Forhold indbyrdes og til Danmark i et Program, saa kunde det ikke blevet af andet Indhold end det, som ligger i de S. 286—289 anførte Udtalelser af en hedengangen Historieforsker, som baade den titomtalte Forfatter og Andre stille i Spidsen af vore Antislesvigholstenere, og det med Ret, naar Slesvigholstenismen skal betegne en Stræben efter at sønderrive de naturlige og historiske Baand mellem Danmark og Slesvig for af dette og Holsteen at danne en særlig Stat, med Uret derimod, hvis det allerede skulde være en Slesvigholstenisme at ville Vedligeholdelse af den ogsaa naturlige og historiske Forbindelse, som Regjeringen stedse havde anerkjendt mellem begge Hertugdømmer.

---

*) Jeg har ikke de Bind af „Fædrelandet" ved Haanden, hvori disse Udtalelser ere at læse, men af en Artikel, som jeg i sin Tid har ladet indføre i den Berlingske Avis seer jeg, at de blandt andre Steder ere at finde i Aargangen 1843, Nr. 1122—1125, 1127—1128. „Fædrelandet" havde og ret vel bemærket, hvorledes Regjeringen gjennem Slesvig søgte at binde Holsteen nærmere til sig, men det var bemeldte Blad en Torn i Øinene, og det udtrykte sin Uvillie derover ved den idelig gjentagne Betegnelse af denne Stræben som en „Fisken efter Holsteen."

Forsaavidt oftmeldte Forfatter er vedblevet, ja endog skarpere end forhen, har udtalt sin Paastand, at den fælles Bestyrelse for begge Hertugdømmernes Anliggender først blev skabt i 1834, uden at han dog har gjort mindste Forsøg paa at gjendrive mine i Skriftet „For den danske Stats Opretholdelse i dens Heelhed" derimod fremsatte Indvendinger, har jeg Side 218 ff. eftervüst de væsentlige Leed i det Beviis jeg der havde ført for, at selve Fællesskabet var ældgammelt, og at der i 1834 kun skete en under de daværende Forhold saa godt som nødvendig og derhos aldeles ubetænkelig Forandring med Hensyn til et underordnet Organ for denne Bestyrelse. Derhos har jeg udhævet adskillige Steder i den af ham paaberaabte Instrux for den slesvigholsteenske Provindsialregjering, der umiddelbar modsige hans Paastand. Ogsaa har jeg Side 278—282 bemærket, hvorledes der og forhen vare locale Myndigheder fælles for begge Hertugdømmerne; deriblandt Statholderskabet,*) der vilde have

*) Dette fælles Statholderskab saavelsom de øvrige fælles Indretninger, hvilke Hertugdømmerne fik efterat de vare blevne forenede under Fyrster af det Oldenborgske Huus, er ofte blevet omtalt, som om det indeholdt noget forfatningsstridigt. Men uagtet Christian den Første i Privilegierne af 1460 baade forudsætter særlige Statholdere og særlige Landdage m. v. for Slesvig og for Grevskaberne Holsteen og Stormarn, saa var det dog kun ved en naturlig Udvikling af det da stiftede Forhold, at Fællesskabet efterhaanden udvidede sig over de oprindelige Grændser, hvilket ganske var en Sag mellem Fyrsterne og Stænderne, uden at Danmark, hvis Lehnshøihed over Slesvig ikke derved blev svækket, havde nogen Ret eller nogen Interesse i at hindre det, og derom har der heller aldrig førend i de sidste Aar været Tanke. (See „For den danske Stats Opretholdelse" o. s. v. S. 179—180). Efter Delingen var det end ikke gjørligt, at endnu hele Slesvig, eller hele Holsteen havde samme Statholder, men det blev naturligt, at Kongen havde en Statholder for sin Deel af begge Hertugdømmer, medens Hertugen af Gottorf ingen behøvede.

været af nok saa stor Betydenhed som Provindsialregjeringen, saafremt det havde havt den Virkekreds som det i ældre Tider havde havt og som synes at svare til dets Begreb. Hvad jeg saaledes har bemærket i Anledning af hiin fornyede Paastand, var vistnok allerede mere end hvad der burde have været fornødent. Men bemeldte Paastand, hvorfra man henter sig Stof for den Haan og det Had, man har kastet paa hiin Tids Regjering, gaaer endnu allevegne igjen, som om det var en almindelig anerkjendt Sandhed, og den er i Særdeleshed paa et Sted, der maa give den betydelig Vægt, gjentagen i saadanne Vendinger, at det synes at være lagt an paa en indirecte Gjendrivelse af min Fremstilling, hvilken man dog ikke udtrykkelig er gaaet i Møde. Jeg skal derfor endnu i denne Fortale bede dem, der ville have en Dom over Sagen, om at ville gjennemlæse mit forannævnte Skrift S. 196—198. Her har jeg baade oplyst, hvorledes det Slesvig-Holsteen-Lauenborgske Cancellies Virkekreds ingenlunde var, saaledes som i Særdeleshed den titberørte Forfatter med Vold og Magt vil have det, indskrænket til Justits- og Politisager, men indbefattede saavel alt hvad der udgjør et Cultus- og Underviisnings-Ministerium, som en meget stor Deel af hvad der hører til et Indenrigsministerium, og derhos har jeg udviklet, hvorledes i de for hele Monarkiet fælles Collegier, navnlig i de to Kammercollegier *) Hertugdømmernes Sager, baade i det Personale, der behandlede samme, og i selve Behandlingen, vare affondrede fra Kongerigets (før 1814 Kongerigernes). Hvad jeg om den sidste Deel har bemærket, er vel ikke saaledes begrundet i Lovforskrifter som det, der angaaer den første. Det er derfor og det, som man synes ikke at ville anerkjende.

---

*) Det selvsamme gjaldt og med Hensyn til de øvrige fælles Collegier, til Exempel Generalpostdirectionen, men jeg holder mig fornemmelig til de ovennævnte to, som de indflydelsesrigeste.

Men det er i Et og Alt stemmende med de virkelige Forhold, hvilke jeg har havt fuldkommen Leilighed til at iagttage, og jeg er vis paa, at Ingen, der har havt Bekjendtskab med vort forrige Collegievæsen, deri vil kunne paavise nogen Urigtighed. Da man imidlertid, uden at agte derpaa, med den største Tilforladelighed vedbliver at fremstille Sagen anderledes, og derpaa grunder den Paastand, at hele Landets Ulykke har sin Oprindelse fra 1834, skal jeg, saa trættende det end er, endnu meddele adskillige Kjendsgjerninger, der vise hvor aldeles det inden 1834 har forholdt sig saaledes som af mig forklaret.

Jeg seer, at jeg har forbigaaet en Omstændighed, som end ydermere oplyser den rette Beskaffenhed af den Adskillelse der i de fælles Collegier var mellem Kongerigets og Hertugdømmernes Sager, den nemlig, at de havde deres særskilte Ordførere i Statsraadet, naar Collegiechefen, der stod i samme Forhold til begge Slags Sager, havde Sæde i Statsraadet, saavelsom og naar han ikke var i dette Tilfælde, men ved en særlig Forhindring var sat ud af Stand til at besørge Referatet. Jeg har nu fundet anført som et Beviis paa hvor lidet Adskillelsen havde at betyde, at det var det første Medlem i Collegiet, der, uden Hensyn til Forskjellen mellem Danmark og Hertugdømmerne, foredrog Sagen. Dette synes og at være aldeles begrundet i det aabne Brev af 19de April 1819 om Sagers Foretagelse i Statsraadet, jevnfør det ældre af 20de April 1814.*) Men denne Kongelige Befaling maa meget snart, jeg skulde troe umiddelbart efterat den var meddeelt**), være blevet saaledes udtydet eller forandret, at der i de fælles Collegier skulde forholdes som ovenanført, saaledes som Tilfældet og havde været i den ældre Statsraadstid.

*) Begge i den Usingske Samling.

**) Enten, som jeg snarest troer, ved en mundtlig Tilkjendegivelse til vedkommende Collegier eller i alt Fald ved særlige Reskripter til disse. Gjennem det danske Cancelli blev Intet derom udfærdiget.

For kun at holde mig til hvad jeg ganske umiddelbar har erfaret, saa fandt jeg i 1821, da jeg første Gang fik den Ære i de to ældre Deputeredes Forfald at foredrage nogle Cancellisager, to Referenter for Rentekammerets Sager, Wormskjold for de danske og v. Essen for Hertugdømmernes, og paa samme Maade forholdtes der stedse baade med Rentekammerets og med General-Toldkammerets Sager i den Række af Aar, hvori Møsting og Sehested vare Præsidenter hver i et af disse Collegier og tillige Medlemmer af Statsraadet. Medens fra 1831 disse Collegier forestodes af Directeurer, bleve Referaterne paa lige Maade deelte, naar disse Collegiechefer enkelte Gange havde Forfald, hvilket og hvad Rentekammeret angaaer blev almindeligt, efterat en Statsminister igjen havde faaet Præsidiet i Samme. Saafremt Ingen vil kunne modsige enten dette eller hvad jeg tidligere har anført om de herhenhørende Forhold, saa veed jeg ikke, om man endnu tør paastaae, at Kongerigets og Hertugdømmernes Sager i de fælles Collegier ikke vare adskilte fra hinanden af anden Grund eller med anden Virkning end sjællandske og jydske, eller slesvigske og holsteenske indbyrdes. Men hvis Nogen endda maatte nære Tvivl om de af mig saa omstændelig fremsatte Kjendsgjerninger, hvilket jeg dog ei kan troe, saa har jeg endnu andre Beviser for det Væsentlige i min Paastand. Det Fællesskab, som man nu finder for godt at betegne som administrativt, var noget Mere; det var et legislativt-administrativt; den førstnævnte Egenskab var ogsaa i sit Væsen den første, thi i den havde den anden sin Rod. Det var fordi Hertugdømmerne havde en fra den danske afsondret, men indbyrdes størstedeels fælles Lovgivning baade i Retsvæsenet og i Forvaltningsvæsenet, at det samme og maatte vise sig i den til Lovens Haandthævelse indrettede og ved samme bundne Bestyrelse. Hvorledes Lovgivningen for begge Hertugdømmer, efter i flere Aarhundreder at have været deels i fælles Stænders, deels i en fra de to Fyrster, mellem hvilke

Herredømmet var deels, udgaaende fælles Regjerings, deels i de enkelte Landsfyrsters Hænder, ogsaa efter Slesvigs Gjenforening med Danmark, blev holdt ganske ude fra Lovgivningen for dette Rige (for hvilket der end ikke udkom nogen Kundgjørelse om det forandrede Forhold hvori Slesvig var kommen til Kongen), og at den derimod i de væsentligste og meest betydende Forhold blev fælles, er omstændelig udviklet i oftnævnte Skrift: For den danske Stats Opretholdelse o. s. v. S. 186—193, og vides heller ikke at være modsagt. Men naar Hertugdømmerne, ikke blot med Hensyn til Retsvæsenet, Kirke- og Underviisningsvæsenet og de øvrige Gjenstande, der bleve henlagte under et for disse indrettet særligt Collegium, men ogsaa angaaende Landbovæsenet, Skattevæsenet, det stemplede Papir, Toldvæsenet og overhovedet over saa godt som alle de Forhold, der hørte under Rentekammeret og General-Toldkammeret, havde andre Love end Danmark, og disse i Almindelighed for dem fælles, saa var det jo deraf en umiddelbar Følge, at hine Anliggender maatte bestyres efter andre Regler i hine end i dette. Om de end i Et og Alt vare blevne bestyrede af de samme Mænd, saa vilde dog Bestyrelsen ligefuldt have været forskjellig. Forskjelligheden i Bestyrelses-Personalet var kun en Følge af at det ellers ikke vilde have været praktisk muligt vedbørlig at gjennemføre de forskjellige Bestyrelsesregler. Det maa herved ikke oversees, at der hertil, foruden nøie Kundskab om de særlige Love for de vedkommende Forvaltningsgrene, ogsaa behøvedes Bekjendtskab med Landets øvrige Love og Retstilstande, hvormed disse Forvaltningsgrene jevnligen komme i Berørelse, saavel naar der behøves Retternes, Øvrighedernes eller Communernes Medvirkning, som i mange andre Maader.

Det er sagt, at da dog enhver Sags Afgjørelse beroede paa Stemmeflerhed i det samlede Collegium, saa var det af liden Vigtighed, om den foreløbige Behandling af Danmarks og af Hertugdømmernes Sager var overladt et forskjelligt Personale.

Denne Bemærkning vilde være slaaende, saafremt den trufne Tingenes Orden var bygget paa Forudsætningen om to modstridende Villiesretninger, som vilde gjøre sig gjældende; i saa Fald vilde Adskillelsen have været saa godt som betydningsløs, da de Collegie-Medlemmer, som vare ansatte med Hensyn til Hertugdømmernes Sager, altid vare et Mindretal. Men det er ingenlunde fra en saadan Modsætning i Villien, den indførte Adskillelse er gaaet ud. Den Tanke, der har ligget til Grund, var derimod den samme, der og har ledet til de mange Afdelinger efter Fag, der fandt Sted i Collegierne, nemlig Nødvendigheden af at de uligeartede Indsigter, der kunne behøves til de forskjellige under et Collegium hørende Forretningers vedbørlige Røgt og som ingenlunde kunde forudsættes hos ethvert enkelt Medlem, dog ikke savnedes i Collegiet. Naar dette i sine forskjellige Forretningskredse var besat med Mænd, som vare dygtige til at bestyre de derhen hørende Sager, saa maatte Enhver i sin Forretningskreds faae en sær betydende Indflydelse, uden dog at blive eneraadig i Samme. Hans Colleger vilde ordenlligviis være tilbøielige til at slutte sig til ham som den, der baade havde størst Erfaring og Indsigt i denne Art af Sager, og tillige bedst Leilighed til at gjøre sig bekjendt med den enkelte Sag; men de vilde dog ikke gjøre det i Blinde. I Særdeleshed maatte de vide at varetage det Heles Tarv, saafremt der hos den Enkelte maatte vise sig en Attraa efter at give de Interesser, som vare hans særlige Omsorg anbetroede, en utilbørlig Overvægt. En saadan Eensidighed vilde derfor ikke let kunne holde sig i et Collegium, selv den Enkelte, der maatte have nogen Tilbøielighed dertil, vilde efterhaanden aflægge den, deels i den Erkjendelse af det Uberettigede heri, hvortil Forhandlingerne med hans Colleger maatte føre ham, deels forbi han maatte finde, at han, ved at overlade sig til slig Eensidighed, kun vilde skade de Interesser, som han ønskede at gjøre gjældende. Jeg har navnlig havt Leilighed til temmelig

nøie at kjende en Række af Mænd, der efterhaanden have, som Deputerede i Rentekammeret, forestaaet den Afdeling i samme, der behandlede Hertugdømmernes Sager, men Ingen af disse havde gjort sig til Opgave ubetinget at forfægte disse Statsdeles særlige Interesser. De have meget vel indseet, at deres Stræben kun burde være rettet paa en rigtig Ligevægt mellem de enkelte Statsdeles Interesser. Jeg har overalt ikke erfaret, at der mellem de danske og de tydske Medlemmer i Kammercollegierne har været nogen gjennemgribende Modsætning i Anskuelser, hvorimod der haves mærkelige Exempler paa, at de netop i de Sager, hvori der vare stærkt fremtrædende Interesser i Hertugdømmerne, som til hele Statens Vel skulde overvindes, have været i god Overeensstemmelse. Saaledes vil det S. 202 sees, at det var den tydske Deputerede for Rentekammeret, som i Statsraadet foredrog den yderst vigtige Beskatningssag, som blev afgjort ved Verordnung von 15ten December 1802, og at han derunder talte imod Ridderskabets Paastand om Selvbeskatningsret. Ligeledes var der, efter hvad jeg har havt Leilighed til at erfare, ingen, i det mindste ingen væsentlig og endelig Meningsforskjel mellem de Mænd, der forberedede den ikke mindre vigtige Toldforordning af 1ste Mai 1838, blandt hvilke ogsaa det slesvig-holstenske Cancellies Medlemmer eller i det mindste flere af disse vare.

Det var saaledes vistnok en fra alle Sider god og veloverveiet Tingenes Orden, hvorefter Kammersager for Danmark (til 1814 for Danmark og Norge) og for Hertugdømmerne behandledes i samme Collegium, men at der for de sidste vare særlige Afdelinger, besatte med Mænd, der vare inde i de der gjældende Love og fortrolige med de Forhold, som maatte komme i Betragtning ved disse Loves Anvendelse. Saaledes har og Tingen stedse været indrettet hos os, uden for den korte Tid, hvori Rentekammeret og General-Toldkammeret, i Overeensstemmelse med Cabinetsordre af 6te Juni 1771, vare ophævede, og tre nye Kamre

fatte i Stedet, et danſk (der tillige var for Colonierne), et norſk (der og indbefattede Island) og et tydſk for Slesvig, Holſteen, Oldenborg og Delmenholſt; en Indretning, der ret udgjør et ſlaaende Beviis paa det ringe Overblik, hvormed Struenſee ombannede Rigets vigtigſte Indretninger. Iøvrigt er det naturligt, at ſom der, med Henſyn til de under de fælles Collegier og navnlig Rentekammeret og General-Toldkammeret hørende Forhold, efterhaanden var blevet ſtørre Overeensſtemmelſe mellem Danmarks og Hertugdømmernes Love, maa den gjenſidige Deeltagelſe i Sagerne være blevet ſtørre end den forhen var. Dette var navnlig Tilfældet med Henſyn til Toldſager, efterat Forordningen af 1ſte Mai 1838 havde bragt Danmarks og Hertugdømmernes Toldlove hinanden nærmere; ligeſom og alle de ſenere Forandringer i Toldlovene, der ſtørſtedeels have været overeensſtemmende, ere blevne bearbeidede baade af de Mænd, der nærmeſt havde med Rigets Toldſager at gjøre, og af dem, ſom Beſtyrelſen af Hertugdømmets ſærlig var anviiſt. Ogſaa bidrog Stænderindretningen til, at man fra begge Sider ſøgte mere at ſætte ſig ind i hinandens Love og offentlige Forhold end forhen. Fremdeles turde Perſonforandringer have bidraget noget til at de to Sider i Kamrene efterhaanden ere blevne hinanden mindre fremmede end de forhen og navnlig endnu i 1834 vare. I en ældre Tid var den fælles Deeltagelſe ſaare ringe, og viſte ſig nok aldeles ikke uden i enkelte almindelige Sager, hvori de forſkjellige Statsdeles Berettigelſer og Intereſſer maatte veies imod hinanden, ſaaſom naar nye Skattepaabud ſkulde indføres. Selv hvad de enkelte Anvendelſer af ſamſtemmige Love angaaer, ſynes den ene Side ikke at have bekymret ſig om den anden. Der var endog til ſamme Tid danſk og tydſk Referat, hvert for ſin Afdeling. Et ret indlyſende Beviis paa hvor meget Enhver holdt ſig paa ſin Side, kan man og finde i det vigtige Værk, ſom den meget erfarne og kundſkabsrige Kammermand Mandix (den Tid

Committeret, siden Deputeret i Rentekammeret), i 1820 udgav om det danske Kammervæsen. I dette udforlige og nøiagtige Værk ere Hertugdømmerne slet ikke nævnte uden paa et Par enkelte Steder, hvor Forfatteren havde at udvikle Indholdet af Anordninger for Danmark, der umiddelbar berørte et Forhold til Hertugdømmerne. Forfatteren havde end ikke fundet det fornødent at sige noget Ord til Forklaring om hvorfor han ikke havde taget Hertugdømmernes Kammervæsen med, uagtet der, i al Fald i den Omstændighed, at Bogen paa Titelbladet blandt andet blev betegnet som en „Haandbog for Embedsmænd i Rentekammeret," dertil var saa stor Anledning. Det er, som om han ved Rentekammeret blot tænkte sig den danske Afdeling af samme, i hvilken han i en lang Række af Aar havde været en virksom Arbeider, og i adskillige Aar Medlem, uden at have bekymret sig om den anden Afdeling. Heraf turde det fremgaae, at den forhen omtalte Lempning, som der blev gjort i det bogstavelige Indhold af den Kongelige Befaling af 19de April 1819 var grundet i en indvortes Nødvendighed, hvorfor jeg ikke heller tvivler paa, at den foregik strax eller dog inden en meget kort Tid. Saafremt hiin Lempning ikke var foregaaet, vilde den Deputerede for Hertugdømmerne, v. Essen, i adskillige Aar (fra Wormskjolds Død i 1824), have havt at foredrage Sager angaaende det danske Landbovæsen, Skattevæsen o. s. v., hvilke vist vare denne med Hertugdømmernes Kammervæsen, saavelsom med deres øvrige Forhold særdeles fortrolige Mand omtrent ligesaa fremmede, som de slesvigske og holsteenske, for ikke at tale om de lauenborgske, vare Mandix.*)

---

*) I vore juridiske Lærebøger finder man heller ikke mere Henblik til Hertugdømmernes Ret end i Mandix's Værk til deres Kammervæsen. Jeg turde være den første af vore juridiske Forfattere, som dog ved adskillige Leiligheder har berørt Hertugdømmernes Ret.

Det kunde iøvrigt med Hensyn til de Klager, der ere førte over den i 1834 oprettede Provindsialregjering, end ikke være af nogen Vigtighed, om de danske Medlemmers Indvirkning paa Hertugdommernes Sager i de fælles Collegier var af mere eller mindre Betydenhed. Da alle bemeldte Regjerings Beslutninger vare underkastede Prøvelse af de herværende høiere Collegier, hvilke og vare bemyndigede til at foreskrive dem bindende Regler for Sagernes Behandling, saa blev der samme Leilighed for hine Mænd til at indvirke paa slesvigske og holsteenske Sager, som de havde havt forhen, da disse Sager gik gjennem de vedkommende Overretter.

Man har endvidere sagt, at hvad der i Lovgivningen og Bestyrelsen var af Adskillelse mellem Danmark og Hertugdømmerne, eller af Forbindelse mellem disse, allerede af den Grund var uden Betydning, at Kongen var uindskrænket Souverain i det hele danske Monarki. For denne Bemærkning synes de samme Forestillinger om den uindskrænkede Kongemagt at ligge til Grund, der for nogle Aar siden saa flittig bleve anvendte for at lægge denne Magt for Had, men som nu ved flere Leiligheder benyttes for at hævde Noget, som Kongerne af deres Magtfylde kunde og formeentlig burde have gjort, men ifølge den Begrændsning, inden hvilken de brugte den, ikke havde gjort. Disse Forestillinger ere imidlertid aldeles afvigende fra den Retsbevidsthed, hvoraf Kongen og Folket var gjennemtrængt. Ved at løse Kongemagten fra de Baand, som Rigets ældre Forfatning havde lagt paa samme, var det ingenlunde Folkets Tanke at indføre en vilkaarlig Regjering, og ligesaa lidet var det enten Frederik den Trebies eller hans Efterkommeres Tanke at den ubundne Magt, som var nedlagt i deres Hænder, kunde benyttes vilkaarlig. De erkjendte, at Magten kun var dem givet til Værn om Alles Ret og Velfærd, og at det dertil var nødvendigt, at Kongen, forsaavidt dens Udøvelse ikke ganske kunde overlades til Andre (saa-

ledes som Tilfældet blev med Hensyn til de egentlige Retssager), ikke tog nogen Beslutning forinden de Anliggender, som skulde afgjøres, vare paa den Maade, som bedst betryggede deres rette Opfattelse og Bedømmelse, prøvede af indsigtsfulde paalidelige Mænd, ved hvis Raad og Veiledning han kunde blive saaledes oplyst, at han kunde tage en retfærdig og hensigtsmæssig Beslutning. Ganske kort efter at Frederik den Tredie havde modtaget Enevoldsmagten og længe førend Kongeloven blev til,*) indførte han derfor adskillige Collegier, hvorigjennem de forskjellige Grene af Forretninger skulde behandles, og i Spidsen af disse et geheime Statsraad. Den omhyggelige Statsorden, som Enevoldsmagtens Stifter saaledes uopholdelig satte i den ophævede Forfatnings Sted, blev og, med korte Afbrydelser, som vare meget beklagelige, Grundlaget for den hele fremtidige Regjeringsmaade, kun at der efterhaanden skete de Forandringer og Lempninger, som Forholdenes Udvikling fandtes at tilsige. Hertugdømmerne, hørte oprindeligviis ikke under Kongens souveraine Myndighed. Han havde kun et deelt og indskrænket Herredømme over samme og det uden Forbindelse med hans Regjering over Kongerigerne. Men som de efterhaanden kom ind under den danske Konges udeelte Regjering, blev han, uagtet Kongeloven ei der blev indført, dog, som Følge af de forrige forfatningsmæssige Skrankers Ophør, i Gjerningen ikke synderlig mere indskrænket i deres Styrelse end i Kongerigerne. Imidlertid lode Kongerne dem beholde deres forrige særegne Retstilstande, forsaavidt det kunde bestaae med deres Eneregjering, og det Fællesskab, hvori hine Lande kom med Kongerigerne i Hensyn til Udenlandspolitik, Forsvars- og Finantsvæsenet. Statsraadet og de Samme nærmest staaende Regjeringsorganer for Kongerigerne fik saaledes og Deel i Hertugdømmernes Styrelse, men med Tilføi-

*) Ved den saakaldte Provindsial-Ordning af 4de November 1660.

ning af de fornødne nye Led og med saadanne Forandringer og Lempninger, som behøvedes for at sikkre dem deres særegne Retstilstandes Opretholdelse og hensigtsmæssige Udvikling. Kongens Undersaatter i alle Monarkiets Dele holdt sig forvissede om, at de Grundvolde, hvorpaa deres anerkjendte Retstilstande hvilede, vilde blive urokkede, uagtet disse i deres Enkeltheder i mange Maader maatte afændres og forbedres. Det er saaledes en Miskjendelse af vor forrige Forfatnings Væsen, naar man mener, at de af vore Konger, lige fra den Tid, Regjeringen over Hertugdømmerne blev lagt i deres Hænder, anerkjendte Grundsætninger for Maaden, hvorpaa de vilde udøve deres Magt over disse Lande, vare et Intet, fordi de ikke vare omgjærdede med nogen forfatningsmæssig Garanti.*) Hvad vilde man have sagt i Kongerigerne, saafremt Kongen i disse vilde have benyttet sin Enevoldsmagt, som dog der havde en klarere og bestemtere Begrundelse, uden at agte paa de stadig iagttagne Regler og Former, hvorved Borgerne fandt sig betryggede mod dens vilkaarlige Brug?

Det vilde være en Misforstaaelse om man af det jeg har sagt til Retfærdiggjørelse for den i 1834 oprettede Provindsialregjering for Hertugdømmerne, vilde slutte, at jeg og nu maatte tage Ordet for dens Fornyelse. Den forrige Retstilstand blev ganske forandret derved, at Hertugdømmerne grebe til Vaaben mod deres Landsherre for at gjennemføre uberettigede Fordringer, og at de — hvad der vel endnu mere har fordærvet Alt for dem — til Tider, da Revolutionsrusen burde have været udsovet, med Haardnakkenhed ere vedblevne at fortsætte den forbryderske Vei de havde indslaaet, uagtet Leilighed var given til en taalelig Udjevning. Herved have de forskjertset den Berettigelse, som endnu af vor nærværende Konge kort førend Opstandens Udbrud var bleven anerkjendt. Og det er nu blevet en af Kon-

---

*) Jevnfør: For den danske Stats Opretholdelse o. s. v. S. 195, 199.

gen, i Forbindelse med Europas vigtigste Magter vedtagen Beslutning, at hvert af disse Hertugdømmer skal have sin særskilte Lovgivningsmyndighed og sin særskilte høieste Regjering; men med denne Beslutning, som man hverken fra den ene eller den anden Side kan modsætte sig, er en fælles local Regjering blevet en Umulighed.

De S. 304—340 meddeelte Undersøgelser ere foranledigede ved en Beskyldning som under Trykningen af dette Skrift kom frem mod de Mænd, til hvilke Frederik den Sjette havde betroet Hertugdømmernes Anliggender. Under Slesvigs Bestyrelse af en overordentlig Regjeringscommissair bleve nemlig to Rescripter af 1810 og 1811, hvortil vor Presse forhen ikke synes at have lagt Mærke, fremtagne og satte i Kraft, der vidnede om at Kongen havde været betænkt paa efterhaanden at indføre Dansk baade som Kirke- og Skole- og som Thing- og Forretningssprog i alle til Slesvig hørende Distrikter, hvori der tales Dansk; og da Kongens saaledes tilkjendegivne Villie ikke havde faaet nogen Virkning, saa var man let færdig med den Beskyldning, at hine Kongens Tjenere, enten ligefrem havde været hans Befaling overhørige eller ved Rænker omgaaet den. Man kan ikke nægte, at dette, der tillige vilde føre til en Stadfæstelse af den Kraftløshed man saa gjerne vil tillægge Frederik den Sjette, har en tilsyneladende Grund for sig, der mangler med Hensyn til de øvrige Sigtelser, man har tilladt sig mod Datidens Regjering. Da jeg nu imidlertid var fuldkommen overbeviist om, at denne Mistanke var aldeles uforskyldt, fandt jeg mig opfordret til at give en udførlig Fremstilling af Forhold, som synes at være lidet bemærkede af den nærværende Slægt, men hvorved jeg haaber at det vil blive indlysende for mine Medborgere, at Kongen selv med fuldt Overlæg havde idetmindste for Tiden opgivet Gjennemførelsen af hiin Hensigt. Herunder er jeg kommet til allerede her at udhæve et meget indflydelsesrigt Vendepunkt i Frederik den

Sjettes Regjering, og derved forlods at levere et ikke uvigtigt Bidrag til den Deel af hans Regjeringshistorie, som vilde have faaet sin Plads i nærværende Bind, dersom ikke de ovenforklarede Aarsager havde bevæget mig til at anvende det paa anden Maade. De, der ere noget fortrolige med Lovene og Regjeringsforanstaltningerne til de Tider, hvorom her er Tale, turde allerede i de Antydninger, jeg ved den Leilighed har givet, have Nok for at erkjende det Berettigede i de tre Afsnit, som jeg har sat i den forevigede Konges Regjeringstid, hvilket iøvrigt vil finde sin yderligere Udvikling i det Følgende. Det er ikke uden Overvindelse at jeg derunder er gaaet ind paa at udtale min Mening om en noget uheldig Vei som Kongen en Tidlang havde indslaaet. Men skulde jeg give en tro Oversigt over Danmarks indre Historie i min Tid, kunde jeg dog ikke undgaae enten her eller et andet Sted at udhæve hiin Begivenhed og dens Følger. Det skjønne Billede af Frederik den Sjette som Menneske og som Regent, hvoraf de Ældre blandt os have været fyldte fra vor Barndom af, lider desuden mindre ved en Erkjendelse af Misgreb, han i en vis Deel af sin Regjering havde begaaet, end ved den Forudsætning, at han ikke har havt den Opmærksomhed eller den Kraft, som behøvedes for ikke at lade sig saa grovt skuffe, som han maatte have gjort, saafremt han, uden selv at være kommet til Erkjendelse af Misligheder ved Udførelsen af den omhandlede Befaling, havde taalt at hans Villie blev sat tilside af dem, der vare nærmest kaldede til at bringe den i Udførelse.

Fra flere Sider beslægtet med foranførte af Kongen begyndte men igjen standsede Bestræbelse var en anden Foranstaltning, som han gjorde i det samme Afsnit af sin Regjering, og om nogle Aar igjen lod falde, men som ogsaa af den overordentlige Regjeringscommissair i Slesvig paa ny er blevet optaget, den at Kjøbstæderne i Hertugdømmerne, med enkelte Undtagelser, skulde

henlægges under Amtmændene eller andre lige med disse staaende Embedsmænd som Overdirecteurer. Denne Sag, der forhen vistnok har været Ordførerne i vore Blade aldeles ubekjendt, har, efterat den ved dens Fornyelse er kommet til deres Kundskab, fremkaldt omtrent lignende Domme som den nylig foran omhandlede. Jeg har derfor S. 342—350 udførlig udviklet de mangesidige Grunde, der talte mod den betydelige Forandring i Kjøbstædernes Forvaltning, som i hiint Afsnit af Frederik den Sjettes Regjering blev paabuden, og jeg tør troe, at det deraf vil blive klart, at de der maatte have raadet ham til igjen at opgive den, ingenlunde fortjene derfor at dadles. Iøvrigt skal jeg her gjentage at hvad jeg har udtalt, deels om denne Foranstaltning, deels om den tilsigtede Udvidelse af det danske Sprogs Omraade i Slesvig, ikke gaaer ud paa at begrunde nogen Dadel over den overordentlige Regjeringscommissair, forsaavidt han igjen har sat det i Kraft, der var forfaldet, thi jeg maa erkjende, at Forholdene nu i mange Maader vare blevne forandrede.

Det Afsnit, der begynder S. 350 og ender S. 359 gaaer ud paa, i Henhold til de forudgaaende Undersøgelser, yderligere at udhæve, hvorledes det, saafremt der fra dansk Side var Grund til at anke over den eiendommelige Retstilstand som Hertugdømmerne nyde, dog vilde være uretfærdigt, at kaste Skylden paa Frederik den Sjettes eller Christian den Ottendes Regjering, men at Anken maatte gaae tilbage til Frederik den Fjerde, og dernæst til Peter Andreas Bernstorff. Til hiin Konge fordi han efterat være bleven Herre over hele Slesvig, dog holdt det i Lovgivning og Statsstyrelse afsondret fra Danmark, men i Fællesskab med Holsteen, skjøndt han deraf kun havde en Deel; til den nævnte Minister, fordi han havde afgjørende Indflydelse til den Tid, da Slesvig ved den storfyrstelige Afstaaelse blev Kongen af Danmark sikkret, og denne tillige blev Herre over hele Holsteen, i hvilken Tid der altsaa kunde synes at have været

Anledning til at forandre den hidtil fulgte Regjeringsmaade, men dette aldeles ikke skeete, hvorimod han fuldkommen hævdede det forrige Fællesskab i Lovgivning og Regjeringsmaade og kun gjorde lidet for at bringe Hertugdømmerne Danmark nærmere; medens der netop under de Regjeringer, som nu maae høre saa meget ondt, fordi de ikke have varetaget Danmarks Ret og dets Tarv ligeoverfor Hertugdømmerne, er gjort saare meget i denne Retning, og derved tildeels fremkaldt Misfornøielse sammesteds. Men, ligesom jeg i mit Skrift: „For den danske Stats Opretholdelse i dens Heelhed" S. 208—220 havde udviklet de vigtige Grunde, der talte for Frederik den Fjerdes Behandling af dette Anliggende, saaledes har jeg her kortelig antydet de ikke mindre vigtige Grunde, der maae antages at have bestemt Bernstorf til at blive ved den af Frederik den Fjerde antagne og siden stedse vedligeholdte Grundsætning. Iøvrigt turde Bernstorfs Navn indeholde en kraftigere Retfærdiggjørelse for ham end mine Grunde.

Det paafølgende Afsnit S. 359—367 indeholder adskillige Træk af Historien fra forskjellige Tider, der godtgjøre, at der ikke kan opvises nogen Periode, hvori Forholdet mellem Danmark og Hertugdømmerne havde været saa lykkeligt som det var fra 1720 og især i dette Aarhundrede havde udviklet sig, saalænge indtil det blev forstyrret ved ulykkelig Tvedragt.

Jeg kunde være fristet til ogsaa at medgive nogle Ord for at forberede Læserne paa de øvrige Afsnit af nærværende Bind, der deels beskjæftige sig med Undersøgelser og Betragtninger over historiske Forhold, der have havt afgjørende Indflydelse paa Udviklingen af den statsretlige Stilling mellem Monarkiets forskjellige Bestanddele, og hvis rette Opfatning er af Vigtighed for en sund Bedømmelse af den Tingenes Ordning, som vi nu gaae i Møde (S. 387—398 og S. 489); deels udførligen oplyse det aldeles Ugrundede i de Anker, man har ført over Regje-

ringen i Frederik den Sjettes sidste Aar og Christian den Ottendes hele Tid med Hensyn til Sammes Virksomhed i et vigtigt Anliggende (Toldvæsenet), hvori den netop har viist de alvorligste Bestræbelser for at udjevne den værste Ulighed mellem Danmark og Hertugdømmerne, der var blevet tilbage, hvilke Bestræbelser, uagtet de Omstændigheder der traadte i Veien for Hensigtens fuldstændigere Opnaaelse, ogsaa havde ført til et for Danmark meget gavnligt finantsielt Resultat (S. 404—489). Men denne Fortale er allerede blevet saa vidtløftig, og der staaer endnu Adskilligt tilbage, som jeg i den bør anbringe. Jeg tør og troe, at dersom det er lykkedes mig med Hensyn til det, der fremfor Alt har sat Gemytterne i Bevægelse, at vække mine Læsere til at indlade sig i en Prøvelse af de Forestillinger, hvoraf visttnok de Fleste ere indtagne, saa vil intet videre være fornødent for at ogsaa de ovennævnte Dele af dette Skrift kunde finde Indgang. Derimod kan jeg ikke tilbageholde nogle Bemærkninger, der gaae ud paa ret at lægge mine Medborgere paa Hjerte, hvor vigtigt det netop nu er, at man gaaer ind paa en saadan Prøvelse.

Den uundgaaelige Omordning af vore Statsforhold, der er bleven bebudet ved den Kongelige Kundgjørelse af 28de Januar d. A., er, saavidt man af de offentlige Tilkjendegivelser kan slutte, blevet modtaget med en Utilfredshed og Mistillid, der lader befrygte, at Regjeringen, istedetfor den Medvirkning, som den i mange Maader behøver, vil møde en Uvillie, som vil gjøre den i sig selv saare vanskelige Opgaves nogenlunde heldige Løsning endnu vanskeligere. Dette har ene og alene sin Grund deri, at man engang har sat sig fast i en Mængde urigtige Forestillinger om Kongerigets Berettigelser og om dets Tarv. Naar nu disse Forestillinger skulle tabe det Herredømme, der til en vis Tid endog kan have været Fædrelandet til Gavn, men nu blot vilde virke forstyrrende, er det nødvendigt, at Nogen træder offentlig frem derimod, og det med en Skarphed og Alvor, der

kan vække til grundig Eftertanke. Det er det jeg har gjort saavel i et ældre Skrift, som i det nuværende, og mit høieste Ønske er, at enkelte dygtige Mænd ville bringes til at gaae til Bunds i disse Undersøgelser, og meddele Almeenheden hvad de derved have fundet at være Sandhed. Hvad enten de mere eller mindre ville komme til at stemme med det jeg har fundet, saa vil der dog, derom kan jeg ingen Tvivl nære, ved saadanne Undersøgelser efterhaanden fremkomme Berigtigelse i de Forestillinger, som nu beherske de Fleste, og der, saalænge de beholde deres nuværende Herredømme, ville stille sig i Veien for en taalelig Udjevning af vore desværre meget forvirrede Forhold.

Hvad nu den paatænkte Omordning af vore Statsforhold angaaer, da har det vistnok overordentlige Vanskeligheder, under constitutionelle Former at vedligeholde den Eenhed og Heelhed i vor sammensatte Stat, som der i det Væsentlige var blevet tilveiebragt under vore uindskrænkede Konger, og som yderligere vilde have udviklet sig, dersom den ikke var blevet forhindret ved den usalige Tvedragt mellem de forskjellige Dele af Befolkningen, der kort efter Christian den Ottendes Thronbestigelse fik Overhaand og stedse blev ved at stige. Men nu, da den constitutionelle Vei engang er indslaaet, maa enhver god Statsborger finde sig opfordret til af alle Kræfter at arbeide paa ad denne at bevare Statens Heelhed. At sønderlemme Staten nu det er givet, at Europa ikke blot er villig til at opretholde samme, men at endog de Stater, hvis Bistand vi strax, saasnart Krig og Oprør udbrød søgte, gjøre denne Opretholdelse til Betingelse for deres Bistand, det vilde være en Daarskab. At Danmark skulde skilles fra Holsteen, men derimod optage Slesvig i en fuldstændig Statseenhed, har viist sig som en Umulighed; men der er heller ikke nogensinde udtalt nogen klar Tanke om den Tingenes Orden, hvori en saadan Adskillelse og Forening skulde gjennemføres. En slig Tanke indeholdes paa ingen Maade i den Kongelige Procla-

mation til Slesvigerne af 27de Marts 1848. Da Slesvig efter samme skulde beholde sin Selvstændighed,*) og denne hævdes ved egen Landdag, egen Administration og egne Domstole, saa er det aabenbart, at den derved tillige bebudede fælles Forfatning alene kunde angaae Forhold, som de, hvori der nu mellem Kongeriget og begge Hertugdømmer skal være en fælles Forfatning, og hvilke i Gjerningen størstedeels længe havde været fælles. Desuden viser den ovennævnte Proclamation, at Kongen kun opgav Holsteens Indlemmelse i den Forfatning, som han under 28de Januar s. A. havde bebudet, fordi den da udbrudte tydske Revolution vilde af det forhenværende tydske Statsforbund (der ikke betog Fyrsterne deres Souverainitet over de dertil hørende Lande) danne en Forbundsstat med et kraftigt og folkeligt Parlament, og den daværende Regjering havde havt saadan Tiltro til denne Hensigts Opnaaelse, at den strax havde sluttet sig til hine Bestræbelser (Kongens Svar til den slesvig-holsteenske Deputation af 24de næstforhen), og saaledes overgivet Holsteen til den paatænkte tydske Stat, hvilken Grund nu aldeles er bortfalden.**)

---

*) Man pleier, naar man citerer Proclamationen, at tilføie det Ord „provindsiel," men dette uklare Ord staaer slet ikke i Proclamationen, hvis øvrige Tilsagn desuden vidne om, at den tilsagte Selvstændighed maatte have det hele ovenmeldte Omfang. I det 3 Dage tidligere givne Svar til den saakaldte slesvig-holsteenske Deputation forekommer vel hiint Adjektiv, men i anden Forbindelse, og Svarets øvrige Indhold bærer hen paa det samme som Proclamationen. Og i al Fald maatte denne have Fortrin, deels som yngre, deels som klarere, deels fordi den var udstedt til det slesvigske Folk, istedetfor at hiint Svar kun blev givet de af en ulovlig Forsamling sendte Mænd. Jevnfør: „For den danske Stats Opretholdelse i sin Heelhed" S. 242—244.

**) Hvorledes jeg tænker mig at det Ministerium, der blev afløst i Marts 1848, vilde have foreslaaet Kongen at svare de slesvig-

En vigtig Grund til under den fælles Rigsforsamling, som Proclamationen bebuder, ikke at henlægge flere Gjenstande end høist nødvendigt, indeholdes der og i den lige Berettigelse den tilfiger det danske og det tydske Sprog, ligesaavel i hiin Forsamling som paa den særskilte slesvigske Landdag. Naar man ret sætter sig ind i de praktiske Vanskeligheder, som Udførelsen af dette vistnok retfærdige Tilsagn vilde fremkalde, kan man ikke andet end blive betænkelig derved. Der kan nemlig, efter Rigsdagens Sammensætning, paa ingen Maade gjøres Regning paa, at alle Medlemmer forstaae begge Sprog; det vil altsaa blive nødvendigt at sørge for at enhver Tale, som bliver holdt i det ene, strax bliver fortolket for dem, der ei forstaae samme. Hvor langsomt da alle Forhandlinger ville slæbe sig hen og hvor meget det vil hemme en levende Tankevexel, falder i Øinene. Vel vilde disse Ulemper ikke bortfalde ved at Forsamlingen kun fik med de i strengeste Forstand fælles Anliggender at gjøre, hvilke langtfra ikke ville blive faa; men meget vilde de dog derved formindskes, især hvis disse Anliggender først bleve behandlede i de særlige Forsamlinger, og kun bragtes for den fælles, naar og forsaavidt Overeensstemmelse ei kunde tilveiebringes. Ogsaa fra en anden Side vilde det til det Grændseløse udtrække Tiden, om Sager, der angik enten Danmarks eller Slesvigs særegne Love og Indretninger, skulde behandles ved fælles Rigsdage; thi foruden at baade Sagernes og de Deeltagendes Tal derved vilde faae en betydelig Tilvæxt, vilde man fra hver Side have ondt ved at sætte sig ind i den andens Sager.

I Forhandlingerne ved Rigsforsamlingen af 1848—1849 vil man Intet finde, der kan tjene til at oplyse det Forhold, hvori man tænkte sig at Danmark og Slesvig skulde komme ved den Grundlov, til hvis Overveielse den var kaldet. Som nær-

holsteenske Affendinge, der strax efter indfandt sig, sees i mit Skrift: For Opretholdelsen o. s. v. S. 244—245.

mere forklaret i min Prøvelse af det denne Forsamling forelagte Udkast til en Grundlov og til en Valglov S. 466—467, blev der strax reist Tvivl mod at dette Udkast tages under Forhandling, saalænge ikke Udvalgte fra Slesvig, hvorfor Grundloven ogsaa var bestemt, kunde tage Deel i Overveielsen; Tvivl, der baade ved de stærke Grunde, hvorpaa de vare byggede, og ved de Mænds Anseelse, hvorfra de kom, maatte have særdeles Vægt. Efterat det imidlertid blev besluttet, at Udkastet skulde tages under Overveielse, hvorfor Forsamlingen, der var valgt til Udkastets Prøvelse, efter min Mening, heller ikke kunde undslaae sig, naar ikke Regjeringen tog det tilbage, viste det sig baade i det nedsatte Udvalg og i selve Forsamlingen, at man ret gik paa Gløder for at undgaae ethvert Spørgsmaal om Grundlovens Forhold til Slesvig. Da Udvalgets Slutnings-Indstilling, der blandt andet gik ud paa, at Kongen ved Grundlovens Vedtagelse vilde gjentage den i den Valglov, i hvis Følge Forsamlingen var dannet (den 7de Juli 1849), tagne Forbeholdenhed, omtrent 6 Maaneder efterat Forsamlingen var traadt sammen, var kommen under foreløbig Behandling, yttrede en Mand, der som daværende Minister havde havt Deel i Grundlovens Udarbeidelse, at det i Øieblikket var betænkeligt, at omtale Slesvigs Forhold til Danmark, og en af Udvalgets Ordførere var enig i at det havde været bedre om Spørgsmaalet ei var reist. Et af Forsamlingens indsigtsfuldeste, men dog ikke i lige Forhold gjældende Medlemmer, sluttede denne Forhandling med den Bemærkning, at han, efter denne Sags særegne Beskaffenhed, under den foreløbige Forhandling ikke vilde yttre sig nærmere derover. Jeg fandt det ved den Leilighed uforsvarligt længere aldeles at tilbageholde mine Betænkeligheder (hvilket jeg til den Tid havde gjort med særdeles Hensyn til at der var Udsigt til, at Forholdene, inden Sagen blev tilendebragt i Rigsdagen, vilde have ordnet sig saaledes, at Spørgsmaalet bortfaldt); dog indskrænkede jeg mig til nogle korte

Antydninger. Der blev ikke sagt noget til Oplysning i Anledning af mine Betænkeligheder, men man blev staaende ved det Utilraadelige i under de daværende Forhold at udtale noget Bestemt om Sagen.*) Ved den endelige Behandling stillede jeg et Forslag om, at enten Grundloven ikke maatte udkomme inden den havde været en slesvigsk Forsamling forelagt og derefter en ny danskslesvigsk Rigsforsamling, eller in subsidium at den blot maatte komme ud for Danmark. Jeg havde været beredt paa at give en noget udførlig Udvikling af mine Grunde, men dette blev mig aldeles ikke tilstedt, da der allerede forud og efterat blot en Taler havde yttret sig over et af de flere da stillede Forslag som havde Hensyn til Grundlovens Omraade, var forlangt Afslutning, der ved Stemmefleerhed blev besluttet.**) Biskop Mynster, der og tidligere havde med sædvanlig Klarhed og Styrke yttret sig over det Mislige i Grundlovens Vedtagelse under de daværende Forhold, forsøgte flere Gange at faae Ordet, men fik ikke Lov til at tale ud. Derpaa blev mit Hovedforslag forkastet med 82 Stemmer mod 4, og Biforslaget tog jeg tilbage, hvilket og senere blev Tilfældet med alle andre Forslag, der havde en nærmere Forklaring eller Bestemmelse af Grundlovens Omraade til Gjenstand.***) Det sees heraf, at Forsamlingen gjorde et meget absolut Brug af sin absolute Magt, for at bortfjerne enhver Forklaring og standse enhver Drøftelse med Hensyn til hiint Spørgsmaal.

Grundloven blev nu vedtaget uden nogen saadan Forklaring; men man fandt, at Slesvig, der tilligemed Danmark var nævnt i Udkastets Titel, skulde udelades og derimod en ny Titel vælges, hvori det ingenlunde klart og umiddelbart blev udtalt, at den tillige var bestemt for Slesvig. Det maa herved vel

---

*) See Rigsforsamlings-Tidende S. 2729—2738.

**) S. 2725—2733.

***) S. 3398—3402.

mærkes, at hin Titel var „Udkast til en Grundlov for Kongeriget Danmark og Slesvig," ikke, som man under Folkethings-Forhandlingerne har tilladt sig at citere den, „for Danmark-Slesvig." I Udvalgets Betænkning yttres der, at denne nye Benævnelse, efter hvad Fleerheden fandt, kunde forsvares med meget gode Grunde; navnlig blev det fremhævet, hvor stærkt den afviste enhver Tanke om Slesvigs Incorporation i Danmark. Man meente imidlertid, at den, som uvant, for Mange har noget Stødende, og at der turde være Flere, der i en Titel, der nævnede Slesvig særlig, vilde savne Slesvigs gamle Benævnelse som Hertugdømme. Udvalgets Fleerhed havde derfor forenet sig om Benævnelsen Danmarks Rige, hvorom det siges, at den i Overeensstemmelse med gammel Sprogbrug heelt vel kunde vælges (sic) for at betegne Grundlovens Omraade, nemlig det egentlige Danmark, det saakaldte Hertugdømme Slesvig, Island og Færøerne.*) Dette blev og, som bekjendt, antaget, men det maa i ethvert Tilfælde indrømmes, at være et meget uklart Udtryk for Noget, der saa væsentlig skulde bestemme den hele Grundlovs Betydning; de brugte Udtryk vise og, at man følte sig lidet sikker i sin Sag. Det turde endøg være vanskeligt at anføre en nogenlunde antagelig historisk Hjemmel for den paaberaabte gamle Sprogbrug. Man vil let kunne opvise Exempler paa, at hiint Udtryk snart betegner det egentlige Kongerige Danmark, snart det hele danske Monarkie, hvilket sidste man iøvrigt ofte og ved mere betydende Leiligheder finder benævnt blot som Danmark. Men paa den Middelbetydning, som man her vilde give det, vil der neppe kunne anføres noget Exempel, hvori man med Føie kunde finde en gyldig Autoritet. Naar der i ældre Love og andre Statsacter tales om Danmarks Riges Stænder, Danmarks Riges Raad, Drost, Kantsler o. s. v., saa har Slesvig netop ikke været indbefattet

*) S. 1479. Det sidste kunde dog vel aldrig være efter gammel Sprogbrug.

under disse Corporationers eller Embeders Virkekreds, undtagen forsaavidt Benævnelsen maatte forekomme i en Tid, da dette Land stod under dansk Regjering, ikke blot under dansk Lehnshøihed. Man finder endog Danmarks Riges Raad træde frem i Overeenskomster mellem Riget og Fyrstendømmerne og i Modsætning til disses Raader, i hvilken Henseende jeg blot skal nævne Unionen af 1533. Den under 16de Juni 1849 udgivne Valglov §§ 19 og 37 indeholder Forbeholdenhed af nærmere Bestemmelser om Medlems-Tallet og Valgkredsene for Slesvig ligesom og for Island. Heri ligger nu vel, at det var anlagt paa at optage Slesvig i Rigsdagen, men dette kunde dog kun udføres under visse nærmere Betingelser og Bestemmelser. Slesvigs Deelagtighed i Forfatning med Danmark bliver heller ikke nu gjort stridig, men der er kun Spørgsmaal om Betingelserne og de nærmere Bestemmelser for samme, samt, hvad paa dette Sted nærmest vedkommer os, om den Myndighed som det tilkommer at tage afgjørende Beslutning desangaaende. Den eneste gjældende Regel, som man i saa Henseende har at holde sig til, er Indledningen til Grundloven, hvori Kongen, idet han vedtager denne Lov, saaledes som den var ombannet ved Rigsforsamlingens Forhandlinger, tilføier: „dog med Forbeholb af at Ordningen af Alt, hvad der vedkommer Hertugdømmet Slesvigs Stilling, beroer indtil Freden er afsluttet." Disse Ord ere vist nok ikke saa skarpt betegnende, at de jo kunne give Stof til ulige Opfatning. Dette har og viist sig under de Forhandlinger paa Rigsdagen, hvortil den Kongelige Kundgjørelse af 28de Januar 1852 har givet Anledning, skjøndt Modsætningen deri, fornemmelig paa Grund af den Tilbageholdenhed, hvormed Ministrene gik de reiste Besværinger i Møde, ikke traadte ret skarpt frem. Under Forhandlingerne undertrykte jeg den Tilbøielighed jeg følte til bestemt at yttre mig over dette Anliggende, idet jeg antog, at jeg derved sandsynligviis vilde fremkalde det Stormløb, som Ministrene kjen-

deligen søgte at undgaae, uden at jeg var vis paa, om jeg derved vilde gavne eller skade Sagen. Derimod finder jeg det nu at være Pligt at benytte denne Fortale til bestemt at udtale og retfærdiggjøre min Mening.

Der ere to Hovedspørgsmaal angaaende Betydningen af ovennævnte Forbeholdenhed. Det første angaaer dens Omfang. Under de nysnævnte Forhandlinger blev det sagt „at der kun er Tale om Slesvigs Indordning under den danske Grundlov, hvorledes Slesvig kan repræsenteres paa den danske Rigsdag.“ Taleren antog, at dette ligger aldeles klart i Ordene, og at det hidtil har været den almindelige Mening, men indlod sig ikke videre i at begrunde samme, hvortil der heller ikke blev givet ham Anledning. Jeg kan derimod ikke skjønne, at Ordene tillstede en saa indskrænkende Fortolkning; og det forekommer mig derhos, at den staaer i Modsigelse med Sagens Natur og med det historisk Givne. Foruden at Udtrykkene „Alt hvad der vedkommer Hertugdømmet Slesvigs Stilling“ omfatter meget mere, vidner saavel hele Forbeholdenhedens Hensigt som og i Særdeleshed det lidet Ord „dog“ om at den maa antyde noget, der skal være undtaget fra den Stadfæstelse, Kongen gav Grundloven. Men en saadan Undtagelse vilde den ikke indeholde, saafremt den kun skulde være at forstaae om Slesvigs Repræsentation paa Rigsdagen, thi derom har jo Grundloven ikke et Ord. Det er fremdeles, saavidt jeg skjønner, aldeles umuligt, at Slesvig uden videre kunde gaae ind under Grundloven, naar der blot blev truffen Bestemmelser om dets Repræsentation. Det har jo, som den ovenanførte Udvikling viser, aldrig enten fra Regjeringens eller fra Rigsforsamlingens Side været paatænkt, at dette Hertugdømme skulde i Eet og Alt træde i Forfatnings-Fælledsskab med Danmark. Det skulde jo,

---

*) Landthingstidende S. 1988.

efter Proclamationen af 27de Marts 1848, for en stor Mængde Sager have sin egen Landdag. Naturligviis maatte og de tilsvarende danske Sager være undtagne fra de slesvigske Deputeredes Medvirkning, ogsaa den danske Rigsdag maatte saaledes sondre sig i to Afdelinger, den ene for de Danmark alene vedkommende Sager, i Almindelighed alle de der høre under Cultus- eller Justitsministeriet og størstedelen af dem, der høre under Indenrigsministeriet, adskillige Finantssager m. v. Det maatte derfor være nødvendigt, at Grændserne for de Sager, der skulde behandles paa den for Danmark og Slesvig fælles Rigsdag, bleve bestemte. Fremdeles tilsigtede Regjeringens Udkast til Grundloven, at den tillige skulde være en saadan for Slesvig, og dette synes ligeledes at have været Rigsforsamlingens Hensigt, skjøndt Maaden, hvorpaa dette skulde udtrykkes i den Titel, som paa dens Forslag blev givet Grundloven, som vi have seet, i sig er uskikket til at udtrykke denne Hensigt. Men dette forudsat maatte og den hele Ordning af den slesvigske Landdag indeholdes deri. Endvidere har Grundloven af 5te Juni 1849 en selve Forfatningsværket uvedkommende Bestanddeel i den Ballast den har faaet af en Mængde Forskrifter, der skulle være bindende for den tilkommende Lovgivning og Styrelse. Hvorvidt disse, der have et kjendeligt Slægtskab med de af det Frankfurter-Parlament forkyndte Grundrettigheder, skulle udstrækkes til Slesvig, maa og afgjøres ved dette Hertugdømmes Deelagtiggjørelse i Grundloven; det er vist meget langt fra at forstaae sig af sig selv, enten at Landet ønsker at have dem eller at Regjeringen vilde mod Landets Ønske holde paa dem. Ligeledes ville, som oven viist, nærmere Bestemmelser være at tage med Hensyn til den Benyttelse af dansk eller tydsk, som Proclamationen af 27de Marts 1848 har indrømmet. Efter alt dette vilde det ingenlunde til Grundlovens Indførelse i Slesvig være nok, at det Tal af Medlemmer, som denne Landsdeel maatte sende deels til Folkethinger, deels til

Landsthinget, blev fastsat tilligemed det Fornødne angaaende deres Udvælgelse; der var tvertimod meget andet at afgjøre.

Det andet Hovedspørgsmaal er, hvilken Myndighed den endelige Afgjørelse af det hele Anliggende tilkommer. Efter hvad deels paa Folkethinget, deels paa Landsthinget er yttret i Anledning af Kundgjørelsen af 28de Januar 1852, synes Mange at gaae ud fra den Forudsætning, at denne Myndighed er hos den danske Rigsdag i Forening med Kongen, og at endog de i § 100 foreskrevne Former for Grundlovens Forandring derved blive at iagttage, og der ere faldne Yttringer, hvorefter det lader til at ogsaa Ministrene indrømme dette. Men, efter mit Begreb, kan denne Myndighed hvad Forholdene i og til Slesvig angaaer ikke tilkomme nogen Anden end Kongen. Den ovennævnte Forbeholdenhed indeholdes jo ikke i den af Rigsforsamlingen til Kongens Stadfæstelse indstillede Grundlov; det er Kongen selv, som endog uden noget desangaaende fra Forsamlingens Side gjort Forslag har undtaget alt hvad der vedkommer hine Forhold fra den bindende Kraft, som han ellers ved sin Stadfæstelse gav den danske Grundlov. Skulde Ordningen af disse Forhold beroe paa den danske Rigsdag, saa var den af Kongen tagne Forbeholdenhed aldeles ørkesløs. Da var ogsaa den uden al slesvigsk Medvirkning givne Grundlov for Danmark jo allerede, tvertimod alle Kongelige Tilkjendegivelser desangaaende, saavelsom mod al Retfærdighed, og imod alt hvad der uagtet Rigsforsamlingens store Tilbageholdenhed maatte ansees for dens Mening, bleven tillige Grundlov for Slesvig, og denne Landsdeel havde kun Udsigt til at faae saadanne Andringer deri, som den danske Rigsdag vilde samtykke. Dette gjælder væsentlig hvad enten Formerne i § 100 skulle iagttages eller ikke, kun at det under den første Forudsætning endnu stærkere vilde træde frem, at den danske Grundlov allerede betragtedes som Grundlov tillige for Slesvig. Men der er endog en indvortes Modsigelse i den

Paastand, at de i Grundlovens Indledning forbeholdne Bestemmelser skulle være overladte til den danske Lovgivningsmagts Afgjørelse, det være sig nu i simpel Lovs Form eller i Grundlovsform. I begge Tilfælde vilde det være nødvendigt, at alle tre Grene af denne Magt derom bleve enige, men det er jo meget uvist, om saadan Enighed kan tilveiebringes, og lykkedes det ikke, saa bleve jo Forholdene aldeles ikke ordnede. Maaskee man vilde sige, at Rigsdagens to Thing dog vel, i Erkjendelsen af en saadan Ordnings Nødvendighed, vilde omsider forenes i en fælles Beslutning, og at Kongen da havde det i sin Magt at bringe Ordningen istand. Men dette kunde Kongen dog kun gjøre ved ubetinget at underordne sig Rigsdagens Beslutning, og da det allene var i ham og hans Regjering Slesvigerne maatte søge en Beskyttelse mod det Herredømme over Slesvig, den danske Rigsdag kunde have Lyst til at tilegne sig, saa vilde Stillingen være en ganske anden end i de mange andre Tilfælde, hvori man maa stole paa, at Kongen og de to Afdelinger af Rigsdagen gjensidigen ville komme hinanden i Møde for at træffe en Bestemmelse, som ei kan undværes. Dersom Rigsdagen eller en af Sammes Afdelinger maatte befinde det ønskeligt, at Slesvig fremdeles og indtil videre blev en vilkaarlig Regjering underkastet, saa vilde det aldeles staae i dens Magt at forlænge denne Tilstand saalænge som den vilde. Grundloven vilde saaledes, ikke allene ligefrem paatvinges Slesvigerne, der saaledes, uden at det kom an paa deres Meninger og Ønsker, lagdes under den danske Rigsdag, men denne vilde og faae det i sin Magt at tvinge Kongen til at vedtage den for Slesvigs Vedkommende aldeles som den attraaede.

Naar derimod Afgjørelsen indrømmes Kongen, kommer iøvrigt den Forbeholdenhed, hvormed Grundloven af ham blev vedtagen, i Virkningen overeens med den, hvorpaa han, da han lod Udkastet forelægge, i Henhold til Lov af 7de Juli 1848, havde

været betænkt. Saafremt nemlig, i Overeensstemmelse med denne, Repræsentationen for Slesvig havde begjært den provisorisk udgivne Forfatningslov taget under ny Overveielse af Udvalgte saavel fra det som fra Danmark, og Tilfældet da var blevet, at disse Forsamlingers to Bestanddele ei kunde blive enige, saa maatte jo Kongen have skilt dem imellem. Saafremt Magten havde været givet til Stemmefleerheden i denne fælles Forsamling, saa vilde Slesvigerne ikke have kunnet vente nogen Virkning af at de erklærede sig mod visse Dele af Grundloven. De vare allerede i en uheldig Stilling derved, at de ikke havde faaet Leilighed til at fremføre deres Mening, inden de forsamlede Mænd for Danmark havde faaet deres gjort til Lov; men skulde de Indvendingers Skjæbne, hvormed de saa sildig fik Leilighed til at komme frem, ganske beroe paa den Forsamling, som allerede havde vedtaget Loven, saa var Udsigten til at udrette Noget dem ganske betagen. Sagen blev endnu meget værre for dem derved, at det var en allerede indrettet dansk Rigsdag, som havde det i sin Haand, om deres Modforestillinger skulde faae nogen Virkning eller ikke, end om den nye Overveielse af den allerede vedtagne Grundlov var foretaget i en Forsamling, dannet paa den Maade, som den i 1848 sammentraadte Rigsforsamling; thi af dens Medlemmer blev en betydelig Deel valgt af Kongen, hvorved Slesvigerne dog vist nok vilde finde sig bedre sikkrede end ved at være givne i de Mænds Hænder, som vare udsete ved almindelige Folkevalg i Danmark. Deres Adgang til at udrette Noget ved deres Modforestillinger vilde endvidere indskrænkes derved, at der var to forskjellige Afdelinger af Rigsdagen, der hver for sig ved Stemmefleerhed maatte billige deres Erindringer, hvis de skulde komme i nogen Betragtning. Men der fremkom i den til Grundlovens Overveielse sammentraadte Rigsforsamling end ikke en eneste Yttring, der gik ud paa at der ved hiin Forbeholdenhed var indrømmet Slesvigerne for meget.

Ivertimod var der, som alt ovenberørt, Mange, der fandt, at de vilde blive stillede under altfor ugunstige Vilkaar, og derfor meente, at Grundlovssagen heller maatte stilles i Bero, indtil Forholdene tillode dem at udøve tilbørlig Indflydelse paa samme. Navnlig udtalte Professor Clausen sig med stort Eftertryk i denne Retning. Han yttrede, „at det mere blev i Ord og Form end i Virkelighed, at den dem tilkommende Medvirkning vilde reddes ved bemeldte Forbeholdenhed." „Thi," siger han — og hvo kan vel miskjende Sandheden heraf? — „man maa dog vistnok indrømme, at naar Sagen her blev drøftet og bragt til Resultater, ville Slesvigerne, naar de i sin Tid indtræde i den Forsamling, der atter skulde drøfte Forfatningssagen, ikke indtræde under lige Vilkaar med de øvrige." *) Naar Forsamlingen omsider vedtog, at den af Udvalget gjorte Indstilling om en Gjentagelse af det i Forordningen af 7de Juli 1848 givne Tilsagn skulde bortfalde, saa var det kun fordi Tilsagnet engang var givet og dets Gjentagelse altsaa var overflødig, og man derhos meente, at det, efter Omstændighederne, saa meget som muligt burde undgaaes at røre ved Slesvig. **) Det er saaledes indlysende, at Forsamlingen ikke vilde indskrænke den Udsigt, som Tilsagnet i Forordningen af 7de Juli 1848 gav Slesvigerne, men dette vilde, som vi have seet, i flere Maader have været Tilfældet, saafremt Ordningen af Forfatningsforholdene for Slesvig var blevet lagt i den danske Rigsdags Hænder. Naar, som jeg antager, den afgjørende Magt tilkommer Kongen, bliver derimod den ved Grundlovens Stadfæstelse tagne Forbeholdenhed i sit Væsen svarende til den, som ved Forelæggelsen af Udkastet var blevet tilsigtet; kun blev den lempet saa meget efter Rigsforsamlingens Ønsker som det lod sig gjøre uden at opgive baade Kongens egen og hans slesvigske Undersaatters Ret.

---

*) Rigsdagstidenden S. 243.

**) See Rigsdagstidenden S. 2731—8, cfr. S. 3399—3403.

Efter foranførte Udvikling finder jeg det soleklart, at den egentlig afgjørende Stemme med Hensyn til den slesvigske Forfatning er hos Kongen, og jeg finder i alt hvad der i modsat Retning er yttret paa sidste Rigsdag Intet som behøver særlig at gaaes i Møde. Men det er dog ingenlunde min Mening, at Rigsdagen skal være udelukket fra Medvirkning paa denne Sags Ordning. Alt hvad der vedkommer de fælles Anliggender og disses behørige Afgrændsning fra de søregne, har jo en høi Grad af Interesse for Danmark, og altsaa bør tilligemed deres Mening, som have at varetage Slesvigs Tarv (hvilket efter Kundgjørelsen foreløbig blive Provindsial-Stænderne) ogsaa den danske Rigsdags tages meget i Betragtning. Men den afgjørende Magt kan ikke være hos nogen af Parterne, den kan, efter Forholdets Natur, ikke tilkomme andre end Kongens Regjering. Det vil imidlertid for den være høist ønskeligt, at komme i Overeensstemmelse baade med den danske Rigsdag og med den slesvigske Repræsentation, og det er ikke usandsynligt, at dette vil kunne opnaaes, naar man fra begge disse Sider er sig bevidst, at man ikke har Magt til at sætte Andet igjennem, end hvad der kan blive billiget af Regjeringen, der maa antages at ville veie de gjensidige Berettigelser paa lige Vægtskaaler. Derimod vilde Stillingen let blive en ganske anden, hvis man fra nogen af Siderne forestillede sig, at Regjeringen var bunden ved det, hvorfor den med Stemmeflerhed maatte erklære sig. Efter det Foranførte kan Rigsdagen med Hensyn til Slesvigs Forfatning kun have en raadgivende Stemme, hvilken dog, udøvet med Indsigt og Maadehold, sandsynligen vil give dens billige Ønske fornøden Styrke.

Ogsaa de Forandringer i selve Grundloven for Danmark, der med Nødvendighed flyde af det Forfatningsfællesskab, hvori dette med Hensyn til adskillige Anliggender skal træde med Slesvig, maa være indbefattede under den Forbehol-

denhed, hvormed Kongen har vedtaget Grundloven. Jeg skal ikke gaae ind paa alle de forskjellige Dele af Grundloven, som fra denne Side behøve en Forandring, men kun udhæve deels Budgettet og Statsregnskabet, der umulig i deres hele Strækning kunne blive under den særlige danske Rigsdags Afgjørelse, deels Grundlovens §§ 4, 5, 8, 9, 10, 11, 14, 15, navnlig forsaavidt disse Paragrapher tillægge den danske Rigsdag en Myndighed, som maa gaae over paa den for hele Monarkiet, forsaavidt ellers ikke denne Myndighed aldeles maa bortfalde (hvilket idetmindste gjælder om § 4), eller yderligere indskrænkes. Det er aldeles utænkeligt, at en allene af Kongeriget valgt Rigsdag skulde have udelukkende Magt til at raade over de høistvigtige hele den samlede Stat vedkommende Anliggender, som vi have berørt, hvilket aabenbar vilde være Tilfældet, dersom den efter Behag kunde fastsætte de Betingelser og nærmere Bestemmelser, under hvilke Medvirkning turde indrømmes de øvrige Statsdele. Det vilde være en fuldstændig Incorporation af disse, hvortil der mangler alt Rettens Skin. Maaskee vilde man sige — thi hvad kan man ei falde paa? — at den danske Rigsdag ikke behøvede at tilegne sig et saadant Herredømme over Statens øvrige Dele, men at den maatte være berettiget til at opgive den hele Forbindelse med disse, hvis de ei vilde lade sig nøie med de Vilkaar, hvorpaa den danske Rigsdag vilde indlade sig. Men det er saa langt fra at Grundloven hjemler Rigsdagen den unaturlige Ret, at opløse det danske Monarkie, at dens § 5 endog indeholder en udtrykkelig Erkjendelse af et saadant som noget fra det blotte Kongerige forskjelligt, og viser at Rigsdagens Samtykke vel gjøres fornøden, hvis der bliver Tale om dets Udvidelse, men ingenlunde til dets Bevarelse. Det bør herved ikke glemmes, at det forelagte Grundlovudkast § 5 udtrykte sig som om Holsteen og Lauenborg vare særegne Stater, men at Rigsforsamlingen fik dette, der vilde have seet ud som en Bedkjendelse af Fædrelandets

grundskjæve politiske Forestillinger, saaledes rettet som Paragraphen nu lyder.*) Det vilde være en aabenbar Feilslutning af det Slags, der er bekjendt under Navn af circulus in demonstrando, hvis man her vilde paaberaabe sig, at § 100 i Grundloven dog uden Undtagelse foreskriver, hvorledes der med Forandringer i Grundloven skal forholdes. Saafremt nemlig den Forbeholdenhed, hvormed Grundloven af Kongen blev vedtagen, indeholder en Indskrænkning i denne Vedtagelses Virkning, saa maa og alt hvad der med logisk Nødvendighed indbefattes under dette indskrænkende Vilkaar ligge uden for § 100.

Det vil, naar Forfatningsværket for de øvrige Statsdele er blevet bragt istand, vise sig, at der er meget i vor Grundlov, hvis Forandring just ikke bliver en juridisk nødvendig Følge deraf, men som dog kommer i en saadan Modsætning til de Forfatningslove, som Monarkiets øvrige Dele ville erholde, at man, navnlig i Danmarks Interesse, maa ønske nogen Forandring. Heller ikke i denne Henseende skal jeg indlade mig i en udførlig Udvikling, men kun nævne Valgsystemet og de oven S. XLII paaberaabte almindelige Bestemmelser. Men Forandringer af dette Slags kunne dog ikke indbefattes under den oftomtalte Forbeholdenhed, og maa altsaa behandles i Overeensstemmelse med Grundlovens § 100, eller forsaavidt denne Behandlingsmaade, efter nogen særlig Grundlovsbestemmelse, er overflødig, dog som en sædvanlig Lov behøve Rigsdagens Vedtagelse. Dette sidste finder Anvendelse paa Bestemmelsen om en aarlig Rigsdag. Det er allerede temmelig almindelig erkjendt, at heri maa ønskes Forandring. Men en aarlig Rigsdag, som det vanskelig vil lykkes at indskrænke til nogle faa Maaneder, vilde nærme sig til

*) See herom min Prøvelse af de Rigsforsamlingen forelagte Udkast S. 122—123, saavelsom den om Forhandlingerne paa denne udkomne Tidende, S. 1462, 1593—1596, 2750—2753.

en Urimelighed, naar der ved Siden af den særlige danske Rigsdag skulde holdes en fælles Rigsdag for hele Monarkiet og derhos særlige Landdage for hvert Hertugdømme. Heldigviis kan der i Følge Grundlovens § 24 ved en simpel Lov deri gjøres fornøden Forandring. Det vil iøvrigt visnok i sin Tid findes rettest, at de Afændringer, som foretages i Grundlovens enkelte Paragrapher, indlemmes i disse selv, og at saaledes Grundloven, der og ved den oftomhandlede Forbeholdenhed har faaet en provisorisk Skikkelse, der just ikke er ret passende for en Grundlov, bliver heelt omdannet, og i den omdannede Tilstand paa ny vedtages, og sættes i Forbindelse med de øvrige Forfatningslove, der blive givne for den danske Stat.

Det er hidtil alene med Hensyn til Slesvig at vi have ført Beviset for den Kongen, ikke som et personligt Gode for ham, men i Medfør af en i vor Stats hele retlige Stilling grundet Nødvendighed, tilkommende Ret til at tage afgjørende Beslutning angaaende de Forandringer i Danmarks Grundlov, som dettes Forhold til de øvrige Statsdele kræver. Dette Land maatte saavel af andre Aarsager, som i Særdeleshed med Hensyn til den Forbeholdenhed Kongen tilføiede sin Stadfæstelse af Grundloven, være Udgangspunktet. Men, ved at see sig lidt videre omkring, kommer man derfra snart til den Erkjendelse, at det vi med Hensyn til dette Hertugdømme have beviist ogsaa maa gjælde med Hensyn til de øvrige Statsdele, og navnlig Holsteen, hvorom her egentlig alene bliver Spørgsmaal. Det er oven S. XXXV oplyst, hvorledes det efter det udtrykkelige Indhold af Proclamationen af 27de Marts 1848 kun var som Følge af den tydske Eenhedsstat, der da var i Gjære, at Kongen opgav sin ved Rescript af 28de Januar strax forhen bebudede Villie at bringe sit hele Folk under en forfatningsmæssig Eenhed. Efterat nu Tanken om en tydsk Eenhedsstat forlængst er begravet, er der intet naturligere end at han, vel ikke med Hensyn til alle Enkeltheder, thi

det tilstede de forefaldne store Forandringer ikke, men hvad Hovedtanken angaaer, vender tilbage til sin oprindelige af fri Villie tagne Beslutning, som han kun, fordi Gjennemførelsen da syntes umulig, havde ladet falde. Og der er ellers Intet foregaaet, som derfor kunde være ham til Hinder. Det kan endog med Føie paastaaes, at der allerede i den ved Grundlovens Stadfæstelse tagne Forbeholdenhed „at ordne alt hvad der vedkommer Hertugdømmet Slesvigs Stilling" ligger en lige Forbeholdenhed med Hensyn til Holsteen; thi under Slesvigs Stilling hører vistnok dets Forhold til Holsteen, men dette lader sig atter ikke ordne uden i Forbindelse med begge Hertugdømmers Forhold til Danmark. At der Intet er nævnt om Forholdene til Holsteen, kan ikke bevise noget imod denne Kongens Berettigelse, thi Rettigheder erhverves ikke ved Forbeholdenheder; disse bruges kun til at bevare Rettigheder, hvor der ellers kunde være et Skin af at de vare frafaldne; og ved Grundlovens Udgivelse var der Anledning til at tage Forbeholdenhed med Hensyn til Slesvig, da den efter Regjeringsudkastet ogsaa skulde omfatte dette Hertugdømme, og den Titel, der, i Følge Rigsforsamlingens Forslag, traadte i Stedet for Udkastets, ogsaa sigtede til, skjøndt paa en mindre bestemt Maade, at bevare denne Tanke, men en saadan Anledning manglede aldeles med Hensyn til Holsteen. Det er vistnok stødende, at Danmarks Grundlov skal blive en Mængde Forandringer underkastet, med Hensyn til hvilke Rigsdagen ikke kan have en fri Beslutningsret. Men dette er blevet en nødvendig Følge af, at man endelig vilde have Grundloven istand, inden man engang vidste for hvilke Landsdele den skulde være Grundlov, ja at man endog skjød enhver Undersøgelse om dette Hovedspørgsmaal bort, for at hiint Øiemed kunde opnaaes. Det er herved at den Forbeholdenhed ved dens Stadfæstelse af Kongen er blevet nødvendig, som medfører hiint, jeg vil gjerne indrømme det, unaturlige Forhold. Jeg har stedse beklaget baade denne Il-

fra Forsamlingens Side, hvortil jeg dog ret vel saae Grunden, og den mig langt mindre begribelige Føielighed, hvormed Ministeriet beqvemmede sig efter dens Ønsker. Saaledes som Sagen nu staaer, er der intet vigtigere, end at man fra alle Sider retteligt opfatter den særegne skjæve Stilling, hvori vi ere komne, og jeg har fundet mig forpligtet til, efter ringe Evne at virke herfor, ligesom jeg i sin Tid, skjøndt forgjæves, søgte at forebygge hiin Overilelse.

Den Statsorden, som Kundgjørelsen af 28de Januar 1852 bebudede, blev rigtignok en Skuffelse for dem, som have troet, at Danmarks Lykke skulde begrundes ved at Samme, imod at opoffre sin Forbindelse med Holsteen, kunde fuldstændig indlemme Slesvig under sin Forfatning og sine Love. Men skjøndt der i de nyeste Tider baade her og i Slesvig er udtalt Meget, som skulde antyde, at dette var et Folkeønske, saa har det uden Tvivl dog kun et libet Antal for sig; det er vistnok for en stor Deel de samme Personer, som uden Navn lade sig høre mange Gange og i deres Udtalelser er der dog en stor Uklarhed. Under de nationale Bevægelser, der gik forud for Begivenhederne i 1848, blev Tanken om en Indlemmelse i Danmark med Iver tilbageviist saavel af Nordslesvigerne, som og af Alle, der i Danmark kjæmpede mod Slesvigholsteinismen, ei blot af de Sindigere, men og af de meest Lidenskabelige. De fralagde sig det endog stedse som en uforskammet Beskyldning, naar man fra den modsatte Side tillagde dem en saadan Hensigt. Af Vidnesbyrd herom findes mange paa forskjellige Steder deels i dette Skrift, og deels i det ældre, hvortil jeg her saa ofte har henviist. Men det stærkeste Beviis for hvor langt Man lige til det sidste Øieblik var fra Incorporationstanken ligger endnu i selve Proclamationen af 27de Marts og det forudgaaede Kongelige Svar af 24de, der bestemt have udtalt det Modsatte. Og om end den Tanke, der under den frygtelige Tilvært den gjensidige

Uvillie mellem de forskjellige Dele af Befolkningen senere har faaet er dukket op, havde faaet større Udbredelse end der med Føie kan antages, saa er dog Intet foregaaet, hvorved Regjeringen har tilegnet sig samme. Den har tvertimod saavel ved de Underhandlinger og Overeenskomster med de europæiske Magter, hvorved Danmarks uopløselige Forbindelse med Slesvig skulde vedligeholdes, vedtaget den Betingelse, at dette dog skulde beholde sin Selvstændighed, og i Manifestet af 14de Juli 1850 for Folkets og for hele Europas Øine tilsagt, at ingen Incorporation i Danmark skulde finde Sted. Hvormeget end Nogen ellers maatte være stemt for en saadan Incorporation, burde det dog være ham indlysende, at den ei har været iværksættelig.

Men naar man ikke, ved at opgive Danmarks Forbindelse med Holsteen, kunde tilkjøbe sig det formeente Gode, der skulde ligge i Slesvigs Incorporation, saa indseer jeg ikke, ved hvilken Tankegang man kunde komme til ikke desto mindre at ønske denne Forbindelse ophævet, eller, hvad der omtrent vilde være det samme, forvandlet til en Union, hvorunder det vel skulde have Landsherre fælles med Danmark, men iøvrigt staae paa en ganske fremmed og, som Tilfældet ufeilbar vilde være blevet, i Grunden fiendtlig Fod med dette Kongerige. Jeg kan ret vel begribe, hvorledes man fra holsteensk Side kan, under de ulykkelige Forhold, der ere opstaaede, nære et saadant Ønske, men det er uforklarligt, hvorledes nogen Dansk kan ville en saa vigtig Provinds udrevet af vor gamle Stat, der, skjøndt liden af Omfang, dog i sin nærværende Sammensætning, men og kun i denne, vedligeholder en ikke ringe Anseelse i det europæiske Statssamfund. Den Deelagtighed, som Danmark ad den Vei, Regjeringen har indslaaet, vil faae i at bestemme Holsteens Bidrag til hele Statens Forsvar og til dens finantsielle Fornødenheder, samt til at indordne ogsaa den til Holsteens Bidrag svarende Deel af Hæren og Flaaden i den hele under en fælles Ledning staaende og

efter et fælles Formaal indrettet Krigsmagt, den Udsigt, der bliver til at naae det længe nærede Ønske om lige Toldsatser og derved et frit indbyrdes Samqvem, og det Haab Man dog tør gjøre sig om, at det unaturlige Had, som i de senere Aar har udviklet sig, efterhaanden vil tabe sig under den indbyrdes Samvirken, hvortil Fællesskab i de vigtigste Anliggender fører, ere dog saa vigtige Goder, at jeg ei begriber, hvorledes Nogen vilde kunne skyde dem fra sig. Det vilde være en uværdig og utidig Frygt, at Holstenerne, deres mindre Tal uagtet, skulde i den fælles lovgivende Forsamling kunne faae en Overvægt, der skulde kunne være i Veien for Danmarks retfærdige og billige Ønsker. Om end de maatte feile, der mene, at Stemningen i Slesvig ligefrem er dansk, saa vil det dog ikke være at befrygte, at Slesvigerne i deres Fleerhed vilde have en overveiende Tilbøielighed til at gaae med Holstenerne, ligesom der i al Fald end ikke da vilde være nogen Fare for at Danmarks Interesser vilde ligge under paa den fælles Forsamling. Det vil vistnok have sine store Vanskeligheder, gjennem den fælles Forfatning at bringe et godt og sundt Forhold tilbage mellem de forskjellige Bestanddele af Staten, men der er nu ingen anden Vei at gaae. Det er altsaa enhver forstandig Fædrelandsvens Opgave, efter Evne at være behjælpelig i at overvinde disse Vanskeligheder, hvilket kun kan skee ved at aabne Øinene for Erkjendelsen af de gjensidige Berettigelser og det sande fælles Vel. Foreløbig maa man være tilfreds med, at det er lykkedes Regjeringen at sikkre Statens Sammenhold i alle dens Bestanddele mod den Frygt for en tilkommende Skilsmisse, der allerede ved den Magt den fik over Sindene skilte dem fra hinanden, inden det Tilfælde var tilstede, hvori Spørgsmaalet om Skilsmisse vilde indtræde. Ogsaa burde netop de, der saae Danmarks Ulykke i den forrige Forbindelse mellem de to Hertugdømmer, vide Regjeringen Tak fordi den ved sin Udholdenhed saa godt som aldeles har sat Ønsket om

denne Forbindelses Ophævelse igjennem, noget hvortil det, navnlig efter Malmøer-Conventionen af 26de August 1848, syntes at den daværende Regjering havde opgivet Udsigten, ligesom det og er vist, at ikke blot Preussen men og Østerrig længe holdt ved det tydske Forbunds Beslutning af 17de September 1846, der gik ud fra den Forudsætning, at dette Forbund, saa lidet end Slesvig hørte under Samme, dog skyldte Forbundslandet Holsten en Beskyttelse i dets formeentlige Ret til Forbindelse med Hertugdømmet Slesvig.*) Det er mærkeligt, hvorledes Man har kunnet oversee hvad der i saa Henseende skyldtes Regjeringen, fordi der ere blevne enkelte upolitiske Forhold tilbage, som Hertugdømmerne fremdeles skulle beholde fælles. Saafremt den Betingelse, som Fredspræliminarierne af 10de Juli 1849 i den Henseende havde stillet, var blevet udstrakt ogsaa til det fælles Toldsystem, saa kunde der have været nogen Grund til at beklage det, ikke fordi Man jo bør være rede til at gjenoprette Toldfællesskabet mellem Hertugdømmerne, men fordi det tillige bør indbefatte Danmark, hvilket Regjeringen ikke saa let vilde have havt Magt til at sætte igjennem, dersom der var indrømmet Hertugdømmerne en af denne Udvidelse uafhængig Ret til at beholde det hidtilværende fælles Toldsystem. Denne saare vigtige Deel af de forhen fælles Forhold er derimod ikke optaget, men Regjeringen har benyttet de midlertidige Forhold i Slesvig til

---

*) En af de Ministre, der længst holdt ud med Martspolitiken, har under 3die Februar d. A. i Folkethinget omstændeligen og — derom kan Ingen tvivle, — oprigtig udviklet, at det snart viste sig som en Umulighed at sætte denne Politik igjennem i dens hele Strækning, at der ikke vilde danne sig et tilstrækkeligt Parti, der, som han, vilde holde fast ved Samme, endog med Indskrænkning til en Deel af Slesvig, samt at han selv under de forandrede europæiske Forhold kom til Erkjendelse af Heelstatspolitikens Nødvendighed. See Folkethings-Tidende S. 3819—3829.

at omstøde samme og derimod foreløbig indføre et eget Toldfællesskab mellem Danmark og Slesvig, hvorved det er gjort til en Nødvendighed for Hertugdømmerne at føie sig efter Danmarks billige Ønsker for en til hele Monarkiet udvidet Toldlov og en fælles Brændeviinsafgift, hvis de ellers ikke ville skilles fra hinanden ved en skarpt bevogtet Toldgrændse. Hvad der fremdeles skal blive i Fællesskab er noget, hvis Afskaffelse det deels ei stod til Regjeringen at bevirke, deels ikke kunde have Interesse for Danmark.

Universitetet i Kiel er uden Tvivl den Indretning, hvis Vedligeholdelse, som et ogsaa Slesvig vedkommende Institut, man har de fleste Betænkeligheder ved. Men at det ikke kunde udelukkes, var allerede en nødvendig Følge deraf, at det ved de om Afstaaelsen af den forrige Gottorpske Andeel af Holsteen indgaaede Overeenskomster med daværende Storfyrste, siden Keiser Paul, er blevet betinget, at bemeldte Universitet skal vedligeholdes og beskyttes i alle sammes Privilegier (Provisorisk Tractat af 11te og 22de Mai 1767 Art XVI, og Desinitiv-Vertrag af $\frac{\text{21de Mai}}{\text{1ste Juni}}$ 1773 Art. VII). Hvilke særlige Lempninger der kunne være at gjøre i Slesvigs Forhold til Universitetet var aldeles udenfor den Kongelige Kundgjørelse af 28de Januar 1852; denne har blot i Almindelighed betegnet det som et fælles Institut, der som saadant er henlagt under den slesvigske og den holsteenske Ministers collegiale Bestyrelse, og hermed kan man fra dansk Side dog ei være utilfreds, da det ellers udelukkende maatte have hørt under sidstnævnte Ministerium. Det vilde have været unaturligt, om hiin Kundgjørelse havde indladt sig paa nærmere Bestemmelse af hine Forhold, og det vilde derhos have stødt an mod det med de øvrige Magter vedtagne Grundlag for den tilkommende Ordning af vore Forhold, om Regjeringen vilde have foregrebet de Bestemmelser angaaende hiint Forhold, der blive at træffe ad Lovgivningsveien, og hvorved der vil blive meget andet at overveie end det, hvorpaa de, der føre hiin Klage, synes at

have tænkt. Der var desuden fra dansk Side saameget mindre Grund til at staae paa saadanne foregribende Bestemmelser, som den nærværende Tilstand, der jo bliver vedligeholdt indtil hine Forhold ordnes ved ny Lov, er særdeles gunstig for de fra det Kjøbenhavnske Universitet udgaaede Mænds Anbringelse i slesvigske Embeder.

Ridderskabets Optagelse blandt hine Indretninger er dernæst det, hvorover man meest besværer sig. Men heri gjelder det Samme, som om det Kieler-Universitet, thi ogsaa Ridderskabets Opretholdelse med alle dets Friheder og Rettigheder er betinget i de ovennævnte Overeenskomster (Art. XVI i den provisoriske og Art VII i den endelige Tractat). Man har meent, at Kundgjørelsen aabner Ridderskabet Adgang til de videstgaaende Paastande, idet den ingen Begrændsning indeholder, navnlig ikke udtrykkelig har indskrænket det Fællesskab, der er mellem dets slesvigske og dets holsteenske Medlemmer, til en nexus socialis. Men det er ganske aabenbart, at Kundgjørelsen, der kun nævner „Ridderskabet" som en af de under begge fornævnte Ministre hørende fælles Institutioner, aldeles ikke havde at befatte sig med Beskaffenheden og Omfanget af dets Rettigheder. Den nævner, som bemærket, blot „Ridderskabet", berører end ikke dets nexus socialis, og det med god Grund, da det har adskillige særegne Rettigheder, der ikke staae i Forbindelse med nexus socialis, f. Ex. privilegeret Værnething, Frihed for stemplet Papir og adskillige blotte Fornemheds Rettigheder. Ved denne Leilighed at give disse Rettigheder en Stadfæstelse vilde have været uhensigtsmæssigt, da adskillige af dem, maaskee de fleste, kunne egne sig til Ophævelse. Men det vilde og have været upassende, nu at ophæve dem, hvilket aldeles henhører til Afgjørelse ved de tilkommende Forfatnings- og andre Love, og desuden var af saa liden Betydenhed og Forholdet til Danmark saa uvedkommende, at det fra enhver Side vilde have været synderligt ved denne Leilighed at røre derved. Der var

navnlig ikke ringeste Grund til at udtale noget om Betydningen af nexus socialis (hvilken Kundgjørelsen naturligviis ikke gaaer ud paa at ophæve, skjøndt det var overflødigt og ikke ret passende at nævne den) eller i det Hele at indlade sig paa noget Spørgsmaal om hvorvidt Ridderskabet har Rettigheder af politisk Natur. Regjeringen har jo allerede ved Reskript af 17de December 1802 paa en meget skarp og bestemt Maade nægtet Ridderskabet den Selvbeskatningsret, der skulde give det en politisk Characteer; og saavel ved Forordningen af 15de s. M. som ved senere Anordninger have Christian den Syvende og Frederik den Sjette ret kraftig benyttet den uindskrænkede Beskatningsret, som ved hiint Reskript blev forkyndt. Vistnok har Ridderskabet baade strax og i et senere Tidsrum bestridt det Berettigede i hiint Reskripts Udtalelse og i de Skatteanordninger, som hvile derpaa. Men Regjeringen har jo stedse hævdet sine Skattelove og sin Beskatningsret, og enhver Indsigelse er forlængst overvunden. Under en ny Forfatning, hvori Skattebevillingen bliver nedlagt i Forsamlinger, hvori Ridderskabet kun vil udgjøre en liden Brøk, vil Fornyelsen af de forrige Paastande saa godt som være utænkelig, men i al Fald vilde den Regjering, som forhen uden Hjælp standhaftigen har staaet derimod, ingen Vanskelighed have ved at modstaae den, hvori den maatte finde Bistand hos den store Fleerhed baade i hvert Hertugdømmes særlige Forsamling og i Fællesforsamlingen. Det begribes derfor ikke, hvad man kunde befrygte af Ridderskabet, men Intet kunde være uklogere end nu at give det, der længe har været afgjort, Udseende af noget nyt, hvilket og vilde have fremkaldt yderligere Forviklinger med Hensyn til de Magter, hvormed vi have havt Underhandlinger om Ordningen af vore Forhold. Især er det et ganske synderligt Indfald, naar en lærd og skarpsindig Folkethingsmand vil, at Kongen ikke skulde stadfæste Ridderskabets nexus socialis, førend der forelaae en Anerkjendelse fra dets Side, at den ikke var af politisk

Natur.*) Herved vilde Regjeringen i høi Grad have fordærvet Sagen for sig. Det vilde netop derved have faaet Udseende af, at Ridderskabet havde havt et begrundet Krav paa Rettigheder, som Regjeringen gjennem omtrent 50 Aar stadig har nægtet samme, og som om den nu vilde tiltvinge sig en Opgivelse af disse Retskrav, ved at gjøre selve Indrømmelsen af de Rettigheder, som man ellers ei burde nægte Samme, betinget af at det frafaldt slige Krav. En Udtalelse om at Ridderskabet ikke har nogen politisk Rettighed vilde iøvrigt ogsaa have en Tvetydighed, som kunde give Anledning til Forviklinger. Der kunde nemlig spørges, om den Repræsentation i Provindsialstænderne, som Forordningerne af 15de Mai 1834 § 1 har tillagt Ridderskabet, er en politisk Rettighed eller ikke. Men vist er det, at den raadgivende Stænderforsamling, der endnu engang skal finde Sted, skal, paa den ene Undtagelse nær, som den Kongelige Kundgjørelse indeholder, være sammensat saaledes som Forordningerne indeholde, og det vilde sikkert i de Underhandlinger, som Danmark, med Hensyn til Monarkiets fremtidige Ordning, har havt med andre Magter, have vakt den største Forundring, dersom man havde ladet det være sig magtpaaliggende strax at blive af med dette aristokratiske Element, der er saa overordentlig ringe mod det, man finder i andre Staters besluttende eller raadgivende Forsamlinger. Iøvrigt er Talen om den aristokratiske Indretning, som Provindsialstænderne fik i Hertugdømmerne, og navnlig om den Magt og Anseelse, hvortil Ridderskabet derved kom, gaaet saa ofte fra Pen til Pen, fra Mund til Mund, at det er blevet en Troesartikel. De fleste Læsere ville derfor maaskee forundre sig over hvad jeg her har sagt; men, dersom de ville uleilige dem med at læse nærværende Bind S. 226 ff. ville de see, hvor lidet begrundet denne Tale dog er. Det er heller intet Exempel

---

*) Folkethings-Tidenden for 1850, 2den Session S. 3809—3810.

paa, at Ridderskabet gjennem Stænderne fik noget udrettet til dets Fordeel; hvorimod et af den første Stænderforsamlings Resultater var, at det mod sin Villie og mod Forsamlingens Mening mistede sin Toldfrihed (S. 255—257).

Den tredie i Kundgjørelsen nævnte Gjenstand for Fællesskab er den slesvig-holsteenske Kanal. Det kan, saalænge ikke samtlige Toldindtægter blive fælles, ikke være andet, end at den paa denne Kanal faldende Told maa deles mellem begge Hertugdømmer, og det sees heller ikke rettere, end at begge maae tage Deel i Omkostningerne og være berettigede til at føre Tilsyn baade med Indtægternes rigtige Oppebørsel og med Udgifternes rette Anvendelse. Iøvrigt vil al Vanskelighed ophøre, hvis Toldindtægterne i det Hele blive fælles for hele Staten. Men den Kongelige Kundgjørelse viser kun, hvorledes der indtil Sagernes endelige Ordning skal forholdes.

Da begge Hertugdømmer have ved fælles forholdsmæssige Bidrag tilveiebragt de øvrige under Fællesbestyrelse af hine to Ministre henlagte Indretninger (Brandforsikkringerne for Kjøbstad- og Landbygninger, Straffeanstalter, Døvstummeinstitutet og Daareanstalten) og ligeledes begge have lige Adgang til at nyde godt af disse Indretninger, saa er det nødvendigt, at de, i det mindste indtil en anden Ordning vedtages, blive under fælles Bestyrelse. Da dette dog, naar hvert af Hertugdømmerne faaer sin særegne lovgivende Myndighed, kan medføre nogle Forviklinger, vilde det være ønskeligt, at enten det Hertugdømme, hvori vedkommende Anstalt er beliggende, aldeles udløste det andet, eller at dog dens Bestyrelse blev stillet under vedkommende Hertugdømmes Lovgivning og Regjering. Af en noget anden Beskaffenhed end de øvrige forommeldte Indretninger ere dog de tvende fælles Brandforsikkringer, den ene for begge Hertugdømmers Kjøbstadbygninger, den anden for deres Landbygninger. Men hvad disse angaaer, saa kan der, hvis man ei paa anden Maade

kan afhjælpe de Vanskeligheder, som Fællesskabets Vedligeholdelse kunde medføre under den nye Tingenes Orden, Intet være til Hinder for, at de hidtilværende Brandkassers Activa og Passiva fordeles, og derimod hvert af Hertugdømmerne erholder sine særegne Brandforsikkringer, deels for Kjøbstad-, deels for Landbygninger. Det bør imidlertid ikke være ubemærket, at der i den senere Tid idelig er ført Klage over det Tryk, Slesvig skal lide under det Samme paatvungne Forsikkrings-Fællesskab med Holsteen; dette har endog idelig spillet en Hovedrolle i den ofte gjentagne Paastand, at Slesvig stedse kun har havt Skade men aldrig havt Forbeel af dets Forbindelse med Holsteen. Dette er et ret mærkeligt, dog ingenlunde det eneste eller stærkeste Exempel paa, hvorledes selv i Anliggender, der ligge klart for Alles Øine, aldeles vrange Forestillingsmaader ved idelig og med stærkt Eftertryk at være gjentagne, omsider gaae og gjelde som afgjorte Sandheder. Jeg skal derfor nærmere oplyse denne Sags Beskaffenhed.

Der er i de tvende Bygningsforsikkringer, som der haves i Hertugdømmerne, Intet der giver Holsteen noget forud for Slesvig. Disse Indretninger ere i alt, hvorpaa det her kommer an, aldeles lige beskafne med Kjøbstædernes og Landbygningernes Forsikkringer her i Danmark. Det er af samtlige Forsikkringstageres, i Forhold til Forsikkringernes Størrelse, lige Bidrag, at Brandskader blive erstattede, uden at der enten i den ene eller den anden Henseende gjøres, hvad der heller ikke vel lod sig tænke, nogen Forskjel paa de tvende Hertugdømmer. Paatvungen er Forsikkringen og begge paa lige Maade, aldeles som den er paatvungen Kjøbenhavn og de øvrige Kjøbstæder i Danmark. Bestyrelsen har derhos aldrig været i Holsteen, men den var oprindelig hos General-Land-Oeconomi- og Commerce-Collegiet, fra 1816 hos det slesvig-holsteen-lauenborgske Cancelli, fra 1ste October 1834 hos den slesvig-holsteenske Regjering. Medens disse Brandkasser bestyredes i Kjøbenhavn, blev deres Overskud

for en stor Deel anbragt i Danmark (hvilket de slesvigske Stænder i 1836 have paapeget som urigtigt), fra den Tid Bestyrelsen kom til Slesvig maatte det i alt Fald have været dette Hertugdømme, hvori man havde nærmest Adgang til at faae Laan af Brandforsikkringerne; dette er iøvrigt vistnok ikke noget betydende Fortrin, men der har idetmindste aldrig været noget der indeholdt Skygge af Begunstigelse for Holsteen. Det er imidlertid en Følge af slige indbyrdes Brandforsikkringers Natur, at de, der lide Brandskade, have Nytte af disse, at derimod de, der skaanes herfor, have Byrde deraf, og at saaledes ogsaa de Stæder, Amter, Distrikter, hvori der forefalde forholdsviis mange eller store Brandskader, trække flere Penge fra Forsikkringen end de have udgivet til samme, og at de, hvori der forefalde faa og ubetydelige Skader, faae Mindre tilbage end de udgive. Over denne tilfældige Ulighed i Virkningen, der er en nødvendig Følge af Indretningens for Alle lige velgjørende Hensigt, kan fornuftigviis Ingen besvære sig. I Grunden har Brandforsikkringen dog været ogsaa dem til Gavn, der i en lang Aarrække have bidraget dertil, uden nogensinde at være komne i det Tilfælde at faae Erstatning; thi foruden den Beroligelse den har ydet dem, har en saadan Anstalt en saa stor Indflydelse paa Eiendomscrediten, at den Brøk-Procent, enhver Bygningseier maa udrede af sin Bygnings Værdi, kun er et ubetydeligt Offer for dette Gode. Det har rigtignok i flere Aar været Tilfældet, at Brandskader have været hyppigere og betydeligere i Holsteen end i Slesvig, og at dette Land altsaa har maattet tilskyde mere til Brandforsikkringerne end det har faaet tilbage, men, ligesom dette ikke var noget at besvære sig over, afgav det end ikke nogen Grund til at ønske Udtrædelse af hiin Brandforsikkring. Herom er der heller ikke, saavidt vides, nogensinde indkommet noget Andragende. Vel blev der i 1838 af to Deputerede i de slesvigske Stænder indbragt Andragender om en saadan Forandring, men,

uagtet der i Anledning deraf blev nedsat en Comitee af tre, hvoriblandt Proponenterne, blev Sagen dog ikke videre fremmet, ventelig fordi disse siden ere blevne bragte til at indsee, at deres Andragender ikke vare vel begrundede.*) Hvorvidt hiint Forhold mellem Brandskader i de to Hertugdømmer, der for Resten, saavidt vides, fornemmelig hidrørte fra en vis Deel af Holsteen (Ditmarsken), er blevet ved at gjentage sig, eller om det førend i den allerseneste Tid er blevet afbrudt, er mig ikke ganske bekjendt; og da det her er uden Vigtighed, har jeg ikke bekymret mig om at forskaffe mig det til en Undersøgelse herom fornødne Materiale. Men i alt Fald har den store Erstatning, den fælles Brandkasse for Kjøbstæderne nu har at udbetale til Frederikstad for de samme ved fiendtlig Overfald paaførte Brandskader, medført et betydeligt Omslag. Det ovenberørte ulige Forhold har iøvrigt ogsaa i høi Grad viist sig i Danmark, hvor enkelte Stæder, Amter og Distrikter, i lang Tid ingen eller kun ringe Erstatning have havt at oppebære, medens de i samme Tid have maattet svare betydelige Summer i Brandpenge. Men uagtet det ikke sjeldent er blevet Gjenstand for de Vedkommendes Bemærkning, saa veed jeg dog ikke, at der nogensinde til Regjeringen er indkommet noget Forlangende om at udtræde af Assurancen**), og det vilde maaskee heller ikke have været bevilget, thi Brandforsikkringernes store Betydenhed for Eiendomscrediten kunde efterhaanden svækkes ved slige Udtrædelser. Forresten har det netop viist sig som gavnligt, at der ved den Kongelige Kundgjørelse af 28de Januar 1852 blev oprettet en fælles Besty-

---

*) Slesvigske Stændertidende for 1838 S. 106.

**) Dog veed jeg, at i dette Dieblik et Spørgsmaal om en særegen Bygningsforsikkring for et Amt i Jylland er, paa Grund af at denne Provinds skal være skadelidende ved i Henseende til Forsikkringen at være i Fællesskab med Øerne, blevet sat under Forhandling ved det i Samme værende landoekonomiske Selskab.

relse for Hertugdømmernes Brandforsikkringer. Fra den er nemlig udgaaet en Bestemmelse om Erstatning for Frederiksstad, hvorom, efterat de ældre fælles Myndigheder vare opløste, Ingen var bemyndiget til at tage Beslutning, ligesom der og, saafremt Vedkommende vilde have søgt deres Ret ved Domstolene, vilde have mødt Vanskelighed baade med Hensyn til hvem der skulde stævnes og til hvem der kunde paakjende Sagen.*)

Det meget indskrænkede Fællesskab, som efter den Regjeringsplan, der fremtræder i Kundgjørelsen, skulde for Tiden blive tilbage mellem Slesvig og Holsteen, kan saaledes paa ingen Maade begrunde nogen Frygt for en Vedligeholdelse af Slesvig-holsteinismen, og allermindst kan der være Grund til fra dansk Side at besvære sig over, at Regjeringen derpaa er gaaet ind. Det er endnu yttret, at den kundgjorte nye Statsordning i det Ringeste løsner et Baand, som hidtil fandt Sted mellem Danmark og Slesvig, og som tillige omfattede Holsteen, idet tidligere alle de Sager, der vedkom de directe Skatter for begge Hertugdømmer, vare inddragne under et fælles Collegium, men nu den fælles Finantsminister ikke vil have Skattesagerne og al den Indflydelse, som knytter sig dertil, hverken i Slesvig eller i Holsteen, saa at ogsaa det førstnævnte Hertugdømme forsaavidt vil blive mere afsondret fra Danmark end hidtil.**) Dette er paa

*) Der har maaskee og været Tvivl om Brandforsikkringens Forpligtelse til at erstatte den Skade, der fulgte af fiendtligt Overfald, en Tvivl, som ogsaa gjorde, at Justitsministeriet ikke uden Dom vilde anvise Erstatning for de betydelige Brandskader, der ved fiendtligt Overfald vare Bygningerne i Fredericia paaførte. Men i sig antager jeg dog, at Forpligtelsen, der efter de her og der lige Love saavel som efter disse Indretningers ogsaa lige Natur og Bestemmelse, ikke med Grund kunde nægtes. See Landsthingstidenden for 1850, 1ste Session S. 3981—3987.

**) See Folkethingstidende S. 3825, jfr. samme S. 3201—2 og til Slutningen.

en vis Maade rigtignok Tilfældet, og det med Hensyn til mange
andre Forhold end det her nævnte. Men det er en nødvendig Følge
af Overgangen fra det uindskrænkede Monarkie til et constitutionelt,
uden at der dog kan dannes en fuldstændig constitutionel Eenhed
af Danmark og Slesvig, og vilde saaledes ogsaa have fundet Sted,
om den nye Statsordning ligefrem var blevet bygget paa Pro-
clamationen af 27de Marts 1848. Der maa nødvendigviis ved
Siden af det almindelige Statsbudget (dette være nu for Dan-
mark og Slesvig alene eller tillige for Holsten) være et særskilt
for de hver Landsdeel for sig vedkommende Udgifter og de Ind-
tægter, hvorved disse skulle dækkes, ja endog for de særskilte
Skatter, hvorved hver for sig skal tilveiebringe sit Bidrag til de
fælles Udgifter, saa og for Sammes Domaineforvaltning. Dette
gjælder forøvrigt og med Hensyn til de indirecte Afgifter; kun
Tolden maa, naar den, som vi haabe, bliver aldeles lige, og i
Forbindelse dermed al indvortes Toldafsondring bortfalder, nød-
vendigviis være en aldeles fælles saavel Lovgivning som Forvalt-
ning underkastet; om Postintraderne vil maaskee og det Samme
blive gjældende. Men andre indirecte Afgifter kunne gjerne være
forskjellig Lov undergivne (hvilket i det mindste for Tiden er Til-
fældet med det stemplede Papir), og selv forsaavidt Lovene ere lige,
f. Ex. med Hensyn til 4 og ½ Procentafgifterne, kunne de efter
Forholdenes og Anvendelsens Forskjellighed give større eller mindre
forholdsmæssig Indtægt, hvilket navnlig, som de finantselle Regn-
skabs-Oversigter vise, har været Tilfældet med de nysnævnte Afgifter,
saa at det idetmindste er tvivlsomt, om de ikke heller burde afsondres
i de særegne Kasser, hver Statsdeel for sig maatte have, hvilke
naturligviis burde tilsvare Fælleskassen hvad den vedkommende
Statsdeel efter det almindelige Budget havde at udrede mere end
der indkom ved de Samme umiddelbart tilflydende Indtægter.
Forresten kunne derfor gjerne samtlige Afgifter høre under samme
Finantsminister, kun at Lovgivningen og Finantscontrollen maa

ligge til forskjellige Steder. Men der ville ligeledes i andre Henseender som Følge af den nye Ordning kunne opstaae eller vedligeholdes flere Forskjeller mellem Danmark og Slesvig, end under den forrige Statsforfatning. Ogsaa i den hele civile og criminelle Lovgivning, Kirke- og Skolevæsnet og alt hvad der nu kommer under forskjellige Lovgivningsmyndigheder, havde Kongen det forhen i sin Magt, forsaavidt han fandt det tjenligt, at tilveiebringe Eenhed, eller ialtfald at forhindre alt for stor Ulighed; hvilken Magt han og ofte har benyttet, skjøndt ikke altid i den Grad som kunde have været ønskelig.*) Det kan vel og haabes, at baade Regjeringens Indflydelse paa Lovgivningen og de forskjellige lovgivende Forsamlingers Erkjendelse af det Ønskelige deri, vil virke til at der snarere opnaaes større og større Eenhed end indtræde nye Forskjelligheder. Kun har jeg villet vise, at dersom man i det paaberaabte Forhold med Hensyn til det directe Skattevæsen vil finde en Løsning af Forholdet mellem Danmark og Slesvig, saa er det Samme at finde mange andre Steder, men at det alt er en uadskillelig Følge af den constitutionelle Forfatning.

Man har paaberaabt sig, at Slesvigholsteinismens Princip allerede ligger deri, at Slesvig faaer Noget tilfælles med Holsteen, som det ikke tillige faaer fælles med Danmark, medens dette Rige ikke kommer i Fællesskab med Slesvig, uden med Hensyn til de Anliggender, hvori Holsteen ogsaa er optaget i Fællesskabet. Det synes, at hvis der ogsaa vare Forhold, hvori Danmark og Slesvig kom i et særligt Fællesskab, saa vilde man finde den indslaaede Vei nogenlunde antagelig, idet Slesvig da, om det end ikke knyttedes nærmest til Danmark, dog blev Danmark og Holsteen lige nær. Under en saadan Forudsætning vilde, mener man, Regjeringens Politik være en sand Heelstats-

*) See: „For den danske Stats Opretholdelse" Side 221 ff.

politik, og om denne ei var den ønskeligste, saa maatte man dog efter Omstændighederne finde sig deri, hvorimod den, naar man hjemler et særligt Fællesskab mellem Hertugdømmerne i visse Punkter, hvad enten nu disse maatte være af mere eller mindre Betydenhed, uden at have til Modvægt et tilsvarende Fællesskab mellem Danmark og Slesvig, kaster sig i den slesvigholsteenske Unionspolitik, der formeentlig laae til Grund for Reskriptet af 28de Januar 1848.*)

Da det er oplyst, at de Forhold, hvori et vist særdeles Fællesskab mellem Slesvig og Holsteen endnu skulle vedblive, kun ere en ubetydelig Levning af det der forhen var fælles, og det ligeledes er klart, at det har været en Nødvendighed for Danmark at indrømme hiint indskrænkede Fællesskab, netop for derved at faae det forrige i alle Livsforhold indgribende ophævet, saa vilde der dog ikke være mindste Grund til at sigte Regjeringen for Slesvigholsteinisme eller for Mangel paa behørig Iver i at bekæmpe den, om der end ikke paa den anden Side var noget at opvise, der blev fælles for Danmark og Slesvig i Særdeleshed. Af nyt at indrette noget saadant Fællesskab, blot for at faae et Sidestykke til det indskrænkede Fællesskab, der skal blive ved mellem Slesvig og Holsteen, vilde have været uberettiget, da der jo ingenlunde dannes noget nyt Fællesskab mellem Hertugdømmerne, men kun det, der har bestaaet gjennem Aarhundreder, vedligeholdes med Hensyn til visse Forhold, hvori det i det mindste for Øieblikket ikke kan afskaffes. Men det er heller ikke vanskeligt at paavise Forhold, der i Følge den nærværende Retstilstand maae blive i et saadant Fællesskab mellem Danmark og Slesvig.

Hertil hører Toldvæsnet, hvori Fællesskab mellem Danmark og Slesvig og Afspærring mellem dette og Holsteen, ved Regje-

*) See Folkethingstidende S. 3810—3811 m. fl. Steder.

ringens Foranstaltninger i 1850, er traadt istedetfor det ældgamle indbyrdes Fællesskab mellem Hertugdømmerne og disses Affondring fra Kongeriget. Det er vel ikke at formode, at den nærværende Tilstand vil vedblive ret længe, men det er dog ikke af den gamle at den skal afløses, hvorimod det forventes, at et fuldstændigt Toldfællesskab vil blive stiftet mellem Danmark og begge fornævnte Hertugdømmer. Imidlertid er det den nærværende Tilstand, at kun Danmark og Slesvig have Told fælles; dette bliver Udgangspunktet for den nye Tingenes Ordning, og dette er af overordentlig Vigtighed for Danmark, der nu under Forhandlingerne vil faae den Overvægt, der naar den gamle Tilstand var Udgangspunktet vilde have været hos Hertugdømmerne. Hvad der saaledes ved en særdeles kraftig Indskriden er udrettet i dansk Interesse er af en uden al Sammenligning større Betydenhed end hvad der for Hertugdømmernes Sammenhold vindes ved det, der lades tilbage af deres gamle Fællesskab.

Men der ere og andre Forhold, hvori Danmark og Slesvig blive i et særligt Fællesskab, der maa have sin forfatningsmæssige Virksomhed. Der ere jo ikke ganske ubetydelige Dele af Slesvig, der staae under danske Biskopper og forhen under det danske Cancelli, nu under Cultusministeriet. Den danske Overbestyrelse af Kirkevæsnet i disse Dele af Slesvig, der tildeels og medførte en Overbestyrelse af Skolevæsenet, kom naturligviis i alle de Forhold, hvori Kirken eller Skolen behøver verdslig Medvirkning, i Berørelse med dem, der havde den verdslige Myndighed i Hertugdømmet. Hvad Als og Ærø angaaer, tilkom der vel, efter Anordning af 7de November 1832, og de tvende under samme Dato udgivne Skolereglementer, det danske Cancelli nu Cultusministeriet Myndighed til i Kirke- og Skolesager at tage adskillige i de borgerlige Forhold indgribende Beslutninger og i den Henseende tillægge de verdslige Embedsmænd de fornødne Befalinger. Men denne Myndighed strækker sig dog ikke

til al den Bistand, Kirken og Skolen kunde behøve. Navnlig er det i de Tilfælde, hvori denne Bistand ei kan gives ad Øvrighedsveien, men maa søges ad Rettens Vei, de slesvigske Domstole, hvortil man maa vende sig. Derhos ere, med Hensyn til den Medvirkning, de geistlige Embedsmænd have at yde i borgerlige Anliggender, de slesvigske Love deres Rettesnor, navnlig have de og for en Deel at iagttage disse Love ved Ægtevielser. I det Thørninglehnske har derimod den danske Kirkebestyrelse ikke mindste Myndighed til at tage nogen Beslutning eller udstede nogen Befaling angaaende noget der ligger udenfor det reent Kirkelige. Denne Begrændsning blev i Særdeleshed meget skarpt udtalt i et af Frederik den Fjerde under 4de October 1727 (altsaa faa Aar efterat hele Slesvig var kommet under hans Herredømme), udstedt Reskript, der endog indeholdt, at det „ved saadan Forfatning herefter og til alle Tider uforanderlig skal have sit Forblivende.“ Skolevæsenet i bemeldte Distrikt er derfor og blevet saa godt som aldeles uafhængigt af Ribe Biskop og af det danske Cancelli; man har endog villet nægte den sidstafdøde Biskop Ret til at visitere Skolerne sammesteds, noget som hans Formand ikke synes at have gjort, men hvori han dog af Cancellierne blev hævdet.

I begge ovennævnte under dansk Kirkehøihed henhørende Dele af Slesvig vil saaledes ei alene en Medvirkning af den slesvigske Minister og den danske Cultusminister i mange Tilfælde være fornøden, men ogsaa maa baade den danske Rigsdag og den slesvigske Landdag, hvad hine Stykker af Slesvig angaaer, tage Deel i de Love, der til Kirkens eller Skolens Tarv enten fordre Pengebidrag eller paabyde eller forbyde visse Handlinger.

Selve Grundlovens Bestemmelser, Religionen og de kirkelige Forhold vedkommende (§§ 80—84) ville uden Tvivl allerede føre til maaskee meget fortrædelige Forviklinger i denne Henseende.

Disse Paragrapher kunne ingenlunde uden videre ansees som givne for de Dele af Slesvig, der høre under danst Kirkehøihed, thi de ere ikke blot kirkelige, men ere og af stor Betydenhed for den borgerlige Retstilstand. Dersom dette ellers end kunde kaldes i Tvivl, saa er det dog blevet aldeles klart ved den Anvendelse af Grundloven, som der er gjort i Lov af 13de April 1851 om Ægteskabs Indgaaelse udenfor de anerkjendte Troessamfund eller imellem Medlemmer af forskjellige Troessamfund, m. v. Denne Lovs Bestemmelser gribe dybt ind i de allervigtigste borgerlige Forhold, i Ægteskab, i Forholdet mellem Forældre og Børn, i den Betryggelse, som man hidtil, skjøndt vistnok ikke til Fuldkommenhed, har havt for den opvoxende Slægts sædelig-religiøse Dannelse, i Paalideligheden af de edelige Vidnesbyrd, der kunne reise eller fælde Borgerne paa Ære, Liv, Frihed, Formue. Alle disse Forhold have hidtil i de omhandlede Distrikter for en stor Deel hørt under de slesvigske Love (mellem hvilke og de danske iøvrigt hidtil ingen paafaldende Forskjel havde fundet Sted), og altsaa kunde en udelukkende dansk Rigsdags Vedtagelse ingenlunde være nok for at give de omhandlede derfra afvigende Bestemmelser Lovskraft sammesteds. Under Forhandlingerne angaaende fornævnte Lov i Landsthinget, blev det blandt andet udhævet, hvorledes en saadan Lov rimeligviis vilde være Slesvigerne saavelsom Holstenerne i høi Grad imod, og saaledes virke imod den Retseenhed eller dog størst mulige Retslighed, som man maatte ønske.*) Der blev Intet sagt, som i nogen Maade kunde svække det i saa Henseende Anførte, men man tog det ved denne som ved flere Leiligheder vidunderlig let med den Indflydelse, som Rigsdagens Beslutninger kunde faae paa at fjerne det Land fra Danmark,

*) Anhang B til Landsthingstidenden for 1851, 1ste Session S. 633—634, jfr. selve Tidenden S. 3801, 3816—3817, 3856, cfr. nærværende Skrift 1ste Bind S. 370.

hvis nærmere Tilslutning skulde være et Hovedformaal for Danmarks politiske Stræben. Dog her er ikke Tale om Slesvig i det Hele, men kun om de enkelte Stykker af dette Hertugdømme, der høre under dansk Kirkehøihed; og det er vist, at den danske Rigsdag ikke kan være raadig over at udvide enten Lov af 13de April 1851 eller de Grundlovsbestemmelser, hvorpaa man har bygget den, til hine Dele af Slesvig, men at man heri, som i mere, har en Gjenstand for en særlig Forbindelse mellem den danske og den slesvigske Lovgivningsmagt.

Den Medvirkning mellem den danske og den slesvigske Lovgivningsmagt, som maatte finde Sted i dette og andre Kirken og Skolen vedkommende Anliggender i de omhandlede Dele af Slesvig, er saaledes et uforkasteligt Exempel paa det særlige Fællesskab mellem Danmark og Slesvig, som en anseet Folkethingsmand har erklæret for en uomgjængelig Betingelse for at Regjeringens Organisationsplan kunde fritages for at være et Værk af Slesvigholsteinisme. Men iøvrigt kan jeg ingenlunde anse dette Fællesskab for noget særdeles Gode. Den øverste kirkelige og borgerlige Regjerings Affondring er i vort protestantiske Land en af historiske Aarsager hidrørende Uregelmæssighed, som kun kan virke Lamhed og Forviklinger i Bestyrelsen. Da imidlertid den endelige Afgjørelse forhen var hos Kongen, og da de Collegier, mellem hvilke disse to Grene af Myndigheden vare deelte, gjensidig kom hinanden i Møde, saa gik det i det Hele dog nogenlunde taaleligt. Men naar det Geistlige og Verdslige kommer hvert under en forskjellig af den anden uafhængig Lovgivningsmyndighed, bliver der en ganske anden Fare for Standsning og Uorden. Det turde derhos være tvivlsomt, hvorledes den danske Rigsdag og den slesvigske Landdag skulle udøve deres Myndighed med Hensyn til kirkelige Love og Foranstaltninger i de omhandlede Stykker af Slesvig, om nemlig begge maae være enige for at tilveiebringe en gyldig Beslutning,

eller om de ved slige Leiligheder skulle træde sammen som en Eenhed, for ved deres fleste Stemmer at afgjøre Sagen. I første Tilfælde vilde det aldeles beroe paa den slesvigske Landdag, hvorvidt de ovenomhandlede Grundlovbestemmelser og den derfra hidrørende Lov af 13de April 1851 skulde gjøres gjældende i det Thørninglehnske samt Als og Ærø, og det Samme vilde gjælde med Hensyn til enhver tilkommende Forandring, som maatte attraaes i Kirke- og Skolelovgivningen sammesteds; i sidste Tilfælde vilde disse Dele af Slesvig være udsatte for ved den danske Rigsdags større Talrighed at underkastes væsentlige og i Folkelivet dybt indgribende Forandringer i deres hidtilværende Retstilstand, og det uden at der fra Statens Standpunkt kunde være nogen fornuftig Grund til at ville paanøde dem denne Forandring. Det turde og være temmelig klart, at dette vilde være Uret, og at det derimod er ganske naturligt, naar Slesvig skal have en egen lovgivende Magt, at der ikke uden dens Samtykke i bemeldte Stykker af dette Hertugdømmer kan uden for det reent Kirkelige skee nogen Forandring i Kirke- og Skolelovgivningen. Men herved vilde den den danske Rigsdag tilkommende Magt over disse Districter størstedeels blive et Skin, og dog kunde ingen Forandring, som Hertugdømmernes lovgivende Magt, Kongen derunder indbefattet, maatte finde tjenlige i Sammes Kirke- og Skolevæsen, uden den danske Rigsdags Samtykke gjøres gjældende i ovennævnte Distrikter. Det vil derfor vist i Tiden findes rettest at ophæve denne Sammenblanding, ligesom og det Fællesskab, der efter Kundgjørelsen med Hensyn til visse Anliggender skal vedblive mellem Slesvig og Holsteen, uden Tvivl, saaledes som vi have seet, vil blive hævet ad Lovgivningsveien. Iøvrigt kunde, hvis det stemmer med Befolkningens Ønsker i hine Distrikter eller nogle af disse, den verdslige og geistlige Myndighed forenes under en fælles Lovgivning og Bestyrelse. Ja jeg maa, i Henhold

til hvad jeg i mit Skrift: „For Opretholdelsen af den danske Stat i sin Heelhed" Side 51 Note har yttret, antage, at der, nu da den politiske Eenhed mellem Danmark og begge Hertugdømmer bliver sat paa en fast Fod og som jeg haaber det Hele kommer under fælles Toldlove, intet væsentligt kunde være imod, at den nordlige Deel af Slesvig lagdes under dansk Lovgivningsmyndighed og Administration, den sydlige derimod forbandtes med Holsteen, hvorved den dog saalidet som i den 1460 stiftede Forenings Tid skulde komme i nogen politisk Forbindelse med Tydskland.*) Jeg indseer vel paa den ene Side de Vanskeligheder, der, blandt andet med Hensyn til den bestemte Begrændsning, som da blev fornøden, og til de mange Spørgsmaal, som Overgangstilstanden maatte fremkalde, ville møde ved en saadan Delings Gjennemførelse, men den vilde og fjerne mange af de Vanskeligheder, som ere forbundne med den nye Statsordnings Gjennemførelse, og den turde maaskee føre til en Forsoning, hvortil der ikke paa anden Maade var Udsigt. Det er iøvrigt kun under Betingelse af at den maatte have Stemningen for sig i Befolkningen, at der kunde være Tale om samme. Men Befolkningen vil heller ikke være istand til at have en nogenlunde sikker Dom om hvad der i saa Henseende tjener til dens Tarv, førend den en Tidlang har havt Leilighed til rolig at overveie Forholdene saaledes som de efterhaanden udvikle sig. Under de nuværende lidenskabelige Opbrusninger og den Tvang, hvori Partierne holde Beboerne, vilde der ikke være at tænke paa en fornuftig Afgjørelse af saa vidt indgribende Forhold. Regjeringen kunde, for dog nu engang foreløbig at komme til den saa længe udhalede Ordning af Tilstandene, vist ikke gjøre andet end lade alt, hvori en Forandring hverken havde viist sig som nødvendig eller engang som tilraadelig, blive som det var, og

*) Ovennævnte Skrift S. 74—75 viser, hvor forkastelig jeg vilde finde Delingen uden de foranførte Betingelser.

overlade det til en roligere Tid ad den forfatningsmæssig anviste Vei at faae den foreløbig trufne Ordning bedre afpasset efter Befolkningens og hele Statens Tarv.

Af de Anker, der ere førte over det under 28de Januar 1852 kundgjorte Grundlag for vor tilkommende Statsorden, ere der kun to, som jeg endnu finder det fornødent at belyse. Den ene gaaer ud paa, at Provindsialstænderne for Hertugdømmerne skulle sammenkaldes for at overveie Udkastene til de særegne Forfatningslove, der ville blive givne for hvert af disse. Jeg skal ikke lægge Vægt paa det Spørgsmaal, om Regjeringen endnu, efter hvad der var foregaaet, kunde være bunden ved de Tilsagn, som indeholdes i den almindelige Lov om Provindsialstænders Indførelse i Hertugdømmerne af 28de Mai 1831 § 8 og Slutningsbestemmelsen af Forordningerne om deres Indretning af 15de Mai 1834. Men uden Hensyn dertil var det dog maaskee den eneste nogenlunde holdbare Vei, ad hvilken Regjeringen kunde blive sat i Stand til at danne sig en velbegrundet Dom om Forholdenes hensigtsmæssige Ordning. Mange mene vel, at Hertugdømmerne have forskjertset ikke blot al Berettigelse, men endog al billig Adgang til at faae deres Meninger og Ønsker om Ordningen af deres fremtidige Tilstand tagne i Betragtning, og at Regjeringen ei alene kunde men og burde, uden alt Hensyn dertil, have givet om just ikke Holsteen, med Hensyn til hvilket man indrømmer at dets Stilling til det tydske Forbund ei kunde sættes tilside, saa dog Slesvig, den Forfatning, som man i dansk Interesse, saaledes som denne nu i Almindelighed opfattes, fandt at være hensigtsmæssig. Men om der end ellers Intet vilde have været til Hinder for at sætte en saadan Haardhed igjennem, saa vilde det dog ikke have været retfærdigt at straffe hele Befolkningen saavel den som nu er, som den Slægt der kommer, fordi en Deel af Samme har ladet sig forføre til paa en ulovlig Maade at ville sætte det igjennem, som, efter de sam-

mestedes udbredte Forestillinger, hvorom kun Faa vare istand til selv at have nogen Dom, var deres velbegrundede Ret. Det er stedse blevet yttret, at Slesvigs Indvaanere i deres store Fleerhed vare Kongen troheng ivne, men kun ved Rænker og Tryk vare bragte paa den anden Side. Det tilgivende Sindelag, som Kongen i sit Manifest af 14de Juli 1850 og sin Proclamation til Indvaanerne i Hertugdømmet Slesvig af samme Dato udtalte, er heller ikke andet end hvad man ved alle slige Leiligheder har erkjendt for en velvillende og oplyst Politiks Fordring, og Regjeringen er sandelig ikke gaaet yderligere i denne Retning end man, efter disse Kundgjørelser, maatte vente. Hvad navnlig Slesvig angaaer, da har Proclamationen, idet den udtaler Kongens levende Anerkjendelse af den Troskab, som Befolkningen under Fristelse, Fare og Trængsel havde bevaret, ogsaa tilsagt dem, hvis Omdømme hidtil havde ladet sig forvirre, Mildhed og Tilgivelse, naar de vendte tilbage til deres undersaatlige Pligt, hvilket, ifølge Manifestet, baade i Slesvig og i Holsteen og i Lauenborg endog maatte strække sig til Stadfæstelse i de af dem beklædte Embeder, kun med saadanne Undtagelser, som Gjenoprettelsen af den retmæssige Landsherres Autoritet gjorde uundgaaelig nødvendige.

Ogsaa indeholder Manifestet og Proclamationen et høitideligt Tilsagn om, at Slesvig ei skulde blive incorporeret i Danmark, men at saavel det som Holsteen kunde vente en Forfatning, hvorved der skulde tages Hensyn til de Anskuelser og Ønsker, som viste sig i disse Hertugdømmer. Herom antoges det den Tid, at Regjeringen kunde komme til paalidelig Kundskab gjennem de ansete Mænd fra Kongeriget og hvert af Hertugdømmerne, som Kongen nogen Tid efter lod sammenkalde for at overveie et af Regjeringen forelagt Udkast til Forholdenes Ordning, efterat det forhen havde været de Stater, hvormed dette Anliggende blev forhandlet, meddeelt og af disse foreløbig billiget som et Grundlag til nærmere Overveielse. Men det lykkedes

ikke ad denne Vei at naae Maalet, fordi hine Magter antoge, at der ved disse Mænds Valg ikke blot for Danmark men og for Slesvig — og det er egentlig disse sidste Valg, hvorover man har beklaget sig — var altfor eensidig seet paa den nationale danske Retning, og at derfor deres Betænkning endog var udfaldet til Afændringer af Regjerings-Udkastet i denne Retning. Regjeringen har vist indseet, at den hele Sammenkaldelse af anseete Mænd vilde forfeile sin Hensigt, naar disse ikke bleve valgte saaledes, at de forskjellige i Landet herskende Meninger derved kunde komme til Orde. Saafremt der behøvedes noget Vidnesbyrd derom, saa laae det i den veloverveiede Bestemmelse, at Tallet for Slesvig skulde overgaae Tallet saavel for Danmark som for Holsteen. Men det var under de givne Omstændigheder allerede i sig selv en yderst vanskelig Opgave, navnlig forsaavidt Slesvig angaaer, at træffe saadanne Valg, som Hensigten fordrede; og, om en nogenlunde tilfredsstillende Løsning ellers havde været mulig, saa traadte dog Pressens slet betænkte Indblanding hindrende i Veien. Baade den danske og den slesvigske Presse, hvorfra kun een Mening kunde udtales, viste sig meget utilfredse med at dette Anliggende skulde bringes i andre Hænder end Pressens og Rigsdagens, men da dette nu engang var indrømmet, saa fremførte den det som en ueftergivelig Fordring, at kun saadanne Mænd valgtes, paa hvis ubetingede Hengivenhed for de danske Paastande man kunde være vis. Det maatte for Regjeringen saavel som for Enhver, der ellers kunde sætte sig ind i Forholdene, være klart, at det ingenlunde kunde baade den danske Sag, at Forsamlingen blev saaledes sammensat, at det allerede forud var givet, at en vis Meningsretning deri vilde gjøre sig gjældende; enkelte Valg bleve heller ikke ganske efter Pressens Ønsker, men Forsamlingen blev dog ingenlunde saaledes sammensat, at dens Forslag kunde, forsaavidt Slesvig angaaer, gjøres gjældende som et Udtryk af Landets Mening. Hvis der havde

været taget større Hensyn til dette Sammenkaldelsens Formaal, saa vilde Pressen have opløftet et høit Skrig, og dette vilde have fundet Gjenlyd paa Rigsdagen. Dette Samme vilde og have været Tilfældet, hvis Regjeringen strax havde slaaet ind paa den Vei, hvis Nødvendighed siden er blevet indlysende. Saafremt ikke Pressen i Forbindelse med Forholdet til Rigsdagen havde lagt Baand paa Regjeringen, saa vilde den maaskee ikke have forsøgt den Sammenkaldelse af selvvalgte Mænd, hvorved Stændernes Sammenkaldelse skulde undgaaes. Naar det kom an paa virkelig at erfare Landets Mening, saa var der i Grunden ikke andet for, end at Valgene maatte gaae ud fra et tidligere erkjendt System; ethvert, der blev dannet ved en ny Regjeringsforanstaltning, vilde have havt Vilkaarlighedens Præg. Det i Stænderanordningerne 1834 hjemlede Valgsystem turde iøvrigt i og for sig være vel indrettet til at repræsentere Landets sande og virkelige Interesser. Endnu umiddelbar efter Christian den Ottendes Død erkjendte Schouw det for saa velskikket til at værne om Alles Ret, at han ikke fandt andet nødvendigt til at danne en paalidelig lovgivende Forsamling for Danmark, end at sammensmelte de to danske Forsamlinger;*) og om han end under den forstærkede Bevægelse, der paafulgte, har fundet en paa en bredere Grundvold bygget Forfatning endnu ønskeligere, saa kan dette dog ikke tilintetgjøre Værdien af hiin Dom, der var bygget paa den Erfaring, som denne høist frisindede Mand havde havt saa rig Leilighed til at gjøre. Hvor ubeføiet den Mening er, at det slesvigske og holsteenske Valgsystem var bygget paa andre og mere aristokratiske Grundsætninger end det danske, er, i Henhold til den udførlige Udvikling, som findes andetsteds i nærværende Skrift, bemærket oven S. LIX, og det er tillige udhævet,

*) See min Prøvelse af det Rigsforsamlingen forelagte Udkast til en Grundlov og til en Valglov S. 16—17.

hvor uklogt det vilde have været, om Regjeringen lige over for de Magter, hvormed den underhandlede, vilde have søgt at gjøre den Forestilling gjældende, at Stændernes Sammensætning var for aristokratisk. Om de i 1847 valgte Medlemmer, til hvilke hiint Kald ikke kunde betroes, blev Spørgsmaalet bortfjernet derved, at en ny Valgperiode oppebies inden Stændernes Sammenkaldelse. Under de overordentlige Omstændigheder, der her ere tilstede, skulde jeg vel ikke have fundet Betænkelighed ved at Regjeringen, af sin Magtfuldkommenhed, havde sat disse Valg ud af Kraft, hvorefter nye Valg strax kunde have været foretagne; men det var uden Tvivl hensigtsmæssigere, at man lod dette Aar gaae hen, for at Lidenskaberne imidlertid kunde blive afkjølede.

Det er og udhævet som en sær betænkelig Side ved Kundgjørelsen af 28de Januar 1852, at den Hertugdømmerne tilsagte Repræsentation benævnes som stænderisk. Skjøndt jeg holder for, at en stænderisk Indretning, naar dertil ikke fordres en yderligere Affondring af de forskjellige Samfundsklasser end den, som indeholdes i de fire Forordninger af 15de Mai 1834, afgiver et meget antageligt Grundlag for en Forfatning, skulde jeg dog have ønsket, at hiin Betegnelse havde været borte, hvorved det allerede forud er blevet afgjort, at Hertugdømmernes Repræsentation vil blive væsentlig forskjellig fra den, som hjemles i Grundloven for Danmark. Men det er gjerne muligt, at Regjeringen, naar den ikke vilde spilde Alt, hvad der ved de lange Underhandlinger med stor Vanskelighed var udrettet, ikke kunde undgaae saaledes at betegne de Hertugdømmerne tilsagte lovgivende Forsamlingers Characteer. Hvad Holsteen angaaer, saa vilde det endog ligefrem kunne været paastaaet som Følge af den tydske Forbundsact. Med Hensyn til Slesvig forholdt Sagen sig derimod vistnok anderledes; men det er sandsynligt, at de Magter, med hvem man var traadt i Underhandling angaaende det danske

Monarkies tilkommende Ordning, have lagt megen Vægt paa, at der ogsaa med Hensyn til Slesvig blev udtalt et Ord, som viste, at den Forfatning, der skulde indføres i dette Hertugdømme, ikke skulde bygges paa den brede Grundvold, der er givet den danske Forfatning. Det kan neppe feile, at der ved disse Underhandlinger idelig har været Tale om det Mislige i den almindelige Valgret, der nu er forsvunden i alle de andre Stater, hvori den ved Bevægelserne i 1848 var kommet ind, med Undtagelse af Frankrig, hvor den i Navnet bestaaer, men er benyttet til at begrunde et vilkaarligt Herredømme, som alle Venner af Frihed og Ret vilde fordømme, dersom de ikke deri havde seet en Frelse imod Opløsning og Borgerkrig. Forsaavidt der maatte have været antydet noget Ønske om, at den ogsaa blev ophævet i Danmark, er jeg vis paa, at man herfra stedse har holdt fast ved den retlige Umulighed af en eensidig Forandring i den af Kongen høitidelig antagne Forfatning. Men medens den danske Regjering og dens Agenter forsaavidt havde en saa fast Grund at staae paa, at de kunde holde enhver Fordring tilbage, have de andre Magter uden Tvivl med desto større Styrke trængt paa, at Kongen dog ikke ved at udvide hint Valgsystem til de Dele af hans Stater, hvori det ei endnu havde faaet Gyldighed, vilde give det en ny Anerkjendelse. Og hvis den danske Regjering ikke i den Henseende vilde have indrømmet den Betryggelse, som indeholdes i den ovennævnte Betegnelse af de Forfatninger, der skulde gives begge Hertugdømmer, vilde den uden Tvivl have stødt de Magter fra sig, som hidtil havde taget sig af dens Sag, deriblandt i Særdeleshed den mægtige Hersker, der endog i sit eget Huses Navn havde et Ord at tale i Danmarks Anliggender, men der har anvendt al den Indflydelse, som hans Familiestilling i Forbindelse med hans Magt og hans betydende Personlighed gav ham, for at sikkre det gamle danske Monarkies Vedligeholdelse. Saa haant man end pleier at lade om ethvert Hensyn til andre

Magters Dom, vil man dog ikke kunne miskjende, at deres Medvirkning var fornøden for at bringe den Arvefølge istand, hvorved Staten skal sikkres for Søndersplittelse.

Det er som en særdeles Fare ved en stænderisk indrettet Forfatning for Slesvig udhævet, at baade Kjøbstæderne og de større Landeiendomsbesiddere, hvor det Tydske er, saa hedder det, saa aldeles det overveiende, kunne faae deres særegne Repræsentation.*) Det er nu neppe tvivlsomt, at Kjøbstæderne og de Steder, der ellers fornemmelig bestaae ved Handel og industriel Virksomhed (thi i Hertugdømmerne ere adskillige Steder af dette Slags, navnlig de saakaldte Flekker, indlemmede i Kjøbstædernes Valgkreds), saa og visse større Landeiendomme, ville komme til at danne særegne Valgclasser. Men ved en rolig Overveielse af Forholdene kan man deri ikke finde nogen rimelig Grund til Frygt for, at Tydskheden skulde faae Overvægt. Man skulde troe, at efterat paa den ene Side Udsigten til en særlig constitutionel Eenhed mellem de to Hertugdømmer, og paa den anden Frygten for en Incorporation i Danmark, hvilken Frygt vist var en Medaarsag til, at saa Mange satte Priis paa hiin Udsigt, er forsvunden, og naar endvidere den nye Forfatningslov maatte indeholde hensigtsmæssige Grundregler for de Forholds Ordning, hvori den danske og tydske Deel af Befolkningen kunde have en forskjellig Interesse, saa vilde der i den lovgivende Forsamling ikke blive synderligt Stof til Sammenstød mellem Dansk og Tydsk. Men man tør dog maaskee ikke stole paa, at de engang saa stærkt ophidsede Lidenskaber strax ville lægge sig til Ro. Der mangler saaledes ikke Anledning til det Spørgsmaal, om en stænderisk Forfatning, omtrent indrettet i Lighed med Provindsialstænderne, virkelig skulde frembyde grundet Frygt for at de tydske Bestanddele af den slesvigske Befolkning ville faae Over-

*) Folkethingstidende S. 5203.

vægt. Lader os nu see de Forhold, hvorfra Faren skulde reise sig, under Øinene.

Skjøndt det just ikke er givet, at Tallets Fordeling mellem de forskjellige Klasser vil blive det samme, som det var i de slesvigske Provindsialstænder, saa er dette dog den Forudsætning, hvorfra man snarest maa gaae ud. Der er idetmindste ingen Grund til at formode, at Forholdene ville blive stillede mindre gunstige for den danske Befolkning end ved Forordningerne af 15de Mai 1834. Under denne Forudsætning ville da af de 43 Pladser, der, efterat Virilstemmen for det Augustenborgske Fideicommis er ophævet, blive tilbage, være 9, som Godseierne skulle indtage. Deraf skulle de 4 besættes med Medlemmer af Ridderskabet, og 5 ved Valg af og blandt samtlige Godseiere. Men til hine 4 Pladser havde Kongen, efter Forordningen af 15de Mai 1834, Udnævnelsesret, hvilken han sandsynligviis og fremdeles vil beholde, og han vil sikkert ikke vælge nogen af de overspændte Slesvig-Holstenere. Vel er det sandsynligt, at der iblandt de samlede Godseiere ere forholdsmæssig Mange, der have overveiende tydsk Dannelse og som vilde have foretrukket den forrige Forbindelse med Holsteen for den Stilling, Slesvig under den nye Tingenes Orden kommer til at indtage. Man vil maaskee end ikke finde Nogen iblandt dem, som er danskfindet i den Betydning, hvori dette Ord bruges af vort nationale Parti. Men deraf er det ingen Følge, at de ville hengive dem til Bestræbelser for at tilbagebringe den Forbindelse, som nu, under Medvirkning af Europas vigtigste Magter, er tilintetgjort, eller for at fravende den danske Befolkning nogen af dens Berettigelser. Enhver nogenlunde forstandig Mand vil indsee, at slige Bestræbelser ei kunne lykkes, og at de kun vilde gjøre Landets Stilling under de nye Forhold uheldigere. Godseierclassen vilde imidlertid være den eneste, som man med nogen Slags Rimelighed kunde tiltroe en med de danske Interesser uovereensstemmende

Retning. Naar man nu, for at opvække Ængstelser for en stænderisk Forfatning i Slesvig, ogsaa med Hensyn til Kjøbstæderne siger „at det Tydske der er saa overveiende,“ saa staaer dette i en synderlig Strid med hvad der ellers saa ofte og saa stærkt er udtalt, for at bevise det Danskes Berettigelse fremfor det Tydskes. Det paastaaes nemlig, at, ligesom den Stad, hvori det Tydske og Danske meest berøre hinanden (Flensborg), er, skjøndt i Sproget overveiende tydsk, dog i Sindelaget dansk, saaledes er det Skin af Tydskhed, som forhen viste sig i flere af de nordlige Stæder (Haderslev, Apenrade og Tøndern), forsvundet efterat den holsteenske Overmagt er brudt, og at den tydske Befolkning nu sees kun at være en ubetydelig Brøk. Det er og vist, at de to Deputerede for hiin førstnævnte Stad i Stændernes Tid stedse have været mod en Forbindelse mellem Slesvigs og Holsteens Stænder, der dog kun vare raadgivende, og at de derhos vare langt fra at bøie sig for de holsteenske Stænder, hvilket sidste de ved mange andre Leiligheder lagde for Dagen. Udi Stænderforsamlingen af 1846 viste Flensborgerne i samme Forhold en tiltagen Uvillie mod den slesvigsk-holsteenske Retning, som denne da, i Anledning af det aabne Brev af 7de Juli, havde antaget en voldsommere og mere faretruende Charakteer end forhen. Og siden er saa meget foregaaet, der har stødt Flensborg længere fra Holsteen og trukket det nærmere til Danmark, saa at vist intet Forslag, der gik Danmark for nær, vilde finde Understøttelse hos denne Byes Deputerede. I den ellers aldeles tydske By Frederikstad er det heller ikke let rimeligt at en holsteensk Retning har holdt sig vedlige. Saaledes er der ingen Formodning om, at Fleerheden af de fra de slesvigske Kjøbstæder udgaaede Valg skulde tjene til Støtte for en ny Slesvigholsteinisme.*)

---

*) See Side 454—489, saa og S. 257—261 og i Forbindelse der-

Hvad de mindre Landeiendomsbesidderes Klasse angaaer, da havde den, efter Forordningen 15de Mai 1834, 17 Pladser at besætte (i Forhold til Forsamlingens hele Tal flere end i Østifternes og omtrent lige med det, som de havde i den jydske Stænderforsamling), ja man kunde gjerne regne 19, da Landbefolkningen har Overvægt i de to saakaldte blandede Distrikter (af hvilke det ene, Ærø, er ganske dansk). Men der er Intet, som giver Anledning til at formode, at der i denne Klasse skulde være en slesvig-holsteensk Retning. Man har tvertimod idelig paastaaet, at Hengivenhed for den danske Forbindelse og Uvillie mod Holstenernes Anmasselser var et almindeligt Træk hos den slesvigske Bonde, skjøndt ikke saa stærkt i den sydlige som i den nordlige Deel, og det menes, at den nu ogsaa stærkt er kommen frem i Mellemslesvig, tildeels endog i Hertugdømmets sydlige Deel, efterat man er bleven fri for det holsteenske Aag. Iøvrigt ere de Formuebetingelser, hvoraf Valgret og Valgbarhed i Kjøbstædernes og de mindre Landeiendomsbesidderes Klasse ere afhængige, ikke stillede høiere end til hvad der er fornøden for at begrunde en Formodning om Selvstændighed og Interesse for Samfundet; saa at der er Rimelighed for, at Valgene ville være et Udtryk af den almindelige Villie hos Kjærnen af Indvaanerne. Man har og navnlig i den første Valgperiode fundet flere Bønder, især fra Landets nordlige Deel, i den slesvigske Stænderforsamling end i nogen af de danske.

Hvad der fremdeles meget vil bidrage til at den holsteenske Retning maa blive langt svagere i de fremtidige slesvigske Stænderforsamlinger end i de ældre er, at Embedsstanden, som forhen i Almindelighed var tydsk dannet og holsteensk sindet, nu for den største Deel bestaaer enten af Danske eller af saadanne Slesvigere,

---

med hvad Stændertidenden indeholder om Forhandlingerne i de der nævnte Sager.

som have staaet paa dansk Side. Denne Stand har saavel ved den Valgret og den Valgbarhed, hvoraf mange til Samme hørende Individer have været i Besiddelse, som endnu mere ved den Indflydelse, de udøvede paa Distriktets Beboere, havt en meget stor Deel i den Stemning, som i Provindsialstændernes senere Periode viste sig i de slesvigske Stænder. Det er og ofte blevet sagt, at Embedsmændene, Advocaterne derunder indbefattede, udgjorde Hovedhjulet i den slesvig-holsteenske Bevægelse, skjøndt man til andre Tider vil kaste al Skyld paa Ridderskabet. Ved at granske i Stændertidenderne vil man ufeilbarlig finde en langt større Virksomhed i denne Retning fra geistlige og verdslige Embedsmænds og Advocaters Side, end fra Ridderskabets eller de øvrige Godseieres. Ogsaa er nu den Augustenborgske Indflydelse borte, der, skjøndt den ingenlunde i det Hele har havt den Betydenhed, som man har tillagt samme, dog i enkelte Sager har været kjendelig, og i Særdeleshed vistnok bidrog til, at den Stemmeflerhed, hvormed Stænderne i 1838 androg paa det danske Sprogs Indførelse som Thing- og Forretningssprog i adskillige slesvigske Distrikter, ikke blev større end den blev.

I det værste Tilfælde vilde der dog ogsaa i den Magt, som Kongen naturligviis maatte have i Hertugdømmernes Stænderforsamlinger som paa en dansk Rigsdag til, ved Nægtelse af sit Samtykke, at betage deres Beslutninger al Kraft, haves et sikkert Værn mod alt hvad der kunde krænke de Danskes Berettigelser. Vel er det Veto, som de fleste Constitutioner tillægge Kronen, ikke ubetinget istand til at skaffe Kongemagten den Indflydelse, som der stundom maatte ønskes Samme. Men det maa dog have en ganske anden Betydenhed i smaae Lande, der udgjøre Dele af en samlet Stat, og hvor Lovgivningsmyndigheden indskrænker sig til dette Lands indre Anliggender, end i en lovgivende Forsamling for en heel Stat, eller for dens vigtigste Bestanddele. Saaledes kan en til et sligt lidet Land indskrænket Forsamlings Beskatningsret intet Lammende have for Konge-

magten, da den kun har at tilveiebringe Midlerne til dette Lands særegne Udgifter samt paa det at fordele dets Andeel af de i Fællesforsamlingen fastsatte Beløber. Men den maa selv tage sig iagt for Skridt, der vilde opvække Uvillie i den Deel af Staten, der har Overvægt i Fællesforsamlingen, og som maa blive hele Statens Tyngdepunkt. Dersom det nu ikke engang var vor eneste Udvei, kunde man vistnok have vigtige Betænkeligheder ved det høist forviklede Maskineri, hvori Staten under den nye Forfatning skal holdes i Gang; men hvorledes Tydskheden gjennem denne Forfatning skulde faae nogen Overvægt over Danskheden, lader sig ikke let tænke.

Iøvrigt vil en Repræsentation, der væsentlig bygges paa den, som Provindsialstænderne havde, være langt bedre skikket til at give hver af de forskjellige Folkestammer, hvoraf Slesvigs Indvaanere bestaae, en til dens Talrighed og den Betydenhed, den har i Borgersamfundet, svarende, altsaa politisk berettiget Indflydelse, end en Repræsentation, der gaaer ud fra den almindelige Stemmeret. Man har nu allerede en rig Erfaring for det, der og klarlig ligger i Sagens Natur, at naar den i Tal største Deel af Befolkningen, der hverken har behørig Interesse for Samfundets Vedligeholdelse og Udvikling, eller Skjønsomhed til at bedømme hvad der tjener til dets Tarv, kommer til at raade for Valget af de Mænd, til hvem Statens Anliggender betroes, saa beroer Udfaldet saa godt som alene paa dem, der opkaste sig til Ledere. Det er sandsynligt, at hvis et saadant Valgsystem havde fundet Sted i Slesvig i Provindsialstændernes Tid, saa vilde den Deel af Befolkningen, der stræbte efter ydderligere Forening med Holsteen, have skaffet sig Magt over de fleste Valg. Man vil end ikke være ganske sikker paa, om den ikke endnu vilde formaae dette, naar den anstrængede alle de Kræfter, hvoraf den endnu er i Besiddelse. Dog er det maaskee sandsynligere, at de, der kunde ønske at lede Valgene i en modsat Retning,

under de nuværende Forhold vilde faae Overhaand. Men hverken den ene eller den anden Deel af de Folkestammer, som gjennem flere Aarhundreder have bygget og boet sammen i Slesvig, skal undertrykkes af den anden. Kongen har gjentagne Gange tilsagt, hvad og Retfærdighed fordrer, at begge skulle nyde lige Beskyttelse; dette Tilsagn vil man dog vel ikke gjøre til et tomt Ord. Saafremt den danske Retning fik en saadan Overvægt, at den kunde og vilde undertrykke den tydske, vilde det og kun medføre en indvortes Kamp, der for lange Tider vilde baade i moralsk og materiel Henseende ødelægge dette tilforn saa lykkelige Land, og det er vel ikke vist, hvorledes Enden i sin Tid vilde blive. Det er langt bedre, at der bliver en saadan Ligevægt, at Partierne ikke tænke paa at forurette hinanden, og at saaledes efterhaanden den unaturlige og fordærvelige Spaltning mellem de to Befolkninger ophører, og begge rette deres Stræben paa at fremme de sande Interesser, hvilke ere fælles.

Jeg har nu, om jeg ikke feiler, gjennemgaaet alle over den under 28de Januar sidstleden kundgjorte Ordning af vore Forhold fremførte Ankeposter, som kunde synes at have nogen Vigtighed. Det vil uden Tvivl findes paafaldende, at hvad jeg har anført til Retfærdiggjørelse mod disse Angreb er forskjelligt og tildeels afvigende fra Ministeriets eget Tilsvar. Men, ligesom mine Grunde maae staae og falde for en Prøvelse af deres eget Værd, turde og hiin Forskjellighed fornemmelig hidrøre derfra, at Ministeriet søgte at undvige den levende Strid, hvori det vilde være kommet, saafremt det var gaaet skarpere ind paa de Anker, der førtes imod Samme. Hvorvidt denne Holdning for Øieblikket var den hensigtsmæssigste eller ikke, er det ikke min Sag at bedømme, og jeg skal saameget mindre indlade mig deri, som dette fornemmelig vil komme an paa, hvorvidt Ministeriet i dets Heelhed eller i en saadan Fleerhed, der kunde være sikker paa at beholde Marken, var i alle de Punkter, hvorom der var Spørgsmaal, kommet til en saa bestemt Overbeviisning, at dets meget

begavede Ordfører, paa dets Vegne, kunde have udtalt sig uden Forbeholdenhed.

Men i sig selv vilde Sagen uden Tvivl have staaet meget bedre, om Ministeriet paa forrige Rigsdag havde været istand til at gaae dybere tilbunds; thi jeg kan ikke antage, at de forudfattede Meninger, hvormed man baade i og udenfor Rigsdagen mødte den Kongelige Kundgjørelse af 28de Januar d. A., væsentlig tabte sig ved den Drøftelse, Sagen fik paa sidste Rigsdag. Det forekommer mig endog, at saadanne Sætninger som den, at den Ordning af Forholdene, som Regjeringen nu havde vedtaget, var aldeles frivillig, at Slesvigholsteinismen var tilintetgjort, at den slesvigske og holsteenske Stænderforfatning ei paany er oprettet, med mere, der vel i en vis Ordenes Betydning er ganske rigtigt, men dog ikke var det i den Betydning, hvori Rigsdagen dermed kunde see sig fyldestgjort, gave en ikke ganske ubeføiet Anledning til at besvære sig over Mangel paa Aabenhed. En lige Anledning fandt man i de ubestemte og tilbageholdne Erklæringer om naar de Love, der skulde ordne de nye Statsforhold, kunne ventes forelagte. Regjeringen vilde saaledes have havt et bedre Fodfæste baade da og paa en tilkommende Dag, hvis den fuldstændigen havde kunnet vedkjende sig hvad der virkelig laae i de tagne Beslutninger, og den Skarpsindighed, der blev anvendt paa at undvige denne Vedkjendelse, var blevet anvendt paa at forsvare selve Beslutningerne i deres virkelige og fulde Indhold. Fremfor alt beklager jeg, at Ministeriet har ladet falde Udtryk, som synes at indeholde en Erkjendelse af Rigsdagens afgjørende Myndighed med Hensyn til alle de Forfatningsspørgsmaal, som ville opstaae af den bebudede nye Tingenes Orden. Jeg tør mene, at jeg saavel ved min Udvikling af hvad der ligger i den Forbeholdenhed, hvormed Kongen vedtog det af Rigsforsamlingen ombannede Grundlovsudkast, som ved Betragtninger hentede af Sagens nødvendige Væsen, har godtgjort, at ei alene den afgjørende Beslutning angaaende de øvrige Stats-

deles, deriblandt Slesvigs, Forfatningsforhold maatte tilkomme Kongen, uden at han kunde være bunden til Rigsdagens Samtykke, men at dette samme og maa gjælde om de Forandringer i selve den danske Grundlov, der ere en nødvendig Følge af den Kongen forbeholdte Ordning. (See S. XLVII—XLVIII). Det manglede ikke paa meget bestemte Udtalelser fra Folkethingets Side om den Magt det tillagde sig saavel som det andet Thing til ved sit Nei at forhindre Gjennemførelsen af den i Kundgjørelsen bebudede Ordning af Forholdene, og at man deri følte sin Styrke ligeover for Regjeringen.*) Saafremt nu en saadan Magt maatte indrømmes Rigsdagen, saa vilde der kun være liden Udsigt til at den af Kongen vedtagne Ordning kunde sættes igjennem; thi Rigsdagens Samtykke vilde efter al Sandsynlighed, navnlig hvad Slesvig angaaer, blive underkastet saadanne Betingelser, som ikke lode sig gjennemføre ligeover for de Magter, hvormed Danmark har underhandlet, og det vilde i sig selv have været mod al Ret, om den blot fra det egentlige Danmark udgaaede Rigsdag havde faaet at raade over Slesvigs Forfatningsforhold. Jeg har intet Begreb om, hvorledes Regjeringen paa ny kan træde frem for Rigsdagen uden bestemt at udtale sig over Grændserne for dens Myndighed i saa Henseende og herved holde urokkelig fast. Jeg anseer det derhos for yderst vigtigt, at den rigtige Erkjendelse baner sig Adgang allerede førend Rigsdagsvalgene foregaae; og jeg maa derfor paa det Indstændigste anbefale hvad jeg med Hensyn dertil har udviklet i nærværende Fortale til tænkende Medborgeres upartiske Prøvelse. Det vil være til Fædrelandets Gavn, om de, der maatte nære samme Overbevisning som jeg, ikke ville holde sig tilbage fra aabent at erklære sig derfor; men ogsaa vil det tjene til at udfinde den rette Sandhed i dette Fædrelandets Velfærdsanliggende, om de, der ere af modsat Mening, ville udtale sig, naar det skeer saaledes, at man

*) Folkethingstidenden S. 3792, 3798, 3804, m. fl. Steder.

seer hvor de finde Feilen i de Slutninger, der ligge til Grund for min Paastand.

De flere udførlige Undersøgelser, som dette Skrift indeholder angaaende Naturen af den forrige Forbindelse mellem Statens forskjellige Dele, baade saaledes som den var paa den Tid der ligger Begivenhederne i Marts 1848 nærmest, og som den forhen havde været fra dens første Oprindelse, og paa de forskjellige Gjennemgangspunkter, ad hvilke den havde udviklet sig, turde heller ikke være uden Vigtighed for Dommene over det som nu, under de saa meget forandrede Forhold, er at gjøre. Den Mening, der omsider har fundet saa megen Indgang, at de af Freden Sjette i 1834 trufne Indretninger havde lagt Grunden til de senere Dages Ulykker, støtte sig til en høist urigtig Opfatning saavel af den Retstilstand, der i det Øieblik fandt Sted, som af dens hele historiske Udvikling. Og i den Bitterhed imod hiin Forbindelse, hvori man gjennem de fleeraarige gjentagne hadefulde Angreb har talt sig ind, ligger uden Tvivl Grunden til den slette Modtagelse, som den under 28de Januar d. A. bebudede nye Statsordning har fundet. Man har skarpt og lydelig udtalt, at der gjennem den gaaer samme holsteenske Aand, samme tydske Hjertelag, som der skal have viist sig i Frederik den Sjettes og Christian den Ottendes Regjering, og bitterlig beklaget, at den danske Sag, efter de hæderlige Seire som den havde vundet paa Kamppladsen, dog som Følge af vore Ministres Svaghed og dens diplomatiske Agenters Udueligheb eller upatriotiske Sind er blevet den overvundne, ja at endog Portene for Slesvigholsteinismens Indtrængen ere blevne videre. Dette maa vel synes underligt, da Regjeringen dog under alle Omstændigheder har bortfjernet det, der var Brændpunktet i de forrige Klager, de to Hertugdømmers indbyrdes Forbindelse, men uforklarligt er det ikke. Den Tanke, der maaskee allerede fra først af har ligget paa Bunden af hine Angreb, men som længe Ingen syntes at være sig klart bevidst, i det mindste Ingen vilde vedkjende sig, Slesvigs

Incorporation i Danmark, er nu, som det synes, kommet ind i den almindelige Bevidsthed og har fundet levende Udtalelse; og Adskillige mene nu, at der Intet er vundet ved Slesvigs Adskillelse fra Holsten, naar det dog ikke er kommet ind under dansk Lovgivning og Regjering.

Det turde derfor have været i Ministeriets Interesse, om det havde søgt at nedstemme Forestillingerne om den Uret, Danmark havde lidt af sine forrige Regjeringer, men det har snarere givet disse Forestillinger et Slags Anerkjendelse ved Maaden, hvorpaa det har udtalt sig over de Handlinger, hvorved denne Uret skulde være begaaet, selv over Rescriptet af 28 Januar 1848, hvori to af de nuværende Ministre have taget Deel. Der kan jo, efter hvad der er kommet imellem, dog ikke nu være Tale om enten at gjennemføre den Plan, som dette Rescript forkyndte, paa den deri betegnede Maade, ei heller om at fornye den slesvig-holsteenske Provindsial-Regjering (see oven S. XXVIII—XXIX); men derfor behøvede Ministeriet ikke at have udtalt sig som om det med sine ivrigste Modstandere havde været enigt i de paaklagede tidligere Regjeringsskridts Forkastelighed. Dog, herved skal jeg ikke længere opholde mig. Jeg indseer heelt vel den vanskelige Stilling, hvori Ministeriet befandt sig, og medens jeg beklager, at det derved blev hindret i at tilbagedrive de Angreb man gjorde paa den af Samme vedtagne Ordning af vore Forhold, med al den Styrke, hvormed det ellers vistnok vilde have været istand hertil, har jeg ladet det være mig magtpaaliggende, fuldstændigen at retfærdiggjøre hiin Statsordning. Efter hvad jeg udførlig har udviklet antager jeg, at der i det mindste fra den Side, hvorfra det saa haardelig er blevet angrebet, tvertimod er Grund til Erkjendelse af Ministeriets og dets diplomatiske Agenters Fasthed og Udholdenhed, hvorved de have opnaaet det Yderste, af hvad der kunde være at vente. Derimod turde der, naar man gik ind i hvad der er meddeelt om Underhandlingernes Gang, være Anledning til den Tvivl, om man ikke, med en mindre feig Udhol-

denhed, kunde tidligere være kommet til et nok saa godt Resultat. Men det har i al Fald været Ministeriets Stilling til Rigsdagen og den offentlige Mening her i Landet, som har gjort, at det saa længe er blevet ved at holde paa det, som dog viste sig ikke at kunne sættes igjennem.

Hvad jeg har fundet hensigtsmæssigt til Berigtigelse af Meningerne om den Kongelige Kundgjørelse af 28 Januar d. A., har jeg givet Plads i denne Fortale, fordi der, efter vor periodiske Presses Beskaffenhed, ingen Leilighed var til at meddele det ad den Vei, der i sig var den virksomste. Men, efter hvad jeg allerede tidligere har viist, gaaer og saavel det øvrige Indhold af denne Fortale, som en stor Deel af de Undersøgelser, der findes i Skriftet, ud paa at modarbeide den hele Opfatning af vore Forhold, hvori de haarde Domme over hiin nye Statsordning have deres Rod. Selv den Deel af nærværende Skrift, der gaaer ud paa at belyse en temmelig fjerntliggende Regjeringsperiode (1784—1799 Side 1—212), turde indeholde adskilligt Stof, som kunde fortjene at tages til Eftertanke ved Bedømmelsen af de Forhold, der staae i nær Berørelse med Tidens Anliggender. Et saadant Stof turde man maaskee finde i hvad, der S. 204 er anført om en mærkelig Bebreidelse, som i den senere Tid to iøvrigt meget forskjellige Forfattere have gjort vor ældre Regjering for uforsvarlig Begunstigelse, som den skal have viist Norge ved Udøvelsen af dens Beskatningsret. Naar man i Forbindelse dermed vil læse hvad der indeholdes S. 135—155, 165—169, med flere Steder i hiin Deel af Skriftet, til Udvikling af de Hensyn, som Retfærdighed og Statsklogskab bød at tage i Betragtning ved dette Riges Beskatning, saa kan man ikke andet end erkjende, hvor lykkeligt det den Tid var, at en viis alle Statens Dele med upartisk Omhu omfattende Regjering ikke ved en slig eensidig ophidsende Paastand, der ufeilbar vilde have fremkaldt et forbittret Gjenmæle, blev forstyrret i at løse de vanskelige Opgaver, som Statens daværende Sammensætning, langt

mere end den der har fundet Sted siden 1814, frembød naar det blev nødvendigt at tye til nye Skattepaabud. Der er vel ikke i det nærværende Øieblik saa umiddelbar Anvendelse for den Lærdom og Advarsel, der derfra turde hentes, som i en nærliggende Forgangenhed. Men det turde dog netop ogsaa for Tiden være vigtigt at betænke, hvor meget man kan skade Fædrelandets Sag ved en misforstaaet Patriotisme, der troer sig kaldet til strax og i de strengeste Ord at udtale sig over alt hvad der ved et løst Indtryk findes anstødeligt for den patriotiske Følelse, uden engang at undersøge Kjendsgjerningernes Rigtighed, endsige at sætte sig ind i alt hvad der behøves til deres rette Bedømmelse, og hvorledes i Særdeleshed daglige Udtalelser af dette Slags maae træde i Veien for Regjeringen i at behandle de nærværende vanskelige Forhold saaledes som den, efter sin fuldstændigere Kundskab og fra sin mere omfattende Standpunkt, maatte finde rigtigt. Dog, jeg skal ikke udbrede mig videre herover, og det saa meget mindre som det nu er paa høie Tid at ende min Fortale, for hvis Længde jeg vistnok har at gjøre Undskyldning, uden at jeg just tør gjøre Regning paa at finde den.

De Bevæggrunde, der have bragt mig til at give denne Fortale et saa udstrakt Indhold, har jeg allerede forklaret. Hvorvidt man vil holde mig den Udførlighed tilgode, hvormed jeg baade her og i selve Skriftet har behandlet de mange enkelte Æmner, hvorpaa jeg er gaaet ind, maa jeg imidlertid henstille. Det er meget muligt, at jeg deri er gaaet for vidt, men i Erkjendelse af den store Vanskelighed, som det maa have at trænge igjennem imod en saa stærk Menings Strøm, som den jeg har imod mig, har jeg fundet det nødvendigt, at gaae enhver Indvending eller Tvivlsgrund i Møde, som jeg kunde forudsee. Om det vil lykkes mig at fremtvinge en virkelig Prøvelse af Meninger, der hyldes af de Fleste, fordi de antage at de forlængst ere prøvede af de Kyndige og Upartiske, finder jeg meget tvivlsomt, men for Øiemedets Vigtigheds Skyld har jeg dog endnu villet gjøre et Forsøg.

Saafremt man i Lighed af den Adfærd, man har brugt i Anledning af mit Skrift af 1850, uden videre vil oversee ogsaa dette Skrift, eller kort og godt affærdige det ved at antyde, hvorledes dets Indhold strider mod hvad saa mange brave Mænd have lært, saa er det dog muligt, at der vil komme en Tid, hvori man vil indlade sig paa en Revision af de Meninger, der nu have gjort sig gjældende, og da turde det være, at mine Undersøgelser bleve tagne frem.

S. 304 vil det sees, at en Sygdom en Tidlang standsede dette Arbeides Trykning, og at jeg ved adskilligt af det, der foregik medens det henhvilte, tog Anledning til en Mængde Undersøgelser, som ellers ikke deri vilde have faaet Plads. Heri ligger en af Grundene til at det er gaaet langsommere med dette Bind end jeg havde tænkt mig. Forinden Følgerne af hiin Sygdom vare aldeles forvundne kom den langvarige Rigsdag, der maatte betage mig en stor og uden Tvivl den største Deel af den Tid, som jeg ellers kunde havt for dette Arbeide. Men hvad der ogsaa har bidraget til at forsinke dette, er Tanken paa den Modsætning, hvori jeg med Hensyn til de Emner, der udgjøre den større Deel af dette Arbeide, er kommet og ved dette Skrift maaskee end yderligere vil komme til mange Medborgere, hvis Velvillie jeg gjerne vilde bevare; thi dette uhyggelige Forhold har gjort, at jeg ikke har kunnet udføre nærværende Arbeide med den Lyst, som fulgte mig under mine tidligere videnskabelige Arbeider. Stundom, naar Udsigten til at udrette noget, havde formørket sig, har jeg endog vaklet i mit Forsæt. Min Alder har, som naturligt, ogsaa været til Hinder for at Arbeidet kunde gaae rask frem, især deelesheд er jeg langtfra ikke blevet i fuld Besiddelse af de i 1ste Bind S. 185 nævnte to udvortes Fordele, som i en ældre Tid ere komne mig tilgode ved mine Arbeider. Skjøndt det vilde være utaknemmeligt, om jeg ikke vilde være tilfreds med hvad der er blevet mig levnet af min forrige Hukommelse, saa har den dog tabt meget i Liv og Styrke, endog — hvad

jeg ved enkelt Leilighed har bemærket*) — i Sikkerhed. Jeg har derfor langt oftere end forhen fundet det nødvendigt at prøve Paalideligheden af det jeg fandt i min Erindring; og herved har jeg tillige savnet den Lethed, hvormed mine Øine tilforn fandt hvad jeg søgte.

Endnu har jeg at gjøre Undskyldning for de Mangler, som hidrøre deels fra en noget flygtig Udarbeidelse, deels fra Irringer i Manuskriptets og Correcturens Gjennemsyn. Jeg har iøvrigt til dette sidste Arbeide, hvori jeg aldrig har opnaaet nogen synderlig Færdighed, havt god Bistand af Venner; men naar dog en Deel Feil ere blevne tilbage, saa ligger Skylden alene i min Skrifts Utydelighed, som især har faaet Virkning naar jeg enkelte Gange i den sidste Correctur har gjort en Forandring eller Tilføining. Saavidt jeg har iagttaget, er det dog sjeldent, at de indløbne Feil kunne forvirre Meningen; jeg har derfor ikke villet levere en Fortegnelse over disse, hvilken vist og vilde være blevet ufuldstændig. Kun skal jeg tillade mig her at bemærke en sær betydelig Feil, som jeg har fundet S. 313 Linie 1 og 2, hvor det istedetfor „30 Aar fra 1784 til 1814" skulde hedde: „24 Aar fra 1784 til 1808".

Kjøbenhavn den 29. Mai 1852.

*) Saaledes har jeg fundet at der i mit Skrift: „For den danske Stats Opretholdelse" o. s. v. S. 38 er indløben en Hukommelsesfeil ved Angivelsen af den Sag, hvori P. H. Lorentzen begyndte at tale Dansk i de slesvigske Stænder. Skjøndt dette er en i sig aldeles ligegyldig Omstændighed, og jeg heller ikke har erfaret, at Feilen af nogen Anden er bemærket, saa har det dog været mig fortrædeligt at der skal indeholdes en Urigtighed i min Meddelelse; jeg benytter derfor denne Leilighed til at berigtige den.

I.

I et for nogle Maaneder siden udgivet Skrift*) har jeg allerede underrettet mine Medborgere om det Værks Anledning og Bestemmelse, som jeg nu er ifærd med at forelægge dem. Som man deraf har kunnet erfare, skal min Virksomhed i Videnskabens og Statens Tjeneste udgjøre Udgangspunktet for dette Værk, men dets Formaal dog ingenlunde dertil være indskrænket. Naar jeg har valgt hiint Udgangspunkt, saa er det fordi jeg dertil beqvemmelig kan knytte deels yderligere Undersøgelser og Bemærkninger over enkelte vigtige Æmner, der have beskjeftiget mig som Forfatter eller som Statstjener, deels en Mængde Oplysninger og Betragtninger over vor Literaturs og vore Samfunds-Tilstande, saaledes som de efterhaanden have udviklet sig i en Række af mere end 50 Aar, hvori de have været Gjenstande for min Opmærksomhed og tildeels for min virksomme Deeltagelse. Skjøndt det kun er ved den nøie Berørelse, hvori jeg i de senere Aar er kommen med Bevægelser i det offentlige Liv, der omsider have ført til en omfattende Forandring i alle vore Statsforhold, at jeg har kunnet finde mig foranlediget til at indlade mig paa en Art af Levnetsbeskrivelse, saa har jeg dog, efter at have sat mig ind i dette Foretagende, fundet mig opfordret til at gaae saa langt tilbage som foran betegnet. Det er vel uforudsete Begivenheders Magt, der har givet den sidste Tids Udvikling den Vending, som den har taget, men derfor er den dog ikke uden Sammen-

*) For den danske Stats Opretholdelse i dens Heelhed —, en historisk statsretlig Undersøgelse, S. 1—7.

hæng med Tilstandene og Stemningerne i Begyndelsen af hiin Periode eller de Retninger, som disse i dens Løb have taget til forskjellige Sider; og om Forholdet mellem hine Tider og den, hvorunder vi nu leve, gjør den nærværende Slægt sig forunderlig skjæve Forestillinger, hvis Berigtigelse turde være af Vigtighed for Opfattelsen og Bedømmelsen saavel af vor nuværende Tilstand som af vor hele Udviklings Gang. Da jeg ved at gjenkalde mig hiin ældre Tid har fundet Meget opbevaret i levende Erindring, som deels synes at være aldeles glemt, deels ideligt og idelig fremdrages i en ganske forvansket Skikkelse, saa har jeg fundet et særdeles Kald til at anvende en Deel af mit Livs Aften paa at optegne og overantvorde mine Medborgere Bidrag til mit Fædrelands indre Historie i den lange Tid, hvori jeg har været indlevet i samme.

Det bliver i det Hele kun fornemmelig den Deel af mit Liv, hvori jeg deels som Forfatter, deels som Statens Tjener er kommen i Berørelse med det offentlige Livs Udvikling, som jeg agter at forelægge mine Medborgere. Jeg har imidlertid ikke ganske kunnet forbigaae min Barndoms og tidlige Ungdoms Historie, forsaavidt enkelte Træk, der have havt en mærkelig Indflydelse paa min Udviklings Retning, kaste et Lys paa det Liv, der siden har udfoldet sig for mine Medborgere og er kommen i Vexelvirkning med vore Samfundstilstande. Jeg kan saameget mindre ganske tie herom, som adskilligt derhen Hørende allerede forlængst er forelagt Almeenheden. Navnlig har min elskede Broder i den Selvbiographie, som han har leveret i Kofods Conversationslexicon tillige omfattet mit tidligere Liv, der saa inderligt var sammensmeltet med hans. I samme Skrift har jeg, paa Opfordring, leveret en Fortsættelse af mit Levnetsløb fra den Tid, da det mere skilte sig fra hans. Man vil vist have bemærket, at den er langt fra at være affattet med det Liv og den Interesse som den Deel af samme, min Broder havde meddeelt, og man vil i denne sidste finde meget Mere til Oplysning om min tidligste Udvikling end i hvad jeg selv har leveret. Men just det, at saaledes min tidligere Udviklings-Historie allerede er draget frem og det med en ganske

anden Kjærlighed, end om jeg selv skulde have indladt mig derpaa, gjorde, at jeg ikke vilde afslaae Udgiverens gjentagne Begjæring om at ville udfylde samme, og det saameget mindre som jeg forhen havde været i den Nødvendighed at meddele mit Levnetsløb, deels nemlig til Ordenscapitlet, deels i Anledning af min Doctorpromotion i Aaret 1815. Senere har jeg atter ladet mig overtale til at levere nogle yderligere Bidrag til min Levnetsbeskrivelse, som findes i dansk Folkekalender for 1848. Denne maa imidlertid ingenlunde betragtes som mit eget Arbeide. Det Stof, som jeg dertil havde leveret, er forarbeidet af en anden Haand, vistnok snarere med for stor end med for ringe Velvillie; men der er Adskilligt, som vidner om en mindre rigtig Opfatning af de Forhold, hvorpaa det kom an ved Bedømmelsen af mit offentlige Liv, og som jeg, hvis jeg havde forbeholdt mig at gjennemlæse Arbeidet, inden det kom for Lyset, maatte have forlangt berigtiget. Jeg havde imidlertid ingen saadan Forbeholdenhed taget, det var kun af Føielighed jeg havde ladet mig bevæge til at levere nogle Materialier, og jeg var saa glad over at have indløst mit derom givne Løfte, at jeg ingenlunde kunde have noget Ønske om at befatte mig mere dermed, end der var forlangt. Saalænge jeg havde andre Opgaver for min Tid og Virksomhed, var det kun med Ulyst og med en vis Trevenhed, naar jeg gav efter for Opfordringer af det Slags. Nu da jeg har faaet saa god Tid til at tænke mig ind i mit Livs Historie og derved er kommen til Erkjendelse af dets Sammenhang med det, som har mere almindelig Interesse, er hiin Ulyst bleven mindre. Jeg skal derfor endnu knytte nogle faa Bemærkninger til hvad min Broder har leveret om vort fælles Barndomsliv.

Som min Broders Selvbiographie viser, var det kun høist ufuldkomne Midler, der kom vor medfødte Drift til Kundskab og Aandsudvikling imøde, og vi vare paa en Maade, hvortil der maaskee sjeldent findes et Sidestykke, vore egne Lærere, hvorved vi dreve en ganske egen indbyrdes Underviisning. Det var derfor kun med tarvelige Skolekundskaber vi i

Foraaret 1794 forlode vor Fødeby (Rudkjøbing paa Langeland, hvor jeg første Gang saae Lyset den 21 December 1778), for ved et halvt Aars Privatunderviisning i Kjøbenhavn at komme saa vidt, at vi kunde underkaste os den befalede Examen, og derefter blive indskrevne blandt Universitetets Borgere; og det vil let indsees, at vi, uagtet vi her erholdt en i de lærde Sprog meget dygtig Lærer og uden Vanskelighed fik bedste Charakter til Examen Artium, dog med Hensyn til det egentlig lærde Grundlag for de academiske Studier, hvori Examens Udfald imidlertid var heldigt, ikke stode høiere end jevnt gode Studenter i Almindelighed. Derimod tør jeg vel antage, at Selvtænkningen, netop som Følge af det Meget, der havde været overladt til vor egen Omsorg, har været vakt hos os i en ganske anden Grad end hos dem, der ellers den Tid forlode Skolen. Min Broder har fortalt, hvorledes jeg, der i min Barndom tilfældigviis havde faaet fat paa Nørregaards Naturret, havde hengivet mig til dens Læsning, saaledes at jeg var istand til at gjøre tilfredsstillende Rede ved en Prøve, som en Jurist, der havde hørt fortælle derom, fandt for godt at anstille. Jeg er mig og fuldkommen bevidst, at jeg havde sat mig ind i den hele, rigtignok ikke meget dybsindige, Tankegang, der gik igjennem denne temmelig vidtløftige Lærebog, og saaledes allerede dengang blev bekjendt med det wolfiske Rets- og Moralsystem, der da med en ganske anden Eensformighed traadte frem i de sædvanlige Lærebøger end den, hvormed Forfatterne til de nyere Lærebøger havde gjentaget de til deres Tid herskende forskjellige Systemer. Jeg erindrer ligeledes, at jeg følte Svagheden i nogle af de Sætninger, hvorpaa det hviler, fornemmelig i dem, hvormed Retfærdigheds- og Kjærlighedspligten skulde begrundes, og at adskilligt i de opstillede Læresætninger (saasom det aldeles betingede i Sanddruhedspligten) var mig anstødeligt. Og i det til de borgerlige Forhold mere lempede Partie af denne Bog, der kaldtes den almindelige private Ret, fandt jeg en Deel, der forekom mig aabenbart forkeert. Heriblandt erindrer jeg mig den Lære, at der var mindre Betænkelighed og ideligere Anvendelse for ind-

strænkende end for udvidende Lovfortolkning; hvorved i det Væsentlige de samme Indvendinger, hvormed jeg siden som Forfatter har gjendrevet denne synderlige Paastand, allerede da, om just ikke i fuld Klarhed og Bestemthed, viste sig for mig. Jeg vovede imidlertid dog ikke at forkaste, hvad der lærtes af en Forfatter, hvis Anseelse jeg den Tid forestillede mig som meget større end den i Virkeligheden var, og naar jeg til den i min Broders Biographie omtalte Mand, der velvillig havde tilbudt at føre mig videre i dette Fag, hvori han fandt, at jeg havde paa egen Haand gjort en ikke ringe Fremgang, yttrede Tvivl om Et og Andet, saa stod han stedse paa det, der i Bogen var foredraget, uden dog at kunne løse mine Tvivl. Af de Videnskaber, hvori jeg tilligemed min Broder i det første academiske Aar skulde indføres, var og Philosophien den, hvori jeg allerlettest satte mig ind; og jeg vilde uden Tvivl hver Gang jeg havde hørt et Foredrag enten af Riisbrigh (hvis Forelæsninger vi besøgte et heelt Aar igjennem) eller af Gamborg (som vi blot hørte vort andet academiske Halvaar) strax have været istand til at gjøre tilfredsstillende Rede for Indholdet. Ogsaa min Broder satte sig med Lethed ind i det, der i disse Forelæsninger blev foredraget, og under vor indbyrdes Underviisning var det ikke sjeldent, at vi fandt Huller i de Slutninger, hvorved de foredragne Sætninger skulde begrundes. Om jeg end, som han antager, i de philosophiske Videnskaber har været ham til større Nytte end han mig, saa er det derimod vist, at han i et ganske andet Forhold var mig behjelpelig i de øvrige Fag, som sysselsatte os i de første academiske Aar. Dette gjaldt i Særdeleshed om Physik og Astronomie, medens selve Mathematiken, om jeg end ikke havde saa megen Sands derfor som han, ikke faldt mig vanskelig, og jeg navnlig med Lethed og Interesse satte mig ind i alle Talforhold, noget, som i mit følgende Liv, ved Behandlingen af Rets- og Forvaltningsspørgsmaal ofte er kommet mig meget tilgode.

Hvad min Broder fortæller om vor tidligste Barndoms Underviisning af en tydsk Haandværker, som ved Siden af en

i hans Stand sjelden Bibelkundskab, intet Andet forstod end Tydsk, hvori han daglig forelæste os noget af Bibelen, kunde maaskee af Nogle opfattes som en Bestyrkelse og Forklaring af den Bebreidelse, der i den senere Tid er gjort mig, at tydsk Videnskab og Litteratur alt for meget har indvirket paa mig. Og det er en Sandhed, at denne Mand var tydsk med Liv og Sjæl, og aldrig kunde blive træt af, at udbrede sig om det tydske Sprogs, den tydske Tænkemaades og de tydske Tilstandes Fortrinlighed fremfor hvad man fandt hos os, og i vor tidligste Barndom have vi neppe næret nogen Tvivl om, at denne vor Lærer, for hvem vi havde megen Agtelse og Hengivenhed, maatte have Ret. Den store Opmærksomhed, der i vor Kreds blev viist os for vor da i Rudkjøbing sjeldne Færdighed i det Tydske og for den Religionskundskab, vi derigjennem havde erhvervet, bestyrkede os ogsaa tildeels i vor høie Agtelse for det Tydske. Men allerede inden vi traadte ud af denne Pugeskole, viste der sig dog Tvivl hos os om Sikkerheheden af hvad han i fornævnte Henseende havde forebragt os. Saaledes erindrer jeg mig, at der allerede dengang faldt os et geographisk Skrift i Hænder, der viste, at hans Fødeby Lybek, om hvis Betydenhed og Herlighed han havde givet os et høit Begreb, kun var en Middelby. Men ikke meget senere kom ogsaa Skrifter os i Hænde, der udtalte bittre og nedsættende Domme om alt hvad Tydsk er; deriblandt erindrer jeg mig R i e g e l s's Kjøbenhavns Skilderie og H e i b e r g s Rigsdaler-Sedlens Hændelser. Disse Skrifter, især det sidste, slugte vi med stor Begjerlighed; og jeg kunde endnu fra min Barndom erindre, at alt, hvad der i en vis Tid her blev talt og skrevet mod Tallotteriet, fandtes deri ligesaa stærkt og ligesaa skarpt og derhos i en høist indtrængende Form. Ogsaa meget andet af den Læsning, der tilfældigviis kom os imøde, viste os snart, hvor urigtige mange af de Begreber vare, som vor Barndomslærer havde meddeelt os. Blandt andet erindrer jeg mig, hvor overrasket jeg blev ved at faae den danske Oversættelse af Frederik den Andens efterladte Skrifter i Hænde, og deraf erfare, hvor langt denne var fra den Gudsfrygt, som,

efter hiin Mands Fortælling, havde bidraget nok saa meget til hans Seire, som hans Tapperhed og Klogskab. Denne Lærer var saaledes meget tidlig ophørt at være en gjeldende Autoritet for os. Snarere maatte vor senere Erfaring om det Urigtige i de Forestillinger, han havde bibragt os, tjene til at bestyrke den fra anden Side udtalte ugunstige Mening om Tydskerne. Vi vare dog ikke ubillige nok til at skrive hans Svagheder paa det Folks Regning, hvorfra han var udgaaet; ei heller var denne Erkjendelse i Veien for den Hengivenhed, som vi vedbleve at bære for ham, og som han og ved sine flere gode Egenskaber, hans Kjerlighed (hvorfor jeg dog i langt mindre Grad end enten min ældste Broder eller den, som kom nærmest efter mig, var Gjenstand) og den Indvirkning, han i flere Retninger havde havt paa os, fortjente. Havde vi tænkt videre over hans urimelige Nationalstolthed, saa vilde vi vel og have indseet, at Kilden maatte søges i hans høist indskrænkede Synskreds og i de snævre Forhold, hvori han befandt sig. Det han havde lært, og som var det eneste, hvori han fandt Tilhold, havde han bragt med sig fra sin Fødeby, ligesom han heller ingen anden Bye havde seet, der i Betydenhed nærmede sig samme, saa at det ikke var underligt at denne var saa stor i hans Erindring. Paa den Grund, hvortil han siden var bleven forplantet, var han lidet lykkelig; han levede ikke rigtig vel med sin Kone, der ved sin Ufredelighed skaffede ham mange Fjender. Han holdt sig, som Pietist, temmelig tilbage fra det kirkelige Samfund; han blev kun lidet søgt i sit Haandværk, hvori han uden Tvivl heller ikke var stærk, men fik dog senere ved sit Skolehold ikke blot det Fornødne til sin Underholdning, men endog en ikke saa ganske ringe Agtelse, hvilken han alene skyldte sin Tydskhed. Skjebnen vilde, at vi endnu inden vi ganske forlode hans Skole, skulde komme i et omtrent lignende Tilfælde med vor Lærer i de academiske Videnskaber. Denne var nemlig en Normand, til hvis Nationalstolthed og Foragt for alt hvad Dansk var jeg aldrig har seet Mage. Men saalidet som han ved de daglige Ytringer i denne Retning, hvormed han underholdt

os i Læretimerne, kunde bringe os til at forgude Norge eller foragte vort Fædreland, saa lidet fik denne svagsindede hypochondre Mands Særheder nogen varig Indflydelse paa vort Sindelag mod vore norske Brødre. Naar iøvrigt paa den ene Side de ovennævnte Skrifter og hvad mere der af Litteraturen kom for vore Øine, snarere maatte indtage os mod end for det Tydske, saa tjente det dog til Modvægt, naar vi til Exempel læste hvorledes Evald og Baggesen dreve Spot med den ultranationale Retning, som og da havde yttret sig, og med hvilken Varme især den sidste i sin Labyrinth, der og allerede i Fædrenehuset var kommet os i Hænde, yttrede sig om Tydsklands Litteratur og om hvad der ellers til Bedste for Menneskeheden er kommen derfra. Vi vare saaledes vistnok, da vi forlode Fædrenehuset, ligesaa langt fra en blind Forkjærlighed for det Tydske som fra urimelig Uvillie derimod.

Ved den Retning, som mine Studier senere tog, blev vel den tydske Litteratur mig vigtigere end nogen anden, og navnlig vare der nogle af mine Ungdomsaar, hvori jeg, uden behørig Aandsfrihed, overlod mig til den Kantiske og senere den Fichtiske Philosophie, og troede deri at finde alle Viisdommens og Erkjendelsens Skatte. Men det varede ikke mange Aar førend jeg frigjorde mig for, hvad der i min Forkjærlighed for disse Tydsklands philosophiske Choryphæer var blindt og slavisk, og man vil ikke fra 1801 af finde noget i mine Skrifter, som smager deraf. I mine egentlige juridiske Arbeider, hvori jeg idelig har taget Hensyn til fremmede Love og fremmed Litteratur, vil det maaskee findes, at jeg mere har udbredt mig over tydske Landes Love og Retsinstitutioner end over andre fremmede. Men det turde dog finde sig, at jeg heller ikke har forsømt at benytte disse, hvor dertil var Anledning. Og skjøndt jeg ofte har ved Hjælp af fremmed og navnlig tydsk Ret og Litteratur søgt at klare og udvide mine Begreber, saa turde det dog være vanskeligt at nævne noget Exempel paa, at jeg har optaget noget af det fremmede, som ikke havde en sund Rod og passede sig med vor egen Retstilstand. Jeg er og ofte, naar jeg, i at udvikle et eller andet betydningsfuldt Rets-

forhold; har med den Ordning samme har faaet hos os, sammenstillet den, som fremmede Love have givet det, og upartisk fremstillet Fordelene og Uleilighederne ved disse forskjellige Maader at ordne Sagen paa, kommet til den Erkjendelse, at den danske havde væsentlige Fortrin, og jeg skulde troe, at denne prøvende Sammenligning baade har ført til en dybere Indsigt i saadanne Retsforholds Væsen og til at oplive Erkjendelsen af, hvor meget vi i det Hele maae prise os lykkelige ved vor nationale Lovgivning og Retsudvikling. I øvrigt vil jeg villigt tilstaae, at jeg ikke ved slige Undersøgelser just har lagt an paa at finde vort eget bedre, mit Formaal har været at udfinde det Rette og Sande, og jeg har været villig til at erkjende det Fremmedes Fortrin, hvor det virkelig var bedre; men desto mere tilfredsstillende har det været mig, naar den upartiske Prøvelse har befæstet Kjærligheden til vor eiendommelige Retsudvikling.

Af min Broders Fortælling vil det sees, at det foruden det tydske Sprog ikke var meget andet end Bibelen og Pontoppidans Forklaring, hvormed man i vor tidlige Barndom gjorde os bekjendte; at vi dog ogsaa lærte Luthers Katechismus og de anordnede Evangelier og Epistler samt en Deel Psalmer, behøver ikke at bemærkes. Saa vist som det nu er, at de Aar, vi maatte tilbringe i den omtalte Skole, kunde have været frugtbarere anvendte paa anden Kundskab og Dannelse, hvis Leilighed dertil havde været os buden, saa har dog det Stof, hvormed vi kun altfor udelukkende sysselsatte os, ikke været uden Nytte for vor Udvikling. Ikke alene bleve vi tidligt fortrolige med de hellige Skrifter, og disses saavel historiske og poetiske som dogmatiske og moralske Indhold, men vi fik ogsaa et populært dogmatisk System inde; og om vi end opfattede dette mindre vel end det, naar jeg tænker mig tilbage i mine Forestillinger fra den Tid, forekommer mig, at vi dog virkelig havde opfattet det, saa har det ved Tilknytning til hvad vi senere have læst og tænkt, været os behjælpeligt til at sætte os ind i dette, og derom have en Mening. Maaskee at vi for en stor Deel skylde hiin, forresten lidet anbefalelige, Un-

henviisning, at vi med en Interesse, der sielden findes hos dem, der ikke have giort Theologien til deres Fag, have fulgt den theologiske Udvikling i de forskiellige Retninger, som vi have oplevet. Da vi tilbragte flere Barndoms Aar med at læse og lade os overhøre i Pontoppidans Forklaring, var det med den lykkelige Hukommelse, hvormed vi vare begavede, naturligt, at vi maatte lære den meget nøiagtigt og længe beholde den i Erindringen. Jeg, og vist ikke mindre min Broder, vilde endnu være istand til, deels bogstaveligt, deels med Hensyn til det vigtigste Indhold at kunne giøre Rede for mange Partier i denne Bog; og ligesom der ikke let er noget af Christendommens Dogmer, som ikke deri findes omhandlet, saaledes ere og saavel Dogmerne som den christelige Morals Lærdomme for det meste fremsatte paa en indtrængende Maade. Den gik uden Tvivl for meget ind paa de subtilere Dogmer (den hele Athanasiske Treenighedslære saavelsom Læren om de tvende Naturer i Christus, var t. Ex. der meget fuldstændigt foredraget), ligesom der og i dens Sædelære er for meget af pietistisk Strænghed. Men den gav os en ganske anden religiøs Opvækkelse og Belæring end vi kunde have faaet af den efter vor Konfirmation indførte Lærebog. Det er allerede fortalt af min Broder, at det ikke var selve den Mand, der ved et Tilfælde blev giort til vor Barndoms Lærer, der underviste os i Pontoppidans Forklaring (han befattede sig aldeles ikke med Underviisning uden i det tydske Sprog, skiøndt han talte ret ordentlig Dansk), men at dette var overladt til hans Kone, og at hendes hele Underviisning bestod i med Bogen i Haanden at fremsætte dets Spørgsmaale og paaagte Svarets ordlydende Overeensstemmelse med Bogen. Men den Bibelkundskab Manden bibragte os, og de tydske Prædikener, Bønner, Psalmer og enkelte andre religiøse Skrifter, som han forelæste os, og som han virkelig i en vis Grad forstod og endnu mere opfattede med Følelsen, vare os uden Tvivl behiælpelige til ogsaa at have noget Godt af hvad vi læste hos Konen. At han har været en Pietist, er mig klart af de Forfattere, han især satte Priis paa, t. Ex. Johan Arendt

og Rambach. De mange Fortællinger om, hvorledes et af den Førstes Skrifter uskadt var gaaet gjennem Ild og Vand, naar ugudelige Mennesker havde villet tilintetgjøre det, vare ham Troesartikler. Han forenede uden Tvivl med de hos Pietisterne sædvanlige Dyder ogsaa en Deel af de Lyder, som pleie at findes hos affondrede Religionspartier, navnlig aandelig Stolthed og Uforbragelighed.

Den religiøse Retning i den Underviisning, som vi saaledes modtoge i vor tidligste Barndom, fremmedes og ved den Anviisning og det Exempel, der blev os givet i vore Forældres Huus, saavelsom ved den senere Underviisning efter Guldbergs „Naturlige og aabenbarede Religion". Imidlertid traadte dog allerede meget tidlig Indvirkninger til, der førede henad en ganske anden Vei. I det af Litteraturen, hvormed Tilfældet gjorde os bekjendte, kom der ikke sjelden os Noget imøde, hvori Aabenbaringstroen blev angreben, og tildeels behandlet som en Fordom, hvilken alle fornuftige Mennesker for længe siden havde kastet bort. Jeg har allerede nævnet, hvorledes Frederik den Andens Skrifter i en dansk Oversættelse var falden os i Hænderne; i de sidste Aar, vi bleve i Fædrenehuset, kom og adskilligt af vor egen periodiske Litteratur, som gik i denne Retning, til vor Kundskab. Jeg erindrer mig heriblandt det Maanedskrift under Navn af Efterretninger om udenlandsk Litteratur, der i 1793 blev begyndt af Nyrup, og som vi selv holdt og med Graadighed slugte efterhaanden som det udkom. Dette var fuldt af Anmældelser, tagne af tydske Journaler, over nye udkomne, for det meste tydske Skrifter, der deels udtrykkelig fornægtede den christelige Aabenbaring, deels opfattede dens Begreb og tydede dens Indhold saaledes, at dens eiendommelige Væsen forsvandt. Ogsaa kom vi i Berørelse med enkelte Mænd, der lydeligt forkyndte sig som Fritænkere (dette var det Navn, hvormed man da pleiede at betegne Aabenbaringstroens Nægtere). Deriblandt var der især en Landinspecteur, der om Vinteren idelig opholdt sig i Rudkjøbing, og daglig kom i vore Forældres Huus. Han stod i Aand og Dannelse meget over det sædvanlige Selskab,

som var at finde der paa Stedet, og da han ikke kunde bare sig for at drive Spot med de Flestes Spidsborgerlighed, var han saavel paa Grund heraf som for det Fritænkerie, han vedkjendte sig, ilde anseet af de Fleste. Han havde imidlertid særdeles Agtelse og Hengivenhed for vore Forældre, interesserede sig meget for os Børn, og havde deels ved sine Samtaler, deels ved sin Bogsamling, der især indeholdt adskillige af de bedste tydske Digterværker fra den Tid, ikke liden Indflydelse paa vor Dannelse. Ikke blot i Religionen, men og i Moralen, saavelsom i Politiken hyldede han den Art af Oplysning, som i Slutningen af det 18de Aarhundrede var saa meget i Mode. Dog var han, skjøndt noget løs i mange af Moralens Capitler, efter alt, hvad jeg har Grund til at antage, en redelig og sandhedskjærlig Mand. Navnlig var der Ingen, som miskjendte hans Paalidelighed i hans Embedsførelse, hvorimod jeg ikke twivler paa, at han lod det mangle paa behørig Taalmodighed og Humanitet, navnlig naar Bønderne, som i det Hele vare ilde stemte imod Udskiftningen, kom frem med ugrundede og vrøvlagtige Indvendinger. Han trak os til sig ved den Velvillie, som han viste os, og ved sin opvakte Tale, navnlig ved den Smag, han gav os for adskillige Digterværker; men, skjøndt vi nærede megen Hengivenhed for ham, og det ofte skar mig i Hjertet at høre ham ilde omtalt, saa kunde han dog ikke faae nogen afgjørende Magt over os med Hensyn til Religionssager. Imidlertid bidrog han vistnok ved Siden af de øvrige tildeels benævnte Indvirkninger ikke lidet til at svække de religiøse Forestillinger, der tidligere vare os indprægede, ligesom hverken den ommeldte Normand, til hvem vor hele Underviisning, efterat vi vare udgaaede af Pugeskolen, var overgivet, eller andre, til hvem vi kunde vende os, vidste at møde vore Tvivl anderledes end med den Forsikkring, at alle Indvendinger forlængst vare gjendrevne.

Saavel ved vor Omgang med hiin Mand, som ved den Læsning, der faldt os i Hænderne, hvoriblandt Thomas Paynes Skrift om Menneskerettighederne — det sees, at det alene var Tilfældet, der raadede for, hvad vi fik at læse —

vare vi og blevne indtagne for de Begreber om Frihed og Lighed, som den franske Revolution havde fremelsket. Skjøndt iøvrigt Afsky for Revolutionen, navnlig fra den Tid, da den bragte Kongen paa Skafottet, var den herskende Følelse i vore Omgivelser, saa var der dog ikke saa liden Sympathi med Lighedsprincipet, forsaavidt det vendte sig mod alle Fødselsfortrin. Imidlertid bleve disse, saavelsom ethvert andet Stands- og Rangsfortrin, hvor de fandtes, holdte høit i Ære, ligesom og den anseeligere Deel af Borgerstanden, fornemmelig Kjøbmandsstanden, vilde have fundet det utaaleligt, om den ringere, hvortil hele Haandværksstanden henførtes, skulde staae paa lige Fod med den. Mellem en Kjøbmand og en Haandværker var der til den Tid i Rudkjøbing en ganske anden Afstand, end den, som vi i Hovedstaden fandt mellem den høiere Stand og den dannede Middelstand. De Skridt, Regjeringen i vor Barndom gjorde for Tankens, Bondens og Negerens Frihed, havde ikke heller ladet os uberørte.

II.

Vi forlode saaledes Fædrenehuset med ikke ringe Fængsomhed for de religiøse og politiske Forestillinger, som til den Tid gjorde sig gjældende. Denne Retning fik ny Næring fra den Omgang, som vi fandt i Kjøbenhavn, og den Deel af Literaturen, der, udenfor hvad der hørte til vore akademiske Studier, meest trak os til sig. Hvo som har levet paa hiin Tid veed, at den hele yngre Verden sværmede for den religiøse og borgerlige Frihed, som ved Hjælp af den franske Revolution skulde udbrede sig trindt omkring i Landene, og at mange af de Ældre ogsaa deri deeltoge, navnlig af dem, der ved Tale, Skrift og Omgang havde den meest betydende Indflydelse paa de Unge. De, som ere komne sildigere til Verden, vilde og let ved at gjøre sig bekjendte med de Mindesmærker, den Tid har efterladt sig, kunne overbevise sig om den da herskende Retning. Det har derfor altid moret mig, naar vor Tids Presse har forestilt sig os Ældre som opvoxede i Trældom-

store Tanker om et Monarkie, som ikke var Enevoldsregjering. Det var derimod temmelig almindeligt, at, medens man ansaae Republiken for den i Begrebet fuldkomneste Forfatning, ansaae man den absolut monarkiske for den næstbedste, idet Eneherskeren kunde bruge sin Magt til at fremme Frihed og Lighed, og, naar han forstod sit eget Bedste, maatte slaae denne Vei ind. Erkjendelsen af hvad den danske Regjering netop i de Aar, som laae denne Periode nærmest, havde i saa mange Retninger gjort og endnu fremdeles gjorde i Frihedens Tarv, var og endnu levende, og det var ikke usædvanligt, at selv de meest ivrige Fjender af Kongemagten in abstracto, fandt, at de danske Kongers Enevælde, ved den Brug, som blev gjort af samme, dannede en Undtagelse, og at der saaledes ikke for Tiden burde være Tale om at gaae over til Republiken; kun at Trykkefriheden, til hvilken man til den Tid satte en ganske afguderisk Tillid, tilbørlig blev hævdet. Dog begyndte den Mening efterhaanden at trænge sig frem, at der endnu stod kun alt for meget tilbage af de Reformer, som vilde behøves i den borgerlige Friheds og Ligheds Tjeneste, og det uagtet der hvert Aar udkom nye velgjørende Love, navnlig og for at fuldende den i 1786 begyndte Reform i Landbolovgivningen. I Særdeleshed var der til hiin Tid, i Anledning af den Retsforfølgning, der var anstillet mod Enkelte, der fandtes at have misbrugt Pressen, idelig Klage over, at vi ingen sand Trykkefrihed havde.

Hvad den religiøse Tænkemaade angaaer, da fandtes der den Tid i Hovedstaden blandt den oplyste Classe, og især i den yngre Verden, langt mindre Agtelse for Christendommen end den, der har viist sig i en senere Periode. Hvo som tog Deel i Tidens Oplysning, lod i Almindelighed ikke andet af

---

hvis ovennævnte Værk endog er noget yngre, medens han dog allerede forud tildeels har yttret sig over hine Æmner; det var tvertimod Forestillingsmaader, der endog vare en heel Deel ældre end den franske Revolution, som han havde optaget i sin Philosophie.

Christendommen gjælde end dens Sædelære, og meente endda, at man kunde finde den ligesaa god og sund andensteds, kun at man ikke skulde forsmaae den Støtte, som man i den Anseelse og Myndighed, den engang havde erhvervet, kunde finde for de rigtige og gavnlige Levnetsregler, som den forkynder. Til denne Mening bøiede ogsaa vi os i vore tidligere Studenterdage. Der kom os heller Intet imøde, som kunde give os en anden Retning; en enkelt af de academiske Lærere, som vi hørte, virkede af alle Kræfter mod Aabenbaringstroen, ja erklærede sig endog kun med Tvivl for Troen paa Gud og et Liv efter dette; og de øvrige indlode sig ikke paa religiøse Undersøgelser og Betragtninger, der heller ikke hørte til deres Lærefag. I Litteraturen blev den christelige Orthodoxie i Almindelighed behandlet med Haan eller Medynk; der udkom endog længe et, i nogen Tid endog to Ugeblade, for at nedrive den. Hvad der kom frem til Forsvar for den christelige Troeslære, var heller ikke synderlig skikket til at bringe Tvivlerne tilbage. En Deel af Byens Præster holdt sig vel endnu inden for Rettroenhedens Grændser, men de fleste af disse vare langt fra at have det Lys og den Kraft, som de, der i den nyere Tid saa meget have virket og endnu virke for at gjenføde et religiøst Liv. Bastholm, der, efter at Christiansborg Slot og dets Kirke var brændt, ordentligviis kun prædikede i Cabinettet, fik vi ikke at høre; hans Prædikener kjendte og elskede vi fra Barndommen; vor Moder læste gjerne hver Søndag eller lod En af os forelæse hende en af disse. Det blev imidlertid sagt, at de tabte ved det personlige Foredrag, der var altfor kunstlet. Dette var mig og af hans Bog om den geistlige Veltalenhed, der og var af de Bøger, hvormed jeg i min Barndom havde gjort mig bekjendt, meget troligt, og formindskede maaskee den Begjærlighed, som jeg ellers vilde have havt efter at søge Leilighed til at høre ham. Hertil kom, at et Par af hans i de senere Aar udkomne Smaaskrifter ikke ganske svarede til det Begreb, vi havde gjort os om ham. Da vi kom til Kjøbenhavn, havde dette dog en anden Præst, der, uden at bortskyde det, der udgjør Christendommens Væ-

sen, kunde trække den oplyste Classe til sig, i daværende Vaisenhuus-Præst, Dr. Andreas Birch (død som Bisskop over Aarhuus Stift); og ham hørte vi gierne. Men Vaisenhuset med dets Kirke blev fortæret ved Ildebranden 1795, og han blev kort efter befordret udenfor Kjøbenhavn. Omtrent til samme Tid fik Hovedstaden en Præst, som næsten alle Studerende saa godt som udelukkende søgte, Dr. Matezöll, der fra Universitetspræst i Göttingen blev kaldet til anden Compastor ved St. Petri Menighed. Han var, som bekjendt, langt fra at være orthodox; dog troer jeg, at han efter det Standpunkt, hvorpaa den yngre Slægt den Tid stod, snarere bidrog til at skaffe Christendommen nogen Erkjendelse, end til at modarbeide den. Ved i ældre Aar og paa et andet religiøst Standpunkt at efterlæse noget i hans Skrifter, navnlig hans Andagtsbog for Fruentimmer (der kort før han blev kaldet til Kjøbenhavn blev oversat af Gutfeld, og havde lagt Grunden til det Navn, som gik for ham), har jeg dog ikke ret kunnet fatte den store Anseelse, han den Tid nød. Men han overgik alle Stadens daværende Prædikanter, hvortil Bastholm, som jeg, efter hans trykte Prædikener at dømme, vilde sætte høiere, ikke egentlig længere kunde regnes. De af disse, som næst Marezoll, meest bleve hørte af de Studerende, vare Dr. Christiani, tydsk Hofpræst, der af og til prædikede i St. Petri Kirke, ligesom han og om Sommeren stundom var at høre i Frederiksberg Slotskirke, og de to Præster ved den tydske reformeerte Menighed, Maurenbrecher og v. Gehren, især den Sidste. Ogsaa dem hørte vi, men kun ganske enkelte Gange, og uden at finde os saa tiltrukne af dem som af Marezoll.

I min Broders Biographie er fortalt, hvorledes jeg i min Barndom meget havde beskjeftiget mig med at skrive og tildeels forsøgsviis holde Prædikener; en Tidlang skrev jeg en saadan hver Uge, som jeg leverede min Moder. At disse Arbeider maae have været meget fattige, forstaaer sig selv. Men dog vilde det været mig kjært, om jeg havde bevaret nogle af dem, hvilket kunde have givet mig en klarere Anskuelse af det

Trin, hvorpaa jeg den Tid stod. Da jeg som Student opholdt mig i Hjemmet i Vinteren 1795—1796, prædikede jeg nogle faa Gange i min Fødeby, og derhos forrettede jeg en Onsdag i Fasten og den derpaa følgende Søndag Prædiketjenesten for en Landsbypræst i Nærheden, der var bleven upasselig, og det i tvende annecterede Sogne. Den Tid var den Drift, som i min Barndom havde fremkaldt hine Forsøg, forlængst forsvunden, og det var kun deels mine nærmeste Omgivelsers Ønske, deels den ovennævnte Præstes Forlegenhed og Anmodning, som bragte mig til at træde frem. Jeg har heller ikke bevaret disse Prædikener, men jeg kan saa meget mindre have nogen Tvivl om, at de vare uden Gehalt, som min religiøse Overbeviisning den Tid var kold og vaklende. Jeg mindes heel vel, at det ved Siden af en ikke dybt gaaende Moral var et Slags rationalistisk Benyttelse af Christendommens eiendommelige Forestillinger, der udgjorde deres Indhold. Ligesom de ikke kunde give mig selv, der følte det Tvungne og Fattige deri, nogen Tilfredsstillelse, saaledes kan jeg heller ikke troe, at de kunne have opbygget Andre. Dog syntes de at have vundet temmeligt Bifald, ligesom jeg ikke mærkede, at Nogen forargede sig over deres Tomhed. Det maa erindres, at den Tid gav allerede Examen Artium Hjemmel til at optræde paa Prædikestolen, kun ikke til Høimesse i Kjøbstederne; den senere Indskrænkning er vistnok meget vel grundet, og er neppe engang gaaet vidt nok; det Beviis paa Modenhed, som den theologiske Examen giver, er uden Tvivl det mindste, der burde fordres.

Af vort Studenterliv har min Broder i den oftmeldte Selvbiographie leveret adskillige Træk. Ogsaa har Oehlenschlæger, til hvem vi fra 1797 vare knyttede ved et Venskabsbaand, som stedse holdt fast, paa sin humoristiske, men hjertelig velvillige Maade, berørt saavel hans Samliv med os Brødre, som vort indbyrdes Forhold. Efter min nu forklarede Vens Fremstilling have vi endnu paa den Tid, da vi kom i Berørelse med ham (3 Aar efter at vi vare blevne Studenter) havt et paafaldende provindsielt Præg. Det vil jeg og meget

gjerne troe, da vi levede i de snevreste Forhold, uden anden Omgang end den, der faldt i det meget borgerlige Huus, hvor vi daglig spiste til Middag og for det meste ogsaa tilbragte Aftenen, og iøvrigt med adskillige Kammerater, med hvem vi samledes enten i vort eller deres Hjem. Men disse Aar vare dog indholdsrige og glædelige ved den rasskt fremskridende Udvikling, ved vor indbyrdes varme og trofaste Kjærlighed og ved Venner, der efterhaanden sluttede sig til os.

III.

Da jeg i Foraaret 1796 tiltraadte mit juridiske Studium, begyndte Schlegel at foredrage Naturretten efter den Kantiske Philosophie, hvormed jeg allerede ved Risbrighs og Gamborgs Forelæsninger havde gjort noget, skjøndt lidet indgribende Bekjendtskab, men om hvis Betydenhed jeg især af Journallitteraturen (hvoraf et i 1795 begyndt Repertorium for Fædrelandets Religionslærere, hvori den Kantiske Philosophie blev forgudet, havde gjort uhyre Opsigt) havde faaet en høi Forestilling. Det var uden Tvivl ved sin da for et Par Aar siden afdøde Svoger Christian Hornemann, hvis efterladte ved stor Klarhed og Skarpsind udmærkede Skrifter, Schlegel havde udgivet, at denne var ført ind i den Kantiske Philosophie. Han deelte med Hornemann den Overbeviisning, at Kant havde lagt en urokkelig Grundvold for en ufeilbar Philosophie, og i Særdeleshed bragt Lys og Fasthed i Moral og Naturret, i hvilke Videnskaber man forhen havde ravet i Mørke. Der var derfor, idetmindste efter hvad det da forekom mig, i hans Foredrag en virkelig Begeistring, som de, der ikke have kjendt ham fra denne Tid, neppe vilde kunne have tiltroet ham; i al Fald fremkaldte han en saadan Begeistring hos mig og flere af hans Tilhørere. Kants Moralprincip og hans øvrige dermed forbundne Lærdomme, tilligemed den deraf udsprungne Reform i Naturretten, saavel med Hensyn til dens Form som dens Væsen, udgjorde længe de

Hovedmænner, der sysselsatte mig og flere blandt hans Tilhørere. Blandt disse vare nogle udmærkede lidet ældre Studerende, af hvilke jeg blot skal nævne Spleth (der døde i 1801 paa en Tid, da han havde Udsigt til en philosophisk Læresteol, i høieste Grad agtet af sine Samtidige, men kun Faa af vor Tid bekjendt af Navn), Benzon (siden Generalgouverneur over de Vestindiske Øer), Lassen (nu Conferentsraad og Assessor i Høiesteret), Bornemann (siden Conferentsraad og Professor ved det juridiske Facultet), og Christian Krogh (der i 1803 blev Professor ved det juridiske Facultet, hvorfra han efter faa Aars Forløb gik tilbage til sin Fødebye Trondhjem som Assessor i Stiftsoverretten sammesteds, siden blev norsk Statsraad, men atter gik tilbage til Trondhjems Stiftsoverret som Justitiarius). Med de tre sidste levede jeg i venskabelig Forbindelse, medens jeg først senere kom i Omgangsforhold til de to første. Vi vare dybt grebne af det Kantiske Moralprincip og den dertil knyttede Lære om Agtelse for Pligt som den eneste Drivefjeder til de menneskelige Handlinger, der kunde give disse noget Værd. Dette Systems store saavel videnskabelige som især moralske Fortrin blev baade af mig og af dem blandt mine Medstuderende, med hvem jeg stod i noget levende videnskabeligt Samqvem, anseet som en utvivlsom Sandhed. Ligeledes erkjendte vi, at Kant paa en tilfredsstillende Maade havde udviklet Frihedens Væsen og begrundet en fast Overbeviisning om at den menneskelige Sjæl i Ordets rette og fulde Betydning er fri, og at som Følge heraf ogsaa de menneskelige Handlingers Tilregnelighed er utvivlsom. Ogsaa hyldede man med Liv og Kraft de rigoristiske Resultater, hvortil Kants Moralprincip førte, fornemmelig med Hensyn til den ubetingede Sanddruheds- og Ordholdenhedspligt. Ikke den samme fulde Tilfredsstillelse fandt Alle i Kants Lære om en ved den moralske Bevidsthed givet Tro paa Gud og en gjengjældende Retfærdighed, der kunde erstatte de af ham, som vi antoge paa afgjørende Grunde, forkastede metaphysiske Beviser. Men skjøndt denne Lære ogsaa blev foredraget i den Sabernes Metaphysik, som

vor Lærer forudskikkede den egentlige Behandling af Naturretten, saa hængte den dog mindre sammen med denne vor Videnskab; den blev neppe heller forkastet af Nogen i den Kreds, hvortil jeg sigter, kun fandt man ikke deri den Sikkerhed, som i de øvrige ommeldte Lærdomme. Alle hine Læresætninger vare sjelden Gjenstand for nogen skarp Strid i denne Kreds, hvorimod der vel stundom kunde være Meningsulighed om visse nærmere Bestemmelser. Derimod kom jeg ikke sjælden i det Tilfælde at maatte tale den Kantiske Morals Sag imod Studerende blandt mine theologiske Venner. De to ældste Professorer i det theologiske Facultet, Hornemann og Moldenhawer, vare ikke synderlig stemte for Kants Philosophie, og den Indflydelse, samme tilegnede sig ogsaa paa de theologiske Videnskaber; de vilde navnlig ikke erkjende hans Moralprincip, endnu mindre hans Moraltheologie eller hans moralske Skriftfortolkning. Den tredie, Münter, lod vel Kants Philosophie gjælde, og lagde samme tilgrund ved sine Forelæsninger over den naturlige Theologie. Men den philosophiske Deel af Theologien var ikke hans Fag; han stod heller ikke endnu i den Anseelse hos de Studerende, som han siden saa vel fortjent erhvervede. Iøvrigt beskjeftigede de unge Theologer sig den Tid langt fra ikke saa meget med Philosophie som Juristerne (noget, som siden er blevet ganske anderledes), og da det positiv Christelige heller ikke gjaldt dem meget, saa er det intet Under, at mange af dem i Moralen vare Eudæmonister, og ikke kunde finde sig i Kants strænge Moral hverken i dens Grundsætning eller i dennes Anvendelse. Jeg kunde ikke lade Angreb herpaa upaatalte, naar de kom fra Nogen, med hvem der lod sig stride, og der fattedes mig i det mindste ikke paa Varme i at forsvare, hvad jeg ansaae for den helligste og derhos den klareste Sandhed; jeg var uden Tvivl ogsaa, hvad disse Materier angik, dem overlegen, med hvem jeg kom i Strid, og gjorde vel stundom Proselyter.

Hvad derimod Forholdet mellem Moralen og Retslæren og denne sidstes Hovedgrundsætninger angaaer, var der ikke liden Usikkerhed og Tvivl saavel hos mig som hos flere af

dem, der til hiin Tid med Alvor og Samvittighedsfuldhed søgte at sætte sig ind i Retsphilosophien. Vel tvivlede man ikke om Gyldigheden af de Grunde, hvormed den kritiske Philosophies Tilhængere bestrede den hidtil herskende Wolfiske Forestillingsmaade om Sammenhængen mellem hine Videnskaber, men man savnede Klarhed i Bestemmelsen af det, der da skulde være deres rette Forhold, ligesom man heller ikke var saa ganske paa det Rene med Hensyn til den eller de Formler, hvormed Retsprincipet skulde udtrykkes, som man var eller troede at være med Hensyn til Udtrykket for Moralprincipet. At der maatte være et enkelt Princip saavel for Ethiken som for Retslæren, hvoraf alt det Enkelte i hver af disse Videnskaber maatte udledes, blev anseet for en afgjort Sandhed; et saadant Princip (de Vises Steen) var det man fremfor alt søgte. Kant havde endnu ikke den Tid udgivet sin Retslære, men dog ved flere Leiligheder udtalt sig om denne Videnskabs Væsen og Forhold til Ethiken, ligesom en Skare af tydske Forfattere havde, støttende sig til Kantiske Grundsætninger, udgivet deels Lærebøger i Naturretten, deels særlige Undersøgelser om denne Videnskabs rette Behandling og Grundlæggelse, og disse vare, som man og kunde vente, indbyrdes høist forskjellige. Jeg greb disse Værker med stor Begjærlighed, ligesom jeg heller ikke forsømte at gjøre mig bekjendt med hvad der saavel i Journaler som andenstedes blev skreven derimod. Jeg fandt vel i hine Lærebøger meget, som oplyste og tiltalte mig, og i Særdeleshed forekom det mig, at adskillige Lærdomme der vare bedre begrundede og ordnede, end hos Schlegel; men der var dog ikke nogen af dem, der i det Hele tilfredsstillede mig. Saaledes gik det og de Øvrige, der med mig søgte at gaae tilbunds i hiin Videnskab. Der var derfor og mellem os idelige Forhandlinger om Naturrettens Forhold til Moralen og om dens første Grundsætning, saavelsom om dennes Anvendelse paa de vigtigere Samfundsforhold, saasom paa Eiendomsretten og den Forpligtelse, Contracter medføre, paa Strafferetten og saa godt som alle andre Hovedpunkter, hvoriblandt de, der angaae Forpligtelsen til at agte den bestaaende

Statsorden, vare de, som fremfor alt fremkaldte Tvivl og Uvisshed. Fichtes Naturret, hvoraf den første Deel udkom i Løbet af 1796, var mig i Begyndelsen ikke ret tilgjængelig, deels fordi hans øvrige philosophiske System, hvorfra han deri gik ud, dengang endnu var mig aldeles fremmed; deels fordi jeg fandt det lidet stemmende med den Kantiske Forestillingsmaade, hvortil jeg havde saa megen Tillid, ligesom det og strax af Schlegel blev haardelig fordømt. Det gik heller ikke anderledes med de andre af mine Medstuderende, og jeg veed ikke, at nogen af dem senere satte sig saaledes ind i det Fichteske System, som jeg, der en Tidlang hyldede det (hvorom mere siden). I Løbet af 1797 udkom Kants egne „metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre"; men dette Værk tilfredsstillede ingenlunde den Forventning, som man havde gjort sig derom, og det gjorde mig nogen Tid ret nedslaaet, der at finde saa Lidet til at løse de Opgaver, der beskjeftigede mig, ligesom det og forekom mig, at dette Værk havde saadanne svage Sider, at det maatte gjøre Afbræk i den beundrende Tillid til den vise Olding, hvortil jeg saa gjerne overlod mig, og som jeg saa gjerne saae udbredt og befæstet. Ogsaa Schlegel, der forhen idelig havde paastaaet, at Kants philosophiske Lære var saa conseqvent, at et sundt Hoved enten maatte forkaste eller antage det Hele, fandt ikke at kunne anvende dette paa hiint Kantiske Arbeide, thi det var kun i enkelte, størstedeels mindre omfattende, Puncter, at han væsentlig omændrede de Dele af sit System, som han allerede havde udarbeidet.

Efterhaanden havde jeg iøvrigt ikke blot gjort Bekjendtskab med de vigtigere Naturretten vedkommende Værker, ogsaa fra en ældre Periode, men tillige indladt mig paa et omfattende Studium af samtlige Kants Hovedværker. Ligeledes læste jeg mange af de Skrifter, der gik ud paa at forklare, gjendrive eller forsvare Kants Philosophie. Det Meste heraf kunde jeg vel uden Skade have ladet være ulæst, dog vare der enkelte af hine Skrifter, der gave mig en god Forberedelse til at opfatte Kants Lære, og jeg havde neppe engang vovet at tage fat paa „Kritik der reinen Vernunft", om hvis Dun-

lighed og Vanskelighed jeg havde hørt saa mange afskrækkende Ord, dersom ikke Christian Hornemanns philosophiske Forelæsninger og J. Schulz's forklarende og prøvende Arbeider over hiint Værk havde sat mig saa vel ind deri. Senere søgte jeg saavidt muligt og at erhverve Kjendskab til Philosophiens, især Moralens og Naturrettens ældre Hovedformer. Til dette Studium fik jeg en udvortes Spore ved det Spørgsmaal, der paa Christian den Syvendes Fødselsdag (den 29. Januar) i 1797 blev af Professorerne i Philosophien forelagt de academiske Borgere som Priisopgave for næste Aar, nemlig om Forholdet imellem Moralens (Dydelærens) og Retslærens Principer. Dette Æmne og de Undersøgelser, som dermed stode i nøie Forbindelse, indeholdt, hvad der nu alt en Tidlang havde beskjeftiget min hele Sjæl, og ligesom den Ære, at vinde den udsatte Priis eller endog kun erholde en fordeelagtig Dom af Censorerne, var høist tiltrækkende for mig, saaledes var og allerede Arbeidet selv mig en riig Løn. Det Mod, i en saa ung Alder og efter et saa kort Studium at tage fat paa en saadan Opgave, vilde jeg dog neppe have fattet, dersom ikke min Broder allerede 1797 havde med et særdeles hædrende Vidnesbyrd vundet den academiske Priis for den æsthetiske Opgave, der blev opstillet i 1796. Dette var mere end enten han eller jeg (den eneste, der vidste af hans Arbeide at sige) havde ventet; vi vilde begge have været meget glade over enhver gunstig Dom, som hans Arbeide havde faaet, og jeg mindes endnu det bankende Hjerte, hvormed jeg ved den akademiske Fest ventede paa Censuren over de indkomne æsthetiske Afhandlinger, og omsider hørte, at den blandt to begge meget fordeelagtigt bedømte Afhandlinger fandtes at være den bedste.

Jeg fortsatte nu de Studier, hvortil jeg allerede forhen havde hengivet mig, med forøget Kraft og Alvor, hvorved det mindre stod mig for Øie at vinde den udsatte Præmie, hvortil et saa omfattende Arbeide, som jeg leverede, ikke vilde have været fornødent, end, saa vidt mine Evner tillode det, fuldelig at sætte mig ind i alt det, hvorpaa det ved Spørgsmaalets Besvarelse kom an. Efterhaanden fik mine Studier, og i Før-

bindelse dermed mit Arbeide, en langt større Udstrækning, end jeg fra først af havde tænkt mig. Det blev ved Censuren over de tvende indkomne Afhandlinger ikke blot fundet værdigt til den udsatte Præmie, men derhos paa en særdeles fordeelagtig Maade bedømt, ligesom Censorerne opmuntrede mig til at lade det trykke. Ved atter at gjennemgaae det, fandt jeg Anledning til at berigtige og nærmere begrunde Adskilligt, saa og at tilføie en Mængde yderligere Undersøgelser, som fortsat Læsning og Eftertanke havde fremkaldt. Dets Omfang blev derved betydelig forøget, og det udgjorde, da det i Løbet af Aaret 1798 udkom, omtrent 30 Ark. Mine senere Arbeider, endog i de Aar, der laae samme nærmest, vise, at jeg snart kom ud over det Standpunkt, hvorpaa jeg den Tid stod, og jeg kunde ikke tvivle paa, at det overalt bar Præg af Umodenhed. Idet jeg nu efter meer end 50 Aars Forløb har gjennemløbet det, har jeg dog med en vis Tilfredsstillelse fundet det bedre, end jeg havde forudsat. Vistnok har jeg den Tid levet i en blind Tillid til, at den Skikkelse, hvori Philosophien først var kommet til mig, og som var den eneste, hvormed jeg havde gjort et nøiagtigt Bekjendtskab, havde opløst alle Tilværelsens Gaader i den Grad, som dette var den menneskelige Kjendeevne givet. Denne min Mening forkyndte jeg og med en Sikkerhed, der vistnok ikke kan siges fri for Ubeskedenhed, men som dog finder nogen Undskyldning deri, at en saadan Tillid til det System, hvortil man bekjender sig, da var ligesaa almindelig hos Kantianerne, som det i senere Tider har været hos Tilhængere af nyere Systemer. Ogsaa har jeg, paa Kantianernes sædvanlige Maneer, havt alt for meget Hang til at indklæde alt i Kants Terminologie, og til at gjentage hans Ord og Vendinger, hvorved Skriftet er blevet vidtløftigere end fornødent. Imidlertid har jeg dog, hvad jeg nu, da jeg, langtfra ikke med noget Slags Kjerlighed, tog mit næsten aldeles glemte Skrift i Haanden, tør ansee for en upartisk Bemærkning, fundet, at jeg ikke blot havde gjennemtænkt og virkelig tilegnet mig de Kantiske Lærdomme, men at jeg og, skjøndt ikke med fri Aand, havde gransket over sammes Grundlag, prøvet de Indvendin-

ger, som derimod vare gjorte, og, som det forekommer mig, temmelig tilstrækkelig gjendrevet dem.

Saaledes har jeg, især i Cap. 1 § 1 (S. 54—91), søgt at retfærdiggjøre en fast Morallovs Tilværelse og Gyldighed imod de sceptiske og fatalistiske Philosophemer, som til forskjellige Tider ere staaede frem derimod. Ved Skriftets Bearbeidelse for Trykken har jeg tilføiet et Anhang, hvori jeg med stor Omhu og Udførlighed gjennemgik et Skrift af en aandrig og den Tid meget anseet Landsmand (Professor Rector Bojes Statens Ven), der gik ud paa at nedbryde Læren om almeengyldige Morallove, og i Forbindelse dermed ogsaa Læren om Villiens Frihed og al faststaaende, i selve Fornuftens Væsen grundet, Sandhed. I min Gjendrivelse er der vistnok Adskilligt, som er svagt eller skjevt, men i Hovedsagen er den dog, efter hvad der endnu forekommer mig, tilfredsstillende, og den viser, som meget Andet i Skriftet, at mit Studium af Kant ei indskrænkede sig til hans Moral- og Retsphilosophie, men at jeg og havde sat mig ind i, hvad der regnedes til den theoretiske Philosophie, og erkjendte Begges indbyrdes Forbindelse, samt Nødvendigheden af ogsaa at forsvare denne, for at hævde hiin. Ligesom jeg (hvad der iøvrigt med Hensyn til Skriftets Form fortjener Dadel) ofte greeb Leiligheden til at udbrede mig over Punkter, som kun stode i fjern Forbindelse med min Gjenstand, saaledes har jeg i det nylig citeerte Anhang S. 115—118 indflettet en Note, som endnu forekommer mig at indeholde en heldig Gjendrivelse af hvad en høiagtet Forfatter, Treschow, havde fremført for at bevise, at de mathematiske Sandheder ikke, som Kant lærer, vare synthetiske.

Den Udvikling og Prøvelse af de forskjellige Moralprincipper, der findes S. 140—298, turde indeholde en tro og fuldstændig Fremstilling af de Spørgsmaal, hvorom de daværende Bevægelser i Moralphilosophien dreiede sig, og den Opløsning, som de forskjellige Partier gave samme. Ogsaa skulde jeg troe, at den Kritik, der gives over de forskjellige Moralprinciper, er klar og bestemt, og, efter Videnskabens daværende Standpunkt, taalelig vel begrundet. At

jeg end ikke da saa slavisk, som mange andre Kantianere, hang ved Alt, hvad Kant havde sagt, kan blandt Andet sees deraf, at jeg af den Tabel, som Kant i sin „Kritik der praktischen Vernunft" S. 69 havde leveret over de forskjellige Moralprinciper, og som for mange Kantianere udgjorde en uafvigelig Regel ved disses Behandling, har ladet de to første udgaae (Opdragelsen efter Montagne) og den borgerlige Forfatning (efter Mandeville), fordi de herved betegnede Lærdomme ikke gik ud paa at angive en Grundsætning, hvoraf Pligterne skulle kunne udledes, men kun paa at forklare, hvorledes Pligtbegrebet, uden at have nogen virkelig Gyldighed, var opstaaet. See S. 150—152, cfr. S. 69—81 *). I det andet Capitel angaaende de Bevæggrunde, hvorfor Moralens Forskrifter bør efterkommes (S. 298—310) indeholdes vel i det Væsentlige kun en Fremstilling af den Kantiske Lære om Agtelse for Pligt, som den eneste Bevæggrund, der kan erkjendes at have moralsk Værd. Men den har dog holdt sig fri for adskillige da gjængse Overdrivelser, og har navnlig viist, at det er en urigtig Opfatning af denne Lære, naar man ikke vil tillægge nogen Handling moralsk Værd, hvor ikke den rene Pligtagtelse er fremtraadt umiddelbart i den Handlendes Bevidsthed, og har beseiret Alt, hvad der kunde føre ham andenstedshen, men at ogsaa de Bestemmelsesgrunde, der ere afledte eller betingede af den rene Pligtagtelse, saasom Troen paa et Liv efter dette, Omhu for egen Sjælefred, udgjøre ægte moralske Drivefjædre. Allerede forhen havde jeg, i en i et Tidsblad, „philosophisk Repertorium" kaldet, indført særlig Afhandling, bestridt hiin Mistydning, der idelig traadte frem saavel blandt Kantianerne som blandt Antikantianerne. Senere har jeg ved en given Leilighed udviklet, at jeg dog ligesaalidet med Hensyn til Læren om den ægte sædelige Drivefjæder,

*) See herom endvidere Kjøbenhavns lærde Efterretninger for 1807, S. 169—170, hvor jeg efter dertil given Anledning yderligere har godtgjort Urigtigheden af at give hine Lærdomme Plads i Fremstillingen af de forskjellige Moralprinciper.

som med Hensyn til andre Grundbegreber om Moralen kunde finde mig aldeles tilfredsstillet ved den Kantiske Fremstillingsmaade, at jeg navnlig fandt noget Ensidigt og Beklemmende i, at han ei vilde vide af nogen anden Kraft, hvorved Sædeligheds loven skal virke paa Mennesket, end den med Frygt og Tvang blandede Ærbødighed, samme ved sin Hellighed indgyder, uden ret at ville anerkjende den Lyst og Kjærlighed, som Dyden, ved sin guddommelige Skjønhed, vækker *).

Hvad den Fremstilling af Retslæren og denne Videnskabs Forhold til Dydelæren angaaer, som indeholdes i Skriftets andet Bind, da er, som jeg ikke længe efter selv har viist, Opgaven ikke rettelig opløst. Men neppe havde noget af de mange andre Forsøg, der vare gjorte paa ved Hjælp af de Kantiske Principer at bygge en Naturret, der skulde være en selvstændig, af Ethiken uafhængig, Videnskab, men dog hvile paa samme Grundvold som denne, været synderlig heldigere; og af disse turde Skriftet have givet en tro og temmelig fuldstændig Fremstilling, ledsaget af en, som jeg skulde troe, i det Hele grundet Kritik. Da jeg imidlertid ikke aldeles forlod den Vei, som den Tids philosopherende Forfattere havde indslaaet, kunde mit Forsøg heller ikke lykkes. Overalt turde maaskee mit Arbeide endnu have nogen Brugbarhed for dem, som maatte ønske paa eet Sted at skaffe sig Bekjendtskab med flere Retninger i den Tids Bestræbelser paa hine Videnskabers Gebeet.

I Aaret 1798 leverede jeg og nogle Arbeider for ovennævnte philosophiske Repertorium, hvoraf jeg blev Medudgiver. Af disse skal jeg her blot anføre en udførlig Kritik over Religionsbladet Jesus og Fornuften, der og særlig udkom under Titel „Religionsbladet Jesus og Fornuften for Philosophiens Domstoel". Det er alt forhen bemærket, at min Broder og jeg fra vort Hjem medbragte mere Religions- og Bibelkundskab, end den, de Studerende i Almindelighed bringe med sig, og at vi derhos tidlig vare komne i Berørelse med den Aand,

*) See juridisk Tidsskrift 8de B. 1 H. S. 136, saa og 10de Bind 1 H. S. 33 ff.

der satte sig mod Kirkens Lære. Alle saadanne Religionscontroverser, der ikke gik ind paa det egentlig Lærde, fulgte vi derfor med stor Interesse; det ovennævnte Blad, der var lagt an paa at omstøde Aabenbaringstroen, læste jeg derfor og med særlig Opmærksomhed. I Begyndelsen satte jeg vel og nogen Priis paa samme, skjøndt jeg snart blev vaer, at det ikke svarede til det Ord, det havde paa sig. Men under dets Fortsættelse fandt jeg det mere og mere tomt; og ligesom jeg nu forargedes ved dets løse Domme over Skriften, saaledes kom jeg især i Harme ved de urimelige og hadefulde Angreb, som Forfatteren tillod sig imod den Kantiske Philosophie, der formeentlig skjulte det rette Lys for Menneskene, og vilde paatvinge dem et Pligtens Aag, der var imod Natur og Fornuft. Det var især fra denne Side jeg fandt mig bevæget til at træde frem imod bemældte Blad, der havde et stort Publicum og udøvede megen Indflydelse paa Meningen, navnlig og hos de unge Theologer. Der udkom vel et andet Ugeblad, der gik ud paa at forsvare Christendommen mod disse Angreb; men, uagtet Udgiverens, Bisskop Balles, store Lærdom og den høie Agtelse, hvori han stod, kunde han dog saameget mindre udrette noget hos den Deel af Publicum, hvor der var størst Trang til Forsvaret, som han bevægede sig indenfor en Kreds af Forestillinger, der for denne Deel af Publicum havde tabt deres Betydning, uden at han vidste at give disse den dybere Begrundelse, hvorved de i en følgende Tid have vidst at gjøre sig gjeldende. Jeg tør paastaae, at mit Modskrift tilstrækkelig blottede Forfatterens fuldkomne Mangel endog paa et løseligt historisk Bekjendtskab med den Philosophie, som han behandlede saa haanligt, ja paa al Sands for høiere Erkjendelse, men iøvrigt kan det ikke have noget videre Værd. Navnlig var en Udvikling af Aabenbaringsbegrebet og Prøvelse af dets Gyldighed taget fornemmelig af Kant og Fichte, hvormed Bedømmelsen indlededes, væsentlig forfeilet. Skriftet vidner imidlertid om den Alvor, hvormed jeg ogsaa tænkte over, hvad der stod i Forbindelse med Religionen, og, forsaavidt det virkede noget

til at nedbryde et fordærveligt Blads ufortiente Agtelse, turde det ei have været uden Nytte.

Uagtet min Tid saavel i 1798 som i de to foregaaende Aar fornemmelig havde været anvendt paa philosophiske Studier, saa havde jeg dog ikke forsømt de egentlige juridiske Kundskaber. Hertil benyttede jeg ikke, saaledes som brugeligt var, nogen Manuducteur; det var og kun i Begyndelsen, at jeg flinigt besøgte Forelæsninger, men det var i Særdeleshed ved Selvslid at jeg satte mig ind i disse Fag. Hvad den romerske Ret angaaer, gjorde jeg vel ikke et saa grundigt Bekjendtskab med samme, som tjenligt kunde have været, og jeg var endnu ikke til hiin Tid kommet til ret at indsee dens store Vigtighed for den juridiske Dannelse, men dog bragte jeg det meget videre deri, end det da var sædvanligt hos vore Jurister. Med den danske Ret gjorde jeg derimod et fortroligt og omfattende Bekjendtskab. Der var ikke let nogen af de Retssætninger, hvormed vor Litteratur den Tid havde givet sig af, hvori jeg ikke havde fulgt de anstillede Undersøgelser og selv fattet en Mening, ligesom heller ikke de Hjelpemidler, vore ældre Love frembøde, vare blevne mig fremmede. I hvide Blade, hvormed jeg havde gjennemskudt Nørregaards System, fandtes der, foruden et stort Antal Citater, saavel af ældre Love som af nyere Anordninger, saa og af andre Skrifter, en stor Deel Antydninger af egne Meninger eller Kritiker over Andres. Jeg paatog mig allerede den Tid at veilede Enkelte i Lovkyndigheden, dog endnu ikkun saakaldte danske Jurister, af hvilke jeg, inden jeg selv underkastede mig Examen, havde bragt tre til at tage Examen med bedste Charakteer. Den Første af Disse erindrer jeg mig med saa meget større Tilfredsstillelse, som han siden i det offentlige Liv har bekræftet den Mening, som jeg da fattede om ham. Det var nuværende Proprietair Langkilde til Juulskov, der lige siden Provindsialstændernes Indretning stedse af de Fyenske Sædegaardseiere har været valgt til Deputeret, og med Ære udfyldt sin Plads. Det er en jevn og lidet fremtrædende Mand, og ikke egentlig Godseier, men kun Besidder af en Hovedgaard, hvis

Privilegier, Godsets Afhændelse uagtet, vare forbeholdne, saa at hans Classe ikke vilde have valgt ham, dersom den ikke havde havt en særdeles Tillid til hans practiske Indsigt, sunde Sands og paalidelige Charakteer, og fundet denne Tillid saaledes bekræftet ved hans Virksomhed i Stænderne, at den de tvende Gange, da nye almindelige Valg foregik, ønskede fremdeles at beholde ham paa hiin Plads. Han har og stedse været iblandt de Deputerede, der, uden at udmærke sig ved fremragende Evner, stedse i Forsamlingen vedligeholdt en særdeles moralsk Agtelse.

Ved min juridiske Examens begge Prøver i Januar Qvartal 1799 blev jeg fundet værdig til Udmærkelse paa den ved de da gjeldende Love begrundede Maade, hvilken Ære ikke, siden Universitets-Fundationen 7de Mai 1788 var udkommen, endnu var faldet i Nogens Lod. Naar jeg overveier, hvad de Aar, som ligge imellem min philosophiske og min juridiske Examen, have bidraget til min Uddannelse i flere Retninger, kan jeg ikke andet end ansee dem for vel anvendte.

Strax efter overtog jeg, paa Anmodning, at være Medarbeider i lærde Efterretninger, i hvilken Egenskab jeg saavel i dette som i det paafølgende Aar leverede en Mængde bedømmende Anmældelser, for det meste af philosophiske, men og for en Deel af juridiske Skrifter. Ligeledes blev jeg foranlediget til paa ny at indlade mig med Udgiveren af Bladet Jesus og Fornuften, der, i Stedet for at forsøge en Gjendrivelse af mit Modskrift, valgte den Form, i et Poëm at behandle mig og alle Kants Tilhængere som erklærede Atheister, yttrende derhos, at de, ved at beraabe sig paa Kants moralske Beviis for Guds Tilværelse, kun satte Folk Blaar i Dinene. Jeg fandt mig saa meget mere opfordret til at gaae denne Sigtelse imøde, som der vare Mange, der, misforstaaende Betydningen af den blandt Kants Tilhængere almindelige Talemaade, at Guds Tilværelse ei lod sig bevise, antoge, at hans Lære dog i Grunden førte, om ikke til Gudsfornægtelse, saa dog til Tvivl om Guds Tilværelse. Denne Forestilling havde til hiin Tid vundet Styrke ved en ildeoverveiet Udladelse af en Kantianer, der

var bleven Gjenstand for en ganske særdeles Opmærksomhed (Collet), og endmere ved de Skridt, der af flere tydske Regjeringer, paa Opfordring fra Chursachsens Side, vare tagne i Anledning af den formeentlige Atheisme i Fichtes og Forbergs Afhandlinger i den af den Første i Forbindelse med Niethammer udgivne philosophiske Journal 1798, første Hefte, hvori Forfatterne, rigtig nok ved den paradoxe Maade, hvorpaa de havde udtalt deres Meninger, havde givet nogen Anledning til Misforstaaelse *).

For at nedbryde denne vrange Forestilling, leverede jeg i Minerva for April Maaned 1799 en Afhandling. Den indeholdt en udførlig Udvikling af den Kantiske Moraltheologie med Hensyn tillige til Fichte, hvis i Anledning af hine Skridt udgivne „Appellation gegen die Anklage des Atheismus" havde grebet mig ved den dybe religiøse Følelse, der gik igjennem samme; og paa denne Udvikling lod jeg følge nogle mod min Modstander rettede Bemærkninger **). I sid-

*) Den preussiske Regjering afslog dog den Begjering, der ogsaa var kommen til den, om at forbyde bemeldte Journal, efterat saavel de geistlige som juridiske Medlemmer af Consistoriet eenstemmig havde erklæret, at der aldeles ingen Aarsag var til et saadant Forbud. See Minerva for Februar 1799, S. 224—228. Skjøndt vedkommende Regjering i Weimar fandt, at det kun var ved sine særegne philosophiske Terminologier at Fichte havde givet Anledning til Beskyldningen for Atheisme, hvorfor han efter hans nærmere Forklaring maatte siges fri, saa antog den dog, at hans Lærdomme, efter den sædvanlige Ordforstand, vare saa anstødelige, at han fortjente en Erindring for denne sin Uforsigtighed; og da han allerede forud havde erklæret, at han, hvis man vilde tildele ham en saadan, maatte udbede sig Afskeed, saa blev Følgen, at han afgik fra sit Professorat i Jena, hvor han havde udøvet en mægtig Indflydelse paa Ungdommen.

**) I Anledning af et intetsigende Gjensvar, som denne efter lang Tids Forløb gav herpaa, har jeg atter under Form af Breve taget til Gjenmæle i Minerva for Juni Maaned 1800 S. 296 ff. Men idet jeg nu har kastet Dinene derpaa, har det undret mig, at jeg har villet fortsætte en Strid, som nu var afrugtbar; lige-

de Henseende kan jeg ikke omtvivle, at min Afhandling var fyldestgjørende; hiin Udvikling turde i det Hele heller ikke have været uskikket til at vinde Læsere for den Kantiske Philosophies Moraltheologie og til at hæve de Misforstaaelser, hvortil den sædvanlige Fremstilling gav Anledning. Men jeg er imidlertid dog langt fra nu at ville vedkjende mig dens hele Indhold; min senere erhvervede Erkjendelse har jeg flere Gange, dog kun leilighedsviis og i Korthed, udtalt *). Iøvrigt vidner hiin Afhandling om, hvorledes de eiendommelig christelige Forestillinger, der under min tidligere Udvikling vare traadte tilbage, atter havde begyndt at finde Indgang i mit Sind. Saaledes yttres det S. 214—215 under Henviisning til Kants „Religion innerhalb der Gränzen der bloßen Vernunft", hvorledes Christendommen indeholder en heldig, efter den menneskelige Forestillingsevne afpasset og med de reneste philosophiske Begreber overeensstemmende symbolisk Forestilling af det Guddommelige. Ligesom dette vist nok var en heist ufuldkommen Anerkjendelse af Christendommen, saaledes vil det uden Tvivl undre Mange, hvorledes hiint Kants Skrift har kunnet bidrage til at føre mig tilbage til Christendommen. Det er ikke sjeldent, at Kant omtales som den, hvis Philosophie især har virket til at nedbryde den positive Christendom, og navnlig var hiint Skrift af den daværende preussiske Regjering (under det bekjendte Wølnerske Ministerium) blevet forfulgt som fordærvelig, uchristelig Neologie. Men de, der have kjendt den herskende Aand i de sidste Decennier af det attende Aarhundrede, ville vide, at den Kantiske Philosophie, uagtet den var langt fra at give det Historiske i Christendommen den Ære, der tilkom samme, dog ei alene i en ganske anden Betydning end Datidens Populairphilosopher værnede om dens moralske Kjærne, men ogsaa ydede dens af Populairphilosopherne forsmaaede

som den heftige Tone, hvori min Uvillie den Tid gav sig Luft, nu er mig imod; uparvivlelig har den Tone, som da havde særdeles Overhaand i Tydskland under de til den Tid saa heftige philosophiske og æsthetiske Kampe, smittet mig.

*) See, til Exempel, juridisk Tidsskrift, 10 B. 1 Hefte, S. 338—40.

eller endog haanede Dogmer en Erkjendelse, der, om den end selv som symbolisk Opfatning ikke overalt gik dybt nok, dog allerede i sig kunde have en stærk religiøs Kraft, og derhos aabne Gemytterne for en fuldstændigere Erkjendelse. Saaledes er det i det mindste gaaet mig. Ved denne Leilighed bør jeg og aflægge det Vidnesbyrd, at, skjøndt jeg for længst er kommen tilbage fra det Afguderie med Kants Lære, hvormed jeg indtraadte paa Forfatterbanen, saa har dog dens rene og kraftfulde Moral havt en Indvirkning paa mit Sind, som aldrig har tabt sig. Ogsaa er jeg overbeviist om, at det samme er Tilfældet med en stor Deel af den Slægt, som til samme Tid fik sin Manddoms Dannelse. Men selv paa den senere Slægt, for hvem den Kantiske Lære kan synes efterhaanden at være bleven fremmed, har den sikkert middelbart havt en uberegnelig Virkning; thi, skjøndt hans Moral i den Skikkelse, hvori han overleverede den, har, og det langt mere end vedbørlig, tabt sin Anseelse, saa har dog den Grundtone, som gik igjennem samme, længe bevaret sig under den forandrede Skikkelse, som Moralen senere har modtaget; og om der ved Siden deraf i den seneste Tid er indtraadt en Stræben, som er beslægtet med den, som herskede i den Periode, der gik nærmest foran Kant, saa har den dog ikke kunnet ganske qvæle den gode Sæd, som hiin ædle Tænker havde udstrøet. Det er af Mange bleven erkjendt, at Kant og Fichte, hvilken Sidste i Begeistring for reen, al Selvkjærlighed forsmaaende Sædelære i fuldt Maal sluttede sig til Kant, have virket meget til det Opsving, som Preussen tog i de Aar, som fulgte nærmest efter den ulykkelige Krig i 1806 og 1807. Da en af de Statsmænd, som havde havt Deel i at lede Preussens Gjenfødelse, og som stedse var bleven den Aand troe, hvorfra den gik ud (Statsminister v. Schön) i Anledning af sit Embedsjubilæum modtog en skjøn og varm Hyldning af sine Medborgere, vidnede han, at dersom han havde udrettet noget Gavnligt for sit Fædreland, saa skyldte han det til den Tænkemaade, som hans Lærer Kant havde indpodet ham, og, at han derfor maatte føre den Tak, man havde bragt ham, tilbage

til den Kilde, hvorfra han kun var en liden Bæk. Uden iøvrigt at kunne giøre nogen Sammenligning, gribes jeg af en lignende Følelse ved at tænke over hvad Kant har været mig og mange Andre i mit Fædreland.

Da i Sommeren 1799 Adjunkturen ved det juridiske Facultet og det dermed forenede Notariat var blevet ledigt, og samme skulde besættes ved Concurrence, meldte jeg mig dertil. Det kunde synes paafaldende, at jeg i en saa ung Alder, og efter nylig at have overstaaet Examen, turde indlade mig paa en saadan Prøve. Imidlertid havde jeg gjort saa alvorlige Studier, at baade jeg og mine Venner tænkte, at jeg vel kunde giøre mig noget Haab om et heldigt Udfald, medens jeg og var fuldkommen beredt paa det Tilfælde, som jeg endog fandt sandsynligst, at een af de udmærkede Mænd, med hvem jeg havde at kappes, vilde fortjene og erholde Fortrin. Men just Dagen førend Opgaverne bleve tildeelte Concurrenterne, blev jeg angreben af et heftigt Nervetilfælde, der betog mig meget af den Kraft, og derved ogsaa af den Tid, som jeg ellers vilde have havt til min Raadighed. Imidlertid blev jeg dog færdig med mine Forelæsninger, og fik dem holdte; men foruden at de vistnok i sig selv vare meget ufuldkomne, skadede jeg mig ogsaa derved, at jeg i den første Forelæsning, der havde at besvare det Spørgsmaal: Hvorpaa er Straffe-retten grundet, og efter hvilke Regler bør den udøves, erklærede mig for Fichte, og det ikke blot med Hensyn til hans Straffetheorie, men og med Hensyn til selve hans Grundbegreb om Retslæren. Jeg fandt nemlig, at hans Straffetheorie havde sin Rod i dette Grundbegreb, saaledes som jeg meente, at Kants Lære om Gjengjældelse som Maalestok for Strafferetten stod i nøie Sammenhæng med hans Grundbegreb om Retslæren. I Følge denne Betragtningsmaade bestreed jeg nu den Retstheorie, som jeg i mit Priisskrift havde antaget, og søgte derhos i Særdeleshed at gjendrive Schlegels Indvendinger mod Fichte. Jeg forudsaae, at dette just ikke vilde giøre noget gunstigt Indtryk paa denne min hidtilværende Velynder, og at de øvrige Censorer, der vare blevne

ved den wolfiske Naturret, og intet vilde vide af Kant at sige, maatte være endnu længere borte fra Fichte, som vel fornemmelig af den ovenomtalte Anklage for Atheisme var bleven dem bekjendt. Det kunde imidlertid ikke falde mig ind derfor at holde mig tilbage fra skarpt og bestemt at udtale, hvad jeg den Tid ansaae for fuld og indlysende Sandhed. Skjøndt nu Censorerne i mine Forelæsninger fandt Beviser paa Duelighed og gode Kundskaber, saa gik Dommen dog ud paa, at de havde indeholdt adskillige Paradoxer, som jeg ikke havde vidst at forsvare med antagelige Grunde, og dette turde netop sigte til min første Forelæsning. Vel indeholdt ogsaa mine Forelæsninger over den danske Ret adskillige fra de herskende afvigende Meninger, men disse vilde neppe have været anseete for Paradoxer af det Slags, at de egnede sig til saaledes at udhæves. Efter hvad jeg nu erkjender og for længe siden har erkjendt, vare og de i hiin første Forelæsning opstillede Hovedsætninger virkelige Paradoxer, altsaa de Grunde, hvormed jeg forsægtede dem, heller ikke antagelige. Men om de dog ikke i Forhold til de Theorier, mod hvilke de bleve stillede, havde saa meget Hold og vare saaledes begrundede, at de just ikke burde have været en ung Mand i Veien ved en Leilighed som den, hvorom der var Spørgsmaal, er en anden Sag. I ethvert Tilfælde veeg jeg med Fornøielse for den af mine Venner, hvem Prisen blev tilkjendt (nu afdøde Conferentsraad og Professor Bornemann). Bemeldte Forelæsning er at læse i Minerva for September Maaned 1800, S. 255—298, ligesom den anden Forelæsning, der handler om Gesandters juridiske Hellighed, ligeledes er trykt i samme Aargangs April Hefte, S. 1—37. De øvrige Forelæsninger, hvoraf de to første hørte til den danske og den tredie til den romerske Ret (denne i det latinske Sprog) ere ikke blevne trykte, fordi der i hiin Tid ikke var noget Tidsskrift, hvorfor de passede, og fordi det, da denne Vanskelighed to til tre Aar derefter var ophævet, ikke længere kunde paa nogen Maade ligge mig paa Hjerte at bringe disse Arbeider frem i deres oprindelige Skikkelse. I juridisk Maanedsskrift for 1802, 2 Hefte, S. 198—235, og for 1803,

10 Hefte, S. 372—384 og 11 Hefte, S. 429—433, har jeg derimod meddeelt, hvad der i de to Forelæsninger over den danske Ret indeholdt nogen eiendommelig Mening, og det vil deraf kunne sees, at navnlig den ene af bemeldte Forelæsninger, der angik Parters Eed, har indeholdt flere meget indgribende Afvigelser fra den almindelige Lære, hvilke for en stor Deel, efterat være med nogen Berigtigelse gaaede over i mine senere Arbeider, have fundet almindeligt Bifald.

Den ovennævnte Nervesvækkelse, der allerede tidligere havde viist sig, nemlig i 1797, som en farlig og haardnakket Nervefeber, var ingenlunde forbi, da jeg havde fuldendt mine Prøveforelæsninger, men vedblev længe at plage mig. I Særdeleshed leed jeg af en Ængstelighed og Svindel, der medførte, at jeg lang Tid ikke turde gaae ene i Nærheden af Vand, eller hvor der ellers var Leilighed til at styrte mig ned; et Onde, der først nogenlunde blev overvundet efter nogle Aars Forløb, og det ikke videre end at den ulykkelige Tanke endnu længe vedblev at træde frem ved slige Leiligheder, men dog nu blev mindre angribende, da jeg havde vundet Tillid til at jeg kunde beherske samme. Tidligere kunde jeg ikke komme saavidt, endskjøndt jeg stedse havde foreholdt mig selv, at det var noget, jeg burde kunne, og derved havde Kants berømte Afhandling „über die Macht des Gemüths durch den blossen Vorsatz seiner krankhaften Gefühle Meister zu werden", som just kom ud i hiin Tid, for Øine; hvilket neppe heller blev mig uden Nytte, skjøndt Virkningen var noget langsom og ufuldkommen. Hvad der foruden de Anstrængelser, Prøveforelæsningerne forvoldte mig, sandsynligviis ikke bidrog lidet til at forlænge hiin Tilstand, var, at jeg efter Raad af en anseet Læge skulde styrke mine Nerver ved Hjelp af Madeira og China, og derhos af nogle yngre medicinske Venner og den Stemning for den Brownske Medicin, som netop til hiin Tid blev næret af den da herskende Naturphilosophie *), blev bragt til

*) Endog Kant havde leilighedsviis talt et Ord, der syntes at in-

at troe, at al Svækkelse skulde overvindes ved Incitamenter. I lang Tid benyttede jeg da disse mig forhen fremmede Midler; først da jeg omsider paa Raad af en ældre Læge, til hvem jeg paa en Tid, da jeg i særdeles Grad fandt mig angreben, henvendte mig, forandrede hiin Diæt, begyndte det Onde noget at tabe sig. Hiin Nervesvækkelse, der uden Tvivl fra først af havde sin Oprindelse fra den Anstrængelse, hvormed jeg havde drevet mine philosophiske Studier, var maaskee en Aarsag til, at jeg ikke vedblev disse med fuld Iver. Men hertil virkede det og, at jeg efterhaanden tabte min Tro paa gjennem Speculationen at komme til den sikkre og klare Erkjendelse af de høieste Sandheder, som jeg deri havde søgt. Skjøndt Fichtes Videnskabslære havde tiltalt mig, saa var det dog langt fra, at den i den Skikkelse, hvori den først traadte frem, indeholdt en tilstrækkelig Opløsning af dens Opgave; men, grebet af Forfatterens mægtige Tankekraft, ventede jeg, at de nye Bearbeidelser, som han tildeels havde begyndt, skulde opklare de Dunkelheder og udfylde de Huller, som han selv vedgik, at der fandtes i den første Fremstilling. Dette gik imidlertid kun meget ufuldkomment i Opfyldelse, og efterat hans Virksomhed var bleven afbrudt, derved at han maatte forlade Jena, saae man intet til den dybere Begrundelse af Videnskabslæren. Hans senere Skrifter gik for det Meste kun ud paa, at skaffe hans Philosophie Indgang hos det oplyste Publicum i Almindelighed, og deres Værd bestaaer fornemmelig deri, at de, i kraftige og gribende Toner, udtalte den Aand, der bevægede sig i ham. De vare endog, i det mindste tilsyneladende, byggede paa et andet Grundlag for den menneskelige Viden, end det, hvorfra Videnskabslæren gik ud; og det forekom mig, at Resultatet blev, at hans Lære, istedetfor, som han tidligere havde forkyndt, at skulle forklare den hele indvortes og udvortes Verden af et enkelt Princip, dog omsider ikke med Hensyn til Forholdet mellem Erkjendelsen og Virkeligheden bragte os videre

---

beholde en Anerkjendelse af den Brownske Medicin. See Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre, Vorrede S. VII.

end Kant. Den kritiske Philosophies Anseelse, der alt havde tabt meget da Reinhold og siden endnu yderligere Fichte afsondrede sig fra den strænge Kantianisme, sank endnu mere, da deels den Første flere Gange stiftede System, deels den aandrige Philosoph, som havde gjort fælleds Sag med Fichte i at opbygge den transcendentale Idealisme (Schelling), skilte sig fra ham og begge nu indbyrdes fordømte den ene den andens System som den groveste Udartning af den menneskelige Tænkning. Iøvrigt afløste nu stedse det ene nye System det andet; kun et enkelt af disse, det Hegelske, kom omsider til en stor og udstrakt Anseelse, men dette skeete først flere Aar efterat jeg havde trukket mig tilbage fra det speculative Studium; og hvad jeg deraf fik at kjende, kunde heller ikke ret tiltale mig. Det har for Resten i den senere Tid ei blot havt de forrige Systemers Skjebne, men endog en meget sørgeligere, idet sammes Tilhængere efter Stifterens Død forvanskede deres Mesters Lære saaledes, at den førte til Opløsning af al sædelig og borgerlig Orden. Jeg vil ellers gjerne troe, at der af Anlæg for Philosophien kun har været givet mig det logiske og moralske Element, men ikke det egentlige speculative.

Jeg lagde imidlertid til den oven betegnede Tid ikke de philosophiske Studier aldeles til Side, men vedblev endnu en Tid lang med levende Interesse at følge Bevægelserne i den philosophiske Verden, dog uden at gaae dybt ind i de mange nye Systemer, der dannede sig. Det var mig nu et Slags Udhvilen at jeg hengav mig til andre Studier, hvilke derhos bleve mere frugtbringende for den Bane jeg deels som Skribent, deels som Embedsmand kom til at betræde. Jeg gjorde mig blandt andet nu nøiere bekjendt med de vigtigste fremmede Værker saavel over Lovgivningsfaget i Almindelighed som over enkelte Grene af samme, hvoraf især den criminelle havde en riig og stedse voxende Literatur, saa og med Statsoeconomien og andre for Lovgivningen vigtige Videnskaber. Den ovennævnte Forelæsning om Strafferetten turde vidne om, at jeg allerede da havde gjort et ikke ganske indskrænket Bekjendtskab til den criminalistiske

Literatur, ligesom jeg ved en anden Anledning*) har bemærket, hvorledes jeg deri har udtalt mig til Fordeel for Juryindretningen, vel uden Indtrængen i de praktiske Betingelser for dens gavnlige Virksomhed, men dog med rigtig Opfatning af dens Grundtanke. Ogsaa adskillige Værker over de for Retsgranskeren frugtbareste Partier af den romerske Ret læste jeg nu med stor Omhu og Interesse, ligesom jeg og saae mig omkring i adskillige fremmede Staters Ret og søgte at sætte mig ind i de Institutioner, hvorpaa Samme hvilede. Jeg havde allerede fra mine første Studenterdage interesseret mig for alle Spørgsmaal, som i Dagsliteraturen her i Landet bleve forhandlede; og denne Interesse havde efterhaanden udvidet sig til den tydske Literatur. I den ovenberørte Periode fik denne min Interesse større Udstrækning, og navnlig fulgte jeg saa temmelig den levende hele Literaturens Aand omfattende Bevægelse, som mod Slutningen af forrige Aarhundrede begyndte i Tydskland, og hvorfor man vel, skjøndt kun for en kort Tid, kunde ansee Schlegelernes Athenæum for det virksomste Organ. De æsthetiske Kampe, som udgjorde et ikke ubetydeligt Led i denne Bevægelse, bragte mig til at gjøre mig fortrolig med de meest fremragende Digterværker, af hvilke fra først af Schillers, men siden endnu mere Gøthes og Shakspeares især grebe mig. Det nøie venskabelige Forhold, hvori jeg til den Tid var kommen til Oehlenschlæger, hvis store Digteraand da var i Frembrud, var mig og i høi Grad behjælpelig til den Nydelse, som hine og andre Digteres Værker skjænkede mig. For en stor Deel læste han dem for mig og flere Venner, og den Begeistring, hvormed han foredrog dem, blev ikke uden tilsvarende Virkning. Efterhaanden kom ogsaa hans egne Værker til at udgjøre en væsentlig Deel af den opløftende Nydelse, han forskaffede sine Venner. Endnu i en noget senere Tid, efterat jeg (i 1802) var bleven gift med hans herlige Søster, var det for en stor Deel ved hans Forelæsning at jeg blev fortrolig saavel med

---

*) Prøvelse af de Rigsforsamlingen forelagte Udkast til en Grundlov og en Valglov, S. 292.

hans som med andre fortrinlige Digterværker, men ogsaa hendes dybe Opfatning og levende Kjærlighed saavel for Poesiens Frembringelser som for alt, hvad der ellers drager ædlere Aander til sig, havde en velgjørende Virkning paa mig.

Det er allerede oven bemærket, at jeg endnu inden jeg selv tog juridisk Examen, havde veiledet enkelte danske Jurister, men nu begyndte jeg i større Omfang at befatte mig med at underviise unge Lovkyndige, og dette gav mig en daglig Leilighed til at gjennemtænke Fædrelandets Lovkyndighed, hvilken jeg ikke lod være ubrugt. Min literaire Virksomhed var nu en Tidlang, efter min Concurs for den juridiske Adjunctur, mere indskrænket end i den nærmest foregaaende Periode; dog leverede jeg saavel i 1799 som i 1800 adskillige tildeels udførlige Recensioner i lærde Efterretninger. Blandt disse var en over Schlegels Naturret, hvori jeg, ligesom i den ovennævnte Prøveforelæsning, udtalte mig for det sädteste Retssystem, og i dette og mange andre Punkter erklærede mig mod fornævnte min Lærer, hvis Fortjenester jeg dog med et villigt Hjerte hyldede.*)

IV.

Henimod Enden af 1799 leverede jeg en Recension, som vakte særdeles Opmærksomhed, nemlig over et lidet Skrift, der udtalte den herskende Mening, at Forordningen af 27de September 1799 havde tilintetgjort al Trykkefrihed her i Landet**). Efter min Overbeviisning var denne Mening og den derved fremkaldte Skræk og Uvillie grundet deels paa en aldeles vrang Opfattelse af Forordningens Indhold, deels paa overdrevne Begreber om en tilbørlig Trykkefriheds Omfang, og da jeg fandt det tjenligt at berigtige en Lovfortolkning, der baade maatte afskrække Borgerne fra frimodige Tankeytringer og tillige foraarsage en fordærvelig Misstemning, saa ansaae jeg det for

*) Cfr. Aargangen for 1799 S. 366—383, S. 385—389, 401—431, 433—442, 449—458, 473—478.

**) S. 641 -655, 666—669.

Pligt at træde frem med min Overbeviisning. Dette gjorde jeg foreløbigen i hiin Recension, hvori jeg især søgte ved en ret Udtydning af Forordningens § 2 at godtgjøre, at den ikke, saaledes som man almindelig havde antaget, var i Modsigelse med den Ret, Forordningens § 7 hjemlede Borgerne til frit at ytre hvad der kunde være at rette og forbedre i Landets Love og offentlige Foranstaltninger, men at den virkelig tilstedede en passende Grad af denne Frihed. Jeg vidste vel, hvormeget jeg herved kom i Strid med den herskende Mening og var fattet paa, at det af Mange vilde blive taget mig ilde op. Skjøndt der selv blandt mine personlige Venner vare adskillige, der ikke kunde finde sig i min Fortolkning, saa faldt det dog ingen, der kjendte noget til mig, ind at tvivle om min redelige Hensigt. Tvertimod blev der netop fra den Side, som bestemt havde sluttet sig til Klagerne over, at selv den forrige Trykkefrihed var for snever, givet mig Beviser paa Agtelse og Velvillie. Saaledes optog i Aaret 1800 Selskabet for Sandhed mig til Medlem; og da de Mænd, der havde paataget sig at udgive Birkners efterladte Skrifter, efter at den nye Forordning var udkommet bleve ængstelige ved at udføre dette, henvendte man sig til mig om at paatage mig Udgivelsen. Denne Anmodning var mig vel noget paafaldende, da jeg ikke havde staaet i personligt Forhold til den Afdøde, for hvem jeg imidlertid havde næret den største Høiagtelse, og jeg kunde let fristes til at troe, at det var for at sætte mig paa Prøve, man just vendte sig til mig. Dog var jeg, da den Mand, gjennem hvem Forslaget blev mig meddelt, var en af mine bedste Venner, vis paa, at han ei havde Tvivl om min Menings Oprigtighed, men i det høieste om mit Mod til derpaa at vove et Skridt, som andre frisindede Mænd, hvem det laae nærmere, havde fundet betænkeligt. Da jeg nu efterat have gjennemlæst Manuskripterne fandt, at de ikke indeholdt noget, som med Grund kunde ansees stridende mod den nylig udkomne Forordning, gik jeg, uden at gjøre mindste Vanskelighed, ind paa Forslaget. Naar Nogen nu vil læse disse efterladte Skrifter, vil han, efter

det her Anførte, ret kunne gjøre sig et Begreb om, hvorvidt Misforstaaelsen og Mismodet den Tid gik.

I Slutningen af hiin Recension havde jeg yttret, at jeg, saasnart min Leilighed tillod det, agtede at udgive et udførligt Værk, hvori jeg Punkt for Punkt vilde saavel exegetisk som kritisk gjennemgaae Trykkefrihedsforordningen; at jeg deri med Frimodighed skulde paavise de Mangler og Feil, som der efter min Overbeviisning fandtes i samme, men ogsaa ligesaa frimodigt tage dens Retfærdighed og Consequents i Forsvar med Hensyn til de mange Punkter, hvori jeg fandt at den blev mistydet. Der hengik imidlertid en rum Tid inden jeg lagde Haand paa dette Arbeide. Grunden hertil var fornemmelig, at jeg i hiin Periode, saaledes som forhen forklaret, ikke fandt mig synderlig oplagt til litteraire Frembringelser, men derimod mere henbraget til de ovennævnte Studier. Paa disse anvendte jeg den største Deel af den Arbeidstid, som mine nu talrige Manuductioner under min svagelige Helbredstilstand levnede mig. Driften til Udførelsen af hiint Forsæt tabte sig og derved, at jeg hos mine Medborgere ikke længere mærkede til nogen Interesse for Sagen, og der, uagtet jeg i Løbet af 1800 formelig gjentog den Opfordring, der allerede indeholdtes i Recensionens Slutning (see lærde Efterretninger for 1800 S. 124—125), ikke lod sig høre nogen Indvending mod de i Recensionen udtalte Sætninger. Da jeg allerede i denne havde fremsat og begrundet det, der med Hensyn paa hiin Forordning laae mig meest paa Hjerte, havde jeg været nærved at lade det beroe derved. Imidlertid vilde jeg dog ugjerne opgive min engang offentlig forkyndte Beslutning, og ved at lægge Haand paa Værket fandt jeg mig desuden derved henbragen til adskillige for hele Rets- og Statslæren vigtige Undersøgelser, som jeg deri kunde indlemme. Saaledes udkom i Februar 1801 første Deel af mit Forsøg til en rigtig Fortolkning og Bedømmelse af Forordningen 27de September 1799, indeholdende hvad der vedkom den politiske Skrivefrihed. Foruden at den levende Interesse for Trykkefriheden, der havde hersket saavel i de Aar, der gik nærmest foran Forordningen, som i det Øieblik den udkom, allerede i det følgende Aar i en

ganske forunderlig Grad havde tabt sig, saa var den saa godt som aldeles fortrængt ved det Overfald, som nu truede Landet, og som kort Tid efter kom til Udbrud. Der blev derfor kun liden Tale om Skriftet; dog leverede Bornemann en meget udførlig fordeelagtig Bedømmelse derover i lærde Efteretninger No. 42—45. Efterat der for omtrent 20 Aar siden igjen kom Bevægelse i Spørgsmaalet om Trykkefriheden er det derimod ikke sjeldent taget frem og bleven paaberaabt fra deres Side, der sigtedes for Presfemisbrug. Ogsaa har den oven S. 43 berørte Fortolkning af dens § 2, forsaavidt der efter de anlagte Sagers Beskaffenhed derom har kunnet være Spørgsmaal, faaet Domstolenes Bifald. Derimod have de, der som Actorer have havt at paatale Trykkefrihedens Misbrug, stundom erklæret sig derimod, og det er endog blevet yttret, at jeg nu skulde have forandret Mening, hvilket af det Partie, der i senere Tid havde dannet sig imod mig, er blevet grebet som noget, der nedsatte mig. Men foruden at en saadan Meningsforandring i og for sig ei kunde være nedsættende, har den ikke fundet Sted, kun har jeg meent, at bemeldte Fortolkning, saaledes som den af og til blev anvendt, ikke levnede Forordningen tilbørlig Kraft til at beskytte mod Trykkefrihedens Misbrug, og da Kongen i 1844 befalede en ny Anordning om Trykkefriheden udarbeidet, har jeg i mit Udkast dertil, som forsaavidt fandt Bifald saavel af Cancelliet og Kongen som af begge Stænderforsamlinger, antaget, at Lovgivningen burde forlade den Vei, ad hvilken Forordningen skjelner imellem de forskjellige Arter af fornærmelige Angreb paa Forfatning og Regjering, og derimod opstille andre Regler, hvilke findes i det Stænderne forelagte Lovudkast §§ 23, 24, 25 og 26*). Med Hensyn til den Indvirkning, som dette Skrift saaledes har havt paa det politiske Liv, og det Forhold, hvori det staaer til min øvrige borgerlige og videnskabelige Virken, finder jeg det hensigtsmæssigt at dvæle noget derved.

---

*) See Vib. Stænd. Tid. f. 1844 S. 540 cfr. S. 573—574 og Roeskilde St. T. 232—233, cfr. S. 264—265.

Naar der umiddelbar ved Forordningens Kundgjørelse dannede sig den Mening, at samme var Trykkefrihedens Grav, saa hidrørte dette fornemmelig fra den Forudsætning, at det Straffebud, som dennes § 2 indeholdt mod at laste Kongens Regjering enten i Almindelighed eller i enkelte Handlinger, sammenholdt med den Forklaring om hiint Ords Betydning, som Slutningen indeholder, maatte fælde enhver Forfatter, der tillod sig frimodig Udtalelse om en Lovs eller Regjerings-Foranstaltnings Ufuldkommenheder. Jeg viste derimod, at de Ord i hiin legale Definition: at tillægge de Personer eller Ting, hvorom der handles, en saadan Ufuldkommenhed, som ei kan bestaae med dens Hensigt, navnlig i sin Forbindelse med den tilføiede Exemplification, maatte ansees som eensbetydende med, „som vilde gjøre denne Hensigts Opnaaelse umulig“. Ligeledes godtgjorde jeg, at de Udtryk „laste Kongens Regjering i enkelte Handlinger“ ingenlunde betegnede det samme som at laste Regjeringens enkelte Handlinger, d. e. fremstille saadanne Feil i disse enkelte Handlinger, hvorved deres Hensigt vilde forstyrres; men, at hiint Begreb kun var anvendeligt, naar den enkelte Regjerings-Handling fremstilles som om Regjeringen selv derved havde lagt saadan en Egenskab for Dagen, at Borgersamfundets Formaal (borgerlig Frihed, Sikkerhed og Almeenvel) ikke ved dens Hjelp kunde opnaaes. Jeg fandt, at dette umiddelbar laae i selve Ordene, men paaberaabte mig derhos, at en modsat Fortolkning ligefrem vilde være i Strid med Forordningens § 7 og forstyrre den fornuftige Hensigt, som Lovgiveren kunde have med at hjemle Frihed til at underkaste Lovene og Regjeringens Foranstaltninger offentlig Prøvelse, ligesom jeg og understøttede denne Fortolkning med flere af Forordningens øvrige Bestemmelser hentede Grunde. Endvidere antog jeg, at Ordet laste i bemeldte § var Hovedordet, og at de øvrige deri beskrevne Ytringsmaader, „at forhaane eller søge at udbrede Had og Misnøie“, kun vare tilføiede som nuancerende Modificationer. Det var Fortolkningen af Udtrykket „laste Regjeringen i dens enkelte Handlinger“, hvorover man i sin Tid især opholdt sig; men ligesom den i

i mit Skrift er tilstrækkelig retfærdiggjort, og i sin Tid fandt den ovennævnte skarpsindige Recensents Bifald, uden at der af nogen Anden blev gjort noget Forsøg paa at gjendrive den, synes den og efterhaanden at være bleven tilstrækkelig erkjendt. Derimod viste det sig nu, at Nogle omvendt meente, at min Fortolkning gav Trykkefriheden for vide Grændser, forsaavidt jeg havde tillagt Ordet „laste", saaledes forklaret, en overveiende Betydning fremfor de øvrige Udtryk, hvorved Hen har betegnet sin Gjenstand. Denne Indvending havde vistnok ikke Lidet for sig; navnlig understøttedes den ved Adverbiet: eller. Det kan ikke have nogen personlig Vigtighed for mig nu at havde min Mening i saa Henseende, thi det vilde nu vist ikke blive gjort mig til Brøde, at jeg havde givet en Friheden for gunstig Fortolkning af Forordningen, noget, hvorfor jeg dog tilforn fra en anden Side har maattet høre ilde. Den hele Udvikling, hvormed jeg har søgt at godtgjøre Betydningen af det Udtryk at laste Regjeringen i dens enkelte Handlinger, vilde heller Intet lide ved, at der ved Siden deraf stode to særlige skjøndt samme Straffebestemmelse undergivne Ytringsmaader. Men jeg har dog ikke fundet tilstrækkelig Anledning til at frafalde min tidligere Fortolkning. Jeg kan nemlig endnu ikke andet end ansee det for særdeles vigtigt, at Lovgiveren har, for at forebygge Mistydning, givet en Definition paa det Ord laste, men ikke paa det Ord forhaane, der dog nok saa meget vilde have trængt dertil, hvis det skulde have samme Betydenhed. Ikke mindre vigtigt var det, at Lovgiveren udtrykkelig havde erklæret Ordet laste for det generiske; thi jeg seer ikke, hvad det skulde sige, naar de to andre ved Siden deraf brugte Udtryk skulde have en ligesaa selvstændig Betydning. Fremdeles bestyrkes hiin Fortolkning i høi Grad ved en historisk Udvikling, som jeg ved en given Leilighed har meddeelt*), men hvoraf jeg her skal gjentage det Væsentlige. I den umiddelbar førend Forordningen 27 Sept. 1799 udkom gjeldende Lov for Trykkefriheden, Rskr. 3 Dec. 1790 (kundgjort

*) Maanedsskrift for Litteratur og Critik 7 B. S. 160—181.

ved Politi-Placat 4 f. M.) var Udtrykket at haane offentlige Foranstaltninger brugt for at betegne de Angreb paa Statsstyrelsen, der skulde være Gjenstande for offentlig Forfølgning og Straf. Haane, Forhaanelse, vare og Udtryk, som idelig forekom i de Actions Ordrer, som til hiin Tid udstedtes i Anledning af det Slags Pressemisbrug, saavelsom i de Domme, hvorved de Tiltalte fandtes skyldige. Den Strid angaaende Trykkefrihedens Grændser, som ved Birkner's i 1797 udgivne Skrift blev levende, dreiede sig fornemmelig om det Spørgsmaal, om det under Straf burde være forbudt at spotte og „forhaane" Landets Religion, Forfatning og Regjering. Birkner meente, at al Trykkefrihed er usikker og vaklende, saalænge den skulde begrændses ved saa ubestemte Begreber, og hans Paastand fandt Gjenklang hos de Dagens Skribenter. Schlegel var den eneste Forfatter af nogen Betydenhed, som traadte frem herimod, og han var ikke heldig i at udfinde den svage Side i Birkners Lære (der laae i overspændte, det rette Forhold mellem Begrebet og det individuelle Tilfælde modsigende, Fordringer til Lovens Bestemthed), og hans Skrift havde ingen anden Virkning end at paadrage ham en Mængde haanlige Angreb. I den Pressesag mod Peter Andreas Heiberg, som i 1799 uafbrudt beskjeftigede Dagspressen, og hvorunder Spot og Forhaanelse over Regjeringsformen, Regjeringen og dens Indretninger eller Foranstaltninger var i Actionsordren udtrykt som genus causæ*), havde Forfatteren i sine Indlæg, der bleve offentliggjorte i et særskilt dertil bestemt Ugeblad, idelig og idelig gjentaget Birkners Paastande og opbudt al sin Vid for at understøtte disse og gjøre den modsatte Mening latterlig. Concipisten af Frdg. 27 Sept. 1799 vilde vist nok ikke erkjende, at de omhandlede Ytringsmaader vare ustraffelige, heller ikke at de hidtil brugte Betegnelsesmaader i sig vare upasfende, men det kan dog let forklares, at han lod sig bevæge til som Grundlag for de strænge Straffebud at benytte Udtryk, hvorved han meente at

*) See Collegial Tidende for 1799 S. 140—141.

hin Anke over Ubestemthed lod sig fuldkommen fjerne. Jeg skal endnu tilføie, at Lovgiveren i intet Tilfælde kunde have nogen stor Betænkelighed ved at indskrænke § 2 til foranførte Betingelse, da jo dog de Angreb, der ellers kunde have egnet sig til at indbringes under Hens Ord, maatte blive at straffe efter § 7, og der saaledes kun blev Spørgsmaal om Straffens Grad. Mit omhandlede Skrift viser iøvrigt, at jeg ingenlunde erkjendte det Berettigede i hine Skribenters Fordringer til Lovens nøiagtige Bestemthed, men jeg maatte dog finde det heldigt, at det Begreb, hvortil den knyttede en saa betydelig Straf, som den Frdgs. § 2 paabød, havde al mulig Bestemthed. Hvis Lovgiveren ei vilde have gaaet ind paa en saa skarp Adskillelse, burde Hen ikke heller have fastsat en saa ubetinget og derhos saa betydelig Straf som Landsforviisning, men givet Straffebestemmelsen en Vidde, der svarede til den anerkjendte Vidde i den Forbrydelses Begreb, hvortil den knyttede sig. Der var saa meget mindre Grund for mig til i mit Skrift at opkaste det Spørgsmaal, om ikke en Bestemmelse, der havde hiint denne dobbelte Relativitet, havde været at foretrække for den, der var valgt, som jeg og maatte ansee det for heldigt, at Landsforviisning var bleven Straffen for den større Grad af Forbrydelsen, og at Straffen for den ringere ikke gik høiere end til Fængsel paa Vand og Brød. Den førstnævnte Straf havde dog i al sin Alvorlighed en humanere og til Brøden mere svarende Characteer end de Straffe, Lovgiveren ellers vilde have grebet til, især da Straf af simpelt Fængsel dengang var saa godt som ukjendt i vor Lovgivning og Retspraxis*). Vel havde jeg netop i hiint Skrift yttret

*) Som bekjendt blev den i Frdg. 27 Septb. 1799 §§ 2, 3, 4 og 5, hjemlede Landsforviisningsstraf afskaffet ved Frdg. 30 Marts 1827 § 7, og deels Forbedringshuus-Straf, deels Statsfængsel sat i Stedet. Denne Forandring blev fremkaldt ved den nærmere Forbindelse, der var indtraadt mellem Staterne og det strengere Politi-tilsyn, som var bleven indført andetsteds, og som i et enkelt Tilfælde havde medført, at en Person, der i Analogie af Frdg. 27 Sept. 1799 var bleven forviist for en, skjøndt ikke gjennem Pressen frem-

mig for en saadan Straf, navnlig for de Tilfælde, hvor Forordningen enten havde Vand og Brød Straf eller endog Forbedringshuus Straf (S. 217, 249, 257, 281). Ogsaa traadte jeg frem mod den Mening, som vore Lovkyndige uden al Grund havde antaget, at der hvor Loven nævnte Fængselsstraf stedse derved bør forstaaes Vand og Brød Straf, og i enkelte Tilfælde endog Straffearbeide (S. 250—251 Note); en Mening, der og siden den Tid ganske er forsvunden baade i Theorie og Praxis. — Men jeg fandt dog intet Kald til at gjøre de forskjellige fra de herskende afvigende juridiske Meninger gjeldende som Grundlag for et særegent Lovforslag angaaende de omhandlede Pressemisbrug, og det saa meget mindre, som jeg fandt det uvist, om ikke Trykkefriheden vilde være nok saa vel tjent med den Maade, hvorpaa Forordningen havde taget Sagen. Den Forandring, som jeg i 1844 havde tilraadet i Frdg. 27 Septb. 1799 § 2, var, som alt anført, fornemmelig begrundet ved den Maade, hvorpaa den blev anvendt. Man har nemlig seet, hvorledes Forfattere, der af al Magt søgte at fremstille Forfatningens Uformuenhed til at sikkre Folkets Rettigheder og Velfærd, dog ei ere fundne skyldige efter Frdgs. § 2, fordi de havde tilføiet, at **tilfældige** Personligheder stundom kunde bøde paa denne Mangel, og at altsaa de fordærvelige Følger af Forfatningen **mulig** kunde forebygges. Det var vel ikke sikkert, at den Mening, der saaledes

---

ført formastelig Udladelse, var blevet tilbagesendt eller tilbagetrængt, og saaledes mod sin Villie kom i det Tilfælde, som Slutningen af Frdg. § 2 omhandler. Det kunde, under saadanne Omstændigheder, ikke være retfærdigt at anvende Lovstedets Strænghed, men der manglede og en anden Regel, hvorefter man kunde behandle et saadant Tilfælde (See Coll. Tid. f. 1827 S. 266—267, 269—271). Hvad de indskrænkende Betingelser angaaer, hvortil Anvendelsen af det ovennævnte mildere Straffealternativ blev bundet, saa vare disse ingenlunde stemmende med min Mening, men Optagelsen af det mildere Straffealternativ lod sig kun sætte igjennem derved, at Anordningen paa denne Maade sikkrede imod at den strængere Straf ikke derved blev fortrængt.

havde viist sig, nogensinde havde fundet Bifald ved den øverste Domstol. Men det var netop i det Slags Sager, under den Retning Meningen havde taget, ikke uden skadelig Følge, at den af en vel anseet underordnet Ret afgivne Dom, hvis Præmisser ved slige Leiligheder lovprístes, blev i Statsmagtens Interesse forandret i Høiesteret, der ei giver Præmisser. Det maa og tilstaaes, at den Straf, der vilde være en Følge af, at en Forfatter antoges skyldig efter Frdgs. § 2, ofte vilde blive for stræng, og at Lovgiveren ved at gjøre Grændsen videre baade i Begreberne om de forskjellige Overtrædelser og i de Straffe, som dertil skulde svare, vilde kunne tilveiebringe et rigtigere Forhold og fremme Lovens Overholdelse i dens rette Mening. Der var saaledes vistnok i 1844 god Grund til at søge Frdg. 27 Septbr. 1799 § 2 og § 7 afløste ved de ovennævnte §§ i det Udkast til en Trykkefrihedslov, som blev Stænderne forelagt. Ingen af Stænderforsamlingerne havde heller noget væsentligt at erindre ved disse §§, forsaavidt de havde de i oftnævnte §§ af Frdg. 1799 omhandlede Forseelser til Gjenstand, men, med saare ubetydelige Redactionsforandringer, erklærede de sig eenstemmig for samme. Vel var der i den Roeskildske Stænderforsamling respective 1 og 2 og i den Viborgske Forsamling respective 5 og 9, som ikke tiltraadte de af de nedsatte Commiteer foreslagne og af Forsamlingens Majoritet tiltraadte Indstillinger i Anledning af fornævnte dem forelagte §§; men da der intet særligt Ændringsforslag var stillet ved nogen af disse §§, saa er det klart, at Minoritetens Mening kun deri adskilte sig fra Pluralitetens, at den ønskede de omhandlede §§ optagne i Loven uforandrede, saaledes som de vare forelagte*). Begge Stænderforsamlinger have saaledes været enige i en Forandring i Frdg. 27 Sptbr. 1799, som vilde føre til en større Beskyttelse mod utilbørlig Omtale af Forfatning og Regjering. Iøvrigt var Straffebestemmelsen i Udkastets § 23 mildere end efter Frdg. 30 Marts 1827 § 7,

---

*) See Roesk. St. T. f. 1844, S. CL—CLI og CLXVII. Vib. St. T. f. 1846 S. LXXX—LXXXI og S. LXXXVIII.

men derimod hjemlede igjen § 25 høiere Straf end Frdg. 1799 § 7. Forandringen var vist i begge Retninger velbegrundet; men da Forordningen 1799 § 2, i en lang Række af Aar ikke havde været sat i Anvendelse, var det af mindre praktisk Vigtighed, at dens Straf blev formildet, end at Straffen efter § 7, dog kun med Hensyn til dens maximum, blev forhøiet.

Man vil neppe heller finde nogen anden Stat, hvor man ei har Straf for saadanne Angreb paa Regjeringen, som de nævnte §§ omhandle, og skjøndt de Udtryk, hvorved det Forbryderske betegnes, ere meget afvigende, saa have de overalt den fra Forholdets Natur uadskillelige Beskaffenhed, at de ikke indeholde nogen ved skarpe Begreber afpælet Grændse, enten mellem det Tilladelige og Utilladelige, eller mellem de forskjellige Grader af dette sidste. For kun at nævne eet Exempel, saa erklærer Norges Grundlov § 100 det for strafværdigt Brud paa Trykkefriheden, naar Nogen forsætligen og aabenbart i et trykt Skrift viser eller tilskynder Andre, til at vise Ringeagt mod de constitutionelle Magter. Og efter den i dette Rige udgivne Lov angaaende Forbrydelser, af 20 Aug. 1842 Cap. 9 §§ 21 og 23, ansees det med Strafarbeide i 5te Grad (fra 6 Maaneder til 3 Aar, cfr. Cap. 2 § 5) eller Fængsel, naar Nogen bruger fornærmelige Udladelser, eller udbreder beskæmmende Rygter om Kongen, og med Bøder eller Fængsel, naar Nogen ellers tilsidesætter den Ærbødighed han er Kongen skyldig, (cfr. Lov 7 Juli 1828 § 7), hvilke Straffe efter § 26 og ere anvendelige, naar Nogen forsætlig og aabenbart viser eller tilskynder Andre til at vise Ringeagt mod de constitutionelle Magter.

Med Hensyn til Berettigelsen til at ytre sine Tanker over Landets Forfatning og Regjering, har saaledes endnu i 1844 og 1846 det liberale Partie ikke andraget paa at give denne Frihed større Udstrækning end den, bemeldte Skrift antager. Derimod havde Pressen tilegnet sig en anden Frihed, som jeg ikke havde fundet stemmende med Forordningen, den nemlig, at tilraade Forandring i Forfatningen, naar det kun skeete i Form af Bønner til Kongen, det vil sige, naar de Forsøg, man gjorde paa at vise dens Nødvendighed, gik ud fra

den Forudsætning, at det dog kun var gjennem Kongens Villie, at den forandrede Statsforfatning skulde opnaaes, uden at Folket maatte anvende nogen physisk Magt for at frembringe samme. Jeg fandt dog den Tid ingen Anledning til at gaae ind paa nogen udførlig Undersøgelse desangaaende. Det var kun for Fuldstændigheds Skyld, og foranlediget ved en kort efter Forordningens Udgivelse forefalden Begivenhed, at jeg kortelig berørte det Spørgsmaal, om Forordningens § 1 og vilde være anvendelig, hvis en Forfatter raadede eller tilskyndede til Forandring i Forfatningen, uden at Raadet gik ud paa, at der skulde bruges Magt, for at faae det fuldbyrdet. Mine Ord i den Anledning ere følgende (S. 104—105): „Jeg vover ikke at benægte dette Spørgsmaal. Forordningens Ord indbefatte aabenbar Tilfældet. Det vilde vel og være betænkeligt, at tilstede Skribenten at gjøre formelige Planer til Constitutionens Forandring, naar han kun ikke udtrykkelig talte om Magts Anvendelse til at bevirke denne Forandring; thi dette blev dog alligevel det eneste Middel, naar ikke saavel Regenten som hele Folket vare enige; og naar Tingene vare komne til den Modenhed, vilde Ingen tænke paa at straffe Skribenten." Det sees let, at det var med en vis Overvindelse, at jeg erklærede mig for Spørgsmaalets bekræftende Besvarelse; men dette havde alene sin Grund deri, at det førte til Livsstraf; og jeg fandt aldeles ikke nogen Fortolkningsgrund, som kunde hjemle et andet Svar. Spørgsmaalet havde og da kun liden Interesse; thi det faldt neppe Nogen ind, at det kunde være tilladt under hiin Form at virke for en Forandring i Forfatningen.

Iøvrigt havde jeg ikke blot omtalt det som en afgjort Sag, at Skribenten var beføiet til at omhandle det almindelige Spørgsmaal om Opstands Tilladelighed og erklære sig for den bekræftende Mening, naar han kun ikke lærte dette under Betingelser, der vitterlig, eller, efter hans egen tilkjendegivne Dom, her vare tilstede, men jeg havde endog selv benyttet denne Frihed. Dette Spørgsmaal var netop i hiin Periode idelig Gjenstand for levende Forhandlinger saavel i Literaturen som i Samtale, og

ikke mindst blandt de yngre Retskyndige. Disse bleve overraskede ved at see Kant fordømme al Modstand mod den, som er i Besiddelse af den høieste Magt. I Særdeleshed gjorde det et ret piinligt Indtryk paa mig, at den Mand, for hvis Mening jeg bar en saa stor Ærbødighed, kunde fremsætte en saadan Lære, der, taget i sin fulde Strenghed, saa meget stødte mine Begreber og Følelser, medens jeg maatte erkjende den logiske Styrke i hans Beviisførelse. I de Undersøgelser om Trykkefriheden, som især i Aarene 1797 og 1798 saa meget havde sysselsat vor Presse, var og hiint Spørgsmaal ofte behandlet. Birkner og Schlegel, saa uenige de ellers vare om Trykkefrihedens Grændser, havde dog begge paa det Bestemteste gjort Kants Mening til deres. Den Første havde endog deri fundet en Bestyrkelse for den Paastand, at der ei var nogen Grund til at sætte Grændse for Skribentens Frihed i at tale ilde om Forfatning og Regjering, idet disse beholdt deres fulde retlige Krav paa Anerkjendelse og Lydighed, saa dybt end deres Værd maatte være nedsat i Meningen. Det var altsaa nødvendigt i min Afhandling om Trykkefriheden at gaae ind paa hiint Spørgsmaal; men allerede tidligere havde en indvortes Drift bragt mig til derom at yttre mig. Ved at grunde over den Kantiske Lære havde jeg troet at finde en Udjevning mellem de Retsgrunde, hvorpaa han fordømte al Ulydighed eller Modstand mod den høieste Magt, og de Grundsætninger, der ikke tilstode en ubetinget Opoffrelse af den naturlige Frihed; og jeg holdt for, at jeg derved traf Kants virkelige Mening. Hvad jeg saaledes havde fundet, meddeelte jeg 1798 i en særlig Afhandling i Philos. Repertorium Nr. 15—16, hvis Resultat jeg gjentog saavel i det tidtnævnte Skrift angaaende Sammenhængen mellem Dydelærens og Retslærens Princip 2 Deel, S. 97—98, som i lærde Efterretninger for 1799, S. 438—439. Ved fortsat Overveielse blev jeg vel i Hovedsagen ved den yttrede Tanke, men jeg fandt, at jeg, fordi jeg endnu havde været forhildet i de Kantiske Lærdomme, havde givet min Mening en tvungen Form, hvori den ikke kunde tilfredsstille. Paa den

Tid, da jeg udgav mit Skrift om Trykkefriheden, havde jeg befriet mig fra Systemets Lænke, og saae mig derfor istand til at bringe større Klarhed og overbevisende Kraft i det jeg havde at sige om denne vigtige Sag. Jeg fandt nemlig, at det vel, efter consequente Grundsætninger for selve Retslæren (der viser, hvad der kan forbydes eller tilstedes ved en udvortes Lovgivning) aldrig kan være tilladt at modsætte sig Statsforfatningen, Loven og disses Organer, men at der, uagtet den store moralske Vigtighed, Vedligeholdelsen af den bestaaende Retsorden maa have, dog er en Grændse for dens forpligtende Kraft, saa at den maa træde tilbage, naar det, man kalder Stat, er i den Grad fordærvet, at det aldeles ikke svarer til sit Begreb og til sit moralske Formaal, men kun tjener til Beskyttelse for Vold og Uret, og til Undertrykkelse af Ret og Frihed. (S. 90—96).

For nu at vende tilbage til Forordningen 27 September 1799 § 1, da var i senere Tid den Mening opstaaet, at den kun var anvendelig, naar det var gjennem Brugen af physisk Magt Forfatteren raadede til at faae Statens Grundlov forandret. Til Styrke herfor anførte man, at det samme Lovsted ogsaa under sit Straffebud indbefatter Raad til Opstand mod Kongen eller til at modsætte sig de kongelige Befalinger, menende, at, da det ikke lader sig tænke, at dette iværksættes ved til Kongen selv rettede Forestillinger og Opfordringer, saa kunde disse heller ikke henføres under Sens Straffebud, forsaavidt samme omtaler den, der raader eller tilskynder til Forandring i Forfatningen. Men ingen Lovfortolkning kan være slettere begrundet. Det er jo flere forskjellige Forbrydelser, Lovstedet omhandler. Hver for sig er særlig betegnet, uden at Betegnelsen af den ene er gjort afhængig af den, der er givet af den anden; kun ere de indbefattede under en fælles Straffebestemmelse. Paragraphen kunde været opløst i tre forskjellige Sætninger, der hver for sig indeholdt Begrebet om sin særlige Art af Forbrydelse og forkyndte Straffen derfor, hvilken derfor gjerne kunde være lige. At de ere sammenføiede som indbefattede under samme Straffebestemmelse, er kun en forkortet Form, der ikke

forandrer noget i Betydningen. Intet er hyppigere end at en Lov, være sig Straffelov eller anden Lov, indbefatter flere Gjenstande under eet og samme Bud, eller, for at udtrykke det almindeligere, at en Sætning udsiger det samme Prædikat om flere Gjenstande, uden at det endnu er faldet Nogen ind at opstille den Regel, at alt hvad der gjelder om den ene Gjenstands Væsen, ogsaa maa gjelde om den anden. Tænkningens Love medføre tvertimod, at de, ligesom de maae have noget tilfælles, ogsaa maa have noget, hvori de adskille sig fra hinanden, og man vilde, hvis der med Hensyn til det foranførte Lovsted kunde være Tale om nogen yderligere Bestyrkelse for det Indhold, der saa klart ligger i Ord- og Tankeforbindelsen, endog kunne tilføie, at, da den Handling, at raade eller tilskynde til Forandring i Rigets Grundlov, er nævnet som en særegen fra Raad og Tilskyndelse til Opstand mod Kongen forskjellig Trykkefriheds Forbrydelse, saa kan det ikke høre til dens nødvendige Væsen, at henvise til physisk Magt som Middel til at bringe Forandringen istand. Ligesom man nu ikke med nogen Føie kunde af selve Lovstedets Indhold hidlede foranførte Begrændsning i Begrebet om den Forbrydelse, at raade til Forandring i Rigets Grundlov, saaledes kunde man heller ikke paastaae, at Tilfælde, som de omhandlede, vare saaledes udelukkede ved dets Grund, at det burde være en indskrænkende Fortolkning underkastet. Vi have allerede bemærket, hvorledes de Bestræbelser, der anvendes paa at omstøde Forfatningen, ikke ophøre at være farlige, fordi der ikke opfordres til at benytte physisk Magt. Udenfor en allerede indtraadt revolutionair Tilstand vil neppe Nogen falde paa, gjennem Pressen, at vove en saadan Opfordring; han vilde da snarest egne sig til at overantvordes sine Frænder til Forvaring. Intet vilde endog være lettere, end at tilføie en udtrykkelig Advarsel imod Brugen af physisk Magt, medens man af alle Kræfter arbeidede paa at fremkalde den Stemning, der maatte føre til et saadant Udbrud. Det kan og historisk bevises, at det var langt fra Lovconcipistens Mening, at den omhandlede Straf kun skulde være anvendelig naar Tilskyndelsen gik ud paa med Magt

at fremtvinge en Forandring i Statens Regjeringsform. Denne Indskrænkning fandtes nemlig i et Lovudkast, som var udarbeidet af en i 1797 nedsat Commission (hvilket Udkast vil blive nærmere berørt i det Følgende); men i sin over dette Udkast afgivne Betænkning, der havde til Følge, at det aldeles blev lagt tilside, yttrede Colbjørnsen sig meget skarpt imod det, der saaledes var foreslaaet. Hvad der i den paapegede senere Tid dog gav hiin Mening Indgang, var tildeels det Frastødende, som det vistnok, uagtet den Vished, der havdes om Formildelse ad Naadens Vei, vilde have, i et saadant Tilfælde at dømme til Livsstraf, men fremfor alt den Omstændighed, at Christian den 8de ved sin Thronbestigelse med Naade og Belvillie modtog adskillige Adresser, hvori man udtalte sig for en Forandring i Rigets Grundlov, og at en Tidlang heller ikke noget blev foretaget i Anledning af Bladartikler, der meddeelte slige Adresser, eller paa anden Maade trængte paa en Forandring i Forfatningen. Det var nemlig almindeligt, deri at finde en stiltiende Indrømmelse, og det er i Gjerningen ikke usandsynligt, at Kongen i Begyndelsen Intet havde imod, at den offentlige Mening derom udtalte sig. Men da denne formeente Indrømmelse med større og større Dristighed blev benyttet, fandt Kongen det fornødent at gjøre en Standsning deri, saa at Enkelte omsider bleve tiltalte, og da maatte Domstolene krympe sig ved at dømme en Forfatter tildøde for det, som en Tidlang upaatalt var udøvet af Andre. Efter mine Tanker vilde det og efter det Standpunkt, hvorpaa Sagen var kommen, have været nok saa uheldigt, om Domstolene havde anvendt bemeldte §, som det var, at de frifandt Paagjældende. Da et Udkast til en ny Trykkefrihedsforordning skulde forelægges Stænderne, var der naturligviis ikke Tanke om at gjøre den oprindelige Betydning af Forordningen 27 Septbr. 1799 § 1 gjeldende i dens hele Strenghed; men det antoges dog, at den ikke burde være ustraffet, der ved Trykken søgte at fremkalde Bestræbelser for at fremvirke en Forandring i Forfatningen, uden just at antyde noget om at iværksætte den ved Hjelp af Vold. Det forelagte Udkast § 27 satte der-

for dette ved Siden af at laste og forhaane Forfatningen (Vib. St. Tid. S. 232). Denne Parallel syntes aldeles befeiet, da al Opfordring til Forandring i Forfatningen enten maa være forbunden med en positiv Fremstilling af dens Ubeqvemhed til at værne om Borgernes Ret og Velfærd, eller dog indeholde en bestemt Forudsætning herom. Stænderne bragte imidlertid en saadan Forandring i Lov i Forslag, hvorved den her omhandlede Deel af samme vilde tabe al Betydning. De antoge nemlig, at der, forat begrunde Lovens Straf, skulde med de foranførte Bestræbelser være forbunden Lasten og Forhaanen, menende, at Loven ellers vilde træde hæmmende i Veien for Undersøgelser over de forskjellige Statsformers Værd. Men, efter hvad der var udviklet, og hvorpaa Stænderne ikke havde indladt sig, maa det dog uden Tvivl antages, at Bønner og Forestillinger til den høieste Magt om Forandring i Forfatningen, naar de kundgjøres ved Trykken, og altsaa gaae ud paa ved Folkets Medvirkning at bevæge Souverainen til en saadan Forandring i Forfatningen, intet andet Formaal kunne have end at bringe denne i den Nødvendighed, at indrømme Forandringen, og at dette ikke i Almindelighed kunde være tilladeligt. Det skjønnes heller ikke, hvorledes Forbud herimod kunde træde i Veien for en frimodig Undersøgelse over de forskjellige Statsforfatningers Værd; thi af den Dom, at Landets Forfatning er mindre fuldkommen, følger ingenlunde, at den skal forandres *). Iøvrigt kan der til en Tid være en Gjæring i Gemytterne, der turde gjøre det raadeligt at lade slige Ønsker frit og aabent udtale sig; og det er vist, at en nok saa levende Forhandling angaaende denne Gjenstand igjennem Pressen har mindre Betænkeligt ved sig og frembyder et bedre Middel for Regjeringen til at komme efter, hvad der er Folkets Ønske og Tarv, og til at berigtige falske Forestillinger herom, end naar Mængden bearbeides gjennem ombaarne Petitioner og i Forsamlinger, hvori det er let at faae et stormende Bifald af en stor Masse, medens de til Sagens Bedømmelse

*) Cfr. mit Skrift om Trykkefriheden, S. 194.

langt Dygtigere enten blive borte eller forholde sig tause. Da jeg 1845 afgav min Betænkning med Hensyn til den Behandling, Sagen havde faaet i de Roeskildske Stænder, og siden i Begyndelsen af 1847 atter angaaende det da ogsaa ved den Viborger Stænderforsamling endeligt behandlede Lovudkast, var det og min Mening, at det efter de særegne Forhold, hvori Landet befandt sig, var tilraadeligt, at lade den omhandlede Deel af § 27, hvori Stænderne, som meldt, havde foreslaaet en Forandring, som vilde betage den hele dens Betydning, udgaae, dog at det ved Meddelelsen af Motiverne tydeligt tilkjendegaves, at det ikke skete, forbi man nærede nogen Tvivl om Rigtigheden af den Grundsætning, hvorfra Sen var gaaet ud. Heraf vilde blandt andet følge, at Regjeringen beholdt det i sin Magt, hvis Omstændighederne gjorde det fornødent, da at skride ind mod Æmnets Behandling i Folkeforsamlinger. Senere har Spørgsmaalets Behandling ad begge Veie været hyppigt, men man har dog et Exempel paa, at en Forfatter er bleven tiltalt og straffet, der havde tilraadet Indførelsen af en Republik, og da Dommen, der er affagt af Criminal- og Politie-Retten i Kjøbenhavn, ikke gik ud paa Straf efter Forordningens § 1, der dog ikke var forandret ved den provisoriske Forordning 24de Marts 1848, er det antageligt at han blev dømt med Hensyn til § 2, hvis Straf i hiin provisoriske Forordnings § 2 er nedsat til Fængsel i en efter Rettens Skjøn passende Tid. Derimod forekommer det mig meget tvivlsomt, om ikke den nye Grundlov hjemler en uindskrænket Frihed til at bringe enhver Forfatnings Forandring i Bevægelse, naar det skeer i den Skikkelse, at Forandringen kun skal indføres efter at den paa den i Grundloven § 100 fastsatte Maade er bleven vedtaget. Da det nemlig efter denne er enhver Rigsdagsmand tilladt at bringe alle Slags Forfatningsforandringer i Forslag, synes det og at maatte staae enhver Borger frit ved Pressen eller i større eller mindre Forsamlinger af alle Kræfter at forberede saadanne Forslag. Det var og blandt andet af dette Hensyn, at jeg som Rigsdagsmand ansaae en Be-

grændsning i hiin Forslagsret for nødvendig *). Dette har imidlertid ikke fundet Bifald, og det turde derfor synes antageligt, at hiin Frihed virkelig er en Følge af bemeldte §. Den nylig paaberaabte Dom synes imidlertid ikke at have erkjendt en saadan Følge; thi, skjøndt det paatalte Forhold var ældre end Grundloven, vilde denne dog vel, efter almindelig antagne Grundsætninger, maatte have havt Tilbagevirkning til Fordeel for den Tiltalte, hvis saadant Forhold nu ikke længere var lovstridigt. Men hvorledes det end hermed forholder sig, saa tvivler jeg dog ikke paa, at det, om ikke strax, saa dog i Tiden, vil findes nødvendigt at sætte Grændse for de Bestræbelser, som maatte anvendes for at bearbeide Folket for at fremkalde Forandringer i vor nye Forfatning, og at netop de, som have kjæmpet for en ubunden Frihed med Hensyn til vor ældre Forfatning, ville være ligesaa ivrige imod at den tilstedes med Hensyn til den nye. Hertil turde imidlertid ikke blot en ny Lov være fornøden, men det vil, hvis denne ubegrændsede Frihed virkelig ansees hjemlet i Grundloven, endog være nødvendigt, at dette skeer under de besværligere og langsommere Former, som en Grundlovs Forandring kræver.

Hvad de øvrige i bemeldte Skrift omhandlede §§ i Frdg. 27de Septbr. 1799 angaaer, saa har der ikke ved forefaldende Leilighed været noget synderligt Spørgsmaal om disse eller om min derover fremsatte Fortolkning. Jeg skal derfor ikke opholde mig herved. Derimod troer jeg ikke her at burde lade ubemærket, at jeg i den indledende Deel af Skriftet blandt andet har yttret mig over Censuren med en Udførlighed, som ikke vilde have fundet Sted, hvis ikke strax efter Forordningens Udgivelse den Mening havde reist sig, at Skribenten heller maatte være Censur underkastet end en saa stræng og med saa mange andre indskrænkende Bestemmelser omgjærdet Ansvarlighed, som den, Forordningen indeholdt. Tidligere vilde jeg have fundet denne Sag saa afgjort, at jeg ikke vilde have reist noget Spørgsmaal derom. Men som Stemningen da var blevet,

*) See min Prøvelse S. 450—452.

fandt jeg, at jeg burde gaae ind paa de Grunde, der talte for, at Censur fortjente Fortrin for en Ansvar- og Straffelov —, Grunde, som og nylig med stor Styrke vare blevne udtalte af to anseete tydske Forfattere, den ene en philosophisk Forfatter af første Rang (Fichte), den anden en høit anseet indsigtsfuld Skribent over Statsvidenskaberne (v. Sonnenfels). Jeg troer fuldstændigen at have gjendrevet deres Grunde, og netop i den Omstændighed, der fra Skribentens Standpunkt synes at anbefale forekommende Forholdsregler, deres Lempelighed, fundet en afgjørende Grund til fra selve Trykkefrihedens og Folkeudviklingens Standpunkt at forkaste dem, idet den naturlige Følge maatte blive, at Censor ikke gjorde sig den Betænkelighed ved at stryge det, hvori der kunde findes noget Stødende, som en Dommer vilde have ved derfor at drage Forfatterne til Ansvar. Hermed vil jeg ingenlunde have nægtet, at der kunde være Omstændigheder, hvorunder Staten til sin Frelse maatte for en Tid eller med Hensyn til visse Skrifter (nemlig Smaablade) gribe til Censur og andre forebyggende Forholdsregler. Jeg har tvertimod fundet det urigtigt, at vor nye Grundlov skulde indeholde Forbud mod Censurs Indførelse. Det er imidlertid skeet ved dens § 91 *). Men jeg er overbeviist om, at man i Tidens Længde vil finde sig meget ilde ved de mange Regler, hvorved man i Grundlovsarbeidet har fundet for godt at tvinge den tilkommende Lovgivning til at hævde de offentlige Friheder, netop saaledes som den i 1848 og 1849 sammenkaldte Rigsforsamling meente, at de burde være ordnede. Iſærdeleshed kan det let hænde, at man vil finde den borgerlige Orden og Sikkerhed udsat ved at Grundloven har fraskrevet ikke blot Regjeringen, men endog Lovgivningen al Net til i noget Tilfælde at bruge enten Censur eller noget andet Slags forebyggende Middel til at sikkre Samfundet mod en lidenskabelig Presses Angreb; og det er mærkeligt, at de forargelige Exempler, som man har seet i andre Lande, hvor man ved at erklære Stæder, Distrikter

*) See min Prøvelse S. 409—410.

o. s. v. i Beleiringsstand, har maattet bane sig Vei til at raade Bod paa de Farer, som Samfundet blev underkastet ved den Trykkefrihed, Forsamlingsfrihed o. s. v., som Grundloven kort forhen uden Indskrænkning havde hjemlet, ikke have kunnet tjene til Advarsel mod slige Bestemmelser. Der er iøvrigt i vor Grundlov end ikke givet Anviisning paa nogen saadan Udvei til at omgaae Bestemmelser af foranførte Slags; men naar en øiensynlig Nødvendighed byder det, vil man imidlertid vel sætte sig ud over Grundloven; og man har da end ikke den mislige Undskyldning, at uforudseelige Tilfælde ere indtraadte.

I Anledning af fornævnte Skrift har man gjort mig den Bebreidelse, at det, om det end gaaer ud paa at hævde en nogenlunde antagelig Trykkefrihed, dog ikke vidner om den rette Begeistring for dette store Gode. Jeg kan for det Første hertil svare, at jeg aldrig har lagt mig efter at give de Undersøgelser, som jeg forelagde Almeenheden, et saadant Præg, men derimod søgt, ved fleersidig rolig Overveielse af hvad der taler for og imod en Sag, at sætte mig selv og mine Læsere paa det rette Ligevægtspunkt. Med Hensyn til Trykkefriheden var min Overbeviisning allerede dengang den, som jeg stedse har vedligeholdt, og ved enhver Leilighed efter bedste Evne søgt at gjøre gjeldende, at den nemlig vel er af stor Vigtighed for den menneskelige og borgerlige Udvikling, og at den derhos havde slaaet saa dybe Rødder i det danske Folks Bevidsthed, at der endog paa Grund deraf ei kunde være Spørgsmaal om dens Ophævelse; men at man dog maa oversee haandgribelig historisk Sandhed, og derhos som Modsætning af Trykkefrihed tænke sig noget ganske andet end det, der navnlig i vor Tid og i protestantiske Lande finder Sted eller kan finde Sted, naar man mener at alt Lys er kommet til Verden og der holdes vedlige ved Hjelp af Trykkefrihed, ligesom man og maa lukke Øinene for ikke at erkjende, at Friheden ogsaa paa den anden Side giver Anledning til saa fordærvelige og forargelige Misbrug, at den i Virkeligheden er langt fra at være et ublandet Gode. Saafremt man blot gjorde sin Regning efter de heldige og uheldige Virkninger, der træde frem, turde det endog

være meget tvivlsomt, hvilke der have Overhaand. Men jeg har og altid tænkt mig, at denne Friheds Værd ingenlunde alene bestaaer i det synlige Gode den stifter, men at det Onde, som den forhindrer og som ikke lader sig beregne, turde være af end større Vigtighed. Naar jeg siden i min Egenskab som Medlem af Cancelliet har fundet mig opfordret til, saavidt det stod til mig at værge imod Indførelsen af Censur eller Forholdsregler, der lignede Censur, har jeg og søgt at udvikle, hvorledes disse fra flere Sider havde langt mere imod sig i Danmark end i de Stater, hvori de anvendtes, og som dog ikke stode paa et lavere Trin af Oplysning. Saaledes viste jeg, hvorledes det i det mindste lod sig tænke, at slige Forholdsregler i en liden Stat med en særegen Litteratur efterhaanden kunde blive ganske anderledes undertrykkende end i et Land, der har Litteratur tilfælles med flere under en anden Statsmagt hørende Lande. Det mangler iøvrigt ingenlunde i mit Skrift paa bestemte og varme Udtalelser af Trykkefrihedens Vigtighed og Uundværlighed for Mennesket og Borgeren (See t. Ex. S. 109—113). Men allerede Skriftets Anledning og den Hensigt, jeg derved havde foresat mig, forbrede, at jeg maatte lade Skyggesiden træde frem. Dette svarede og aldeles til min ved Opmærksomhed paa Litteraturens Tilstand og Frembringelser i den nærmest forudgaaende Tid vundne Overbeviisning om den Skyld, hvorved Pressen havde paadraget sig de Indskrænkninger, som den var bleven underkastet. Da det fra flere Sider turde have Interesse, skal jeg noget udførligt udbrede mig over disse Forhold og det Indtryk, de havde gjort paa mig. Jeg fulgte den Tid Pressens Frembringelser med særdeles Opmærksomhed, og vidste saa god Beskeed dermed som vist kun faa, men derved kom der mig daglig Exempler imøde paa Stræben efter at nedbryde paa Stat, Religion og Sæder, paa letsindige og overfladiske Domme over de vigtigste Anliggender, paa Overmod, uforskyldt Haan mod Landets meest fortjente Mænd, og, hvad der af alt meest forargede mig, paa idelige Æresangreb, som forstodes af det hele Publicum, men som krøbe frem under et saadant Skjul, at man ikke gav dem,

som man vilde stille ved gode Navn og Rygte, Leilighed til at træde op som Angrebne. Ligesom jeg alt flere Gange paa min korte Forfatterbane havde grebet Pennen mod slige Utilbørligheder, saaledes var der netop meget deraf, som laae den nye Trykkefrihedsforordning nær.

I nogle af de umiddelbar foregaaende Aar var den Stil, der senere havde gjentaget sig skjøndt paa en noget forandret Maade, bleven almindelig, at man, medens man i fuldt Maal benyttede Trykkefriheden til at nedrive den monarkiske Forfatning saavelsom den christelige Religion og Landets Regjering, daglig sukkede over de Lænker, der hvilede paa Trykkefriheden. Denne Anke var nærmest bleven fremkaldt ved de enkelte Tilfælde, hvori Regjeringen havde fundet sig opfordret til at paatale Pressemisbrug, som den fandt for grove. Men især blev den lydelig, efterat Birkner i 1797 havde udgivet sit Skrift om Trykkefriheden og dens Love, hvilket tildrog sig en udstrakt og vedholdende Opmærksomhed, og fandt en saadan Anerkjendelse, at der ikke kan nævnes mange danske Skrifter, der have gjort en lignende Virkning. Forfatteren fandt, at Trykkefriheden i det uindskrænkede Monarkie var et aldeles nødvendigt, og derhos, naar det var fuldstændigt og urokkeligt befæstet, saaledes at det fik en Grundlovs Kraft, et tilstrækkeligt Værn om Borgernes Ret og Frihed, men at den, forat være det, ingen anden Grændse maatte have, end at man ei bestemt og udtrykkeligt maatte opfordre Folket til Opstand, ei heller angribe privat Mands Ære. Endvidere søgte han at godtgjøre, at vore Love ikke i Sandhed hjemlede noget, der fortjente at kaldes Trykkefrihed, men at den eneste sikkre Slutning, man kunde udlede af Rscr. 14 Septbr. 1770 og 7 Octbr. 1771, eller af Rcsr. 3 Decbr. 1790, var, at Censuren var afskaffet, hvorimod disse Love iøvrigt vare saa uklare og hinanden modsigende, at man idetmindste ikke kunde være sikker paa, om ikke, foruden de almindelige Straffelove, ogsaa de Indskrænkninger i Yttringsfriheden, som indeholdtes i L. 2 B. 21 C. og senere Bestemmelser, som sluttede sig til dette Lovens Capitel, endnu kunde gjøres gjeldende, saa at Forandringen kun bestod i, at man

gjennem Domstolene straffede, hvad der under den forrige Tingenes Orden af Censuren vilde være blevet undertrykt. Han yttrede, at Koge- og Sylte-Bøger maaskee våre det eneste man med Sikkerhed kunde lade trykke. Dog tilstod han, at vi de facto havde en større Trykkefrihed end de fleste andre Stater, men tilføiede, at denne var for vaklende til at Frihedens velgjørende Diemed kunde opnaaes, og at det desuden ingen berømmelig Tingenes Orden var, at Friheden ikke skyldtes Loven, men Mangel i dens Overholdelse. Den allerede forhen høit agtede Forfatter havde med stor Veltalenhed og Skarpsindighed understøttet sine Paastande; hans Skrift indtog derhos ved den Sandhedskjærlighed og Charakteers Reenhed, hvoraf det bar Præg. Der fremstod vel snart en ikke ubetydelig Modstander i Schlegel, der i sine i Astræa 1 B. 4 H. indførte og derhos særligt aftrykte Erindringer mod Birkners Skrift havde med stor Iver forsvaret den gjeldende Trykkefriheds-Lovgivning ved at bestride saavel den Fortolkning, Birkner havde givet samme, som de Grundsætninger denne havde antaget med Hensyn til det Omfang, som Trykkefriheden efter Fornuftens og Retfærdighedens Love burde have. Men uagtet hans Skrift indeholdt adskilligt Smukt og Velgrundet, saa var der dog i intet af de Hovedpunkter, hvorpaa det kom an, en ret bindende Beviisførelse, og han maatte ligesaa meget have overtruffet Birkner i logisk Styrke som denne virkelig overgik ham, dersom han skulde have fundet Indgang for sine paa den almindelige Mening brydende Erindringer. Skriftet gjorde derfor, som allerede ovenfor S. 48 bemærket, ingen anden Virkning, end at paadrage Forfatteren jevnlige Uartigheder. Birkners Lære blev understøttet og i flere Dele ført til større Yderligheder ved en Bedømmelse, som Hof- og Stadsrets-Assessor Collet meddeelte i lærde Efterretninger, og ligeledes lod særlig aftrykke. Med Hensyn til Birkners Fortolkning af vore Trykkefrihedslove antog han vel, at den modsatte havde overveiende Grunde for sig. Dog indrømmede han, at disse Love lede af den Uklarhed og Ubestemthed, Birkner havde bebreidet dem, ligesom han og med den største Iver udtalte sig

imod enhver Myndighed, som maatte tillægges Dommerne, eller som disse maatte tilegne sig selv, til andet end ligefrem at følge Lovens Bogstav. Men med Hensyn til Spørgsmaalet om det Omfang, en fornuftig Trykkefrihed burde have, gik han endog videre end Birkner; han meente saaledes, at en Forfatter ikke burde tiltales eller straffes, der endog ligefrem raadede til Opstand, hvorved han forstod en af det hele Folk eller dets Majoritet udøvet Modsættelse mod den høieste Magt, men vel den, der raadede til Oprør, som han forklarede ved Minoritetens eller enkelte Indvaaneres Modstand mod de constitutionelle Magter (en Forskjel, som visnok, bestemt til Anvendelse i Lovgivningen, indeholdt den haandgribeligste Urimelighed). Desuden var hans Udvikling fuld af andre synderlige Paradoxer, og vidnede om en meget skarp Stemning med Hensyn til vor hele Retstilstand. Men ikke blot gav dette Collets Skrift nye Styrke for den herskende Mening om Trangen til en videre og fastere Trykkefrihed end den, Danmark nød. Hvad der egentlig gav det en betydende Virkning paa Stemningen, var det Skridt, hvortil det foranledigede Regjeringen. Under 30 Septbr. 1797 blev nemlig Forfatteren uden videre afskediget fra sit Embede. Denne Resolution henviste til flere af de Læresætninger, der indeholdtes i fornævnte hans Skrift, hvoriblandt udpegedes som de værste den Paastand, at Embedsmændenes Troskabseed ikke kunde være dem til Hinder i at udtale Grundsætninger, som vare i Strid med dem, hvorpaa vor Forfatning var bygget, og den „at den dydige Atheist realiserer i sin Person det høieste Ideal af moralsk Fuldkommenhed og Kraft". Resolutionen udsagde derhos, at Kongen, „efterat denne Mand saaledes havde kundgjort sin Tænkemaade, ikke kunde betroe ham at være Dommer iblandt sit Folk, hvis Sikkerhed var Hans Majestæt for kjær, til at han kunde taale at see Domstolene beklædte af en Person, der anseer Eedsbrud som en god Handling, og Guds Foragtelse som den største Hæder". Denne Resolution vakte almindelig Forbauselse. Vel var Sympathien for Collet meget deelt, og der var endog blandt de meest Frisindede

Mange, som fandt hans Sætninger anstødelige, og det især for en Embedsmand i en ikke ubetydelig Stilling. Men det var dog siden Struensees Tid noget uhørt, at en Embedsmand, og det en Dommer, fik Afskeed uden Lov og Dom, og uden at erholde Pension. Jeg deelte selv den levende Følelse, som denne Begivenhed opvakte. Skjøndt hine Yttringer af Collet forekom mig ligesaa skjæve som stødende, saa holdt jeg dog for, at det egentlig kun var Lyst til at sige noget Stærkt, der havde fremkaldt hans Paradoxer, uden at der var Anledning til at kaste Mistanke paa Manden, der ellers var anseet for en fuldkommen redelig Mand; og i al Fald fandt jeg det for Følgernes Skyld meget beklageligt, at der saaledes blev gjort Undtagelse fra en Grundsætning, der, udenfor en vis kort Periode, ubrødelig var overholdt af vore souveraine Konger. At Collet, efter hvad der var bekjendt, og i de Dage idelig blev omtalt, kort forhen havde i en Klub med Iver yttret sig for at Regjeringen maatte uden videre kunne afskedige enhver Embedsmand, til hvem den ei længere havde Tillid, kunde heller ikke komme i nogen Betragtning. Denne Begivenhed frembød naturligviis nyt Stof til Klage, og gav de forrige Klager forøget Bitterhed. Disse vendte sig for en stor Deel personlig mod Generalprokurøren, Colbjørnsen, deels som Forfatter til den forhen velsignede, men nu saa haardt angrebne Lov af 1790, deels som den formeentlige Hovedaarsag saavel til de Trykkefrihedsactioner, der havde fundet Sted, som og nu til Collets Afskedigelse. Men det var ikke blot hans politiske Tænkemaade, der nu blev gjort til Gjenstand for idelige Angreb saa meget desto skarpere, som det var et Frafald fra tidligere liberale Grundsætninger, man havde at bebreide ham. Men da omsider P. A. Heiberg, den skarpeste og meest anseete af den Tids Oppositionsmænd, noget efter blev sat under Generalfiskalens Tiltale, blandt andet for et i Tidsskriftet for Sandhed indført Stykke „Sproggranskningen" kaldet, blev det af ham i hans Forsvarsindlæg, der arkviis blev kundgjort i et Blad, kaldet Læsning for Publicum, antydet, at denne Tiltale ikke saa meget var fremkaldt ved de i Ac-

tionsordren udhævede Steder som ved en hemmelig Bevæggrund. Der indeholdtes nemlig i bemeldte paatalte Stykke under Rubrum „Privilegier" et Sted, hvori Colbjørnsen havde fundet en Henpegning til hans Forhold mod en Kromand i Nærum, som han skulde have skilt ved hans Privilegium, og det skulde være for herover at tage Hævn, at Generalfiskalen var bleven sat i Bevægelse. Dette blev idelig og idelig gjentaget i hiint Blad i den Form, at C. C. ved Nedrighed og Underfundighed havde skilt J. J. (Kromandens Navn var Jochum Jensen) ved hans Privilegium *). Bemeldte Arkeskrift blev slugt med den største Begjerlighed, og Bagvaskelsen blev saavel i som udenfor Pressen hyppigt gjentaget, i Pressen naturligviis under hiin Betegnelse eller under anden Forklædning. Slige forklædte Æresangreb have altid ihøieste Maade oprørt mit Inderste. Selv naar jeg havde nogen Troe til, at de antydede Beskyldninger ikke vare usande, fandt jeg en saadan Maade fordømmelig, fordi den nedværdigede Literaturen, og gav enhver god Mands Ære til Priis for letsindig eller ondskabsfuld Bagvaskelse. Da derhos denne Adfærd blev viist imod en Mand, der havde de meest afgjorte Fortjenester af Frihedens Udvikling og Befæstelse i Fædrelandet, og jeg ansaae det for utvivlsomt, at den hele Sigtelse kun var et Værk af en mistænkelig og fiendtlig stemt Phantasie, vakte den ret min Harme. Denne vilde dog ikke have været saa dyb og levende, hvis hiin lidenskabelig ophidsede Forfatters Angreb ikke havde faaet Betydning ved den Gjenklang den fandt i Dagpressen, der hverken bekymrede sig om, hvorvidt der var Sandhed i samme eller tog Anstød af den Form, hvorunder den kom frem, men gottede

*) Stedet lyder saaledes: „Privilegier: et Ord, der er sammensat af de to Ord privantia legibus. Man finder allerede Spor dertil i det gamle Testamente. Naboth havde et Privilegium paa at holde Kro i Samaria; Achab fik Lyst til dette Privilegium, og den skammelige Maade, hvorpaa han, som en mægtig Mand, erhvervede sig det, kan læses i første Kongernes Bog. Af denne Historie er der, efter Sigende, skrevet en Tragedie, der skal være spilt paa et Theater nær ved Kjøbenhavn.

sig over den sindrige Maade at angribe paa, og meente, at der dog maatte ligge nogen Sandhed til Grund. Det bidrog ikke heller lidet til den bittre Stemning, hvormed man modtog Forordningen af 27 Septbr. 1799, at Colbjørnsen, utvivlsomt dens Forfatter, antages at have været ledet af Lyst til at hævne sig paa Heiberg og Flere, der til den Tid havde brugt Pressen imod ham. Den Uretfærdighed, som den almindelige Mening saaledes udøvede mod en Mand, den nogle Aar tidligere havde løftet til Skyerne, havde ikke liden Deel i min Beslutning, medens det dog fornemmelig laae mig paa Hjerte, at ikke den Trykkefrihed, som Forordningen havde levnet, skulde gaae tabt ved dens Venners hildede Blik og deres Modløshed. Om iøvrigt Harme over det Forhold, Pressen havde viist mod Forordningens Concipent, virkelig har havt nogen Deel i selve Forordningen, er noget, som jeg hverken tør bekræfte eller benægte. Upaatvivlelig har hiin Adfærd opvakt en levende Uvillie hos Colbjørnsen. Han var sig bevidst, at han af sit fulde Hjerte og af al sin Kraft havde taget Deel i den store Reform, hvorved Landbostanden var blevet hjulpen ud af sin fortrykte Tilstand, og at han ogsaa paa mange andre Maader havde virket for Nationens Frihed og dens Fremgang til en lykkelig og forædlet Tilstand. Blandt det han havde udrettet var den ved Resolution 3 Dec. 1790 (kundgjort ved Plakat 4 s. M.) forbedrede Trykkefrihedstilstand noget af det han satte høi Priis paa. Det tør vel være, at han overvurderede den Fortjeneste, han ved denne Leilighed havde erhvervet. Den bestod fornemmelig i ved Ophævelsen af Rscr. 20 Oct. 1773 at sætte de tvende under Struensees Ministerium udgivne Rescripter 14 Septbr. 1770 og 7 Oct. 1771 paa nye i Kraft, og saaledes undergive alle Trykkefrihedssager de ordinære Domstoles Kjendelse. Men dette var dog heller ikke af liden Betydenhed, thi efter hiint Rscr. 1773 og den Udvidelse, som det havde faaet ved Cancellieskrivelse 27 Nov. næstefter, hvis forbindende Kraft den Tid ikke blev sat i Tvivl, kunde Politimesteren, ved en inappellabel Kjendelse paalægge Forfatterne Bøder indtil 150 Rbd., saagodtsom for alt, hvad han fandt

tionsordren udhævede Steder som ved en hemmelig Bevæggrund. Der indeholdtes nemlig i bemeldte paatalte Stykke under Rubrum „Privilegier" et Sted, hvori Colbjørnsen havde fundet en Henpegning til hans Forhold mod en Kromand i Nærum, som han skulde have skilt ved hans Privilegium, og det skulde være for herover at tage Hævn, at Generalfiskalen var bleven sat i Bevægelse. Dette blev idelig og idelig gjentaget i hiint Blad i den Form, at C. C. ved Nedrighed og Underfundighed havde skilt J. J. (Kromandens Navn var Jochum Jensen) ved hans Privilegium *). Bemeldte Arkeskrift blev slugt med den største Begjerlighed, og Bagvaskelsen blev saavel i som udenfor Pressen hyppigt gjentaget, i Pressen naturligviis under hiin Betegnelse eller under anden Forklædning. Slige forklædte Æresangreb have altid ihøieste Maade oprørt mit Inderste. Selv naar jeg havde nogen Troe til, at de antydede Beskyldninger ikke vare usande, fandt jeg en saadan Maade fordømmelig, fordi den nedværdigede Literaturen, og gav enhver god Mands Ære til Priis for letsindig eller ondskabsfuld Bagvaskelse. Da derhos denne Adfærd blev viist imod en Mand, der havde de meest afgjorte Fortjenester af Frihedens Udvikling og Befæstelse i Fædrelandet, og jeg ansaae det for utvivlsomt, at den hele Sigtelse kun var et Værk af en mistænkelig og fjendtlig stemt Phantasie, vakte den ret min Harme. Denne vilde dog ikke have været saa dyb og levende, hvis hiin lidenskabelig ophidsede Forfatters Angreb ikke havde faaet Betydning ved den Gjenklang den fandt i Dagpressen, der hverken bekymrede sig om, hvorvidt der var Sandhed i samme eller tog Anstød af den Form, hvorunder den kom frem, men gottede

*) Stedet lyder saaledes: „Privilegier: et Ord, der er sammensat af de to Ord privantia legibus. Man finder allerede Spor dertil i det gamle Testamente. Naboth havde et Privilegium paa at holde Kro i Samaria; Achab fik Lyst til dette Privilegium, og den skammelige Maade, hvorpaa han, som en mægtig Mand, erhvervede sig det, kan læses i første Kongernes Bog. Af denne Historie er der, efter Sigende, skrevet en Tragedie, der skal være spilt paa et Theater nær ved Kjøbenhavn.

sig over den sindrige Maade at angribe paa, og meente, at der dog maatte ligge nogen Sandhed til Grund. Det bidrog ikke heller lidet til den bittre Stemning, hvormed man modtog Forordningen af 27 Septbr. 1799, at Colbjørnsen, utvivlsomt dens Forfatter, antages at have været ledet af Lyst til at hævne sig paa Heiberg og Flere, der til den Tid havde brugt Pressen imod ham. Den Uretfærdighed, som den almindelige Mening saaledes udøvede mod en Mand, den nogle Aar tidligere havde løftet til Skyerne, havde ikke liden Deel i min Beslutning, medens det dog fornemmelig laae mig paa Hjerte, at ikke den Trykkefrihed, som Forordningen havde levnet, skulde gaae tabt ved dens Venners hildede Blik og deres Modløshed. Om iøvrigt Harme over det Forhold, Pressen havde viist mod Forordningens Concipent, virkelig har havt nogen Deel i selve Forordningen, er noget, som jeg hverken tør bekræfte eller benægte. Upaatvivlelig har hiin Adfærd opvakt en levende Uvillie hos Colbjørnsen. Han var sig bevidst, at han af sit fulde Hjerte og af al sin Kraft havde taget Deel i den store Reform, hvorved Landbostanden var blevet hjulpen ud af sin fortrykte Tilstand, og at han ogsaa paa mange andre Maader havde virket for Nationens Frihed og dens Fremgang til en lykkelig og forædlet Tilstand. Blandt det han havde udrettet var den ved Resolution 3 Dec. 1790 (kundgjort ved Plakat 4 s. M.) forbedrede Trykkefrihedstilstand noget af det han satte høi Priis paa. Det tør vel være, at han overvurderede den Fortjeneste, han ved denne Leilighed havde erhvervet. Den bestod fornemmelig i ved Ophævelsen af Rscr. 20 Oct. 1773 at sætte de tvende under Struensees Ministerium udgivne Rescripter 14 Septbr. 1770 og 7 Oct. 1771 paa nye i Kraft, og saaledes undergive alle Trykkefrihedssager de ordinære Domstoles Kjendelse. Men dette var dog heller ikke af liden Betydenhed, thi efter hiint Rscr. 1773 og den Udvidelse, som det havde faaet ved Cancellieskrivelse 27 Nov. næstefter, hvis forbindende Kraft den Tid ikke blev sat i Tvivl, kunde Politimesteren, ved en inappellabel Kjendelse paalægge Forfatterne Bøder indtil 150 Rdd., saagodtsom for alt, hvad han fandt

upassende *). Heller ikke var det uden Viglighed, at den Myndighed at anlægge Sag for Presseforbrydelser udelukkende blev forbeholdt Cancelliet, da de locale Øvrigheder om end nok saa liberalsindede, dog let, af Usikkerhed om deres Dom og Frygt for Irettesættelse, vilde være tilbøielige til at paatale Meget, som det øverste Justitscollegium ei fandt Betænkelighed ved at oversee. Denne Anordnings hele Aand styrkede og den Formodning, der allerede fra den Tid Frederik den 6te tog Statsroret til sig, havde udbredt sig, at Regjeringen i den frie Presse saae et Hjelpemiddel for de Reformer den ønskede gjennemført, og hvorpaa der allerede 1790 var lagt kraftig Haand. Anordningen fremkaldte derfor og en almindelig Jubel. Heiberg, der kort forhen var af Politimesteren dømt efter de derved ophævede Bestemmelser, sang nu:

---

*) Foruden den Magt, der saaledes var tillagt Politimesteren, blev der og til hiin Tid i enkelte Tilfælde brugt overordentlige Forholdsregler til at kue hvad man ansaae for Pressens Misbrug. To høist mærkelige Exempler have især længe vedligeholdt sig i Erindringen, Cancellie-Skrivelse af 19 Sptb. 1776, hvorved en anmeldt Oversættelse af „Leiden des jungen Werthers" blev undertrykt som et Skrift, „der bespotter Religionen (!!!), besmykker Lasten og kan fordærve gode Sæder"; og Cabinets-Ordre 16 Dec. 1783, der uden videre satte Forfatteren af „Mine Fritimer" (Th. Ch. Brunn) i en Mulct af 100 Rdd., confiskerede Skriftet, og derhos paabød, at der skulde sørges for, at Forfatteren, der formodedes at være aldeles ukyndig i Religionen, fik den fornødne Underviisning. (See Hovedregisteret til Rescriptsamlingen 1 B. S. 269 og S. 270 og udførligere i Luxdorphiana). Cancellie-Skrivelsen af 19 Spt. 1776 foranledigede endnu i 1832 en Forespørgsel angaaende, hvorvidt det nu kunde være tilladt at oversætte hiin verdensberømte Roman, hvilket naturligviis blev bekræftet (Canc. Skr. 18 Sptb. 1832). Denne Forespørgsel gav mig Anledning til at gjennemlæse den Betænkning fra det theologiske Facultet, der laae tilgrund for hiint ældre Forbud; og jeg kunde ikke andet end forundre mig over den grundforkeerte Opfatning, hvorom den vidnede; og dog var den skrevet med den som meget frisindet Theolog bekjendte C. F. Hornemanns Haand.

Men Gud skee Lov, at Skribenterkruppen
Er fra Geniets Gehenna sluppen
Paa Gammeltorv.

Men det var ikke blot i Danmark hiin Lov fandt saa stor Anerkjendelse. Ligesom Voltaire havde i sin Tid bragt Christian den 7de en varm Hylding for den Trykkefrihed, som i 1790 igjen blev fuldstændig tilbagegiven, saaledes erklærede Schlözer, hvis publicistiske Virksomhed i Tydskland var bleven en Magt, som Fyrster og Stænder frygtede, Rscr. af 3 Dec. 1790 for den eneste Trykkefrihedslov i Europa *). Colbjørnsen havde fremdeles (hvad der for Resten ikke just var Publikum bekjendt) i mange Aar af alle Kræfter hævdet denne Trykkefrihed mod de Andragender, der ikke sjeldent indkom tildeels fra meget betydende Steder, om, paa Grund af dens Misbrug, at indskrænke den. Han var og meget ømfindtlig ved et Forsøg, som i 1798 blev gjort paa at tilveiebringe en anden Trykkefrihedsanordning. Det skyldtes sikkert alene hans skarpe Critik, at det paragraphrige Udkast, som en da nedsat Commission havde udarbeidet, ikke blev mere end et Udkast, hvilket upaatvivleligt, uagtet den Bestræbelse for at være liberal, som gik igjennem samme, var til Bedste for Friheden. Det var saaledes vist nok Colbiørnsen yderst harmeligt, at man om hiin Anordning, hvorved han troede at have grundfæstet en saa stor Frihed, som fornuftigviis kunde ønskes, sagde og atter sagde, at den blot lagde Snarer i Veien for den redelige Fædrelandsven, og at man vilde beskylde ham, som maaskee mere end nogen anden havde hævdet denne Frihed, hvor den behøvede formaaende Talsmænd, for at være bleven dens Forfølger. Men endnu bittrere Indtryk maatte det gjøre paa den høihjertede Mand, at man vilde

*) Da der nu vist er Mange, der lidet eller intet kjende til den i Tydskland mageløse Indflydelse, som ovenmeldte Journalist i hiin Tid udøvede, skal jeg henvise til Rottecks og Welckers Staatslexikon 13 B. S. 303—318. Som et charakteristisk Træk skal jeg blot nævne, at Maria Theresia engang nægtede sit Samtykke til en i hendes Statsraad bifaldet Beslutning, med de Ord: „Nei det gaaer ikke an. Hvad vilde Schløtzer sige dertil?"

gjøre ham mistænkt for Egennytte, og at denne Sigtelse idelig og idelig blev fremført offentligt, saaledes at hver Mand forstod den, men dog under en saadan Forklædning, at han ikke kunde staae frem og fralægge sig det. Vel traadte omsider, efterat dette Uvæsen havde været dreven i flere Maaneder, en Hædersmand frem, Kammeradvocat J. M. Schønheyder, der havde Mod til offentligen at fremdrage, hvad der vitterligt skjulte sig under hiin Forklædning, og derhos at oplyse den paapegede Sags Beskaffenhed, saaledes at det for Enhver, der vilde see, blev klart, at der ikke var Sandhed i den Beskyldning, som ad denne Vei blev udbredt. Men foruden at han maatte høre ilde, fordi han gjorde Indgreb i Skribenternes Frihed til under en saadan Forklædning at sige, hvad de ikke vovede udtrykkelig at udtale, viste det sig og, at det Partie, der med saa megen Lettroenhed havde grebet den hadefulde Beskyldning, var noget trevent til at give den aabne og klare Gjendrivelse Indgang. Man søgte saaledes selv i det, der af Schønheyder blev meddeelt, at finde nogen Støtte for Beskyldningen, men denne stod paa nye frem og blottede saaledes det Urimelige heri, at der fra hiin Tid nogenlunde blev en Ende paa Bagvaskelsen. Imidlertid er den siden bleven opkogt for en Generation, som ikke veed Besked med hvad der til hiin Tid tildrog sig. I et Skrift kaldet Erindringer om min Vandel i Frankrig har Heiberg nemlig, under udtrykkelig Vedkjendelse af sin Mening med hiin apokryphiske Beskyldning, yttret, at Colbjørnsen af personlig Hevngjerrighed havde foranlediget den Pressesag, der endte med hans Landsforviisning. Dermed forenede han en Deel Fortællinger om Mysterier, der stak under hans Domfældelse, hvoraf det meest Paafaldende var, at jeg, som han satte blandt sine Dommere, fra først af havde stemt for en Pengemulkt, men siden var gaaet over til de Tilforordnedes Votum, som stemte for Landsforviisning, og at jeg derved havde paadraget ham dette Onde, men banet Vei for mig selv til glimrende Beforbring. Dette maatte han vel, da han imidlertid var bleven oplyst om det Uchronologiske deri, i en Efterskrift til Bogen tilbagekalde, men han vedblev dog, at det kun

var en Feiltagelse af Navnet, og, at Fortællingen selv, mutato nomine, var fuldkommen sand. I 1841 fremstod derefter en Forfatter i Fædrelandet (Nr. 535), som vel ikke vilde antage, at Colbjørnsen af personlig Hevngjerrighed havde foranlediget hiin Tiltale, men som dog ikke kunde finde det troeligt, at han var uskyldig i Historien med Kromanden i Nærum, som C. C. ved Underfundighed og Nederdrægtighed skulde have skilt ved hans Privilegium. Derhos tog denne Forfatter og, hvad Heiberg havde fortalt om Hemmeligheder ved hans Domfældelse, for gode Vare, dog med ovennævnte af Heiberg selv gjorte Rettelse, og med nogen videre Berigtigelse af Navne, hvortil han maatte være kommen ved Adgang til Rettens Voteringsprotokol. Det var indlysende, at denne Forfatter slet ikke havde gjort sig bekjendt med hvad der til hiin Tid havde tildraget sig, men blot havde skjenket Heiberg en Tillid, der var saa meget mere uforklarlig, som baade den ovennævnte Rettelse og adskilligt Andet i Bogen vidnede om den udlevede Oldings svækkede Hukommelse, for ikke at tale om hans Bitterhed og Partiskhed*). Da jeg ikke kunde gjøre Regning paa, at nogen Anden vilde paatale denne saa vel for en afdød Hædersmand, som for vore Domstoles Selvstændighed og Retsindighed saa nærgaaende Artikel, eller engang havde levende Erindring om de Forhold, hvorom den dreiede sig, saa bevægede dette mig til i den Berl. polit. og Avert. Tid. f. 1841 Nr. 26 og 27 udførlig at oplyse den fuldkomne Grundløshed af alt hvad der i bemeldte Artikel kunde kaste Skygge enten paa Colbjørnsen eller de Mænd, der havde taget Deel i at paakjende den mod Heiberg anlagte Generalfiskalsag. Artikelen var uden Navn, men det var ikke, fordi jeg enten ønskede eller ventede at være skjult. Forfatteren i Fædrelandet blev nu bragt til at gjøre sig noget bekjendt med det, der i hiin Tid var udkommet om denne Sag, og leverede derpaa en ny Artikel i bemeldte Blad, hvori han indrømmede, at han forhen med Hensyn til det Væsentlige havde taget Feil. Imidlertid havde

*) Forsætlig Usandhed tiltroer jeg ham ingenlunde.

han dog endnu saa lidet sat sig ind i Sagens sande Stilling, at han vedblev at raisonnere som om Beskyldningen mod Colbjørnsen var traadt aabent frem, og derhos meente han, at det dog ikke ved de af Schønheyder meddeelte Oplysninger var tilstrækkelig beviist, at Colbjørnsen ikke havde gjort sig skyldig i Uretfærdighed mod Kromanden. Saa gjorde han og adskillige Bemærkninger, der gik ud paa at kaste Skygge paa Behandlingen saavel af den i sin Tid mod Kromanden anlagte Sag som af Generalfiskalsagen mod Heiberg. Han meente derhos, at han havde havt Anledning til at tiltroe Colbjørnsen et uværdigt Forhold mod Kromanden, og at jeg havde forsyndet mig imod den liberale Presses Forrettigheder ved at bebreide ham dette, noget, som jeg iøvrigt dog havde gjort paa den lempeligste Maade. Denne Artikel foranledigede mig til nogle yderligere Bemærkninger i den Berl. Tid. Nr. 141 og 142, hvori det Usande og tildeels Urimelige i hiin Artikel blev lagt for Dagen*).

*) En factisk, men aldeles intetsigende Feil var der indløben for mig, idet jeg antog, at der i Heibergs Fortælling om de forskjellige Vota i hans Sag, dog var een Sandhed, nemlig at Morgenstjerne havde voteret for hans Frifindelse. Da Forfatteren i „Fædrelandet" senere erklærede dette for en Urigtighed, og hans Artikel vidnede om, at han, synderligt nok, havde havt Adgang til Voteringsprotokollen, medens jeg hjalp mig med min Erindring fra den Tid jeg kort efter min Indtrædelse i Retten i 1801, paa given Anledning af en Collega, havde efterseet samme, maa jeg, der iøvrigt havde fundet hans Referat angaaende de forskjellige Vota overeensstemmende med min Erindring, antage, at han i fornævnte Henseende havde Ret. Ved at rage op i min Hukommelse har jeg og faaet Forklaring af min Feiltagelse, idet jeg har erindret mig, at Mogenstjerne vel havde skrevet et Votum for Frifindelse, hvilket han, efterat vi vare komne sammen i Retten, havde ladet mig læse, men at han, efterat have erfaret hans ældre Collegers Mening, var bleven foranlediget til at opgive hiint Votum, og slutte sig til det af deres, der var mildest. Erindringen om hiint første Votum, der blev frafaldet inden Vota bleve indførte i Voteringsprotokollen, havde gjort, at jeg troede, at Hei-

[??]lige, kunde træde i Veien for den samvittighedsfulde Mand, der ønskede at bruge Friheden i Sandhedens og Retfærdighedens Tjeneste. Hertil henfører jeg fornemmelig den i Frdg. § 16 og 19 (hvilke §§, især den sidste, dog aldrig have været ret overholdte) befalede Forfatternævnelse. Men det var den Tid og har endog senere været mange retfindige Mænds Mening, at en saadan Forpligtelse var det sikkreste Middel til at hæmme nedrige Misbrug, ligesom det og har noget Tiltalende for den moralske Følelse, at enhver offentlig bør vedkjende sig, hvad han offentlig yttrer. Mig har det imidlertid altid været soleklart, at et sligt Lovbud var ildebetænkt, og dette var navnlig en af de Punkter, Birkner havde bragt aldeles i det Rene. Det gaaer ud paa, at Noget, som Ære og Retskaffenhed under visse Betingelser byder, skal ophøies til en borgerlig Lov, der ikke underkastes eller kan underkastes disse Betingelser, og desuden er af den særlige Natur, at den ei kan overholdes der, hvor der kunde være et billigt Ønske for at kunne gjøre den gjeldende, men derimod er i Veien for den samvittighedsfulde Mand, der kan have meget gode Grunde til ikke at ville nævne sig, og som ikke vil tillade sig at omgaae Loven *). Det kan iøvrigt bemærkes, at det tidtomtalte Angreb paa Colbjørnsen, der desuden ikke var Gjenstand for nogen Retssag, ingenlunde havde den Anonymitet, Forordningen forbyder, men vel en anden og i Sandhed forkastelig, nemlig at den Angrebne ikke var nævnt. Hvad hine altfor strænge Straffe angaaer, da vare de dog størstedeels mildere end de forhen anordnede, ligesom ogsaa Straffelovgivningen da i det Hele var strængere end den nu er, i hvilken Henseende det især er af Vigtighed, at Straffen af simpelt Fængsel var saa godt som ukjendt, og man derfor saa let greb til Forbedringshuusstraf. Kun Straf-

*) See det Stænderne forelagte Udkast angaaende Trykkefriheden § 6. cfr. Vib. St. Tid. f. 1844, S. 56. Roesk. St. Tid. f. A., S. 251. Hvorledes jeg allerede det første Aar, hvori jeg havde Sæde i Cancelliet, alvorlig har arbeidet paa at faae hiint Forbud hævet, vil blive oplyst i det Følgende.

dog i al Fald neppe i sin Heelhed var rigtig*). I Cancelliet har jeg Intet fundet om hele Forordningen, uden Colbjørnsens Concept til samme, ledsaget af nogle faa Sidebemærkninger, hvorved enkelte Bestemmelser og Udtryk kortelig forklares, men ingen udførlig Betænkning eller Forestilling.

I ethvert Tilfælde er det netop i den senere Tid blevet erkjendt, at Forordningen har hjemlet en ganske passende Trykkefrihed, og navnlig har man i ingen af begge Kongerigers Stænderforsamlinger gjort Bevægelse om i den nye Trykkefrihedslov, der har været under deres Overveielse, at faae Grændserne for hvad der lovlig maatte trykkes, satte videre end det var skeet i bemeldte Anordning. Denne havde heller ikke optaget Andet, end hvad der forhen deels ifølge udtrykkelig Lov, deels efter de i Theorie og Praxis erkjendte Grundsætninger blev anseet for utilladelig Brug af Friheden. En Deel af de i Forordningen bestemte Straffe vil man vel nu finde uforholdsmæssige, ligesom jeg i min Bedømmelse allerede har yttret mig i denne Retning (See oven S. 50). Ogsaa ere der enkelte af dens formelle Bestemmelser, som vistnok, uden at være fornødne til Værn mod Misbrug eller engang dertil

*) Denne Tradition findes paapeget i Rahbeks Erindringer af mit Liv 5 B. S. 377—382, hvor dog den Anledning som det der nævnte Selskabs Stiftelse skal have givet til den nye Lov, hverken bekræftes eller nægtes. Jeg var selv blandt dem, der vare indbudne til Deeltagelse i dette Selskab og antog denne Indbydelse som en aldeles uskyldig Sag, uden iøvrigt for det første at bekymre mig om samme; men senere kom jeg deels af Rygter, deels ved et Circulære, der kort efterat Forordningen var udkommen, gik om til de antegnede Medlemmer om Selskabets Ophævelse, til Kundskab om, at ikke Alle havde betragtet Sagen med saa megen Ligegyldighed, og først derefter blev jeg opmærksom paa, at den høitravende Indbydelse, der kan læses i Lærde Efterretninger f. 1799 S. 336 ff. maaskee dog kunde have opvakt en Tanke om, at det havde et vidtgaaende Formaal. Jeg troer for Resten ikke endnu, at der stak noget Særdeles under de store Ord, og har historisk Anledning til, med Rahbek, at antage, at det egentlige Formaal var, at sætte en fattig Mand i Levebrød som Klubvært.

[...]enlige, kunde træde i Veien for den samvittighedsfulde Mand, [...]er ønskede at bruge Friheden i Sandhedens og Retfærdighe[...]ens Tjeneste. Hertil henfører jeg fornemmelig den i Frdg. [...] 16 og 19 (hvilke §§, især den sidste, dog aldrig have været [...]t overholdte) befalede Forfatternævnelse. Men det var den [...]id og har endog senere været mange retsindige Mænds Me[...]ing, at en saadan Forpligtelse var det sikkreste Middel til at [...]emme nedrige Misbrug, ligesom det og har noget Tiltalende [...]r den moralske Følelse, at enhver offentlig bør vedkjende sig, [...]vad han offentlig yttrer. Mig har det imidlertid altid været [...]lekart, at et sligt Lovbud var ildebetænkt, og dette var navn[...]ig en af de Punkter, Birkner havde bragt aldeles i det [...]ene. Det gaaer ud paa, at Noget, som Ære og Retskaf[...]enhed under visse Betingelser byder, skal ophøies til [...]n borgerlig Lov, der ikke underkastes eller kan un[...]derkastes disse Betingelser, og desuden er af den [...]erlige Natur, at den ei kan overholdes der, hvor der kunde være et billigt Ønske for at kunne gjøre den gjeldende, men derimod er i Veien for den samvittighedsfulde Mand, der kan have meget gode Grunde til ikke at ville nævne sig, og som ikke vil tillade sig at omgaae Loven *). Det kan iøvrigt bemærkes, at det tidtomtalte Angreb paa Colbjørnsen, der desuden ikke var Gjenstand for nogen Retssag, ingenlunde havde den Anonymitet, Forordningen forbyder, men vel en anden og i Sandhed forkastelig, nemlig at den Angrebne ikke var nævnt. Hvad hine altfor strænge Straffe angaaer, da vare de dog størstedeels mildere end de forhen anordnede, ligesom ogsaa Straffelovgivningen da i det Hele var strængere end den nu er, i hvilken Henseende det især er af Vigtighed, at Straffen af simpelt Fængsel var saa godt som ukjendt, og man derfor saa let greb til Forbedringshuusstraf. Kun Straf-

---

*) See det Stænderne forelagte Udkast angaaende Trykkefriheden § 6. cfr. Bib. St. Tid. f. 1844, S. 56. Roesk. St. Tid. f. A., S. 251. Hvorledes jeg allerede det første Aar, hvori jeg havde Sæde i Cancelliet, alvorlig har arbeidet paa at faae hiint Forbud hævet, vil blive oplyst i det Følgende.

veed jeg, at denne Følelse har været ikke mindre levende hos mig til Tider, hvor Intet var længere fra mig end Frygt for selv at komme til at lide under slig Partiskhed.

Ved at omhandle dette hele Anliggende, falder følgende Yttring mig i Sinde, som jeg i 1815 har tilladt mig: „De Grundsætninger, Trykkefriheden angaaende, jeg som ungt Menneske, der i intet særdeles Forhold stod til Staten eller nogen af dem, der toge Deel i dens Styrelse, havde erklæret mig for i mit i 1801 udkomne lovfortolkende og kritiske Forsøg over Frdg. 27 Septbr. 1799, tildeels allerede i ældre Udarbeidelser, ere uforandret de samme, som jeg siden i en modnere Alder og i forskjellige ikke uvigtige Embedsstillinger har vedligeholdt baade i Theorie og Praxis, og jeg tør troe, at den upartiske Prøver vil finde, at Frihedssind og Interesse for borgerlig Orden holde hinanden Ligevægt“ *). Dette tør jeg nu med samme fulde Forvisning gjentage, efterat Fastheden i mine Grundsætninger har i de mellemliggende 35 Aar været ganske anderledes paa Prøve end den Tid.

V.

Saa meget Rum jeg end har anvendt paa et Emne, der kun staaer i fjern Berørelse med mit Skrift om Trykkefrihedsanordningen, finder jeg dog endnu, tildeels i det ovenbetegnede Hensyn, at burde tilføie noget angaaende det forannævnte af en Commission udarbeidede, men tilbagetrængte Udkast. Paa det Sted (S. 71), hvor jeg forhen har omtalt dette Udkast, vilde det have medført en forstyrrende Afbrydelse, om jeg havde indladt mig videre paa samme. Derimod turde det her have en nogenlunde passende Plads.

Colbjørnsens over bemeldte Udkast afgivne Betænkning, og i Forbindelse dermed Udkastet, blev kort efter hans Død tilligemed nogle flere Papirer af hans for ikke længe siden i høi Alder afdøde Enke mig overladt, med Bemyndi-

---

*) Nyt juridisk Arkiv 10 B. S. 73.

gelse til at lade offentliggjøre deraf, hvad jeg hertil maatte finde egnet. Men jeg kunde til den Tid saa meget mindre finde det passende saaledes at benytte hine Actstykker, som to af Commissionens Medlemmer endnu vare i Live *), og jeg var overbeviist om at disse Mænd, til hvilke jeg stod i venskabeligt Forhold, høist ugjerne vilde see deres Arbeide, hvis Ufuldkommenhed de uden Tvivl forlængst havde indseet, trykt i Forbindelse med en skarp Kritik, saa at jeg end ikke fandt det passende at spørge dem om, hvorvidt de deri vilde samtykke, og endnu mindre vilde jeg uden deres Samtykke lade det skee. Men om end saadant Hensyn ikke længere er gjeldende, saa kan jeg, efter Udkastets Beskaffenhed, ikke finde, at dets Offentliggjørelse nu kunde have Interesse nok. Men Eet er der dog deri, som netop for Tiden kunde fortjene nogen Opmærksomhed, det nemlig, at det gaaer ud paa et Slags Jury-Indretning til Behandling af de i samme omhandlede Sager, hvilket iøvrigt ikke udelukkende var Trykkefrihedssager, idet Lovudkastet skulde angaae alle „Fornærmelser eller Forbrydelser i Ord". Den saaledes anbefalede Rettergangsmaade var det meest fremstikkende Partie i Udkastet, og det har forhen, skjøndt aldeles løselig, været omtalt saavel i den Tids Litteratur som senere i Rahbeks Erindringer (5 B. S. 200 o. fl. St.). Uagtet det, der her i Landet kjendtes til Jury-Indretningen, den Tid endog var mindre end nu, saa blev den dog allerede da stundom anbefalet som det sikkreste Værn for Retfærdigheden og det navnlig i Trykkefrihedssager. Denne Forestillingsmaade har nu faaet en forøget Betydning ved den Bebudelse om en saadan, som vor nye Grundlov indeholder **). Det

*) Malling og Colb; de to andre Medlemmer, hvoraf Commissionen bestod, Nørregaard og M. Fridsch, vare døde før Colbjørnsen.

**) See derved min Prøvelse af de Rigsforsamlingen forelagte Udkast til en Grundlov og en Valglov, S. 286—353. Det maa iøvrigt bemærkes, at dette Partie i nærværende Skrift er udarbeidet inden Rigsforsamlingen blev sammenkaldt og Grundlovsudkastet fore-

kunde derfor let falde Adskillige ind, at Danmark vilde have været videre i Udvikling og Frihed, saafremt den Trykkefrihedslov, som det i Slutningen af forrige Aarhundrede fik, var bleven bygget paa bemeldte Commissions Udkast. Men der turde neppe være Mange, som vilde beklage dettes Henlæggelse, naar de erfare, hvorledes Jury-Indrerningen var bleven opfattet i bemeldte Udkast. Allerede det var en mærkelig Egenhed, at det beroede paa Dommeren, om han fandt det fornødent at tilkalde Skjønsmænd (under dette Navn var det at Juryen skulde tilkaldes) *) eller ikke. Det skulde nemlig kun skee, naar han, der i alle Tilfælde ene havde at dømme om de paatalte Ords factiske Virkelighed, ikke selv kunde komme paa det Rene med Hensyn til de Spørgsmaal, om disse Ord, efter almindelig Mening og Talebrug, tilkjendegave eller opvakte Foragt, og om der virkelig var sigtet til den Person eller Gjenstand, af hvem eller paa hvis Vegne Sagen var anlagt (sic). Dersom Dommeren selv kunde bringe det til fornøden Vished angaaende disse Punkter, havde han uden videre at paakjende Sagen. Dog stod han Fare for at vedkommende Overdomstol, hvis den ikke kunde komme til samme Klarhed, hjemviste Sagen, og det paa hans Bekostning. En anden Mærkelighed var det, at Dommeren selv skulde udnævne disse Skjønsmænd, hvorved han havde et saa godt som ubundet Valg mellem alle Mænd, der vare over 25 Aars Alderen, og i eet Aar havde havt hjemme i Jurisdic-

lagt, men at jeg, ved efter hiin Forsamlings Tilendebringelse igjen at tage fat paa samme, har gjort enkelte Tilføininger.

*) Dette Navn er dog mere passende end det af Nævninger, der er valgt i den ovennævnte Artikel i Grundloven. Iøvrigt vilde jeg ikke finde det i den Grad paafaldende, om man i sin Tid, naar man fik Indretningen, døbte den med dette Navn, som at den tilkommende Indretning, uden mindste Forklaring af dens Væsen, er bebudet under et Navn, som Folket aldeles ikke kjender, og hvortil heller ikke de, hvilke Navnet af dets ældre Betydning er bekjendt, kunde knytte det Begreb, som man nu har fundet for godt dermed at forene.

tionen, naar der kun ikke var noget, som særlig udelukkede dem fra at henregnes til gode, forstandige og uvillige Mænd. Dog indrømmedes der den Sagsøgte eller Tiltalte Ret til af 12 Mænd, som Dommeren opgav, at udskyde de 4, hvorhos ikke mere end 6 af de tilbageblevne skulde deeltage i Skjønsforretningen, men af de ikke Udskudte de to, der vare de sidste paa Udnævnelseslisten, ansees for Suppleanter. Skjønsmændene skulde hverken høre eller læse den Paagjeldendes eller Vidnernes Forklaringer, ei heller nogen Procedure i Sagen, men blot underrettes om dennes Sammenhæng og Omstændigheder af en kort og oplysende Fremstilling, som Dommeren havde at forfatte, dog at, naar den paatalte Fornærmelse indeholdtes i et trykt eller utrykt Skrift (det maa erindres, at Anordningen ogsaa skulde være anvendelig paa mundtlige Udladelser), dette, tilligemed Dommerens Fremstilling, skulde overleveres dem. Deres Mening skulde de da afgive som Svar med Ja eller Nei paa Dommerens dem forelagte Spørgsmaal angaaende de ovennævnte Punkter, dog efter foregaaende indbyrdes Overlæg, men uden at de maatte skilles ad, førend de vare komne til et Resultat. Skjønsmændenes Mening skulde iøvrigt kun være bindende for Dommeren, for saavidt i det mindste de to tredie Dele vare enige angaaende det Spørgsmaal, om de paatalte Ord tilkjendegave eller gik ud paa at opvække Foragt. Og hvad Spørgsmaalet angaaer, hvorvidt en vis Person eller Gjenstand var tilsigtet, skulde deres Mening, om de endog alle vare enige, blot være veiledende for Dommeren.

Det er aabenbart, at alt hvad Juryindretningen skulde yde til Betryggelse for et retfærdigt Udfald af en Retssag, maatte gaae til Grunde, naar det overlodes til Dommeren efter Godtbefindende at bruge den eller dømme uden dens Medvirkning, samt i al Fald, saa godt som efter Behag, at kunne vælge Mændene. En lidet samvittighedsfuld Dommer vilde endog deri finde en særdeles god Leilighed ei blot til at vælte det Ansvar eller den Uvillie fra den ene eller den anden Side, han maaskee maatte frygte, bort fra sig, men end-

og til igjennem de udnævnte Mænd at faae det sat igjennem, som han ikke dristede sig til paa eget Ansvar at kjende for Ret. Disse Mænd, hos hvilke der ikke kunde gjøres Regning paa den Indsigt og modne Dømmekraft, som Sagens rigtige Bedømmelse maatte fordre, og som kun fik liden Leilighed til at sætte sig ind i Sagen, vilde vistnok ordentligviis finde sig meget forlegne ved, just fordi Sagen ikke var Dommeren klar, at blive kaldte til at kjende i samme. Der skulde ikke hos dem kræves de personlige Egenskaber, som der ere foreskrevne i de Lande, hvor Eedsvorneretten er indført, og da de maaskee kun eengang i deres Liv kaldtes til at sidde Dom, vilde de ikke have den Opfordring til at danne sig for denne Gjerning, som de Eedsvorne i hine Lande Der vilde saaledes Intet være som kunde give endog en svag Formodning om at de vilde finde det Rette. Men og fra andre Sider vilde de være i en langt misligere Stilling end de Eedsvorne, hvis Bestemmelse det ingenlunde er at hjelpe paa Dommernes Raadvildhed, og som ligesaa lidet ere indskrænkede til at afgive Svar paa de Spørgsmaal, disse i deres Usikkerhed forelægge dem, men som personlig høre alle Vidners saavelsom de Paagjeldendes Udsagn og Advocaternes Procedure, og have Adgang til at forlange yderligere Spørgsmaale fremsatte, og som derpaa afgive en fast Dom angaaende det hele Spørgsmaal, om den Tiltalte er skyldig. Skjønsmændene havde al Anledning til, i den Omstændighed, at de vare kaldte, at see Beviis for, at Dommeren ikke fandt den til Domfældelse fornødne Vished tilstede. De vilde altsaa ikke let kunne gjøre andet end frifinde, og dertil vilde de saa godt som altid gribe, naar ikke nogen særdeles Interesse eller de Partieindvirkninger, som vist jevnlig vilde indfinde sig, dreve dem til at gjøre en modsat Mening gjeldende. Men naar Sagens Overgivelse til Skjønsmænd saaledes maatte betragtes som et Beviis paa, at Dommeren ikke fandt den Paagjeldendes Skyld klar, og altsaa deres Forretning ordentligviis kun vilde bestaae i at udtale den Frifindelse, der laae skjult i den Dommerhandling, hvorved de

bleve tilkaldte, saa vilde det jo baade være naturligere og mere betryggende, at Dommeren selv frifandt, hvilket baade vilde medføre Ansvar og i al Fald tilstede Rettelse af Overdomstolene, end at Dommeren kunde sætte nogle Lægmænd i et Slags Nødvendighed til at beslutte en Frifindelse, der da blev uforanderlig, uden at det dog blev dem umuligt, naar de vare stemte derfor, at udtale en ligeledes uforanderlig Domfældelse. Hvor ufuldstændigt Udkastet var med Hensyn til de Punkter, der skulde forelægges Skjønsmændene, falder i Øinene; det hele høist vigtige Spørgsmaal om, hvorvidt den Paagjeldende har havt lovlig Hjemmel til de Yttringer, hvorved Foragt skulde være tilkjendegivet, er endog ganske forbigaaet. Aabenbar unaturlig er den antagne Adskillelse af Spørgsmaalet, om visse Yttringer tilkjendegav eller gik ud paa at opvække Foragt, fra det, om en vis Person eller Gjenstand var meent derved. Det ene Spørgsmaal lader sig ikke let afgjøre uden i Forbindelse med det andet, og i al Fald har Afgjørelsen i denne Affondring ingen Betydning. Endnu mere uforklarligt var det, at Skjønsmændenes Svar kun hvad det ene af disse Spørgsmaal angaaer blev bindende for Dommeren. Det er endog saa godt som en Modsigelse, at denne, efterat have erklæret, at han ikke selv har kunnet bringe det til nogen fast Overbeviisning, og derfor overladt Sagen til Skjønsmændene, dog, efterat have hørt disses Mening, skulde kunne dømme tvertimod. Det indlyser og, at de udnævnte Mænds almindelige Skjøn, at der i de paatalte trykte, skriftlige eller mundtlige Ord indeholdtes en Foragtyttring mod en vis Person eller Gjenstand, ingenlunde tilfulde vilde udtrykke deres Mening om, hvorvidt han er skyldig eller ikke; thi ikke at tale om, at det, som ovennævnt, i Almindelighed maatte komme an paa, hvorvidt han havde havt beføiet Aarsag til at yttre Foragt, maatte og saavel det mere eller mindre fornærmende Indhold, som den mere eller mindre bestemte Hensigt at fornærme, være af stor Vigtighed. I de Lande, hvor Eedsvorne paakjende det Slags Sager, er deres Verdict ingenlunde et saadant ubestemt, intetsigende Væsen; det afgjør derimod, saa-

ledes som Indretningen nu for længe siden har uddannet sig, aldeles det Spørgsmaal, om den Paagjeldende er skyldig i den nærmere betegnede Forbrydelse, hvorom der er Spørgsmaal, og hvorvidt visse bestemte, paa Straffen indflydende, Omstændigheder ere tilstede; kort sagt, de afgjøre i det Væsentlige hele Sagen *).

Vel skulde der i den Omstændighed, at Overdomstolene kunde hjemvise en Sag, hvori de fandt, at Skjønsmænd burde have været tilkaldte, være en Betryggelse for, at dette ikke vilde blive forsømt. Men der vilde være noget næsten Comisk i en saadan Hjemviisning. Underdommerens Feil skulde nemlig ene og alene bestaae i at han havde fundet det klart, hvad der var Ret i Sagen, men at Overretten eller Høiesteret ikke kunde komme til saadan klar Overbeviisning, og derfor ikke dristede sig til at kjende til eller fra, førend de havde forelagt nogle maaskee i al stræng Tænkning uøvede Mænd, hvilke Underdommeren derhos selv havde at udvælge, det Spørgsmaal, om denne havde truffet Sandheden. Disse Skjønsmænd, der iøvrigt kun paa en høist ufuldkommen Maade bleve satte ind i Sagen, havde det derefter i deres Magt igjen at skyde Sagen over paa Domstolene, ved at dele sig saaledes, at der ei blev en for denne bindende Pluralitet. Med Hensyn til det ene Spørgsmaal, vilde det endog altid gaae tilbage til Domstolene, uden at Skjønsmændenes Mening nogensinde blev afgjørende. Det vilde saaledes neppe i noget Tilfælde falde en Overdomstol ind at spille en saadan Comedie, der desuden maatte begynde med at erklære sig selv fallit, og lade Underdommeren undgjelde, fordi han havde seet klart, hvor den selv ei kunde komme til Klarhed. Naturligviis vilde den, naar den antog, at Underdommeren havde feilet i sit Resultat, kunne rette det; og navnlig kunde den, naar den ikke med Underdommeren fandt den Paagjeldende skyldig, frikjende ham, uden at gjøre det Forsøg, om man maaskee kunde træffe paa 4 af 6 Lægmænd, som vilde holde med Underdommeren, og derved

---

*). See det ofte nævnte Skrift: „Prøvelse" o. s. v., S. 302—303. Note.

virke, at hans Dom, skjøndt den ei havde Overrettens Bifald, blev ved Magt. Som Følge af alt dette vilde neppe heller nogen Dommer frygte for at faae en Sag hjemviist, fordi han ikke havde fundet nogen Trang til at henskyde den til Skjønsmænd. Saafremt det imidlertid, mod al Rimelighed, skulde vise sig, at Overdomstolene virkelig benyttede sig af deres Adgang til at hjemvise en Sag til Paakjendelse af Skjønsmænd, vilde Resultatet uden Tvivl blive, at Underdommeren saa godt som altid skjød Sager af dette Slags hen paa Skjønsmænd. Herved vilde han være ganske sikker, medens han endog stod Fare for at dømmes i Omkostninger, hvor han havde tiltroet sig Evne til selv at afgjøre Sagen, men Overdomstolene fandt Trang til at høre Skjønsmænds Mening. Hvad der oven er anført om den gjensidige Tilbøielighed hos Dommeren og Skjønsmændene til at skyde Sagens Afgjørelse fra sig, der kunde vise sig under det omhandlede System, bestyrkes og ved en bekjendt Analogie. Efter den under Keiserregjeringen for Frankrig udkomne Code d'instruction criminelle Art. 351, skulde nemlig, naar de Eedsvorne med Hensyn til Hovedspørgsmaalet deelte sig saaledes, at 7 stemte for Domfældelse, men 5 for Frifindelse, Rettens Medlemmer (den Tid 5 i Tallet) træde til, for i Forening med de Eedsvorne ved Pluralitet af det samlede Tal (17) at afgjøre den Anklagedes Skyld eller Uskyld. Heraf dannede der sig nu, hvad der blandt andet under Kammerforhandlingerne i 1820 og 1821 blev udtalt som en bekjendt Sag, den Skik, at de Eedsvorne i tvivlsomme Tilfælde søgte at skyde Ansvaret over paa Domstolen, ved at forene sig om at fordele Stemmerne saaledes, at dens Pluralitet kom til at gjøre Udslag *). Denne Indretning, saa stridende den end var mod Juryindretningens Væsen, var iøvrigt dog ingenlunde saa unaturlig som det ovenberørte System, men den nævnes kun, forsaavidt begge havde det tilfæl-

---

*) See herom jur. Tidsskr. 13 B. 2 H. S. 129—135, og min ovennævnte Prøvelse af Grundlovs- og Valglovs-Udkastene, S. 327—328.

les, at maatte indbyde dem, der vare satte til at paakjende Sagen, til at skyde Pligten og Ansvaret over paa Andre. Af alle foranførte Grunde tør jeg antage, at selv de, der ikke allene med mig erkjende det Sande i den Grundtanke, hvorfra Juryindretningen gaaer ud, men endog tage det let med Betingelserne for en nogenlunde tilfredsstillende Gjennemførelse af samme, dog maae finde hiint Forsøg aldeles forkasteligt. Iøvrigt var den Kritik, Colbjørnsen underkastede samme, vel i visse Maader meget skarp, men den vidner dog om, at han selv kun havde et løst og uklart Begreb om Juryindretningens sande Væsen.

VI.

Efter disse Oplysninger og Bemærkninger, der ikke turde være uden Vigtighed for vor Trykkefrihedshistorie, vender jeg tilbage til ovennævnte mit Skrift, og navnlig til en Deel af samme, der tildeels ligger udenfor dets Hovedæmne, men som jeg dog her ikke bør forbigaae, da det betegner et vigtigt Trin i min videnskabelige Betragtningsmaade.

Jeg har allerede bemærket, hvorledes jeg fra min i mit Priisskrift udviklede Mening angaaende Naturrettens Begreb og Forhold til Sædelæren var gaaet over til det Fichteske System, og at jeg allerede i mine Forelæsninger for den juridiske Adjunctur i 1799 havde udtalt dette. Den Forudsætning, at der skulde gives en selvstændig, fra Sædelæren uafhængig, paa rene Fornuftbegreber hvilende Naturret, havde lige fra mit Studiums Begyndelse rodfæstet sig saaledes hos mig, at det faldt mig vanskeligt at opgive samme. Paa den anden Side havde jeg overbeviist mig om, at de mange i hiin Tid gjorte Forsøg paa at finde et ægte Grundlag for en saadan Videnskab ikke kunde holde Prøve, noget, som jeg med Hensyn til de fleste af disse ogsaa udførlig havde beviist i hiint Skrift, medens det Forhold mellem Retsvidenskaben og Sædelæren, hvorfor jeg der havde erklæret mig, var saa svævende og ubestemt, at jeg heller ikke længe kunde hvile derved. Det fore-

kom mig saaledes, at alene den dristige Vei, som Fichte var gaaet, kunde føre til Maalet, og jeg antager endnu, at de Grunde, hvorved jeg søgte at hævde den i Modsætning til den Tids øvrige Systemer, forsaavidt vare tilstrækkelige.

Vel var der meget i hans System, som jeg havde ondt ved at komme tilrette med. Saaledes var det mig paafaldende, at det var gjennem de meest indgribende Tvangslove og det skarpeste Politietilsyn, at Staten skulde sikkre Enhver en forholdsmæssig Grad af Frihed. Heller ikke kunde jeg indsee, hvorledes det endda ved Hjelp af disse uhyggelige Midler blev muligt at give Retsordenen en saadan fast Beskyttelse, som Fichte forkyndte; i det mindste maatte jeg dog finde de Udtryk overdrevne, hvori han beskrev de Tvangsforanstaltninger, hvormed Enhvers Ret skulde omhegnes, som ufeilbare. Men saa længe jeg ikke kunde rive mig løs fra hiin Forudsætning om en selvstændig Naturret, kunde jeg ikke finde noget andet Holdepunkt. Den Kjækhed, Conseqvents og store moralske Kraft, som gik igjennem denne Philosophs Værker, havde ogsaa grebet mig saaledes, at jeg var tilbøielig til at troe, at hvad der ikke strax kunde gaae ind i mine Forestillinger, dog ved fortsat Overtænkning vilde vise sig som velbegrundet. Saafremt jeg iøvrigt ikke ved de oven forklarede udvortes Omstændigheder havde været bragt til under hiin Gjæring i mine Forestillinger at skulle paa nye yttre mig over Retslærens første Grunde, vilde jeg maaskee have udsat dette noget, og da vilde jeg nok i det mindste ikke have udtalt mig saa stærkt for det Fichteske System.

I Aaret 1800 udkom et nyt Skrift af Fichte, hvori han ret satte det paa Spidsen med Systemets Conseqventser: „Der geschlossene Handelsstaat, ein philosophischer Versuch als Anfang zur Rechtslehre und Probe einer künftig zu liefernden Politik." Af den Grundsætning, at der efter Retfærdighedens Krav skal skaffes Alle et Stof for deres Frihed, der i det mindste sikkrer deres Livsfornødenheder, udleder han, at Enhver i Retsstaten bør finde en for dette Formaal tilstrækkelig Eiendom, hvilket iøvrigt just ei behøver at være en Masse af

materielle Ting, men kan bestaae i en ved Lov og Øvrigheds-magt omgjærdet Ret til en vis Virksomhed, der giver ham et sikkert Udkomme. For at nu dette kan opnaaes, har Staten, mener han, at fastsætte Tallet paa dem, der drive saavel Naturalproductioner som Industrie og Handel i Sammes for-skjellige Grene, og derhos at sikkre Enhver en bestemt Afsæt-ning, ordne Priisforholdene ved faste Love o. s. v. Denne Lære, der indeholder en Art af Communisme, er næsten even-tyrlig, men den havde dog et imponerende Præg af Consequents og Skarpsindighed og havde derhos i al dens Haardhed sin Rod i dyb Følelse af den Omsorg, Menneskene skylde hver-andre. Den greb mig derfor saaledes, at jeg, skjøndt jeg ikke kunde gjøre den til min, dog havde ondt ved at sige mig løs fra samme, eller fra det Naturretssystem, hvorfra den hidled-tes. Det varede imidlertid ikke længe, inden det gik klart op for mig, at dette System, der gjennem Fordringen om en fast sikkrende Ordning af Friheden førte til Frihedens Tilintet-gjørelse, ikke kunde være sandt; og under Udarbeidelsen af oven-nævnte mit Skrift, kom jeg fuldstændig tilbage fra hiin Ret-ning. Jeg fandt mig derfor anlediget til deri at meddele en kort Udvikling af Retslærens første Grunde, hvori jeg hverken holdt mig til Fichtes eller til noget andet System. Dog var det blot paa en stiltiende Maade at jeg forlod hiin Philo-soph, hvorimod jeg først senere har indladt mig paa en ud-trykkelig Gjendrivelse. Med Forbigaaelse af alle Stridspunkterne i de philosophiske Skoler og af disses Terminologie, har jeg i bemeldte mit Skrift søgt Grundlaget for Retsordenen i den Erkjendelse, at det for Mennesket baade som fornuftigt og sand-seligt Væsen er nødvendigt, at Enhvers Frihed indenfor en vis Grændse sikkres saaledes, at den ikke blot beroer paa Andres gode Villie, og viist at denne Sikkerhed alene kan opnaaes ved Hjelp af Love og Indretninger, som omgjærde de Pligter, uden hvis Overholdelse den fælleds Frihed ei kan bestaae (Rets-pligter), med en Kraft, der maa fremvirke Lydighed mod disse Pligter hos dem, for hvilke Pligterkjendelsen selv ikke er en saadan Kraft. Ogsaa godtgjøres det, at de almindelige Fornuftlove

ei ere tilstrækkelige til at afgrændse den Andeel af den fornuftløse Verden, der er fornøden for Enhver, som Stof for hans Virksomhed, men at dette kun kan tilveiebringes og sikkres ved Love og Samfundsindretninger. Ligesom jeg her ikke gik ud fra saadanne for sig bestaaende fra Menneskenes moralske Formaal og deres Tarv afsondrede absolute Love for Ordningen af de indbyrdes Retsforhold, som de til hiin Tid gjeldende Retssystemer, om just ikke stedse med Fasthed og Consequents, søgte at hævde, saaledes viser allerede hvad oven S. 54—55 er anført om den i hiint Skrit udviklede Lære om Opstand, at jeg ei kunde tillægge den Samfundsindretning, hvorved de indbyrdes Rettigheder ordnes og beskyttes, en ubetinget af dens Forhold til denne Ordnings moralske Formaal aldeles uafhængig Gyldighed. Men derhos havde jeg i en følgende Undersøgelse, hvortil de om Trykkefrihedslovgivningen herskende Begreber førte mig, viist, at alle de Midler, hvorved Retsordenen skal beskyttes, i deres Virksomhed ere afhængige af den sædelige Tilstand. Man gik den Tid navnlig i de Domme, der fældtes over Trykkefrihedsloven og dens Anvendelse, og i de Fordringer man gjorde til en retfærdig og klar Presselov, ud fra den Forudsætning, at det var Lovgiverens Pligt, saaledes at afpæle det, han under Straf forbød, fra det Tilladelige, at Domstolene ei beholdt anden Virksomhed end at modtage det i Loven med alle de Mærker, hvorved det i de forekommende Tilfælde skal vise sig for Sandserne, bestemte Beviis for Tilstedeværelsen af det med lige Nøiagtighed i Loven beskrevne Factum og derpaa med dette forbinde den Retsvirkning, som Loven engang for alle har erklæret, at der skal forbindes med et saadant Factum. Det Vildfarende i denne Forestillingsmaade er, om jeg ikke feiler, tilfulde godtgjort i det tidtnævnte Skrift. Det er blandt andet viist, at det r e n e F a c t u m, s a a l e d e s s o m d e t v i s e r s i g f o r S a n d s e r n e, ikke u m i d d e l b a r t lader sig henføre under et Begreb, hvortil Loven kan knytte en Straf eller anden Retsvirkning, men at Domstolene først ved en paa alle Forholdenes Overveielse grundet Akt af Dømme-

kraften maa erkjende, at det givne Factum har den retlige Egenskab, som Lovbudet forudsætter. Ligeledes er det oplyst, hvorledes det, selv naar Loven har ved almindelige Regler opstillet Betingelser for hvad der skal ansees for vist, maa overlades Domstolene gjennem Reflexioner og Fornuftslutninger at bedømme de førte Beviisers Værd. Det er og især deleshed udført, hvorledes dette i fortrinlig Grad finder Sted, forsaavidt ikke blot et udvortes Factum kommer under Spørgsmaal, men der og skal dømmes om dets Sammenhæng med en vis indtraadt Følge, der hører med til Forbrydelsens Væsen, eller om Gjerningsmandens Forsæt og Hensigt, Handlingens Tilregnelighed m. m. *). Denne hele Lære har jeg ofte senere havt Leilighed til yderligere at udvikle og anvende, men den turde allerede med behørig Styrke være udtalt og beviist i bemeldte Skrift. Ligesom dette vidner om, at jeg allerede i 1801 havde for en væsentlig Deel opgivet de Begreber om Ethik og Naturret og disses indbyrdes Forhold, der gik igjennem mine ældre Arbeider, saaledes tør jeg og mene, at dette Skrift danner et Vendepunkt i min Fremstillingsmaade, der nu havde frigjort sig for den Tilbøielighed til Brugen af den herskende Philosophies Kunstord og Vendinger, der altfor kjendeligt viste sig i hine ældre Arbeider.

VII.

Kort efterat jeg havde udgivet hiint Skrift, traadte jeg ind i et Embede, der, i Forbindelse med den private Under-

*) See S. 212—246. Iøvrigt havde jeg allerede i min ovenbemeldte i 1799 over Strafferetten holdte Prøveforelæsning, som jeg troer, tilstrækkelig udviklet den i Almindelighed overseete Sandhed, at Afgjørelsen saavel af Spørgsmaalet om Tilstedeværelsen af de reen factiske Data, der høre til en Forbrydelse, som af det Spørgsmaal, om disse svare til det almindelige Begreb, hvortil Loven maa knytte sine Bestemmelser, ei kan bindes ved almindelige nøiagtig afmaalte Regler, men at meget deri maa overlades til Dommernes sunde og samvittighedsfulde Skjøn.

viisning i de juridiske Videnskaber, hvorpaa jeg daglig maatte anvende flere Timer, betog mig Tid til at fortsætte mine philosophiske Studier i det forrige Omfang og derhos hendrog min Tænkning til Emner, der laae den Virksomhed nærmere, hvortil nu Pligten kaldte mig. Fra nu af tog derfor mit videnskabelige Liv bestemt den forandrede Retning, der allerede turde have viist sig i mit sidst omtalte Skrift. Forinden jeg nærmere gaaer ind paa den Virksomhed, hvortil jeg nu fornemmelig hengav mig, har jeg dog Adskilligt at meddele, der deels vil tjene til at udbrede Lys over Forholdet mellem hine to Afsnit i mit Liv, deels indeholde Bidrag til vor indre Historie, der turde have nogen Vigtighed. Først skal jeg forklare mig over Aarsagen til, at jeg ikke fortsatte bemeldte Skrift over Trykkefrihedslovgivningen. Dette var fornemmelig fordi der ikke længere viste sig nogen Interesse for denne hele Sag hos mine Medborgere. De heftige Angreb, hvorpaa jeg havde været belavet, udebleve aldeles, og med Undtagelse af den oven S. 45 nævnte Recension, der i alt Væsentligt bifaldt mine Fortolkninger og mine Domme over Forordningen, fandt mit Skrift intetsteds nogen Omtale, som i mindste Maade gik ind paa Sagen. Den overordentlige Spænding, som denne Forordning havde opvakt, lagde sig besynderlig snart. Mange ville maaskee troe, at det kun var den Skræk, som den, ved Maaden hvorpaa den blev opfattet, havde indgydet Skribenterne, der gjorde, at Oppositionen gik istaae. Men den vilde dog ei alene være bleven ved, saaledes som det skete i Begyndelsen, at give et eller andet Tegn fra sig, men endog, efterat den første Skræk var forvunden, have reist sig med nogen Kraft, dersom den havde havt ret Rod, og selv uden det vilde den neppe saa hurtig og saa aldeles være traadt tilbage, dersom ikke en stor europæisk Begivenhed, som umiddelbar derefter foregik, havde bevirket en indgribende Forandring i vore Liberalisters Stemning. Disse vare, trods alle de Rædsler og Vederstyggeligheder, hvormed den franske Revolution havde besmittet sig, vedblevne at sværme for samme. Vel blev nu Navnet Republik og nogle svage Levninger af republikanske Former

bevarede endnu nogen Tid efter den 18de Brumaire, men dog forsvandt baade Trykkefriheden og andre offentlige Friheder aldeles under den vældige Hersker, hvis Grundsætning var, at vel Alt skulde skee for Folket, men Intet ved Folket; og i det øvrige Europa havde disse Friheder intet Hjem udenfor England, hvormed vor Presse ikke havde mindste Sympathie. Den Indskrænkning, Trykkefriheden blev underkastet ved Frdg. 27 Septbr. 1799, stod iøvrigt ikke i Forbindelse med noget andet, som kunde henføres til Reaction; men ligesom Regjeringen i det Hele vedligeholdt den samme Charakteer af Mildhed og Retfærdighed som forhen, saaledes bleve og de Lovgivningsreformer, der vare begyndte, fortsatte ganske i samme Aand, med samme gjennemtænkte Omsorg for Alles Ret og Velfærd som forhen, saaat der ikke sporedes noget Afbræk i Folkets Frihed eller i dets Velvære*). Det fiendtlige Anfald, der allerede det følgende Aar truede Danmark, og som i 1801 kom til Udførelse, fremkaldte og en saadan Samstemning mellem Regjeringen og Folket, og bidrog især deleshed til at forstærke dettes Kjærlighed og Tillid til den Fyrste, der stod i Spidsen for det Heles Styrelse, at den i sig ikke dybtgaaende eller meget udbredte Misnøie, som forhen syntes at have været tilstede, aldeles tabte sig. Flere af den ældre Opposition bleve nu endog ivrige Royalister, ligesom og Andre fortsatte deres Demokratisme, i Skikkelse af Bonapartisme. Man hørte nu og saare lidet til de Suk over den forsvundne Trykkefrihed, som i Begyndelsen

*) Det Modsatte er vel saa ofte sagt og eftersagt, at det af Mange ansees som en afgjort historisk Sandhed, men det forholder sig dog aldeles som oven anført, hvilket i et følgende Afsnit skal blive udførlig lagt for Dagen. For at forebygge Misforstaaelse, skal jeg her blot foreløbig bemærke, at det ingenlunde er min Mening, at Lovgivningen og Statsstyrelsen i en lang Aarrække vedblev at gaae samme heldige Vei, som i den der laae nærmest forud; men idet jeg skal udvikle de Feilgreb, der ved Siden af Ulykker bidrog til uheldige Skjebner for Danmark, vil det uden Tvivl vise sig, at den forrige Trykkefrihed, om den var bleven uforandret, ikke vilde have frelst os derfor.

ikke saa sjeldent gav sig Luft, deels paa Prent, deels i større eller mindre Samfund*). Men ogsaa fra en anden Side foregik der et Omsving i Forestillingsmaaderne, hvorved den nylig tilbagelagte Trykkefriheds Periode og al dens Stræben deels gik aldeles i Glemme, deels blev ringe anseet i Særdeleshed i den yngre Verden. Det er her ikke Stedet at gaae ind paa den store aandelige Bevægelse, hvortil det første mærkelige Stød blev givet af Henrich Steffens. Jeg har kun troet ikke ganske at burde forbigaae hiint ikke ubetydelige Leed i Rækken af de Aarsager, der gjorde at man i de første Aar af det nittende Aarhundrede var saa ligegyldig ved den Trykkefrihed, hvis formeente Tab man saa bitterlig begræd i Slutningen af det attende. For Resten vil jeg i det Følgende faae Anledning til yderligere at udlade mig over hiin aandelige Bevægelse, saavel i dens oprindelige Fremtræden som i de mangfoldige senere dermed beslægtede Retninger, hvori den har virket.

Efter alt det Foranførte vil det let forklares, at jeg ei kunde finde mig synderlig opfordret til at anvende den liden Tid, der fra mine øvrige Sysler var mig levnet, til at fortsætte det ovenmeldte Værk. Jeg havde iøvrigt allerede afhandlet den Deel af Trykkefrihedssagen, for hvilken jeg dog snarest kunde have ventet nogen Opmærksomhed, nemlig foruden den hele politiske Green af denne Frihed ogsaa de fleste Spørgsmaal, som vedkom den almindelige Deel af Trykkefri-

*) Til nogen Oplysning for de Mange, der ikke have oplevet hiin Omskiftning, skal jeg henvise til et Skrift, som jeg netop har vedhaanden: „De Læsendes Aarbøger“ af K. H. Seidelin, for 1799, 1800 og 1801. I den første af disse Aargange finder man adskillige spydige Yttringer med Hensyn til Frdg. 27 Septbr. 1799; i den anden er der og noget Saadant, dog langt mindre, men i den tredie Intet. Denne Forfatter var endda den eneste af den forrige Opposition, der holdt noget ved, ligesom han var den Eneste, der stundom, skjøndt vel for det meste imod sin Villie, kom i Sammenstød med Trykkefrihedsforordningen, hvorom udførlig i det Følgende.

hedsloven. Af disse var vel kun Materien om Censur udførlig afhandlet i den første Deel af bemeldte Skrift, men om de fleste andre havde jeg allerede, om end kortelig, saa dog bestemt udtalt mig i den ovenmeldte, strax efter at Forordningen var udkommen, leverede Recension i Lærde Efterr. for 1799. Saaledes havde jeg S. 650—651 erklæret mig imod den i Frdgs §§ 16—19 befalede Navngivelse af Udgiverne og Forfatterne, og det endog af hver enkelt Bladartikel, hvorover jeg dog saa meget mindre fandt det fornødent, udførlig at udbrede mig, som Anonymitetsspørgsmaalet, saaledes som alt bemærket oven, S. 77, paa en saa klar og udtømmende Maade var behandlet af Birkner, at jeg intet Væsentligt kunde have at tilføie. S. 651—654 havde jeg forsvaret Frdgs § 13, hvorefter Indklædning i Allegorie eller Ironie ikke kan fritage Forfatterne for Straf, naar Meningen og den onde Hensigt er umiskjendelig, og udviklet Urigtigheden af de Begreber om Forholdet mellem den lovgivende og den dømmende Magts Virkekreds, hvorfra de gaae ud, der ikke ville erkjende denne Forudsætnings Mulighed. Fremdeles havde jeg S. 654—655 udtalt mig over det alt for vidtgaaende Ansvar, som § 17 lagde paa Forlæggeren og Bogtrykkeren. Ogsaa havde jeg S. 704 havt Leilighed til at yttre mig over den Opfatning af Frdgs §§ 26 og 27, der allerede da havde viist sig, at det nemlig ikke var nok, at et Exemplar af ethvert Skrift, der ei var større end 24 Ark, inden nogen Uddeling af samme foretoges, blev afgivet til vedkommende Politiemester, men at man og skulde oppebie hans Samtykke. Dette fandt jeg aldeles uhjemlet, bemærkende at Forordningen kun havde udvidet den Pligt, som Pl. 4 Dec. 1790 havde paalagt Bogtrykkeren med Hensyn til anonyme Skrifter, og hvis Formaal kun var at give Regjeringens Organer Leilighed til at paasee, hvad der efter Trykkefrihedsloven egner sig til offentlig Paatale.

VIII.

Men viste der sig til hiin Tid en fuldkommen Mangel paa Deeltagelse i Trykkefrihedssagen hos Almeenheden, saa

har Trykkefriheden siden, dog først efter mange Aars Forløb, fremkaldt den meest levende Bevægelse. Men i denne Mellemtid var der i den ved Frdg. 27 Septbr. 1799 begrundede Trykkefrihedstilstand foregaaet en meget væsentlig Forandring, og det blev fornemmelig den, der frembød Stof for de mange bittre Klager over Forfølgelser og Tryk, som nu lode sig høre, medens den i Gjerningen netop svækkede det Værn, Forordningen havde villet opreise mod Frihedens Misbrug. Det turde for en ikke ringe Deel hidrøre fra disse to Aarsager i deres Forening, at Pressen fik den Magt til at undergrave den forrige Statsbygning, der i 1848 fuldstændig viste sig. Da der om denne hele Sags rette Beskaffenhed har udbredt sig en Mængde vildfarende Forestillinger, hvilke og især desaarsag sætte mit Forhold til Landets Trykkefrihed i et aldeles urigtigt Lys, saa turde de Oplysninger, som jeg maaskee fremfor nogen anden er istand til at give, have deres Plads i dette historiske Skrift. Vel høre de ikke til det Afsnit af mit Liv eller min Tid, hvormed jeg paa dette Sted nærmest havde at befatte mig, men jeg har ved denne som ved flere Leiligheder troet at kunne tage noget forlods af mit tilkommende Liv, naar det med Hensyn til Gjenstanden staaer i Forbindelse med den Deel deraf, som ligger for. Jeg har saa meget mere hertil fundet mig opfordret, som jeg, efter min Alder, maa finde det meget uvist, om jeg nogensinde vil naae det Afsnit i dette mit Værk, hvori denne Gjenstand vilde have sit egentlige Sted.

Jeg har forhen S. 96 bemærket, hvorledes der allerede strax, efterat Forordningen var udkommen, viste sig en saadan Opfatning af det i dens §§ 26 og 27 befalede Tilsyn, at Bogtrykkerens Forpligtelse ei var fyldestgjort blot ved inden Skriftets Uddeling at have afgivet et Exemplar til Politiemesteren, og at jeg ogsaa allerede da fik Leilighed til derover at yttre mig, men at jeg havde behandlet det som en aabenbar Feiltagelse, som jeg ingenlunde kunde antage for en af vedkommende offentlige Myndigheder bekræftet Mening, men kun for enkelte Privates Misforstaaelse, ligesom jeg heller ikke havde nogen Tanke om, at man havde nogen Fortolkningsgrund at støtte

den paa. Skiøndt jeg efterhaanden mærkede, at en saadan Forholdsregel var temmelig almindelig, saa var dette dog ikke nok for at bevise, at den hidrørte fra en af Politiet gjort Fordring, og endnu mindre, at en saadan vilde finde Medhold i Cancelliet. Jeg troede snarere, at det var en af Vedkommende selv til deres egen Sikkerhed, navnlig i de Tilfælde, hvori de havde været bange for at være komne Forordningen for nær, indslaaet Vei, som især fandt Sted med Hensyn til Tidsblade, hvilke det blev almindeligt, at Politiemesteren, paa Vedkommendes Ønske, gjennemlæste i Correctur. Jeg fandt det endog umuligt, at hiin Forholdsregel kunde være paanødt de Vedkommende; thi naar en Bogtrykker, i det Øieblik han havde leveret det befalede Exemplar til Politiet, havde uddeelt det, og det endog i Mængde, saa vilde han dog i intet Tilfælde være udsat for nogen Tiltale efter Frdg. 27 Septbr. 1799 §§ 26 og 27. Det er saa meget mere forklarligt, at Sagen i den Række af Aar, hvori der slet ingen Tilbøielighed var til at sætte Trykkefriheden paa Prøve, ikke blev bragt til Klarhed for Almeenheden, som det Hele var et Mellemværende mellem Bogtrykkeren og Politiet, hvorom en Udgiver eller Forfatter ikke havde Anledning til at bekymre sig, undtagen i det da sjældne Tilfælde, at han frygtede for at see det standset af Politietilsynet, som han heller vilde paa sit Ansvar have bragt for Almeenheden.

Det skulde hænde sig, at Spørgsmaalet herom først kom under afgjørende Behandling omtrent et Aar efterat jeg havde faaet Sæde i Cancelliet. Umiddelbart efter at Danmark, som Følge af Fredsslutningerne med England og Sverrig af 14 Jan. 1814, havde erklæret Frankrigs Keiser Krig, begyndte Baggesen i et Blad, som han da udgav, „Søndagen" eller maaskee „den lille Søndag" (hvilket af disse to samtidige Blade det var, erinder jeg ikke) at offentliggjøre nogle af de heftige Artikler mod Napoleon, som han i mange Aar havdeført om med sig i sin Portefeuille. Dette vakte paa mange Steder stor Forargelse, og i Cancelliet blev der strax gjort Bevægelse om at foretage Skridt i den Anledning. Det blev yttret, at Politimesteren, ifder efter Rescr. 27 Apr. 1813 tillige var

bleven Justitiarius i Politiretten, til hvis Embede Tilsynet med trykte Skrifter ved Pl. 4 Apr. 1809 § 10 var henlagt, havde gjort Uret i at lade en saadan Artikel hengaae, og at Cancelliet ikke burde taale dens Fortsættelse. Da den franske Keiser, efterat Danmarks Konge havde erklæret ham Krig, ei kunde henregnes til de i Venskab med denne værende Magter, indsaaes det, at Tiltale efter Frdgs § 8 ei med Virkning kunde anlægges, men ved den Leilighed traadte den Mening frem, at det offentlige Tilsyns Myndighed til at standse et Skrift ikke nødvendig var bunden til dets Forfølgning ved Domstolene. Herfor søgte man Beviis deri, at Frdgs § 26 nævnte ikke blot et strafværdigt, men og ved Siden deraf et utilbørligt Indhold af et Skrift, som Hjemmel for dets Standsning og Indsendelse til Cancelliet, og at den derhos i almindelige Udtryk bemyndigede dette Collegium til i de Tilfælde, hvori det ei fandt Anledning til at hæve Beslaget, at foranstalte det videre Fornødne. Jeg bestreed af alle Kræfter denne Fortolkning. Intet forekom mig unaturligere, end at Forordningen i en af sine sidste Bestemmelser, der kun havde Udseende af at skulle tjene til at sikkre Overholdelsen af de alvorlige Straffebestemmelser, hvori den, efter dens Præmisser, vilde søge Værnet mod de med saa levende Farver skildrede Pressemisbrug, skulde, om ikke ganske have tilintetgjort disse omhyggelige Forskrifter, der træde frem som Forordningens egentlige Væsen, saa dog gjort dem saa godt som overflødige. I hiint Middel kunde jeg heller ikke andet end see en særdeles byrdefuld Form af den Censur, hvoraf Lovgiveren ikke vilde benytte sig, og Pressen vilde saaledes paa eengang være underkastet baade dette forhadte Forebyggelsesmiddel, og tillige en streng Straffelovgivning. Adskilligt andet af Forordningens Indhold syntes mig derhos at indeholde særlige og afgjørende Grunde mod den Fortolkning, man nu vilde give dens § 26. Hertil hørte det oven S. 96 berørte Forhold til Pl. 4 Dec. 1790, saa og Forordningens § 21, der baade udtrykkelig forudsætter det som noget sædvanligt, at et Skrift, i det Dieblik Paatale mod Forfatteren besluttes, allerede er i Forhandlernes

Hænder, og derhos ligesaa udtrykkelig indeholder, at det beslaglagte og paatalte Skrift igjen maa tilstilles Vedkommende, naar Forfatteren frifindes. Af de paaberaabte Udtryk i § 26 kunde jeg paa ingen Maade udlede nogen Berettigelse for en Myndighed til at undertrykke Skrifter, der ei egnede sig til Forfølgning ved Domstolene. Det vilde dog have været altfor løst, om denne saa mærkelige Myndighed, der, navnlig efter det Forhold, hvori samme vilde staae til det, der i Forordningen havde Skikkelse af Hovedindholdet, maatte behøve den klareste Hjemmel, skulde være henkastet i det i § 26 anbragte Ord utilbørligt. Dette kunde man derhos saa meget mindre tillægge saa stor Betydning som den Pleonasme, man derved vilde undgaae, dog findes flere Steder i Forordningen, saasom i § 13. De almindelige Udtryk „foranstalte det videre Fornødne", kunde, efter mit Begreb, ikke frembyde det mindste Skin af Hjemmel for en saadan Myndighed, men maatte blot betragtes som en Henviisning til § 21, der viser, hvad Cancelliet havde at iværksætte, naar det ikke fandt sig beføiet til at ophæve det af Politiet lagte Beslag. Forordningens § 27, der indeholder, hvorledes de i den foregaaende § med Hensyn til Hovedstaden givne Regler skulde anvendes paa andre Steder, bruger desuden Udtrykket „naar de (vedkommende Politiemestere) ansee noget Skrift at være lovstridigt", for at betegne, hvad § 26 havde betegnet med hiin Dobbelthed, hvilket yderligere modsiger den Betydning, man vilde tillægge denne.

Jeg bør bemærke, at jeg ved denne og flere lignende Leiligheder fornemmelig har maattet tye til min Hukommelse. Jeg er kun i enkelte Tilfælde i Besiddelse af mine Vota eller andet Manuscript til Oplysning om de af mig i Cancelliet behandlede Sager; og jeg har vel for nogle Aar siden, da jeg saa haardelig blev angreben for Plakaten 13 Mai 1814, ønsket at gjennemlæse mine Yttringer i fornævnte Sag, uden at jeg dog i mine daværende Forhold kunde tænke paa at gjøre nogen udførlig Meddelelse desangaaende, men disse vare den Tid ikke at finde. Jeg troer mig imidlertid sikker paa, at hvad jeg har meddeelt i alt væsentligt, navnlig og med Hen-

fyn til de Grunde og Modgrunde, der gjorde sig gjeldende, stemmer med hvad der foregik. Udfaldet blev iøvrigt, at jeg stod ene med min Mening, uagtet der ikke fremkom noget, hvori jeg kunde finde en Gjendrivelse af mine Grunde. Som Følge heraf blev den omhandlede Artikels Fortsættelse forbudt ved Cancelliets Resolution, og det blev tilkjendegivet Politiemesteren, at han ei burde have tilladt samme. Strax efter blev denne Embedsmand (Etatsraad R. L. Bagger) forsat til Borgermester i Kjøbenhavn, og da der fra hans Eftermand, der fik Navn af Politiedirecteur, og tillige blev, ligesom hans Formand i de sidste Aar havde været, Justitiarius i Politieretten, indkom et Forslag angaaende nogle Bestemmelser om Tilsynet med trykte Skrifter, gav dette Anledning til Gjentagelse af hiin Meningsulighed, der nu blev Kongen forelagt. Det var herved at den Kongelige Resolution 23 Apr. 1814, som blev kundgjort ved Canc. Pl. 13 Mai næstefter, blev foranlediget. Denne Anordning, der siden har spillet en saa stor Rolle i den danske Trykkefrihedshistorie, tiltrak sig til hiin Tid aldeles ingen Opmærksomhed, og jeg turde have været den Eneste, som den gik til Hjerte*). Det var allerede blevet en saa indgroet Mening, at Pressetilsynet havde den Myndighed, hvorom der var Tale, at de Fleste neppe fandt andet i Plakaten end en Beskyttelse for Bogtrykkerne og andre Vedkommende mod Politietilsynet, hvis det i enkelte Tilfælde maatte ville utilbørlig opholde dem, noget som dog ikke hidtil havde viist sig i Erfaring. Jeg for min Deel kunde iøvrigt ikke antage, at Kongen havde forkastet min Mening. Jeg holdt

---

*) Det med den Baggesenske Artikel Passerede gjorde og saare liden Opsigt. Den politiske Stemning bibrog uden Tvivl og til, at man fandt det i sin Orden, at det begyndte bittre Angreb paa Napoleon var standset. Dog indkom Baggesen i Sommerens Løb med en Besværing til Kongen, der, efter indhentet Betænkning fra Cancelliet, ikke fandt sig anlediget til at forandre dettes Resolution; men jeg var den Tid fraværende paa en Badereise, og kom saaledes ikke til at ytre mig over denne Anke.

tvertimod for, at han havde bifaldet den som Fortolkning, men derimod fundet, at at der burde gives Politiet en forøget Leilighed til at standse lovstridige Skrifter, dog uden at ville give dette Tilsyn eller det samme foresatte Collegium nogen endelig afgjørende Myndighed over hvad der kunde kundgjøres ved Trykken, noget der i alt Fald vilde have fordret en klarere Udtalelse, end der fandtes i den Kongelige Resolution. Der reiste sig iøvrigt i adskillige Aar intet Spørgsmaal om dens Forstaaelse. Man vedblev at kalde Politietilsynet Censur, og at erkjende dets Myndighed til at udslette hvad det ei fandt tilbørligt. Vel skete det enkelte Gange, at en Forfatter eller Bladudgiver henvendte sig til Cancelliet i Anledning af et Skrift, en Bladartikel eller et Udtryk, som Politietilsynet ei vilde tilstede, men det var i Almindelighed ikke for at besvære sig over at Samme urettelig skulde have tilegnet sig slig Myndighed, men kun for at bevirke Forandring i den Anvendelse heraf, som var gjort i det givne Tilfælde, hvortil der meentes ikke at have været tilstrækkelig Grund. Andragender af det Slags vare dog i hine Tider sjeldne; det var da hyppigere at man, skjøndt just ikke ofte paa Tryk, maatte høre ilde fordi man ikke viste Kraft nok i Benyttelsen af de Midler, som det Offentlige formeentlig havde til at afværge fornærmelig og forargelig Brug af Pressen *). For mit Vedkommende fandt jeg

*) I den udi Reskriptsamlingen anbragte Note til en Cancellie-Skrivelse af 7de April 1825 til Directionen for Universitetet og de lærde Skoler, og især i en anden Skrivelse til bemeldte Direction af 27 Sept. 1831, kan der sees Exempler paa, at der til hiin Tid stundom endog fra de Sider, hvorfra ellers Ordet pleier at føres mod enhver Indskrænkning i Friheden, gjordes Fordringer paa forhindrende Forholdsregler, som Cancelliet ikke fandt lovlig Hjemmel til at gaae ind paa. Dette anføres her ikke for at gjøre de Vedkommende nogen Bebreidelse; i de paapegede Tilfælde havde der virkelig fundet en Adfærd Sted, hvorimod det billig kunde ønskes at de Vedkommende kunde nyde en kraftigere og mindre besværlig Beskyttelse end den, der var at faae gjennem Domstolene; men de tillagde dog en i sig selv berettiget Side af Sagen en

det paa den Tid, Plakaten blev udgivet, aldeles uundværligt at opkaste et almindeligt Spørgsmaal om dens Forstaaelse og trænge paa sammes Besvarelse. Men efter adskillige Aar, hvori flere Forandringer vare foregaaede i Cancelliets Personale, havde min Fortolkning fundet Collegiets Bifald. Da havde der og viist sig en Retning i det offentlige Liv, som gjorde, at Sagen ikke kunde vedblive at henstaae uafgjort. Ved flere Retsdomme, navnlig ved Lands-Over- samt Hof- og Stadsrets Dom af 19 Jan. 1830 i en mod Magister Lindberg anlagt Generalfiskalsag, der blev stadfæstet ved Høiesterets Dom af 30 Juli s. A., antoges det og, at Plakaten ikke havde unddraget Domstolene den endelige Afgjørelse af hvad der lovlig kan kundgjøres, og efterhaanden gik dette over i den almindelige Bevidsthed, skjøndt der netop blandt dem, der talte Ordet for Friheden, vare Mange, som havde ondt ved at komme ud af den gamle Fordom, at Politiet, under Cancelliets Overbestyrelse, havde en Censors Myndighed.

Der var neppe noget, der saa meget bidrog til at berigtige Meningen om hiint Tilsyns sande Betydning, som en Række af Artikler i Dagen for 1834, hvori nuværende Generalprocureur Usfing paa en klar og eftertrykkelig Maade oplyste, at der, med Undtagelse af politiske Blade og forhen domfældte Forfatteres Arbeider, ikke tilkom Politiet nogen Myndighed til at undertrykke noget Skrift eller Blad videre end til dets Lovlighed kunde blive Domstolenes Afgjørelse underkastet, og at det kun var de Paagjeldendes Uvidenhed eller Svaghed, der fandt sig i Forandringer eller Udslettelser, uagtet de vidste med sig selv intet andet at have skrevet, end hvad de kunde troste sig til at forsvare for Retten. Disse Artikler bleve vel i Begyndelsen tagne Forfatteren meget ilde op af dem, der regnedes til de Liberale. Man antydede endog, at det var til Behag for Regjeringen, at han saaledes havde fordreiet Loven

---

Vægt, som ikke kunde tilkomme den i Forbindelse med de andre Sider, der og maatte tages under Overveielse ved det, der af Regjeringen kunde foranstaltes. See iøvrigt dog den senere Instrux 25 April 1833.

og deraf uddragt det Resultat, at de danske Borgere i det Hele havde en Frihed til at yttre sig over offentlige Anliggender, der kun var tilstaaet i faa andre af Europas Stater, og at Skribenternes egen utilgivelige Svaghed burde bære Skylden for, at den ikke havde baaret større Frugt for den statsborgerlige Udvikling. Hiin Antydning var ligesaa latterlig som uretfærdig; thi dersom Loven ikke virkelig gav og Regjeringen var sindet at beskytte den Frihed, som denne Forfatter forkyndte, saa vilde han ikke kunne have gjort Regjeringen en slettere Tjeneste, end ved at udbrede den Mening, at en saadan Frihed var berettiget. Dog, man kom snart tilbage fra hiin Vildfarelse og benyttede sig nu idelig af den Frihed, hvoraf man fra først af ikke vilde vide at sige. Allerede nogle Aar forud var der vaagnet en i mange Aar ukjendt Trang til frimodig Udtalelse over offentlige Anliggender. Dette skete derhos stundom med en Skarphed, som endnu vel ikke lettelig gik udenfor de lovhjemlede Grændser, men dog videre end man i den nærmest foregaaende Tid havde vovet*). Den vakte Deeltagelse for det offentlige Liv, der forhøiedes ved Provindsialstændernes Indførelse, men dog allerede havde viist sig nogle Aar tidligere, virkede i Forbindelse med det forandrede Begreb om Politietilsynets Myndighed og med de Erfaringer, der gjordes om Maaden, hvorpaa Domstolene fortolkede og anvendte Loven om Trykkefrihedens Grændser, til at styrke Forfatternes Drift og Mod til frie Ytringer over Statsbestyrelsen, der nogle Aar senere og udvidede sig til Statens Forfatning. Heraf opstod en Mængde Trykkefrihedssager, som

*) Et af de første Exempler fra hiin Tid paa en saadan skarp Kritik over Regjeringsforanstaltninger, var den, der i daværende Capitain Bloms i 1831 udgivne Skrift om Land- og Søemagten indeholdtes over vort Søeværns System, og som fødte adskillige temmelig stærke Stridsskrifter af sig. Det blev af den Mand, som da havde Politietilsynet, standset og indsendt til Cancelliet; men dette Collegium hævede strax Beslaget. Der forefaldt til hiin Tid flere Tilfælde, hvori Cancelliet var imod Trykkefrihedssager, som da vare under Spørgsmaal.

man ikke vilde have havt, saafremt det var blevet ved det Begreb om Politietilsynets Myndighed, der forhen havde gjort sig gjeldende, men det var kun fordi man da heller ikke vilde have havt nogen Trykkefrihed. Det var vistnok en meget uklar og fra mange Sider mislig Trykkefrihedstilstand, som traadte i Stedet for denne Tingenes Orden; men det blev dog opnaaet, at, paa de to nævnte Undtagelser nær, kunde intet hindres i at komme ud, som ikke af Domstolene fandtes lovstridigt*); og det er desuden en Kjendsgjerning, at en Regjeringen fjendtlig Presse netop under denne Trykkefrihedstilstand har faaet Leilighed til at udøve en udstrakt Indflydelse. Det er endog min Mening, at denne Green af Pressen, just ved de Baand, hvori den blev holdt, fik en Betydning, som den ellers ikke vilde have faaet.

Det havde noget Paafaldende, at en Forfatter skulde staae til Strafansvar for sit Arbeide, uagtet der var sat en Embedsmand, uden hvis Samtykke det ei kunde komme ud, førend Domstolene havde erkjendt dets Lovlighed. Dette var imidlertid en nødvendig Følge af at Politietilsynets Bedømmelse ei var en Censur, som Forfatteren var pligtig at underkaste sig, og den Fare, som den Enkelte løb, var et Offer, der maatte bringes, for at skaffe den frimodige Ytring Adgang. Det er just den Omstændighed, at alt hvad en Censor finder anstødeligt, i al Mag og uden videre Ulempe for de Paagjeldende kan tilbageholdes, der gjør, at han maa undertrykke Meget, som en Domstoel, der ellers maatte anvende Straf, vilde finde uskyldigt. Der vilde uden Tvivl heller ikke have været Tale om videre Forfølgning, naar de Vedkommende vare villige til at tilbageholde eller rette hvad Politietilsynet fandt nødvendigt, (cfr. Canc. Skr. 13 Jan. 1807 og den ved Circulære 10 Juni

*) Om de ganske enkelte Tilfælde, hvori Frederik den Sjette ved umiddelbar Resolution forbød en Artikels Optagelse eller Fortsættelse, eller endog en Materies Behandling i de offentlige Blade, er her ikke Tale. I intet af disse blev iøvrigt Cancelliets Betænkning indhentet, ei heller fandt noget af dem Sted i de sidste Aar af den forevigede Konges Regjering.

1834 kundgjorte Kgl. Resol. 6 f. M., Pl. 3 Jun. 1846 § 3). Men hertil vilde hiin Tids Forfattere ikke beqvemme sig, ligesom og Provindsialstænderne, med rigtig Opfatning af Tingenes Væsen, yttrede Frygt for, at en Bestemmelse af det Slags vilde føre til en factisk Censur *). Skjøndt nu hiint Strafansvar ikke kunde være ophævet ved Pl. 13 Mai 1814, naar ellers ikke hele Trykkefriheden ved samme skulde være ophævet med Hensyn til alle Skrifter, der ei vare over 24 Ark, saa fremstillede Forfatterens Forhold sig dog som mindre tilregneligt, end om han havde havt den forrige Frihed til aldeles paa egen Haand at kundgjøre sine Tanker. Hvis nemlig Skriftet eller Bladet var standset af Politietilsynet, saa var ingen Offentliggjørelse af dets Indhold fuldbyrdet, og det kunde derhos med Føie siges, at Forfatteren, stolende paa det Formynderskab, han i saa Henseende var undergivet, ikke havde iagttaget den Varsomhed, hvortil han havde været opfordret, dersom han selv havde været raadig over sin Meddelelse. Havde Tilsynet derimod ladet Skriftet gaae, saa kunde man sige, at den af Staten satte Embedsmands Ligegyldighed eller urigtige Bedømmelse nærmest havde Skylden, om noget Lovstridigt kom ud i Verden. Det var derfor naturligt, om Domstolene i at anvende Lovene viste langt mindre Strenghed end de vilde have viist, hvis det var blevet ved det rene Ansvarssystem, som de fra 1770 gjeldende Trykkefrihedslove havde hjemlet. Dette maatte vise sig ikke blot hvor der spurgtes om Straffens Grad, men og forsaavidt selve den paatalte Artikels Strafbarhed skulde bedømmes. Saaledes turde den Kraft, som Ansvarssystemet i sin Reenhed vilde kunne have havt, være svækket ved den fremmede Bestanddeel, der i 1814 blev indlemmet deri, og til samme Tid fik dog Pressen et Stof til Suk over Undertrykkelse, der vist kom Mange vel tilpas, og ikke fandt liden Indgang.

*) Roeskilde St. T. for 1844 S. XXIX., Viborger St. T. for 1846, S. LXVII.

Den daværende Trykkefrihedstilstand satte og fra flere Sider Regjeringen i en skjæv og fortrædelig Stilling. Naar nemlig et Skrift eller Blad af vedkommende Politieembedsmand var anholdt og Cancelliet tilstillet, saa kunde dette ikke lade Sagen falde uden paa en bestemt Maade at erkjende dets Tilladelighed. Dette blev da jevnlig i en seierrig Tone forkyndt af Forfatteren, og saavel af ham som af Andre benyttet som en Maalestok for hvad man kunde tillade sig, og hvoraf man naturligviis var tilbøielig til at gjøre en udvidet Brug. Hermed blev der og idelig forbundet Haan mod vedkommende Embedsmand, hvis vanskelige og fortrædelige Stilling derved blev vanskeligere og fortrædeligere, ja endelig saa utaalelig, at man hartad maatte undre sig over at Nogen vilde paatage sig samme. Dette burde naturligviis ikke afholde Cancelliet fra at hæve et af Politietilsynet gjort Beslag, naar der ikke havde været god Grund til samme; det var en Tidlang heller ikke saa ganske sjældent, at dette skete. Men hvor der virkelig var Spor af lovstridig Hensigt, maatte Cancelliet, som det saa eftertrykkelig og gjentagne Gange var indskjærpet med Kraft at holde over Trykkefrihedsloven, finde sig opfordret til at foranstalte Tiltale, om det end fandt det tvivlsomt, om der vilde udrettes noget, og det derfor heller havde ladet Sagen stiltiende henfalde, saafremt denne Vei ikke havde været tilstoppet. Det ligger iøvrigt i Trykkefrihedssagers Natur og bekræftes af andre Landes Erfaring, at Anklagemagten idelig vil komme i det Tilfælde at paatale Noget, som Domstolene, efter at den Tiltaltes Forsvar er hørt, ikke vil finde Grund til at fordømme; ligesom der og, hvor disse Sager gaae igjennem forskjellige Instantser, jevnlig møder Ulighed i det Udfald, Sagen faaer ved disse. Det er Mangel paa ret Begreb saavel om den særegne Natur af dette Slags Sager, som om det hele Forhold mellem den anklagende og dømmende Magts Opgaver, naar man troer, at den første lider et Nederlag ved at den Forfatter frifindes, som den har sat under Anklage. Imidlertid blev dog Antallet af de Trykkefrihedssager, der endte med Frifindelse, benyttet til Beviis paa en Tilbøielighed til at

fortrædige Pressen, og det var uheldigt, at dette Stof til Klager blev forøget ud over det, som Forholdets Natur ellers vilde have ført med sig. Det vil og let indsees, at, naar det allerede efter det Slags Sagers Beskaffenhed er vanskeligt at iagttage Eenhed i de Beslutninger, som desangaaende fattes, saa blev dette dobbelt vanskeligt ved deres Afgjørelse i et Collegium, hvori just ikke alle Enkelte havde samme Retning.

Jeg skal ikke gaae videre i at udvikle det hele uhyggelige Væsen, som Anvendelsen af Pl. 13 Mai 1814 førte med sig, men endnu større Ulempe havde man af det særdeles Baand, som Pl. 2 Oct. 1810 havde lagt paa den politiske Bladlitteratur. Det kan neppe feile, at denne Plakat er givet i Forudsætning af den Maade, hvorpaa Frdg. 27 Sept. 1799, §§ 26 og 27, den Tid blev anvendt. Saalænge det blev herved, havde det ingen synderlig Vanskelighed med dens Overholdelse. Men saasnart den rigtige Mening havde gjort sig gjeldende om Betydningen af det Politietilsyn, hvoraf Pl. 1814 havde givet nærmere Bestemmelse, opstod der de fortrædeligste Forviklinger. Cancelliet kom til det Resultat, at det var ved det offentlige Tilsyn at politiske Artiklers Optagelse i de dertil ikke privilegerede Blade skulde forebygges, uden at det af samme gjorte Forbud kunde blive Gjenstand for Domstolenes Paakjendelse. Pl. 2 Oct. 1810 indeholdt nemlig ingen Straffebestemmelse, ligesom det og, med Hensyn til det saare Ubestemte i Begrebet om Politik, vilde have været misligt og for den periodiske Presse ødelæggende, om sligt Forbud havde været omhegnet med Straf, hvilket ikke kunde indskrænkes til det, som var skadeligt, medens hiin administrative Myndighed kunde anvendes og blev anvendt med denne Indskrænkning. Hvad der gjaldt om selve Plakaten, maatte og gjelde om den udvidende Forklaring, samme havde faaet ved det Kongelige Rescr. 10 Apr. 1836. Da den politiske Dagspresse, ved den af Cancelliet fulgte Fortolkning, blev undtagen fra den almindelige Trykkefrihed, saa var det intet Under, at der reiste sig mange Stemmer derimod; i 1844 blev endog en Besværing herover indbragt for de jydske Stænder og af denne vedtaget.

Men ligesom jeg tør troe, at jeg som Kongelig Commissarius har under Forhandlingerne i disse Stænder beviist, at Cancelliet havde tilstrækkelig Hjemmel for sin Fremgangsmaade, maa dette og ansees erkjendt af de Roeskilde Stænder, ligesom det og fandt Kongens Bifald.*) Jeg skal derfor ikke længer opholde mig ved denne fortrædelige Sag. Kun skal jeg for mit Vedkommende gjøre to Bemærkninger. Den første er, at jeg aldeles ingen Deel har havt i Rsc. 10. Apr. 1836, der uden foregaaende Forestilling fra Cancelliet blev givet af Kongen samme Dag som de jydske Provindsialstænder første Gang bleve aabnede af mig som Kgl. Commissarius, og til min Overraskelse først blev mig bekjendt i Viborg. Jeg havde ventet, at Stænderne strax vilde have gjort en Modforestilling, men det skete ikke, ligesom man ei heller under nogen af de næstfølgende tre Stænderforsamlinger i at berøre Rescriptet yttrede noget om at Stænderforordningen derved var tilsidesat. Hvad jeg dernæst har at bemærke er, at den første Afgjørelse af det Spørgsmaal, om det Beslag, der blev lagt paa et Blad fordi det havde optaget en Artikel af politisk Indhold, kunde gjøres til Gjenstand for Domstolenes Prøvelse, ogsaa blev taget under mit Ophold ved de jydske Stænder, men at jeg derfor ingenlunde vil fralægge mig den deri antagne Lovfortolkning. Jeg havde nemlig vel hidtil ved enhver Leilighed søgt at undvige samme, idet jeg indsaae, at Hovedgrundsætningen i Trykkefrihedsloven derved fik en Rift, som let kunde gjøres større, og at det vilde fremkalde megen Klage. Men jeg kan dog ikke skjønne, at man, naar det kom til Afgjørelse, kunde faae noget andet Resultat, skjøndt jeg kunde have ønsket at en noget anden Form var bleven brugt, men hvorved jeg nu ikke skal opholde mig.

Jeg har, som foranført, vel fundet, at det blandede System, der blev udledt af Pl. 13. Mai 1814, i Frihedens Interesse var at foretrække det, der ved samme blev fortrængt, og jeg har derfor af alle Kræfter talt for sammes Vedligeholdelse, hvor

*) See om Sagen i det Hele Nye Coll. Tid. f. 1846 S. 401—408.

der har været Spørgsmaal om at gaae tilbage til det sidste. Men i og for sig har jeg dog fundet det saare uheldigt, og derfor ligeledes ved enhver Leilighed, der frembød sig, paa det eftertrykkeligste tilraadet at man aldeles gik tilbage til Frdg. 27. Spt. 1799 §§ 26 og 27, i disse Lovsteders rette Forstaaelse. Navnlig har jeg saavel under Forhandlingerne over Provindsialstændernes i 1840 indgivne Petition angaaende Ophævelsen af nogle paa Trykkefriheden lagte Baand, som i det Lovudkast til en ny Presselov, som det i 1844 blev mig paalagt at udarbeide, og i alle de Forhandlinger, som i Anledning af denne har fundet Sted, saavel i Cancelliet som i Statsraadet, baade førend dette Udkast kom til Stænderne, og efterat det var kommen tilbage i 1844 fra de Roeskildske og i 1846 fra de Viborgske Stænder, med Varme taget Ordet for Ophævelsen af Plakaten af 1814. Herved har jeg fremfor alt holdt mig til den Betragtning, der for mig er aldeles klar, og som jeg desuden snarest maatte vente at kunne gjøre gjeldende, at den havde udhulet og maatte udhule det Værn mod Trykkefrihedens Misbrug, som Strafansvaret skulde give. Men uagtet ogsaa Cancelliets Fleerhed deri var eenig, fandt det saaledes forelagte Udkast ikke i denne Henseende allerhøieste Bifald, ligesom jeg heller ikke kunde formaae Kongen til at tilbageholde det hele Lovudkast, hvilket jeg maatte ansee for det raadeligste, naar en saa almindelig attraaet, i sig selv saa velgrundet Afændring i den gjeldende Trykkefrihedstilstand ei kunde tilstaaes. Blandt andet, der laae mig tungt paa Hjerte, da jeg i 1844 atter havde at møde i Stænderne, var den Skjebne, bemeldte Lovudkast havde faaet, ikke det ringeste. Det var min fulde Overbeviisning, at det, naar det i det Væsentlige var blevet, som jeg med Bifald af Cancelliets Pluralitet havde foreslaaet det, vilde have fundet en god Optagelse i Stænderne, og at man da navnlig uden Vanskelighed vilde kunne have gjennemført det i Udkastet bestemte nye i sig selv velbegrundede Middel til Betryggelse mod den periodiske Presse (Cautionssystemet), der i det mindste vilde have betrygget mere end enten Pl. 13. Mai 1814 eller Pl. 2. Oct. 1810, hvilken sidste Plakats Ophæ-

velse Kongen havde bifaldet.*) Erfaring bekræftede og fuldkomment, hvad jeg saaledes havde forudsat. Vel var jeg langt fra at haabe, at en ny Presselov vilde være nok til at fordrive de Uveirsskyer, der alt da hang truende over Fædrelandet. Men ved Siden af andre velbetænkte Foranstaltninger turde dog en til de fornuftige og billige Ønsker svarende Presselov have kunnet bidrage til at forøge og styrke det liberal-conservative Partie, som den Tid viste sig baade i og udenfor Stænderne. Herved vilde navnlig en Aarsag være blevet ryddet af Veien, der syntes at holde mange oplyste og retfindige Mænd tilbage, der ellers fandt sig tilskyndede til at træde frem mod Dagspressens Fordreielser og andre Utilbørligheder. Der var og saa meget mindre Betænkelighed ved at forsøge, hvorvidt Pressen herved vilde kunne forbedres, som det dog var klart, at der i alt Fald Intet vilde være tabt ved at forlade den hidtil med saa liden Lykke indslaaede Vei.

I Mellemtiden mellem Sagens Behandling i de Roeskilder og i de Viborger Stænder havde Kongen ved den midlertidige Plakat 3. Juni 1846 § 2 gjort en ikke ubetydelig Lempning i Pl. 13. Mai 1814, ligesom denne samme Plakat og indeholdt en foreløbig Lempning i Pl. 2. Oct. 1810, der vel efter Udkastet selv skulde aldeles ophæves, men som det dog fandtes betænkeligt aldeles at give Slip paa, førend til den Tid, da det i Udkastet foreslaaede Cautionssystem kunde indføres. Uden

---

*) Som ovenfor bemærket havde jeg i Anledning af Stændernes Andragender i 1840 bestemt udtalt mig for Ophævelse af Pl. 13. Mai 1814, men jeg anbefalede den Tid ikke Stændernes lignende Andragende med Hensyn til Pl. 2. Oct. 1810. Det var mig aldeles klart, at det vilde være uden Nytte, blandt andet fordi det var utvivlsomt, at den daværende Minister for de udenlandske Anliggender af alle Kræfter vilde modsætte sig en almindelig Tilladelse for Bladudgivere til at behandle politiske Æmner; det var mig heller ikke tvivlsomt, at denne Frihed jo vilde blive benyttet paa en Maade, som vilde foraarsage heftige Besværinger fra nogle af de Stater, hvis Venskab var os vigtigt. (cfr. hvad jeg har bemærket Roesk. St. Tid. f. 1840 S. 3151—3152.)

Tvivl vilde begge Plakater omsider være blevne ophævede ved Sagens endelige Afgjørelse, hvis Christian den 8. havde oplevet samme. Men ligesom den endnu henstod uafgjort i 1848, da Døden tog denne Konge bort fra os, saaledes vilde det i intet Tilfælde have gjort det gode Indtryk, naar han omsidder havde givet efter for Stændernes indtrængende Forestillinger, som om han var kommet dem imøde med et Lovudkast, der paa den Tid, da intet Andragende forelaae i den Retning, havde indrømmet den Frihed, der billig kunde ønskes. Slige Indrømmelser, der gjøres efterhaanden draabevis og med tilsyneladende Uvillie, faae let Udseende af at være Regjeringen halvt afnødte, de finde derfor kun liden Paaskjønnelse og ere ikke uden Skade for Regjeringens Anseelse.*)

Naar man har villet tilskrive mig den forqvaklede Tilstand, hvori vor Trykkefrihed var kommet, saa er denne Klage ligesaa uforskyldt som saa meget andet, som man, tvertimod det der virkelig har tildraget sig, har paasagt mig. Medens jeg saaledes kan være ganske rolig ved denne Bebreidelse, er det derimod ofte faldet mig ind, om jeg ikke har gjort mit Fædreland en slet Tjeneste ved at fortrænge den Fortolkning og Anvendelse af Frdg. 27. Sptb. 1799 § 26, som forhen var igang, og ved senere at tage Ordet imod samme, naar der var Tale om paanye at gjøre den gjeldende. Men foruden at jeg kun har gjort, hvad jeg med klar Overbeviisning erkjendte for Pligt,

---

*) Man har i vore Stænders Historie flere Exempler paa, at det af disse Begjærte først efter gjentagne Andragender lidt efter lidt er blevet tilstaaet, uagtet det forekom mig saa vel begrundet, at det burde have været indrømmet inden nogen Begjæring derom indkom, eller dog paa det første Andragende, og da vilde have gjort en bedre Virkning. Som Exempler skal jeg blot nævne Pl. 21. Apr. 1840 og 6. Mai 1842 angaaende Postforsendelsen af Tidender og Tidsskrifter, og den længe tilbageholdte Erkjendelse af den Provindsialstænderne for Hertugdømmerne ved Loven af 28. Mai 1831 § 6 indrømmede Deelagtighed i Communalanliggendernes Behandling, der omsider blev givet ved Patent 5. Mai 1844 (hvorved iøvrigt Bib. St. Tid. 1844 S. 660—662 maatte efterlæses).

kan jeg ikke forestille mig, at en saa slet begrundet Fortolkning kunde have holdt sig under det Opsving, som Deeltagelsen i de almeene Anliggender fik i de sidste tyve Aar. Da jeg i 1814 traadte frem mod hiin Fortolkning, kunde det heller ikke falde mig ind, at en saadan Bestemmelse som den, der blev givet ved Pl. 13. Mai, vilde komme i Stedet, og ligesaa lidet er det min Skyld, at den uhyggelige, ja man kan gjerne sige, utaalelige Tilstand, der efterhaaanden udviklede sig deraf, ikke betimelig blev afhjulpen.

Ved denne Leilighed skal jeg endnu bemærke, hvorledes jeg ogsaa i det første Aar, hvori jeg havde Sæde i Cancelliet, og endnu førend jeg fik Anledning til at bekjæmpe den Fortolkning, der gjorde Polititilsynet til en Censur, havde søgt at løsne et andet paa Trykkefriheden hvilende Baand, den oven S. 77 og S. 114 S. 118 omhandlede ubetingede Forpligtelse til Forfatternes Navngivelse. En Mand, der vilde udgive et landsoeconomisk Tidsskrift (Kammeraad Drewsen), havde nemlig ansøgt om Tilladelse til deri at maatte optage anonyme Bidrag. Dette foranledigede mig til i en udførlig Betænkning til Cancelliet at udvikle det Unyttige og Skadelige i den tvungne Forfatternævnelse og opfordre Collegiet til at andrage paa Ophævelse heraf, naturligviis under saadanne Betingelser, at saavel Staten som enhver privat Paagjeldende stedse kunde finde en lovgild Mand at holde sig til. Men forsaavidt dette ei kunde opnaaes, foreslog jeg, at der maatte blive tillagt Cancelliet Bemyndigelse til at tilstaae enkelte Udgivere af periodiske Skrifter Undtagelse fra Forpligtelsen til i selve Skriftet eller Bladet at navngive hver enkelt Forfatter. Min Hovedindstilling fik vel ikke Kongens Bifald, uagtet den havde fundet større Understøttelse i Cancelliet end jeg havde ventet, men Kongen indrømmede dog ved Resol. 4. Marts 1814 Cancelliet den in subsidium foreslaaede Bemyndigelse, skjøndt under indskrænkende Bestemmelser, der vidnede om, at han vilde have den anvendt med særdeles Varsomhed. En saadan Bemyndigelse havde vel noget imod sig, forsaavidt den førte til en Undtagelse for Enkelte fra det almindelige Lovbud, men der opnaaedes dog derved det Gode, at der dannede sig

nogle enkelte agtbare Tidsskrifter, hvori Mænd, der vare for samvittighedsfulde til at omgaae Loven, kunde med lovlig Anonymitet, meddele deres Tanker over Anliggender, hvorved de, af maaskee meget gode Grunde, ikke vilde træde frem under Navn. Jeg skal blot anføre Maanedsskrift og siden Tidsskrift for Litteratur og Schouws „Dansk Ugeskrift", der indeholdt en Mængde værdifulde Arbeider, hvoraf vistnok adskillige ikke vilde være komne frem, saafremt ikke hiin Udvei havde været aabnet. Resolutionen blev efterhaanden mindre vigtig, da det blev mere og mere almindeligt, at Redacteurerne satte sig ud over Anordningens Bud, uden at bekymre sig om Dispensation, hvilket og det Offentlige oversaae. Denne uheldige Tilstand, at Loven byder noget, men at det uden al Skye offentlig tilsidesættes, finder endnu Sted, da det ved den provisoriske Forordning 24. Marts 1848 blev forsømt at forandre Frdg. 27. Sept. 1799 §§ 16 og 19. I det Stænderne forelagte Udkast til en ny Trykkefrihedslov § 6 var derimod denne Sag uden Tvivl hensigtsmæssig ordnet.

Det er iøvrigt bekjendt, at den franske Republik i sin nylig udgivne Presselov har med Hensyn til Journalartikler af et vist Indhold paalagt Forfatternes Navngivelse, og det under ganske egne meget uleiligende Bestemmelser. Saaledes have meget indsigtsfulde Mænd i en slig Forpligtelse meent at finde et Middel til at raade Bod paa den Pressenvaad, som de øvrige meget skarpe Lovbestemmelser ei formaae at betvinge, og dette er blevet erkjendt selv af Flerheden i de af almindeligt Folkevalg udgaaede Repræsentanter. Men jeg kan dog ikke troe, at hiint Bud lader sig overholde; til blot nogenlunde at holde det i Kraft vil der i al Fald udfordres en skarp inqvisitorisk Overvaagen, hvorpaa der neppe vilde være at tænke her i Landet; og om endda derved vilde udrettes noget for det endelige Formaal, turde være meget uvist.

IX.

Endnu skal jeg inden jeg gaaer over til den Deel af min Livsbane, der fornemmelig har været offret til Statstjenesten,

noget udførligt gjøre Rede for enkelte af mine Arbeider, der, skjøndt de først ere komne frem i denne Tid, dog ligge i Række med de tidligere og kunne betragtes som en Fortsættelse af disse. De indeholde derhos Grundanskuelser om Rets- og Statsvæsenet, der have havt en betydende, skjøndt sjeldent umiddelbar fremtrædende, Indflydelse paa min hele Virken baade som Forfatter og som Statstjener. Til min Meddelelse angaaende ethvert af disse Arbeider, skal jeg iøvrigt knytte nogle Bemærkninger.

Den første af bemeldte Arbeider er en Afhandling angaaende **Regjeringens Ret til at ophæve eller forandre Stiftelser, som private Mand have oprettet**, oplæst i Selskabet for Sandhed i Aaret 1801 og indført i Sammes Skrifter, hvorfra den siden er gaaet over i den Samling af Afhandlinger, som jeg under Navn af „Eunomia" har udgivet i Aarene 1815—1822, see 1ste Bind, Side 1—39. Det, der meest giver denne Afhandling nogen Betydenhed, er en udførlig Prøvelse, som jeg har forudskikket af de første Grunde, hvorpaa Eiendomsretten hviler. Herunder har jeg, som jeg troer, med afgjørende Grunde, gjendrevet de sædvanlige Naturretstheorier, der antage en absolut Raadighed, som de Enkelte skulde have erhvervet ved en eensidig Handling, hvad enten denne nu sættes i den blotte øieblikkelige Bemægtigelse af det, hvortil Alle af Naturen havde en lige god Ret, eller man kræver Tingenes Bearbeidelse og Dannelse. Derimod har jeg søgt den retlige Begrundelse af Eiendomsretten i den Betragtning, at den fornuftløse Verden ikke engang vilde kunne forskaffe de samlevende Mennesker den fornødne Underholdning, endnu mindre forsyne dem med Midler selv til en ringe Grad af Lykke og aandelig Udvikling, naar der ikke gaves den Enkelte et eget Stof, hvorpaa han kunde regne som Gjenstand for sin frie Virksomhed og som Middel til at opnaae sine fornuftige Hensigter, og at saaledes Eiendom er en nødvendig Betingelse for et retligt Samliv.*) Den i Samfundet, under Beskyttelse af

*) Af mine Grundbegreber om Eiendomsretten har jeg atter givet

dets Love og Indretninger, indførte Eiendomsfordeling maa det, hvis ikke den hele Retsorden skal kuldkastes, være Pligt for Enhver at agte, uden at man kan gjøre den Fordring, hvis Opfyldelse vilde være umulig, at et af Alle givet Samtykke skal oplyses. Imidlertid kan man gjerne benytte Tanken om et Forbund, hvorved Eiendomsretten skulde være indført, paa samme Maade som man gjør Brug af de ogsaa kun tænkte men ikke i Virkeligheden tilstedeværende Forbund, hvorved Statssamfundet skal være stiftet og ordnet, saaledes nemlig, at Eiendomsrettens Grændser bestemmes ved hvad der fornuftigviis kunde være vedtaget i Eiendomsforbundet, saafremt Overgangen fra det oprindelige Fælledsskab til Eiendom kunde være skeet ved fri Fordeling. Det vises, at der i Overeensstemmelse hermed ikke kan være Tale om en saadan absolut Eiendomsret, som de Retslærere forkynde, der forkaste den saakaldte uskyldige eller bedre uskadelige Nyttes Ret (jus innoxiæ utilitatis) ja endog Nødbrugsretten, paastaaende, at Agtelsen for en Andens Eiendomsret som en ubetinget Pligt maa foretrækkes for Livets Vedligeholdelse, der kun er en betinget. I Følge den Retsgrund, hvorpaa Eiendomsretten, som foranført, hviler, kan den ikke gaae ud paa at formene Andre det, hvorved Eierens Benyttelse ikke lider, endnu mindre kan den gjøres gjeldende i Strid imod et Menneskeliv. En saadan Udstrækning af Eiendomsretten kunde fornuftigviis ikke være vedtaget i den tænkte Overeenskomst om den fornuftløse Verdens Fordeling, men den udelukkende Eiendomsret maa træde tilbage, naar den i et givet Tilfælde ei kan forenes med et Menneskelivs Frelse. Ogsaa følger det af de Grunde, hvorfra Eiendomsretten maa hidledes, at den maa være de Indskrænkninger undergiven, som Samfundet, gjennem dets Love, maatte finde fornødne for at Sammes Formaal kan opnaaes. Heraf indsees det ligeledes, at der ei kan indrømmes Eieren en ubegrændset Ret til at anordne, hvorledes der efter hans Død skal forholdes

---

en sammentrængt Udvikling i den forannævnte Prøvelse af Grundlovsudkastet m. v. Side 26. ff.

med den Formue, som han efterlader sig. Vel bør Loven tilstaae ham Ret til uden for Livets Grændser gaaende Bestemmelser over hans Formue, fordi dette udvider Nydelsen af Eiendomsretten og i Forbindelse dermed ogsaa den Virksomhed og Lyst til at holde sammen, uden hvilken en fremskridende Tilstand i Samfundet ei vilde kunne finde Sted. Men allerede Valget af de Personer, til hvem han vil at hans Formue efter hans Død skal gaae over, kan dog underkastes Indskrænkninger til Fordeel for dem, der efter naturlige og i Samfundet erkjendte Forhold maatte kunne gjøre Regning paa at faae idetmindste en Deel af hans Efterladenskaber. Og paa ingen Maade kan det tilstedes ham at foreskrive saadanne bindende Regler for hans Eiendoms fremtidige Behandling, at det efterlevende Samfunds Ret til at føre sig disse til Nytte derved vilde ophæves. Heraf følger, at de Forskrifter, som han finder for godt at give, stedse maae behøve Hjemmel fra Statsmagtens Side, og at selv dennes Stadfæstelse ikke ubetinget kan betrygge de engang fastsatte Regler uforanderlig Gyldighed gjennem alle Slægtfølger. Imidlertid maa der iagttages en høi Grad af Vaersomhed i den Statsmagten saaledes tilkommende Myndighed til i de engang, i Medhold af en almindelig Lov eller af en særlig given Stadfæstelse, tagne Bestemmelser at gjøre de Forandringer, som under Forestillingernes og Forholdenes Omskiftning maatte findes ønskelige. Saavel for at Eieren kan nyde den meest sikkrede Frihed i Benyttelsen af sin Eiendom og derved opmuntres til en for Fremtid og Samtid nyttig Virksomhed, som for ikke at afskrække Borgerne fra at hengive deres Formue eller en anseelig Deel deraf til gavnlig Benyttelse for Mange, bør ingen Forandring skee i slige Bestemmelser, naar ikke sær vigtige Hensyn fordre dette. Kun naar Skadeligheden eller Unyttigheden af den trufne Bestemmelse er indlysende, kan den forandres, og Forandringen bør dog være saa indskrænket som muligt; i Særdeleshed bør, om end de af Stifteren valgte Midler kræve Forandring, dog Øiemedet opretholdes, hvis ikke allerede det maatte være i Veien for væsentlige Samfundsformaal. Som Exempel anføres, at det vel, da Fleerheden af

Landets Indvaanere forlod den catholske Kirke, blev nødvendigt at anvise det Meget, der var givet til denne og de med samme forbundne Indretninger, en forandret Bestemmelse, men at Formuen dog burde anvendes til Brug, der kom Givernes oprindelige Øiemed saa nær som muligt.

Forsaavidt Nogen maatte paaanke, at der ikke i Afhandlingen var trukket en bestemt Grændse for Eiendomsraadigheden hverken med Hensyn til Testationsfriheden eller i andre Henseender, bemærkedes, at man kun behøvede grundig at undersøge hvilketsomhelst Forhold i den moralske Verden, for at overbevise sig om, at almindelige Grundsætninger ikke ere nok til at ordne det, naar man ikke ved Anvendelsen understøttes af en sund praktisk Takt, forenet med en redelig Villie.

Jeg havde til hiin Tid Leilighed til at erfare, at min Afhandling havde gjort et ugunstigt Indtryk paa nogle alvorlige tildeels høitstaaende Mænd. Men jeg tør troe, at disse kun lidet havde gjort sig bekjendte med Afhandlingen selv, hvorimod de uden Tvivl ved Overskriften og et flygtigt Indblik i Indholdet eller en løs Fortælling om hvad jeg havde lært, vare bragte til at antage, at jeg havde talt Ordet for letsindig Behandling af den Formue, som Nogen havde hengivet til offentlig Brug. Jeg er i al Fald vis paa, at saa meget de end stode paa testamentariske Anordningers Ubrødelighed, vilde de dog, naar det kom til Anvendelsen, ikke misbillige enhver saadan Forandring. De kunde ikke andet end finde det i sin Orden, at, saaledes som allerede berørt, ved Reformationens Indførelse, de til den Kirke, der nu ikke længere var Folkets, gjorte Gaver enten gik over til den nye Kirke, eller, da denne ei selv behøvede alle den ældre Kirkes Skatte, bestemtes til saadanne almeennyttige Formaal, hvorfor og den catholske Kirke virkede ved Hjelp af sine Midler, navnlig Underviisning, Syges og Trængendes Forsørgelse og Pleie. Ei heller ville de kunne misbillige at Frdgn. 23. April 1781 § 27 havde erklæret alle Villiestilkjendegivelser for ugyldige, der kunde være i Veien for Landets Velfærdssag, Jordfælledsskabets Ophævelse. Det har ligeledes uden Tvivl i det Hele fundet Billigelse, at

Regieringen har fremmet Afløsningen af Naturalstiender, uagtet forsaavidt disse ved testamentariske Anordninger vare overdragne en eller anden Stiftelse, saa og at (hvad der iøvrigt var nogen mere Tvivl undergivet) Jorder, der vare skjenkede Kirker, Embeder eller andre Stiftelser, ere blevne afstaaede deels mod Capital deels mod fast aarlig Afgift., forsaavidt dette er skeet under saadanne Betingelser, at Stiftelsernes Tarv er behørig blevet iagttaget og sikkret. Men naar man ved alle slige Leiligheder eller dog ved nogle af disse ikke kan andet end anerkjende Regieringens Berettigelse til at gribe ind i det, der var fastsat ved testamentariske Anordninger, saa man det endog være tilfredsstillende, at de Retsgrunde, der hjemle slig Indgriben, udvikles og derved tillige Grændserne erkjendes. At disse ikke ere saa nøie afpælede, at Misgreb blive umulige, er sandt nok, men da nu engang de menneskelige Vilkaar ikke tilstede en saadan nøie Afpæling, (hvilket ogsaa viser sig med Hensyn til andre ligesaa vigtige Forhold), saa kan denne Klage ikke komme i videre Betragtning. Iøvrigt har der vist nok af og til været givet Tilladelse til Afvigelse fra Familieanordninger, som ikke fortjente Billigelse, men saadan Afvigelse finder heller ikke Medhold i den af mig udviklede Lære, der ingenlunde kunde hjemle den Eftergivenhed for Enkeltes Ønsker og Interesser, som ikke sjeldent er blevet udviist. Jeg vilde dog uden Tvivl tildeels have kunnet forebygge den Mistydning, min Afhandling i sin Tid fandt, hvis jeg skarpere havde udtalt mig om de Grændser, inden hvilke Statsmagten ved foranførte Leiligheder burde holde sig. Men dette laae ikke i min Hensigt, som nærmest var at hævde selve Berettigelsen mod de Indvendinger, der til den Tid jevnlig traadte frem, ligesom jeg da ikke var bekjendt med de mange enkelte Forhold, hvori slige Anordninger vare blevne forandrede, eller dette dog var kommet under Spørgsmaal. Imidlertid havde jeg allerede i 1801 klart nok udtalt Grændserne i deres Almindelighed, og i den nye Bearbeidelse, som jeg foretog i 1815, er dette yderligere skeet, dog uden at jeg vilde omarbeide Afhandlingen skaledes, at den

tabte sit oprindelige Præg. Adskilligt, der kan veilede ved de almindelige Reglers Anvendelse, har jeg andetsteds udviklet.*)

I en senere Tid var Stemningen mere blevet for at tage det let med Forandringer af det omhandlede Slags end for derved at gjøre sig overdreven Betænkelighed, og jeg er derved blevet opfordret til stærkere at udhæve Begrændsningen. I de jydske Stænder for 1840 blev min Lære paaberaabt for at begrunde et Andragende om en almindelig Tilladelse for Besiddere af Lehn og Stamhuse til at sælge det dertil hørende Bondergods, og jeg tog, som Kongelig Commissarius, deraf Anledning til at vise, at denne ikke kunde føre til en saadan Tilladelse i den Almindelighed, hvori den var bragt i Forslag.**) Dette var dog, som og mit Foredrag viste, ingenlunde fordi jeg ubetinget var imod saadan Afhændelse, men jeg fandt det da fremkomne Andragende i den Skikkelse, hvori det var fremkommet og de Motiver, som derfor vare anførte, uantageligt, og kunde i min Stilling, ikke indlade mig paa at forklare, under hvilke nærmere Betingelser det efter min Overbeviisning kunde fortjene Bifald, idet jeg ingenlunde var sikker paa, at Regjeringen, selv under slige Betingelser, vilde være gaaet ind derpaa. Senere har jeg i min Embedsstilling i Cancelliet og som Statsminister taget Ordet saavel for enkelte ansøgte Tilladelser til slig Afhændelse, under Betingelser, hvorved der blev sørget for alle Vedkommendes Tarv, som og for at der, saaledes som det skete ved Kongl. Resolution af 9de Juli 1846***), gaves en almindelig Udsigt til slig Tilladelse, og det saaledes, at Afhændelsen blev fuldkomnere end den, der i de enkelte Tilfælde hidtil var bleven hjemlet; jeg vilde endog have været villig til at gaae noget videre end bemeldte Resolution,

---

*) See Haandbog over den danske og norske Lovkyndighed, 3. B. S. 544—548; 551—553.

**) See Viborg Stændertidende for 1840, Side 2693—2695, 2801, 2807—2809.

***) See nye Collegialtidende for 1846 Side 548 og 591—592.

der dog gjorde det Meste og Vigtigste af hvad der retfærdigt kunde gjøres. Derimod har jeg paa ingen Maade kunnet givet min Stemme til de Forslag, der paa den den 29. Juni sidstleden sluttede Rigsdag bleve gjorte om en Tilladelse for Lehns- og Fideicommisbesiddere til at foretage sligt Salg, uden at der blev sørget for at Efterkommerne fik tilbørligt Vederlag. Dette Vederlag maatte iøvrigt, efter hvad jeg gjentagne Gange udtalte, begrændses ved den paa Bøndergodset hvilende Fæstetvang, og vilde saaledes ikke være til Hinder for at Fæsterne kunde erholde Eiendom over deres Steder til en Priis, der stod langt under den Værd, disse som frie Eiendomme, vilde erholde. Jeg fandt endog at Forslaget, saaledes som det blev vedtaget i Landsthinget, indeholdt en ubillig Tilsidesættelse af disses Tarv, og lettelig kunde af en Lehns- eller Fideicommisbesidder benyttes saavel til Fæsternes som til de tilkommende Lehns- eller Fideicommisbesidderes store Skade. Jeg vilde derfor, hvis et Tredie ikke havde været muligt, heller have stemt med Folkethinget, der vilde, at dog Fæsternes Tarv herved skulde tages i Betragtning, men dersom ikke Sagen for Tiden var bortfaldet derved, at Thingene ei kunde komme til Enighed, vilde jeg dog ikke i nogen af dens Skikkelser have givet den min Stemme. Iøvrigt antager jeg, at Aarsagen hvorfor saa mange af Landsthingets Medlemmer, med hvem jeg ellers mere sympathiserer, end med dem, der vare paa den anden Side, fandtes saa uvillige til at indskrænke den omhandlede Afhændelse til Fæsterne, laae deri, at de i en saadan Indskrænkning saae en Erkjendelse af Fæsternes Ret til at erholde Eiendom over deres Gaarde for en nedsat Priis. Intet kunde vistnok være længere borte fra mig, end at indrømme noget Saadant, eller nægte den, der med Eiendomsret besidder Bøndergods, Ret til ogsaa at afhænde det til andre, naar det er fæstledigt, eller, dersom Nogen vil kjøbe det, uagtet han først efter Fæstets Udløb kan faae Raadighed over samme. Dette vilde nemlig være at krænke en uimodsigelig Eiendomsret, men da Lehns- og Stamhuusbesiddere ingen Ret have til at sælge, skeer der dem ingen Uret ved at dette kun tilstedes, naar det kan skee uden Afbræk

for den Afgang, som de bestaaende Forhold dog give Fæsterne til frem for Andre at erhverve de Gaarde, som de have i Fæste, ligesom der heller ikke var Tale om at nogen Lehns- eller Stamgods-Besidder skulde stilles ved disse uden imod det Vederlag, hvormed han selv fandt sig tilfreds. Hertil kan endnu føies, at Leiligheden til at misbruge den omhandlede Tilladelse til de øieblikkelige Lehns- og Fideicommisbesidderes Fordeel paa Efterkommernes Bekostning vilde forøges og det i høi Grad ved et Forslag, der tilstedede, at Godset endog en masse kunde sælges til hvem det skulde være. Det bemærkes endnu, at ligesom de forhen givne særlige Tilladelser ikke tillod de bortfæstede Gaardes Afhændelse til andre end Fæsterne, saaledes gjorde Resolutionen 9 Juli 1846 det blandt andet til Betingelse, at Afhændelsen var til Bondestandens Gavn *).

Det er og blevet mig forekastet, at Eiendomsretten i det Hele, efter mine Begreber om dens Oprindelse og Natur, ikke fik den Fasthed, som man kunde ønske. En anseet Retslærer har meent, at den Overeiendomsret jeg havde tillagt Statsmagten kunde let føre til den private Eiendoms Tilintetgjørelse; men jeg har forlængst særlig svaret denne Forfatter **). Iøvrigt kan jeg meget vel begribe, hvorledes man fra en vis Side kunde ønske, at Eiendomsretten havde en saa absolut Character, som den, der vilde flyde af visse Theorier om dens naturlige Begrundelse. I Særdeleshed kunde man for nærværende Tid være tilbøielig til at skærpe Eiendomsbegrebet, for saa meget desto bedre at kunne holde igjen imod de Farer, hvormed det trues af de overfladiske Forestillinger om Samfundsforholdene, der i den senere Tid have faaet saa stor Magt

*) Jeg har vel her benyttet mig af Leiligheden til at udtale mig over den Deel af Spørgsmaalet om Lehns- og Fideicommissers Opretholdelse, som maaskee kan ventes snart at komme under Behandling. Men jeg har saa meget mindre her villet indlade mig paa alle Sagens Sider, som min Prøvelse over Grundlovudkastet S. 436—446 allerede indeholder mine Tanker over de vigtigste af disse.

**) See Haandbog 3 B. Side 48 ff.

til at indvirke paa dens Ordning. Men man vilde dog forfeile Maalet, hvis man vilde søge de Vaaben, hvormed man vilde gjøre denne farlige Retning Modstand, i hine Eiendomstheorier. Foruden at de i deres Begrundelse ikke kunne taale en alvorlig Prøvelse, ville deres Resultater, naar de opfattes i deres Heelhed, findes saa upraktiske og tildeels saa stridende imod den sunde Menneskefølelse, at de paa Grund deraf ei kunde gjøre sig gjeldende. Forsaavidt de skulle føre til at give Eiendomsretten den Udstrækning, at det endog blev Brøde, hvor et Menneskelivs Frelse krævede det, at tilegne sig, ja selv blot øiebliklkelig benytte en Ting, der er i en Andens Eiendom, saa er det dog kun enkelte Naturretslærere, som ere gaaede saa yderlig, og selv disse erkjende, at Statens Love bør mildne denne Naturrettens Haardhed. Men hvad der meest fremkalder Ængstelse og Betænkelighed, er den Indgriben i privat Eiendom fra Lovgivningens og Statsregjeringens Side, der indbefattes under den lidet heldige Benævnelse „Statens Overeiendomsret". Jeg er sandelig ikke den, som har mindst Skye for de Misbrug, hvorfor denne Myndighed er udsat, og denne min Følelse har faaet fornyet Styrke i de senere Tider. Men ligesom man dog ikke er istand til nedbørlig at begrændse en de Enkelte tilkommende ubetinget af Samfundet uafhængig Raadighed over hvad der er faldet i deres Lod, saaledes vilde denne ubetingede Raadighed, tænkt i sin fulde Udstrækning, være en det hele Samfundsforhold forstyrrende Uting. Maatte en saadan anerkjendes, saa vilde endog det hele indbyrdes Samqvem imellem Statens Borgere beroe paa, om Grundeierne fandt for godt at indrømme Vei over deres Grunde, og da vilde enhver Eier kunne gjøre Bestemmelser, hvorefter hans Eiendom til evige Tider skulde anvendes paa en Maade, som var eller i Tidens Løb kunde gjøre den aldeles unyttig. Ei heller gives der nogen Mulighed i ved almindelige Begreber saaledes at begrændse hiin Statsmagten tilkommende Myndighed, at Faren for Misbrug ophæves. Det er derimod ved en rigtig Opfatning af de forskjellige Forhold, hvori der kan blive Spørgsmaal om den pri-

vatte Eiendoms-Raadigheds Begrændsning med Hensyn til det Almindeliges Tarv, at man kan træffe det rette Maal. Den hele virkelige Eiendomstilstand er iøvrigt gjennemtrængt af en Mængde Indskrænkninger i Eierens Raadighed, der deels hidrøre fra strevne Love, deels fra naturlige Forudsætninger for hans Eiendomsret. Det er i Særdeleshed faste Eiendomme, Jorder, Skove, Bygninger, der deels igjennem Beskatningen, deels i mange andre Maader, ere betydelige Indskrænkninger undergivne, og som ikke sjeldent ligefrem fratages Eieren mod en Godtgjørelse, hvormed han, hvis hans Villie var eneraadende, ikke vilde være nøiet. Ligesom meget heraf er grundet i en ubestridelig Nødvendighed, og ligesom en Mængde af hine Indskrænkninger staae i Forbindelse med andre Medlevendes velbegrundede Rettigheder, saaledes skeer der aldeles intet virkeligt Indgreb i Eierens Ret ved de Baand, som Lovene ellers have lagt paa hans Eiendom forinden han erhvervede samme. Hvad der end kunde indvendes mod de betydelige Indskrænkninger, Lovene have underkastet Skoveiendom, hvis der var Tale om nu at indføre dem, eller mod Forpligtelsen til at bortfæste Bøndergods, naar den ikke allerede havde en fast Begrundelse, saa kan der dog ikke være mindste Krav fra de nuværende Eieres Side paa at deres Eiendommes Værdie skulde forhøies ved Løsningen af disse Baand. Men saa betænkelig man end maa være ved at underkaste Raadigheden over de faste Eiendomme nye Indskrænkninger, saa kan dette dog heller ingenlunde ubetinget undgaaes. Ogsaa med Hensyn til den rørlige Formue finder ikke faa Indskrænkninger Sted. I ingen Stat ere Borgerne aldeles ubundne i Omsætninger og Contracter, og ligesaa lidt kunne de være frie for ogsaa af deres rørlige Formue at udrede Bidrag deels til det almindelige Statssamfund, deels til de mindre Samfund, hvori dette er afsondret (Communer). Mange af hine Indskrænkninger hidrøre dog fra en mindre udviklet Samfundstilstand og en skjæv Opfatning af de Love, hvorefter Bevægelserne i de indbyrdes Omsætninger rette sig, og jo mere Samfundet skrider frem, jo mere Oplysning og sund Frihedsfølelse udbreder sig,

jo mere kan og bør Staten frigjøre den private Eiendomsraadighed for slige Baand. Da Eiendomsretten er til for at give Enhvers fri Virksomhed et Stof, hvorpaa han kan regne, som Middel for sine forstandige Hensigters Opnaaelse, saa maa det findes urigtigt, naar Borgerne deri hindres ved Indskrænkninger, som ikke vigtige offentlige Hensyn gjøre fornødne. Det har og meget ofte, ved Erfaring og nøie Prøvelse, viist sig, at det Onde, som man ved indskrænkende Love har villet forhindre, tvertimod derved fremmes, hvilket t. Ex. er Tilfældet med Aagerlovene med Forbud mod Indførsel, Udførsel og andre Baand paa fri Omsætning, med Priismaxima, og deslige Foranstaltninger. I denne Retning har jeg blandt andet udtalt mig ved adskillige Leiligheder, hvor man, ved at slutte sig til de Begreber og Grundsætninger, som jeg i oftmeldte Afhandling havde opstillet, har villet retfærdiggjøre Sætninger, som, efter min Overbeviisning, vilde forstyrre den frie Nydelse, som Borgerne i Almindelighed bør have af det de erhverve, og derhos ofte fra flere Sider træde i Veien for Opnaaelsen af de Øiemed, for hvis Skyld Indskrænkninger skulde skee. Jeg skal i denne Henseende gjøre opmærksom paa Jurid. Tidsskr. 15 B. S. 200—251, hvor jeg udførlig har gjennemgaaet en Afhandling i et i Christiania udkommet Tidsskrift, hvis skarpsindige Forfatter havde søgt at godtgjøre, at enhver tosidet Contract, hvori det af vedkommende Dommer findes, at det billige Forhold mellem de gjensidige Ydelser ikke er iagttaget, bør være uden forbindende Kraft. For at begrunde denne Sætning havde han paaberaabt sig, at der ikke gives nogen ubetinget enten ved Bemægtigelse eller Bearbeidelse erhvervet og fra Mand til Mand overgaaet Eiendomsret, men at Eiendomsretten maa hente sin Gyldighed fra Menneskehedens sædelige Formaal, der kræver en forholdsmæssig Fordeling af den udvortes Verden, hvori det sædelige Liv skal yttre sig. Heraf meente han nemlig, at det var en Følge, at den, som er i Besiddelse af det, en Anden trænger til, er pligtig, til at afstaae det til denne, naar det kan skee uden Opoffrelse af andet end den tilfældige Leilighed, som der var til at gjøre sig

Fordeel af den andens Trang; at han, hvis han dertil var uvillig, maatte kunne tvinges; og at den, der i sin Forlegenhed har indgaaet en Overeenskomst om et ubilligt Vederlag, kunde faae denne som retstridig ophævet, og den ubillige Medcontrahent straffet m. v.

Med disse Paastande, hvilke Forfatteren ogsaa søgte at fremstille som overeensstemmende med den danske og norske Lovs Grundsætninger, forbandt han derhos andre ligesaa betænkelige, der alle gik ud paa, at Alt, hvad der angaaer Borgernes gjensidige Overeenskomster om Mit og Dit, bør af Domstolene afgjøres i Overeensstemmelse med hvad Grundformaalet for Eiendomsretten tilsiger. Vel maatte jeg inden *en vis* Grændse dele Forfatterens Stræben efter at frigjøre Retfærdigheden for de abstracte formelle Begrebers Herredømme, hvori den sande Ret, det moralske Formaal for den hele Retsorden, saa ofte gaaer til Grunde, og derimod at bringe den levende umiddelbare Anskuelse af det givne Tilfælde i dets Forhold til Retsideen til at herske. Men jeg fandt dog at han drev denne Stræben til en Yderlighed, hvori den vilde være mere fordærvelig end den stive Klæben ved det almindelige Begreb, der udgjør den modsatte Yderlighed. Jeg udviklede, at Eiendomsrettens sande Formaal ingenlunde taaler at den gjøres saa løs som hiin Forfatter meente, men at Samme tvertimod fordrer at den Enhver anviste Eiendom, hvor ikke sær vigtige Grunde kræve en Lempning, sikkres ham som et udelukkende Stof for hans frie Raadighed. Ved denne Leilighed har jeg og fremstillet det Upraktiske og Hensigtsstridige i en Mængde af de Skranker, som en Deel Lovbestemmelser have sat for Contractsforholdene *). Ligeledes har jeg der udladt mig over

*) Om en af de betydeligste af hine Indskrænkninger, den, som binder Renterne til en vis Størrelse, har jeg dog ikke der ubetinget yttret at den burde ophæves, idet jeg har fundet, at hvis Forholdene give Udsigt til en høiere Rente end den sædvanlige, kunde den lovbundne Rentes Afskaffelse fremkalde en Masse Opsigelser af Capitaler, staaende i faste Eiendomme, hvilket i betydelig Grad kunde

[illegible] i Fichtes „der geschlossene Handelsstaat" fremsatte og ovenfor (S. 89—90) berørte System, hvortil og Norges navnkundige Philosoph Treschov tildeels havde sluttet sig. Det var iøvrigt, som jeg og der tilkjendegav, just fordi den ovenmeldte Afhandling gik ud fra de samme Grundbegreber om Eiendoms-

---

nedsatte visses Værdie. Men jeg har dog tydelig udtalt, at jeg fandt en lovbestemt Rentefod i sig uhensigtsmæssig og heller ingenlunde ansaae det for afgjort, at dens Ophævelse vilde i mærkelig Grad medføre hiin skadelige Følge. Det var fornemmelig fordi jeg paa ingen Maade kunde lade hiin Forfatters Slutning gjelde fra foranmeldte i vore og næsten alle andre Love antagne Indskrænkning til en vilkaarlig Grændse for andet Vederlag i contractmæssige Forhold, at jeg maatte vise, hvor stor en Forskjel, der dog var imellem Tilfældene (see l. c. S. 232—238). Hvad jeg senere i de Roeskilde Stænder har ytret i Anledning af et Forslag om Aagerlovens Ophævelse (St. Tid. for 1838, S. 563—565, 573—574; for 1840, S. 2531—2536, 2620—2626) gik og kun ud paa, at udvikle de Betænkeligheder, der fra hiin Side kunde haves mod at indføre en fri Rentefod, og skjøndt jeg antager, at disse ikke ere uden Vigtighed, saa var det ikke saa meget for den Vægts Skyld, jeg selv tillagde dem, som fordi jeg vidste, at mange Eiendomsbesiddere, især de mindre, ængste sig for en saadan Lovforandring, som og fordi jeg ikke antog Regjeringen stemt for at gaae ind derpaa, at jeg fandt mig pligtig til at fremstille den Side af Sagen, som kunde opvække Tvivl mod Forslaget, uden dog bestemt at udtale mig mod samme. Det opnaaede, som bekjendt, heller ikke Pluralitet i den Roeskilder Stænderforsamling, og der vilde endnu mindre have været Udsigt dertil i den Viborger, hvis Nogen der havde villet bringe det frem. I Norge er man siden gaaet den Mellemvei at tilstede fri Rentefod for al Gjeld efter Haandskrifter, der et ere forbundne med Sikkerhed i faste Eiendomme, og hvorfor Betalingstiden ei er sat fjernere end 6 Maaneder (Lov 8 Septbr. 1842). Det var og aldeles min Mening, at det egentlig er med Hensyn til hypothekarisk Gjeld i faste Eiendomme, at der kunde være grundet Tvivl om Tilraadeligheden af at gjøre Rentefoden frie. Men det er dog Spørgsmaal, om Øiemedet ikke forfeiles, naar man holder Renten bunden for dette Slags Gjeld, medens man iøvrigt giver den frie, hvorved Capitalister fristes til at foretrække anden Anvendelse af deres Capitaler.

retten, som jeg, at jeg fandt mig opfordret til at tage Ordet mod de efter min Overbeviisning vildfarende Meninger, som en anseet Forfatter deraf havde udledet.

Ogsaa i Stænderne, hvor jeg har havt megen Anledning til at træde frem mod Forslag, der gik Eiendomsretten for nær, har jeg søgt at tilbagevise, hvad der kunde give Skin af, at slige Forslag lode sig begrunde ved min Eiendomstheorie. Da der saaledes under de Forhandlinger, som i 1844 fandt Sted i Østifternes Stænderforsamling i Anledning af et Forslag, der gik ud paa at de store Eiendomsbesiddere skulde tvinges til at afstaae nogle af deres Eiendomme, mod en vilkaarlig bestemt Erstatning, blev til Fordeel herfor anført, at Arbeidsklassen har en Ret til at leve og leve paa en passende Maade, og at Eiendomsretten maa være denne Ret underordnet gik jeg dette imøde med følgende Yttringer (Side 3382—3384):

„Det er vistnok, at Formaalet med Eiendomsrettens Indførelse, dersom man kunde tænke sig, at den var bleven indført ved en fri Beslutning, er, at den udvortes Verden kan blive benyttet og bearbeidet til Underholdning for talrige Slægter, give dem de Livets Behageligheder og Beqvemmeligheder, berede dem de Nydelser og det forædlede Liv, hvortil det borgerlige Samfund, selv paa dets laveste Trin, frembyder saa mange Midler, som vilde savnes, naar der ikke fandt Eiendomsret Sted, og et borgerligt Samfund, som beskyttede den. Det er ogsaa vist, at der ingen Eiendomsret gives, som ikke er Samfundets Raadighed underkastet, at Samfundet, som beskytter den, maa være berettiget til at kræve de Bidrag, som behøves til Vedligeholdelsen af de Indretninger, uden hvilke det ikke kunde udøve sin beskyttende Magt. Det er ligeledes klart, at Staten maa være beføiet til at gjøre saadanne Indskrænkninger i Eiendomsretten, som ere aabenbart fornødne, for at Eiendommen kan blive benyttet i Overeensstemmelse med dens Formaal. Men der gives vistnok i de fleste Stater langt flere herpaa beregnede Indskrænkninger, end der i sig kan ønskes, saa at der snarere bør virkes hen til, at disse Indskrænkninger under Samfundets Udvikling kunne hæves og en større Raa-

[Myn]dighed over Eiendommen indrømmes, end til at betynge denne med nye Baand. Imidlertid staaer i Principet en saadan Myndighed fast, ligesom der ogsaa ofte bliver Spørgsmaal om, [h]eraf at gjøre Brug. Fremdeles maa der med Hensyn til den Ret, som Enhver har til at fordre nødtørftigt Udkomme mod at arbeide, og til de Farer, som Samfundet vilde være underkastet ved Individer, som aldeles ikke kunde ernære sig, paaligge den Formuende en Forpligtelse til at afgive Noget til de Fattiges Underholdning.*) Men ganske forskjelligt fra

*) Nogle, der synes at stikke dybt i Communismen, have vel fundet det nødvendigt at indskrænke de Uformuendes Krav paa det øvrige Samfund til et Slags Fattigforsørgelse, men paastaaet, at der ei blot, saaledes som hidtil antaget, bør sikkres dem nødtørftigt, men, med den ovenpaapegede Stænderdeputerede, et passende Udkomme. Forskjellen i disse Udtryk kunde synes mindre væsentlig; thi selv Begrebet om Nødtørft kan og skal dog ikke tages i en aldeles absolut Betydning, og under Samfundets større Udvikling og stigende Velvære bør uden Tvivl den Hjelp, der ydes den Trængende, faae en noget større Udstrækning end forhen, især naar Forholdene ikke give Anledning til at frygte for, at en fordærvelig Forøgelse af de Almissesøgendes Tal vilde fremkaldes ved den større Rundhed. Erfaring vidner og om, at Fattigunderstøttelse i mere velhavende Egne og til mere velhavende Tider er blevet noget rigeligere end i de fattigere; ligesom og Almisselemmernes Tal i de forskjellige Communer yttrer nogen Indflydelse paa Fattighjelpen. Men man vilde vistnok berede Samfundet ikke ringe Farer ved hiin Forandring i Udtrykket, thi den vilde i en høist betænkelig Grad forhøie de Lades og Uforsynliges ofte trodsige Fordringer, saavelsom den Understøttelse disse kunde vente af dem, der udgive sig for den offentlige Menings rette Talsmænd. Man vilde under hiin Benævnelse søge at give Enhver, som kun tarvelig er blevet aflagt af Lykken, Adgang til at fordre en Deel af det Mere, der er faldet i deres lykkeligere Medborgeres Lod. Mange oversee uden Tvivl en Omstændighed, som aldrig bør tabes af Sigte, naar ikke Fattigforsørgelsen skal blive Vindskibelighedens, Sparsommelighedens og Velstandens Grav, nemlig at Enhver, der vil nyde Understøttelse af Fattigvæsnet, bør staae under Fattigbestyrelsens Tilsyn og Disciplin. En rettænkende Fattigbestyrelse maa gjøre den samme

saadanne Betingelser for Eiendomsretten vilde det være, om man skulde være beføiet til at tage en Mands velerhvervede Eiendom fra ham, og give den til en Anden, som ikke derpaa havde noget retligt Krav, blot fordi man troede, at denne kunde trænge mere dertil, end den Første, og det er netop dette, som man vil gjøre, naar man mener, at det vilde være forsvarligt at tvinge Godseieren til at afgive sit Fæstegods til de nærværende Besiddere, eller hvem man ellers maatte finde for godt at unde samme, imod et vilkaarligen bestemt Vederlag, som skulde fastsættes paa en saadan Maade, at det maa blive langt under Eiendommens sande Værdi, og mod en saadan Sikkerhed, som de dertil udnævnte Mænd maatte finde passende og som let kunde blive aldeles utilstrækkelig." *)

„Dersom man kunde tænke sig, at Godseieren skulde være denne Vilkaarlighed undergiven, fordi han er en riig Mand, saa maatte man, om man end ganske vilde lade denne Forudsætning gjælde, ogsaa betænke, at da den, der eier en god Bondegaard, er en riig Mand, sammenlignet med den, der eier Mindre eller Intet, saa vilde med samme Ret Huusmanden kunne forlange at Gaardmanden skulde afstaae endeel af sin Gaards Jorder, og den, der Intet besidder, med ligesaa megen

tilkommende Myndighed saa lidet trykkende som muligt, og ikke lade de skikkelige Fattige føle samme. Men den kan ikke undværes for deres Skyld, som tye til Fattigvæsnet fordi de ikke ville underkaste sig Skaberens Bud, at den, der vil æde, og skal arbeide. Dises Tal vilde faae en voldsom Tilvært, hvis Fattigvæsenet vilde yde sin Hjelp uden videre Undersøgelse og Tilsyn, og det nogenlunde rigelig. Man kan iøvrigt ogsaa ved denne Leilighed eftersee min Prøvelse o. s. v. S. 404—408.

*) Ogsaa i min oftnævnte Prøvelse S. 396—398 har jeg udviklet det Betænkelige ved den Bestemmelse i vor Grundlov (§. 87, cfr. Udkastet § 68), der let kan give Anledning til at udstrække Statens Ret til Grundafstaaelse over dens rette Grændser. Over de flere Spor hertil, som allerede have viist sig, skal jeg ikke ved denne Leilighed udbrede mig.

Faie kunne paastaae, at Den, der dog besidder noget, skulde dele med ham."

Medens det, efter det Foranførte, stedse har været mig om at gjøre at bekjæmpe Alt hvad der kunde give Anledning til i min Lære om Eiendomsrettens første Grunde at finde Støtte for Noget, som kunde berøve Eiendomsretten den Fasthed, der tilkommer samme, har jeg dog ingenlunde kunnet fraføste hvad jeg havde fremført mod en absolut Eiendomsret. Der mangler al gyldig Retsgrund for den Paastand, at det enkelte Menneske, ved først at gribe til, i den saakaldte Naturstand, har erhvervet et uindskrænket Herredømme over det, der oprindeligviis var Alles, og bragt dette med sig til Statssamfundet, som blot havde deri at beskjærme ham. En saadan Theorie vilde og være fordærvelig, idet den vilde træde i Veien for den Lempning i de engang indførte Eiendomsforhold, som Samfundets Tarv stundom uomgjængelig fordrer. Man har og ofte under Forudsætning af en absolut Eiendomsret udtalt Dadlel over de for Landets Opkomst saa velgjørende Reformer i Landboforholdene, som udgik fra den i 1786 nedsatte Landbocommission, og skjøndt det især var i Begyndelsen, medens man befrygtede Ulemper, der siden ikke viste sig, at den dadlende Stemme lod sig høre, saa har den dog fundet Gjenlyd endnu i de sydiske Stænder.*) Samfundet er ligesaalidet tjent med

*) Cfr. til Exempel Viborg Stænder Tid. for 1836 2den Række, S. 1652—1653, jfr. S. 1637—1638. Paa det sidste Sted har jeg med Styrke udtalt den lovgivende Magts Ret til at gribe ind i den fra gammel Tid bestaaende og ved Loven stadfæstede Tilstand, der findes uovereensstemmende med det, der er virkelig ret. Jeg har derhos bemærket, hvorledes det var saa langt fra, at Historien skulde, saaledes som der paastodes, vidne om, at enhver Forandring i Eiendomsforholdene undergraver Retssikkerheden og Kjærligheden til Regjeringen, at man tvertimod havde klare Beviser for, at slige Reformer, udførte med Kraft og Viisdom, havde befordret Statens Flor, og, om ikke i Dieblikket, saa dog omsider, vundet almindelig Tilfredshed, og at netop de Reformer, der vare foregaaede i vor Landbolovgivning hørte til dette Slags. Jeg var vel med Hensyn

en overdreven Stivhed, som med Løshed i Begrebet om Eiendomsrettens Betydning, men det er i dets Interesse, at det rigtige Begreb gjør sig gjeldende. Det er iøvrigt allerede tilstaaet, at saa klar end den almindelige Grundsætning i sig er, saa twivlsomt kan det dog i Anvendelsen være, hvorvidt en eller anden Omordning af Eiendomsforholdene eller Begrændsning i Borgernes frie Raadighed over det, der er kommet i deres lovlige Besiddelse, rettelig bør skee. I saa Henseende kommer det an paa den rigtige Opfatning af de givne Forhold, hvorved heller ikke Hensyn til de Meninger, der bevæge sig i Folket, bør forglemmes. Der er ikke let Noget, der bedre kan veilede til den rette Bedømmelse af Grændserne for denne Myndigheds Brug, end at sætte sig ind i den Anvendelse af samme, der foregik i den nylig paapegede Reformperiode. Her seer man overalt den alvorlige kraftige Villie til at forandre hvad der i de daværende Landboforhold var i Veien for, at den da fortrykte vigtige Deel af Samfundet kunde komme til at nyde en tilbørlig Retstilstand, men tillige den samvittighedsfulde Omhue for ikke at komme nogen erhvervet Rettighed nærmere end det for hiint Øiemeed var fornødent, og dermed forenet det til det retfærdige Formaals retfærdige Gjennemførelse aldeles fornødne omfattende dybt indtrængende Bekjendtskab med alle hine Forhold, saavel i deres almindelige Natur som i alle deres mangfoldige Enkeltheder. Med denne Erkjendelse har jeg været ung,

---

til Resultatet for den da foreliggende Sag enig med de Meblemmer, hvorfra de Ytringer kom, der gave mig Anledning til hin Udtalelse, men det var mig vigtigt, at man ikke deri skulde finde en Erkjendelse af deres Grundsætninger. Iøvrigt bør jeg ikke lade ubemærket, at hiin Anledning ikke tydelig foreligger, i det, Stændertidenden har meddeelt af hiin Talers Ytringer. Stænder-Protocollerne og Stændertidenden bleve i første Session ikke affattede med den Udførlighed som senere, fornemmelig efterat lønnede Protokolførere vare antagne, og det beroede for en stor Deel paa hvad vedkommende Talere selv fandt for godt at meddele; kun paasaaes det, at deri ikke indeholdtes noget Urigtigt, eller Noget, som væsentlig forandrede Foredragets Charakteer.

og med den er jeg blevet gammel. Men i de senere Aar er jeg ofte kommet tilbage til paa nye at overveie, hvad jeg i min Ungdom ansaae for en afsluttet Sag, og jeg er derved blevet dybere og dybere grebet af ærefrygtsfuld Taknemmelighed mod de hedengangne Ypperlige, der med saa megen Viisdom, med saa høi Retsindighed, udførte hiin store Reform, saaledes at den blev til Held og Velsignelse for det Hele og ikke til Forurettelse for Nogen. Sammenligningen med de senere Bevægelser, der gjerne ville ansees som en Fortsættelse og Fuldendelse af det, som da kun skulle være blevet gjort halvt, har vist ogsaa virket til at give hiin Erkjendelse og Følelse forhøiet Styrke. Jeg vil meget gjerne troe, at de, der have stillet sig i Spidsen for disse Bevægelser, for en stor Deel have været drevne af menneskekjærlig Omhue for Medborgere, der, skjøndt i kjendelig Fremskriden til fuld Nydelse af de Goder, hvortil hiin Reform banede Veien, syntes dem for langsomt at gaae dette Maal imøde. Men de have alt for hurtigt, alt for umiddelbart, med Overspringen af alt det Meget, som var at tage i Betragtning, sat Noget som det ene Fornødne, for hvilket alt andet skulde offres. De have i deres urolige Stræben end ikke ret overveiet, om det de vilde føre igjennem, vilde i sin Gjennemførelse være til virkelig Gavn for dem, for hvis Bedste Andres Ret skulde bringes til Offer, eller om det ikke tvertimod kunde blive til deres Fordærvelse. De have endog stødt alle Undersøgelser over den sande Beskaffenhed af de Forhold, som de endelig vilde have forandrede, tilbage med Foragt, som smaalige Hensyn, der kun vilde opholde det, der endelig og uden Tab af noget Dieblik skulde gjøres. Ei heller have de villet vide af nogen Undersøgelse at sige, der gik ud paa det Spørgsmaal: om der ikke var Udsigt til, at de Goder, som de med Stormskridt vilde erobre, sikkrere vare at opnaae ad den Vei, hvortil den gjeldende Ret i Forbindelse med den glædelige Udvikling, hvori Forholdene alt befandt sig, anviste. Det er ikke her Stedet til at udvikle den uhyre Forskjel mellem den Aand, der gik igjennem den oftmeldte Landboe-Reform, og den, som i de senere Aar har villet gjøre sig gjeldende. Dog kan jeg ikke

tilbageholde den Bemærkning, at det allerede ved det der, i den Retning er sat igjennem, turde være lagt for Dagen, at det netop vil blive til Skade for dem, hvis Tarv man i sin hensynsløse Iver har villet fremme. Det turde nu være almindelig erkjendt, ogsaa af dem, der trade frem som Huusmandsclassens Talsmænd, at Frdg. 27. Mai 1848, næst efter den provisoriske Frdg. 5. Mai 1848, den første af de Love, der have givet efter for hiin Mening, — kun har gjort denne Klasse en slet Tjeneste, naar den i § 5 har forbudt Eieren af Huusleiligheder paa Landet med eller uden Jord at bortfæste eller paa længere Tid end 1 Aar bortleie disse imod Vederlag af Arbeide, medens det dog er og ikke kunde andet end være tilladt at indgaae Foreninger af dette Slags for eet Aar. Og det vil vist nok snart blive erkjendt, at en Lov, hvorefter det endog kan paatvinges en Gaardsfæster at afløse det ham paaliggende Arbeide med en aarlig Pengeafgift, efter dertil udnævnte Mænds Skjøn, vil kunne blive til Ødelæggelse for Mange, dersom ikke, hvad der dog er at haabe, de Vedkommendes egen rigtige Indsigt vil bringe dem til, i Stedet for at benytte det paa begge Sider farlige Middel, som nu er blevet dem anviist, at see Sagen afgjort ved billig Overeenskomst, den Vei der hidtil især i de senere Aar saa heldig havde ført til at faae den største Deel af Hoveriet ophævet, og sandsynligviis vilde have bragt Sagen endnu videre, hvis ikke de vakte Udsigter til paa anden Maade endnu lettere at blive Hoveriet qvit havde hæmmet dens Fremgang. Saafremt det bliver Lov, at Tiendens Afløsning ogsaa kan paanødes den Tiendepligtige, vil man vist nok ogsaa snart komme til klarere at erkjende den Viisdom og Retfærdighed, der havde bevæget Lovgiveren til uden for visse Undtagelsestilfælde — der vare ligesaa vel betænkte som selve Reglen — kun at i n d r ø m m e den Tiendepligtige R e t til at fordre Afløsning; et Middel, der og, fornemmelig i de Aar hvori de Omstændigheder, der i lang Tid gjorde Fremgangen langsom, havde forandret sig, har viist en saadan Virksomhed, at der synes at mangle al Anledning til at paaskynde den gode Sag ved et saa misligt Middel.

Men ogsaa i andre Henseender vil en upartisk Kritik give den danske Regjering under vore uindskrænkede Konger det Vidnesbyrd, at den, uden ængstelig Frygt for at gribe ind i private Eiendomsforhold hvor berettigede Samfundsformaal krævede saadan Indgriben, dog i Almindelighed derved har iagttaget den største Varsomhed, det omhyggeligste Hensyn til Enhvers Ret. Vel kan man nævne enkelte Retninger og enkelte Tider, hvori der med Grund kan klages over, at Man er gaaet Eiendomsretten for nær. Men det er ikke skeet i den Tanke, at Regjeringen i Følge sin ubundne Magt ikke behøvede at agte Undersaatternes Eiendomsret, men det har hidrørt fra urigtige Forholdsregler, der ingenlunde havde den almindelige Mening mod sig, men som dog, i sig mislige, have under Medvirkning af ulykkelige Begivenheder faaet en Udstrækning, hvorved der fremkom uhyre Forvirring i Eiendomsforholdene. Fra den Tid af at Omstændighederne tillode at gaae tilbage fra denne Afvei, søgte Regjeringen af alle Kræfter saavidt muligt at bringe Orden og Retfærdighed tilbage i de forstyrrede Forhold og ganske at afspærre hiin fordærvelige Vei, ligesom den ogsaa fra den Tid af med den strængeste Nøiagtighed, under de besværligste Omstændigheder, og uagtet de heftige Ønsker, som derom lode sig høre, stod fast imod nye Indskrænkninger i de da ordnede Forpligtelser. Men det synes, at der ere Mange, som hiin Vei endnu lokker, og som gjerne vilde bortraisonnere eller paa anden Maade kuldkaste den Bom, der blev sat for samme, ja finde det uforskammet, at de, som det eengang under høitidelig eedelig Forpligtelse er betroet at holde denne Bom fast, ikke paa det første Vink vilde lukke den vidt op. Heri, som i saa meget andet, seer man den Absolutisme, hvori det Partie, der tiltroer sig at have været Absolutismens Banemænd, selv stikker saa dybt. Det er, som jeg ved en anden Leilighed har udviklet,*) en Sprogmisbrug naar man ved dette Udtryk vil betegne en Statsforfatning.

*) Maanedsskrift for Literatur og Kritik 7. B. S. 360—364.

Lig andre „ismer“ tilkjendegiver det derimod en vis Retning i Tænkningen og Villien; Absolutismen viser sig naar den, der i et eller andet Forhold raader, vil sætte sine egne Tilbøieligheder, sine paa Lykke og Fromme antagne Meninger, igjennem, uden at agte velerhvervede Rettigheder, uden at underkaste de Meninger, som man vil gjøre til Lov, en alvorlig samvittighedsfuld Prøvelse. Ligesom den kan vise sig i mange huuslige og privat-borgerlige Forhold, saaledes kan den og i Staten træde frem under alle dennes Former. Der maa i enhver Stat gives en absolut Magt, en Magt for hvis Afgjørelse Enhver maa bøie sig, uden at den kan underkastes nogen høiere Dom. Den findes ikke mindre hos den høieste Magt i en constitutionel Stat end hos den uindskrænkede Konge, og naar det engelske Parlament tilegner sig Omnipotents, saa er dette endog et nok saa stærkt Udtryk for den absolute Myndighed som noget af dem, Kongeloven har brugt. En saadan Myndighed findes end ikke blot paa det høieste Sted i Staten, men overalt, hvor et Anliggende skal komme til endelig Afgjørelse, er der en absolut Magt, saaledes navnlig hos de Retter, der dømme i sidste Instants. Men Absolutisme er der kun der, hvor man gjør en absolut Brug af den absolute Magt, naar man sætter sig ud over de Love, til hvis Hævdelse Magten var En betroet. Paa saadan Udskeielse har man ligesaa stærke Exempler under republikanske eller constitutionelle Former som i de rene monarkiske Stater, og skjøndt en god og efter Folkets Tilstand vel afpasset Constitution vist nok kan være et kraftigt Værn derimod, saa er dog Absolutisme i denne Ordets rette Forstand ingenlunde den rene monarkiske Stats Særkjende. Mindst kan man paastaae, at det danske Folk levede under Absolutismens Aag og først i 1848 derfra blev forløst.

Dog jeg tør ikke her fordybe mig mere i disse Betragtninger; i det Følgende vil jeg uden Tvivl finde Leilighed til nærmere Udvikling af det her Anførte, hvis der fremkommer Noget som maatte gjøre det fornødent.

X.

Et andet af mine Arbeider, som jeg, endskjøndt det i Tiden hører til et Afsnit i mit Liv, hvortil jeg først senere kommer, dog, i Henhold til det Side 115 Bemærkede, allerede nu skal omhandle, er en Afhandling om Forholdet mellem Religionen og Staten, som jeg i 1807 oplæste i det skandinaviske Literatur-Selskab, i hvis Skrifter den findes, og siden blev indført i „Eunomia" (1 B. S. 39—93.)

Jeg har allerede bemærket, hvorledes mit Skrift om Trykkefriheden vidner om, at jeg ikke længere hængte ved de Grundbegreber om Ret og Stat, som jeg under Indvirkning af den Kantiske Philosophie og siden af Fichtes havde udviklet i mine tidligere Arbeider. Senere havde jeg ved flere Leiligheder paa en mere udtrykkelig Maade erklæret, at jeg nu havde forladt mine ældre Forestillingsmaader.*) Men først i ovennævnte Afhandling har jeg indladt mig paa en udførlig Udvikling af de Grunde, der havde bestemt mig til at opgive den fra den Bearbeidelse af Naturretten efter Kantiske Grundsætninger, som i saa mange Aar havde beskjæftiget de Philosopherende, udgaaede, og siden af Kant selv, dog i en anden Skikkelse, vedkjendte, men af Fichte ret i sine Yderligheder gjennemførte Tanke om en afsondret Videnskab, der a priori og det uafhængig af Moral og Politik skulde give nøiagtig bestemte Regler for et Tvangssystem, hvorved den udvortes Retsorden mellem samlevende Mennesker skulde opretholdes. Saavidt jeg endnu skjønner, har jeg i bemeldte Afhandling tilstrækkelig viist, at det ikke blot er vilkaarligt, naar man indskrænker Retsordenen og dens Organ, Staten, til Betryggelse for ethvert Enkeltvæsens Frihed, opfattet blot fra den negative Side, men at Retslærerne og i deres nærmere Udvikling heraf forfalde til mange Modsigelser og Inconseqventser. I Modsætning deraf yttrede jeg, at Alt, hvad der hører til at begrunde et værdigt og lykkeligt indbyrdes

---

*) See til Kr. Jur. Arkiv Nr. 3 (1804) S. 176, confr. Lærde Efterretninger f. 1807 S. 150.

Samliv, bør optages i Retsordenens Virksomhed, forsaavidt det er gjørligt at sørge derfor ved en af en almindelig ordnende Kraft ledet Samfundsvirksomhed. Saaledes bør hverken det, der udenfor Sikkerheden hører til fælleds Dyrkalighed, og heller ikke Menneskets høiere Stræben, altsaa ikke Sædelighed og Religion, (hvis uadskillelige Forbindelse udvikles) derfra udelukkes. Men fremfor Alt har Afhandlingen opholdt sig ved udførligen at godtgjøre, at selv det Formaal, hvortil hine Særebygninger indskrænke Retsordenen, ingenlunde lader sig gjennemføre ved det Middel, der skulde være det eneste hvorved det skulde gjøres gjeldende, physisk eller psychologisk Tvang. I den Henseende har jeg især udbredt mig over den Fichteske Forestilling, hvorefter Staten ved hensigtsmæssige Straffe og et aarvaagent (han omtaler det som om det var alvidende og allestedsnærværende) Politieopsyn skulde kunne give dens Love en saa ufeilbar Virksomhed at ingen kunde overskride de derved for hans Frihed satte Grændser uden at skade sig selv.*)

Efterat have udhævet, hvor uhyggelig en Tilstand det vilde være, hvis Enhver endog nød den fuldkomneste Sikkerhed, men denne ene hvilede paa Frygt og Tvang, medens Retskaffenhed, Kjærlighed, Tillid og Æresfølelse vare jagede i Landflygtighed, har jeg fremdeles viist, at det endda er aldeles umuligt, endog kun tilnærmelsesviis, at naae hiint Formaal uden netop ved Hjelp af de Kræfter man troer at kunne forsmaae.

---

*) Tildeels har jeg ved at fremstille den psychologiske Mechanisme, hvorpaa Retssikkerheden i hiint System skulde hvile, betjent mig af Vendinger, som ikke findes umiddelbar hos Fichte. Navnlig har jeg taget nogle saadanne fra den nu neppe synderlig erindrede skarpsindige Retslærde v. Almendragen, der vel aldrig, saavidt vides, traadte frem som en Tilhænger af Fichte, men derimod var en ivrig Kjæmper for det Feuerbachske Criminalretssystem, som han berigede med adskillige Paradoxer. Men dog er det kjendeligt, at han har været enig med Fichte i en Retsbygning, der blot ved Egennyttens kunstige Styrelse, skulde formaae at holde Enhver til at agte Andres Ret. Hans Udvikling passer idetmindste aldeles i i Fichtes System, cfr. Eunomia 2. B. S. IX—X.

Staten er nemlig paa ingen Maade istand til at omhegne sine Love ved Motiver, som altid ville være tilstrækkelige til at overvinde den Drift, der frister til Uret, og endnu mindre har den det i sin Magt, at fremskaffe fuld Sikkerhed for, at enhver Uret vil blive opdaget, og finde den Modvægt, der maatte gjøres fornøden, for at disse Motiver skulde faae den ufeilbare Virksomhed, som man vilde tillægge samme. Men fornemmelig har jeg omhyggelig søgt at lægge for Dagen, at selve de Tvangsmidler, hvorved der skal fredes om Retsordenen, aldeles ikke kunne have denne Virkning, men tvertimod ligesaavel kunde tjene til Beskyttelse for Vold og Uret, hvis de ikke bleve understøttede af Drivefjedre, der havde deres Rod i Moralitet og Religiøsitet. Dette er udviklet deels med Hensyn til den Vished, der, inden Loven kan anvendes, maa haves angaaende Tilværelsen af det deri forudsatte Factum, og som i sidste Instants beroer paa Troværdigheden af de afgivne Vidnesbyrd (hvortil og Retsprotokoller, der indeholde saavel de egentlige Vidneforklaringer, som Tilstaaelser og de oplyste Indicier, og desuden selv bestaae i Vidnesbyrd af Dommerne og de ellers til Rettens Betjening forordnede Mænd, maae regnes, saa at enhver Kilde til juridisk Vished opløser sig i Vidnesbyrd); deels med Hensyn til Domstolene, der have at afgjøre de tilveiebragte Oplysningers Beviiskraft, og derefter at bedømme, hvorvidt Factum, saaledes som det findes oplyst, henhører under det Begreb, hvortil Loven knytter sin Bestemmelse. Det vises derunder, hvor lidet en blot logisk Prøve kan give fuld Sikkerhed for Vidnesbyrdenes Troværdighed, ligesom det og udvikles, hvorledes den bestemteste Erkjendelse heraf indeholdes i den Eed, eller anden paa Moralloven Virksomhed beregnet Forsikring, hvormed det i enhver Stat fordres, at Vidnesbyrd maa bekræftes, for at tages for fuldt. Ogsaa vises det, at der i den dømmende Virksomhed, saavel forsaavidt der spørges om Beviisernes Tilstrækkelighed, som naar det skal afgjøres, om det oplyste Factum svarer til det Begreb, der udgjør Betingelsen for Anvendeligheden af Lovens Forskrift, er Meget, der ikke kan bestemmes ved saadanne almindelige Regler, at Resultatet

skulde give sig af sig selv, men at det kommer an paa den sunde Dømmekraft og den redelige Villie, hvormed det anvendes. Dette samme oplyses og med Hensyn til den nærmere Bestemmelse, som der idelig maa gives af den Retsvirkning Loven knytter til hiint Begreb.

Da det saaledes paa flere Maader er viist, at det Tvangssystem, hvormed Retsordenen skal omgjerdes, ikke kan hvile paa sig selv, men kun kan udrette Noget for sit Formaal under den Forudsætning, at Religion og Moral har Magt over dem, der skulle medvirke til at gjøre det gjeldende, saa maa det, om endog alle høiere Hensyn lægges tilside, ansees for afgjort, at Staten har en aldeles væsentlig Interesse i sine Borgeres Moralitet og Religiøsitet. Medens den arbeider paa at fuldkommengjøre sine Straffelove og andre Tvangsindretninger, som om disse vare de eneste Kræfter, hvorved Retsordenen skulde beskyttes, bør den tillige uddanne alle de Indretninger, der kunne tjene til at qvæle den indvortes Drift til Uret, og nære det retkjære Sindelag, og det med samme Iver, som om den ingen Bistand kunde have af de Love, der true Uretfærdighed med physiske Lidelser; kun ved viis og kraftig Stræben i begge Retninger, der og indbyrdes understøtte hinanden, kan den nærme sig Øiemedet, Retfærdighedens uindskrænkede Herredømme.

Jeg har fremdeles, men kun i Korthed, behandlet de Spørgsmaal, som opstaae, angaaende hvorvidt det er physisk og moralsk muligt for Staten at sørge for Moralitet og Religion. Jeg har naturligviis indrømmet, at Staten ligesaa lidt kan tvinge sine Borgere til at være sædelige og religiøse, som til at være lykkelige, og at en derpaa rettet Bestræbelse kun vilde have en fordærvelig Virkning. Men derimod sættes den tilbørlige Virken for hiint Øiemed deri, at den træffer Foranstaltninger, der kunne tjene til at opvække og grundfæste den sædelige og religiøse Sands paa lige Maade, som den kan gjøre Indretninger, ved hvis Hjelp Borgerne kunne faae de Øiemed fremmede, hvori de sætte deres Lyksalighed. Heraf udledes den Følge, at Staten efter visse billige Forhold

ma kunne affordre Borgerne de til slige Foranstaltninger for-
odne Bidrag, ligesom det maa være Enhver formeent at lægge
Hindringer i Veien for disse Foranstaltningers Virksomhed.
Det er saaledes ubeføiet, naar man paastaaer, at hine Øiemed
i kunne indbefattes under det, der udgjør den egentlige Stats-
irksomhed, fordi denne skal indskrænke sig til det, hvortil man
an tvinges. Det udvikles iøvrigt, hvorledes Ingen bør tvin-
es til at indtræde i nogen Kirke, og at ethvert Religions-
amfund bør have Adgang til fri Religionsøvelse, naar dets
Grundartikler Intet indeholde, der kan undergrave Sædelighed
g Religion.

Uagtet den Modsætning, hvori de i fornævnte Afhandling
udviklede Forestillingsmaader stode til den Retstheorie, som
indtil den Tid havde været herskende, syntes de at have fun-
det almindelig Anerkjendelse ogsaa blandt de Retskyndige.
Ligeledes fandt den iøvrigt en god Modtagelse. Blandt andet
bleve Theologerne tildeels overraskede ved at en Retsforsker
tillagde Religionen en høiere Betydning i Statslivet end som
en Politieforanstaltning; navnlig har Grundtvig i sit i
1812 udkomne „Kort Begreb om Verdens Krønike", efterat
have omtalt min i juridisk Archiv indførte Indledning til Fo-
relæsninger over Kirkeretten, yttret: at Luther vilde ryste Theo-
logerne, naar han der og i et Par Afhandlinger i det skan-
dinaviske Selskabs Skrifter saae den Lovlærde gjøre de Skrift-
kloge til Skamme (S. 410). Senere har den Retstheorie,
som jeg i fornævnte Afhandling har bestridt, overalt og langt
udenfor den Kreds, hvori denne har naaet, tabt sin Anseelse;
men jeg veed dog ikke, om dens Urigtighed andetsteds er saa
nøiagtig beviist, som det forekommer mig der at være skeet.

Som Grundlag for den Hovedsætning, der skal bevises,
har Afhandlingen gjennemgaaet adskillige af de for Retsorde-
nens Opretholdelse vigtigste Forhold, og i saa Henseende frem-
sat en Række af Overveielser, som Enhver med Lethed kan
følge, og neppe Nogen med et andet Resultat end det her an-
tagne. Den hele Fortjeneste, hvis der er nogen, vil altsaa
bestaae i, at jeg har havt Mod til at afkaste et længe her-

skende Systems Tvang, og ved en særskilt Overveielse af virkelige Forhold samlet hine i sig selv simple Bemærkninger og nøiagtigen udviklet deres Betydning for det omhandlede Spørgsmaal. Hvad jeg heri anseer for det Vigtigste er, at det er blevet klart, at selv den Retstvang, der skulde sikkre Alles Ret mod de fredforstyrrende Tilbøieligheder, der kunde udsætte samme for Krænkelse, dog selv omsider maa støtte sig til en moralsk religiøs Grundvold, hvis den ikke skal staae i Fare for at blive et Redskab i Volds og Uretfærdigheds Tjeneste. Ogsaa indeholdes der i de Betragtninger, hvorved jeg har søgt at bevise dette, en yderligere Udvikling af hvad jeg allerede i mit Skrift om Trykkefrihedsloven har fremsat for at godtgjøre, at det ikke ved abstracte Regler kan afgjøres, hvad der udfordres til Vished om det Factum, som Lovenes Anvendelse forudsætter, men at dette væsentlig maa overlades til de Dømmendes Retsindighed og Skjønsomhed, disse være nu stadige Dommere, Edsvorne, Skjønsmænd, Øvrigheder, eller hvo der ellers har den afgjørende Bedømmelse over det Factum, hvorpaa Loven skal anvendes, eller over en enkelt Deel af samme. Paa lige Maade er det der yderligere udviklet, at Lovene heller ikke kunne betegne de Tilfælde, hvorpaa deres Bud skulle anvendes, med de Mærker, hvormed de umiddelbart vise sig i Virkeligheden, og saaledes som de kunne være Gjenstande for umiddelbar Erfaring af dem, hvis Forklaringer skulle tjene til Beviis i Retssager, men at de maae slutte sig til et almindeligt Begreb, og at det er ved en fri Art af Dømmekraften at det oplyste Factum maa henføres under hiint almindelige Begreb.

Disse Sandheder, der have den meest indgribende Indflydelse paa den hele Lovgivning og Retspleie, har jeg siden ved andre Leiligheder paa ny udtalt og anvendt paa vigtige Emner. Jeg maa i saa Henseende isærdeleshed nævne en Afhandling om juridisk Visheds Natur og Væsen, som jeg i 1807 har meddeelt i juridisk Archiv Nr. 13, S. 180, til Enden og siden i Archiv for Retsvidenskaben og dens Anvendelse 6te B. S. 211—232. Det syntes den Tid at være en blandt danske

[illegible]som den største Deel af tydske Jurister almindelig antagen Mening, at det var Lovens Sag nøiagtigt at fastsætte Betingelserne for juridisk Vished. De talte om denne, som om den udgjorde en eiendommelig fra den moralske aldeles forskjellig Art af Vished, den de endog ofte stillede ved Siden af den mathematiske, og de antoge, at intet Beviis, der ei saaledes var ordnet ved Lov, af Domstolene burde kunne tages for fyldest. Denne Lære havde uden Tvivl hjemme i Tydskland, og havde for en stor Deel sin Grund i Carl d. 5tes peinliche Gerichtsordnung Artk. 22, og den hele i denne vidtgjeldende Lov foreskrevne Behandling af Criminalsager. Imidlertid vare der dog enkelte af Tydsklands anseete Retslærere, som holdt paa det saakaldte Indiciebeviis (circumstantielle, kunstige Beviis) *). Men i vor Litteratur havde Sagen aldeles ikke været underkastet nogen egen Undersøgelse; hvorimod vore Jurister syntes at gaae ud fra den axiomatiske Forudsætning, at ethvert i Rettergang gjeldende Beviis skulde være ordnet ved saa nøiagtig bestemmende og begrændsende Love, at Dommeren kun havde at sammenholde disse med de i det givne Tilfælde fremkomne Oplysninger. Fremfor alt blev i de mange Skrifter om Trykkefriheden, der udkom i de Aar, der gik nærmest forud for Frdg. 27 Septbr. 1799, hiin Fordring til Lovgivningen drevet til det Yderste.

I den ovennævnte Afhandling har jeg derimod viist, at juridisk Vished kun er en Art af den historiske, der ikke kan være apodiktisk og endog ikke kan naae den yderste Spidse af historisk Vished, samt at den ei blot maa kunne tilveiebringes ved de i Loven særlig hjemlede Beviser, ved hvis Prøvelse den

*) Ogsaa var det allerede den Tid erkjendt i den Østerrigske Strafelov. Men denne var mig da ikke bekjendt; Lovbøger kom ordentligviis ikke i Boghandelen, og det var først nogle Aar efter at hiin Lov var udkommet, at jeg, som af flere criminalistiske Afhandlinger var blevet gjort opmærksom paa dens Værd, fik den forskrevet. Det var nærmest de Stater, hvor Juryindretningen var indført, jeg havde for Øie, naar jeg allerede da beraabte mig paa Lovgivnings Autoriteter.

desuden bliver en viid Mark for Dommerens retfindige Skjøn, men og ved saadanne Omstændigheder, der i deres Forening og Sammenpasning ingen fornuftig Tvivl efterlade. I at retfærdiggjøre denne Sætning, der da var et Slags Paradox, støttede jeg mig fornemmelig til hine i Afhandlingen om Forholdet mellem Religion og Stat udviklede Anskuelser. Deri indeholdes egentlig allerede sammes fuldstændige Begrundelse, forsaavidt Sagen skulde bedømmes uafhængig af vore strenge Love, men nu viste jeg, at ogsaa disse førte til samme Resultat. Ligesom den ældre Lære, for en stor Deel under Medvirkning af det nøiere Bekjendtskab og større Interesse for Indvindretningen, efterhaanden er opgivet i Tydskland, saavel af Retsforskere, som i mange nye Love, saaledes skete det og her. Der fremstod end ikke Nogen, der forsøgte at tage hiin Lære i Forsvar mod de Grunde, hvormed jeg havde angrebet den. Men det varede og paa den anden Side længe inden nogen anden Forfatter udtalte sig i samme Retning, og skjøndt man fik nogle enkelte Exempler paa, at vore Domstole ikke aldeles indskrænkede sig til de udtrykkelig lovhjemlede Beviser, saa sees det dog af adskillige indtrufne Tilfælde, at de vare saa ængstelige i at gaae udenfor disse, at Indiciebevisets Anerkjendelse savnede fuld praktisk Betydning. I den senere Tid blev der og af og til i Anledning af slige Tilfælde i de offentlige Blade yttret Beklagelse over det Afbræk, Retssikkerheden leed ved denne vidtdrevne Ængstelighed, og i 1836 udtalte den Roeskildske Stænderforsamling sig over det Unaturlige og for Retssikkerheden Skadelige i at „Man, om man end ei aldeles nægter det almindelige Indiciebevises Gyldighed, dog saa sjeldent ved Retten tillægger det fuld Virkning, at dets Anvendelighed er at regne for saa godt som Intet" *); og siden fik denne Beviismaades Tilstrækkelighed udtrykkelig Anerkjendelse ved Frdg. 8 Septbr. 1841 **), skjøndt Anvendelsen dog hidtil er blevet meget indskrænket ***).

*) See Stænd. Tid. S. 501.

**) See Ny Collegialtidende for 1841 Nr. 47.

***) Jevnfør Prøvelse af Grundlovsudkastet m. v. S. 298—299.

Endnu bemærkes, at jeg i fornævnte Afhandling om Forholdet mellem Religion og Stat især deleshed har udviklet, at det saa vigtige Spørgsmaal, om en Misgjerning er bleven foretagen med Forsæt eller ikke, aldeles ikke kan være Gjenstand for et factiskt Beviis, men at Domstolenes umiddelbare Opfatning af Handlingen og alle med samme forbundne Omstændigheder derved maa gjøre Udslaget. I Forbindelse hermed har jeg og paa en, som jeg troer, afgjørende Maade gjendrevet den da af de meest anseete Criminalretslærere forsægtede Sætning, at der, naar den i Straffeloven forbudne Handling er givet, er en Retsformodning for det lovstridige Forsæt (præsumtio doli), en Sætning i sig saa urimelig, at den kun kan forklares af den Trang, man fandt til ved en saadan opstillet Lovsformodning at afværge den Fare, som Borgersikkerheden ellers vilde være underkastet, fordi man, efter de herskende Forestillinger, ellers maatte fordre et umiddelbart factiskt Beviis. Foranførte min Mening, som jeg og paa andre Steder, saavel i den tydske som i den danske Litteratur, har havt yderligere Leilighed til at retfærdiggjøre, er i den nyere Tid bleven almindelig erkjendt saavel af Retslærerne som i Straffelovene. Dog er er det langt fra mig at antage, at denne Omskiftning i Mening skulde skyldes mig; Sandheden ligger i Grunden saa nær, at den ved den yderligere Drøftelse, hvortil de mange nyere Lovarbeider have opfordret, ikke kunde forfeiles. Imidlertid troer jeg ikke, at hiin Lære om præsumtio doli endnu i 1807 andetsteds havde fundet sin Gjendrivelse; i alt Fald fik den endnu i 1813 udtrykkelig Hjemmel i den af Tydsklands første Criminalist udarbeidede Bayerske Straffelov (1ster Theil, Art. 43).

Naar jeg, i Overeensstemmelse med hvad jeg i tidtmeldte Afhandling har udviklet, maa opgive Naturretten eller den naturlige Retslære eller Retsphilosophie, i den Skikkelse, hvori den i omtrent to Aarhundreder har været Gjenstand for saa mange Bearbeidelser, og især deleshed i den, som den havde antaget fra den Tid, den Kantiske Bevægelse yttrede sig i hiin Videnskabs Behandling, saa vil man dog herfor kunne finde

rigtig Erstatning i en Retsphilosophie, der vil være mere tiltrækkende og frugtbarere, saavel for den Retslærde, som for den tænkende Statsborger i Almindelighed. En saadan Retsphilosophie, som jeg tænker mig, skulde behandle alle de vigtigste Retsforhold saaledes, som de fornuftigviis bør ordnes saavel med Hensyn til at sikkre alle Individers Frihed og Personlighed, som til Beforbring af Samfundets fremskridende Velbefindende, og det ikke blot sandselig taget, men og forsaavidt det bestaaer i de høiere Livsgoder. Den havde ikke blot at befatte sig med det, der ved Lov bliver at anordne med Hensyn til det indbyrdes Forhold imellem de Enkelte, men den skulde og fremstille den rette Ordning af de Indretninger, hvorved Samfundet skal forskaffe Enhver en tilbørlig og sikkret Retstilstand. Den skulde saaledes afhandle baade selve Statsforfatningen og de mange andre i ethvert Statssamfund fornødne offentlige Indretninger, som t. Ex. Retsorganisationen saavelsom Rettergangsmaaden, Kirke- og Underviisningsvæsnet, Fattigvæsnet, med meget mere. Ved enhver Materies Behandling burde det Almeengyldige udhæves, og det saaledes, at det gaaer foran det, som med Hensyn til de forskjellige Tilstande og Forholde kan blive at bestemme paa forskjellig Maade. Men til det Almeengyldige vilde ikke blot høre det Lidet, som kan siges at være nøie bestemt ved en reen Fornuftnødvendighed, men ogsaa Alt, hvad der under den Civilisationsgrad, der hersker i alle nogenlunde udviklede Stater, maa gjælde overalt (jus, qvod naturalis ratio inter omnes homines constituit). Iøvrigt vilde dette Almeengyldige tillige være at fremstille i de vigtigste nærmere Bestemmelser, som det maatte modtage efter de forskjellige Trin af Statsudvikling og under de meget forskjellige Forhold, som vise sig i Staterne. Der maatte ogsaa gives det Hele større Liv og Anvendelighed ved Overblik over den Ordning, som de omhandlede Forhold i Virkeligheden havde faaet i flere oplyste Stater. Jo mere man trængte ret ind i de forskjellige Staters Love og Tilstande, jo mere vilde man kunne have en velgrundet Dom om den rette Ordning af Samfundsforholdene. Men ogsaa ere der flere Videnska-

der, som ere uundværlige for Udbannelsen af en saadan Rets-philosophie, saasom Statsoeconomien, der skal veilede med Hensyn til Ordningen af Eiendoms-, Omsætnings-, Nærings- og Skatteforholdene. En Retsphilosophie, som den, jeg tænker mig, vilde i en nogenlunde grundig Behandling vistnok paa en ganske anden Maade føre ind i de virkelige Retsforhold og vænne til sund og frugtbar Eftertanke over disses Befæstelse og Forædling, end den sædvanlige Naturret. Hvor fattig er denne ikke, naar den indskrænkes til det, der med noget Slags Skin kan ved Analyse udbringes af det opstillede øverste Retsprincip. Man tænke sig, at Naturretten skulde give det tilbage, som den har laant af den romerske Ret og de Systemer, der af denne have dannet sig. I de for det meste vidtløftig afhandlede Afsnit om Eiendoms- og Contracts-Forholdene er saaledes det Allermeste taget af Romerretten; endog adskilligt af det meest vilkaarlige i dens Indhold har man givet Plads i hiin Videnskab. Endvidere er det ofte Betragtninger over hvad Samfundets moralske og sociale Tarv fordrer, hvormed Naturretslærerne udfylde de ledige Pladser, efterat de først udførlig have viist, at den egentlige Naturret Intet lærer angaaende visse dog høist vigtige Forhold (saaledes navnlig i Afsnittene om Egteskab og det faderlige Selskab, ligesom og Læren om Arv og Testamente samt om Hævd her kan erindres). Man betænke derhos, hvor lidet man i den Videnskab, som man har dyrket under hiint Navn, har bragt det til nogen Fasthed, Sikkerhed og Enighed, hvorledes den ved de talrige Bearbeidelser af tildeels meget skarpsindige Mænd, som den har fundet, stedse har omskiftet Skikkelse, og at næsten enhver ny Naturretslærer af nogen Betydenhed har skilt sig fra sine Formænd, og det fornemmelig dog kun i Maaden, hvorpaa det, man nogenlunde eenstemmig erkjender, skal bevises. Man erindre derhos, hvor meget Kunstlerie der findes i de talrige Deductioner, der ere forsøgte, af det, som dog i sig selv er klar Sandhed. Og jeg skulde holde for, at Enhver, der vil sætte sig ind i alt dette, vil finde, at der Intet gaaer tabt, naar denne Videnskab afløses ved en Retsphilosophie, indrettet

saaledes som jeg løselig har betegnet. Jeg skulde ikke troe, at man vilde frakjende den dette Navn eller endog Characteren af Videnskab, fordi den vilde lade sig nøie med en Tænkning, der gik ud paa de i Erfaringen givne Forhold, og for en stor Deel benytte sig af det Lys Erfaringen udbredte, medens den iøvrigt heller ikke vilde skyde noget bort, der kunde retfærdiggjøre sig som reen a priori begrundet Retssandhed, men kun antager, at det, naar det skulde staae ene, blev et alt for fattigt Indhold. Man er nuomstunder ikke saa stræng i kun at værdige den Viden, som Intet vil øse af Erfaring, Navn af Philosophie. Man vil dog ikke derfra udelukke Psychologien eller Pædagogiken, hvorom man dog maa tilstaae, at den største Deel af deres Indhold maa hidledes af Erfaring. Erkjender man ikke ogsaa en Historiens Philosophie? og vil man ei betragte Æsthetiken som en philosophisk Videnskab, uagtet den maatte spille Bankerot, naar den indskrænkede sig til de faa Sætninger, som nogenlunde kunde henføres til en apriorisk Viden? Paa Navnet kunde det iøvrigt ikke komme an, og hiin Videnskab vilde vist ikke finde sig nedværdiget ved at regnes til Politiken, mindst naar man holdt sig de Gamles Begreb for Øie.

Maaskee vilde Nogen hellere tilstede hiin Videnskab at kalde sig Philosophie over den positive Ret. Men denne Benævnelse vilde neppe være træffende. Vor Videnskab skulde for det Første ikke indskrænke sig til at anstille Betragtninger over den i de forskjellige Stater gjeldende Ret, men gaae ud paa at vise, hvad der, efter Fornuft og Erfaring, burde gjøres gjældende enten i Almindelighed eller under visse Forudsætninger. Den Ret, som findes i de virkelige Stater, skulde kun være et Hjelpemiddel deels for Granskningen, deels for Fremstillingen. Men desuden indeholder „positiv Ret" ikke en fuldgyldig Betegnelse for den i en given Stat gjældende Ret. Denne bestaaer ingenlunde blot af udtrykkelige Lovforskrifter, men for en stor Deel ogsaa af Regler, som den almindelige Folkebevidsthed har anerkjendt som grundede i Samfundets Tarv, saaledes som samme, under Medvirkning af Folkets

Characteer, Sæder, religiøse Forestillinger, historiske Begivenheder og andre Forhold, er bleven opfattet. Disse Retsregler have for en stor Deel dannet sig inden skrevne Love bleve til; ei heller har nogen Lovgiver gjort Forsøg paa at optegne alle saadanne Regler, men derimod forudsat dem som givne, samt dertil lejlig knyttet enkelte Bestemmelser, hvorved deres Tilværelse og Gyldighed har faaet en bestemt Erkjendelse. Alt dette, der endog udgjør det vigtigste Grundlag for den i de virkelige Stater gjældende Ret, kan ingenlunde siges selv at være positiv (sat) Ret, men maa i Ordets rette Forstand siges at være naturlig Ret. Men i intet Tilfælde maatte det, som den især som lærd og aandrig Forsker i den romerske Ret berømte Hugo i Slutningen af forrige Aarhundrede gav under Navn af Philosophie over den positive Ret, være Maalestokken for den oven paapegede Videnskab. Hans Arbeide har vistnok ikke ringe Værd, og jeg maae tilstaae, at det har været mig til langt mere Belærelse end den store Sværm af Naturretter, hvormed den tydske Literatur i den nærmest foranliggende Tid aarlig blev beriget. Men det var dog fra et temmelig lavt Standpunkt han opfattede den Videnskab, han foredrog under hiint Navn. Deels af Uvillie over den Eensidighed, hvormed Naturretslærerne opstillede Meget som grundet i en absolut Nødvendighed, skjøndt de blot havde hentet det fra de givne Retstilstande, og det uden at være trængt ind i deres Væsen, men ogsaa af Mangel paa en dyb og alvorlig Sands for Menneskehedens høiere Formaal, blev han bragt til næsten at indrømme enhver Retsindretning eller Retstilstand, som i en eller anden noget betydende Stat havde vundet Fasthed, lige Berettigelse. Saaledes lærte han, at Slaverie og Polygamie nok saa godt lode sig forsvare som privat Eiendom og monogamisk Ægteskab, hvorved vel og hans Forkjærlighed for den ældre Verdens Tilstande kan have medvirket.

Iøvrigt gives der mange skjønne Forarbeider for den paatænkte Videnskab, saasom Montesquieus, Filangieris og Benthams berømte Værker over Lovgivningen i Almindelighed; den store Mængde tildeels ypperlige Arbeider over Straffelovgiv-

ningen, som flere Landes Literaturer indeholde, af hvilke de, der blot handle om dens almindelige Grundsætning, neppe vilde give saa godt Udbytte, som de, der gaae ind paa samme Anvendelse, deels med Hensyn til de forskjellige Strafbarheden og dens Grader bestemmende Omstændigheder, der ved alle Forbrydelser blive at overveie, deels til de forskjellige Classer af Forbrydelser; fremdeles Skrifter over Statsforfatningsvæsenet, over Statsoeconomien deels i det Hele, deels over enkelte under dens Gebeet hørende vigtige Materier, saasom Handels-, Nærings-, Omsætnings-Forholdene, Skattevæsenet, Pengevæsenet, Creditvæsenet m. m. Ogsaa over en Mængde andre Emner for Lovgivningen og Statsorganisationen, der burde behandles i den omspurgte Videnskab, haves vigtige Arbeider, blandt andet over mange Retspleien vedkommende Spørgsmaal, saasom angaaende Jury-Indretningen. Endvidere vil der i de Skrifter, der afhandle vort Fædrelands eller andre Staters Ret, findes mange Undersøgelser og Bemærkninger, som vilde have deres Plads i en saadan Lovgivningsphilosophie, navnlig turde mine Arbeider indeholde endeel saadant Stof. Men ogsaa uden Hensyn til de deri indstrøede Udviklinger, der umiddelbar berøre den almindelige Ret, vil Studiet af vor egen og andre Staters gjældende Ret give et betydeligt Udbytte for hiin Videnskab. Et stort Stof findes og i de Fragmenter af de romerske Juristers Skrifter, som ere bevarede i Pandekterne. I min høie Alder tør jeg ikke tænke paa at lægge Haanden paa Gjennemførelsen efter de her paapegede Træk; men i dette Værk haaber jeg dog at levere adskillige Bidrag dertil.

XI.

Ligesom den Afhandling, hvorved jeg nu saa længe har dvælet, indeholdt en Prøvelse af den da herskende Grundforestilling om Retslæren, saaledes har jeg i et andet Arbeide nogle Aar senere anstillet en nøiagtig Prøvelse af Grundlaget for Ethiken, hvilken har givet et eensartet, men dog ingen-

samme lige Resultat som hiin. Herved føier jeg til en Afhandling om Forholdet mellem Theorie og Praxis i Sædelæren, som i 1811 er forelæst i det Skandinaviske Litteraturs Selskab, og derefter indført i sammes Skrifter og siden optaget i Eunomia 1 B. S. 94—145. Ogsaa denne Afhandling staaer i et saadant Forhold til mine Arbeider i den Periode, hvorfra jeg nu skal vende mig, at jeg ligeledes skal lade det, jeg i den Anledning har at meddele, gaae foran det Afsnit i mit Liv, der herefter skal beskjæftige mig. De Betragtninger, som denne Afhandling indeholder, staae i nøie Slægtskab med dem, som indeholdes i den foregaaende Afhandling, saa at de indbyrdes styrke hinanden.

Dens Hovedgjenstand er, at Ethiken ikke, saaledes som dens ypperste Lærer syntes at antage, er istand til at trække en saa skarp Grændselinie imellem det Befalede og Forbudne, at rigtig Indsigt i dens Grundsætninger i Forbindelse med god Villie er nok for at man aldrig skal kunne forfeile den rette Vei, men at der ogsaa her, mellem det almindelige Begreb, hvortil dens Bud slutter sig, og det virkelige Tilfælde, der skal behandles efter samme, ligger et Rum, som alene en sund moralsk Dømmekraft kan udfylde. Nærmest blev denne Afhandling foranlediget ved „Schleiermachers Grundlinien einer Kritik der bisherigen Sittenlehre“, hvori hiin Fordring til Ethiken er spændt til det Høieste, men Forfatteren ogsaa havde frakjendt næsten Alt, hvad der forhen var arbeidet i Ethiken, alt videnskabeligt Værd, og især deleshed ladet gaae en streng Dom over Kant og Fichte, som om disse aldeles ikke havde kunnet sætte dem ret ind i Ethikens Elementarbegreber. Først har jeg udviklet, at det allerede ligger i den menneskelige Kjendeevnes Natur, at den individuelle Virkelighed ikke kan gaae reent op i almindelige Begreber. Dernæst vises det, at ethvert Enkeltvæsen ikke blot har et almindeligt for alle fælleds Ideal, hvorefter det skal indrette sit Liv, men og et særligt i dets Eiendommelighed grundet sædeligt Kald, ligesom der og mellem enkelte Masser af Individer er et indvortes Slægtskab, der gjør, at de ogsaa indbyrdes tage Deel i et særegent sædeligt

Kald, der ligger imellem det, der er almindeligt for alle Mennesker, og det aldeles individuelle; men at det, der saaledes er grundet paa de Enkeltes Eiendommelighed, ikke aldeles kan gaae op i almindelige Begreber. I Forbigaaende har jeg søgt at vise, at det ikke er med fuld Ret Schleiermacher har forekastet de ældre ethiske Systemer, navnlig dem, som han henfører til de praktiske (deriblandt Stoikernes, Kants og Fichtes) at de aldeles have tabt de af Individualiteten betingede Pligter af Sigte.

Men heller ikke kunne, vises der fremdeles, Lovene for de almindelige Menneskepligter fremstilles gjennem saadanne nøiagtig afmaalte Begreber, at man deraf altid med Tilforladelighed kan hidlede, hvad man i et givet Tilfælde har at gjøre eller lade. Hvad navnlig de Pligter angaaer, som fordre en positiv Virksomhed for et vist sædeligt Øiemed, da er det med Hensyn til de flere Øiemed af det Slags, som Sædeligheds-loven har forelagt os, klart, at man ikke i ethvert Øieblik af sin Tilværelse kan offre ethvert af samme sin udeelte Kraft. Men ikke mindre klart er det, at der ikke kan sættes en bestemt Grændse for den Kraft, der bliver at anvende i de forskjellige Fornuftøiemeds Tjeneste. Om man end ei i Almindelighed kunde komme til en Rangforordning mellem disse flere Øiemed, saa vilde man dog feile meget, hvis man vilde opstille det som en ubetinget Regel, at man skulde anvende al sin Tid og Kraft paa det vigtigere, og ikke, saa længe der var noget at gjøre for samme, maatte befatte sig med de mindre vigtige. Værdien af vor Virksomhed beroer nemlig ikke blot paa Øiemedets Betydenhed, men ogsaa paa det Forhold, hvori hiin Virksomhed staaer til hvad derved kan udrettes for dette Øiemed; et kraftigt Bidrag til et i sig mindre Godes Fremme kan have større Værd end en kraftløs Stræben efter et høiere. Desuden staae de forskjellige sædelige Øiemed i en saadan Sammenhæng med hverandre, at man, idet man umiddelbar virker for det ene, ogsaa middelbar fremmer det andet, og det maaskee bedre end om man i det givne Øieblik havde gjort det til den umiddelbare Gjenstand for sin Stræben. Endelig maa

det betænkes, at Kraften til en vis Virksomhed sløves ved dens uafbrudte Anvendelse, men styrkes, medens man under andre Kræfters Brug lader den hvile. Det vilde vistnok være en Forkeerthed, om man, fordi den aandelige Udvikling er af større sædeligt Værd end de sandselige Nydelser, vilde ansee ethvert Dieblik for usædeligt anvendt, hvori et Menneske gjør sig frie for alvorlig Tanke og Syssel, overladende sig til glad forfriskende Følelse af sin Tilværelse. Det bliver saaledes umuligt, ved almindelige Begreber at bestemme, hvad et Menneske til enhver given Tid har at gjøre for sine aandelige Kræfters Udvikling, og hvad han har at gjøre for at berede sin Aand en sund, munter og beqvem Bolig, at afpæle Grændserne for den Fordring, Granskning over de sædelige Forhold, og den, som de sædelige Diemeds Udførelse i Udenverdenen har paa hans Tid og Kraft. Ligesom nu Størrelsen af de mangfoldige sædelige Opfordringer, som, under forskjellige Forhold og Omstændigheder møde os, ikke lader sig bringe under Vægt og Maal, saaledes lader heller ikke den bestemte Skikkelse, hvorunder vor pligtmæssige Virken bør træde frem, og som for en stor Deel maa bestemmes ved Enhvers eiendommelige Natur, sig bringe under nøiagtige Regler.

Der gives vel og kun faa Morallærere, som ikke villig indrømme en Ubestemthed i den Deel af Ethiken, som opfordrer til positiv Virken. Navnlig mangler denne Erkjendelse ikke hos Kant, hvis Moraltheorie dog mere end de fleste Andres synes at gjøre Fordring paa en nøiagtig Afgrændsning mellem det Pligtmæssige og det Pligtstridige. Han bygger sin Hovedinddeling af Pligterne paa den Bemærkning, at der gives nogle moralske Bud, der umiddelbar have bestemte Handlinger til Gjenstand, og andre, der blot opfordre os til at virke for et vist Diemed, uden at kunne foreskrive de enkelte Handlinger, som vi til dette Diemeds Gjennemførelse have at fuldbyrde. Hine Pligter kalder han strenge, fuldkomne, ubetingede, disse videre, ufuldkomne, betingede. Han lærer, at der for den første Classe af Pligter ligger en Maxime til Grund, hvoraf den modsatte end ikke kan tænkes som almin-

delig Lov uden at modsige sig selv. Derimod er Pligten kun af den sidst omtalte Art, naar den samme modsatte Maxime vel uden Modsigelse kan tænkes som almindelig Lov, men ei villes som saadan. Det vises ved denne Leilighed i forønævnte Afhandling, at netop alle de Pligter, der gaae ud paa en positiv Virken, maae have denne sidste Beskaffenhed; thi da den blot modsatte Maxime bliver reen nægtende, og altsaa intet ved samme bliver sat, saa kan den heller ikke modsige sig selv, d. e. ophæve, hvad den engang har sat. Dette pleier vel at oversees, men det er, fordi man forvexler den Form, hvori en Pligt udtrykkes, med dens Væsen, og saaledes t. Ex. betragter Sanddruhedspligten som en bekræftende Pligt, uagtet den ei paabyder en positiv Meddelelse, men kun forbyder den usande. Vel kan man ved Forbund og andre frie Handlinger paadrage sig en streng Forpligtelse til en positiv Gjøren, men det, Fornuften i saa Henseende byder, er dog kun, at man ei maa foretage en vis Handling, med mindre man tillige vil foretage en anden, uden hvilken hiin første vilde modsige Fornuften, at man t. Ex. ei maa love noget, uden trolig at holde det.

Det er ingen velgrundet Bebreidelse, Schleiermacher gjør Kant, naar han paastaaer, at dennes Begreb om betingede Pligter modsiger sig selv, og det fordi intet er Pligt uden det, som i det givne Tilfælde bør skee; og altsaa ingen Pligt kan taale Indskrænkning eller Undtagelse. Dette er vistnok i sig selv meget rigtigt, men er vel heller ikke overseet af nogen Ethiker, mindst af Kant. Den tilsynelادende Modsigelse opstaaer kun derved, at denne Philosoph, som enhver anden Ethiker, naar han opstiller Pligter, der indeholde en Opfordring til positiv Virksomhed, kun ved Pligt, saaledes som den kan læres i Ethiken, forstaaer den fornuftbudne Handlemaade i Almindelighed, og ikke den virkelige til en given Tid og et givet Sted moralsk nødvendige Handling. Man burde saa meget mindre paabyrde Kant en saadan Modsigelse, som han endog udtrykkelig har erklæret det for de betingede Pligters Væsen, at de ikke umiddelbart paabyde en Handling, men kun en Maxi-

me, (Villiens Retning mod et ved Sædelighedsloven opgivet Diemeed) ligesom denne Erkjendelse og klarlig er udtalt i hans træffende Udtryk, at Pligterne selv aldrig ere i Strid med hinanden, men at Striden kun kan være imellem de forskjellige Forpligtelsesgrunde, af hvilke den svagere i det givne Tilfælde ikke forpligter (ratio obligandi, non obligans). Schleiermacher siger vel, at den Forskrift, som ei formaaer at afstikke den sædelige Grændse for de Diemeed, hvorfor den opfordrer vor Virksomhed, ikke er noget ethisk Bud, da den indeholder Sædeligt og Usædeligt imellem hinanden, saa at disse Bestanddele maae sondres fra hinanden ved en anden Regel, inden man faaer et ægte ethisk Bud. Men dette er at gjøre Videnskabens Lærere en Bebreidelse for den naturlige Ufuldkommenhed, der er i vor ethiske som i vor øvrige Viden. Da det er umuligt at angive en nøiagtig Maalestok for Styrken af enhver forskjellig sædelig Opfordring, saa har Ethikeren gjort hvad han bør, naar han, idet han, rettelig og saa bestemt som muligt betegner de Diemeed, der udgjøre Dele af det sædelige Gode, erkjender, at vor Kraft, dog ikke udeelt, skal være et enkelt af disse Diemeed offret, men at det maa skee under Hensyn til de øvrige Diemeed, der ogsaa udgjøre Dele af det almindelige sædelige Formaal.

Kant har saaledes ikke Uret i at erkjende, at der gives sædelige Forskrifter, hvis Omfang ei lader sig nøiagtig udmaale og afpæle ved Begreber. Derimod turde han snarere have feilet i den skarpe Modsætning hertil, som han finder i de Pligter han kalder ubetingede. Vel er det nu saa, at disse sidste, (hvad han imidlertid ei har udhævet), i Følge den foranstaaende Udvikling oprindeligviis ere af negativ Art, altsaa ikke have nogen Størrelse eller Skikkelse, hvorfra den Ubestemthed hidrører, som findes i den hidtil betragtede Classe af Pligter. Men da de Forskrifter, der angaae hine Pligter, skjøndt oprindeligt intet Positivt derved er fordret, dog, som alt bemærket, ofte kræve en positiv Handlen som en uomgængelig Betingelse for Sædeligheden af en anden, der allerede er iværksat, saa ville de ogsaa i deres Anvendelse føre os ind i en Kreds, hvori

der bliver Spørgsmaal om det Mere eller Mindre, og i om Udførelsesmaaden, uden at dette nøiagtig kan afmaales og begrændses. Desuden er Indholdet af de Pligtformler, som kun fordre, at noget lades, afhængigt af Begrebet om de modstaaende positive Handlinger og maae altsaa tage Deel i den Ubestemthed, der findes i de Pligtbud, der kræve en Handlen. I førstnævnte Henseende udvikles det, hvorledes de saakaldte Retspligter (der udgjøre en vigtig Deel af de Pligter, Ethiken behandler som ubetingede, skjøndt denne iøvrigt intet Hensyn tager til deres særegne Natur som Gjenstande for en udvortes tvingende Lovgivning) ikke kunne udtrykkes ved saa sluttede Formler, at jo deres Grændser ofte blive tvivlsomme. Dette oplyses deels med Hensyn til selve Pligten at underkaste sig en Retsorden samt til de Handlinger, hvorved denne bliver at danne og haandhæve gjennem de offentlige Myndigheder (Statsindretninger), deels og med Hensyn til de i Retsordenen hjemlede Pligter for de enkelte Statsmedlemmer. Herved er der iøvrigt for største Delen henviist til det Stof, som indeholdes i den nærmest foran gjennemgaaede Afhandling, men dog Et og Andet, som dermed staaer i Forbindelse, yderligere udhævet; i Særdeleshed bemærkes det, hvorledes en nøiagtig Bestemthed af Retspligtens Omfang ei kan finde Sted med Hensyn til de mangfoldige Forhold, der ikke blot have visse enkelte Handlinger til Gjenstand, men omfatte en Række af Handlinger, der ei kunne være særlig benævnte, men kun betegnede ved det almindelige Øiemeed. Fremdeles udvikles dette med Hensyn til en Pligt, der har en saa negativ Natur som muligt, og hvori den Kantiske Moralphilosophie fornemmelig følte sin Styrke, Sanddruhedspligten, der vel, uagtet den pleier at henføres til de bekræftende Pligter, i sit Væsen kun er et Forbud mod usand Meddelelse, men ikke i Anvendelsen altid beholder sin rene negative og skarpt bestemte Charakteer, og det fordi, saaledes som ovenanført, det Positive, som den forbyder, har noget Ubestemt, hvori Forbudet kommer til at tage Deel. Det vises nemlig, at det ikke kommer saa meget an paa, om det, Talen, efter sin strenge Ordbetydning, indeholder, stemmer med Sandheden eller ikke, som paa den

Tanke, Taleren søger at opvække hos dem han meddeler sig til. Saaledes kan den, der Intet har sagt, som jo efter sit bogstavelige Indhold stemmer med hvad han antog for Sandhed, dog være Overtræder af Sanddruhedspligten, saafremt han nemlig har forudseet, at hans Tale vilde blive tagen i en anden Betydning end den, hvortil den, ved en rigtig Opløsning af Samme i dens forskjellige Dele, kan fortolkes (hvortil de berygtede reservationes mentales blive at henføre), medens omvendt den ei kan ansees skyldig i Usandhed, der har udsagt Noget, som i sig selv ikke stemmer med hvad han er sig bevidst som Sandhed, naar det er skeet under Omstændigheder, hvorunder man ingen Fordring gjør paa at troes. Dette finder ei blot Anvendelse, hvor en Tale forkynder sig som Spøg eller Digtning, eller hører til de i Selskabet sædvanlige Høfligheds Udtryk, men ogsaa i de alvorlige Livsforhold. Naar saaledes en Anden ubeføiet vil aftvinge mig en Meddelelse, som jeg ikke skylder ham, ja maaskee ikke uden at bryde Troe og Løve kan give, saa kan jeg ikke altid hjelpe mig med en simpel Vægring ved at ville indlade mig paa det begjærte, hvilket i mange Tilfælde vilde være at røbe Hemmeligheden. Jeg maa derfor være beføiet til at give et urigtigt Svar, ikke for at bringe ham i Vildfarelse, men for at holde ham i den forrige Uvished. Hvad der gjør falsk Meddelelse forkastelig, er nemlig, netop efter Kant, at den Maxime, der ligger til Grund for en saadan, vilde ophæve sig selv, naar den var almindeligt gjeldende og almindelig bekjendt. Men med Hensyn til et Tilfælde, hvor man ikke gaaer ud paa at opvække en vis Forestilling, men kun vil fritages for at give en ubeføiet Spørger en Efterretning, som det netop kunde være pligtstridigt at meddele ham, bliver Følgen af, at det ansees tilladeligt at give et med Sandheden ikke overeensstemmende Svar, kun den, at en slig ubeføiet Spørger ikke kan stole paa det Svar, han ved sin Paatrængenhed tiltvinger sig, men bliver i sin forrige Uvished. Ved at denne Maxime blev almindelig og bekjendt, vilde saaledes dens Hensigt ikke lide noget Afbræk. Da imidlertid en saadan Afvigelse fra Sandheden kun kan være tilladt, naar og forsaa-

vidt samme behøves for at undvige en begjert, men ikke pligtmæssig Meddelelse, saa kan man ofte være i Uvished om, hvorvidt Betingelsen derfor er tilstede eller ikke, og kan i al Fald have ondt ved at træffe de rette Grændser, idet man naturligviis ikke maa gaae videre end det behøves til Afviisning, og ingenlunde bør indblande nogen positiv Hensigt til at skuffe. Ogsaa er der en Grændse for Tilladeligheden af de ikke for fuldt Alvor gaaende Høflighedsformer, hvilken ikke heller lader sig trække ved nøiagtig bestemte Regler, ligesom der og ere mange andre Sider, hvorfra hiin Pligt kan behøve nærmere Bestemmelser af en mere eller mindre vanskelig Natur.

Da der saaledes endog med Hensyn til de Pligtbud, som meest have Udseende af Bestemthed, møde Tilfælde, hvori det i Anvendelsen er uklart, om en vis Handling vilde træde Pligten for nær eller ikke, saa er den Slutning berettiget, at de Begreber og Formler, som Moraltheorien er istand til at levere, ikke ere tilstrækkelige til at løse alle de Opgaver, som Livets mangfoldige Forviklinger føre med sig. Desuagtet er det af høieste Vigtighed at bringe Bevidstheden om Sædelighedens Grundidee til den størst muelige Klarhed og at udfinde hvad der i Almindelighed følger af denne Idee i Forening med hvad Granskning og Erfaring lærer om de Forhold, hvori den skal gjennemføres. Men ogsaa er det vigtigt at uddanne sin Evne til disse Reglers rigtige Anvendelse i forekommende enkelte Tilfælde. Hertil udkræves en ufortrøden og uforsængelig Stræben efter at kjende os selv og vor særdeles Fornuftbestemmelse, saavelsom de Forhold, hvori vi have at anvende vor sædelige Kraft. Isærdeleshed bør vi skjærpe vort aandelige Øiemaal, øve vor Sands for Opfatningen af de virkelige Forhold og sammes rigtige Henføren til Sædelighedsideen. Livets sædelige Førelse er saaledes ikke blot Videnskab men ogsaa Kunst.

Imidlertid ville vi selv med den grundigste ethiske Viden, den meest levende og uddannede Takt og de bedste Indsigter i Naturen af de Livsforhold, hvis Behandling falder i vor Virkekreds, ofte være i Uvished om hvad der bør vælges. I denne Uvished have vi at handle efter den bedst mulige Indsigt,

som vi vide at forskaffe os, og vi maae berolige os ved Bevidstheden om vor redelige Stræben. Til en absolut Sikkerhed kunne vi i den relative Sphære, hvori vi have at bevæge os, ikke komme. Dertil vilde fordres en absolut Sikkerhed i vor hele Viden om Gud, Menneskene og Verden, af hvilken Videns Tilforladelighed Rigtigheden af vort Valg i mange Maader er betinget. Vel have nogle Sandhedsforskere, fremfor alle Kant og Fichte, antaget, at der gives en ubedragelig, al Tvivl og Vaklen saavelsom al Vildfarelse udelukkende Takt, der i ethvert Tilfælde skulde sige os, om vor Dom over hvad vi have at gjøre er rigtig eller ikke. De have derfor fordømt al Probabilisme i sædelige Anliggender som absolut Samvittighedsløshed. Men naar de troe sig beføiede til at antage (postulere) en ufeilbar Samvittighed som en nødvendig Betingelse for Livets sædelige Førelse, saa forudsætte de, at en fuldkommen sædelig Handlen er Mennesket mulig. Saasnart man antager, at en evig Stræben efter at finde Sandheden og at handle i Sandheden er det Høieste, hvortil vi kunne bringe det, saa kan det hermed meget vel bestaae, at vi ofte med den redeligste Stræben forfeile det Rette. Hine Ethikere have heller ingenlunde viist os en Vei, der er fri for Usikkerhed og Vildfarelse, men ville affinde os med det bekjendte Raad, at udsætte vort Valg, indtil vi have opnaaet fuldkommen Overbeviisning om den Handlings Forsvarlighed, hvorom der er Spørgsmaal (conscientia dubia non est agendum). Hermed er man dog langtfra ikke hjulpen; thi Sædelighedsloven tilfredsstilles ikke ved en blot Ikkehandlen, den fordrer, at der skal virkes for det sædelige Formaal, saa at en paa uopløst Tvivl grundet evig Uvirksomhed netop vilde være en fuldkommen Tilsidesættelse af dens Bud. Desuden bliver ethvert Øieblik, hvori det, Loven fordrer, ikke skeer, udfyldt med en anden Handling, der, om ikke i sig selv, saa dog med Hensyn til det sædelig Nødvendige, som derved bliver forsømt, strider mod Sædelighedsloven, og saaledes ligger der, strengt taget, i enhver Efterladelse af det sædelig Fordrede ogsaa en positiv Handling, som Sædelighedsloven forkaster. Naar Fichte, foruden at fremstille en ubedragelig sædelig Følelse

som en nødvendig Betingelse for den rette sædelige Handlen, som Loven ubetinget fordrer af os, ogsaa forklarer Muligheden af en saadan Følelse saaledes, at den indtræder med en fuldkommen Bevidsthed om Overeensstemmelse mellem det virkelige og det rene Jeg, der er Dommer over al anden Overbeviisning, saa vilde dette, hvis man iøvrigt vilde lade det gjelde, dog kun være anvendeligt paa Spørgsmaal angaaende de almindelige sædelige Begreber og Grundsætninger. Men, hvor det, for at fyldestgjøre en i det virkelige Liv indtrædende sædelig Opfordring, kommer an paa at forvisse sig om Tildragelser og Tilstande, som man ei med egne Sandser har kunnet erfare, at opfatte og rettelig forbinde forviklede Livsforhold, at beregne Fremtiden og forudsee Følgerne af det, der gjøres eller lades, da er det umuligt at sætte sin Dom om, hvad der i det givne Tilfælde bør skee, i Forbindelse med de Sandheder, der medføre en absolut Nødvendighed og Klarhed.

Baade Kant og Fichte have iøvrigt, for at oplyse, at ingen Pligtovertrædelse kan undskyldes med en vildfarende Samvittighed, anført et Exempel, som kan synes slaaende, men dog ved nærmere Overveielse ikke kan beholde nogen Betydning. De stille sig paa en Kjætterdommers Standpunkt og opkaste det Spørgsmaal, om en saadan, naar han er en samvittighedsfuld Mand, kan dømme en formeentlig Kjætter til Døden, og dette benægte de, paaberaabende sig, at den Pligt, der i Almindelighed forbyder at skille et Menneske ved Livet, er klar, men det historiske Troessystem, der skulde berettige til at bringe den formeentlige Kjætter paa Baalet, aldrig kan have den indvortes Nødvendighed, der udelukker Muligheden af al Vildfarelse, saa at Ingen kan Andet end indsee det Uretfærdige i en saadan Dødsdom. Dette vilde, yttres der end videre, blive selv den ivrigste Tilhænger af et givet Troessystem indlysende, naar man forelagde ham det Spørgsmaal, om han turde vove at bekræfte denne Troes Rigtighed under evigt Tab af alt, hvad der var ham kjært og dyrebart. — Men medens det paa den ene Side vel kunde være tvivlsomt, om de, der til de Tider, hvor man brændte Kjættere, deeltoge i saadanne Domme, vir-

kelig vilde have traadt tilbage for hiint Spørgsmaal, saa vilde den rolige og sindige Mand neppe indlade sig paa det strækkelige Vilkaar, naar der ved andre Leiligheder blev Spørgsmaal om de factiske Forudsætninger, han maa lægge til Grund for sine Beslutninger. Man udvide kun hiin Fordring til den hele Retshaandhævelse. Det vilde vistnok ganske opløse denne, dersom det var en berettiget Fordring til Dommerne, at de skulde sætte deres evige Salighed paa, at den, som de fælde, virkelig har begaaet den Handling, som tillægges ham, og at den er ham tilregnelig i den Grad, som Dommen antager. Hvilken sindig Mand vilde vel paa Rigtigheden af sin Mening om en vis Tildragelse, (for ikke at tale om de Spørgsmaale, der opstaae med Hensyn paa Tilregneligheden), og det en saa afsondret og i det Skjulte foregaaet Tildragelse, som den ordentligviis er, der falder under de criminelle Domstoles Kjendelse, underkaste sig evig Udelukkelse fra Samfund med Gud? At det, han erklærer for sandt, er hans virkelige fulde Overbeviisning, bør han vistnok kunne besværge, men en Eed paa at denne Overbeviisning ogsaa er rigtig, vilde være en Ubesindighed. Er nu imidlertid en Straffelovgivnings Tilværelse og Haandhævelse en nødvendig Betingelse for Samfundets Fred, saa kan Sædelighedsloven ikke andet end tilstæde, at Domstolene i at paakjende Misgjerningssager lade sig nøie med en saadan Grad af Vished, som efter disses Natur er mulig.

Vor sædelige Takt er altsaa heller ikke under alle Omstændigheder tilstrækkelig til at afhjælpe Ufuldstændigheder i vor ethiske Viden, og det er os saaledes ikke muligt at befrie os fra al Uvished og Vildfarelse i sædelige Anliggender. Af hiin Ufuldkommenhed reiser sig og det meget, der i Livet forekommer os som ligegyldigt og som vi foretage uden Tanke paa Sædelighedsloven. Der gives i sig selv ingen ligegylqig Handling, men det er os ikke givet at overskue enhver Hadnling i dens uendelig mange Forhold; vi maae for en stor Deel endog opgive al Stræben derefter, fordi det vilde otpage den Tid der alt er forbret af andre vigtigere og frugtbarere sædelige Bestræbelser.

Afhandlingen ender med den Bemærkning, at, naar vi paa den ene Side finde en i vor fornuftige Natur grundet Trang til at aflede alt det Mangfoldige i Livet saavelsom i Naturen af en høieste Eenhed og derfor ugjerne erkjende vor Uformuenhed hertil, saa kan det paa den anden Side ikke nægtes, at der ogsaa gives et ligesaa uudsletteligt Træk i vor Natur, der afskyer at indknibe det hele Menneskeliv og dets Bevægelser under staaende al eiendommelig og fri Behandling af de os mødende Forhold udelukkende Formler, og at disse stridige Drifter ret vel passe sammen hos et Væsen, hvis Bestemmelse er en evig fremskridende Udvikling, ikke en fast Bestandelse.

Saa udførlig end det Udtog er, som jeg har meddeelt af foranførte Afhandling, hvis Indhold jeg endnu den Dag i Dag aldeles maa vedkjende mig, ligesom jeg ikke finder Fremstillingen væsentlig forfeilet, skal jeg dog tilføie nogle enkelte Bemærkninger til yderligere Stadfæstelse af hvad jeg med Hensyn til de vigtige Anliggender, der udgjøre dens Gjenstand, finder at være det Sande. Jeg skal begynde med hvad jeg i Afhandlingens Slutning har anført i Anledning af Kants og Fichtes Lære om en ufeilbar Samvittighed og navnlig det Exempel, hvormed de havde understøttet samme. Det kunde maaskee ved første Diekast synes, at den Fordring, de havde opstillet til Kjætterdommerne, gjerne kunde taale Udvidelse til Dødsdomme i Almindelighed, da Følgen kun vilde blive, at Dødsstraf aldrig retfærdig kunde anvendes. Men uden her at gaae ind paa selve Spørgsmaalet om Dødsstraffe, og uden at holde mig til, at hine to Philosopher ingenlunde havde forkastet disse,*) saa

*) Fichte har vel i Grundlage des Naturrechts bestridt egentlige Dødsstraffe, men dog antaget, at Staten i visse Tilfælde er beføiet til at skille grove Forbrydere ved Livet. Dette er med Hensyn til det, hvorom her spørges, det samme; hvad der fra andre Sider maa dømmes om denne hans særegne Lære er her ikke Tale om. Kant anseer endog Dødsstrafs Anvendelse paa Mordere for en ueftergivelig Retspligt.

er det aabenbart, at hiin Fordring, hvis den ellers var berettiget, ikke kunde indskrænkes til de Tilfælde, hvor der spørges om det Slags Straffe. Den er ikke hentet fra Størrelsen eller den særdeles Beskaffenhed af det Onde, der paaføres den, som erklæres skyldig, men den gaaer ud paa, at en Dommer maa have en fuldkommen, al Mulighed af Feiltagelse udelukkende Vished om det, hvorpaa han grunder sin Dom. Det vil vistnok indlyse, at dersom der ikke, som oven viist, var en sædelig Umulighed i at udsætte sin Handlen indtil man faaer en absolut Vished om de Forudsætninger, der maae lægges til Grund, saa vilde det være uforsvarligt uden en saadan Vished at frakjende Nogen en ham tilkommende Rettighed, og navnlig at stille ham ved saadanne al Livets Værd betingende Goder, som Frihed og borgerlig Agtelse. Men det er ikke blot Strafferetspleien der vilde tilintetgjøres ved hiin til de menneskelige Forholds Beskaffenhed lidet svarende Fordring. Det samme gjelder om enhver anden noget betydende Virksomhed i det offentlige eller private Liv. Derunder bliver der endog ofte at tage Beslutninger, der baade med Hensyn til de dybt indgribende Følger for Manges aandelige og legemlige Vel, og til de Tvivl, som Forudsætningerne kunne fremkalde, endog ere betænkeligere end de, der kunne møde ved Udøvelsen af den dømmende Myndighed. Man tænke sig, til Ex., Beslutninger om Krig.

Jeg kan ikke undlade ved denne Leilighed at udhæve en synderlig Misforstaaelse af den her omhandlede Fichteske Paastand, som jeg har fundet hos en af vore aandrigste philosophiske Forfattere, og som har foranlediget ham til at angribe samme i en Retning, der er den ganske modsat, hvori jeg har bestridt den. I Poul Møllers efterladte Skrifter 2. Udg. 3. B. S. 154—157 yttres der, at Fichte, ved at henvise den endelige Afgjørelse af hvad der i ethvert enkelt Tilfælde er Pligt til Individets Bevidsthed, og saaledes sætte den individuelle Følelse og Villie over enhver bindende Regel, havde aabnet Døren for al Vilkaarlighed og Løshed i sædelige Domme. Han søger endog historisk at eftervise, at de meest tøilesløse Lærdomme, saa meget de end afvige fra Fichtes kraftige Moral, dog nød-

stamme fra den Fichteske Idealisme. Der anføres vel intet enkelt Sted i Fichtes Skrifter til Hjemmel for, at denne havde gjort den individuelle Følelse til øverste Dommer over hvad der er Ret og Uret; men hvis jeg ikke feiler meget, vil der ikke være noget Sted, der nærmere kunde bære hen derpaa end hans System der Sittenlehre S. 212—231, der indeholder den Deel af hans Lære, som jeg nylig har omhandlet. Og dog har jeg ondt ved at forklare mig, hvorledes en saa skarpsindig Mand deraf har kunnet uddbringe et saadant Resultat. Fichte har netop her saavelsom ellers overalt drevet det almindelige Begrebs Herredømme til det Yderste. Han lærer vel, at den faste Overbeviisning, som Mennesket i ethvert givet Tilfælde kan og bør have om hvad det har at gjøre eller at lade, omsider forkynder sig ved en Følelse; men denne Følelse er, efter ham, kun den Tilfredsstillelse, der opstaaer ved den fuldendte gjennem Tænkningen erhvervede Erkjendelse af at være i Overeensstemmelse med Grundloven for vort Væsen. Som vi have seet, tillægger han netop Erkjendelsen for meget, naar han forudsætter, at Forholdet mellem denne Grundlov og det i Virkeligheden foreliggende Tilfælde, som derefter skal behandles, stedse gaaer op i klare Begreber; men dette vilde, hvis han ellers deri havde fuldkommen Ret, ikke være til Hinder for, at den Overbeviisning, hvortil man kommer, maa give sig tilkjende ved en Følelse. Hvis P. Møller der nævner den over alt ophøiede autonomiske Villie, som baade Kant og Fichte hyldede, herved vil antyde, at det dog er Menneskets individuelle Villie, disse Philosopher sætte som den Lov, hvorefter det har at rette sig, saa er det dog en afgjort Sag, at hverken Kant eller Fichte ved den Villie, som de tillægge Autonomie, forstaaer den Enkeltes tilfældige Villie, men den, som udtrykker den evige selvstændige Fornuft. At denne for den Enkelte kun aabenbarer sig gjennem hans endelige indskrænkede Fornuft, er en Ufuldkommenhed, som ikke lader sig afhjelpe, men som hine Philosopher, fornemmelig Fichte, end ikke ret ville erkjende. Udtrykket Villiens Autonomie har vist ikke den Værdie, som man i sin Tid vilde tillægge samme; Sandheden vil uden Tvivl sees

klarere og faae større Eftertryk, naar man fører Lovens Myndighed tilbage til den høieste Overherre; men dette er heller ikke i ligefrem Strid med bemeldte to Philosopher, der bestemt erkjende, at den moralske Bevidsthed viser hen til en guddommelig Lovgiver og Hersker. Allermindst har deres Lære om Villiens Autonomie noget tilfælleds med den Antagelse, at den Enkeltes vilkaarlige Lyst og Stemning er hans høieste Lov, noget, som Ingen stærkere end de have bekjæmpet. For at eftervise den Fichteske Morals historiske Slægtskab med Forkyndelsen af den yderste Tøileløshed, bemærker Møller, at Friederich Schlegel, Forfatteren af den „ligesaa geniale som frække Roman, Lucinde", var en af den Fichteske Videnskabslæres meest enthusiastiske Beundrere. Men de Udtryk af en saadan Beundring, der findes hos Friederich Schlegel, kunde dog vel intet bevise for at han var gjennemtrængt af den Fichteske Philosophie, og mindst at han var det, da han i Slutningen af det forrige Aarhundrede forkyndte „Kjødets Evangelium" med samme aandrige Raadhed som den hvormed det senere er blevet forkyndt af det unge Frankrig og det unge Tydskland, dog uden at han dengang fandt den Indgang som dets nyere Apostle have fundet. Den Moral, der udtalte sig i Lucinde, var i den størst mulige Modsætning til Fichtes, og skjøndt dens Forfatter vistnok i andre Stemninger har været grebet ikke blot af Fichtes stærke og dristige Tankegang, men og af hans høie sædelige Alvor, saa var dog uden Tvivl det hos Fichte, der meest trak ham til sig, hans kraftige, og som man maa indrømme noget eensidige og overdrevne Fremtræden mod det Meste af hvad der ellers i hans Tid gjaldt i Videnskab og Litteratur. Det stærkeste Vidnesbyrd man har om den Priis, F. Schlegel satte paa Fichte, turde findes i en Yttring i Athenæum, der da gjorde saa megen Opsigt, at den Franske Revolution, Fichtes Videnskabslære og Goethes Wilhelm Meister vare Tidsalderens tre største Tendentser. Det er maaskee denne Udtalelse, som Poul Møller har havt for Øie ved at paaberaabe sig Schlegels Beundring af Fichte. Men den hidrørte uden Tvivl for en stor Deel fra Schlegels Lyst til at finde et stærkt Udtryk

for sin erklærede Modsætning til de i den Tid, som da stod i Begreb med at gaae over i en anden, herskende Tendentser i Philosophie og Litteratur. Der gives iøvrigt neppe noget andet Spor til at Friederich Schlegel har givet sig hen til Fichtes Philosophie, hvormed han maaskee heller ikke havde gjort et nøiere Bekjendtskab end det, som hørte til det almindelige litteraire Standpunkt han indtog.

Fornævnte Yttring af vor altfor tidlig hengangne Landsmand turde iøvrigt kun være en flygtig henkastet Tanke, som han, hvis Døden ei saa tidlig havde bortrykket ham, sandsynligviis vilde have undergivet nærmere Prøvelse, og da enten tilbageholdt eller betydelig læmpet; noget, som vel vilde gjelde om det hele lille Arbeide, hvori den har faaet Plads. Rimeligviis opstod der strax Tvivl hos ham i saa Henseende; thi det blev ikke fuldført, og det sees ikke at have havt nogen Indflydelse ved den S. 152 Note nævnte Leilighed, der fremkaldte samme. Kun fordi den Fichteske Moral her er bleven angreben i en Retning, der er den ganske modsat, hvori jeg har havt Indvendinger derimod at gjøre, har jeg ikke troet at burde forbigaae Yttringer, som Forfatterens fortjente Anseelse kunde give en Deel Vægt.

Jeg behøver saaledes ikke at lade mig videre forstyrre i den af mig udviklede Mening, hvorefter Fichte har tillagt de almindelige Begreber altfor stor Magt til at afstikke skarpe nøiagtigt betegnede Grændser mellem Godt og Ondt. Hvad der især bringer mig til at holde saa stærkt paa min Indsigelse mod denne Forestillingsmaade, er, at en herpaa anlagt Ethik fører til Følger, saa stødende for vor inderste Bevidsthed, at man ikke kan ansee dem for ægte moralske. Efter min Overbeviisning vil Ethiken kun tabe i sin Anseelse og Værdighed, saafremt den ikke selv vil erkjende, at der er et Omraade, som den ikke ved sine Formler kan beherske. Jeg skal her bringe i Erindring, hvad der oven er sagt med Hensyn til Sandruhedspligten. Vel er det vist, at, naar den Sætning, hvorved denne Pligt udtrykkes, maa modtage en saadan Begrændsning og nærmere Bestemmelse, som oven er angivet, saa er man

langt fra ikke saaledes paa det Rene med, hvorledes den i ethvert Tilfælde skal opfyldes, som om man var bunden til den strenge bogstavelige Sandhed. Navnlig kan den, hvis Stilling fører det med sig, at Meget er ham betroet, som han idetmindste for en Tid bør holde hemmeligt, ofte være i Forlegenhed, naar Andre søge at afpresse ham denne Hemmelighed. Medens han er udsat for at udføre sin Rolle saa slet, at den ubeskedne Spørger dog idetmindste halvt om halvt gjetter ham den Hemmelighed af, som han havde at bevare — noget, som netop let kan hænde den, hvis Natur enhver Forstillelse er imod, — kan han paa den anden Side ved sin omhyggelige Bestræbelse for at bevogte sin Hemmelighed let efterhaanden lide Skibbrud paa sin aabne Charakteer. I ethvert Tilfælde er han ikke saa sikker og rolig, som om han havde en skarpt begrændset Regel at gaae efter. Men paa den anden Side kan man dog ikke berolige sig ved den Lære, at den, som en Hemmelighed er betroet, ikke forsynder sig mod sin Taushedspligt, naar han under Omstændigheder som de foranførte røber den ved ligefrem at vægre sig for Svar. Men i Særdeleshed oprører det Følelsen, at man paa Efterspørgsel af en Voldsmand, der vil opsøge den, han ønsker at myrde eller mishandle, skal være pligtig til enten at give denne Oplysning og derved udsætte den Efterstræbte for øiensynlig Fare, eller reent ud nægte ham Svar, og derved give sig selv til Priis, mulig tillige bringe Voldsmanden paa rette Spor. Fichte, der staaer fast paa, at man ikke i et Tilfælde som det omspurgte maa give Voldsmanden noget Svar, som ei aldeles stemmer med Sandheden, mener vel, at der for den, som ikke har Lyst til at gaae den krogede Vei, dog blive Udveie nok, ad hvilke han kan blive fri for at forraade den Forfulgte. Den Paagjeldende kan nemlig, yttrer han, med sin Vægring for at give Voldsmanden den attraaede Beskeed forbinde kraftige Formaninger til denne om at lade sit onde Forsæt fare, og Tilkjendegivelse af, at han i modsat Fald vil af yderste Evne forsvare den Forfulgte. Imidlertid vil han, yttres der endvidere, af denne eller andre faae Bistand, og, hvis dette

ikke skeer, saa vil det faste Forsæt, ikke at taale Uret, give ham Overlegenhed over den, der er sig et uretfærdigt Foretagende bevidst. I det værste Tilfælde falder den Retskafne, som hverken vil lyve eller taale Uret; og da har han gjort sin Pligt, og er uden Ansvar, om den tilsigtede Vold bliver fuldbyrdet. Dette lyder vel meget smukt, men holder dog ikke Prøve. Ikke at tale om, at Adskilligt af det, Fichte har anført med Hensyn til de Udveie, der ville staae aabne for den Paagjeldende, kun har sin Grund deri, at han har tilføiet Tilfældet den Betingelse, at den Efterstræbte er skjult i Nærheden, saa indsees det let, at Forholdene i det Hele kunne være saadanne, at de paaberaabte Udveie slet ikke ville betyde noget. Og det sees ikke, at der er nogen sand moralsk Grund til at offre sit Liv og maaskee tillige dens, som Voldsmanden vilde have fat paa, *for* ikke i den ulovlig aftvungne Meddelelse at afvige fra den bogstavelige Sandhed. Jeg indseer heelt vel, at der er noget *misligt* i Undtagelser eller hvad der i alt Fald seer ud som Undtagelse fra de moralske Bud, og det er ikke uden en vis Overvindelse at jeg har givet mig af med at fremstille disse. Men Ethikens enkelte Læresætninger ville ikke indeholde Sandhed, naar ikke deres rette Grændser ere, skjøndt ikke nøiagtigt afpælede, saa dog i deres Almindelighed erkjendte. De ville altsaa kun tabe i deres Magt over Sindet ved saadanne Yderligheder som de oven paapegede, hvilke vistnok have frastødt mangen sund moralsk Natur.*) Jeg har derfor fundet mig opfordret til

*) Jeg erindrer mig herved, at det ovennævnte, da saa idelig forhandlede Spørgsmaal for mere end 50 Aar siden engang kom paa Bane i en lille Vennekreds, hvori O e h l e n s c h l ä g e r var tilstede. Denne tilbageviste det formeentlig strenge Beviis, som man i den Kantiske Moral fandt for den Pligt, ikke at give Voldsmanden en falsk Besked, med den Bemærkning, at Frugten af en saadan Lære i paakommende Tilfælde kun vilde være, at Man erindrede sig, at den og den § i Moralen lærte saaledes, men at den sande Menneskefølelse dog ei vilde tilstede at rette sig derefter. Jeg kunde den Tid, som god Kantianer (Fichtianer var jeg neppe endnu), vel ikke erkjende det Berettigede heri, men

saavel i den ovennævnte som i flere Retninger at opvise Begrændsningen. Dette er imidlertid, hvad der ligger i det oven Meddeelte, men som jeg her til større Sikkerhed gjentager, paa ingen Maade at bestride Morallovens Absoluthed. Jeg finder endog en haandgribelig Modsigelse i at nægte samme. Kun er min Paastand, at vi ikke ere istand til at udtrykke disse Love i saa skarpt betegnende Formler, at alle de mangfoldige Tilfælde, som kunne frembyde sig i Livet, finde deres rette Bedømmelse ved en simpel Subsumtion under saadanne Formler. Det ere disse, der taale Undtagelse. Lovene selv i deres inderste Væsen, ere ubetingede Regler for den menneskelige Virksomhed. Det koster iøvrigt ikke meget at gjøre de enkelte Pligtformler ubetingede, naar man intet har imod, at de blive tautologiske, og altsaa dog i Anvendelsen maa overlade meget til den frie og sunde Opfatning af det givne Tilfælde. Det er, til Exempel, vistnok en ubetinget Sandhed, at man ei maa krænke Nogens Eiendomsret, naar man i Eiendomsretten optager den Begrændsning, hvormed denne i Følge sin retlige Begrundelse maa forstaaes, men saa beholder man dog ved Anvendelsen alt det tilbage, der kan vække Tvivl om, hvorvidt Eiendomsretten i det givne Tilfælde maatte træde tilbage (See oven S. 116).

Medens jeg saaledes ved flere Leiligheder har søgt at oplyse de Grændser for de enkelte moralske Forskrifters Gyldighed, som fremgaae af Sammenstødet mellem forskjellige moralske Hensyn, har jeg derimod ladet det være mig magtpaaliggende, at de vedligeholdes i al deres Kraft imod de egennyttige eller exalterede Følelser, der ville forvanske dem. Jeg har saaledes eftertrykkelig taget Ordet imod den i den tydske

---

det slog mig dog, ligesom der og stedse havde været noget i mig, som gjorde Modstand mod slige Yderligheder. Min forklarede Ven tænkte sig uden Tvivl ved hine tilfældige Yttringer omtrent det samme som det, Jacobi i dybe og eftertrykkelige Ord, som Ingen, der har læst dem, igjen vil glemme, har i sit Brev til Fichte (Hamburg 1799) S. 32 ff. udtalt mod det uindskrænkede Herredømme, som en blot Begrebs-Moral vil tilegne sig.

Criminalret og i adskillige nye tydske Love antagne Lære, at enhver Handling, som Nogen i Nødstilfælde tillader sig til sit Livs Frelse, maa være fri for Straf, om samme end indeholder Brud paa de helligste Forpligtelser. Denne Lære har vel kun Hensyn til den borgerlige Strafbarhed, og gaaer ingenlunde ud fra den Forudsætning, at alt, hvad Selvopholdelsen fordrer, ogsaa er retfærdigt for den moralske Domstol. Den har ogsaa udtrykkeligt Medhold baade af Kant og Fichte, hvilken første endog er den, fra hvem den i den Skikkelse, hvori den har faaet Indgang i den nyere Tids Criminalret hidrører,*) skjøndt det vel fornemmelig var ved Feuerbachs Criminalretssystem, hvori det Kantiske Ræsonnement passede sig saa vel, og meget bedre end i Kants System, at den fik saa megen Udbredelse. Men det maa dog, efter mit Begreb, svække den moralske Kraft, der skal bringe et Menneske til, i Striden mellem Ret og egen Vedligeholdelse, at bringe denne til Offer, naar det i Straffelovene erkjendes, at intet Forræderie, Mord eller anden Udaad, der frembyder sig som Middel for egen Frelse, kan paadrage Strafansvar; og da jeg tillige fandt, at de Begreber om Straffelovenes Virksomhed, hvorpaa hiin Lære hviler, ikke ere velbegrundede, og at den derpaa byggede Lovregel i sin Anvendelse fører til mangehaande fordærvelige Følgesætninger, tildeels endog indeholder aabenbare Urimeligheder, saa har jeg fundet mig opfordret til at bekjæmpe den. Uden her at ville gjentage, hvad jeg herunder har udviklet, skal jeg dog, for at forebygge Misforstaaelse, bemærke, at der ikke blot er Tale om saadanne øieblikkelig indtrædende Sammenstød mellem to Menneskers Liv, som man pleiede at udhæve i de gamle Skoleexempler paa Nødret; endnu mindre indskrænker hiin Lære sig til de for et Menneskelivs Frelse fornødne Indgreb i Eiendomsretten eller Overtrædelse af vilkaarlige Love, der, efter deres Bestemmelse, maae vige, naar de ville træde i Veien for et Menneskelivs Vedligeholdelse; men man har givet hiin Lære en

*) See Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre 2. Ausg. Einl. S. XLI—XLII.

saadan Almindelighed, at den ved Trusler eller paa anden Maade fremkaldte Dødsfrygt maa kunne hjemle Ansvarsløshed for enhver med fuld Bevidsthed og Overlæg udført Misgjerning, endog af det skammeligste Slags *).

Skjøndt jeg ikke har kunnet antage den i Slutningen af ovennævnte Afhandling omhandlede Lære af Kant og Fichte, hvorefter al Undskyldning med en vildfarende Samvittighed forkastes, saa har dog den dybe sædelige Alvor, hvormed hine to Philosopher saa kjækt ere traadte op imod en almindelig Sløvhed i de moralske Domme, dybt grebet mig. Jeg har og ved andre Leiligheder viist, at jeg tager det strengere end de fleste Andre i at lade en foregiven Overbeviisning gjelde til Undskyldning for uforsvarlige Handlinger. Jeg kan paa ingen Maade ansee den løse Menen, som Nogen, i Overeensstemmelse med sin Tilbøielighed, optager, for en Overbeviisning, men kun erkjende en saadan, hvor en redelig og alvorlig Prøvelse er gaaet forud. Og en saadan Prøvelse er vistnok Pligt, naar der spørges om Handlinger af sædelig Betydenhed, hvortil og Ytringer over vigtige Anliggender henhøre. Jeg har og derfor ivelig opløftet min Stemme mod den overdrevne Eftergivenhed, hvormed man ofte bedømmer Brud paa uomtvistelige guddommelige og menneskelige Love, naar saadanne Brud hidrørte fra politisk eller religiøst Sværmerie eller fra anden Overspændthed i Følelsen. I foranførte Aand har jeg

*) See især Jur. Tidsskr., 6 B. S. 91—98, cfr. s. Skr. 11 B. 2 H. S. 63—65, og Arkiv for Retsvidenskaben og dens Anvendelse, 3 B. S. 100—107. Den norske Lov af 1842 om Forbrydelser har i Cap. 7 § 5 indskrænket den omspurgte Virkning af egen Fare til Eiendoms Borttagelse eller Beskadigelse. Skjøndt denne Regel er noget vel snever, er det dog med god Grund at man har afveget fra det, der ellers er bleven herskende Grundsætning i de nyere Criminallove (cfr. Schweigaards Commentar over den norske Criminalret, 1 B. S. 349). Det i 1832 for Sverrig udkomne Lovudkast, Cap. 7 § 4 (cfr. Motiver S. 31) er overeensstemmende med hiin norske Lov, ligesom det og forsaavidt har lagt det allerede tidligere for samme udarbeidede Lovudkast til Grund.

til Exempel ved en høitidelig Leilighed, hvor det gjaldt om at sætte Liv i min og de øvrige Deeltagendes samvittighedsfulde Erkjendelse af et os betroet Kalds strenge Fordringer, yttret mig saaledes: „Dersom Mennesket kun havde at svare for det, der laae i Villiens forsætlige og bevidste Retning, ja da vilde hiin Tanke om Ansvar vist ikke tynge paa nogen af Dem saa-lidt som paa mig. Men der er neppe Nogen af os, der bliver staaende ved et saa indskrænket Begreb om den Troskab i Kald og Pligt, som Samvittigheden fordrer. Det er ikke nok, at man vil det, der er Ret og Godt; men denne Villie maa have en saadan Magt over os at den behersker vort hele Sind, alle vore Idrætter; den maa være fyrig, stærk og fast nok for altid at holde Sjælens Øie vaagent, alle vore Kræfter virksomme i Pligtens Tjeneste, den maa formaae at underkue enhver lønlig Indvirkning af Selvkjerligheden, der saa let forvansker det ægte Pligtbegreb og daarer Mennesket med et Blændværk af selvgjorte Pligter og Dyder. Den, som overveier alt dette i dets fulde Betydning, vil vist ikke finde det let i saa stort og vigtigt Kald, som det, der er os betroet, altid at holde sig paa den rette Linie, saaledes at den indvortes Dommer i ham, naar denne i sin Tid skuer tilbage paa, hvad han har foretaget, og hvad han har efterladt, Intet vil finde at bebreide ham" o. s. v. *).

Jeg har iøvrigt saavel i den anførte Afhandling som andetsteds søgt at hævde den bekjendte Kantiske Formel for Moralprincipet, at man skal indrette sine Handlinger efter saadanne Maximer, der egne sig til at optages som almindelige Love, i den Værd og Betydning, som den virkelig har, og forsvaret den mod Indvendinger, som jeg fandt ugrundede **). Men foruden at jeg, som foranført, tillige har godtgjort, at

*) See Roeskilde Stænder-Tidende for 1835—1836, S. 6—7.

**) Kant har, som bekjendt, opstillet flere Formler, hvorved den høieste Sædelighedslov lod sig udtrykke; men den ovenanførte er vistnok den, hvorpaa man snarest maatte troe at kunne bygge et ethisk System.

den dog ingenlunde, selv med Hensyn til de Capitler af Ethiken, hvorfor den meest synes indrettet, har den nøiagtige Bestemthed, som den paastaaer sig at have, kan jeg ikke erkjende, at den i alle Dele af Ethiken er en brugbar Veileder. Det er fornemmelig Forpligtelsen til Sanddruhed og Ordholdenhed, til Agtelse for Andres Eiendom og for den bestaaende borgerlige Orden, som med Klarhed og Lethed lader sig udlede af hiint Moralprincip; ligesom den Pligt at sørge ogsaa for Andres Vel, paa en ret fyldestgjørende Maade deraf kan udledes. Men der gives andre Pligter, ved hvis Begrundelse hiin Formel ingen Tjeneste gjør, idet man kun, naar Pligten først er hidledt af andre Grunde, kan paa en vis tvungen Maade knytte den dertil. Saaledes er den Beviisførelse, Kant i sin „Grundlegung zur Methaphysik der Sitten" har ved Hjelp af bemeldte Princip forsøgt for Selvmords Utilladelighed *), lidet klar og tilfredsstillende, ligesom han i sine „Metaphysische Anfangsgründe der Tugendlehre" stiltiende har forladt samme, og der blot holdt sig til den i sig selv gode, men af hiin Formel uafhængige Grund, at Selvmord tilintetgjør det Organ, der er Mennesket givet for hans sædelige Virksomhed **). I Forbigaaende være det her bemærket, at det Moralbud, der forbyder Selvmord, ligesaalidt som de øvrige omhandlede, kan udtrykkes ved en Sætning, der slet ingen Tvivl efterlader om dens Anvendelse i de givne Tilfælde. Der vil dog Ingen nægte, at det ikke blot er tilladt, men endog Pligt at opoffre Livet, naar man ikke kan frelse det, uden at foretage sig noget, der strider imod den moralske Verdensorden, uden at svigte Troe og Love, eller tilsidesætte, hvad man skylder Sandhed og Ret, Fædrelandets Ære og Selvstændighed. Denne Livets Hengivelse for et høiere moralsk Formaal har i sit egentlige

*) S. 53—54.

**) S. 73. Det er i dette Værk endog sædvanligt, at Kant ikke tager sin Tilflugt til forannævnte eller nogen af de andre Formler, som han i det nylig anførte Skrift har opstillet for det øverste Moralprincip.

Væsen intet tilfælleds med Selvmord; thi her viser der sig ikke Mangel paa Lyst og Mod til at opfylde Livets Pligter og bære dets Byrder, men netop en kraftig Villie til at gjøre det, som Livets Bestemmelse fordrer. Den rette Grændse, inden hvilken det saaledes bliver Pligt at hengive Livet, lader sig imidlertid ikke afpæle ved en nøiagtig Regel, og saaledes bliver her ogsaa en viid Mark for den det givne Forhold i sin Eiendommelighed opfattende Dømmekraft. Nogle mene vel, at Forskjellen mellem ligefrem at paaføre sig selv Døden og blot at sætte Livet i Fare, danner en skarp Grændse; men det er ikke mindre en Selvmorder, der, for at faae Ende paa Livet, afholder sig fra at tage Næringsmidler til sig, eller, uden at det behøves for at fyldestgjøre et moralsk Formaal, kaster sig i en øiensynlig uafværgelig Dødsfare, end om han selv foretager sig den Handling, der har hans Død til umiddelbar Følge. Det, der skjelner Selvmord fra hiin ædle Opoffrelse, ligger saaledes ikke i den blotte udvortes Form, men i Sindelaget og i det Indbegreb af Forhold og Omstændigheder, som i deres Heelhed afgjøre, om der er en sand moralsk Opfordring til at hengive Livet *).

Hvad der gjelder med Hensyn til Selvmord, finder og Anvendelse ved Selvlemlæstelse, som Kant kalder et partielt Selvmord, saa og paa de Handlinger, hvorved man svækker sine Evner til sædelig Virksomhed, ligesom Pligten til at bevare Liv og Sundhed, at uddanne sine Evner og give dem en Retning, der fremskynder og letter enhver Pligtopfyldelse, heller ikke uden Tvang kan hidledes af hiin Formel, men finder en klarere og sikkrere Begrundelse som umiddelbar Følge af den almindelige Erkjendelse, at alt, hvad der er Mennesket givet, er ham givet som Redskab og Stof for en paa moralske Formaal rettet Virksomhed, eller med andre Ord, til Fuldbyrdelse af den guddommelige Villie. Ogsaa vil man blive nødt til at lægge foranførte Princip tilside, naar man skal udvikle Ægteskabets sædelige Betydning, eller Forholdet mellem For-

*) Cfr. Jur. Tidsskr., 15 B. 1 H., S. 129—130.

ældre og Børn og det Meget af stor ethisk Vigtighed, som dermed staaer i Forbindelse.

Det er saaledes kun med Hensyn til enkelte Capitler af Ethiken, at hiin Formel nogenlunde kunde forhjelpe os til den Indsigt, som skulde hentes fra et Moralprincip efter det Begreb, som man gjorde sig derom paa den Tid, da der om et saadant var saa megen Bevægelse i den philosophiske Verden. Men det fremgaaer af alt det Foranførte, at der aldeles ikke er at tænke paa at finde nogen enkelt Sætning, der kunde give os en saadan Belærelse. Vil man imidlertid stille en saadan Sætning i Spidsen af Videnskaben, saa maa man opgive den Fordring, deraf at udlede Ethikens hele Indhold, hvorimod den kun maatte tjene som et Baand, der skulde forene alt, hvad der, under en rigtig Opfatning af de forskjellige Livsforhold, findes at være den til vor moralske Natur svarende Behandling af disse. Vil man have et Udtryk for et Moralprincip med denne Bestemmelse, saa kunde det neppe være et andet end det, som jeg og i ovennævnte Afhandling har fremsat, at vi bør gjøre vort hele Liv til et Aftryk af den evige Fornuft, som aabenbarer sig i os. Denne Sætning har det Fortrin, at dens forpligtende Kraft indlyser af sig selv, medens hiin Kantiske Formel fremkalder det Spørgsmaal, hvorfor man skal handle saaledes, som deri fordres, hvilket iøvrigt let løses derved, at Fornuften ikke, uden at modsige sig selv, kunde befale eller tilstede det, der, saaledes som Løgn og Troløshed, blot kan lykkes under den Forudsætning, at det Modsatte erkjendes som Lov. Derimod er det vist, at bemeldte Kantiske Formel gjør bedre Tjeneste ved Bedømmelsen af hvad der i adskillige Livsforhold bør gjøres og lades (principium cognoscendi); og dersom dette strakte sig til alle Opgaver af Ethiken, vilde der ingen Tvivl være om, at den for samme var af langt større Brugbarhed, end hiin ovenanførte Sætning. Men det er viist, at den med Hensyn til flere af disse Opgaver forlader os, og at den altsaa ikke kan tjene til et fuldstændigt Kundskabsprincip for Ethiken. Da den derhos kan udledes af den Grundlov, at man skal gjøre sit Liv til et Aftryk af For-

nuften, saa kan Videnskaben, naar den sætter denne Lov i Spidsen, optage hiin Kantiske Formel og denne deri gjøre al den Tjeneste, som den formaaer. Man maa iøvrigt ingenlunde troe, at man ved en saadan Sætning vilde udrette noget Betydeligt under Udviklingen af de ethiske Sandheder. Den kunde blot bruges som et almindeligt Tilknytningspunkt, men Hovedsagen vilde være, rettelig at sætte sig ind i de forskjellige Livsforhold; og det kan vel være, at man, uden noget Savn, kunde aldeles undvære en saadan dog lidet indholdsriig almindelig Sætning. Den kunde forresten udtrykkes paa andre Maader. Navnlig kan man opstille Lydighed mod den guddommelige Villie som den øverste Grundlov for Ethiken. Men ogsaa herpaa tyder den ovennævnte Sætning, der henviser til den evige Fornuft som den, hvorfra Loven har sit Indhold og sin Myndighed, og tillige til den menneskelige Fornuft som den, hvorigjennem den guddommelige Villie aabenbarer sig. Saaledes har jeg og ved andre Leiligheder udviklet Sagen t. Ex. i Jur. Tidsskr. 8 B. 1 H. S. 157, og 10 B. 1 H. S. 37—39. Hvad jeg 1798 fra den reen Kantiske Standpunkt har erindret imod at lægge Erkjendelsen af Gud og den guddommelige Villie til Grund for Moralen, bortfalder aldeles efter de forandrede Forestillingsmaader, som jeg senere har vedkjendt mig.

Naar jeg har opholdt mig saalænge ved de ovenmeldte tre Afhandlinger, saa er det tildeels fordi jeg deri har udviklet min endelige Mening angaaende Behandlingen af de to Videnskaber, Ethiken og Retsphilosophien, der i den Periode, som jeg nu staaer i Begreb med at forlade, har udgjort Hovedgjenstanden for min videnskabelige Virksomhed. De Grundsætninger og Forestillingsmaader, som bleve Udbyttet af denne min Forsken, have og været af ikke ringe Betydenhed for min hele paafølgende Virksomhed saavel i den videnskabelige som borgerlige Verden. Iøvrigt har jeg i den lange Periode, hvori mit Liv fornemmelig har tilhørt min Embedsvirksomhed, ikke havt Leilighed til saaledes at følge Bevægelserne i Philosophien, og navnlig i hiin Green af samme, at jeg er istand til

at prøve min tidligere Udvikling af disses Grundsætninger med Hensyn til det Standpunkt, hine Videnskaber, nu indtage. Jeg har heller ikke der, hvor jeg meest havde troet at kunne faae Lys derom, fundet noget, som kunde bevæge mig til at anstrænge mig for at sætte mig ind i de nyere Bearbeidelser af hine Videnskaber, af hvilke det ikke synes at nogen har vundet nogen udstrakt eller vedvarende Anerkjendelse. Det er iøvrigt meget rimeligt, at min Alder og den lange Tid, hvori jeg libet har befattet mig med den speculative Philosophie, har betaget mig Evne og Lyst til at sætte mig ind i den Udvikling, den imidlertid har gjennemgaaet, og det kan vel være, at denne Mangel er Aarsag til at jeg endnu saa ganske er bleven ved de i bemeldte Afhandlinger udviklede Forestillingsmaader. Imidlertid har jeg dog nogen Tillid til, at de Overbeviisninger jeg har dannet mig ad en Vei, der ikke var speculativ, men dog ikke lod upaaagtet, hvad Speculationen paa dens daværende Standpunkt havde ydet, ikke har forfeilet Sandheden selv. Og om end denne kan modtage en for de Philosopherende mere fyldestgjørende Begrundelse, saa turde dog den, der ligger det virkelige Liv nærmere, snarere være skikket til at gjøre den gjældende hos Fleerheden af de Læsere, hvorpaa jeg kan gjøre Regning.

XII.

Under 29de Mai 1801 blev jeg udnævnt til surnumerair Assessor i Hof- og Stadsretten, og ifølge min Bestalling rykkede jeg allerede i Aarets Slutning, da Vacancer indtraf, op til virkelig Assessor. I denne Embedsstilling, med den Forandring, som fulgte af at bemeldte Ret i 1805 tillige blev Overret for de tre Øestifter (dog Bornholm, der indtil 1813 beholdt sit Landsthing, derunder ikke endnu indbefattet), forblev jeg indtil 21de Decbr. 1810, da jeg forfremmedes til Assessor i Høiesteret.

Da jeg ved min Ansættelse i Hof- og Stadsretten kun var nogle Maaneder over 22 Aar, turde maaskee Tanken hos

Nogle falde paa, at det var mit Forsvar for Frygn. af 27de Septbr. 1799, som jeg skyldte denne tidlige Befordring. Det turde og være en saadan Forudsætning, blandet med adskillige Hukommelsens Irringer, hvoraf P. A. Heiberg havde dannet den oven (Side 71—72) omtalte Fortælling om den Rolle, som jeg skulde have spillet ved hans Domfældelse, der dog var foregaaet i Slutningen af 1799. Saameget endog min nærved 50aarige Embedsførelse maatte stille mig over Alt hvad en eller anden Partiemand kunde troe eller finde for godt at antyde i foranførte Henseende, skal jeg dog meddele Noget, som maaskee kunde endog overbevise en Saadan om det Grundløse i slig Formodning.

Det var den Tid ikke sjeldent, at ganske unge Mænd bleve ansatte som surnumeraire Assessorer i Hof- og Stads-Retten. Faa Aar forhen havde der paa eengang været fire om ikke fem saadanne Assessorer, og disse, der vare ulønnede, havde størstedelen ved deres Ansættelse været omtrent i hiin Alder, eller dog kun ganske faa Aar ældre. Denne Mængde af surnumeraire Assessorer var dog nu ophørt, og det blev i 1800 besluttet, at der kun skulde være een Saadan, og at han skulde nyde den vistnok meget ringe Gage af 200 Rdlr. Denne Post blev første Gang besat med daværende Cand. jur. nu Conferentsraad og Høiesteretsassessor Lassen. Jeg kunde naturligviis ikke andet end finde det billigt, at denne udmærkede Mand, der henved to Aar tidligere havde taget juridisk Examen, og rigelig var ligesaa meget ældre af Aar, blev foretrukket til denne Post, men jeg stod ham dog saa nær, at det heller ikke kunde have noget Paafaldende, om jeg nu, da han oprykkede til virkelig Assessor, traadte i hans Sted. Dette blev endda ikke ligefrem Tilfældet, thi der var indtraadt to Vacancer paa eengang, og den ene, en virkelig Assessor-Post, blev besat med daværende Secretair i Høiesteret Jens Kragh Høst, der saaledes kom imellem Lassen og mig. At ved Siden af den academiske Priis, jeg havde vundet, det sjeldne Udfald af min Examen, min Concurrence for den juridiske Adjunctur (Alt noget, hvori Lassen og jeg kunde staae lige, thi den udvortes

Fortrin, der var med Hensyn til Examens Udfald, vil jeg meget gierne erkiende for en Tilfældighed), ogsaa mine literaire Arbeider bleve tagne i Betragtning, kan jeg ikke paatvivle; uden saadanne særdeles Grunde vilde jeg, efter mine Forhold, ikke have kunnet tænke paa en Befordring som den foranførte. Jeg har endog Anledning til at troe, at mit Skrift om Trykkefriheden herved især deleshed er bleven paaberaabt. Det vidnede uden Tvivl mere end mine øvrige Arbeider om en vis Modenhed og et sundt praktisk Blik, der kunde være en Anbefaling til det omhandlede Embede, medens man neppe i saa Henseende vilde have lagt stor Vægt paa den philosophiske Stræben, som jeg i mine øvrige Arbeider havde lagt for Dagen. Men det var og kun forsaavidt at hiint Skrift kan være kommet mig tilgode. Det er iøvrigt af Heiberg ved fornævnte Leilighed bleven anført, hvad der og da var almindelig antaget og siden bekræftede sig, at der var et meget spændt Forhold imellem Colbjørnsen og den kort efter Forordningens Udgivelse udnævnte Cancelliepræsident (Fr. Moltke), der og strax efter sin Udnævnelse bevirkede to nye Deputerede ansatte (Feddersen og Cold), hvorom den almindelige Mening var, at de skulde danne en Modvægt mod Colbjørnsen. Men det var netop Cancelliepræsidenten og ene ham, til hvem jeg vendte mig, da jeg alt i 1800 efter Venners Tilskyndelse, uden at det endnu den Tid laae mig paa Hjerte, begyndte at søge Embeder, deels som Protokol-Secretair i Høiesteret, deels som surnumerair Assessor i Hof- og Stads-Retten. Det var mig alt forud bekiendt, at han var gunstig stemt for mig, og han modtog mig med megen Bevaagenhed, ligesom jeg især deleshed bemærkede, at han ansaae Lassen og mig for de Candidater, der meest egnede sig til Befordring af foranførte Slags. For ikke at fordølge Noget, skal jeg dog tilføie, at jeg i 1801, da jeg, som nu forlovet, alvorligere attraaede Befordring, efter Venners Raad gjorde et Besøg hos de Deputerede, og at blandt disse navnlig Colbjørnsen yttrede sig særdeles gunstig om den logiske Styrke og sunde Bedømmelse, som han fandt i hiint Skrift. Der er dog vel heri ikke det mindste, som kunde give Stof til nogen uværdig

Formodning, af hvilken jeg tør paastaae, at mit hele Liv vilde indeholde en afgjørende Gjendrivelse.

Da det nævnte Embede var mit første Trin paa Embedsbanen, saa manglede der mig den practiske Forbannelse, som man nu i Almindelighed, og vistnok ikke uden Grund, forlanger af den, som et saadant Embede betroes. Men flere af de tidligere ansatte Assessorer vare i samme Tilfælde. Iøvrigt havde jeg søgt ad andre Veie at sætte mig ind i Retstilfældes Behandling. Allerede i Vinteren 17$\frac{97}{98}$ var jeg indtraadt i det bekjendte juridisk-praktiske Selskab, og havde, efter i nogen Tid at have øvet mig som Sagfører og Dommer ved dets Underretter, gjort Prøve som Advocat ved dets Overret, hvor mundtlig Procedure, i Lighed med den, der finder Sted ved Høiesteret, var indført, og i Begyndelsen af 1799, saasnart jeg havde taget juridisk Examen, hvilket dertil udfordredes, blev jeg tillige valgt til Assessor ved denne Overret, hvor jeg i denne Egenskab tog Sæde i de Sager, i hvilke jeg ikke mødte som Advocat. Det var just den Tid en af de korte Blomstringsperioder, som dette Selskab har havt. Navnlig vare der flere dygtige og deriblandt nogle ældre og forretningsøvede Mænd, som stadigen toge Deel i Overrettens Forhandlinger, saasom Hurtigkarl, der var dens Præsident, Rosenstand-Goiske (der i denne Periode gik ind som Høiesterets-Advocat, og faa Aar efter blev General-Auditeur i Søetaten, men fra 1811 af formedelst Svagelighed har været i Naade entlediget, og nu for kort Tid siden er død), Kongslev (død som Conferentsraad og Generaldecisor for de danske Regnskabssager under Rentekammeret), Lassen (oven omtalt), Bilsted (død som Etatsraad og Generalfiskal), af hvilke Adskillige ligesom jeg fungerede snart som Advocater, snart som Assessorer. Der ere vel mange Grunde, hvorfor et saadant Selskabs Øvelser ikke i den Grad kunne danne Sandsen for Lovens Anvendelse paa de forekommende Tilfælde som den virkelige Praxis, men ved flittig Deeltagelse i bemeldte Selskabs Overret erholdt man dog et ret levende Billede af Behandlingen i virkelig Rettergang, hvilket ogsaa fremmedes ved de

træffende Bemærkninger, som enkelte mere erfarne Jurister under Voteringen gjorde om, hvorledes de Forhold, der bragtes for en fingeret Domstol, vilde vise sig i det virkelige Liv, og hvorledes de da vilde være at behandle. Jeg var derhos og vel bevandret i hvad vor juridiske Literatur eiede af praktiske Arbeider, saasom en Deel Facultets Responsa, hvoraf adskillige af Kofod-Ancher, Stampe og Sevel vare samlede, Proceduer og Domme, deels særlig udkomne, deels indførte i Tidsskrifter, fornemmelig Sjellands Landsthingstidende, eller med dens senere Navn Themis, men fremfor Alt Stampes med saa skarp og sund Dømmekraft affattede Erklæringer, hvilke jeg skylder særdeles meget med Hensyn til min praktiske Dannelse. Allerede meget tidlig havde jeg, naar en eller anden trykt Retssag kom mig for Øre, læst samme med Opmærksomhed, og uden Tvivl ret godt vidst at opfatte det Retsspørgsmaal, hvorpaa det kom an. Jeg var saaledes dog ikke uden al Øvelse i at bedømme forekommende Retstilfælde, og manglede ikke Greb paa at give en Dom en passende Form. I Folkecalenderen for 1848, S. 14, fortælles, at jeg ved møisommelig at gjennemgaae Retsprotokollerne for en Række af Aar gjorde mig fortrolig med de gjeldende Meninger. Dette vilde vist nok kunne have havt sin Nytte, men jeg har ikke gjort det; det var kun ved meget enkelte Anledninger, at jeg eftersaae de ældre Retsprotokoller. Det kunde maaskee troes, at det saaledes Anførte hidrørte fra en Meddelelse af mig, og det vilde da maaskee synes underligt, at det her var forbigaaet, det er derfor jeg har fundet at burde berigtige hiin Bemærkning, der maa grunde sig paa en Misforstaaelse. Det er og en Feiltagelse, naar det l. c. hedder, at jeg, for at tiltræde hiint Embede, maatte ansøge om venia ætatis. Det var dengang antaget, at den, som inden sit 25de Aar ansattes i et Øvrigheds- eller Dommer-Embede, havde eo ipso erhvervet Fuldmyndighed *).

*) Cfr. mit Supplement til Nørregaards System 2 D. S. 119—120. Det er uden Tvivl først Pl. 27 Decbr. 1809, der har bevirket den Forandring, at den, som ikke er fuldmyndig efter sin

Ligesom jeg blev modtaget i Retten med al mulig Velvillie, saaledes fandt jeg hos de Mænd, med hvilke jeg meest havde at arbeide, den bedste Veiledning til at styrke min Evne til at udfinde det rette Spørgsmaal i en Retssag tillige med den rette Vei til dets Oplysning. Disse Mænd vare fornemmelig Falbe (Justitiarius, hvilket Embede han beklædte indtil sin Død i 1826), Feddersen (Kongens Foged, død i 1810), P. C. Bagger (hvilken ganske fortreffelige, almindelig agtede og elskede Mand i Slutningen af 1801 gik over til Kjøbenhavns Politieret og i 1809 blev Justitiarius i samme, men 1810 blev bortkaldt ved en altfor tidlig Død), Morgenstjerne (der i 1802 gik ind som Advocat i Høiesteret, og omsider, efter her at have havt en uheldig Skjebne, fik et godt Embede i Norge, og der nød en ikke ringe Anseelse, især som skarpsindig praktisk Jurist), og Lassen, hvorom jeg forhen har talt. Med disse tre sidstnævnte Mænd underholdt jeg mig idelig angaaende juridiske Spørgsmaal, især saadanne, hvortil de forefaldende Sager gave Anledning. Vel bleve de to af disse kun ganske kort i Retten, og den tredie fik snart et særligt Departement, som indskrænkede hans Deeltagelse i den saakaldte dømmende Ret. Men imidlertid vare og de Vanskeligheder, som jeg i Førstningen kunde finde ved at sætte mig ind i de praktiske Forhold, temmelig overvundne. Meget skylder jeg forresten den Mand, der stod i Spidsen for Retten. Det er ikke Mange, der med saa sand vedholdende Iver tage sig af Alt, hvad der vedkommer deres Embede, som Falbe. Det var lige til 1805, da Forretningerne fik en betydelig Tilvæxt ved Frdgn af 25 Januar, en stor Undtagelse, at der var nogen Sag, i hvis Paadømmelse han ikke tog Deel, og han var altid inde endog i Sagens tilsyneladende nok saa ubetydelige Enkeltheder, og vidste saa godt at paaskjønne, hvad der heraf fortjente at komme i Betragtning, at det var mig

---

Alder, maa først have Myndigheds Bevilling, naar han skal komme i Betragtning til Dommer-Embedet, hvilket iøvrigt i den senere Tid blev en stor Sjældenhed.

høist lærerigt at see eller høre hans Bemærkninger. Han var langt fra at være en udmærket theoretisk Jurist, og han vilde neppe, hvis han selv skulde have udarbeidet Dommene i forviklede Sager, have leveret noget Fortrinligt, men, naar han, i Forbindelse med Acterne, havde læst Alles Vota, vidste han særdeles vel at finde det Rette, og han gjorde ikke sjeldent Bemærkninger, som fortjente og erholdt Indflydelse ved Dommenes Affattelse. Han sørgede og omhyggelig for Alt, hvad der vedkom Rettens Erklæringsvæsen og forfattede selv de fleste Erklæringer; kun naar en saadan kunde kræve en særdeles udførlig juridisk Udvikling, anmodede han enkelte Gange en Anden, i de senere Aar gjerne mig, om at gjøre Udkastet. Han lod det sig være magtpaaliggende, at enhver Sag befordredes med al den Hurtighed, som dens grundige Behandling tillod; og det maa uden Tvivl for en stor Deel tilskrives ham, at endog temmelig vidtløftige criminelle Sager ordentligviis bleve paakjendte 8 à 14 Dage efter at de vare optagne til Doms, og at det hørte til de store Sjeldenheder, at civile Sager henstode længere end i de lovbestemte 6 Uger; om Bevilling til at have en Sag optaget over den ved Frdg. 3 Juni 1796 § 23 satte yderste Tidsgrændse (12 Uger) var der, hvis min Hukommelse ikke meget skulde bedrage mig, aldrig Tale i min Tid. Det høist nøiagtige Studium af Acterne, som han lagde for Dagen, havde og Indflydelse paa den Nøiagtighed, hvormed de af os Andre bleve gjennemgaaede. Denne Sagernes paa eengang nøiagtige og hurtige Behandling er stedse kommet mig i Erindring, naar jeg har hørt eller læst det omtale som noget, der forstaaer sig af sig selv, at Acterne i et dømmende Collegium ikke gjennemlæses uden af en Referent eller i alt Fald tillige af en Correferent. Hos os er en saadan Fremgangsmaade aldrig bleven hjemlet ved nogen Lov eller Instruxion, saa at det vilde være utilbørligt, om ikke samtlige Rettens Medlemmer gjennemlæste Acterne. Men, som jeg alt har udtalt i Jur. Tidsskr. 5 Bind 1 Hefte, S. 126—127, tvivler jeg og meget om, at Arbeidet virkelig lettes synderlig ved den i andre, navnlig tydske, Lande brugelige Forretnings-

maade. En tydsk Relation er et ganske anderledes vidtløftigt Arbeide end de med Præmisser udarbeidede Domme, der komme fra vore Overretter. Sagen maa derfor koste Referenten langt mere Tid, end den hos os vil koste hver enkelt af de Stemmegivende. Det samme maa og gjælde med Hensyn til Correferenten, og naar hertil lægges den Tid, der medgaaer til den skriftlige Relations Oplæsning og de derved anledigede Discussioner, Forelæsning af enkelte Steder i Acterne o. s. v., saa er det ikke saa let at sige, hvilken Fremgangsmaade der koster meest Tid. Naar man betragter det som en Tidsbesparelse, at alle de øvrige Tilforordnede ved Foredraget af Relationerne paa eengang blive bekjendte med Sagen, saa glemmer man, at disse under den Behandling, som hos os finder Sted, kunne til samme Tid arbeide hver for sig i forskjellige Sager.

Ogsaa iagttog Falbe med den største Omhu hvad Justitiarius havde at iagttage med Hensyn til alle de øvrige Forretninger, som hørte til de Retten underlagte Departementer. Der var derhos noget Blidt og Roligt i hans hele Adfærd, der vistnok havde megen Deel i den gode og velvillige Tone, der stedse herskede i Retten, skjøndt den vistnok ogsaa skyldtes Rettens øvrige Medlemmer. Det Eneste, hvori Nogle ikke vare ganske tilfredse med ham, var at han ikke syntes at vise nogen synderlig Energie i at tage sig af Rettens Medlemmer eller de under Retten ansatte Mænd, forsaavidt der kunde være Anledning til at udvirke Noget til deres Bedste. Jeg har kun een Gang henvendt mig til ham om hans Medvirkning; og, omendskjøndt det, jeg attraaede, den Tid ikke skete, tvivlede jeg dog ikke paa, at han havde gjort hvad han kunde; hvis han havde ladet Noget mangle, saa var det kun fordi det var hans Natur, kun at træde beskedent og sagte frem, ligesom jeg ialtfald ikke kunde tage ham det ilde op, om han, der selv ved den Leilighed erklærede, hvor ugjerne han vilde af med mig, ikke havde viist nogen stor Iver for at befordre et Ønske, der gik ud paa en Forandring i min Stilling, hvori jeg dog og med Tilfredshed blev.

Det varede ikke længe førend jeg havde bragt det til med megen Hurtighed at gjennemgaae en Sags Acter, opfatte dens Spørgsmaal og danne mig en bestemt Mening om hvorledes den blev at paakjende. I Forening med en lykkelig Hukommelse, kom den Omstændighed mig herved meget tilgode, at mit Øie med en mere end sædvanlig Hurtighed gjennemløb Acterne uden at oversee Noget af det, hvorpaa det kunde komme an. Jeg blev ved disse to Fordele sat istand til at kunne tilendebringe de fleste Sager uden deraf at gjøre mindste Extract, og i de særdeles vidtløftige blev det mig nok at optegne nogle enkelte Ord med vedføiede Citater af de Steder, som jeg i fornødent Fald kunde have paa ny at eftersee. Ogsaa lettede det mig Arbeidet, at jeg for det meste havde de Lovsteder og Anordninger, hvorom der var Spørgsmaal, i levende Erindring, og i Almindelighed var paa det Rene med disses Fortolkning, eller at dog Fortolkningsgrundene strax vare mig nærværende, saa at den egentlig juridiske Deel af Sagen kun i enkelte Tilfælde kostede mig nogen betydelig Tid. Disse Fordele har jeg og været lykkelig nok at vedligeholde i min hele lange Embedstid; thi om end Hukommelsen i den seneste Tid noget var aftaget, saa blev dette dog erstattet ved det forøgede Forraad af vundne faste Overbeviisninger og af Tilknytningspunkter til Emner, som jeg tidligere havde behandlet. Jeg troer derfor ikke, at der selv i min sidste Embedstid skulde være sporet nogen kjendelig Formindskelse i den Hurtighed, hvormed jeg behandlede Sagerne. Iøvrigt har jeg stedse følt en saa stærk Drift til at fuldende ethvert mig paaliggende Arbeide, at ogsaa dette har havt en Deel i den hurtige Behandling, enhver Sag har fundet hos mig. Just naar man har meget at gjøre, er det af Vigtighed ikke at lade nogen Sag henhvile. Jeg har desuden altid været mindre skikket til overordentlige Anstrængelser i en kort Tid end til en stadig Flid; navnlig har jeg i ingen Deel af mit Liv taget Natten med til Arbeide, men sjeldent fortsat det længere end til Kl. 9 om Aftenen, da jeg, naar jeg ikke skulde savne den sædvanlige gode Søvn, maatte inden jeg gik til Sengs have nogen Tid, hvori jeg

gjorde mig fri for enhver Tanke om Forretninger. I de senere Aar er jeg kommet i Vane med at begynde Arbeidet temmelig tidlig om Morgenen, men dette var i mine yngre Aar just ikke min Sag.

Min Virksomhed for Retten indskrænkede sig største delen til den saakaldte dømmende Ret, hvori de Domssager, der ikke henligge til en særegen Afdeling (Gjæsteretten eller Gjældscommissionen) behandles, ligesom ogsaa de Sager, der vare Gjenstand for Erklæringer eller Brevverling, forsaavidt de krævede nogen Forhandling, bleve foretagne for den saaledes samlede Ret efter Referat af Justitssecretairen og i Almindelighed strax afgjorte. Imidlertid var jeg nogle Aar tillige Dommer i den saakaldte lille Gjældscommission, der den Tid kun behandlede Gjældssager, som ei angik mere end 10 Rbd.*) Disses Tal var dog stort og udgjorde vel aarlig ikke langt fra 2000 Nummere. Men deriblandt var der en Mængde, som strax bleve hævede, snart fordi Debitor allerede ved Indkaldelsen var bleven bragt til at afgjøre Sagen, eller fordi Klageren, naar den Indklagede udeblev, heller vilde stævne paa ny end strax fremme Sagen, stundom og fordi Klageren udeblev, i hvilket Tilfælde det var sjeldent, at den Indklagede traadte frem med Paastand om Kost og Tæring. Naturligviis fik enhver saadan Sag, naar den paany blev indstevnet fit nye Nummer.**) Af de øvrige Sager blev den største Deel afgjort ved Forlig, og af dem, der gik til Doms, vare de allerfleste saadanne, hvori den Indklagede var udebleven, men Klageren mødt med Paastand om dem efter Stævningen. De Sager, der virkelig bleve procederede, vare saaledes faa og ordentligviis af lidet Omfang. Dette Departement medtog

---

*) Senere er, som bekjendt, dens Virkekreds udvidet ved Pl. af 13de Mai 1817, men især ved Frdgn. af 6te August 1824.

**) De ovenanførte Omstændigheder have og Indflydelse paa de Tal, som man finder opførte i de aarlige Beretninger fra Forligelsescommissionerne eller de til Forligsmægling forpligtede Retter, saa at man ikke lidet overvurderer Indretningens gavnlige Virksomhed, naar man dømmer blot efter disse Tal.

følgelig ikke stort videre Tid end Torsdag Formiddag, der hengik til Sagernes Forhandling. Jeg indførte den Forandring i den forhen brugte Fremgangsmaade, at Sagerne ved Tilsigelsen bleve berammede til forskjellige Klokkeslet.*) Dette foraarsagede vel noget Tab af Tid for Dommeren og Skriveren, da det stundom skete, at de til et vist Klokkeslet berammede Sager, navnlig fordi der i mange af disse ikke blev givet Møde, ei udfyldte Tiden, men det var mig altformeget imod, at Parterne maatte vente i flere Timer, forend den Sag, hvori de vare kaldede, kunde komme for, og det kunde heller ikke feile at de, naar de vilde forkorte Ventetiden, ved at gaae nogen Tid bort, ofte siden kom forsildig, hvilket ei sjeldent gav Anledning til nye Indstævninger, og hvad der var værre, til at stundom en Part tabte sine maaskee grundede Indsigelser mod en Fordring. Det var ene og alene det Indtryk, som Bemærkningen af disse Ulemper gjorde paa mig, der bevægede mig til kort efterat Gjældscommissionen var bleven mig betroet at træffe denne Foranstaltning. Naturligviis kunde den iøvrigt ikke forhindre, at Parterne jo endda kom til at vente længe nok, thi jeg indrettede det dog saaledes, at Dommeren ordentligviis ei var udsat for at sidde længe for at vente paa den Tid, hvortil der atter vilde indfinde sig Parter. I de øvrige Departementer under Retten, f. Ex. Criminalkammeret og Vidnekamrene, var det kun enkelte Gange, at jeg i en Collegas Forfald forrettede Dommerembedet.

Da jeg saaledes kun lidet var bebyrdet med de øvrige under Retten hørende Forretninger, maatte min Deeltagelse i den dømmende Ret være meget udstrakt. I de første Aar, da den kun var Domstol for Kjøbenhavn, voterede jeg, paa ganske enkelte tilfældige Undtagelser nær, i alle Sager, og var i de fleste den, som først fik Acterne hjem og udarbeidede Votum, der fulgte Acterne. Der var i den Tid sjeldent mere end een Assessor, hvis Deeltagelse i den dømmende Rets Arbeider ikke var indskrænket ved andre ham paahvilende Forretninger. Ale-

*) Confr. Cancelli-Skrivelse af 13de November 1828.

sessorernes Tal var nemlig mindre, end det havde været nogle Aar tidligere, da der vare saa mange surnumeraire og ligeledes mindre end det senere efterhaanden blev, indtil Rettens Virkekreds ved Frdgn. 28de Februar 1845 blev indskrænket. Det maa herved erindres, at der, foruden de mange andre, der, paa Grund af deres særlige Departement, enten ganske eller dog størstedeels vare fritagne for videre Arbeide, den Tid var en Assessor, som formedelst en ellers ikke i nogen Forbindelse med Retten staaende, men ikke lidet besværlig Virksomhed (som Medlem af Directionen for Fattigvæsenet og Justitiarius i dens Politiret efter den under 1ste Juli 1799 kundgjorte approberede Plan § 152, forandret ved Resolution af 3die Septbr. 1813, der indeholdes i Cancellie-Placat af 7de s. M.) kun tog saare liden Deel i Rettens Arbeide, og at ligeledes den Assessor, der bestyrede Forligelses-Commissionen, som da havde mange flere og længere varende Møder end i de senere Aar, var indtil Hof- og Stadsretten tillige blev Lands-Over-Ret aldeles fri for Deeltagelse i andre Forretninger (see Frdgn. af 10de Juli 1795 § 4.) Det var mig ingenlunde besværligt at skrive det første Votum i Sagerne; thi baade jeg og de fleste af mine Colleger fandt sig pligtige til at gjennemgaae Acterne med lige Nøiagtighed, uagtet de først havde været læste af een eller flere andre, og det kunde ofte være nok saa besværligt og i alt Fald ubehageligere at foreslaae Forandringer i en Andens Votum, naar man ei derved fandt sig tilfredsstillet, især naar det mere var Fremstillingen end Resultatet, hvori man ei var enig. Efterat Retten tillige var bleven Lands-Overret, kom jeg just ei til at votere i alle Domssager, men det var dog ikke mange, hvori jeg ikke deeltog, ligesom jeg og var den først Voterende i en meget betydelig Deel af Landsoverrets-Sagerne. Der var, saavidt jeg erindrer, den Tid ingensinde noget, der nærmede sig en Strid mellem Rettens Medlemmer om Sagernes Fordeling; i det mindste har jeg aldrig talt et Ord for at blive fri for et Arbeide, som mine Medarbeidere ønskede mig tildeelt.

Hvad der fornemmelig gav mig Styrke til, under min længe særdeles mislige Sundhedstilstand at overkomme alt det

Arbeide, som mit Embede, i Forbindelse med mine juridiske Manuductioner og mine literaire Sysler medførte, var den Lyst og Kjærlighed jeg havde til min Gjerning. Saasnart jeg var kommet noget ind i den praktiske Virksomhed, fornam jeg hvorledes jeg derved fik et dybere og mere omfattende Blik over Retsforholdene end den blot videnskabelige Betragtning kunde give mig. Der frembød sig idelig Stof til nye Overveielser, der tjente snart til at befæste, snart til at berigtige mine forhen antagne Meninger, snart til at berige Theorien med nye Undersøgelser, som forhen havde været den fremmede; og dette Stof blev saa meget desto betydeligere, som de enkelte Bemærkninger, hvortil de foreliggende Tilfælde umiddelbart gave Anledning, stadig bragte mig til at henvende Tanken paa de almindelige Grundsætninger, hvormed de stode i Forbindelse. Ogsaa havde jeg nu et langt større Udbytte end forhen, naar jeg gjorde yderligere Bekjendtskab med visse Dele af den romerske Ret eller med nyere Staters Lov og Ret, thi som Følge af det mere levende Begreb om vore egne Retsforhold vidste jeg bedre at sætte mig ind i de fremmede og gjøre den Anvendelse af samme i vor egen Ret, hvortil Gjenstandens Natur kunde føre. Saafremt jeg har udrettet noget for Retsstudiets Udvikling i mit Fædreland, saa er det fornemmelig skeet derved, at jeg stedse har befrugtet Eftertænkningen ved den Erfaring mit Embedsliv gav mig. Paa den anden Side turde den Omstændighed, at jeg stedse ved Behandlingen af de enkelte Retssager havde de almindelige videnskabelige Opgaver for Øie, som dermed kom i en stundom endog fjern Berørelse, have givet mig nogen Leilighed til at faae en gavnlig Indflydelse paa Retsudøvelsen og navnlig bringe Adskilligt, af hvad rigtig Sands allerede tildeels havde indført i Rettergang, til en almindelig og klar bevidst Erkjendelse. Det var mig en stor Tilfredsstillelse at erfare, deels hvorledes jeg snart vandt en ikke liden Sikkerhed i Behandlingen af Retssager, og ved Siden deraf mine Embedsbrødres saavelsom Almeenhedens Tillid, deels hvorledes jeg efterhaanden blev istand til at udvikle en ikke ubetydelig Virksomhed for Retsvidenskabens Fremme,

hvilken ogsaa snart fandt en Anerkjendelse, der langt oversteg mine Forventninger og som vist — det jeg altid dybt har følt — var langt over min Fortjeneste.

Foruden mine talrige juridiske Skrifter, ligger et ikke lidet Antal af Domme, hvori jeg har taget Deel, saavelsom meget af min senere Virksomhed; i de mig betroede Embeder for mine Medborgere, og heri vil man uden Tvivl finde Beviser paa hiin Samvirkning imellem et flittigt Studium og en virksom Deeltagelse i dets praktiske Anvendelse. For de endnu ikke ganske Faa, som med Opmærksomhed have fulgt mig paa min videnskabelige og praktiske Bane og som heller ikke ere fremmede for Retsvidenskabens og Retsanvendelsens tidligere Tilstand, vilde det maaskee ikke være nødvendigt at fremhæve noget enkelt af hiint Stof. Men disse, der stedse blive færre, ville dog maaskee ikke uden Deeltagelse — thi de have i Almindelighed et venligt Sindelag imod mig — gjenkalde det i deres Erindring, som jeg, skjøndt fornemmelig for de øvrige Læseres Skyld, skal fremføre. Iøvrigt vil Man let indsee min Forlegenhed ved Valget af det saa omfattende Stof, og jeg haaber at det vil finde Undskyldning, at jeg end ikke har kunnet bequemme mig til en nøiagtig Gjennemlæsen eller Gjennemløben af de talrige Bind, der indeholde dette Stof, men for det meste kun har holdt mig til det, der af sig selv er kommet mig i Sinde.

XIII.

Det var allerede, inden jeg indtraadte paa Embedsbanen, min Overbeviisning, at jeg som Dommer vilde have at underordne mine egne Meninger under det, der ved Landets øverste Domstol var erkjendt som en fast Retsſandhed. Dette har og i Gjerningen altid været antaget, men vore Lovkyndige pleiede kun at fremstille det som et Klogskabsraad for de underordnede Dommere, og understøttede Samme med den Bemærkning, at disse derved ville betrygge sig for Ansvar. Dette kunde nu paa ingen Maade tilfredsstille mig; saafremt ikke

andre og bedre Grunde havde talt herfor, vilde jeg have fundet det stridende mod Eed og Pligt, for min egen Sikkerheds Skyld at rette mig efter hvad der var antaget ved Høiesteret, naar min Retsgrandskning førte mig andensteds hen. Men det var mig klart, at det vilde være høist fordærveligt og stride mod alle fornuftige Grundsætninger for Retspleien, om de underordnede Dommere ei vilde erkjende de i Høiesteret antagne Retssætninger, og at dette derfor vilde være uovereensstemmende med den sande Betydning af det Bud: at Ingen maa dømmes mod den Lov, som Kongen giver, og af den Eed, Dommeren aflægger paa at ville dømme retfærdigen efter Lov og Ret. Jeg har gjentagne Gange retfærdiggjort denne min Forestillingsmaade, og, som jeg troer, fuldstændigen gjendrevet enhver Indvending, som derimod er blevet fremsat *). Om end Grundene paa den Tid, jeg tiltraadte Dommer-Embedet, ikke have staaet for mig i samme Klarhed og Skarphed, som de senere have vundet, navnlig derved, at jeg fik den Opgave, at gjendrive en indsigtsfuld Jurists for den modsatte Mening anførte Grunde, saa har det dog i det Væsentlige været det Samme, der allerede den Tid bestemte min Overbeviisning. Men uagtet jeg saaledes var paa det Rene med mig selv, om at jeg tilfredsstillede min Dommerpligt ved at lægge den af Landets øverste Domstol vitterlig antagne Lovfortolkning til Grund, saa var det mig dog altid en uhyggelig Følelse, naar jeg ikke kunde forene den med min egen videnskabelige Overbeviisning. Det var mig derfor behageligt, at jeg for det Meste, ved den nøiere Eftertanke, som denne Følelse fremkaldte, kom til den Indsigt, at den i Praxis antagne Mening, som Theoretikerne pleiede at forkaste, dog var den rette.

For at nævne en i den hele civile Retspleie indgribende Lære, hvormed dette var Tilfældet, saa gik vore Lovkyndiges Mening angaaende Fortolkningen af D. L. 1. B. 4. Cap. 30. Artikel

---

*) See min Haandbog om dansk og norsk Lovkyndighed 1 B. S. 118—122, samt Nyt jur. Archiv 12 B. S. 234—241; 17 B. S. 227, 239—240. Cfr. Suppl. til Nørregaards System 1. S. 35—36.

(Norske Lovs 1—4—32) ud paa, at den Indstævnte, naar han ikke mødte, burde antages at benægte de Omstændigheder, hvorpaa Søgsmaalet var grundet, (efter Kunstsproget contestatio litis negativa), og som Følge deraf, saafremt Sagsøgeren ikke havde beviisliggjort disse, frifindes enten ligefrem, eller imod ved Eed at fralægge sig Søgsmaalet. Ved Siden heraf lærte de, at Praxis var for den modsatte Mening, (at der skulde antages en litis contestatio affirmativa) og at det, skjøndt det, Praktikerne anførte til Fordeel herfor, uden Vanskelighed lod sig gjendrive, dog var rettest at følge Praxis, der og, tilstod Man, førte til de billigste Resultater. Jeg antog, da jeg traadte ind i Retten, at Theoretikernes Mening var den bedst begrundede, og det forekom mig derhos, at den da for faa Aar siden udkomne Forordning 3die Juni 1796 § 2 i høi Grad havde bestyrket samme. Men medens jeg dog ikke desto mindre ugentlig tog Deel i at afsige Domme, der vare grundede paa Praktikernes Mening, og fandt det klart, at en Forandring deri vilde være til stort Afbræk for den virkelige Retfærdighed, kom jeg snart til den Overbeviisning, at den ogsaa havde rigtig Lovfortolkning for sig. Kun maatte man gaae ind paa en nøiagtig Analyse af hiin Artikel i Loven samt af § 2 i Frdgn. 3die Juni 1796, og ikke binde sig til den Betydning, Ordet: „Indsigelse" har i Systemerne, men tage Hensyn til de forskjellige Betydninger det har i selve Loven, og derhos ikke forglemme de Lovsteder, der bestemt hylde den Grundsætning, at hvad der ei er benægtet, maa ansees for tilstaaet. Dog fandt jeg derhos, at den Sætning, der fremstilles som Praktikernes Lære, behøvede et nøiagtigere, den sande Mening betegnende Udtryk. I jur. Ark. Nr. 3, S. 28—45 fremsatte jeg denne min Lovfortolkning, og siden har jeg indlemmet denne Afhandlings Indhold i en, den hele Materie om Tilstaaelse (den stiltiende saavel som den udtrykkelige) omfattende Afhandling i Eunomia 3 B. S. 526—545. Og da Hurtigkarl vedblev Theoretikernes tidligere Lære, som han med særdeles Hensyn til min Afhandling i jur. Ark. søgte at understøtte ved en yderligere Begrundelse, saa har jeg

jur. Tidsskr. (2 B. 1 Hefte, S. 249—257) ført et udførligere Forsvar for den af Praktikerne antagne Mening. Fremdeles har jeg med Hensyn til den store Interesse, Sagen har, ogsaa fra Lovgivningens Standpunkt, i det paafølgende Hefte S. 54—84 meddeelt en kritisk Oversigt over nogle da nyligt fremkomne Rettergangsloves og Lovudkasts Bestemmelser om Virkningen af Udeblivelse i civile Sager. Herved turde denne vigtige Sag være bragt i det Rene, og navnlig have nuværende Domaine-Directeur Bang og Professor Larsen i deres systematiske Fremstilling af den danske Procesmaade § 39 sluttet sig til min Lære.

Hvad der ogsaa med Hensyn til Grundprinciperne for den civile Proces strax fik en høi Grad af Interesse for mig, var Materien om Beviisbyrden. Denne vigtige Gjenstand havde hidtil kun faaet den løseste Behandling i Systemerne, der ei gave andet end nogle halv sande eller dog ikke nøie nok bestemte eller tilstrækkelig begrundede Almeensætninger, som det for en Deel ei engang var logisk muligt at anvende i det virkelige Liv. Der forekom imidlertid idelig Retssager, hvis Udfald aldeles beroede paa, hvem af Parterne det havde paaligget at oplyse en eller anden faktisk Omstændighed, hvorom et afgjørende Beviis ei var tilveiebragt. Jeg fandt, at Retten næsten altid kom til det rigtige Resultat, men almindelige Grundsætninger bleve ikke udtalte ved de enkelte Afgjørelser, tildeels fordi det var en i Retten antagen og vist i det Hele vel grundet Forholdsregel, ikke uden Nødvendighed at udtale almindelige Grundsætninger, der i senere forekommende Sager, hvori maaskee andre Medlemmer havde at votere, kunde blive hindrende for disses frie Bedømmelse, eller føre til at der fremtraadte afvigende Grundsætninger ved lige Tilfældes Paakjendelse. Vigtigt var det imidlertid baade for Theorien og for Praxis at bringe de levende Grundsætninger til klar Bevidsthed; og naar dette skete i en Afhandling, kunde det, om end denne ved Benyttelsen af en Mængde Præjudikater søgte at bekræfte og levendegjøre hine Grundsætninger, ikke have den Uleilighed til Følge, som man kunde befrygte af Domme,

der erklærede sig for samme. Jeg havde og kun yderst sielden i nogen af de mange Sager, paa hvis Udfald Spørgsmaalet om Beviisbyrden var afgjørende, tilladt mig i mit Votum at bringe de almindelige Grundsætninger under Omhandling, hvilket uden Tvivl stundom vilde have foraarsaget Betænkeligheder blandt de Voterende, medens Alle vare enige i det for det enkelte Tilfælde antagne Resultat. I Overeensstemmelse med det Foranførte leverede jeg i jur. Arkiv Nr. 4, S. 94—122 „critiske Bemærkninger over Theorien om onus probandi, især med Hensyn til den saakaldte exceptio rei non sic sed alias gestæ". Her viste jeg det Utilfredsstillende i de af vore theoretiske Jurister hidtil fremsatte Regler, og udbredte mig over nogle fortrinlige Afhandlinger angaaende dette Spørgsmaal, som den tydske Literatur da havde leveret, og hvori jeg havde fundet megen Veiledning til Spørgsmaalets rigtige Opløsning, uden at jeg dog skjønnede, at Sagen i nogen af disse var bragt fuldkommen i det Rene. Iøvrigt udtalte jeg de almindelige Grundsætninger, hvortil jeg fandt, at Alt kunde henføres, og ledsagede disse med Henviisninger til adskillige i hiin Tid affagte Domme, der viste, at Retten erkjendte og troelig overholdt hine Grundsætninger, uden at have udtalt dem i deres Almindelighed. Siden har jeg i den ovennævnte Afhandling i Eunomia 3 B. S. 562—604 i en §, som angaaer den saakaldte qvalificerede Tilstaaelse, givet en ny Udvikling, der er i fuld Samklang med den ældre, men hvori dog Adskilligt er skarpere fremstillet, og derhos en Mængde flere Retstilfælde vedføiede, der, saavidt jeg skjønner, udbrede et yderligere Lys over Theorien. Denne har uden Tvivl vundet almindelig Erkjendelse, og vore ovennævnte udmærkede Processualister have lagt den til Grund ved deres Behandling af Materierne om Beviisbyrden og om qvalificeret Tilstaaelse *).

Tildeels beslægtet med de her omhandlede Æmner er det

*) See l. c. §§ 47—50.

Spørgsmaal, om hvorvidt en Benægtelse, for at komme en Part tilgode i en civil Sag, behøver at være speciel. Der var intet sædvanligere, end i Hof- og Stadsrettens Domme fra den Tid at see et og andet Factum antaget fordi det ei speciel var modsagt. Jeg hørte af og til, at man opholdt sig herover og meente, at det endog var en mod Logiken stridende Fordring, at der med den almindelige Benægtelse af et Søgsmaal nødvendigviis skulde forbindes Benægtelse af de enkelte Omstændigheder, der skulde begrunde samme. Jeg fandt ogsaa, at Sætningen ikke i den almindelige Form, hvori den blev fremsat, eller i enhver Anvendelse, der blev gjort af samme, var velgrundet, men maatte dog erkjende, at det Resultat, som man hidledte heraf, i de fleste Tilfælde var det rette. Det var mig derfor vigtigt at udfinde den sande Grændse for dens Gyldighed, og jeg tør antage, at saavel den ovennævnte Afhandling i jur. Ark. Nr. 3 (S. 43—44) som og nogle i Arkivet indførte Domme (see t. Ex. Nr. 6, S. 125—128, og Nr. 15, S. 165—169) vidne om en rigtig Opfatning af den Betydning, hvori Fordringen til Benægtelsernes Specialitet var berettiget. En udførlig Udvikling heraf findes senere i Eunomia 3 B. S. 511—515, hvor dette iøvrigt er sat i Forbindelse med adskilligt andet, der angaaer de Egenskaber, en Benægtelse bør have, for at Modparten skal behøve at føre Beviser for det benægtede Factum. At jeg ogsaa har været heldig nok til i foranførte Henseende at træffe det Rette, tør jeg saa meget mere antage, som de ovenmeldte Retslærere ogsaa heri have været aldeles enige med mig.

Endnu skal jeg her udhæve et af de Arbeider, Retsplejen betræffende, der nærmest blev foranlediget ved de Erfaringer, som jeg under min Stilling i bemeldte Ret gjorde. Jeg mener hermed en Afhandling om Processens Omkostningers Tilkjendelse og Ophævelse, saavel i civile som i criminelle Sager, der findes i jur. Ark. Nr. 13, S. 1—45. Herved bemærkes, at, skjøndt den tillige angaaer Processens Omkostninger i cri-

mindste Sager, saa er det dog især med Hensyn til de civile, at Spørgsmaalet er blevet behandlet, hvorfor jeg har troet det rettest, at omtale den paa dette Sted. Spørgsmaalet angaaende Processens Omkostninger spiller vel en underordnet Rolle i de enkelte Retssager og bliver der gjerne kort og godt afgjort uden nogen særlig Begrundelse. Imidlertid er den rigtige Opløsning af dette Spørgsmaal af den meest indgribende Vigtighed for den hele Retsbeskyttelse. Og just fordi det i Almindelighed behandles saa løseligt, kunde det fortjene en nøiagtigere Overveielse. En skarpsindig tydsk Retslærd, Weber, var allerede i 1788 traadt frem mod den forhen i den almindelige tydske Proces herskende Forudsætning, at den Forpligtelse, at erstatte sin Modpart Processens Omkostninger, maatte begrundes ved Trættekjærhed, og at saaledes Enhver selv maatte bære de med Retsforfølgningen forbundne Omkostninger, der faldt i hans Lod, naar Modparten ei ved Trættekjærhed havde paadraget sig en Forpligtelse til at godtgjøre ham samme. Derimod lærte han, at denne Forpligtelse umiddelbar blev begrundet derved, at Nogen enten vægrer sig ved at erkjende en Andens lovlige Ret eller uden tilstrækkelig Grund forfølger Nogen med et Søgsmaal. Denne Lære fandt vel i Begyndelsen stærk Modsigelse, men vandt dog efterhaanden Bifald blandt de tydske Retslærere, og har siden jeg skrev hiin Afhandling ligeledes faaet forøget Indflydelse paa Lovene i de tydske Stater, af hvilke dog den i Joseph den 2dens Tid udkomne Rettergangsanordning for de Østerrigske Lande allerede tidligere havde forladt den ældre Grundsætning. I bemeldte Afhandling antog jeg, at Webers Mening var velbegrundet, forsaavidt den gik ud paa, at de Tvivl, der kunde reises angaaende en almindelig Retssætning, der kom til at gjøre Udslag i Sagen, ikke burde skille den af Parterne, som ved den endelige Dom dog fandtes at have Ret, ved Erstatning for de Omkostninger, som han havde maattet udrede, fordi Modparten ei mindelig havde erkjendt denne Ret. Men jeg fandt derhos, at denne Lære ei kunde anvendes ved vore Domstole, da den stred mod vore Love og navnlig Frdgn. af 23 Decbr. 1735,

hvilken aabenbar havde sin Rod i den Lære, der i ældre Tider havde hersket i den romersk-tydske Proces. Med Hensyn til det hyppigen forekommende Tilfælde, at Sagens Udfald kom til at beroe paa faktiske Forudsætninger, der havde været Tvivl underkastede, fandt jeg derimod, at Weber vel tildeels havde Ret, men og for en Deel Uret. Ret, forsaavidt han lærte, at den, som havde fragaaet et Factum, der ved endelig Dom fandtes beviist, hvilke Tvivl der end vare reiste om dette Beviises Tilstrækkelighed, ikke kunde fritages for at erstatte Modparten de ved hans Fragaaelse denne paaførte Omkostninger, undtagen i de enkelte Tilfælde, hvor det omtvistede Factum var af en saadan særdeles Beskaffenhed, at han kunde have været uvidende om dets Sandhed, f. Ex. naar han som Arving havde været søgt til at betale en af Arveladeren gjort Gjæld, der først oplystes under Sagens Drift; men Uret havde Weber, efter min Mening, forsaavidt han vilde, at den, der tabte, fordi han ei fuldstændig kunde føre det Beviis, hvoraf hans Ret var betinget, altid skulde erstatte Omkostningerne. Jeg har derhos viist, hvorledes og andre Omstændigheder kunde komme i Betragtning til at lempe det Resultat, som Hovedreglen vilde medføre, men ved Siden deraf gjennemgaaet adskillige Grunde, som de Lovkyndige urigtig havde tillagt Indflydelse herpaa. De af mig antagne Sætninger ledsagede jeg for en stor Deel med Henviisning til Høiesterets- eller Overrets-Domme; og godtgjorte saaledes, at vore Domstole ingenlunde ubetinget hyldede den Lære, hvorefter Processens Omkostninger skulde ophæves i de Tilfælde, hvori Sagen fandtes tvivlsom med Hensyn til de faktiske Forudsætninger.

Senere bragte jeg, som Medlem af Cancelliet, en Lov i Forslag, der blandt andet gik ud paa, at Frdgn. 23de December 1735 for Fremtiden saaledes skulde forstaaes, at Mulct for unødig Trætte ikke skulde paalægges en Part i alle Tilfælde, hvor han efter Retfærdighedens Grundsætninger dømtes til at erstatte sin Modpart Processens Omkostninger, men kun, hvor andre nærmere betegnede Omstændigheder fremstillede ham som

trættekjær, eller som den, der ikke var i fuld god Troe. Angaaende dette Forslag, der bifaldtes i Collegiet, bleve Høiesterets Tilforordnede hørte og disse vare ligeledes uden Indskrænkning enige i samme. Efterat derpaa Lovudkastet behørig havde været Kongen igjennem Statsraadet foredraget, og fundet allerhøieste Bifald, udkom under 11te Aug. 1819 en dermed stemmende Forordning. Skjøndt denne, idet den indskrænkede Anvendelsen af bemeldte Mulct, tillige havde for Øie at bortrydde den Hindring, som Forbindelsen mellem Mulct og Tilsvar af Processens Omkostninger, i Tilfælde som ikke begrundede en Undtagelse, lagde i Veien for at forhjelpe den Vindende til Erstatning for de ham paaførte Omkostninger, saa udtalte den det dog ikke som en ubetinget Regel, at ingen Retsvildfarelse skulde kunne fritage den Tabende for at erstatte Modparten Processens Omkostninger, men det overlodes til Domstolene i ethvert enkelt Tilfælde at afgjøre Spørgsmaalet i Overeensstemmelse med de i Landsloven forekommende Regler, der efter den skete Forandring i Forordgn. 23de Decbr. 1735 igjen traadte i fuld Virksomhed.*) Det faldt mig end ikke ind at gjøre noget Forsøg paa ved denne Leilighed at skaffe de i ovennævnte Afhandling udviklede særlige Regler Stadfæstelse ved den lovgivende Myndighed, idet jeg følte Vanskeligheden i at begrændse dem saaledes, at de ikke i Anvendelsen vilde kunne føre til ubillige Resultater, en Betænkelighed der ikke svækkedes ved Exemplet af de fremmede Love, som derpaa havde indladt sig. Efterat Frdgn. var traadt i Kraft viste der sig en større Strenghed i hiint Spørgsmaals Afgjørelse end forhen. Men efter nogen Tid syntes denne Strænghed igjen at være trængt tilbage, og det er efterhaanden endog blevet det Sædvanlige, at Processens Omkostninger for Høiesteret ophæves.

Dette gav mig Anledning til at underkaste denne Materie en ny Undersøgelse, der førte til en Omarbeidelse af bemeldte Afhandling, der findes i Ark. for Retsvidensk. og dens Anvend. 5 D. S. 355—430. Deri har jeg nærmere bestemt

*) See Coll. Tid. for 1819, S. 571—573.

min tidligere Lære, forsaavidt jeg med Weber havde antaget, at det Tvivlsomme i Sagens Retsspørgsmaal ikke efter almindelige Grundsætninger kunde frembyde nogen skjellig Aarsag til at ophæve Processens Omkostninger, medens jeg dog indrømmede, at det efter vore Love forholdt sig anderledes. Jeg erkjendte nu, at der ogsaa i Forholdenes egen Natur vare vigtige Grunde, der talte for en saadan nærmere Bestemmelse (S. 377—380); men udviklede derhos yderligere, at hiin Strenghed i alt Fald ikke kunde bestaae med de Forskrifter som findes i Christian den Femtes Lov, og navnlig i 1 B. 6 C. 13 Art. — I det denne Artikel særlig paalægger den at erstatte Processens Omkostninger, der indanker en Dom til høiere Ret, naar den der i alle Maader bliver stadfæstet, har den nemlig indirecte tilkjendegivet, at det samme ikke som almindelig Regel kan finde Sted, naar den, der har tabt i den foregaaende Instants, vinder i Appellations-Instantsen, navnlig fordi Retsspørgsmaalet i Sagen der finder en anden Opløsning. Jeg har imidlertid godtgjort, at det dog ingenlunde heraf er en Følge, at Processens Omkostninger ubetinget skulle ophæves, naar den indankede Dom forandres, men at der gives adskillige Tilfælde, hvori dette vilde stride mod al Retfærdighed, ligesom der og, selv fra den Tid da Frdgn. 23 Decbr. 1735 var i sin fulde Kraft, haves flere Høiesteretsdomme, som have tilkjendt den Vindende Processens Omkostninger, uagtet de foregaaende Retters Domme vare gaaede ham imod (S. 381, 389—394.) Derhos har jeg udviklet, at der og stundom kunde være antagelige Retsgrunde til at gjøre en Undtagelse fra den Regel, der udgjør ovenmeldte Lovsteds umiddelbare Indhold, men at Sagens tvivlsomme Beskaffenhed ikke kan være nok for at hjemle en saadan Undtagelse. (S. 404—407.) Iøvrigt gjentog jeg Alt, hvad jeg i den ældre Afhandling havde lært, hvilket jeg tildeels yderligere begrundede. I et Tillæg (l. c. S. 431—474) viste jeg derhos hvorledes en Mængde fremmede Love og officielle Lovudkast have antaget strængere og med den Weberske Theorie mere overeensstemmende Regler end de, hvorfor jeg har erklæret mig,

hvilket, foruden i flere tydske Lande, er Tilfældet med den franske Code de procedure civile, og med det svenske Forslag til Almeen-Civillag (udkommen i Stokholm 1826.) Da derimod vor Retspraxis er langt mere skaanende mod den Tabende end de af mig fremstillede Grundsætninger vilde tilstede, saa turde der være faa Lande, hvori man har vedligeholdt saa Meget af den gamle Theorie som her, hvor den dog aabenbart er laant fra den romerskt-tydske Proces, og afvigende fra de sunde Grundsætninger, der vise sig i danske Lovs Bestemmelser. Ja det forekommer mig endog at vore Domstole nu gaae videre i denne Skaansel, end de gjorde inden den ovennævnte Frdg. af 1819, der havde en ganske anden Hensigt, blev givet. Jeg kan heller ikke andet end finde, at min Theorie, saaledes som jeg i den nyeste Omarbeidelse har lempet den, er, i at tilstede Billighedshensyn, der anbefale en vis Skaansel mod den Tabende, gaaet saa vidt som det kan bestaae med Loven og det Hensyn, der selv fra Billighedens Side bør tages til at den, der findes at have Ret, ikke alt for meget skal bebyrdes med Omkostninger, som ofte gjøre, at han heller maatte ladet sin Ret falde; og jeg skulde troe, at det, jeg har indrømmet hiint Billigheds Hensyn, er det i min Afhandling, som snarest lod sig bestride. Bang og Larsen have i deres systematiske Fremstilling af den danske Procesmaade §§ 170—171 i det Væsentlige antaget de af mig i den sidstnævnte Afhandling opstillede Regler. Kun synes det, at de ikke lægge den Vægt paa L. 1—6—13, som det forekommer mig, at der tilkommer dette Lovsted, og som jeg udførlig har udviklet og søgt tilbørlig at begrændse.

De heranførte Exempler ere meget langt fra at omfatte det hele Udbytte, som jeg af min Stilling i Hof- og Stadsretten havde vundet for Civilprocessen. Selv nogle af de Arbeider, som jeg mange Aar efter min Udtrædelse af denne Ret har leveret, grunde sig for en stor Deel paa de Erfaringer, jeg der havde erhvervet. Dette gjælder t. Ex. om den udførlige Fremstilling af Læren om Vidnebeviset efter de danske

og norske Love sammenholdt saavel med flere fremmede Love, som med almindelige Grundsætninger, der findes i Eunomia 4 B. S. 165 til Enden, og som turde være en af mine vigtigste Afhandlinger. Men jeg skal her ikke opholde mig ved denne, saa meget mindre, som jeg i det Følgende vil faae Anledning til nærmere at omtale den, fornemmelig forsaavidt jeg deri er gaaet ind paa Grundforskjellen imellem den danske og tydske Proces.

XIV.

Ogsaa hvad den criminelle Retspleie angaaer, gav min Virksomhed i bemeldte Ret mig megen Leilighed til at trænge dybere ind i dens Grundsætninger, og at virke for disses almindelige Erkjendelse. Ligesom vor juridiske Literatur den Tid i det Hele var meget fattig, saaledes var isærdeleshed det, den havde leveret angaaende Criminalretspleien, ikke at regne for noget. Derimod vare Lovgivningens Grundsætninger tydelig nok udtalte i flere Anordninger fornemmelig i Frdgn 21 Mai 1751, 3 Juni 1796 Cap. 9 og 8 Marts 1799; og det behøver vel ikke at siges, at Hof- og Stads-Retten havde sat sig ind i disse Grundsætninger. Imidlertid vare de dog ikke endnu saaledes gjennemførte og udviklede, at der jo stundom i de forekommende Sager viste sig Tvivl og Meningsulighed om deres Anvendelse. Saaledes vare ikke Alle i det Rene, om hvorvidt den Tiltaltes Indrømmelse af en eller anden enkelt Omstændighed, hvorom han dog ingen personlig Kundskab kunde have, skulde have en Tilstaaelses Virkning eller ikke. Dette Spørgsmaal forekom t. Ex. under en i 1801 paakjendt Sag, hvori Dommen findes i Jur. Maanedsskr. for 1802, 1 H. S. 23—28. En Person, der var tiltalt for at have stjaalet nogle Ting, i hvis Besiddelse han var fundet, havde nægtet dette Tyveri, paastaaende, at han havde kjøbt disse til 20 Rbd. vurderede Ting af en Person, som han ei kunde opgive. Imidlertid havde han ikke benægtet dens Eiendomsret, der tilegnede sig de omspurgte

Ting, men derimod samtykket i at de udleveredes denne, uagtet han ei havde kunnet føre det i Lovens 6 B. 17 C. 10 Art. foreskrevne Eiendomsbeviis. Defensor havde end ikke troet sig beføiet til at paastaae den Tiltalte frifunden men indskrænket sig til at indstille ham til den mildeste Tyvsstraf, i hvilken Henseende han paaberaabte sig blandt andet, at den Tiltaltes Foregivende om at have kjøbt Tingene, skjøndt ubeviist, dog mulig kunde indeholde Sandhed. Men ved Rettens Dom blev han frifunden for videre Tiltale, hvilken Dom dog kun var fremkommen ved Pluralitet. At Domstolene kunde, til Bedste for den Tiltalte, afvige fra Defensors Paastand var for længst anseet for en afgjort Sag, ligesom og at det ikke var nødvendigt, at mulctere Defensor for hans i saa Henseende begaaede Feil, der kun hidrørte fra en urigtig Opfatning og som aldeles ingen Følger kunde have.

Nu vilde man finde det paafaldende, at der kunde være Spørgsmaal om i en Misgjerningssag at tillægge en saadan Indrømmelse af Noget, om hvis Rigtighed den Paagjeldende ingen Bevidsthed kunde have, samme Virkning som en Tilstaaelse. Men til hiin Tid var Forskjellen imellem den civile og den criminelle Processes Grundsætninger ikke saaledes udviklede, at det indlyste alle Retskyndige, at hvad der gjælder i den førstnævnte Proces, hvorefter en slig Vedgaaelse i al Fald som et Samtykke vilde have afgjørende Virkning, ikke ligefrem kunde antages i criminelle Sager, hvor Tilstaaelse dog blot kan komme i Betragtning forsaavidt den fører til Forvisning om hvad der i sig selv er sandt. Der var og i det bogstavelige Indhold af Forordningen 21 Mai 1751 § 5 nogen Anledning til at antage, at det Eiendomsbeviis, der i Forbindelse med den aflagte Tilhjemlingseed efter 6—17—10 og 11 fordres til at fælde den, der ei kan skaffe Hjemmel, maatte kunne undværes naar Eiendomsretten ei var modsagt. Saavel den Note, der findes under den affagte Dom (l. c. S. 26—27)*) som hvad der i 6te Hefte, deels S. 549—559, af

*) Denne Note hidrører fra mig, uagtet Heftet havde en anden Udgiver, men som netop i hiin Sag havde været i Minoriteten.

mig, og deels S. 569—571 af Conferentsraad Lassen er anført til yderligere Retfærdiggjørelse af bemeldte Dom, vidner og om, at der vare Mange, som tvivlede om dens Rigtighed; men der turde dog alle Tvivl, navnlig og de, som grundede sig paa Udtrykkene i Frdg. 21. Mai 1751 § 5, være fuldstændig gjendrevne. Den paa de anførte Steder udviklede Mening har siden, og det ikke blot med Hensyn til de umiddelbar lignende Tilfælde, men og i en Anvendelse paa alle andre, der staae under samme Grundsætning, fundet almindelig Anerkjendelse.*) Jeg bør iøvrigt ikke lade ubemærket, at den nyelig nævnte høitagtede Collega ikke har havt mindre Deel i at gjøre denne Grundsætning gjældende, end jeg, og at han, ligesom han bidrog til at frembringe Pluralitet i ovenmeldte Sag, ved en i fornævnte Maanedsskrift for 1802 S. 411—420 og 560—581 indført Afhandling, hvoraf det ovenomtalte Sted er en Deel, har været den allerførste, der i vor Literatur har indladt sig paa en udførlig Udvikling af Forskjellen mellem onus probandi i civile og criminelle Sager. Den større Udvikling, den criminelle Processes Væsen har faaet, skyldes derfor idetmindste ligesaa meget ham som mig.

En Følge af den omtalte Udvikling var det og, at man iøvrigt i de Sager, hvori der var Spørgsmaal om en Domfældelse, paa Grund af uhjemlet Besiddelse af stjaalne Koster, lod det komme den Paagjældende tilgode, at Omstændighederne opvakte en nogenlunde begrundet Formodning om den paaberaabte Hjemmels Rigtighed, uden at et saa fuldstændigt Beviis, som Bogstaven i L. 6—17—5 forudsætter, var bragt tilveie, ja at der endog blev tillagt den Formodning, som en aldeles aaben Fremgangsmaade fra den Sigtedes Side gav om hans Uskyldighed, en saadan Virkning, uagtet intet Beviis kunde føres om hans Adkomst. Senere er man uden Tvivl gaaet en Deel videre i

*) Dette er uden Tvivl ikke mindre Tilfældet i Norge end her i Riget. See Schweigaards Commentar over den norske Criminnallov 2. B. S. 397.

denne Retning, end man var kommet i den Tid, hvori jeg havde Sæde i Retten. Til den Tid antoges allerede Grundsætningen i sig at være noget vovet, og man var derfor temmelig varsom i dens Anvendelse, men det er naturligt, at man, efterhaanden som Grundsætningen havde faaet almindelig Erkjendelse, fandt mindre Betænkelighed ved dens Anvendelse, især da man indsaae det Mislige i det Beviis for Tyverie, som indeholdtes i den blotte Omstændighed, at den Tiltalte ikke kunde bevise sin Hjemmel til den omspurgte Ting.*) Nu er det efter Frdg. om Indiciebeviset af 8de September 1841 § 6 klart, at hiint lovhjemlede Beviis kan svækkes paa foranførte Maade. Jeg for min Deel havde, da jeg indgav motiveret Forslag til denne Lov, anseet det for afgjort, at der, naar Indiciebeviset skulde hjemles og ordnes ved Lov, ikke længere burde være Tale om at opretholde det Beviis, der skulde findes i uhjemlet Besiddelse, i anden Kraft, end den, der efter almindelige Grundsætninger kunde tillægges samme. Det blev og, uagtet den betydelige Modsigelse denne Mening havde fundet saavel i Høiesteret, hvis Betænkning Cancelliet foreløbig havde indhentet over Lovudkastet, (dog kun af lidet over det halve Antal Tilforordnede), som i Collegiet, af Kongen bifaldet, at det Lovudkast som forelagdes Stænderne, blev indrettet i Overeensstemmelse med denne min Mening, dog at der udtrykkelig blev lagt en særdeles Vægt paa uhjemlet Besiddelse som et betydningsfuldt Indicium. Men da Stænderne med stor Pluralitet**) satte sig imod en saavidt

*) See herom min systematiske Udvikling af Begrebet om Tyverie m. v. 1809, S. 319—320. I Norge, hvor den Deel af Lovens 6te B. 17de Cap., der angaaer Tyveribeviser, ikke er hævet ved Loven af 30te Aug. 1842 (see dens 28de Cap. § 12), har ogsaa en lignende Lempelighed i dets Anvendelse gjort sig gjeldende (see Schweigaard l. c. S. 402); dog troer jeg ikke, at man der er gaaet saavidt som her.

**) I Viborg dog kun med 32 mod 16 Stemmer, men i Roeskilde med 57 mod 1. Nye Coll. Tid. for 1841, S. 802—807 giver Oplysning om det Væsentlige af hvad der angaaende hiin

gaaende Forandring, blev denne indskrænket saaledes, som Frygn viser. Jeg kan endnu ikke være af anden Mening, end at den Modstand, Opgivelsen af hiint Beviis fandt, havde sin Grund i en altfor stor Engstelighed ved at afvige fra det, der i lang Tid havde været gjeldende. Herved havde uden Tvivl den Tanke især Vægt, at det paa den ene Side var uvist, om Domstolene, naar Bedømmelsen af det Indicium, som den uhjemlede Besiddelse indeholder, overlodes til Samme, vilde tillægge det den Virkning, som der virkelig tilkommer samme, medens man, paa den anden Side, stolede paa, at der ved den Varsomhed, hvormed de allerede anvendte dette Beviis, og hvortil den nye Forordning vilde indeholde en fornyet Opfordring, aldrig kunde blive nogen Fare for, at en Uskyldig kunde blive domfældt paa Grund af den Beviiskraft, der endnu tillagdes uhjemlet Besiddelse. Skjøndt jeg heller ikke troer, at der er nogen Anledning til Frygt i denne Henseende, forekommer det mig dog endnu som den Tid, at det vilde have været langt rigtigere, om Loven havde fordret, at det Indicium, hvis indvortes Utilstrækkelighed dog er indlysende, skulde suppleres ved andre positive Data, naar det skulde tages for fuldt, end at den udtrykker sig som om den nøgne uhjemlede Besiddelse i sig var nok for at udgjøre Beviis, saa at dette maatte svækkes ved positive Data, naar det ei skulde have denne Virkning. Ved en skarp Opfatning kan denne Forskjel ikke blive uden Indflydelse, men man maa tillade sig vilkaarlig Afvigelse fra Lovbudet, naar man, i et Tilfælde, hvor der intet

---

Sag foregik i Stænderne. Man kan og derom see Stændertidenderne for 1840. — Endnu bemærkes, at den Paagjeldende, efter Stændernes Indstilling saavelsom Anordningen, dog ordentligviis bliver dømt som Tyvshæler og ikke som Tyv, naar han fældes paa Grund af uhjemlet Besiddelse. Men dette, der hidrører fra en Fortolkning som Professor Larsen har gjort gjeldende, og som ligeledes synes at være blevet antaget i Norge (see Schweigaard l. c. Side 403—406), var, saa velbegrundet det end ellers er, dog lidet væsentligt med Hensyn til det, hvorom her er Spørgsmaal.

er fremkommet som enten styrker eller svækker den opstillede Lovformodning, vil frikjende den Tiltalte, og at Tilfælde af det Slags ere komne for Domstolene er mig bekjendt. Det turde iøvrigt være, at den uhjemlede Besiddelse, naar ikke en særlig Lov tillagde den en i Sagens Natur ubegrundet Virkning, i Gjerningen vilde bidrage mere til at sikkre Eiendomsretten end den valgte Lovbestemmelse. Da vilde nemlig Domstolene heller ikke længere have Anledning til at gjøre de strænge Fordringer, som de nu gjøre, til det Eiendomsbeviis, der efter L. 6. B. 17. Cap. 10. Artk. er en væsentlig Bestanddeel af det Beviis, der i Tyvssager skal begrunde Domfældelse, men som ikke er af megen Vigtighed med Hensyn til den virkelige Overbeviisning om den Tiltaltes Skyld. Fordi det blot er i Kraft af et vilkaarligt Lovbud, at det, der i sig selv intet Beviis indeholder, skal gjælde for et saadant, maa det og nøie paasees, at alle lovbestemte Betingelser for dets Beviiskraft ere tilstede, og man kan ved vidtdrevne Betænkeligheder, navnlig i at udforske og bedømme Kilden til den Visshed, Vidnerne mene at have om den Vedkommendes Eiendomsret, let spilde ethvert saadant Beviis. Men hvis hiin Besiddelse ingen anden Virkning skulde have end den, der ligger i dens Natur, saa vilde det ikke længere komme an paa hine formelle Betingelser, naar kun Alt var tilstede, som behøves for at frembringe en fornuftig Overbeviisning om den Paagjeldendes Skyld. Saaledes vilde til Ex., naar den Anklagede nægtede at have været i Besiddelse af de som stjaalne efterlyste Sager, eller havde kastet dem fra sig, idet han bemærkede Nogen at komme efter sig, dette Indicium hvis det fuldelig var oplyst, uden Tvivl betragtes som tilstrækkeligt til at fælde den Anklagede, forudsat at ingen særdeles Omstændighed var fremkommet, som tilstedte at forklare hans Adfærd anderledes end af en bestemt Skyldbevidsthed. Men idet man spørger, om det særegne i 6—17—10 og 11 hjemlede og ved Fdg. 8. Sept. 1841 § 6 bekræftede Beviis er tilstede, ville Domstolene maaskee dog, naar den Andens Eiendoms-Ret ikke nøiagtig er oplyst, have Tvivl om den Tiltalte kan dømmes. Vel er det saa, at fordi de i bemeldte § 6 ud-

trykte Betingelser for det deri hjemlede særegne Beviis ikke vare tilstede, kunde han dog retteligen domfældes, naar der vare Omstændigheder tilstede, hvori Domstolene, i Følge Lovens almindelige Grundsætninger, maatte finde et fyldestgjørende Beviis. Men hiin særegne Art af Indiciebeviis, hvorved Lovgiveren har søgt at værne mod Tyveri, og paa hvis Tilveiebringelse Undersøgelsen fornemmelig rettes, turde idetmindste dog gjøre, at man ikke saa let tager til Takke med et paa anden Maade dannet Indiciebeviis, i Særdeleshed naar dette træder frem som en Bestanddeel af hiint særegne Beviis, som man har søgt at fremskaffe, uden at det fuldstændigen er lykkedes. I al Fald er det vist, at Sagen ved den Stænderne forelagte § vilde være blevet langt klarere*) En i Forbindelse med hiin Forordning Stænderne i Udkast forelagt Placat, der udkom under 24. September 1841**), synes og tilstrækkeligen at maatte kunne bøde paa det Afbræk, som hiin Forandring vilde kunne gjøre i Eiendomssikkerheden, hvis der virkelig var nogen Grund til at frygte for Fare ved at give Slip paa en Beviismaade, som man ikke har fundet fornøden i andre oplyste Stater, hvor man iøvrigt i mange Maader er mindre streng i sine Fordringer til Bevi-

*) I min systematiske Udvikling af Begrebet om Tyveri o. s. v. S. 308 har jeg vel antaget, at et Forhold som det ovenpaapegede maatte betage den Tiltalte den Formodning, han som Besidder ellers vilde have havt for sig, og som indeholdt Grunden til, at Eiendomsretten mod ham skulde bevises; og, efter hvad der er oplyst, synes og denne Mening til den Tid at have havt Domstolenes Medhold. Men senere har dette dog ikke viist sig. Schweigaard mener og l. c. S. 398, at hiin Lære ikke i sit hele Omfang kan forsvares. Jeg erkjender gjerne, at den, forsaavidt den gik ud paa, at det ovenmeldte Forhold skulde træde i Stedet for det i L. 6—17—10 foreskrevne Eiendomsbeviis, kan være tvivlsom; men desto vigtigere vilde det have været at kunne gjøre det gjældende som et for sig bestaaende Indiciebeviis, naturligviis i den sædvanlige Forudsætning, at Sagens øvrige Omstændigheder aldeles passede sig til det, som derved skulde bevises.

**) See om denne Nye Coll. Tid. for 1841 Nr. 48.

ket end vor Retspraxis. Jeg kan saaledes ikke andet end an[see]
det for en overdreven Conservatisme, at saa mange oply[ste]
Mænd modsatte sig den allerede i og for sig meget var[som]
Bestemmelse, der i foranførte Henseende blev foreslaaet. J[eg]
er ofte bleven angreben for conservativ Tænkemaade, hvilk[et,]
taget i Ordets rette Forstand, jeg og meget gjerne vedkjend[er]
mig, men jeg tør dristig paastaae, at jeg i intet Tilfælde [er]
gaaet saavidt i denne Retning, som her Standerne gjorde.*)

Et vigtigt Resultat for Criminalretsplejen, der blev vun[net]
det i den Tid jeg beklædte Retten, var det, som allerede forhe[n]
(S. 142—144 er nævnet, nemlig at det saakaldte Indiciebevi[s']
Tilstrækkelighed til derpaa at bygge Domfældelse blev erkjendt. I
denne Henseende har jeg iøvrigt Intet her at tilføie, uden a[t]
nævne en Lands-Overrets- samt Hof- og Stadsrets-Dom a[f]
13. April 1807, som indeholdes i Jur. Ark. Nr. 13. S. 18[0]
til Enden og Ark. for Retsvidenskab og dens Anvendelse 3. B.
S. 419—427, stadfæstet i Høiesteret den 29. Mai næstefter,
saa og en anden af førstnævnte Ret under 1. Marts 1808 af-
sagt Dom, indført i jur. Ark. 16. B. S. 127—130, og i
Ark. for Retsvidenskaben o. s. v. 4. B. S. 153—156.

Der herskede endnu til hiin Tid nogen Usikkerhed mellem
Juristerne om det Omraade, inden hvilket de for den oven-
meldte Rettergangsmaade foreskrevne Regler skulde være gjeldende,
idet Nogle indskrænkede dem til Forbrydelser af det mere bety-
delige Slags, eller dog kun med en vis Tvivlraadighed gav
dem en videre Strækning. Man gjorde Forskjel paa Delinqvent-
og Justitssager, og meente, at hine Regler, navnlig saaledes
som de vare opstillede i Frdg. 3. Juni 1796, kun angik de
første. Det synes og, som Lovgiveren ikke ganske havde været
paa det Rene med sig selv, om i hvilken Udstrækning hine

---

*) Inden dette overgives til Trykken, har jeg havt Anledning til, i min Prøvelse af Grundlovsudkastet S. 298—299, at yttre mig over den uheldige Indflydelse, Frgd. 8. September 1841 § 6 maa have paa hele Forestillingen om Indiciebeviset, og derunder har jeg tildeels sagt det samme som oven er anført.

ud skulde have; navnlig gaaer bemeldte Forordnings § 25, der staaer i Spidsen for samtlige dens Bestemmelser om Misgjerningssagers Forfølgning, ud fra den bestemte Forudsætning, at den Paagjeldende er fængslet, hvilket og gjentages i § 27. Men det var imidlertid ikke antageligt, at dette som en uundværlig Betingelse skulde gaae igjennem samtlige hine Bestemmelser, hvis Grunde i det Væsentlige passe sig paa alle Sager, der efter offentlig Foranstaltning anlægges i Anledning af Lovens Overtrædelse; ligesom og Udtrykkene i §§ 34—35 og 38, saavelsom Capitlets Indledning, taler imod en saadan Indskrænkning. Procesmaaden kan fornuftigviis ikke heller beroe paa den tilfældige Omstændighed, om den Paagjeldende er heftet, hvilket tildeels kommer an paa, om han er vederhæftig eller kan stille Sikkerhed eller ikke, ei heller paa Straffens Størrelse, der ikke er givet i det Øieblik Sagen anlægges. Desuden vilde der i de Tilfælde, hvori flere vare indviklede i en Sag, og en enkelt var heftet, men ei de øvrige, eller den Paastand, der kunde bringe Sagen ind under Begrebet om criminelle Sager, var gjort over Een eller Nogle, men ei over Alle, opstaae uopløselige Forviklinger af, at ikke lige Procedure var at iagttage med Hensyn til dem alle. Efterhaanden uddannede sig i Retten den Mening, at hine Bestemmelser i det Hele, om end med nogen Lempelse, maatte være anvendelige i alle Sager, som efter offentlig Foranstaltning anlægges mod Nogen for at bevirke ham dømt i Straf. Denne Mening findes udviklet i en, i jur. Ark. Nr. 26 S. 142—158 og Ark. for Retsvidenskaben og dens Anvendelse 6. Bind S. 407—422 indført, af Retten afgiven, af mig forfattet, Betænkning; og ved Cancelliesktivelse af 17. Juni 1807, blev der i Anledning af en angaaende dette Spørgsmaal opstaaet Meningsulighed mellem Retten og en Amtmand, resolveret, at der for Fremtiden skulde, med Hensyn til Justitssagers Indstevning til høiere Ret, forholdes i Overeensstemmelse med hvad der ved Frdgs. § 33 er paabuden om criminelle Sager. Dette Udtryk, saavelsom den i Resolutionen fremsatte Begrundelse, viser dog, at Cancelliet ikke ansaae Forordningens Bestemmelser for umiddelbar anven-

delig paa blotte Justitssager, hvilke det skiller fra Delinqventsager.

Iøvrigt er det i ovennævnte Betænkning bemærket, at Retten dog ingenlunde antog, at det var uden al Indflydelse paa en Justitssags Behandling, om Nogen derunder er arresteret eller ikke, at den navnlig ei antog, at det i sidste Tilfælde er nødvendigt, strax at beskikke en Defensor, men at dette kunde beroe indtil det erfaredes, om den Tiltalte selv vilde besørge sit Forsvar. Heller ikke var der i fornævnte Betænkning Noget, som kunde medføre, at der i de Sager, hvorunder der blot var Spørgsmaal om Bøder, kan bruges de samme Tvangsmidler for at skaffe den Paagjeldende tilstede, eller for at bringe ham til at svare paa de forelagte Spørgsmaal, som i de mere betydende Sager. Praxis har i de senere Aar stundom viist en Tilbøielighed til en saadan Anvendelse, men den er, efter min Overbeviisning, ligesaa uhjemlet i de derom givne Bestemmelsers Indhold og i Lovenes Grundsætninger, som den i sig er unaturlig og maa lede til at gjøre Justitsvæsenet forhadt. *)

Som Landsoverret for Østifterne, fik Retten flere Gange Leilighed til at raade Bod paa en eller anden Misforstaaelse af Lovene, som viste sig under Behandlingen ved Underretterne. Saaledes skete det stundom, at Dommeren lod Forhør optage eller andre Retsforhandlinger udføre ved en Fuldmægtig eller Contoirbetjent, som ei dertil havde Øvrighedens Constitution, hvorpaa et Exempel sees i Jur. Ark. Nr. 6. S. 178, og et andet i Nr. 21 S. 102. I lige Maade blev det Tvangsmiddel af Fængsel paa Vand og Brød, som Rescriptet 23. October 1795 har hjemlet mod Inqvisiter, der modvillig unddrage sig den Forpligtelse at svare, af og til anvendt paa dem, hvis Forklaring antoges at være usand. Et Exempel paa, at en Dommer herfor er draget til Ansvar, findes i Jur. Ark. Nr. 11 S. 77—81 (cfr. Arkiv for Retsvidenskaben og dens Anvendelse 3. B. S. 270—275,

---

*) Cfr. Roesk.-Stænd.-Tid. for 1836—1837, S. 328—330.

hvor der tillige er anbragt en Note, der oplyser den store Forskjel, der fra Grundsætningens Side er mellem det, Rescriptet havde hjemlet, og det, som man ved urigtig Opfatning af samme tillod sig). Saa indlysende end Forskjellen er, bliver den dog stundom endnu overseet, dog nu sjeldnere af Dommerne,*) end af dem, der bruge denne Forvexling som et Stof til at lægge Lovgivningen for Had.

Hvor en eller anden Oplysning manglede i de ved Underretterne behandlede criminelle Sager, indførte Retten den siden stedse vedligeholdte Forholdsregel, ved en Reassumtionskjendelse at affordre Dommeren en saadan Oplysning, paa lige Maade, som man i de Kjøbenhavnske Sager var vant til ved saadanne Kjendelser at paalægge Actor at tilveiebringe de manglende Oplysninger. Frdg. 25. Januar 1805 § 26 havde vel kun udtrykkelig hjemlet denne Fremgangsmaade med Hensyn til det Tilfælde, at nærmere Forklaring af den Tiltalte fandtes fornøden. De forrige Landsthing vides heller ikke at have gjort den foranførte Anvendelse af Pl. 14. Septbr. 1798, som allerede indeholdt bemeldte ved Frdgn af 1805 gjentagne Bestemmelse, der atter var hentet fra Frdgn om Stiftsoverretters Indførelse i Norge 11. August 1797 § 26. Men Landsoverretten antog, at samme Form og maatte benyttes med Hensyn til de øvrige Oplysninger, der kunde behøves. Det turde og være saa meget mere indlysende, som det idelig maa være Tilfældet, at baade de Tiltaltes nærmere Forklaringer og andre Oplysninger behøves, ja at de umiddelbar gjøre hinanden fornødne, men det da vist vilde være aldeles hensigtsstridigt, at søge dem ad forskjellige Veie. Desuden fandt man, at der i intet Tilfælde kunde være Noget imod, at Retten søgte alle yderligere Oplysninger ved hiint Middel, hvorved Ophold og Bekostning undgikkes, og Underdommerne skaanedes for den Ubehagelighed, som

*) Hvorledes dog endnu Rescriptet i andre Henseender stundom vedblev at have en Anvendelse, der neppe ligger i dets Hensigt, er nylig bemærket.

fulgte med den forhen brugelige Hjemviisning, der endog først paa hans Bekostning, og efter den da herskende Praxis tillige medførte Mulct for det Ophold, som maatte hidledes fra den Feil, han antoges at have begaaet. Der kunde saa meget mindre i den Omstændighed, at de nævnte Anordninger kun havde omtalt yderligere Forklaringer af den Tiltalte, være nogen Grund til at betvivle Lovligheden af den der foreskrevne Fremgangsmaades Anvendelse for at erhverve andre fornødne Oplysninger, som det af disse Anordningers Indhold (nemlig sammes sidste Passus) sees, at de gik ud paa at afskaffe den Fremstilling af de tiltalte og arresterede Personer for Overretten, der forhen synes idetmindste af nogle Overretter at have været anseet for nødvendig; men 1—13—24 og 25, N. L. 25 og 27 ogsaa indeholdt Hjemmel til at kalde selve Vidnerne for Overretten, hvilket vistnok medførte stort Besvær for disse eller ogsaa betydelige Bekostninger for det Offentlige, foruden at give Anledning til langt Ophold. Det kan iøvrigt vel være, at forannførte fra saa mange Sider lempelige Middel til at erhverve nye Oplysninger gjorde, at man allerede fra først af gik noget vidt, og, som det synes, senere er gaaet endnu en heel Deel videre i at æske saadanne, hvilket altid volder noget Ophold, og, hvor det skeer af aldeles ubetydelige Aarsager, opvækker en Uvillie hos Dommerne, som maaskee ikke altid er uden Indflydelse paa Udfaldet af det nye Forhør.*) Men naar Overretten viste sig noget nøieseende i at kræve Oplysninger, som den selv efter sin Synsmaade ikke fandt at ville faae Indflydelse paa Sagens Udfald, saa var det deels af Hensyn til, at Høiesteret mulig kunde være af anden Mening desangaaende, i hvilket Tilfælde man havde udsat sig for en Hjemviisning (thi efter Høiesterets-Procedurens Beskaffenhed, kan ikke en saadan Omgangsmaade, som den ved Overretten indførte, der

*) I min Prøvelse S. 299—300, er der og handlet om den oven paapegede, som det stundom synes alt for vidtdrevne Omhue for at søge alle mulige Oplysninger.

finde Anvendelse), deels fordi man fandt det gavnligt at henvende Dommerens Opmærksomhed paa, hvad der hørte til Sagens nøiagtige Oplysning, og som i andre Tilfælde maaskee kunde være af Vigtighed, om Efterladelsen i det enkelte Tilfælde end vilde være uskadelig. Iøvrigt opnaaes Maalet sjelden, forsaavidt der forlanges nogen nye Oplysning af den Tiltalte med Hensyn til det, der egentlig er afgjørende for Sagens Udfald, hvorimod der stundom bliver Leilighed for ham til at trække sig tilbage og svække den tidligere Forklarings Betydning. Dette er især Tilfældet, hvor en eller anden yderligere Forklaring udpeges, som indeholdende en Utydelighed, der ved yderligere Afhøring skal afhjelpes. Vist nok bør enhver Usikkerhed, angaaende Betydningen af en Forklaring, der skal indeholde Tilstaaelse eller andet Beviis, saavidt muligt afhjelpes. Men stundom er det blot en kjendelig Unøiagtighed i Udtryksmaaden, der fremkalder en tilsyneladende Tvetydighed i en Forklaring, om hvis rette Mening der ingen virkelig Tvivl kan være; og da bør man vistnok tage sig vare for at give den Paagjeldende Anledning til, under Skin af nærmere Forklaring, at betage hans tidligere Udsagn dets Virkning.

Endnu skal jeg nævne enkelte til den criminelle Retspleie hørende ikke ganske uvigtige processuale Spørgsmaal, hvorom der forhen herskede nogen Usikkerhed, men som i den Tid jeg beklædte Dommer-Embede synes at være bragte i det Rene. Saaledes var det stundom antaget, at naar Øvrigheden havde sat en Person under offentlig Tiltale for et Forhold, som i sig selv ikke egnede sig til en saadan Forfølgning, vilde Retten dog under den anlagte Sag have at paakjende dette Forhold. I en Afhandling i Jur. Maanedsskrift for 1803, 3die Hefte S. 293 til Enden, har jeg imidlertid godtgjort, at dette var grundet i en Misforstaaelse af Øvrighedsmyndighedens Uafhængighed af Domstolene, og at Retten, ved at afvise en saadan Sag, aldeles vilde holde sig indenfor de rette Grændser mellem dens og Øvrighedens Myndighed. Senere har ogsaa denne Mening efterhaanden gjort sig gjeldende, kun at man, istedetfor at bruge Formen at afvise, har frifunden Tiltalte for den

offentlige Sag, hvilket naturligviis ikke betager den Private, der finder sig forurettet ved det paatalte Forhold, Adgang til paa lovlig Maade at forfølge sin Ret. Jeg har derfor og selv ved at affatte Vota i deslige Sager*), bragt denne Form i Forslag. Foruden at den i og for sig var nok saa passende, anbefalede den sig derved, at der da, om den øverste Domstoel maatte blive af anden Mening, dog ei vilde blive Spørgsmaal om Hjemviisning.

Ogsaa var der Tvivl om Virkningen af en ved Dom tagen Forbeholdenhed af Justitiens Ret, navnlig om den, naar en Sag i den Anledning blev anlagt, maatte betragtes som en Retshandling, der følgelig kunde suspenderes ved Appel, eller om Sagen skulde ansees som anlagt efter Beslutning af den Øvrighed, der beordrede Actionen anlagt. Det sidste blev antaget ved Dom af 5te August 1805 og ved Kjendelse 17. September s. A.**) I Forbindelse med denne sidste Kjendelse blev og afsagt to andre, hvorved et Middel til at standse saadanne Rettens Kjendelser, der forhen af og til var brugt, blev forkastet, idet Retten først afslog en Begjering om at faae hiin Kjendelse formelig beskreven, til Indankning for Høieste-Ret, og derpaa den umiddelbar derefter fremsatte Begjering om at faae den sidste Kjendelse beskreven til Paaankning som en Rettens Fornægtelse***)

Af nogen Vigtighed til Forebyggelse af Criminalsagers Forhaling og Bekostningernes Forøgelse var og en Dom af 25. Januari 1808, der findes i juridisk Ark. Nr. 16, S. 39—44, hvori Retten misbilligede den Fremgangsmaade, som

---

*) See Jur. Ark. Nr. 6 S. 156—160 og Nr. 21 S. 128—132; Ark. f. Retsvidenskaben og dens Anvendelse 2. B. S. 70—73 og 5. B. S. 176—180, cfr. min Haandbog 3. B. S. 21—23.

**) Jur. Ark. Nr. 6 S. 171—178. Ark. f. Retsv. og dens Anvend. 2. B. S. 179.

***) See Jur. Ark. Nr. 7 S. 181—184 cfr. Nyt juridisk Arkiv 3. B. S. 5—6.

især i Fyen havde taget meget Overhaand, at man rundt omkring i Landet hvor den Tiltalte nogensinde havde opholdt sig, lod optage Tingsvidner angaaende hans Liv og Levnet, skjøndt der ingen særlig Anledning var til at formode, at der var forefaldet Noget, som kunde faae Indflydelse paa hans Skjæbne. Retten fandt det iøvrigt vel ubilligt at mulctere Actor eller Defensor, fordi de ved denne Fremgangsmaade, der maatte antages at hidrøre fra en Misforstaaelse af Lovgiverens Villie, havde forhalet Sagen, men saavel den Tiltalte som det Offentlige bleve fritagne for at erstatte de med hine Tingsvidner forbundne Omkostninger, hvilke fornemmelig bestode i Diætpenge og Salairer til Actor og Defensor, der forsaavidt bortfaldt. Skjøndt dette vistnok virkede noget til at indskrænke hiin Praxis, saa sees det dog, at den siden igjen fik temmelig Overhaand, og vakte Besværinger, navnlig med Hensyn til de ikke ubetydelige deraf flydende Bekostninger. Det laae og i Sagens Natur, at Overdomstolene ikke vare istand til aldeles at raade Bod derpaa, da det dog bliver en temmelig discretionair Sag, hvorvidt hine Oplysninger skulde drives, og det altsaa kun, hvor et særdeles kjendeligt Misgreb forelaae, kunde bestaae med Retfærdighed at lade vedkommende Sagfører, der dog maatte have Formodning for sig at have søgt at opfylde sin Pligt, derfor lide noget. Lovgivningen har senere taget sig af Sagen og ved Frdg. 13. October 1819 temmelig fuldstændig forebygget hine Ulemper *) Denne Anordning blev vel for nogle Aar siden heftig angrebet af en Sagfører, som vilde mene, at Borgersikkerheden havde lidt et stort Afbræk ved den Indskrænkning i Defensorers Virksomhed, som den medførte. Men denne med meget Eftertryk, og ikke uden Kløgt førte Klage, fandt liden Gjenklang og vides aldrig siden at være gjentagen**),

---

*) See Coll. T. f. 1819, Nr. 51.

**) Dette har iøvrigt undret mig meget; thi de Forestillingsmaader, som ellers i den senere Tid gjøre sig gjeldende, understøtte aldeles forbenævnte Klage.

saa at man vistnok allerede deraf kan slutte, at den ikke havde nogen sand Grund. Det kan og bemærkes, at man i Norge, ved Lov af 24. Juli 1827, reent har afskaffet særskilte Actorer og Defensorer, baade ved Under- og ved Overretterne, og istedet derfor sat Referenter, Noget som gik langt videre, end man har havde fundet det raadeligt at gaae.

XV.

Det vilde føre mig for vidt, om jeg paa samme Maade, som det her er skeet med Hensyn til nogle i den civile og criminelle Retspleie indgribende almindelige Forholdsregler, vilde forsøge at gjøre Rede for alle de Grundsætninger, der i de forskjellige Grene af selve den civile og criminelle Ret maatte have fundet enten en Rettelse eller klarere Udvikling eller en fastere Erkjendelse gjennem de Domme, hvori jeg har taget Deel. Kun med Hensyn til enkelte Punkter, der kunde have en særdeles offentlig Interesse, skal jeg tillade mig nogle Bemærkninger om Forholdet mellem den Retning, som i hiin Tid gjorde sig gjældende, i Sammenligning med den, som gik nærmest forud eller senere er traadt frem.

Naar man sammenligner Lands-Over-Rettens Domme i criminelle Sager fra hiin Tid med den senere Tids, vil man finde dem en Deel strengere, medens der paa den anden Side i det Hele herskede noget større Lempelighed end i den næstforegaaende. Her kan naturligviis ikke være Tale om de Forskjelligheder, der umiddelbar flyde af de omfattende Forandringer, som Straffelovene have modtaget i den Tid, der er forløbet, siden jeg traadte ud af bemeldte Ret, men kun om dem, som bleve begrundede ved den Aand, hvori Lovene ere blevne anvendte til de forskjellige Tider. Der herskede den Gang ingen særdeles Stemning for en forøget Mildhed i Straffelovene og deres Anvendelse. Hvad der i vor ældre Lovgivning havde Præg af Barbarie, var allerede enten afskaffet ved Lov eller blev dog i al Fald afhjulpet ved benaadende Resolutioner, og den herskende Mening var den Tid, at vort Straffesystem, saaledes

som det ved Hjelp af Benaadningsretten de facto blev lempet, ikke i det Hele var strengere end det til den retlige Ordens Beskjermelse var fornødent. Der blev heller ikke i den her omhandlede Periode givet nogen Lov, der medførte nogen mærkelig yderligere Formildelse i Straffelovgivningen; tvertimod vare de Straffebestemmelser, som indeholdes i adskillige i den Tid udgivne Love, tildeels meget strenge. I det øvrige Europa havde og den Begeistring for Straffelovgivningens Formildelse tabt sig, hvorved adskillige Forfattere i en noget tilbageliggende Tid havde erhvervet sig et berømt Navn, og som tildeels havde grebet Lovgiverne.*) Baade de Strafferetstheorier, som i den senere Tid vare traadte frem, navnlig Kants, Grollmans og Feuerbachs, og de Straffelove, som dengang udkom, fornemmelig den franske, havde mere Præget af alvorlig Strænghed end af Mildhed. Meget af hvad der i Modsætning til ældre barbariske Straffelove var bleven antaget i hiin forudgaaede Tid, vedblev man vel at erkjende for vundne Resultater, der ingenlunde kunde eller burde gaae tilbage. Men forsaavidt det stundom havde seet ud, som om Mildheden skulde være det ene herskende Princip for Straffelovgivningen og dens Anvendelse, saa blev dette nu snarere bespottet som en fad Føelsomhed. Kant tog end ikke i Betænkning kort og godt at erklære Beccarias berømte Lære om Dødsstraffes Uretfærdighed, for Følerie og affecteret Humanitet.**) Der var saaledes den Tid hverken i Lovgivningen eller i den Retning, der herskede i Videnskaben, nogen særdeles Tilskyndelse til en gjennemgribende Lemfældighed i Criminaljustitiens Udøvelse. Endnu mindre kunde en saadan komme fra den offentlige Mening her i Landet. Naar der til den Tid kom nogen offentlig Yttring frem, angaaende vore Straffelove og deres Anvendelse, bestod det snarest i Klage

*) Leopolds toskanske Love vare de som stærkest bare Præg deraf, Keiserinde Cathrina den anden havde og i sin bekjendte Instruxion til en nye Criminallovs Udarbeidelse stærkt udtalt sig for hiin Mildhed.

**) Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre S. 232.

over en overdreven Mildhed; hvorpaa jeg i det Følgende vil faae Leilighed til at anføre Exempler, som man vist vil finde paafaldende.

Det Foranførte udelukkede naturligviis ikke mildere Fortolkninger eller mildere Anvendelse af de enkelte Straffelove, hvor man fandt at disse vare blevne misforstaaede, eller at de Forbrydelsers Natur, der vare deres Gjenstande, vare urigtig opfattede. Herpaa vil der heller ikke findes faa Exempler i de trykte Domme fra den Tid. Saaledes havde de Domme, der findes i Juridisk Arkiv Nr. 5 S. 106—110 og Nr. 6, S. 79—84 *), i flere Henseender fortolket Lovene om Mord og Drab mildere, end det forhen var sædvanligt. I de Nr. 18 S. 115—118 og Nr. 29 S. 1—6 (Ark. for Retsv. og dens Anvendelse 4. Bind Side 248—250) meddeelte Domme (hvoraf den sidste blev indstævnet for Høiesteret og der stadfæstet, dog med Forhøielse af Straffegraden) blev Lovens 6—5—5, sammenholdt med 6—6—1 og 6—11—1 saaledes fortolket, at Livsstraf ei kunde anvendes paa den, der ved ubesindig Benyttelse af Huustugten havde været saa uheldig imod sin Villie at skille den Revsede ved Livet. Herved gaves der allerede et Slags Bekræftelse for en Mening, der, skjøndt efter mit Begreb, klar, ikke forhen havde viist sig, nemlig at Udtrykket „skade" i L. 6. B. 11 C. 1, Artk., der ved sit Forhold til 6. B. 6 C. 1 Artk, fik en afgjørende Indflydelse paa Anvendelsen af dette vigtige Lovsted, maatte tages i en snevrere Forstand end det, hvori Juristerne hidtil toge det. (See Jur. Ark. Nr. 25 S. 5 Note. Eunomia 3 B. S. 60—61, Ark. f. Retsv. og d. Anvend. 3. B. S. 148—150. See og Jur. Tidsskr. 3 B. 1. H. S. 81—84). Den i Jur. Ark. Nr. 6 Side 164—172 (cfr. Arkiv for Retsvidenskaben o. s. v. 2 B. S. 73—89) meddeelte Dom turde og indeholde større Mildhed, end der i ældre Tider vilde været viist ved Behandlingen af et

*) Cfr. Arkiv for Retsvidenskaben og dens Anvendelse 1 Bind Side 224—425, 2, B. S. 38—41.

Drab, som var udøvet af en Mand, mod hvem der først var brugt Vold, men under Omstændigheder, der dog gjorde det meget tvivlsomt, om et sandt Nødværgetilfælde var tilstæde. Ved Hjemtinget var han dømt fra Livet, men Lands-Overretten ansaae ham kun med Bøder efter 6 B. 11 C. 1 Artk., som den, der af Ubetænksomhed og Ilsindethed havde overskredet Nødværges Grændser. Høiesteret, hvortil Lands-Overrettens Dom af Justitien blev indanket, kom imidlertid til et endnu mildere Resultat, i det Samme fandt, at denne Overskridelse, efter Sagens samtlige Omstændigheder, aldeles ikke var ham at tilregne. Juridisk Arkiv Nr. 11 S. 121—128 indeholder og et andet Exempel paa denne øverste Domstols Mildhed i at bedømme Spørgsmaal om Nødværges Grændser. — Hvad der oven S. 201—205 er bemærket angaaende Lempninger, der i ovenmeldte Tid gjorde sig gjeldende med Hensyn til det Beviis, der i uhjemlet Besiddelse af stjaalne Koster skal indeholdes for Tyverie, medførte og Frifindelse for adskillige, der, efter de forhen fulgte Grundsætninger, vilde have været dømte skyldige, men det hører nærmest til Criminalprocessen og er derfor allerede afhandlet i det Foregaaende.

Iøvrigt ere der enkelte af de Domme, hvori jeg til hiin Tid har deeltaget, der nu forekomme mig for strenge, men det kan, hvor der er Spørgsmaal om Straffegraders Udmaaling, ikke være anderledes end at Tidens almindelige Retning derpaa maa have en ikke ringe Indflydelse. Ligesom den offentlige Mening den Tid snarere var tilbøielig til at finde Lands-Overretten for mild end for streng, saaledes var det en stor Sjeldenhed, at dens Domme bleve formildede i Høiesteret. Vel har jeg nylig anført et Par Exempler derpaa, men disse ere og nærved at staae ene; og man vil i Jur. Ark. finde et forholdsmæssigt større Antal Tilfælde, hvori Høiesteret har skjærpet Lands-Overrettens Domme. Ellers vare den Tid Appellerne til Høiesteret i criminelle Sager langt fra ikke saa hyppige som de senere bleve. Dette havde upaatvivlelig sin Grund deri, at de Paagjeldende da saare sjeldent fandt dem vel ved at bringe Sagen for Høiesteret; thi det var en Erfaring, at

de enkelte Tilfælde, hvori Høiesteret formildede Hof- og Stadsrettens Domme, strax fremkaldte Appeller, men at disse igjen standsede, naar det i Arresterne blev kundbart, hvor liden Lykke Vedkommende derved havde gjort. Det maa dog herved bemærkes, at Jur. Ark. kun har optaget det ringere Antal af Domme i criminelle Sager; thi en meget stor Deel af disse frembøde intet Retsspørgsmaal, ei heller noget andet der kunde give dem Interesse, og egnede sig saaledes, efter dette Tidsskrifts Hensigt, ikke til Optagelse i samme. Naturligviis maa altsaa flere Appeller have fundet Sted, end man af Jur. Ark. (see i Særdeleshed Nr. 30 S. 193 til Enden) kan see. Saare mange vare de dog ikke, og det turde være, at Høiesteret ikke i noget af de Tilfælde, som ei der findes anførte, har formildet Lands-Over-Rettens Dom. I det mindste vilde Sagen ikke have manglet, hvis der havde været en principiel Forskjel mellem begge Retters Domme.

Et mærkeligt Træk til Oplysning om den forskjellige Retning i Straffelovenes Anvendelse den Tid og nu, er det, at der da saa yderst sjeldent var Spørgsmaal om Fritagelse for Straf paa Grund af den Paagjeldendes Sindsforfatning. Jeg finder kun et eneste Tilfælde i Jur. Ark., hvori Straffefrihed derved blev bevirket, nemlig i Nr. 23, S. 40—46. Den der meddelte Dom indeholder ingen fuldstændig Forklaring om de særlige Omstændigheder ved den derved paakjendte Sag, der angik en under en Fogedforretning udviist opsætsig og fornærmelig Adfærd mod Fogden, hvorfor den Paagjeldende ved Underretten var dømt til Bøder og Boeslods Forbrydelse. Men uden al Tvivl har den Anledning, der fra Fogdens Side var givet den Tiltalte til den Lidenskab, hvori han forløb sig, bidraget til at give de om hans Sindstilstand aflagte Vidnesbyrd den Vægt, som Overretten tillagde samme. Af større Interesse var en anden i Arkivet*) meddeelt Sag, hvori Resultatet blev Domfældelse. En Person havde stukket en paa Gaden

*) Nr. 6 S. 112—118 (cfr. Ark. f. Retsv. og dens Anvendelse 2 B. S. 64—70.)

staaende Marinesoldat en Knarvkklinge i det venstre Bryst, uden anden Anledning, end at denne, da den Tiltalte opfordrede ham og flere Soldater, der stode sammen, til at gaae af Veien, samt stødte dem tilside, vægrede sig for at lyde denne Opfordring, ytrende, at der var Plads nok uden om, samt sigende Du til den Tiltalte. Defensor anførte til Dennes Forsvar, at han ikke var ved Fornuftens fulde Brug. Retten fandt det oplyst, at han havde foretaget adskillige Handlinger, der bare Præg af Særhed, Fremfusenhed, Paastaaelighed, overspændte Prætensioner og skjæve Begreber om de Livsforhold, hvori han havde befundet sig, men antog dog ikke, at han havde lidt af nogen saadan Mangel paa Fornuftens fulde Brug, at han ei havde været istand til at indsee det høist Farlige i hans Foretagende. Derhos antog den, at hans Adfærd, saavel under det første Møde og Afhørelse paa Politiekammeret strax efter Gjerningen, som under de siden optagne Retsforhører, vidnede om det Modsatte. Der blev ikke anstillet nogen lægevidenskabelig Undersøgelse om hans Sindstilstand, og vel viser en ved Dommen anbragt Note, at en Chirurg havde været tilstede under Optagelsen af Politierapporten, og at denne, ligesaavel som den Politiefuldmægtig, der modtog hans første Forklaring, og den Politiebetjent, der overværede Afhørelsen, havde bevidnet, at der ikke viste sig nogen Anledning til at antage, at Fornuftens Brug var ham berøvet, hvilket og var befundet af de Dommere, der havde bestyret de deels ved Politieretten, deels ved det criminelle Kammer optagne Forhører. Men bemeldte Chirurgs Mening blev ei paaberaabt i Dommen og kunde ikke have været paaberaabt som et lægevidenskabeligt Skjøn, hvorimod den kun har været taget i Betragtning lige med de andre Forklaringer, som vare aflagte om den Paagjeldendes Sindstilstand. Iøvrigt var den Saarede, skjøndt fra først af ikke uden Livsfare, blevet helbredet, saa at der ei kunde blive Spørgsmaal om Straf efter Lovens 6—6—1, ligesom Tiltalte, da han ikke kunde antages at have havt det bestemte Forsæt at dræbe Marinesoldaten, ei heller kunde straffes efter L. 6—6—22.

Derimod blev han dømt til Tugthuus-Arbeide paa Livstid under sikker Bevogtning, og det saavel paa Grund af det Forhold, hvori Forbrydelsen stod til den i nysnævnte Lovens Artikel omhandlede, som og med særdeles Hensyn til den Fare, hvormed den Tiltalte i fri Tilstand vilde true Alle og Enhver, en Fare, der endog var større end den, hvori en Enkelt blev bragt ved saadan Undsigelse, som L. 1 B. 23 C. 1 Art. omhandler.

Det kan neppe omtvivles, at man i en senere Periode vilde have anseet det fornødent i et Tilfælde af dette Slags at indhente Sundhedscollegiets Betænkning, og det vilde maaskee da været blevet fundet tvivlsomt, om den Paagjældende havde været i en saadan Tilstand, som Tilregnelse til Straf forudsætter. Jeg finder imidlertid ikke Grund til at angre min Deeltagelse i den afsagte af mig forfattede Dom, der og blev stadfæstet i Høiesteret. Det forekommer mig endnu, hvad den Tid saavel Høiesteret som Lands-Over- samt Hof- og Stadsretten ligefrem maa have forudsat, at hvor den formeente Sindsforstyrrelse ei staaer i Forbindelse med nogen Kjendsgierning af legemlig Sygdom eller Desorganisation, ere Læger i Almindelighed ikke bedre end andre fornuftige og oplyste Mænd istand til at bedømme Spørgsmaalet, at navnlig de Dommere, som optage Forhørerne over den Paagjeldende, maae kunne afgive et lige saa sikkert Skjøn derover som en Læge, der har langt mindre Leilighed til at lære ham at kjende, og navnlig Sundheds-Collegiet, der kun har Akterne at gaae efter. I det givne Tilfælde vare der derhos to forskjellige Dommere, som havde forhørt den Tiltalte, og som stemte i, at han havde været i Besiddelse af Fornuftens Brug, uden derom at have nogen Tvivl, som de kunde ønske oplyst ved Lægers Skjøn. Under saadanne Forudsætninger maae Domstolene, efter mit Begreb, være berettigede til, uden Lægens Mellemkomst, at afgjøre hiint Spørgsmaal efter samtlige oplyste Omstændigheder og i Overeensstemmelse med de Grundsætninger, som gjelde med Hensyn til andre den subjective Strafskyld vedkommende Spørgsmaal. Dette antages og i de Lande, hvori Misgjernings-

sager behandles af Edsvorne, at høre under disses Virkekreds, uden at de i saa Henseende ere bundne ved de lægevidenskabelige Betænkninger, der stundom tilveiebringes enten af den offentlige Anklager eller af Defensor; og ligesom det af det Foranførte sees, at vore Domstole forhen ikke have kaldet det i Tvivl, at en saadan Bemyndigelse tilkom dem, saaledes har det og nyelig ved en forefalden Leilighed viist sig, at hverken Lands-Overretten i Kjøbenhavn eller Høiesteret ubetinget fandt sig bundne ved den Mening, hvorfor de Lægekyndige erklærede sig.*)

---

*) Kant antager, at slige Tilfælde hverken høre under Dommernes egen eller under et medicinsk Facultets Bedømmelse, men at det philosophiske Facultet er det rette Sted, hvor et saadant psychologisk Spørgsmaal skal afgjøres (Anthropologie im pragmatischer Hinsicht, S. 143). Men ved Bedømmelsen heraf ville dog de egentlige philosophiske Studier neppe kunne gjøre nogen Tjeneste, hvorimod den almindelige ved Oplysning og Erfaring modnede Forstand derover maa kunne have en sund og velbegrundet Dom, og en saadan maa vel med Føie kunne forudsættes hos Dommerpersonalet, naturligviis derunder Edsvorne indbefattede, der hvor de have at paakjende Misgjerningssager. Kant har ellers som advarende Exempel imod at overlade slige Spørgsmaals Afgjørelse til selve Domstolene anført, at et Fruentimmer, der, efter at være indbømt i Tugthuset, havde i Fortvivlelse ombragt sit Barn, blev, som den, der ei var ved sin fulde Fornuft, fritaget for Dødsstraf, fordi hun havde ladet sig bestemme ved den falske Betragtning, at Tugthusstraf medførte en uudslettelig Vanære, der var værre end Døden. Men en saadan skjæv Slutning kunde ligesaa godt falde en Philosoph af Profession ind, som en Dommer; dennes praktiske Dannelse maa tvertimod bringe ham til at betænke, hvorhen slige Slutningsmaader kunde føre. Iøvrigt ligger det nær, at Dommerne muelig kunde være komne til det Resultat, ei at anvende Dødsstraf, ved den Betragtning, at Forestillingen om Dødsstraf hos et Tugthuuslem, der fandt sin Tilstand skrækkeligere end Døden, ikke kunde tjene til Modvægt mod den Bevæggrund, der kunde drive til Forbrydelsen, altsaa at Dommen var bygget paa den Grundsætning, som hos os er anerkjendt i Frdg. 18 December 1767. I saa Fald kunde det være Spørgsmaal, om denne Grundsætning ogsaa havde Hjemmel i den Stats Straffelovgivning, hvori For-

Imidlertid er det vist, at Lægevidenskabens Repræsentanter i en Række af Aar have udøvet en saa godt som afgjørende Indflydelse paa de Sagers Udfald, hvorunder der var Spørgsmaal om den Anklagedes Sindstilstand. Man har Exempler paa, at Personer, der vare befundne i Drab, Brandstiftelse, eller anden slig Forbrydelse, paa Grund af en lægevidenskabelig Betænkning, ved endelig Dom bleve frifundne for Straf, uagtet de i deres Omgivelser aldrig havde været antagne at have Skade paa Forstanden, og ligeledes den undersøgende Dommer og de Andre, med hvem de ved Sagens Behandling eller i deres Fængsler vare komne i Berørelse, uden videre havde antaget dem at være ved Fornuftens Brug. Det har og stundom været Tilfældet, at den Paagjeldende, naar han, som Følge af Sagens Udfald, var afgiven til Bevogtning i et Hospital eller andet Bevaringssted, der er fundet saa aldeles ved Fornuftens Brug, at Bestyrelsen strax har andraget paa at blive ham qvit. Ordentligviis har det i saadanne Tilfælde været den paatalte Handlings Unaturlighed og Mangel af en forstandig Bevæggrund, der har givet Anledning til at sætte det under Spørgsmaal, om han har været sin Fornuft mæg-

brydelsen var forefaldet, eller ikke, og om den under den sidste Forudsætning ikke dog maaskee kunde ansees saaledes hjemlet i Strafs Natur, at den ligefuldt maatte være gjeldende (hvilket imidlertid Kant, efter sin Straffetheorie, paa ingen Maade kunde erkjende). Ogsaa vilde der, naar Grundsætningen endog antages, kunne reises Tvivl om dens rigtige Anvendelse. Men Sagen kom da dog slet ikke ind under Spørgsmaalet om Affindighed. Jeg kunde vist nok ikke tiltroe Kant hiin Forvexling, men det var muligt, at det tilsigtede Retstilfælde kun har været ham bekjendt af en eller anden forvanskende Beretning. Det ovenanførte viser iøvrigt, at det ingenlunde er min Mening, at lægevidenskabelige Undersøgelser i intet Tilfælde ere fornødne for den rette Bedømmelse af den Anklagedes Sindstilstand. Derimod tvivler jeg meget paa, at det nogensinde vilde være rigtigt at indskyde slige Sager under Bedømmelse af et philosophisk Fakultet, der for Resten, naar Kants Grund skulde gjelde, i mere egentlig Forstand maatte svare til sit Navn, end den Afdeling af Universiteterne, der saaledes benævnes.

sig eller ikke, dog at der tillige har været en eller anden Omstændighed, som har bestyrket dette, saasom en nogen Tid inden Gjerningen foregik udstaaet Sygdom, der, efter sin Natur, kunde have indvirket paa hans Sjælstilstand, enkelte Forklaringer om noget Synderligt og Uregelmæssigt i hans tidligere Adfærd, eller noget deslige, der dog oftest langt fra ikke har været af den Betydenhed, som det, der havde viist sig i den ved ovenmeldte Dom af 1805 paakjendte Sag. Hvad der heraf har været udledt, har heller ikke just været, at hans Forstandsevne har været saaledes forstyrret, at han ikke kunde indsee sin Handlings Farlighed eller dens Utilladelighed, men snarere at hans Gemyt har været saaledes ude af den naturlige Ligevægt, at han ei har været Herre over sine sygelige Tilbøieligheder. Jeg har forhen, navnlig i juridisk Tidsskrift 8 B. 1 H. S. 151—154 udtalt det Betænkelige, der, fra flere Sider, findes ved den Virkning, man har tillagt en saadan Betragtning, hvoriblandt den, at den Kraft, som Mennesket har at sætte imod de Følelser og Attraaer, som bære hen mod en forbryderisk Beslutning, svækkes derved, at de erkjendes for uimodstaaelige. I samme Skrifts 2 Hefte S. 205—217 har vor aandrige og skarptseende Læge Brandis — ikke blot fortroelig med sin egen Videnskab i dens forskjellige Grene, men og, som faa Læger, hjemme i den Tænkning, der gaaer ud paa at udgrunde Menneskets aandelige Natur — advaret imod saadan Udvidelse af Begrebet om Affindighed; han synes endog i større Almindelighed og med større Bestemthed at forkaste den Undskyldning, som hentes af sygelige Følelser, end jeg vilde have vovet det.

Det kan imidlertid ikke undgaaes, at der paa dette uudgrundelige Gebeet idelig vil blive Usikkerhed og Meningsulighed, og det er naturligt, at menneskekjærlige Læger og Dommere ere ængstelige ved at udtale en Mening, der vilde føre den Anklagede paa Skafottet, saalænge der dog er nogen Uklarhed tilbage. Man kan neppe vente, at en ubøielig Retsrigorisme vil blive istand til at beherske en Retning, der har en saa ædel Rod; men Lovene maae hellere lempe sig noget efter den.

Det vilde, efter mine Tanker, være det Rette, at en Lov bemyndigede Domstolene til at formilde den Dødsstraf, der ellers maatte være fastsat for den begaaede Forbrydelse, til Frihedsstraf, naar Omstændighederne gave Grund til at antage, at Gjerningsmanden, skjøndt ikke uden Bevidsthed om den foretagne Handlings Strafværdighed, dog ikke havde været i saadan Besiddelse af Fornuftens frie Brug, at han ved dens Kraft var istand til at beherske de Tilbøieligheder, der havde ledet ham til Forbrydelsen. Jeg har, som Medlem af Cancelliet, for mange Aar siden, da jeg var blevet opmærksom paa det Farlige i den Retning, som begyndte at faae Overhaand (hvilken iøvrigt synes at være i Aftagen, ligesom den neppe heller nogensinde var kommet saavidt hos os som i Tydskland eller Frankrig), bragt en Bestemmelse af dette Indhold i Forslag, men Collegiet fandt overveiende Betænkeligheder ved at gaae ind derpaa.

En saadan Mellemvei kunde vel synes at have den juridiske Consequents imod sig. Jeg havde selv tidligere meget skarpt udtalt mig mod den da af flere Lovkyndige antagne Lære, som gav den Medhold, og jeg turde vel have nogen Deel i at den er blevet fortrængt baade i Theorie og i Praxis, hvilken tilforn frembød adskillige Exempler paa, at Tiltalte, som uden at kunne henføres til Afsindige, dog ikke fandtes at have Fornuftens Brug i sædvanlig Grad, bleve for Misgjerninger, der ellers vilde medføre Dødsstraf, dømte til taaleligt Tugthusarbeide eller anden Frihedsstraf for Livstid. Men skjøndt mine herimod gjorte Indvendinger endnu fra Lovfortolkningens Standpunkt forekomme mig uigjendrivelige, holder jeg dog nu for, at de, hvor der spørges om Forholdets Ordning ad Lovgivningsveien ikke kunne komme i synderlig Betragtning. Vel er det Straffelovens Formaal, ved Forestillingen om de Lidelser, der skulle forbindes med Forbrydelser, at undertvinge de Tilbøieligheder, der kunde føre til samme. Ogsaa kunde det synes rigtigt, at der ikke behøves ringere Kraft til at overvinde saadan Tilbøielighed hos den, hvis svage Sjælskræfter medfører en stumpere Modtagelighed, end hos den, der har disse Kræfter

nogenlunde i det sædvanlige Maal. Men, foruden at dette sidste dog ikke i sin hele Strækning er indlysende, vilde det i al Fald ikke føre til den Slutning, som derved skal begrundes, med mindre man anvender den Sætning, der udtrykker Straffeformaalet, aldeles umiddelbart med Tilsidesættelse af alt hvad der maa tages under Overveielse ved Bedømmelsen af Straffetrudslens Virksomhed. Ligesom man imidlertid ved mange andre Leiligheder vilde fare vildt ved en saadan umiddelbar og hensynsløs Anvendelse af de almindelige ethiske og retlige Begreber, saaledes vilde det og her blive Tilfældet; thi Livsstrafs Anvendelse paa den, hvis Frihed i saa høi Grad er indskrænket, vilde komme i Strid med Følelser, hvis Opretholdelse i andre Henseender er af Vigtighed, og som, om Staten end ikke af en mere umiddelbar Grund burde agte disse Følelser, vilde træde saaledes i Veien for den Lov, der krævede slig Straf at denne vilde udrette mindre for sit Øiemeed, end den, der lod sig nøie med Frihedsstraf. Ved at gaae den sidste Vei gjør Lovgiveren jo heller ikke andet end overlader det til Domstolene, som dog ellers skeer ved Benaadning. Det stemmer derhos ganske overeens med de Grundsætninger, der gjelde med Hensyn til de fleste Straffe. Disse blive nemlig ordentligviis inden for visse Grændser at bestemme ved Domstolenes Skjøn efter alle i det givne Tilfælde tilstedeværende Omstændigheder; og herved kommer den Sindssvaghed, der ikke er saaledes beskaffen, at den udelukker Tilregnelse, dog i Betragtning til Valget af en lemfældigere Straf.*) Men maatte der end være nogen Inconseqvents i en Lov som den foranførte, saa vilde den dog ikke være af anden Natur end den, hvori Lovgiveren, med fuld Bevidsthed, har indladt sig, da han ved Frdgn. 8 Septbr. 1841 § 7, gav Domstolene Magt til at lade Strafarbeide for-

*) Feuerbachs Lære, at Gjerningsmandens aandelige Stumpthed snarere indeholder Grund til at sætte stærkere Straffetrudsler i Virksomhed end til at nedsætte dem, turde være tilstrækkelig gjendreven i Eunomia 2 Bind S. 316—318, og Arkiv for Retsvidenskaben og dens Anvendelse 5 D. S. 50.

Livstid træde i Stedet for den Livsstraf, der ellers staaer for Misgjerningen, naar den Tiltalte fældes paa Grund af det saakaldte Indiciebeviis. Fra de almindelige Begrebers Standpunkt er der vistnok en ikke ringe Inconseqvents i denne Bestemmelse; jeg har selv, navnlig i juridisk Tidsskrift, 1 B. S. 308—310, skarpt udviklet dette i Anledning af to fremmede Love, som indeholdt en lignende Bestemmelse. Men jeg fandt mig dog 20 Aar sildigere foranlediget til at bringe den i Forslag, fordi jeg var kommet til den Overbeviisning, at lovgivende Klogskab byder her at opoffre den blotte Begrebs-Consequents, for ikke at forfeile den her vigtigere praktiske Consequents, den at Midlet er skikket til at føre til Øiemedet; og dette fandt Bifald i Cancelliet, hos Kongen og i Stænderne. Det er for Resten endda ganske uegentligt, naar man tilstaaer, at der er et Slags Inconseqvents i, at Lovgiveren saaledes giver slip paa noget af det Middel, der, naar det kunde virke uhindret og uden at forstyrre andre berettigede Hensyn, vilde føre ligest og kraftigst til et vist Lovgivnings-Formaal, fordi det indsees, at denne Betingelse for den heldigste Virksomhed ikke finder Sted. Dette er noget, som den vise Lovgiver idelig og idelig maa gjøre, og det er kun en Skinconseqvents, der hænger fast ved visse Begreber uden for de Grændser, inden for hvilke de have Gyldighed. Lovgiveren gjør heri kun det samme som den Mand, der foretrækker en noget længere Vei, naar den korteste er ufremkommelig eller fuld af Farer og Hindringer.

Under en Lov, som den her paapegede, vil den ovenmeldte Strid mellem Fakulteterne ikke have meget at betyde. Det er den Dødsstraf, som formodes ellers at blive den Paagjeldendes Lod, der gjør Læger saa tilbøielige til at opvække Tvivl om at han har været sin Fornuft mægtig. Det er mig endog bekjendt, at de ved meget mærkelige Leiligheder, hvor deres Betænkninger have havt den Tiltaltes Frifindelse til Følge, ikke have tænkt sig mere, end at Livsstraffen vilde blive forvandlet til Frihedsstraf.

Iøvrigt er der vel endnu en anden Side, hvorfra der kunde være nogen Betænkelighed ved den foranførte Lov, i det man nemlig kunde frygte for, at den Myndighed, som derved vilde blive indrømmet Domstolene, vilde blive benyttet i flere Tilfælde end de, hvori den Tiltalte, under den nuværende Tingenes Orden, vilde blive erklæret afsindig. Jeg skal ikke nægte, at dette kunde blive Følgen, men jeg troer ikke, at det vilde være hyppigt, og navnlig ikke strække sig til andre Sager, end de, hvori der nu bliver at gjøre Brug af Benaadningsretten. Men om i al Fald en Enkelt skulde blive fri for Dødsstraf, hvorpaa den retfærdigen kunde have været fuldbyrdet, saa er dette dog ikke det man skal være saa særdeles bange for. Endog med Hensyn til den almindelige Sikkerhed vilde det være et meget lidet Onde ved Siden af de jevnlige Frifindelser, som ville finde Sted, naar denne og Dødsstraf stilles som et uomgjængeligt Enten Eller.

Det vilde iøvrigt føre for vidt om jeg her vilde gaae ind paa hvad der endnu kunde være at overveie med Hensyn til en Lov som den, hvorved jeg nu en Tidlang har dvælet. Men jeg veed ikke, om det behøver Undskyldning, at jeg er gaaet saavidt som jeg er. Det ligger aldeles i dette Skrifts Hensigt at udbrede mig over Æmner, der staae i Berørelse med det jeg har at meddele om min borgerlige og videnskabelige Virksomhed. Vel bør jeg holde meget tilraade hermed, naar det er et Æmne, som kun kan have Interesse for Retskyndige, men det er langt fra ikke i den Grad nødvendigt med Hensyn til det, der interesserer den tænkende Statsborger i Almindelighed. Den her givne Udvikling turde og allerede indeholde et Bidrag til at stadfæste hvad jeg har yttret om den Indflydelse, som mine oven udførlig meddeelte Grundforestillinger om Forholdet mellem de almindelige ethiske og juridiske Begreber og den Virkelighed, hvori de skulle gjennemføres, har havt paa min hele Virken i Videnskabens og i Statens Tjeneste.

XVI.

Endnu skal jeg inden jeg forlader min Virksomhed i det første Embede som var mig betroet, omhandle de Trykkefrihedssager, i hvis Paakjendelse det gav mig Deel. Disse vare vel ingenlunde af stor Betydenhed, men ligesom alt, hvad der vedkommer Trykkefriheden, pleier at interessere Almeenheden, saaledes er just deres ringe Antal, i Forbindelse med deres Beskaffenhed og det Udfald de fik, et Bidrag til en Sammenligning mellem Trykkefrihedens daværende og dens senere Tilstand, som fra flere Sider kunde fortjene Opmærksomhed. Ogsaa faaer jeg derved Leilighed til atter at meddele nogle for den rigtige Opfatning og Bedømmelse af hiin Tids Tilstande og disses Forhold til den følgende Tid tjenlige Oplysninger og Bemærkninger.

De to første og tillige de vigtigste af de, efter offentlig Foranstaltning anlagte Trykkefrihedssager, der i min Tid bragtes for Hof- og Stadsretten, bleve begge paakjendte den 4de Febr. 1805, og Dommene findes i Jur. Ark. Nr. 5. Den ene blev, efter Cancelliets Befaling, anlagt af Generalfiskalen mod daværende Bogtrykker, Klaus Henrik Seidelin. Denne havde for faa Aar siden begyndt Bladet „Dagen", som han udgav gjennem sit eget Trykkerie og paa sit eget Forlag. Men efterat han under en privat Sag var, for en i et andet af ham udgivet Blad (Politivennen) indført Artikel, dømt til en Mulct af 50 Rbd., og han, som Følge deraf, var blevet den i Frdg. 27de Septbr. 1799 § 20 befalede Politiecensur underkastet, traadte han ikke længere frem som Udgiver,

medens han dog, idetmindste for en stor Deel, udarbeidede Bladet, og det uden at være navngiven som Forfatter til de af ham udarbeidede Artikler. Da det antoges, at han derved havde saavel overtraadt Anonymitets Forbudet, som unddraget sig den ham paahvilende Censur, paastod Generalfiscalen ham derfor anseet deels med Mulcter efter Forordningens §§ 16 og 19 deels med Forbrydelse af hans Bogtrykker-Privilegium efter § 20. Lands-Over- samt Hof- og Stadsretten fandt i den af mig forfattede Dom, at Frdgns. § 16 og 19 ikke vare anvendelige paa Seidelin. Dagen maatte nemlig ansees som en Avis, og Frdgns. § 19 andet Leed viser, at det, hvad dette Slags Blade angaaer, ikke, saaledes som Sens første Leed havde foreskrevet med Hensyn til andre periodiske Blade, var Forfatteren til hver enkelt Artikel, men kun Redacteuren og Udgiveren der skulde navngives. Retten fandt ikke heller at der var Noget oplyst, som kunde berettige til at antage, at han under Andres Navn var vedblevet at forestaae Redactionen, hvorimod det kun var givet at han havde samlet og bearbeidet Materialierne for samme. Ei heller antog den, at han kunde dømmes efter § 20; thi da det, som meldt, ikke var befalet, at Forfatteren til hver enkelt Artikel i en Avis skulde nævnes, kunde det ikke kjønnes at hvad en domfældt Forfatter arbeidede for en Avis, som udgives af en Anden, var at ansee som et Skrift, der, efter bemeldte §, i Manuskript skulde forevises Politiet og af samme paategnes.

Sagen fik imidlertid et andet Udfald i Høiesteret, der frakjendte Seidelin sit Bogtrykker-Privilegium, men dog ikke tillige ansaae ham med Mulcter efter Frdgs. § 19 cfr. § 16. Sandsynligvis har Høiesteret vel været enig med Lands-Over- samt Hof- og Stadsretten i, at det, da „Dagen" var en Avis, ikke havde været Pligt at nævne Forfatteren til hver enkelt Artikel, men dog antaget, at Seidelin ikke desto mindre havde forseet sig mod Frdgs. § 20 ved, at der i dette Blad, som han selv lod trykke i sit Officin, blev optaget noget af ham udarbeidet Stykke, uden at dertil var erhvervet Politiets Samtykke. Det er bekjendt, at Seidelin efterat denne Dom var ham overgaaet,

i mange Aar blev ved at udgive Dagen saavelsom Politivennen, og det nu under eget Navn og med Bedtrykning af Politietilsynets Tilladelse. Dette bidrager vel til at gjøre det sandsynligt, at det var for at undgaae den i Forordningen af 27de Septbr. 1799 § 20 befalede Censur, at han forhen havde formaaet Andre til at nævne sig som Redacteurer. Men om det end havde været beviist, at han selv havde udført det væsentligste Redactionsarbeide, saa var det dog ikke saa ligefrem afgjort, at der heri var en Lovovertrædelse, naar kun den opgivne Redacteur havde Indseende med Udførelsen, hvorfor han ialtfald stod til fuldt Ansvar. Som foranført var det neppe heller just fra denne Side at han blev dømt i Høiesteret, der i saa Fald synes tillige at maatte have anseet ham efter Frdgs. § 19. Men hvordan man end ellers vil betragte hele dette Forhold, saa maa det erkjendes, at ovennævnte Generalfiscal-Sag og dens Udfald ved Høiesteret vidner om en mærkelig Strenghed i Overholdelsen af bemeldte Lovbud. Lands-Overrettens Dom viser iøvrigt, at den ikke fandt sig beføiet til at oversee den Befaling i Frdgns. § 19, at foruden Redacteuren af et periodisk Blad, ogsaa Forfatteren til hver enkelt Artikel skulde være nævnet, men at den kun fandt, at Aviser ved selve sen vare undtagne fra dens almindelige Bud. I en senere Tid har der derimod, som bekjendt, aldrig været Spørgsmaal om Forfatterne ere nævnte til de enkelte Artikler, og det gav endog Anledning til bittre Klager, at Retten i et Tilfælde, hvori det var givet, at den navngivne Redacteur ei havde befattet sig med Redactionen eller dertil været istand, kaldte den virkelige Redacteur til Ansvar for Indholdet. Det maa endnu bemærkes, at der ikke havde været Anledning til Anke over Indholdet af nogen Artikel i Dagen fra den Periode, hvorom Sagen dreiede sig, førend i Anledning af det, der blev Gjenstand for den anden af de ovennævnte Domme (hvorom strax mere), ved hvilken Leilighed det var at Seidelins foranførte Deeltagelse i Bladets Udarbeidelse kom frem. Man har her et Exempel paa, hvorledes Pressen, uagtet de ved Frdgn. 27de Septbr. 1799 derpaa lagte Baand ei ved Lov vare blevne

løste, men tværimod adskillige nye Indskrænkninger tilføiede, dog var kommet under meget lempeligere Vilkaar i den Periode, hvori man saa lydelig besværede sig over Undertrykkelse, end den var til den Tid, hvori Frdgen. endnu var ny; men dette har og viist sig paa mangfoldige andre Maader.

Den anden Sag, der ligeledes blev forfulgt af Generalfiscalen,*) var mod Nicolai Schougaard og Candidat Joh. Jørgen Albrecht Schønberg. Den første, (der for endeel Aar siden er død som Translateur og Mægler i Aalborg) blev tiltalt for i et Skrift „Beskrivelse over Bornholm" at have tilladt sig Udladelser, hvorved han skulde have overtraadt Frdgn. 27de Septbr. 1799 §§ 2, 3 og 4; den anden (en Stedsøn af Seidelin, der siden levede adskillige Aar i Italien og der erhvervede sig en medicinsk Doctorgrad, men tilbragte sine sidste Aar i Danmark, hvor han fik Prædikat af Archiater) for i det da under hans Redaction udkomne Blad „Dagen" at have gjentaget nogle af forommeldte Udladelser, og derved givet dem en forøget Offentlighed. Over begge var Generalfiscalens Paastand, at de skulde forvises Kongens Riger og Lande.

Lands-Overretten fandt, at Schougaard havde udtrykt sig saa utilbørligt om Bornholms Forsvars- og Skatte-Væsen, at han derved havde gjort sig skyldig til Straf efter Frdgns. § 7. Derimod skjønnede den ikke, at han, efter den i Slutningen af Forordningen givne Definition paa det Ord „at laste", som den antog for Hovedbegrebet i Frdgns. § 2, kunde siges at have lastet Kongens Regjering i bemeldte Foranstaltninger. Generalfiscalen havde fremdeles sigtet ham for at have gjort Udfald paa Landets Regjeringsform som mindre ønskelig end de ældre Tiders; men forsaavidt fandtes Forfatteren sagesløs, da han ei havde tillagt den uindskrænkede mo-

*) Dette var dog ikke saa meget udenfor Generalfiscal-Embedets Grændser, som at ogsaa den førstnævnte Sag blev forfulgt af denne Embedsmand.

narkiske Regjeringsform saadanne Mangler som Definitionen i Forordningen forudsætter. Hertil kom, at den Tirade, hvori Generalfiscalen havde fundet et nedværdigende Angreb, end ikke hentydede paa den daværende Regjeringsform, men snarere paa den Tids, da Aristocratiet havde saa stor Andeel i Statsmagten. Derimod antog Retten, at Tiltalte havde paadraget sig Straf ved utilbørlige Udladelser om Kong Frederik den Tredies Fremgangsmaade mod Corfitz Ulfeldt. Vel fandt den, at Frdgns. § 4 ikke, saaledes som Generalfiscalen havde paastaaet, var anvendelig, da denne kun har Hensyn til den regjerende Konge, ligesom Tiltalte ialt Fald ikke havde udbredt noget fornærmende eller beskjæmmende Rygte om hiin Konge, men kun paa utilbørlig Maade bedømt en Deel af hans Regjering. Retten holdt imidlertid dog for, at afdøde Kongers Ære saa meget mere burde sikkres mod haanende Angreb, som Loven, hvad der formeentlig viser sig i 1—5—4, og 2—10—2, endog værner om enhver afdød Borgers Ære. Det fandtes derfor, at Schougaard under denne Deel af Sagen havde gjort sig skyldig til en ulovbestemt Straf, der i Forbindelse med den, som han havde forskyldt efter Frdgns. § 7, blev bestemt til 14 Dages Fængsel paa Vand og Brød.

Hvad Schønberg angaaer, kunde Retten ikke skjønne, at han var i nogen Brøde, da han, ved i sit i Dagen meddeelte Uddrag af Bornholms Beskrivelse at have meddeelt nogle af de deri fremsatte fornærmelige Udladelser, ikke havde billiget disse, men snarere maatte antages at have misbilliget dem i det Mindste fra Formens Side. Hertil lagdes endnu, at der ikke i de af ham anførte Udladelser fandtes Noget, som kunde være at straffe efter de §§ i Forordningen, hvorfor § 24 gjør en Oversætter ansvarlig, og at der saaledes endnu mindre kunde finde Ansvar Sted her, hvor der blot var gjort Uddrag af et i Landets Sprog udkommet Skrift, og det endog med Misbilligelse. Forordningens § 19, som Generalfiscalen især havde paaberaabt sig, kunde heller ikke gjøres anvendelig, da den angaaer Redacteurer, der bidrage til at udbrede noget Fornær-

meligt fra først af samt i den Form og Forbindelse, hvori Forfatteren har søgt at skaffe det Indgang.

Ved denne Dom, der efter Cancelliets Befaling blev indanket til Høiesteret, men der stadfæstet, synes min forhen (S. 46—49) omhandlede Fortolkning af Frdgn. 27de September 1799 § 2 at være bleven befræftet. Det er nemlig udtrykkelig udtalt i den i Høieste-Ret stadfæstede Doms Præmisser, at Ordet „laste" udgjør Hovedbegrebet i dette Lovsted; og naar der end ikke udtrykkelig er yttret noget om det Forhold, hvori dette Begreb i Talemaaden, at laste Regjeringen i enkelte Handlinger, er sat til dets Gjenstand, saa vare dog de Udtryk, hvori de omhandlede Foranstaltninger bleve dadlede, saa nærgaaende, at det neppe kunde nægtes, at Forfatteren havde lastet disse Foranstaltninger, hvorimod det kun var paa Grund af foranførte Fortolkning, at den Tiltalte ei kunde være at dømme efter Generalfiscalens Paastand. Sagen selv indeholdt og et klart Exempel paa, hvor langt de to Ting, hvorimellem der ved denne Fortolkning blev skjelnet, staae fra hinanden; thi medens Forfatteren havde udtalt de haardeste Domme over enkelte fra Regjeringen udgaaede locale Foranstaltninger paa hans Fødeøe Bornholm, var der ikke mindste Spor til noget uvilligt Sindelag mod Regjeringen i det Hele, han havde tvertimod paa mange Steder omtalt samme med en, efter hvad der forelaae, uforstilt Agtelse.*) Det var kun hine enkelte og det gamle Indretninger i hans Fødeprovinds, hvorimod han var bitter. Han vilde, uden at støde an mod Forordningen, kunne have lastet disse Indretninger, idet han kunde have udtalt sin Mening om deres fuldkomne Uhensigtsmæssighed og Skadelighed, naar han ikke havde fremsat denne

*) Dette Sindelag viser sig uforandret i et Skrift, som Forfatteren mange Aar efter udgav, „Bornholms Saga", Aalborg 1835. Det havde vist været det Ønskelige, om denne Forfatter aldrig var blevet tiltalt for den noget plumpe Maade, hvorpaa han, uden at have ondt i Sinde mod Regjeringen, havde udtalt sig over enkelte locale og gamle Regjerings-Foranstaltninger.

sin Dom i utilbørlige Udtryk. Men ved at gjøre dette havde han overtraadt Frdgs. § 7; thi at hine i fuld Kraft værende Foranstaltninger ikke hidrørte fra den nærværende Regjering, kunde hverken efter Lovstedets Ord eller efter dets Grund gjøre det uanvendeligt, skjøndt der vistnok deri var en Grund mere til ikke at tage det strengt. Forfatteren vilde maaskee heller ikke i den senere Tid, hvor større Mildhed i Trykkefrihedssager var indtraadt, være blevet frifundet, hvis ellers Sag var blevet anlagt, men dette vilde neppe da været skeet. Derimod vilde i al Fald ufeilbar det mildeste Straffe-Alternativ, der hjemles ved Pl. af 1ste November 1837 § 2, have været anvendt, og han altsaa dømt i en Mulkt.

Jeg erindrer, at det for nogle Aar siden i et Blad er gjort mig til Brøde, at jeg ved min Deeltagelse i den ovennævnte Dom havde fornægtet min forhen udtalte Overbeviisning, at fornærmelige Udladelser om Afdøde, være sig Konger eller Privatpersoner, ei ere Gjenstand for borgerlig Straf. Man har herved uden videre forudsat, at jeg har været enig i det af Dommen, som angik fornævnte Deel af Sagen, men dette har ingenlunde været Tilfældet, hvilket man endog vilde have seet af den l. c. S. 148 anbragte Note, dersom man havde læst med den ringeste Opmærksomhed. Hvad jeg paa de der citerede Steder havde yttret angaaende hiint Spørgsmaal, er stedse vedbleven at være min Overbeviisning, og det var i Overeensstemmelse dermed jeg afgav mit Votum i Sagen;*) men dette blev baade i denne Henseende og hvad Straf-

*) Vel vare der enkelte Høiesterets Domme, der gik ud fra den Forudsætning, at Injurielovene ogsaa vare anvendelige hvor en Afdøds Ære var angreben, men jeg kunde derved ikke finde mig bunden i ovenmeldte Sag, da de kun havde Injurier mod afdøde Privatmænd, og det saadanne hvis umiddelbar Arvingere endnu vare til og fremstode som Klagere, til Gjenstand. Det var og en ikke uvigtig Omstændighed at Frdg. 27de Sept. 1799 var kommet imellem, og at denne, hvis Formaal dog var fuldstændig at fastsætte Grændserne for Trykkefriheden, ikke have givet noget Vink til at

fegradens Størrelse angaaer forandret af Rettens øvrige Medlemmer, der forsaavidt alle vare af en anden Mening end jeg, medens mit Votum i Sagens øvrige Dele blev bifaldet. Naar jeg har antaget, at det, der udtales om Afdøde, ikke kan være Gjenstand for borgerlig Straf, saa var det for Resten ingenlunde fordi jeg jo erkjendte det Forargelige i saadе Angreb paa Afdødes Ære, men fordi jeg hverken i almindelige Retsbegreber eller i vore Love kunde finde nogen Hjemmel for at inddrage dem under borgerlig Strafbarhed. Saavel Kants Lære om at allerede Naturretten hjemler Beskyttelse for Afdødes Ære, som de Grunde, der af vore Love bleve paaberaabte i foranførte Henseende, havde jeg omhyggeligen prøvet paa de i fornævnte Note anførte Steder. Jeg skjønner heller ikke, hvorledes en Lov kunde indrettes saaledes, at den rammede slige saade Angreb, uden utilbørligen at indskrænke den frimodige Dom over afdøde Regenter og andre offentlige Personer, der, rettelig anvendt, er af stort politisk og moralsk Værd. Der turde iøvrigt — for at jeg skal benytte denne Leilighed til atter at udtale mig over hint Spørgsmaal — nu være en ikke saa ganske ringe Anledning for Domstolene til at forlade den i saa Henseende forhen antagne Mening, i den Omstændighed, at hverken det Provindsialstænderne i 1844 forelagte Udkast til en ny Trykkefriheds Forordning, eller det, der er blevet forelagt Rigsdagen, indeholdt det Mindste, som kunde tjene til Hjemmel for, at de deri fremsatte Bestemmelser, være sig de der angaae Fornærmelser mod Kongen eller den kongelige Familie eller mod fremmede Regenter, eller de hvorved der skal værnes om Privates gode Navn og Rygte, ogsaa skulde være anvendelige med Hensyn til Afdøde. Der vilde dog, da Spørgsmaalet derom

---

ogsaa Paasagn mod Afdøde kunde inddringes under Straffeloven, uagtet der i det mindste, hvad de i § 4 nævnte Personer angaaer, vilde have været Opfordring til særlig Bestemmelse derom, hvis sligt skulde være at paatale. Der var saaledes ikke en saadan vitterlig af Høiesteret erkjendt Mening tilstede, hvorved en underordnet Dommer kunde finde sig bunden (See oven S. 191—92.)

ofte har været reist, have været al Anledning til at optage Noget derom, hvis det havde været fundet rigtigt, at inddrage slige Fornærmelser under Straffeloven. Hertil vilde der have været saa meget desto større Opfordring, som det dog under alle Omstændigheder var klart, at navnlig de om fornærmelige Yttringer imod Kongen eller de til Kongehuset hørende Personer givne Bestemmelser ei kunde være anvendelige med Hensyn til afdøde Konger, ligesom Fornærmelser mod Embedsmænd eller private Borgere ordentligviis alene kunne paatales af den Angrebne, uden at der er nogen Tale om, at Arvinger i denne Henseende kunne træde i deres Sted, Noget som i al Fald vilde have gjort visse nærmere Bestemmelser fornødne. Derimod var det naturligt at forbigaae Sagen med Taushed, naar Trykkefrihedsloven ikke skulde udstrække sig til Angreb paa Afdøde, thi det var ikke alene unødvendigt, men endog anstødeligt, udtrykkeligt at tilsige de Paagjeldende Straffefrihed. Hverken i Provindsialstænderne eller paa den afholdte Rigsdag har der været mindste Spoer til at man savnede en Straffebestemmelse i foranførte Henseende. De i adskillige fremmede Stater givne nyere Straffelove have størstedeels heller ikke indladt sig paa Injurier mod Afdøde, navnlig afdøde Regenter. Dog hjemler den norske Lov om Forbrydelser af 1842 Cap. 17 § 10 visse Paarørende Ret til at paatale Udladelser, hvorved en Afdøds Ære er fornærmet, hvad enten det er skeet i hans Liv eller efter hans Død. Men ligesom dette Lovsted kun sigter til private Æresfornærmelser er det og indskrænket ved en snæver Præscriptonsfrist, og er i Særdeleshed altid uanvendeligt paa Udladelser, der foregaae fulde 10 Aar efter en Persons Død. En slig Beskjærmelse vil følgelig i intet Tilfælde være til synderlig Hinder for historisk Forskning og Bedømmelse, men den er iøvrigt og kun lidet tilfredsstillende for den Følelse, som taler for, at Loven skulde beskytte Afdødes Ære mod Bagvaskelse. Da det af den preussiske Regjering Provindsialstænderne i 1841 forelagte Udkast til en Straffelov indeholdt i sin § 172 Straf for Angreb paa afdøde Kongers Ære, fandt dette afgjort Modstand i 6 af dette Riges 7 Provindsial-Stænder-

forsamlinger. I det til Forelæggelse for de senere anordnede Stænder-Committeer udarbeidede nye Udkast fra 1847 § 105, blev dog en lignende Bestemmelse optaget, og i de i Forbindelse dermed forelagte Motiver (S. 40), har man søgt at vise, at der kun sigtedes til aabenbare Bagvaskelser og Forhaanelser, og at der saaledes ikke blev lagt Hindringer i Veien for Historieforskningen; men dette var dog ikke virkelig opnaaet ved den nye Affatning.

Som et slaaende Vidnesbyrd om den store Forskjel imellem de Grundsætninger, som med Hensyn til Trykkefrihedslovens Anvendelse den Tid herskede i vore Domstole, og dem, der siden have gjort sig gjeldende, skal jeg anføre en Omstændighed, ved hvis Meddelelse der nu, efter saa lang Tids Forløb, ikke kan være nogen Betænkelighed. Der var nemlig fra først af Pluralitet for at dømme ikke blot Schougaard men endog Schønberg til Landsforviisningsstraf. Det hændte sig imidlertid, at der imellem de tre Tilforordnede, hvoraf denne Pluralitet bestod, atter var en saadan indbyrdes Meningsforskjellighed, at to af dem aldeles misbilligede den Grundsætning hvorved den tredie var kommet til dette Resultat. Det blev derfor vedtaget, at Sagen skulde endnu tilstilles to andre Asesssorer til Votering, og da disse vare enige med mig og den af min Collegaer, der havde voteret paa mildere Straf for Schougaard og paa Frifindelse for Schønberg, saa blev der Pluralitet for den Dom, som blev affagt. Saavel dette Factum, som den Omstændighed, at Dommen fra Justitiens Side blev indanket til Høiesteret, vidner om saa besynderlig strenge Begreber i Trykkefrihedssager, at den senere Tid har ondt ved at forestille sig samme. I Publicum viste der sig saa godt som ingen Interesse for denne Sags Udfald.

Endnu er der en Omstændighed, som jeg maa berøre, nemlig, at jeg ved Dommens Meddelelse i juridisk Arkiv har udeladt de i samme anførte anstødelige Udtryk. Som Noten S. 149 viser, skete det ikke af nogen Tvivl, som jeg selv nærede om Berettigelsen til at meddele dem, og dette sees endvidere af den i Noten S. 152 fremsatte Fortolkning over Resolution

4de October 1799 § 3, hvilken Fortolkning, til yderligere Begrundelse af Schønbergs Frifindelse, var indført i mit Votum, men bortfaldt efter Pluralitetens Beslutning. Nøglen til hiin Udeladelse ligger i hvad jeg nu har meddeelt, thi, skjøndt Høiesteretsdom gav den Mening Medhold, at Schønberg som Udgiver af „Dagen" ei kunde kaldes til Ansvar for de anstødelige Udtryk i Bornholms Beskrivelse, der vare gjentagne i bemeldte Blad, saa vilde det ikke have været passende for mig at gjøre det, der ei alene var bleven paatalt som lovstridigt, men og af tre meget agtede Colleger befundet at egne sig til høi Straf. De Fleste ville iøvrigt nu vistnok finde den Mening, hvorfor jeg forsaavidt gav efter, noget synderlig. Heri er og var jeg aldeles enig, men det Anførte giver, tilligemed den hele Sag, et mærkeligt Beviis paa den store Forskjel, der var imellem den Aand, hvori Frdgn. af 27de Septbr. 1799 i de første Aar blev haandhævet, og den, der i de sidste Decennier viste sig, ikke blot hos Publicum, men og i Regjeringen og hos Domstolene. Mange vilde maaskee alligevel holde sig op over det Hensyn jeg tog til secus sentientium judicium; men medens det var min Pligt, den jeg aldrig har svigtet, som Dommer af al Kraft at søge at gjøre min Overbeviisning gjeldende, var der ingen Pligt, som kunde opfordre mig til ved denne Leilighed at gjøre Noget, som kunde være stødende for mine ældre Colleger, der altid havde viist mig det venskabeligste Sindelag. Man vil muelig og ved denne Leilighed bringe i Erindring, hvorledes § 42 i det oftomtalte Provinsialstænderne forelagte Udkast til én nye Trykkelov, i Almindelighed indeholder, at de under en Trykkefrihedssag afsagte Domme ei maatte bekiendtgjøres ved Trykken, naar de indeholde Gjentagelse af de Yttringer, der havde været gjorte til Gjenstand for Paatale. Men jeg maa herved bemærke, at det ingenlunde var overeensstemmende med min Mening, at en saadan Bestemmelse blev indført i Udkastet; jeg havde paa alle Trin af Sagens Behandling af al Kraft sat mig derimod. Jeg formaaede heller ikke at forsvare denne § imod Stændernes Indvendinger, og i de, efterat Sagen var kommen tilbage fra Stænderne, afgivne

endelige Betænkninger, har jeg ubetinget været enig med dem i at fraraade denne §s Optagelse i Loven. Iøvrigt kan jeg dog ikke tilbageholde den Bemærkning, at, saa overbeviist jeg endog var om, at en slig Bestemmelse ei lod sig retfærdiggjøre, kan jeg dog ikke saa meget undre mig over, at den forevigede Konge holdt fast ved samme. Der havdes nemlig flere Exemler paa Domme i Trykkefrihedssager, hvori de paatalte Yttringer udførlig vare fremførte og derhos den lovstridige Mening samme syntes at indeholde forklaret, med Udvikling af de Grunde, der gjorde det sandsynligt, at dette var den virkelige Mening, men som dog endte med Frifindelse af den negative Grund, at den fornærmende Hensigt dog ikke mod den Tiltaltes Nægtelse kunde ansees for hævet over al Tvivl. Dette var vist en lidet heldig Affatningsmaade af slige Domme, og det er begribeligt, at Kongen, medens han i den sidste Deel af Dommen saae en overdreven Scepticisme, tillige maatte finde, at en saadan Dom kun tjente til at styrke dem, der lagde an paa at gaae saa yderligt som muligt i Presfefrihedens Benyttelse.

I juridisk Ark. Nr. 7, S. 96—100 (see og Arkiv for Retsvidenskab og dens Anvendelse 2 B. S. 153—156) findes en den 19de November 1805 affagt Dom i en Sag, der var anlagt mod bemeldte Seidelin i Anledning af en i „Dagen" indført Artikel, hvorfor han, efter det danske Cancellies ved Begjæring af det daværende tydske Cancellie foranledigede Foranstaltning, var blevet sat under Tiltale, paa Grund af den formeentlig upassende Maade, hvorpaa Formen i en af en holsteensk Øvrighed udstedt Bekjendtgjørelse var omtalt. Den Paagjældende blev herunder frifunden, fordi det vedkommende Nr. af „Dagen" var, i Overeensstemmelse med Frdgn. af 27de September 1799 § 20, gjennemseet af Politiemesteren og af ham til Trykning approberet. Retten fandt nemlig, at saavel Naturen af den Tilladelse, Staten saaledes igjennem Politieøvrigheden havde givet til Trykningen, som og Udtrykkene i L. 2. B. 2 C. 1 Artk. medførte, at intet Ansvar kunde paahvile Forfatteren for Indholdet af den omhandlede Artikel, forsaavidt

der ikke i samme maatte findes noget urigtigt Factum, hvis Fremførelse begrundede en Brøde; noget som aldeles ikke her var Tilfældet. Ved denne Dom lod Cancelliet det beroe.

Omtrent et Aars Tid derefter blev samme Seidelin atter tiltalt for en i Bladet „Dagen", ligeledes under Censur af Politiemesteren, indført Artikel, som fornærmelig for den preussiske Regjering. Denne Artikel indeholdt imidlertid ingen af den Tiltalte i eget Navn fremsat fornærmelig Yttring, men en Beretning om en Udladelse, som en anden Monark (Kongen af Sverrig) skulde have brugt, hvilken Efterretning var angivet at være tagen af et privat Brev. Da Politiemesteren kun havde tilladt Artiklen i den Forudsætning, at Seidelin var i Besiddelse af Breve, der kunde godtgjøre den faktiske Sandhed af det Anbragte, og han efter Opfordring ikke fremkom dermed, maatte Retten antage, at Efteretningen var urigtig. Den fandt derhos ikke, at Resol. 4de Octbr. 1799 § 5, der for Resten ikke havde Hensyn til Politiemesterens Censur over til Trykken bestemte Manuscripter, men angik hans Tilsyn med trykte Skrifter, paalagde denne Embedsmand som P l i g t under alle Omstændigheder at affordre Hjemmel for Udladelser af det omhandlede Slags, hvorimod den kun erklærede ham b e r e t t i g e t hertil. Denne Beføielse maatte han naturligviis kunne benytte, naar han havde Tvivl om den paaberaabte Hjemmels Rigtighed, medens han og maatte være berettiget til at forudsætte Sandheden af Forfatterens Angivende, hvorfor denne da maatte staae til Aasvar. Iøvrigt fandt Retten, at den Bebreidelse mod Kongen af Preussen, som Artiklens Udgiver havde tillagt en anden Monark, men der nu maatte betragtes som om den kom fra Seidelin selv, ikke indeholdt en saadan grov Fornærmelse, som Forordningens § 8 forudsætter, men at den dog var utilbørlig og krænkende, og at saaledes den Tiltalte, i Mangel af en anden derpaa passende Lovbestemmelse, maatte ansees med den i Frdngs § 12 satte almindelige Straf for utilbørlige Udladelser, fremførte i trykte Skrifter. Lands-Over- samt Hof- og Stadsretten ansaae ham derfor ved sin Dom af 13de Decbr. 1805 med en Mulct af 300 Rdd. Men denne

Dom blev efter Cancelliets Foranstaltning indstævnet for Høiesteret, der ved Dom af 14de Januar 1807 ikjendte Seidelin 14 Dages Fængsel paa Vand og Brød. Allerede i Landsoverrettens Dom var der uden Tvivl større Strenghed end der i en senere Tid vilde have været anvendt. Men især viser Cancelliets Appel og Høiesterets-Dommen, hvor stor Strenghed de offentlige Myndigheder viste i Forordningens Overholdelse til hiin Tid, i Sammenligning med den, hvori der førtes saa bittre Klager over deres Tilbøielighed til at trykke Pressen. Af Grunde, der tildeels falde sammen med de oven S. 240 fremsatte, meddeelte jeg ikke denne Dom i juridisk Arkiv. Derimod foranledigede den mig til i Nr. 10 S. 196 til Enden at levere nogle yderligere Undersøgelser over en Forfatters Ansvarlighed for hvad der i Medhold af Frdgn af 20de Septbr. 1799 § 20 var af Politimesteren approberet i Manuscript. Jeg havde nemlig, til min Forundring, erfaret, hvorledes flere Lovkyndige ikke saa lige vilde erkjende den i ovennævnte Dom af 20de November 1805 antagne Mening, og, uagtet Justitscollegiet havde acqviesceret ved Samme, saa var det dog uvist, om dette virkelig hidrørte fra en bestemt Erkjendelse af dens Rigtighed, eller om det maaskee maatte forklares af at Sagen i sig selv var af saare ringe Betydenhed, og at det tydske Cancellie, som paa vedkommende Embedsmands Opfordring havde begjært Actionen, ikke havde fundet Grund til at forlange Frifindelses-Dommen indanket. Jeg foretog mig derfor yderligere at retfærdiggjøre hiin Mening med Hensyn til alt hvad der, mig bekjendt, var indvendt derimod. Dette var forresten klart og skarpt udviklet af Actor i den mod Seidelin anlagte Sag, men det blev dog uden Tvivl tilstrækkeligen gjendrevet i hiin Afhandling. Vel blev det senere ved de Privilegier, som, i Medhold af Pl. 2 October 1810, bleve meddeelte til politiske Blades Udgivelse, fastsat, at Censors Ansvarlighed ei fritog Udgiveren for Ansvar.*) Men denne særlige Bestemmelse kunde dog, selv

---

*) See Fogtmans Rescript-Samling for 1811, S. 80.

ster den var givet, ikke faae Indflydelse paa det almindelige Spørgsmaal.

XVII.

Her har man, hvis ikke min Hukommelse skuffer mig, paa een nær, hvorom Juridisk Arkiv intet indeholder *), alle de of-

*) Denne ene Sag vilde maaskee ikke opkomme i Nogens Erindring, ligesom den fra først af heller ikke var faldet mig ind, hvorfor de ovenstaaende Udtryk ikke fandtes i mit oprindelige Manuskript. Men da den siden kom mig i Sinde, blev hiin Tilføining nødvendig, for at der kunde være fuld Sandhed i min almindelige Yttring. Da man nu maaskee ellers vilde troe, at der stak noget derunder, som jeg vilde skjule, skal jeg og korteligt meddele mig over hiin Sags Beskaffenhed, men efter min Hukommelse, da som oven anført denne ikke er meddeelt i Juridisk Arkiv, og jeg heller ikke veed, om den andetsteds er at finde. Sagen, der forefaldt enten i det sidste eller i det næstsidste Aar, hvori jeg havde Sæde i Lands-Over- samt Hof- og Stadsretten, blev efter Cancelliets Befaling anlagt imod en den Tid meget berygtet Bladskriver Gunnerus. Denne havde, blandt andre Mænd, som han vilde formaae til at subskribere paa hans Skriverier, herom tilskrevet Biskop Balle (den Tid afgaaet paa Pension), der havde faaet den ilde betænkte Godmodighed, i et meget høfligt Brev at undskylde sig navnlig med sin Mangel paa Evne. Dette Brev lod Gunnerus trykke og ledsagede samme af en saakaldet Forestilling til Kongen, der dog ikke var indgiven, hvori han anraabte Allerhøistsamme om at komme den betrængte Olding til Hjelp ved Pensionsforhøielse. Herfor var det han blev tiltalt og ved Rettens Dom blev det antaget, at han, ved saaledes at benytte Kongens Navn og et foregivet Andragende til denne, for at drive Spot med en Medborger, havde tilsidesat den ved Fdg. 27de Septbr. 1799 § 7 indskjærpede Ærbødighed, som skyldtes Kongen, og at han derfor, skjøndt dette ikke var skeet paa den i dette Lovsted særlig omhandlede Maade, egnede sig til en Straf, men af mildere Art end den deri fastsatte, navnlig en Mulkt. Dommen blev ikke appelleret. Jeg var ikke enig i samme, thi, skjøndt jeg vist nok ikke kunde miskjende, at det var en i enhver Ordets Betydning slet Spøg den Tiltalte havde tilladt sig, kunde jeg dog

fentlige Trykkefriheds-Sager, der i de 9 à 10 Aar, hvori jeg havde Sæde i Hof- og Stadsretten, vare komne for denne Domstol, og uden for Kjøbenhavns Jurisdiction var der, saavidt vides, ingen saadan Sag forefaldet, hverken i Danmark eller Norge; thi i den bekjendte Sag, der i det sidste Rige var anlagt mod Hans Hauge, udgjorde de af denne udgivne Skrifter kun en underordnet Deel af det, hvorfor han blev sat under Tiltale. Ligesom hine Sager vare faa, vare de og af saare liden Betydenhed, og, hvad der er mærkeligt, angaae de næsten *alle det samme* Individ. Selv den ene af de ovennævnte Sager, hvori K. H. Seidelin ikke udtrykkelig traadte frem, vedkom dog uden Tvivl ham; thi det er troeligt, at han vedblev at styre Dagen, medens han havde formaaet sin Stedsøn til at paatage sig en Redacteurs Navn og Ansvar. Endog forsaavidt denne Sag tillige var anlagt mod Schougaard, er det ikke usandsynligt, at det var den i Dagen givne Anmeldelse, hvorved Justitscollegiet blev opmærksomt paa dennes „Bornholms Beskrivelse", der alt i en rum Tid havde været i Publicum, *men* paa Grund af dens Størrelse ei havde været afgivet til Politiet. Man seer iøvrigt, at der allerede den Tid viste sig Tilbøielighed til at eludere den efter Frdgn. af 27 Septbr. 1799 § 20 paa domfældte Forfattere hvilende Censur, men at der

---

ikke deri finde noget, som egnede sig til Straf. I Særdeleshed forekom den af Fdg. 27de Septbr. 1799 § 7 hidledte Argumentation mig lidet logisk, og det faldt mig stærkt paa Brystet, i hvilken betænkelig Udstrækning man kunde komme til den ikke forbeelagtig bekjendte Art af crimen læsæ majestatis, som man har kaldt crimen læsæ venerationis, naar man havde forfulgt den Tanke, som derved blev lagt til Grund. Om jeg deeltog i Voteringen i denne Sag staaer mig ikke ganske klart i Hukommelsen, dog troer jeg *det*, og skulde det ei have været Tilfældet, er jeg vis paa, at jeg underhaanden udtalte mig i hiin Retning for mine Colleger, fra *hvem* Dommen udgik. Sagen tilbrog sig iøvrigt ikke mindste offentlig Opmærksomhed; Enhver undte Gunnerus Mulkten, og om Grundsætningen og Følgerne gjorde vel Faa sig nogen Betænkelighed.

dog blev at iagttage en Sømmelighed, som senere idelig blev sat tilside. Anledningen til en saadan Elusion ligger visnok meget nær, og Seidelin frygtede uden Tvivl for, at det, naar Bladet Dagen skulde behandles efter Forordningen af 27de Septbr. 1799 § 20, ikke vilde blevet ham muligt til rette Tid at faae det ud; ialfald vilde det aldeles ikke have ladet sig gjøre, hvis Politimesteren, i Overeensstemmelse med dette Lovbud, havde krævet, at det, inden Trykningen foretoges, skulde sendes ham i Manuscript, og det i to Exemplarer, hvoraf det ene skulde være umakuleret. Det var imidlertid en Velfærdssag for ham, at kunne udgive dette Blad, der gav ham et godt Udkomme; det vilde derfor her været særdeles haardt, om dette skulde gaae tabt, fordi han for en yderst ubetydelig privat Injurie var dømt i den ringeste Mulct efter Forordningens § 12.*) Det er heller ikke utroligt, at han virkeligt stod i den Mening, som siden Landsover- samt Hof- og Stadsretten antog, at det ei var mod Anordningen at han vedblev selv at deeltage i Bladets Redaction, naar der var en anden lovlig

---

*) Den Dom hvorved denne Censurpligt var begrundet, findes i Jur. Maanedsskrift for 1802, 8de Hefte S. 97—102 og i Arkiv for Retsv. og dens Anv. 1 B. S. 62—69. Sagen var foranlediget ved et Angreb, som Seidelin i Politivennen havde gjort paa Postmesteren i Aarøesund, fordi denne ved Modtagelsen af den taxtmæssige Fragt for en Færge havde ladet sig godtgjøre Agio for Forskjellen mellem Slesv.-Holsteensk Courant og Dansk Courant, hvori den Paagjeldende, i Mangel af den førstnævnte Pengesort, havde erlagt Betalingen. Jeg havde som Voterende i Sagen ikke fundet tilstrækkelig Grund til at mulctere. Vel kunde jeg ikke andet end erkjende Urimeligheden i Seidelins Anke over hiin Embedsmand, som aabenbar havde været i sin Ret, saavelsom Uvasseligheden af, at han havde betegnet dette „som en besynderlig Dristighed“. Men jeg har altid antaget, at skæve ufordeelagtige Domme over Andres Handlinger ikke kunne paadrage Injuriestraf, naar de kun ikke indeholde et Paasagn om en uløvlig eller lastværdig Hensigt, eller ere fremførte paa en Maade, der udtrykker personlig Foragt (convicia contra bonos mores).

Mand, der stod derfor som Redacteur, og som det tilkom at afgjøre, hvad der maatte optages. Efter at det ved Høiesterets-Dom var afgjort, at dette var ulovligt, stod han Fare for, at der til den ham idømte strenge Straf vilde komme det for ham, efter Omstændighederne, endnu meget føleligere Onde, at maatte ophøre med sit Blad. Den med dets Fortsættelse forbundne Vanskelighed blev dog overvunden; thi Censoren, for hvis Strenghed han uden Tvivl tidligere havde næret megen Frygt, behandlede ham med en saadan Liberalitet, at han blev istand til, under sit Navn, lige til sin Død, at fortsætte „Dagen" saavelsom og Politievennen, naturligviis altid forsynet med paatrykt Approbation. Imidlertid undgik han dog ikke senere Presseforfølgninger, hvoraf den ene, som meldt, endtes med en følelig Straf, der, efter hvad der almindelig sagdes, forkortede hans Dage, dog kun fordi han, af Stivsind, ikke vilde begjære de Mellemfrister, som den Tid ikke vare hjemlede ved Lov, men, efter indhentet Lægeskjøn, bleve tilstaaede af Kongens Foged. Men han vedblev, hiin Skjæbne uagtet, at fortsætte sine Blade, hvoraf Dagen, efterat Plakaten 2den October 1810 var udkommet, fik et Avisprivilegium, for hvis Afstaaelse hans Enke siden erholdt en ikke ganske ubetydelig Kapital. Skjøndt han fra gammel Tid hørte til Oppositionen, og maaskee ikke væsentligt havde forandret sine Synsmaader, undtagen forsaavidt han som saa mange Andre af vore gamle Republikanere siden blev Bonapartist, saa var det dog vistnok hans fulde Villie at undgaae Alt, hvad der kunde ansees som lovstridigt; og han har neppe troet, at der fandtes noget saadant i den Artikel, hvorfor han maatte lide efter Høiesterets-Dom af 14de Januar 1807. Skjøndt jeg var langt fra at have noget tilovers for denne Forfatter, saa forekom det mig dog, at det kun var en besynderlig uheldig Skjæbne, der gjorde at han saa tidt blev Gjenstand for Straf efter Trykkefrihedsforordningen. Hiin Artikel var i Særdeleshed kun af liden Betydenhed; men til den Tid, da de mægtigste europæiske Stater førte en Kamp med hinanden paa Liv og Død, vare Diplomaterne ved vort som

ved andre Hoffer meget agtpaagivende paa Alt i de offentlige Blade, som kunde synes at antyde en Stemning for Modpartiet. Medens nu Dagens Udgiver aldeles ikke skjulte sin afgjorte Tilbøielighed for Napoleon, lagde Diplomaterne netop særdeles Vægt paa dette Blad, ikke blot fordi det var det meest læste, og det eneste, hvori der forekom noget som havde Spoer af en politisk Farve, men ogsaa fordi de i Politiemesterens „maa trykkes", fandt et Tegn paa, at Indholdet havde Regjeringens Bifald. Denne fandt sig og under den daværende Crisis særdeles opfordret til at forhindre Alt hvad der kunde give Stof til Mistanke mod dens virkelig neutrale Sindelag. Et Beviis herpaa gav den, da den, under Paaberaabelse af Kongens Neutralitet, ved Resc. af 10de og 13de Januar 1807 lod udgaae en Opfordring til alle vedkommende Øvrigheder om nøie at paasee, at ingen Beretning, Bemærkning eller Udladelse, der kunde ansees fornærmelig eller forhaanende for nogen fremmed Magt eller regjerende Person, fandtes i noget periodisk Blad, og det uagtet andre offentlige Blade eller Skrifter maatte paaskydes som Hjemmel. Der er vistnok adskillige Læsere, der ville fornøie sig over det Beviis paa vore daværende Statsmænds snevre og frygtsomme Politik, som de kunne finde i det her Anførte. Vel har jeg nu intet særdeles Kald til at tage Ordet for de ovennævnte Forholdsregler; thi ligesom de ogsaa havde forekommet mig at være utidige, maatte det kunne komme mig tilpas, at hiin Tids Behandling af Pressen stilledes i et saa ufordeelagtigt Lys som muligt, for at det derved kunde træde desto stærkere frem, hvormeget man dog i den senere Periode havde været lempeligere i at overholde de fra den Tid arvede Regler. Men da det kun er mig om at gjøre, at saavel den ene som den anden Tid sees i Sandhedens Lys, kan jeg ikke tilbageholde følgende Bemærkninger:

Man har idelig og idelig bragt Peter Andreas Bernstorfs Behandling af den Anke, som den herværende engelske Gesandt i 1794 førte over en pseudonym Artikel i „den danske Til-

Fuer"*) i Erindring som et Beviis paa den Bestemthed og Mandighed, hvormed denne berømte Minister værnede om Trykfriheden og som en Modsætning til den Adfærd, der ved lige Leiligheder formeentlig var viist i en senere Tid. Der vil vist heller Ingen nægte, at vor store Statsmand behandlede denne, som enhver anden Sag med Værdighed. Men et upartisk Øie kan ikke finde den Modsætning man her har villet see. Hvad Bernstorf nægtede, nemlig at skaffe den engelske Gesandt, som maa have faaet sit Begreb om Regjeringsmaaden i Danmark fra Molesworth, Fyldestgjørelse ved andre Midler, end dem Lovene frembød, var noget, som vel heller ingen Anden, der enten paa hans Plads eller andetsteds kunde faae Indflydelse paa lignende Forholds Behandling, nogensinde havde villet tilstaae. Derimod er det aabenbart, at Bernstorf netop tog sig saa yderlig af Gesandtens Anke, som det lod sig gjøre, uden at træde Lov og Ret under Fødder, thi der blev foranstaltet Forhør over Bladets Udgiver Professor Rahbek til Oplysning om den fornærmelige Hentydning, den engelske Gesandt fandt i den paaklagede Artikel, hvori han ei var nævnt, men formeentlig saaledes betegnet, at hele Kjøbenhavn forstod det, og uagtet der ved Forhøret intet fremkom til Styrke for en saadan Hensigt, blev offentlig Sag anlagt mod Udgiveren. Datidens Presse fandt og, at dette var for meget, ligesom man i en senere Periode vistnok vilde have faaet de bittreste Besværinger at høre, hvis der ved en lignende Anledning var blevet optaget Undersøgelsesforhør. Der foreligge iøvrigt Vidnesbyrd om, at hele

---

*) Artiklen der var underskreven Simon Sanddru, indeholdt en Fortælling om en Person, der, i Anledning af Slotsbranden, skulde med en djævelsk Glæde have yttret, at for de Millioner, der nu gik op i Flammer, kunde Danmark i flere Aar have taget Deel i Krigen mod Frankrig, og der tilføiedes, at en saadan Skurk, hvor inviolabel han end maatte være, burde have lidt en alvorlig Revselse. Den engelske Gesandt, Hayles, vedgik at have brugt en Yttring af omtrent saadant Indhold, men nægtede aldeles at have følt eller udtrykt nogen Glæde over hiin ulykkelige Begivenhed.

Sagen dog var Bernstorf høist ubehagelig*). Ligesom det vistnok var ham klart, at den paaankede Artikel, skjøndt under en Forklædning, hvorunder Loven ei kunde ramme den, indeholdt en høist forhadt Beskyldning mod den engelske Gesandt, hvorfor vel og den Forudsætning laae til Grund, at han kun havde udtrykt sin Regjerings Aand, saaledes havde Sagen uden Tvivl i Bernstorfs Øine en ganske anden Betydenhed end i Mængdens. Han fandt nemlig deri et Product af den fjendtlige Stemning mod England, som den daværende Presse paa alle Maader søgte at nære, og medens han med al Kraft hævdede sit Fædrelands Rettigheder som neutral Stat, kunde det ikke undgaae hans skarpe Blik, at det dog i Tiden kunde berede Danmark Farer, at det nu atter, ligesom under den nordamerikanske Krig, maatte træde saa bestemt frem imod de Grundsætninger for de krigsførende Magters Rettigheder, som han vel indsaae at England aldrig vilde opgive. Det voldte ham derfor Bekymring, naar han saae Pressen arbeide i en Retning, der kunde bestyrke det allerede ikke vel stemte engelske Kabinet i dets Mening om Danmarks uvenlige Sindelag. Heraf maa det og forklares, at der umiddelbar efter at foranførte Sag ved

*) Et Brev fra Bernstorf til det danske Cancellie, der indeholder et saadant Vidnesbyrd, findes omtalt i Roesk. Stænd. Tid. f. 1840 S. 2566. Rahbeks „Erindringer af mit Liv" 4 Bd. S. 274—282 viser og hvor ængstelig denne veltænkende Mand blev, da han siden blev opmærksom paa de Fortrædeligheder, hvori bemeldte Artikel havde indviklet Regjeringen og navnligen Bernstorf, og hvilke Undskyldninger han i en Skrivelse til denne fremførte for sit Forhold. Disse ere iøvrigt saa besynderlige, at det ikke er usandsynligt, at de have bidraget til at han, som han klager, ved denne Sag „tabte ei blot Bernstorfs Bevaagenhed, men ogsaa hans gode Mening." Jeg erindrer mig og, at der i et af de Smaaskrifter, som G. H. Olsen udgav i 1797 under den saa kaldte Notarialfeide, fandtes en meget stærk Udtalelse om den Bekymring, som hiin Tids Skriverier mod andre Staters Regjeringer opvakte hos Bernstorf; og, om end denne Forfatters Udtryk have været noget stærke, saa var dog hans Vidnesbyrd aldeles paalideligt.

Rettens Frifindelsesdom da var tilendebragt, blev anlagt en ny Sag saavel imod Udgiveren af den danske Tilskuer, som mod P. A. Heiberg (der og var den formodede Forfatter til den ovenmeldte Artikel) for en af denne forfattet og i det nævnte Blad indført Klubreise, hvori det fandtes at Kongen af England var omtalt paa en anstødelig Maade. Dette blev ikke anlediget ved nogen Begjæring fra den engelske Gesandts Side, men Bernstorf fandt sig opfordret til at vise den engelske Regjering, at man gjerne ved alle indenfor Lovlighedens Grændser liggende Midler vilde modvirke Pressens Tilbøielighed til at angribe den. Ogsaa over dette Skridt, der havde til Følge at Heiberg blev dømt til en Mulct af 300 Rd., opløftede Pressen den Tid bittre Besværinger, som længe bleve gjentagne. Dette er og fra Pressens Standpunkt meget forklarligt. Men det var vistnok fordi Bernstorf saae meget dybere og videre end de, der førte Ordet i Dagsliteraturen, at han var bekymret over det Stof, som vor Presse idelig gav til at bestyrke den Mening, at Danmark, hvis Regjering dog blot ønskede at holde sig paa Neutralitetens Standpunkt, nærede Forkjærlighed for det revolutionaire Frankrig og et Had mod England, hos hvis Regjering der den Tid var en Ømfindtlighed for Pressens Ytringer, som man nu har ondt ved at forestille sig. Det lader sig ikke afgjøre, hvad Indflydelse den Tids Presse og den derved i Folket nærede Stemning kan have havt paa Englands mangeaarige, mistænksomme og uvenlige Sindelag mod Danmark, der i senere Tider brød løs til saa stor Ulykke for vort Fædreland. Men om det end vilde være for dristigt af de senere Begivenheder at hidlede et Beviis for at det Alvor, hvormed denne store Statsmand betragtede hiin Retning i vor Presse, var begrundet, saa vilde det dog være endnu dristigere at paastaae det Modsatte. Udentvivl har han viist sig som den samme kloge og faste Statsmand og rette Fædrelandsven, naar han afslog mægtige Staters Fordringer, hvorunder Statens Ære og Velfærd kunde lide, og naar han indenfor denne Grændse søgte at afværge Alt hvad der kunde forbittre Stem-

ningen hos en Magt, hvormed det var saa vigtigt for Danmark at være i god Forstaaelse.

Ganske i samme Aand, som Peter Andreas Bernstorf havde lagt for Dagen i Anledning af bemeldte Klage fra den engelske Minister, var det at hans Sønner, som efter hans Død bestyrede det udenlandske Departement, behandlede de Forhold af lignende Slags, som da indtraadte. Collegialtidenden for 1804 S. 65—70 indeholder en Brevverling mellem den herværende Svenske Gesandt og Directeuren for det udenlandske Departement Grev Joachim Bernstorf (Ministeren Chr. Bernstorf maa den Tid have været fraværende) der viser, at denne behandlede Reclamationer, som den Svenske Regjering da gjorde i Anledning af Pressen, med samme Fasthed og samme Tact som hans forevigede Fader. Da den Svenske Gesandt efter sin Regjerings Befaling mod Slutningen af 1802 mundtlig anbragte Klager over, som det hedder, „nogle danske Journalskriveres Frækhed", som tillode sig i deres Blade at indrykke Artikler, mere eller mindre stilede mod den Svenske Regjering og mod adskillige Tildragelser, som vare forefaldne i dette Rige, lod Departementet ham forstaae, at naar det Svenske Hofs Besværinger skulde foranledige lovligt Søgsmaal mod vedkommende Forfattere, vilde det være nødvendigt, at de bleve opgivne med Bestemthed og paa en formelig Maade,*) og man lod sig ei, ved den fra Svensk Side tilføiede Trusel at forbyde Salget af danske literaire Producter i Sverrig, formaae til at foretage videre i den Anledning. Da den Svenske Regjering i det paafølgende Aar besværede sig over en Artikel, som var indført i en af Professor Olivarius i Kiel udgiven Journal „Archives

---

*) Naar man kjender den Artikel, hvorom hiin Besværing dreiede sig, nogle i Minerva for 1802 indførte Bemærkninger over den sidste Svenske Rigsdag af Oberst (siden General-Lieutenant) Oxholm, vil man let indsee, at den danske Regjering ikke med den største Forekommenhed kunde have gaaet vi[illegible] thi det vilde ikke været muligt deri at finde et nogenlunde rimeligt Stof til en Paatale.

du Nord" og derunder yttrede den Overbeviisning, at dette vilde paadrage Redacteuren en skarp Irettesættelse af hans Regjering, men dermed forbandt den Forholdsregel, strax at udføre Truslen om at forbyde Skrifter, som udkom fra den danske Presse,*) saa erklærede J. Bernstorf, at Kongen vel, efter fornævnte Artikels Beskaffenhed, ikke vilde have taget i Betænkning, at tilbyde det Svenske Hof en passende Fyldestgjørelse, men at han, efter den ligesaa overordentlige som lidet venskabelige Beslutning, der var taget fra svensk Side, maatte finde al videre Forhandling desangaaende upassende, hvorhos han tilføiede, at Kongen, hans Herre, dog smigrede sig med, at den Svenske Regjering, efterat have overveiet Sagen fra alle Sider, igjen vilde ophæve en Foranstaltning, der var lige saa stridende mod begge Staters Interesse, som mod Beskaffenheden af den Forbindelse, der hidtil havde fundet Sted mellem begge Regjeringer. Men medens Sønnen saaledes havde behandlet denne Sag med samme Værdighed som Faderen vidste ved lignende Leiligheder at iagttage, saa var det vistnok baade ham og Departementets egentlige Chef ubehageligt, at hiin Yderlighed fra Nabohoffets Side, der allerede i flere Aar havde viist Mistænksomhed og Uvillie mod den danske Presse,**) ikke længere lod sig afvende, og de saae ugjerne, at Pressen foretog noget, der end mere kunde forbittre Stemningen. Ogsaa med Hensyn til de øvrige europæiske Forhold, der efterhaanden bleve mere og mere spændte, fandt Regjeringen sig, saaledes som det oven Side 249 anførte Skridt beviser, opfordret til at vaage over Alt hvad der kunde lede til at bestyrke den Formodning, der uheldigviis var opstaaet om en Forkjærlighed for en Stat, hvis Overhoved de

---

*) Den Svenske Konges Ordre herom var allerede afgaaet til Hof-Kantsleren under 14de Septbr. 1803 (See Minerva for December Maaned s. A. S. 316—317); hvorimod den Svenske Gesandts Note var af 20de næstefter.

**) Herom kan man t. Ex. læse i Berlingske lærde Efterretninger for 1801, S. 730.

Mange andre Stater ansaae for deres Dødsfiende. De Ind-Skrænkninger, som Bladudgiverne af dette Hensyn bleve underkastede, gjorde heller intet Afbræk i det, der var Trykkefrihedens rette Formaal, saa at Staten vel med Føie kunde fordre et saadant Offer af dem. Det var vist ingen urigtig Tanke, som de to Mænd, der dengang stode i Spidsen for Danmarks udvorteles Anliggender, deelte med deres forevigede Fader, og hvilken heller ikke har været deres Eftermænd fremmed, at det under Forhold, som de, hvori Europa befandt sig, ogsaa med Hensyn til Statens Ære var den rette Politik, især for den mindre mægtige Stat, der havde nogen Udsigt til at holde sig ude af den almindelige Kamp, omhyggelig saavidt gjørligt at forebygge Alt hvad der kunde give en anden Stat nogen Anledning til Klage. Den modsatte hensynsløse Politik kan vel i Manges Øine tage sig bedre ud, men det kan let hændes, at den omsider ender med en virkelig ydmygende Eftergivenhed, som man kunde have undgaaet, hvis man med større Vaersomhed havde forebygget Anledning til ubehagelige Sammenstød. Om det endog forekom mig, at man til den her omhandlede Tid gik noget vidt i sin Vaersomhed, saa tør jeg dog ingenlunde tilegne mig en Dom, der kunde komme i Betragtning ved Siden af de Mænds, der vare inde i Forholdene og som man har al Grund til at tiltroe den rette Skjønsomhed til rigtig at opfatte og bedømme disse. Jeg har derimod udhævet de Synspunkter, der kunne opvække Tvivl om Rigtigheden af de Domme, der med saa megen Kjækhed fældes over den Tids Politik af Mange, der ingenlunde have havt noget forud af de Midler til at danne sig et rigtigt Begreb om Forholdene og deres Krav.

Saafremt Nogen derimod i det om den første af de oven omhandlede Sager Meddeelte vil finde yderligere Bestyrkelse for Uhensigtsmæssigheden af Frdgn. 27de Septbr. 1799 § 20, saa har jeg aldeles Intet derimod at erindre. Det er ikke uforvarende jeg er kommet til at fremstille et Exempel, hvori de Ubilligheder, der kunne flyde af hiint Lovsted, træde saa stærkt frem som ei let ved nogen anden Leilighed. Det er ogsaa min

Overbeviisning, at denne Forholdsregel, skjøndt den med nogen Lempning vilde have været ganske naturlig og retfærdig, dog ikke indeholdt nogen sand Garantie mod Presse-Misbrug, men snarere aabnede Døren for de meest forargelige. Derhos har jeg al Anledning til at troe, at den omhandlede for Mange særdeles følelige Følge af Domfældelse stundom har gjort Domstolene betænkeligere i at erkjende en Overtrædelses Tilværelse eller virket, at den egentlige Straf, hvor de dog fandt at maatte anvende en saadan, blev bestemt med desto større Lemfældighed. Jeg har ogsaa i min daværende Embedsstilling anbefalet den fra Provindsialstænderne i 1844 gjorte Indstilling om dens Ophævelse, og det saaledes at Regjeringen ei skulde benytte sig af den i Forbindelse dermed af Stænderne indrømmede Forhøielse af de Cautioner, der i det dem forelagte Udkast vare bragte i Forslag for Udgivere af periodiske Skrifter eller Blade. Regjeringen havde heller ikke i sin Tid gjort nogen Vanskelighed ved at gaae ind paa saadanne Formildelser i Frdgn. af 27de Septbr. 1799 § 20, som de første Stænderforsamlinger foreslog; den gik endog ved Pl. af 1ste Novbr. 1837 § 3 i en vis Henseende videre deri end Stænderne havde indstillet. Det i 1844 forelagte Udkast til en Trykkefrihedslov indeholdt og nogen yderligere Lempelse; især deleshed skulde det mindst naturlige bortfalde — nemlig at endog de Domme, der overgik en Forfatter for Æresfornærmelser, hvis Paatale aldeles beroede paa den private Mand, skulde have hiin Virkning, og at Ingen, ved at paaanke den underordnede Rets Dom, der havde fundet ham skyldig i en Presseforseelse, kunde afværge hiin i mange Tilfælde meest følelige Følge af samme*). Jeg vilde for min Deel meget gjerne allerede den Tid have taget Ordet for en fuldkommen Ophævelse af hiint Lovsted. Men der var dog navnlig naar de nysnævnte Forandringer skete, intet uretfærdigt eller unaturligt i at den Forfatter, der havde misbrugt Presse-

---

*) See Viborg Stændertid. for 1844 S. 552—553 og S. 594—595, samt Roeskilde Stænder-Tid. for samme Aar S. 244—245 og S. 284—285.

friheden, tabte denne for en kortere eller længere Tid. Stænderne havde derhos og under alle de Forhandlinger, som til den Tid havde fundet Sted om Trykkefriheden, erkjendt dette, saa at jeg ikke fandt nogen særdeles Opfordring til et Forslag, der maaskee vilde forøge de Vanskeligheder, som jeg forudsaae, at der vilde være ved at sætte andre Forandringer igjennem, som jeg fandt langt vigtigere.

XVIII.

Mærkeligt bliver iøvrigt vistnok det saa ubetydelige Antal af Trykkefriheds Sager, der forefaldt i hiin Periode. Naar man i Forbindelse dermed overveier den Strenghed i at overholde Frdgn. af 27de Septbr. 1799, der viser sig baade i Sagernes Anlæg og i Lands-Over- samt Hof- og Stadsrettens Domme, men fornemmelig i disses Indankning til Høiesteret og for en Deel Skjærvelse ved denne øverste Domstoel, saa indlyser det, at der ikke kunne være forefaldne Presseforseelser af nogen Betydenhed, som jo ere blevne paatalte*). Man feiler vist ikke, naar man til denne saa store Forandring i Literaturens tidligere Retning søger en Grund i den Frygt, som Frdgn. havde indgydet. Uagtet der i de ovennævnte Domme gjorde sig en Fortolkning af Frdgn. af 27de Septbr. 1799 gjeldende, der ei, som den Mening hvori den oprindelig blev opfattet, afskjar al fri Bedømmelse af Lovene og Regjeringens Foranstaltninger, saa var dog Sagernes Udfald i det Hele just ikke skikket til at sætte Mod i ængstelige Gemytter. Men jeg har dog allerede oven S. 93—95 viist at det ingenlunde kan hidledes af hiin Frygt, at den forrige Opposition saa hurtig og saa aldeles forstummede, og at heller ikke den S. 96 ommeldte Maade, hvorpaa Tilsynet lige fra den Tid Forordningen udkom og i mange Aar efter

*) Et mærkeligt Beviis, som Regjeringen strax efter at Forordningen var udkommen gav for den Nidkjærhed, hvormed den vilde vaage over Alt hvad der kunde have Udseende af Overtrædelse eller Allusion, kan og findes i Coll. Tid. for 1800 S. 72—75.

blev forstaaet og anvendt (hvorom S. 97—108 give nærmere Oplysning) var den eneste medvirkende Aarsag. Paa hiint førstnævnte Sted har jeg alt paapeget adskillige andre deels i vore indre Forhold deels i de almindelige europæiske Tilstande begrundede Aarsager, der bidroge til, at der ingen Attraae viste sig efter at bryde de Skranker, som Forordningen, saaledes som den da blev opfattet, havde sat for den forhen saa levende Bevægelse i Pressen. Men der var ikke Leilighed til at give den nærmere Udvikling, som det der Anførte kunde behøve for de mange Læsere, der ei blot ere fremmede for den Tids Tilstande, men hvad der er endnu værre, derom gjøre sig en aldeles urigtig Forestilling. Jeg har derfor og bebudet nærmere oplysende Forklaring over en Deel af hvad jeg der kun kortelig havde antydet. Efterat jeg her har meddeelt adskilligt, som vel kunde tjene til at styrke Virksomheden af hiin Frygt, finder jeg at her kan være Sted til ogsaa at udbrede mig over de mange andre Aarsager, der medvirkede til at den forrige Retning i Pressen saa sporløst forsvandt. For Resten ville Læserne let indsee, at der, efter dette Skrifts Natur, maa finde en ikke liden Vilkaarlighed Sted i den Plads jeg vælger for de Betragtninger, som jeg ønsker at meddele.

For det første maa jeg gjøre opmærksom paa det ubetydelige Udbytte Trykkefriheden bragte i den Tid, hvori den liberale Presse var blevet en Oppositionspresse. Dens Virksomhed var stor i at pirre, men ringe i at oplyse. Den lod sig idelig høre i Priis over den franske Revolution, i evig Gjentagelse af de gjængse Almeensætninger om Frihed og Lighed, med Udfald mod nogle fremmede Stater og deres Regjering, mod den almindelige Landsreligion, mod Adel, Præster, stundom mod Laug og Monopoler, Hoverie og deslige, men for det meste i ganske almindelige, tomme Talemaader. Af og til blev det fattige Indhold oplivet ved Vittigheder, men jevnligen af blotte Spydigheder og tildeels af hadefulde og forhaanende Angreb mod enkelte Mænd, stundom dem, der vare meest fortjente og det endog af Frihedens Sag. Der var neppe Nogen, der i hiin Tid i den Grad blev mishandlet af Pressen som Balle og

Kolbjørnsen, hvilke saa Aar efter atter gjenvandt den velfortjente Erkjendelse, som de forhen havde nydt. Af Arbeider, er kunde yde noget Bidrag til at oplyse Manglerne i vore Love og Indretninger, og udfinde Midlerne til disses Afhjelpning, er der Lidet at finde. Den dybere Indsigt i de henhørende Forhold, som udkræves for at kunne veilede til gavnlige Reformer i vore Love og Indretninger, fandtes som oftest kun hos dem, hvis Kræfter paa andre Maader vare tagne i Brug for dette Øiemed og som sjeldent traadte frem i Pressen, og da ingenlunde paa en saadan Maade, at der kunde blive Spørgsmaal om noget Ansvar. Naturligviis kan jeg ikke føre noget strengt Beviis for at hiin Tids Presse ikke havde den Dygtighed, som jeg frakjender den; dersom nogen vil paastaae det Modsatte, maa det være hans Sag at fremføre idetmindste nogle Exempler til Stadfæstelse herpaa. Men jeg skal dog, for at komme et Beviis saa nær som muligt, i Korthed udhæve hvad der, efter min Overbeviisning og Erindring, af Pressens Virksomhed i den Tid, som ligger mellem Trykkefrihedsanordningerne af 1790 og 1799, nogenlunde kunde egne sig til at ansees som en virkelig Indgaaen paa Emner, der vare vigtige for Lovgivningen og Statsstyrelsen. Paa den ene Side vil jeg herved gjøre det lettere for dem, der have Tvivl om min Dom over hiin Tids politiske Presse, at føre Modbeviset, men paa den anden Side maa det og tjene til at bestyrke min Dom, hvis der Ingen er, som indlader sig paa saadan Modbeviisning.

Ved at tilbagekalde Datidens Pressebevægelser i min Erindring, kan jeg i det høieste finde tre statsborgerlige Emner, der kunde siges at være saaledes behandlede, at de i Henhold til det Foranførte her kunne blive at omtale. Med Hensyn til det første af disse, er jeg endda i nogen Tvivl om, hvorvidt det egner sig til her at nævnes. I 1792 fremtraadte en levende Bevægelse i vor Presse ved et paa tydsk udkommet Skrift, som mange af mine Læsere maaskee end ikke kjende af Navn, men som da og i nogle faa Aar derefter var i Alles Munde: Patriotische Gedanken eines Dänen über stehende Heere, politisches Gleichgewicht und

Staatsrevolutionen, af Grev W. T. v. Schmettau i Pløen, hvis Navn dog ikke findes paa Titelbladet. Skjøndt Stødet til denne Bevægelse ikke kom fra det egentlige Danmark, saa var det dog et af hele Statens vigtigste Anliggender som deri blev behandlet og det fra hele Statens Standpunkt og ikke særlig fra den Landsdeels, hvori Forfatteren havde hjemme. Det blev derhos ikke blot strax oversat paa Dansk, men dets Indhold blev af den liberale Presse optaget som et Evangelium, hvorpaa alle oplyste Fædrelands-Venner maatte troe. Den Paastand, at vor Armee var en unyttig Byrde for Landet, slet indrettet og slet besat, og at navnlig det for faa Aar siden foretagne Tog til Sverrig, der havde kostet Landet 7 Millioner, havde været overflødigt og upolitisk, vare Sætninger, der under den daværende Stemning let maatte finde Indgang, især da Forfatteren havde understøttet dem ved en livfuld og kjæk Fremstilling af Forholdene, der, i det mindste efter det Indtryk den gjorde paa mig og andre Uindviede, vidnede om Sagkundskab og et indtrængende Blik. Den danske Presse ydede dog neppe noget synderligt Bidrag til yderligere at begrunde Forfatterens Lære. Derimod udkom der Aaret efter ligeledes i det tydske Sprog men dog i Kjøbenhavn, et høist lidenskabeligt Modskrift: „Gedanken eines norwegischen Officiers über die patriotischen Gedanken eines Dänen o. s. v." Men dette Skrift, der i det hele gik heftig løs mod alle de herskende Ideer, blev modtaget med den bittreste Haan og tjente kun til endnu mere at hæve hiin første Forfatter i den offentlige Mening. For at give en liden Prøve paa denne Modtagelse skal jeg blot anføre de Ord, hvormed en Recension over den norske Officeers Skrift i lærde Efterretninger for 1797 Nr. 28 begynder: „Et saa uforskammet Skrift har Recensenten ikke endnu havt at anmelde. Den ondskabsfulde feige Kryber spores i hver en Linie" ... Det Sprog, der saaledes førtes i dette ordentligviis ganske-rolige Blad — hvilket jeg, i Forbigaaende sagt, ved denne og flere Leiligheder har brugt for at forfriske mine Erindringer om de omtalte Presbevægelser — vidner tilstrækkelig om den daværende Stemning. Men

Greve Schmettau befæstede sig endnu stærkere i den offentlige Mening ved sit ligeledes i 1793 udgivne udførlige Forsvarsskrift under Titel: „Erläuternder Commentar zu den patriotischen Gedanken eines Dänen über stehende Heere", hvorved han foruden yderligere at begrunde sine Paastande med stor Kraft og Kjækhed tog Ordet for den meest udstrakte Trykkefrihed, af hvilken Frihed hans Modstander havde viist sig som en afsagt Fiende. Da Forfatteren derhos blev anklaget af et stort Antal Officerer med Feltmarskallen (Prinds siden Landgrev Carl) i Spidsen, og efter Kongelig Befaling truet med Action, hvis han ei vilde underkaste sig en af Kongen bestemt Straf, og da han ved den Leilighed forsvarede sig med stor Djærvhed, og endvidere, skjøndt lidende af en svær Sygdom, af sine Modstandere forfulgtes ved Udfordring til Duel men kort efter døde, saa var dette alt noget som endnu mere forøgede Enthusiasmen for ham og Harmen mod hans Modstandere. Blandt disse bleve, ved Siden af den norske Officeer, især en Forfatter i det af de liberale Skribenter yderst forhadte vist nok heller ikke i det Hele priselige Blad „Folkevennen" og Udgiveren af „politisches Journal" Etatsraad Schirach i Altona, idelig overdyngede med Haansord. Ogsaa Jakob Baden, der, i sin Universitets Journal havde anmeldt Schmettaus og den norske Officeers Skrifter mere til dennes end til hiins Fordeel, fik sine idelige Snært. Skjøndt vor egen Presse ingen selvstændig Virksomhed udfoldede i hiin Kamp, sluttede den sig dog saa fuldstændig til hiin holsteenske Forfatter, der, som allerede bemærket, heller ikke havde talt Holsteens men hele Statens Sag, at det uden Tvivl vilde have været en Mangel, om jeg i min Fremstilling af de statsborgerlige Anliggender, hvormed Pressen i det omhandlede Decennium fortrinligviis havde sysselsat sig, vilde have forbigaaet den her omtalte Bevægelse, der var saa levende og varig, at der kun er eet andet af de Æmner, som jeg er istand til her at nævne, der fremkaldte en lige saa stærk eller maaskee endnu stærkere og i al Fald varigere. Iøvrigt synes denne Strid forlængst at være aldeles glemt, i det mindste veed jeg ikke, at den nogensinde har været bragt i Erin-

dring under den dermed dog nær beslægtede Kamp, der i den senere Tid har med stor Iver været ført i Pressen, i Stænderne og paa Rigsdagen, angaaende Spørgsmaalet om Danmarks Forsvarsvæsen skulde hvile paa en betydelig staaende Hær eller paa Almeenvæbning. Herunder har det viist sig, at de Sagkyndige da, ligesom til hiin Tid, vare imod de Forestillingsmaader, hvorfra Schmettaus Angreb paa den staaende Hær gik ud, men at disse havde Meningen for sig blandt dem, der nærmest betragtedes som den offentlige Menings Talsmænd. De Forhold, hvori Staten i 1848 blev indviklet, gjorde at man dog blev nødt til i det mindste foreløbig at lade de Sagkyndiges Mening gjælde, om der end blev en Tilbøielighed tilbage til at tvivle om samme; og de senere Begivenheder ville maaskee og for Fremtiden trænge disse Tvivl tilbage. Dog herpaa er det ikke min Sag her videre at indlade mig.

Det andet Æmne, hvortil jeg oven har sigtet, var den Kamp om et norsk Universitet, som udgik fra det Ønske herom, der atter i 1793 rørte sig i Norge og fremkaldte deels et af et i Christiania sammentraadt Selskab udsat Priisspørgsmaal, deels foruden de herved foranledigede Skrifter, en Mængde andre Skrifter og Bladartikler, hvoraf de fleste findes anmeldte i Lærde Efterretninger for 1795 Nr. 46—52. Hvad der udkom i Norge ved denne Leilighed vidner vel om et levende Ønske, der var udsprungen af en ædel Rod, men var dog størstedeels vanheldet ved meget smaalige Anskuelser, saa og ved adskillige ubillige Klager over Tilsidesættelse, og til rigtige Begreber om et Universitets Betydning og Betingelser var der lidet Spor. Det Eneste, som havde nogen Betydenhed var, mærkeligt nok, et Par Smaablade af daværende Rector i Christiania N. Treschow, hvori denne allerede da meget ansete Mand, der siden vandt en saa stor Betydning baade i Danmark og Norge, udtalte sig imod hiint nationale Ønske. Det havde iøvrigt nok saa varme Talsmænd i Danmark som i Norge, og medens den liberale Presse i Almindelighed tog Ordet for samme, vare der og nogle af vore betydende Forfattere, hvoriblandt og et Par fødte Nordmænd, der indlode sig alvorlig paa Sagen. Pram, der vandt

den første, og Eggers der vandt den anden af de udsatte Præmier, udgave deres Priisskrifter, indeholdende Planer til Universitetets Anlæg, og derhos vare der to andre betydende Forfattere, der toge Ordet for samme, Tyge Rothe og Enevold Falsen. Der blev og skrevet adskilligt mod Sagen, som dog med Undtagelse af nogle velgrundede og inden al Billigheds Grændser holdte Bemærkninger, som navnlig Jacob Baden gjorde i sin Universitets Journal, med Hensyn til de Hjælpekilder, som man anviste paa det Kjøbenhavnske Universitets Bekostning, ikke var af Betydenhed og heller ikke gjorde megen Lykke. De tvende kronede Priisskrifter indeholdt vel adskilligt godt og rigtigt, men de vare dog langt fra at levere nogen tilfredsstillende Plan, enten med Hensyn til Universitetets videnskabelige Indretning eller til de oeconomiske Betingelser. Tyge Rothes Ord om dette Æmne aandede den hos denne Forfatter sædvanlige Sjælsopløftelse og Forhaabningsfuldhed, og hans Hovedtanke, at det nye Universitet kun vilde blive til noget ved at anlægges efter en storartet Plan, gjorde et smukt Indtryk ved Siden af det Smaalige i de fleste andre Skrifter om denne Sag; men der vare vel kun Faa, som mere end øieblikkelig overlode sig til hans høitgaaende Tanker og Forhaabninger, hvis Udførelse vel og vilde have havt store Vanskeligheder. Falsens Skrift udmærkede sig frem for alle de andre ved en klar, livsfuld og vittig Fremstilling. Det indeholdt meget Godt og Træffende navnlig med Hensyn til det ved denne Leilighed vigtige Spørgsmaal, om Statens Ret til at gjøre Forandringer i fundationsmæssige Bestemmelser for offentlige Stiftelser*), men det synes dog ikke at han havde sat sig ind i de øverste Retsgrunde, som herved maae gjøre Udslag, og derfor heller ikke at have erkjendt den rette Begrændsning for hiin Myndighed. Hans Anvisning til det meget beneficerede Gods i Norge som

*) Det er og hertil jeg har sigtet i Eunomia 1 B. S 3 og 9, hvor jeg har fremstillet den Standpunkt, hvorpaa ovennævnte Spørgsmaals Behandling den Tid befandt sig.

Hjelpemiddel for det paatænkte Universitet er i en senere Tid*) for en Deel blevet benyttet, og det med et saadant paa rigtig Opfatning af Forholdene grundet Maadehold, at jeg ikke kan andet end bifalde samme. I adskilligt af hvad han ellers har foreslaaet angaaende de til andet Brug henlagte Midlers Anvendelse, vilde jeg ikke have fulgt ham, endnu mindre i alle hans Anskuelser om Forholdet mellem Danske og Norske, ligesom jeg ogsaa hos ham har savnet en grundig Opfatning af et Universitets Opgave. Men alt det vedkommer os ikke her. Det Falsenske Skrift turde være det vigtigste af dem, som ved ovenmeldte Leilighed udkom, og hørte til de meest værdifulde Frembringelser af Datidens Presse. Men de Skrifter, der til hiin Tid bleve verlede om et norsk Universitet, kunne dog i det Hele ikke faae nogen stor Indflydelse paa Vurderingen af hiin Tids Presse. De kunne desuden ikke i nogen mærkelig Grad tilskrives den daværende Trykkefrihedstilstand, thi i de Indskrænkninger, denne Frihed fik ved Frdg. 27de Sept. 1799, var der Intet som kunde have været til Hinder for at de kunde været komne frem. Det vilde i det høieste have været et eller andet enkelt Udtryk i et af de aldeles ubetydelige herhen hørende Skrifter, hvorved der kunde have været nogen Betænkelighed. Det har endog viist sig, at der just i den Periode, hvori den oprindelige Strenghed i Haandhævelsen af Frdg. af 27de Septbr. 1799 endnu var ved Magt, atter fremkom Bevægelser om et norsk Universitet, der vel ikke fandt den Deeltagelse i den danske Presse som i hiin ovennævnte Tid, men derimod fra Norge blev drevet med større Kraft, ligesom navnlig det Skrift, (af Henrich Wergeland den Ældre) som vandt

*) Ved Rskr. 2den Sept. 1811, hvorved Oprettelsen af et norsk Universitet besluttedes, blev det allerede fastsat, at Bidrag derfra kunde ventes. Men Anvendelsen er skeet efter at Norge fik sin nuværende Forfatning, og det saaledes, at det store Overskud som ovenmeldte Gods gav ved dets Bortsalg, kun i en indskrænket Grad og under Iagttagelse af andre berettigede Interessers Krav, er kommet Universitetet tilgode.

den første af de da af Selskabet for Norges Vel angaaende dette Emne udsatte Præmier, var saa fuldt af Bitterhed mod den danske Regjering og det danske Broderfolk, som det Værste af hvad der til hiin Tid blev skrevet*). Og den Gang opnaaede Norge Maalet, medens der til hiin Tid intet blev udrettet, uden den Bestemmelse af liden Betydenhed og tvivlsom Værd, der indeholdtes i Kongelig Resolution 27de Novbr. 1793, men igjen blev ophævet ved Frdg. 22de Marts 1805 § 11 Litr. b. Det kan iøvrigt vel være, at den Bevægelse, hvori Sagen om det norske Universitet satte Pressen i Aarene 1793—1795, ikke vilde have været saa livlig, hvis Trykkefrihedstilstanden den Tid havde været som i de første tyve Aar efter at Frdgn 27de Sept. 1799 var udkommen; thi skjøndt Forordningen, som alt bemærket ikke umiddelbar vilde have været til Hinder for hvad der blev skrevet om hiin Gjenstand, saa var dog Stemningen for at tage Deel i slige Forhandlinger blevet mærkelig svækket. Det kan derhos tilskrives de Forhold, som da vare opstaaede, at Regjeringen uden Hensyn til Pressens ringe Virksomhed i 1811 fandt sig opfordret til at oprette et Universitet for Norge. Jeg har derfor ikke heller troet her at kunne forbigaae den ovenmeldte Deel af Pressens Virksomhed i Tiden fra Pl. 1790 til Frdg. 1799, og det saa meget mindre som den i det Hele har været saa lidet betydende, at alt nogenlunde Rimeligt maa tages med. Men efter hvad jeg, saa fuldstændig som det efter dette Skrifts Hensigt lod sig gjøre, har udviklet om den her omhandlede Yttring af dens Virksomhed, har den saaledet ved den Kraft,

*) See lærde Efterretninger for 1811 Nr. 38—43, hvor jeg udførlig har gjendrevet den ovennævnte Forfatters hadefulde og uretfærdige Beskyldninger og Antydninger mod Danmark og det danske Folk, samt iøvrigt blottet Skriftets mange svage Sider. Langt fra ved dette mit med ikke liden Skarphed udførte Foretagende at paadrage mig de norske Brødres Uvillie, fandt det Berettigede deri almindelig Anerkjendelse i Norge, hvor jeg og til enhver Tid, selv den, hvori Forholdet til Danmark var meest spændt, har fundet en høist velvillig Dom over alle mine videnskabelige Bestræbelser.

Hjelpemiddel for det paatænkte Universitet er i en senere Tid*) for en Deel blevet benyttet, og det med et saadant paa rigtig Opfatning af Forholdene grundet Maadehold, at jeg ikke kan andet end bifalde samme. I adskilligt af hvad han ellers har foreslaaet angaaende de til andet Brug henlagte Midlers Anvendelse, vilde jeg ikke have fulgt ham, endnu mindre i alle hans Anskuelser om Forholdet mellem Danske og Norske, ligesom jeg ogsaa hos ham har savnet en grundig Opfatning af et Universitets Opgave. Men alt det vedkommer os ikke her. Det Falsenske Skrift turde være det vigtigste af dem, som ved ovenmeldte Leilighed udkom, og hørte til de meest værdifulde Frembringelser af Datidens Presse. Men de Skrifter, der til hiin Tid bleve verlede om et norsk Universitet, kunne dog i det Hele ikke faae nogen stor Indflydelse paa Vurderingen af hiin Tids Presse. De kunne desuden ikke i nogen mærkelig Grad tilskrives den daværende Trykkefrihedstilstand, thi i de Indskrænkninger, denne Frihed fik ved Frdg. 27de Sept. 1799, var der Intet som kunde have været til Hinder for at de kunde været komne frem. Det vilde i det høieste have været et eller andet enkelt Udtryk i et af de aldeles ubetydelige herhen hørende Skrifter, hvorved der kunde have været nogen Betænkelighed. Det har endog viist sig, at der just i den Periode, hvori den oprindelige Strenghed i Haandhævelsen af Frdg. af 27de Septbr. 1799 endnu var ved Magt, atter fremkom Bevægelser om et norsk Universitet, der vel ikke fandt den Deeltagelse i den danske Presse som i hiin ovennævnte Tid, men derimod fra Norge blev drevet med større Kraft, ligesom navnlig det Skrift, (af Henrich Wergeland den Ældre) som vandt

*) Ved Rskr. 2den Sept. 1811, hvorved Oprettelsen af et norsk Universitet besluttedes, blev det allerede fastsat, at Bidrag derfra kunde ventes. Men Anvendelsen er skeet efter at Norge fik sin nuværende Forfatning, og det saaledes, at det store Overskud som ovenmeldte Gods gav ved dets Bortsalg, kun i en indskrænket Grad og under Iagttagelse af andre berettigede Interessers Krav, er kommet Universitetet tilgode.

den første af de da af Selskabet for Norges Vel angaaende dette Emne udsatte Præmier, var saa fuldt af Bitterhed mod den danske Regjering og det danske Broderfolk, som det Værste af hvad der til hiin Tid blev skrevet*). Og den Gang opnaaede Norge Maalet, medens der til hiin Tid intet blev udrettet, uden den Bestemmelse af liden Betydenhed og tvivlsom Værd, der indeholdtes i Kongelig Resolution 27de Novbr. 1793, men igjen blev ophævet ved Frdg. 22de Marts 1805 § 11 Litr. b. Det kan iøvrigt vel være, at den Bevægelse, hvori Sagen om det norske Universitet satte Pressen i Aarene 1793—1795, ikke vilde have været saa livlig, hvis Trykkefrihedstilstanden den Tid havde været som i de første tyve Aar efter at Frdgn 27de Sept. 1799 var udkommen; thi skjøndt Forordningen, som alt bemærket ikke umiddelbar vilde have været til Hinder for hvad der blev skrevet om hiin Gjenstand, saa var dog Stemningen for at tage Deel i slige Forhandlinger blevet mærkelig svækket. Det kan derhos tilskrives de Forhold, som da vare opstaaede, at Regjeringen uden Hensyn til Pressens ringe Virksomhed i 1811 fandt sig opfordret til at oprette et Universitet for Norge. Jeg har derfor ikke heller troet her at kunne forbigaae den ovenmeldte Deel af Pressens Virksomhed i Tiden fra Pl. 1790 til Frdg. 1799, og det saa meget mindre som den i det Hele har været saa lidet betydende, at alt nogenlunde Rimeligt maa tages med. Men efter hvad jeg, saa fuldstændig som det efter dette Skrifts Hensigt lod sig gjøre, har udviklet om den her omhandlede Yttring af dens Virksomhed, har den saalidet ved den Kraft,

*) See lærde Efterretninger for 1811 Nr. 38—43, hvor jeg udførlig har gjendrevet den ovennævnte Forfatters hadefulde og uretfærdige Beskyldninger og Antydninger mod Danmark og det danske Folk, samt iøvrigt blottet Skriftets mange svage Sider. Langt fra ved dette mit med ikke liden Skarphed udførte Foretagende at paadrage mig de norske Brødres Uvillie, fandt det Berettigede deri almindelig Anerkjendelse i Norge, hvor jeg og til enhver Tid, selv den, hvori Forholdet til Danmark var meest spændt, har fundet en høist velvillig Dom over alle mine videnskabelige Bestræbelser.

som derved viiste sig, som ved det den udrettede, havt nogen sær-deles Betydenhed. Naar den iøvrigt fremkaldte flere virkelige Undersøgelser end det ovenmeldte Spørgsmaal om Landets Forsvarsvæsen, saa havde det deels sin Oprindelse af de udsatte Præmier, deels af den saa naturlige Grund at Flere i Skribentverdenen dog følte sig skikkede til at behandle hiint end dette Emne. Det var derimod langt fra ikke med den samme Varme og Samdrægtighed hvormed vore liberale Skribenter havde kastet sig paa den Forfatters Partie, der begyndte hiin ældre Strid, at de toge sig af Ønsket om et norsk Universitet. Just fordi der blandt dem, der fandt sig kaldede til Forfatterarbeider, vare flere som kunde have en Dom over de Grunde, der talte for og imod et norsk Universitet, end de der kunde bedømme hvad der hørte til et paalideligt Forsvarsvæsen, deelte Meningerne sig mere om hiin end om denne Sag. Mange lokale Interesser maatte og træde i Veien for en almindelig og varm Interesse for et norsk Universitet, og den Stemning mod Danmark, som for en stor Deel viiste sig i de fra norske Forfattere udgaaede Fordringer, var heller ikke uden al Indflydelse paa den Stemning, hvormed disse bleve optagne. Navnlig var den ovenmeldte Recension i lærde Efterretninger, der i Forbigaaende sagt var et temmelig aandløst Arbeide, ikke til Fordeel for det norske Universitet.

Det tredie af de ovenberørte statsborgerlige Anliggender, som Pressen i det omspurgte Tidsrum havde behandlet med nogen Omhu, er Pressefriheden selv. Over denne Yndlingsgjenstand fremkom der Tid efter anden flere velskrevne Afhandlinger, men Birkner var dog den Eneste, der indlod sig i en omfattende Behandling, og han overgik saa meget alle Trykkefrihedens øvrige Talsmænd, at han med fuldeste Føie kan ansees som hele denne Retnings Repræsentant. Saafremt der tillige maatte være Spørgsmaal om hvad der til hiin Tid blev skrevet mod den næsten ubundne Trykkefrihed, som da var de liberale Skribenters Løsen, saa kunde der heller ikke være nogen anden at nævne end Schlegel (see oven S. 64—65.) At Birkner dog væsentlig har taget feil af sin Opgave, at han navnligen fordi

Lovgivningsfaget iøvrigt var ham fremmed, forbrede en saadan nøiagtig, al Tvivl om Anvendelsen paa de enkelte Tilfælde udelukkende Bestemthed i en Trykkefrihedslov, som Lovgivningens Natur aldeles ikke tillader, turde være tilstrækkelig beviist i mit udførlig omtalte senere Skrift. Her har jeg og viist at de Udtryk i Rskr. 7de October 1771 § 1 „andre borgerlige Love" umiddelbar frembyder en klar Opløsning af Spørgsmaalet om de ældre Love, hvorved Trykkefrihedens Brug blev begrændset, at dette nemlig ingenlunde, saaledes som Birkner havde meent, ogsaa kunde indbefatte de særegne for Bogvæsnet givne Forskrifter, men kun de almindelige Straffelove for det Slags Forbrydelser, hvortil Pressen kunde være Redskab. Iøvrigt vare hans Skrifter, saa frimodige de end vare, dog holdte i en saa sømmelig og værdig Tone, at der neppe, efterat Forordningen 1799 var udkommet, kunde blevet Tale om retlig Forfølgning i Anledning af lignende Skrifter, i det mindste vilde en saadan, efter rigtig Fortolkning af Forordningen ikke have virket Domfældelse. Men saaledes som Stemningen i adskillige Aar blev, vilde dog ikke let nogen være gaaet saavidt i Trykkefrihedens Brug; i en senere Periode af i det mindste 20 Aar, vilde der ikke været Tanke om at sætte en Forfatter der skrev saaledes, under Tiltale. Mærkeligt er det iøvrigt hvor aldeles ogsaa Birkner er blevet glemt; jeg erindrer mig ikke at Trykkefrihedens Talsmænd i de nyere Tider nogensinde have nævnt ham, de have dog været meget langt fra at kunne sige noget bedre.

Jeg har her nu trolig paapeget alt hvad Pressen i den omhandlede Periode har gjort til Oplysning om statsborgerlige Anliggender, og jeg tør i Henhold dertil antage, at det kun er lidet den har ydet, og at dette bliver saa godt som Intet, naar man fradrager det, som ogsaa efterat Forordningen 27de Sept. 1799 var udkommet uhindret af denne kunde have været skrevet. Jeg vil vel ikke have det anseet for noget Nederlag, om Nogen kunde paavise en Frembringelse af Datidens Presse, der ligesaa vel eller bedre end det jeg har anført, havde egnet sig til herved at komme i Betragtning. Men jeg har dog nogen Tvivl om, at det vil kunne skee. Et og andet, som i den

Henseende er faldet mig ind, har jeg ikke optaget, forbi jeg ikke har fundet at det havde en saadan Betydenhed, at det her kunde være at nævne. I det Følgende vil der og blive Leilighed til at omhandle enkelte statsborgerlige Anliggender, som hiin Tids Presse vel har berørt men alt for løselig til at det her kunde have været at nævne.

Men naar man overveier benævnte Tids Forhold vil man og finde det ganske forklarligt, at Pressen ikke da kunde have stor Betydenhed med Hensyn til Behandlingen af statsborgerlige Anliggender. For det første vare de aandelige Kræfter, som i hiin Tid traadte frem, ogsaa i andre Retninger meget tarvelige, og langt fra ikke at sammenligne med dem, som viste sig i den Tid, der fulgte kort efter Frdgn. 27de Septbr. 1799. Dette er alt antydet oven S. 95 og skal i det Følgende blive nærmere udført. Ogsaa maa det mærkes at Statsvidenskaberne havde yderst faa Dyrkere, og at de, af hvem der skulde ventes meest, vare, naar de undtages, som netop beklædte de høiere Statsembeder, (thi blandt disse vare der ikke Faa, hvis mig bekjendte Arbeider vidne om udstrakte modne Indsigter i mange derhen hørende Fag), størstedeels lidet udmærkede ved Aandsevner eller omfattende Indsigter; Frederik Thaarup var baade i Literaturen og ved Universitetet den som førte Ordet i Statistiken; Schlegel havde vel og begyndt en Statistik, der bar Præget af en betydelig større videnskabelig Dygtighed, men det blev kun en Begyndelse, og var heller ikke i og for sig noget fortrinligt Arbeide. De øvrige Statsvidenskaber dyrkedes aldeles ikke enten ved Universitetetet eller i Literaturen. Der var endog en stor Mangel paa den Oplysning om Statens Tilstande, der er nødvendig for at Skribenterne kunne have en nogenlunde vel begrundet Dom over de offentlige Forhold. Almeenheden fik den Tid ordentligviis ingen Kundskab om de Bevæggrunde hvorved nye Love bleve fremkaldte. Forsaavidt der om ganske enkelte Anordninger blev givet saadan Oplysning, saasom gjennem Landbocommissionens kundgjorte Forhandlinger, der dog ikke fik den fornødne Fortsættelse, saa skete det længe efter at Lovene vare udgaaede; og desuden vare det netop saadanne, der allerede da havde den offentlige Mening

saaledes for sig, at ikke noget Angreb derpaa var at vente, og saavidt vides heller aldrig fandt Sted, idetmindste ikke noget af ringeste Betydenhed. Det var heller ikke meget hvad Almeenheden da kjendte til Landets finantsielle, commercielle og oeconomiske Forhold, endog om Folkemængden og dens Fordeling vidste man saare lidet. Hvad der i de statistiske Lærebøger eller andre statistiske Samlinger fandtes om disse vigtige Forhold var yderst magert og blev desuden snart forældet. De stadige Meddelelser, som fra 1815 ere blevne givne om Bevæggrundene til de udkomne Love *), de udførlige Værker, som fra Commissionen for det statistiske Tabelværk bleve udgivne over de statistiske Forhold, de fra den Tid Provindsialstænderne traadte i Virksomhed med større og større Fuldstændighed offentlig meddeelte Forklaringer om Finantsernes Tilstand, og de fuldstændige Stats-Budgetter og Regnskabsoversigter, der senere traadte i Stedet for hine dog mindre fyldestgjørende Meddelelser **); og endelig de med største

*) Naar jeg nævner denne Offentlighed, der er gaaet ud fra mig, saa er det ingenlunde fordi jeg deraf vil gjøre mig nogen Fortjeneste. Det var jo ikke noget særdeles vanskeligt eller med Opoffrelse forbundet Arbeide jeg i 1815 overtog mig og i omtrent 33 Aar fortsatte. Men da det udgjør et væsentligt Led i den Række af Midler til Kundskab om de offentlige Forhold, som bleve frembudne i den ovenpaapegede Periode, kunde jeg, den foranførte Omstændighed uagtet, ikke undlade at nævne det. Man vilde iøvrigt have Uret, om man vilde mene, at det kun var den med hiint Foretagende forbundne Indtægt, som bragte mig dertil; skjøndt denne ikke var mig ligegyldig, saa kan jeg dog forsikkre, at Tanken, derved at kunne bidrage til gavnlig Oplysnings Udbredelse, stod ved Siden. Det var heller ikke saa fordeelagtigt eller saa mageligt, som maaskee Mange forestille sig; i de første Aar havde jeg endog mange Vanskeligheder og Fortrædeligheder at kjæmpe mod, hvilke heller ikke bleve uden Indflydelse paa Udførelsen.

**) Mange Oplysninger om vore finantsielle Forhold bleve allerede nogle Aar, førend nogen officiel Meddelelse derom skete, udbredte af to Forfattere (David og Nathanson), der strede med hinanden, men begge havde en uden Tvivl udstrakt Adgang til vedkommende Bu-

yderligere Indskrænkninger i Presfefriheden eller ved nogen ſærdeles Iver i at benytte de tilværende. Jeg ſtod derfor imod, ſaavel naar der var Tale om almindelige Forholdsregler mod Presſen, ſom og flere Gange, hvor der var Tale om Presſagers Anlæg. Vel har jeg affattet det Udkaſt til den Anordning, der blev forelagt den førſte Stænderforſamling, og hvoraf Plakaten 1ſte Novbr. 1837 blev Reſultatet; men, ligeſom jeg i Henhold til den Udvikling jeg gav i Stænderforſamlingerne, tør paaſtaae, at dens Indhold havde god retlig Begrundelſe og ikke kunde være til Hinder for Trykkefrihedens frimodige Benyttelſe for de Øiemed, hvori den ved vore Love var hjemlet, ſaaledes turde og Erfaring tilſtrækkelig have godtgjort, at den end ikke kunde hindre den fordærvelige Retning, Presſen ſaa Aar efter mere og mere tog. Imidlertid vilde jeg, om Sagen alene havde beroet paa mig, ikke have ſat en ſaadan Lov i Bevægelſe, men da det, efter Omſtændighederne, ikke lod ſig undgaae at noget maatte gjøres i Anledning af den Retning, ſom viſte ſig i Presſen, fandt jeg, at en Lov af dette Indhold var det, ſom baade fra Regjeringens Standpunkt og med Henſyn til Friheden maatte foretrækkes for de Forholdsregler, hvorom der ellers kunde blive Spørgsmaal.

For at betegne den gavnlige Drøftelſe af offentlige Anliggender, ſom til hiin Tid viſte ſig i Presſen, ſkal jeg nævne David, Usſing, Bang, Johannes Hage, ſom dem, der oftest og med Henſyn til de Æmner, der iſær tiltrak ſig Almeenhedens Opmærkſomhed, deeltoge i ſaadan Drøftelſe. Men jeg maa og tillige minde Læſeren om de litteraire Kampe, der til hiin Tid bleve førte angaaende Land- og Søekrigsvæsnet, angaaende liturgiſke og andre kirkelige Forhold, angaaende den indbyrdes Underviisning og det Kjøbenhavnſke Skolevæſen. Fremdeles ſkal jeg henviſe til de Skrifter ſom Provindſialſtænder-Indretningen baade ved dens Bebudelſe og ſenere foranledigede, men fornemmelig til den Kraft og Dygtighed, ſom Stænderne lagde for Dagen. Iøvrigt ſkal jeg, da jeg ikke her kan gaae videre ind paa hvad jeg kunde ønſke at anføre angaaende den Oppoſition, ſom traadte

som til den her betegnede Tid *), henvise til det i 1828 begyndte Maanedsskrift for Literatur, hvor man baade vil finde adskillige derhen hørende Skrifter anmeldte, og hvor tillige selve Bedømmelserne saavelsom nogle der meddeelte almindelige Oversigter vidne om det Liv, den Indsigt og Frimodighed, hvormed vore første Videnskabsmænd til den Tid søgte at belyse vigtige offentlige Anliggender. Men det Gode og Sunde i hiin Opposition blev efter nogle Aars Forløb mere og mere trængt tilbage ved en urolig Stræben efter med Stormskridt at gjennemføre enkelte løst opfattede Formaal, uden grundig Undersøgelse af de Grændser, indenfor hvilke disse vare sande Goder, eller af de rette Veie at søge dem paa. Hiin tidligere Oppositions kjækkeste og dygtigste Mænd trak sig derfor efterhaanden tilbage og bleve af dem, der nu satte sig i Spidsen for Oppositionen, betragtede som Stilstandsmænd. Fra den Tid af er der kun saare lidet Gehalt i vor Opposition. De overordentlige Tidsbegivenheder have vel opholdt den ved et Slags Liv; men dens Forvildelser og dens ringe Dygtighed føles vel temmelig almindeligt, endog af dem, der engang saaledes have kastet sig i dens Arme, at de have ondt ved at rive sig løs.

Efter det Ovenanførte er det let begribeligt, at man ikke saa synderligt kunde savne den Opposition, der ophørte 1799. Men jeg skal dog paa dette Sted udhæve et, som mig synes, slaaende Beviis paa den Ligegyldighed, hvormed man efter nogen Tids Forløb betragtede den Indskrænkning, Trykkefriheden ved Frdg. 27de Sept. 1799 blev underkastet. I en Afhandling angaaende Videnskabelighed og dens Fremme, indført i

*) Jeg forudseer, at Mange ville troe, at ovenstaaende Yttringer om hiin Tids Opposition staae i Modsigelse med de Meninger, som man forudsætter at jeg har havt. Men det turde være, at den Modsigelse, man saaledes fandt, kun laae i disse Forudsætningers Urigtighed. Det vilde blive for vidtløftigt, om jeg her vilde forsøge paa at imødegaae slige Domme; jeg maa derfor undertrykke min Lyst til at meddele adskillige Oplysninger, som dertil kunde bidrage. Maaskee der andenstedes dertil bliver Leilighed.

Minerva for Marts Maaned 1807, det første Arbeide af nogen Betydenhed, hvormed Grundtvig traadte frem for Almeenheden, har denne Forfatter nævnet det som en ikke ualmindelig Paastand, at den beklagelige Tilstand, hvori han antog at Videnskabeligheden her i Danmark befandt sig, havde sin Grund i vore Trykkelove, i Forbindelse med den ringe Afsætning Literaturens Frembringelser kunne have i et lidet Land. Men han mener, at uagtet nogle Punkter i Forordningen 27de Septbr. 1799 maaskee kunne taale en for Videnskaberne mindre gunstig Tydning, saa vilde disse dog ikke finde sig synderlig trykkede, naar Dommerne holdt sig nøie til Forordningen, uden nogen Anvendelse af ældre Love, og naar derhos videnskabelig Anonymitet tilstødes. Ved det første sigter han, som en der anbragt Note sammenholdt med senere Yttringer af ham antyder, uden Tvivl til den ovenomtalte Schougaard, blandt Andet for hans Omtale af en forlængst afdød Konge overgaaet Dom. Heri fandt han en for Historien lammende Grundsætning, som ikke indeholdtes i selve Forordningen. Hvad Anonymitets Forbudet angaaer, saa ansaae han det vel for skadeligt, men kunde dog ikke deri see nogen særdeles vigtig Grund til Literaturens Forfald (S. 258—260). Jeg kunde anføre senere Yttringer af denne Forfatter, navnlig af hans i 1812 udgivne Verdenskrønike, hvorefter man endnu mindre skulde vente, at han i den Tid, hvortil vi nu ere komne, ikke blot skulde fremstaae som den ivrigste af alle Talsmænd for en ubunden Trykkefrihed, men endog skulde yttre sig, som om han stedse havde været det og stedse havde viist sig som en afsagt Fjende af „den gruelige Forordning 27de Septr. 1799“. Men dette vilde maaskee have Udseende af en Bihensigt, som jeg ingenlunde har; og allerede hine maadeholdne og forstandige Udladelser vidne om, hvorledes den livfulde unge Mand antog, at Skylden for den slette Tilstand, hvori han meente, at Literaturen befandt sig, i al Fald kun for en liden Deel laae hos Forordningen. Det er ellers fra en anden Side paafaldende, at han, som det synes, den Tid ikke endnu havde lagt Mærke til de betydende Tegn paa en opvaagnet høiere Aand i Literaturen, som da allerede havde

[l]adet sig see, medens de Arbeider, han kort efter leverede, viste, at han saa stærkt og dybt som Faa havde opfattet samme. Iøvrigt have mine Læsere seet, at jeg fuldkomment deler hans Mening med Hensyn til de to Punkter, hvori han ønskede vor Trykkefrihedstilstand forandret. Men hvad den ene af disse angaaer, da hidrørte den paaklagede Ulempe, som han og selv antager, ikke fra Forordningen men fra ældre juridiske Meninger, som, uagtet Forordningen intet indeholdt til Styrke for samme, holdt sig vedlige. Betræffende Anonymitetsforbudet, saa har det endog i ringere Grad, end han meente, været Litteraturen til Hinder, da det saa godt som ikke er bleven overholdt. Forsaavidt Forfatteren dog har omtalt det som en ikke ualmindelig Paastand, at Forordningen var en af Hovedaarsagerne til Literaturens formeentlig sygnende Tilstand, saa er det vel ganske naturligt, at en saadan Paastand, som en Levning af den Stemning, hvormed Forordningen var bleven modtagen, vedblev af og til at lade sig høre, uden at der dog vare Mange, som alvorlig lagde Vægt derpaa. -

Endnu skal jeg udhæve nogle Omstændigheder, hvoraf det lader sig forklare, at Pressen, saa ivrigt den end i de Aar, som gik nærmest foran Forordningen 27de Sept. 1799, havde arbeidet paa at nedværdige Regjeringen og endnu mere Religionen, dog ikke havde udøvet nogen meget udbredt eller dybtgaaende Indvirkning paa Folkestemningen. Man havde den Tid ikke de Midler til at bearbeide Massen, der senere med saa stor Iver og Virksomhed ere blevne brugte. Det var størstedeels gjennem særskilte Smaaskrifter at Oppositionen da maatte virke, og denne Indvirkning har lidet at betyde mod den, som daglig udkommende Blade kunne frembringe. Den vigtigere Deel af den Tids periodiske Presse bestod i større Hefter, som udkom maanedsviis eller endog sjeldnere, og de af disse, der nøde nogen Anseelse, vare, naar i al Fald Qvartalsskriftet „For Sandhed", som kun havde bestaaet et Par Aar førend Forordningen udkom, undtages, (en Undtagelse som dog neppe vilde være aldeles berettiget), langt fra at indeholde en bestandig Opposition mod Regjeringen. Forsaavidt de befattede sig med

Anliggender, der havde statsborgerlig Interesse, hyldede de vel størstedeels Fremskridtspolitiken, men de gik derved i det Hele kun Haand i Haand med Regjeringen, og selv hvor de paaankede Mangler eller Feil, fornægtede de sjeldent Erkjendelsen af den Indsigt og gode Villie, hvormed Regjeringen i det Hele havde virket. Disse Tidsskrifter vare end ikke lukkede for Bidrag, der kunde kaldes reactionære. Dagblade havde man til den Tid ikke; i det høieste udkom da et periodisk Blad to Gange om Ugen. I de meest anseete af Ugebladene (danske Tilskuer og lærde Efterretninger) var vel en liberal Retning overveiende, men ingenlunde en bestemt Oppositionsaand; den største Deel af det Stof, de behandlede, laae endog udenfor det Gebeet, som kom i Berørelse med Trykkefrihedsloven. Det var kun i enkelte korte Perioder at der havdes Ugeblade, som havde en mod Regjeringen fjendtlig Stræben, saasom „Jerusalems Skomager", „Bækkeren" og i den seneste Tid Heibergs Læsning for Publikum. Vel var der ogsaa et Ugeblad, der var bestemt til at storme løs mod Christendommen (Jesus og Fornuften af Horrebov, omtalt oven S. 29—30 cfr. S. 32—35), men dette Blad, der en Tidlang havde havt en ikke ringe Virkning, havde allerede tabt sin Anseelse og Betydning. Foruden at der baade i og uden for Danmark forberedede sig et Omsving i de religiøse Forestillinger, der herskede i den sidste Deel af det attende Aarhundrede, var det efterhaanden blevet Publikum klart, at Forfatteren aldeles var blottet for al philosophisk Indsigt eller dybere Sands, men leed af en kjendelig Aandsfattigdom, der gav hans Angreb en kjedelig Eensformighed. Dette Blad blev iøvrigt, skjøndt under Jagttagelse af større Maadehold i Tonen, vedligeholdt omtrent $1\frac{1}{2}$ Aar efterat Forordningen var udkommen, og afdøde Professor J. Møller havde neppe Uret, da han sagde at det døde af Tæring *). Dog blev det theologiske Fa-

---

*) See Theolog. Bibliothek 12te Bind S. 216. Denne Forfatter antager S. 212—213 at min Critik over „Jesus og Fornuften", gav dette Blads Anseelse hos det da saakaldte Fornuftpartie sit Banesaar. Dette er nok heller ikke ganske urigtigt. Iøvrigt udkom

multets Betænkning indhentet over det Spørgsmaal som det efter den nye Presseforordning kunde taales. Men ligesom Facultetets Betænkning ikke var for noget juridisk Skridt mod Bladet, saaledes fremkom Bishop Balle, der gjennem et ogsaa forhen (S. 80) ommeldt Ugeblad „Bibelen forsvarer sig selv", førte en stadig Strid med hiint Blad, med en stærk offentlig Erklæring imod ethvert saadant Skridt, idet han ved denne som ved enhver anden Leilighed stolede paa den Sætning, der udgjorde Titelen paa hans Blad *). Om imidlertid den nye Forordning end havde fremskyndet det Horrebovske Blads Ende, var der Ingen der beklagede det. Ligesom saaledes hiin Tids Opposition ikke havde noget saadant virksomt Organ som den senere Tid fik i Dagbladene, saaledes kjendte den endnu mindre til de Associationer, der i vor Tid have gaaet Haand i Haand med Pressen og først givet denne sin Indflydelse.

XIX.

Det er allerede oven S. 94 bemærket, at Trykkefrihedens Indskrænkning ikke var ledsaget af noget Tilbageskridt, men at Regjeringen vedligeholdt den samme Aand, hvori den hidtil havde virket til Folkets Vel og erhvervet dets Paaskjønnelse. Dette vil med Hensyn til de herskende Forestillinger behøve en yderligere Retfærdiggjørelse, som jeg og der har bebudet. Jeg har længe været i Tvivl om den Plads, som jeg skulde give de Bemærkninger og Undersøgelser, som jeg i det nysnævnte Øiemeed har at meddele over Lovgivningen og Statsbestyrelsen i den Periode, som fulgte nærmest paa den Forordning, hvorved vi saa længe have opholdt os. Betragtede blot som Bidrag til

---

der en kort Tid et andet Blad med lignende Tendents under Titel „Orthodoxien gjendriver sig selv", men det var endnu ringere og fik aldrig nogen Anseelse; det var desuden, om jeg ei feiler, ophørt inden Forordningen udkom.

*) See Møller l. c. S. 214—216.

Besvarelsen af det Spørgsmaal: hvorfor den Misstemning, som Forordningen fra først af fremkaldte, saasnart tabte sig, vilde de vist nok findes meget for vidtløftige. Men deres Bestemmelse indskrænker sig heller ikke dertil; de skulle tjene til at belyse et vigtigt Led af vor Udviklings Historie, og navnlig bidrage til en rigtig Besvarelse af det Spørgsmaal, om de dadlende Domme over vor hele Regjering, gjennem den, siden hiin Forordnings Udgivelse forløbne Tid, som en senere Tids Presse har prædiket, og hvorved den har virket til en indgribende Forandring af vor hele Tilstand, have været berettigede. De høre saaledes vist nok til min Tids Historie, der, langt mere end mit eget Livs, er Formaalet for dette Skrift; og de staae derhos i saadan Forbindelse med hiint førstanførte Spørgsmaal, at de ligesaa godt kunne anbringes her som andetsteds.

Jeg gaaer nu saaledes over til at omhandle nogle af de meest betydende Reformer i Lovgivningen, som skete i foranførte Periode. Strax i dens Begyndelse udkom under 6te Decbr. 1799 en Forordning, der, med stor Fasthed og Consequents, søgte at sikkre Gaardfæstere den vedvarende Frugt af hvad der i mange Aar var gjort, for overalt at faae Hoveriet enten afløst, hvilket var Regjeringens Ønske, eller dog nøiagtig og billig bestemt, hvilket var dens ueftergivelige Fordring. Alt i denne Anledning var saa gjennemtænkt, saa omhyggelig og klogt beregnet paa Bondestandens Vel og Sikkerhed, saa kraftig omgjærdet med alvorlige Straffetrusler mod enhver Misbrug fra Godsbesidderens Side, og hensigtsmæssige Forholdsregler til at gjøre disse Straffetrusler gjeldende, at den fuldkomment kan staae ved Siden af alle de forudgangne priselige Anordninger angaaende den vigtige Sag, som ved samme blev bragt til Ende, aldeles i Overeensstemmelse med det ved Landbo-Commissionens Nedsættelse i 1786 tilsigtede Formaal. Adskilligt i Forordningen kan ved første Øiekast synes smaaeligt, ogsaa er der en Deel, som kunde synes for strengt mod Jorddrotten og at gaae Contractsfriheden for nær. Men Alt overveiet vil det skjønnes, at det ei kunde tages bort, naar der skulde være

et stærkt og betryggende Hegn om Bondens Vel og Frihed.*) Den var iøvrigt forberedt længe før Forordningen af 27de Septbr. 1799 og var da saa godt som ganske udarbeidet, men Forordningen indeholdt dog et talende Vidnesbyrd om, at den faderlige Omhu, hvormed Lovgivningen gjennem saa mange Aar havde sørget for at skaffe Bondestanden en værdig og lykkelig Tilstand, ikke havde truffet sig tilbage. Da der siden viiste sig en urigtig Fortolkning af Forordningens § 7, hvorved der endnu kunde blive Leilighed til at paaliste Bonden et yderligere Hoverie, blev denne afskjaaret ved en under 14de Decbr. 1805 udgivet authentisk Forklaring.

En stor og følgerig Grundsætning til Bedste for Ligheden i de offentlige Byrder, traadte i Virksomhed med Frdg. 1ste October 1802, der lagde den Forudsætning til Grund, at den

---

*) See herved Cancelliets Skrivelse til Rentekammeret af 4de Martii 1828, navnlig hvad der sammesteds er yttret som Pluralitetens Mening og som siden viiste sig at være Høiesterets. Den der meddeelte Sag vidner om den Alvor, hvormed man værnede imod en tilsyneladende billig Fortolkning, der havde fundet Bifald ved en oplyst Overretsdom, hvorved en af Forordningens Hovedbestemmelser kunde været undergravet. Ved denne Leilighed skal jeg og nævne en i Arkiv for Retsvidenskaben og dens Anvendelse 2 B. S. 98—113 meddeelt Lands-Over- samt Hof- og Stadsretsdom af 23de Sept. 1804, der turde indeholde et ikke ganske umærkeligt Exempel paa Strenghed i Overholdelsen af Hoverielovgivningens Grundsætninger i et Tilfælde, der kun paa en middelbar Maade kom i Berørelse med samme, og hvori der hverken af Underdommeren eller under Sagens Procedure enten ved Under- eller Overretten var taget mindste Hensyn til denne Lovgivning. Noten S. 98—99 viser, hvorfor denne, med flere Domme i Sjellandske Sager i Lands-Over-Rettens første Tid ei bleve optagne i det ældre juridiske Arkiv. Men Sagen, der var den første Landvæsens-Sag, hvori jeg havde affattet Dommen, havde saaledes interesseret mig, at den ved den nye Redaction af bemeldte Arkiv stod mig levende i Erindring og var netop min Hovedgrund til i denne nye Redaction at optage de ommeldte i det oprindelige Arkiv forbigaaede Domme

Skattefrihed, som var bleven tillagt de saakaldte privilegerede Jorder, ikke skulde være gjeldende med Hensyn til de nye forøgede Skatter, som Staten maatte finde det fornødent at affordre Jordeiendommene. Hertil kom og, hvad der vel paa dette Sted ikke er saa umiddelbar vigtigt, men iøvrigt ganske var i samme Aand, at disse nye Skatter heller ikke skulle være bundne til den Ansættelse af Jordernes relative Skatteværdie, som udgjorde den gamle Matrikul. Endvidere lagde denne Forordning en ikke ringe Deel af det Beløb, som den affordrede Landeiendommene, paa de Tiendeberettigede, saavel de private, for den største Deel Godseiere, som paa geistlige Embedsmænd og Stiftelser, hvilket naturligviis blev til yderligere Lettelse for Besidderne af Bønderjorder. Da de senere Forøgelser i Skatterne af Landeiendommene som i 1803 og 1806, men i endnu større Omfang i Krigsaarene bleve paabudne, alle bleve lagte paa den nye ved Forordningen 1ste October 1802 fastsatte Skattebasis, medens alle gamle Hartkornsskatter som en Følge af Pengevæsnets Nedværdigelse, og siden af de derved foranledigede varige Lovbestemmelser (Frdg. 9de Juli 1813 § 10 og 15de April 1818), sank dybt under deres oprindelige Værdie, saa blev det deraf en Følge, hvad nu i Frdg. af 24de Juni 1840 tydelig fremstiller sig, at de forhen frie Jorders Deeltagelse i Landskatten, i Gjerningen var gaaet langt videre end til dem, der ere paabudne fra 1ste October 1802, og at den forrige Skattefrihed nu kun blev en meget begrændset Skattelettelse, der iøvrigt af de nuværende Besiddere eller af deres Forfædre, i hvis Sted de vare traadte, kun var erhvervet ved en forholdsviis høiere Kjøbesum for den vedkommende Eiendom, saa at Eierne, som saadanne, ikke havde mindste Begunstigelse frem for dem, der havde erhvervet en saakaldet uprivilegeret Jord.

Endnu var der i vort Landbovæsen en betydelig Gjenstand, med Hensyn til hvilken den bebudede Reform stod ufuldendt. Vel havde den Kongelige Indbydelse af 18de Marts 1796 fremkaldt en Mængde Foreninger om Tiendens Afløsning. Denne Sag turde endog til en vis Tid og paa enkelte Steder være drevet videre end der kunde bestaae med den tilbørlige Omhu

for Embeders og Stiftelsers Tarv. Men ligesom det ikke med Grund kunde ønskes, at den paa en saadan Maade fik Fremgang, saaledes var det og kun i enkelte Amter at denne vidtdrevne Iver havde viist sig, og der tabte den sig snart, og slige Foreninger fik endog tildeels Stemningen mod sig. Imidlertid vedblev Regjeringen dog en Tidlang at nære Haab om, at kunne faa hiint vigtige Formaal fremmet ad den mindelige Vei, og dette, tillige med Erkjendelsen af de ikke ringe Misligheder, som ere forbundne med Tiendevederlagets Bestemmelse ved Kjendelse, og, om jeg ikke feiler, ogsaa en betydelig Modstand, som Sagen havde fundet, gjorde, at den i bemeldte Kongelige Indbydelse bebudede, af Landboecommissionen udarbeide Tiendelov, i adskillige Aar henlaae, inden den fik Lovgiverens Bifald. Det var først under 8de Jan. 1810 at der udkom en Forordning, som foruden ved flere særdeles veloverveiede Bestemmelser at lette Tiendeydelsen, saalænge den endnu maatte finde Sted, tillagde den Tiendepligtige en ubetinget Ret til at frigjøre sig for Naturaltiende imod at overtage det paa den sammesteds anordnede Maade bestemte Vederlag. Ved denne Lov blev den store Landboreform, for hvilken den under 15de Aug. 1786 udstedte Commissarial-Befaling var Udgangspunktet, fuldbyrdet med samme kjække Bestemthed, men og med samme Indsigt og omhyggelige Afveien af alle Forhold som den begyndte. Det bemærkes, at der allerede under 31te Juli 1801 var udkommet en Forordning for Norge, hvorved al Tiendeydelse in natura uden videre blev ophævet imod en saadan Penge- eller Korn-Afgift, som i de sidste 20 Aar uafbrudt havde været givet, eller, hvor denne Regel ikke lod sig anvende, da med en paa Undersøgelse af Tiendens Værdie grundet, af en Commission bestemt Afgift. Naar denne Forordning gik saa meget videre, end den ni Aar yngre Lov for Danmark, saa maatte det forklares deraf, at Korntiendens Ydelse i Kjærven, ifølge Norges Naturbeskaffenhed, var endnu mere trykkende i dette Rige end i Danmark og derhos ogsaa sjeldnere og for de Tiendeberettigede mindre vigtig. Iøvrigt erindrer jeg, at den norske Geistlighed i sin Tid beklagede sig meget over denne Forordning, uden at jeg dog erindrer om

disse Beklagelser traadte frem i Pressen. Efter Norges Adskillelse fra Danmark, har der endog været Tale om en Forhøielse af den da bestemte Afgift (der iøvrigt, forsaavidt den var sat i Penge, efter Lov 14de Januar 1816 svares med $^4/_5$ Sp. for hver Courantdaler, hvad jeg ikke regner til Forhøielse, da det kun var Vedligeholdelse af den oprindelige Værdie), uden at dog denne vistnok uretfærdige Forholdsregel hidtil er bleven, og vistnok aldrig vil blive sat igjennem.

Af de øvrige Landbovæsnet vedkommende Anordninger i det omhandlede Tidsrum, skal jeg endnu udpege dem, der kunne have nogen Betydenhed, hvor der spørges om Vedligeholdelsen af den Aand, der viste sig i Frederik den Sjettes første Regjeringsaar. Der ere saaledes adskillige fra andre Sider vigtige Anordninger, som jeg gaaer forbi. Ganske kort maa jeg dog røre ved Frdg. 27de Septbr. 1805 om Skoves Udskiftning, Vedligeholdelse og Fredning i Danmark, en med stor Omhu og omfattende Sagkundskab udarbeidet og vist nok i det Hele velgjørende Lov. Den indeholdt tildeels nye Indskrænkninger i en Skoveiers Raadighed over hans Skove, navnlig i de første 10 Aar efter at han havde tilforhandlet sig disse. Skjøndt nu disse, som nye Indskrænkninger i Eiendomsraadigheden, havde deres betænkelige Side, saa vare de uden Tvivl saa fornødne for at sikkre hine for Landet saa yderst vigtige Eiendomme mod Ødelæggelse, at de maatte findes velbetænkte. Men desuden ophævede Frdgn igjen andre unaturlige og uhensigtsmæssige Indskrænkninger, og navnlig den, at ingen Skoveier, der ikke tillige eiede en complet Sædegaard i Provindsen, maatte hugge i sin Skov til Salg (see Forordningens § 20). Forordningen har saaledes udslettet en Forskjel mellem store og smaae Eiendomsbesidderes Raadighed, der bar et stærkt Præg af Privilegiernes Tidsalder; og dette er egentlig den Grund, hvorfor jeg har troet at burde berøre den paa dette Sted.

Af Omhu for at forebygge enhver Mislighed, der kunde skille Bondestanden ved den særdeles Adgang til Besiddelsen af Landets Bøndergaarde, som Lovgivningen, uden dog at give den et vist nok høist urimeligt Monopol, havde søgt at forskaffe

samme, fastsatte Kammer-Plakaten 7de Juni 1806, indeholdende en Kongelig Resolution af 6te næstforhen, at ogsaa Eiere af enkelte Bøndergaarde skulde være baade de Anordninger undergivne, som byde at vedligeholde disse Gaarde, og dem, som forbyde at overlade dem i Forpagtning paa kortere Tid end 50 Aar. Om dette sidste, der neppe kunde udledes af de ældre Love, var af saa stor Vigtighed til Forebyggelse af Elusioner, at en saadan Indskrænkning var tilstrækkelig begrundet, hvilken navnlig kunde have den Betænkelighed, at Capitalister derved bleve mindre tilbøielige til at anbringe deres Capitaler i Bøndergaarde, er noget, hvorom der kunde være deelte Meninger. Men hvad man end ellers vil dømme om Forordningen, saa er det vist, at den hidrører fra samme Omsorg for Bondestandens Tarv, som de i den nærmest foranliggende Periode givne Landbolove. Med Hensyn til det store praktiske Overblik, som udmærkede de Mænd, hvorfra ogsaa denne Anordning er udgaaet, og i Særdeleshed Reventlow, kan jeg dog ikke andet end antage, at der virkelig havde viist sig Fare for at en Mængde Bøndergaarde ellers vilde i Tidens Længde gaae tabte for Bondestanden, at, til Exempel, Godseiere, for at faae frie Hænder over de dem tilhørende Bøndergaarde, holdt disse udenfor deres Godser, hvilket, naar de vare hoveriefri og de ikke behøvedes til Godsets Complettering, ikke fra andre Sider medførte nogen Opoffrelse. Ei heller turde den ovenmeldte særlige Betænkelighed have været af saa stor praktisk Betydning, thi Lovgiveren, der ingenlunde oversaae, at der kunde være Tilfælde, hvori det vilde være ubilligt at nægte Eieren af enkelte Bøndergaarde, Ret til Bortforpagtning af samme paa kort Tid, havde viselig bemyndiget Rentekammeret til i saadanne Tilfælde at indrømme passende Undtagelser; og der var neppe nogen, der vilde udlaane en Capital i en Bondegaard, der tvivlede om at denne Bemyndigelse vilde komme ham tilgode, saafremt han, som Panthaver, skulde komme i det Tilfælde, at han maatte lade sit Pant udlægge, uden at han var istand til selv at drive den ham saaledes udlagte Gaard, eller kunde være tjent med øieblikkelig at sælge den. Jeg har

imidlertid ladet mig sige, at det i den ulykkelige Periode (omtrent fra 1820 til 1827) da Selveiergaarde i Jylland solgtes i Hobetal for Spotpriis, ikke var uden Indflydelse, at Kjøberen af en saadan Gaard ikke uden en speciel Bevilling kunde bortforpagte samme, indtil der blev Leilighed til at sælge den til en nogenlunde passende Priis. Jeg har dog ikke troet, at dette har havt noget at betyde.

Frdg. 30te Jan. 1807, der bestemmer, hvorledes god Orden skal haandhæves ved det Ugedags- eller andet Pligtarbeide, som Huusmænd eller Huusbeboere, efter Fæstebreve eller Leiecontrakter, ere skyldige at forrette for Jorddrotten, vilde jeg neppe have fundet Anledning til her at udhæve, hvis der ikke dertil knyttede sig en særlig historisk Mærkelighed. Selve dens Indhold er nemlig ikke af stor Betydenhed; thi samtlige dens Bestemmelser ere kun Gjentagelser af hvad Frdg. om god Orden ved Hoveriet af 25de Marts 1791 havde fastsat i sine første 12 §§, lempede paa de enkelte Steder hvor Forholdets Natur krævede det, samt i § 17 og den første Deel af § 18. Dette kan, da sidstmeldte Forordning kun handlede om det egentlige Hoverie, der kun udredes af Gaarde, og der var Tvivl om Dommernes Berettigelse til ogsaa at anvende den paa Huusmænds Pligtarbeide, have været ganske hensigtsmæssigt, men var dog ikke af særdeles Vigtighed og kan navnlig ikke tjene til noget Vidnesbyrd om den daværende Lovgivnings Aand. Men hvad der gjør, at Anordningen her bør erindres, er at den havde forbigaaet Frdg. af 1791 § 13, der indeholder nogle nærmere Bestemmelser, angaaende den Huusstraf, som den i Henhold til Lovens 6 B. 5. C. 5 Art. erkjendte, at der tilkom Jorddrotten eller dennes Fuldmægtig over Hovfolkene. Dette, i Forbindelse med den Omstændighed, at den nye Forordning, istedet for ligefrem at erklære Bestemmelserne i Frdg. 1791 (der endog paa sine Steder særlig nævner Huusmænd, men dog kun forsaavidt som de bruges til egentligt Hoveriarbeide, altsaa som Sendebud for Gaardmænd), for anvendelige ogsaa paa det Pligtarbeide, Huusmændene selv have at forrette, tilbrog sig vel nogen Opmærksomhed hos de Lovkyndige. I det mindste

erindrer jeg, at det øieblikkelig paafaldt mig, da jeg første Gang saae Forordningen, men jeg forklarede mig det dog saaledes, at Lovgiveren ikke havde villet at de særegne Bestemmelser Frdgn. 1791 § 13 indeholdt, med Hensyn til Gaardmænd og deres Hustruer ogsaa skulde anvendes paa Huusmænd, og at han iøvrigt ikke havde anseet det fornødent udtrykkelig at udtale noget om denne Sag, forudsættende, at naar Forordningen forbigik den med Taushed, maatte det forsaavidt forblive ved Lovens almindelige Regel. Efter hvad der først ved en Brevverling mellem Cancelliet og Rentekammeret i 1831 blev mig bekjendt og som senere er kommet til almindelig Kundskab, havde Frdgns særegne Form imidlertid sin Grund deri, at Frederik den Sjette, som daværende Kronprinds, hvem Rentekammerets oprindelige Udkast havde været tilstillet under hans daværende Ophold i Holsteen, havde tilkjendegivet Kammeret, at den deri hjemlede Huustugt ikke burde tilstedes over Huusmænd, hvilket foranledigede den Omarbeidelse, hvori Forordningen udkom. Heri har man vist nok et talende Vidnesbyrd om den ædle Konges vedvarende Omhu for Bondestanden, men forsaavidt Ordførerne i vor Presse, da forannførte Omstændighed kom til deres Kundskab, søgte at benytte den for at vise, hvorledes Collegierne havde vidst at gjøre hans gode Villie uvirksom, har jeg i et Foredrag i de Roeskildske Stænder for 1842 (Stænder-Tidenden S. 3478—3482) paa det tydeligste viist, hvor aldeles ubeføiet denne Sigtelse var. Og da Anken, saavidt vides, heller ikke senere har ladet sig høre, og man i det mindste ikke har forsøgt at gjendrive min Fremstilling, saa skal jeg ikke nu derved opholde mig, men, uden at gaae ind paa Sagens der udviklede Sammenhæng, kun bemærke, at det var lige umuligt for Rentekammeret og navnlig for dets Præsident Reventlow, at gjøre noget Forsøg paa at tilliste sig en Affattelse af Forordningen, hvorved Kronprindsens Hensigt og Villie blev skuffet, som for denne saaledes at lade sig skuffe, og jeg kunde, om det ikke var overflødigt, tilføie, at hvis denne end selv kunde have overseet det, vilde det vist ikke blive ubemærket af den Mand, gjennem hvis Hænder Sagen maa have gaaet, Jessen, den Tid Chef for

Kronprindsens civile Departement og fra dennes Tronbestigelse Cabinets-Secretair. Det kan allerede paa Grund deraf ikke være tvivlsomt, at Kronprindsen, efter at Sagen mundtlig eller skriftlig har været ham forestillet, har bifaldet at hint Spørgsmaal reent blev forbigaaet i Forordningen. Det er heller ikke i mindste Maade tvivlsomt, at det var overeensstemmende med hans Villie, at der, efter at Sagen i 1831 var blevet Gjenstand for Omhandling mellem Rentekammeret og Cancelliet, ikke blev foretaget noget videre derved. Det er paa det foranførte Sted, som jeg troer, klarlig beviist, at det især vare Grunde hentede fra Huusmandsclassens eget Tarv, som gjorde, at Cancelliet ikke fandt det tilraadeligt at give nogen paa den Deel af Forordningens Historie, der da var kommet til dets Kundskab, grundet Fortolkning eller nærmere Bestemmelse, og at Reventlow og Colbjørnsen, ved deres Forslag til Forordningen, ogsaa havde havt dette Hensyn for Øie, er noget, hvorom vist heller Ingen, der har noget Begreb saavel om disse Mænd som om Sagen, vil have mindste Tvivl.

En anden til den oftnævnte Green af Lovgivningen hørende i den her omhandlede Periode udkommen Anordning, har og i den senere Tid været Gjenstand for megen Omtale, nemlig Rentekammerets Plakat 26de Jan. 1807, indeholdende en Kongelig Resolution af 23de næstforhen, der hævede den Adgang, som de deri nævnte Resolutioner af 1784, 1785, 1791 og 1800, samt Frdg. 15de Jan. 1792 § 12 havde aabnet Jordegodseierne til under visse Betingelser at kunne vedligeholde den Hovedgaardsjorder tillagte Skattefrihed med andre Forrettigheder, efter at have deels afhændet Bøndergodset til Selveiendom, deels udstykket Hovedgaardene. Der er ført megen Anke over den Standsning i Selveiendoms Udbredelse, som blev foraarsaget ved den førstnævnte Deel af denne Anordning, men der har dog stedse, naar Sagen har været under Forhandling i Stænderne, været meget deelte Meninger om, hvorvidt det Middel til hiint Øiemeeds Opnaaelse, som hine foregaaende ved Plakaten ophævede Resolutioner havde sat i Virksomhed, virkelig var anbefaleligt eller ikke. Mange varme

Talsmænd for Selveiendoms Fremme have nemlig antaget, at det mere var til Fordeel for Godseierne end for Bondestanden, hvilken tvertimod i Tiden blev lidende ved at Hovedgaardsjorderne til evig Tid kom til at nyde de Friheder, som de ellers vilde miste, naar Godseierne, hvilket dog i Tidens Løb maatte blive Tilfældet, fandt deres Regning ved at sælge Bøndergodset, ligesom det og ansaaes uvist, om mange Sædegaardseiere, naar der ellers var Leilighed til Bøndergodsets Afhændelse, vilde lade sig tilbageholde ved Tabet af hine Forrettigheder, der dog ikke vare af nogen Betydenhed ved Siden af de Fordele, der kunde opnaaes ved Afhændelsen. Mere vigtig turde endnu den Betragtning være, at da Opmuntringen fra 1791 af ikke var indskrænket til de Tilfælde, hvori Bøndergaardene solgtes til selve Fæsterne, kunde den let blive til Skade for disses Børn, som ellers efter de almindelige Forhold vilde kunne have gjort dem Haab om Fæste paa deres Fædrenegaarde under billige Vilkaar. Jeg har megen Formodning om, at de Erfaringer, som man derom havde gjort, have været en særdeles vigtig Bevæggrund for den store Bondeven i Ordets rette Betydning, hvorfra hine Resolutioner vare udgaaede, til siden at bevirke dem ophævede. Jeg for min Deel nærede længe den Mening, som jeg i det Øieblik da jeg først læste Plakaten fattede, at den var uheldig, og var oprindeligviis aldeles stemt for det Andragende, som de jydske Stænder i 1836 gjorde om dens Ophævelse. Men da jeg ved denne Leilighed blev nærmere bekjendt med de Grunde, hvorved den var foranlediget, hvorom man i sin Tid ingen anden Oplysning havde faaet, end den, der indeholdtes i de lidet tilfredsstillende Præmisser, er det blevet mig meget tvivlsomt, om ikke dog den ved de ovenmeldte Resolutioner aabnede Leilighed til at perpetuere Hovedgaardsjordernes Forrettigheder, havde mere mod end for sig. Fornemmelig forekommer det mig, at hvad jeg har anført om det Mislige ved den Udvidelse, Resolutionen af 1791 havde givet de tidligere Resolutioner, er af særdeles Vigtighed, men det synes, at det fornemmelig var denne Udvidelse, der gav dem deres Betydning, saa at det ikke havde været til stor Nytte, om den var blevet ophævet men de

ældre Resolutioner holdte i Kraft. Hvorledes man end dømmer om denne vistnok tvivlsomme Sag saa er det vist, at det ingenlunde var en Aftagen i den daværende Styrelses Iver for Bondestandens Vel, der fremkaldte hine Resolutioners Tilbagekaldelse, men at den kun havde sin Grund i en ved Opfatningen af imidlertid gjorte Erfaringer forandret Mening om Midlets Hensigtsmæssighed. Da der iøvrigt nu ikke længere kan være noget Spørsmaal om bemeldte Plakat, skal jeg ikke længere dvæle ved samme.

Landboevæsnet var dog ingenlunde den eneste Green af Lovgivningen, hvori der i det omhandlede Tidsrum foregik Reformer, der bære Vidnesbyrd om Regjeringens vedvarende liberale Grundsætninger. Saaledes undergik Laugsvæsnet en indgribende Reform i liberal Aand. Ved Frdg. for Kjøbenhavn af 21de Marts 1800 bleve med Hensyn til Haandværkerne mangfoldige af de meest hemmende Indskrænkninger, som Laugsvæsenet indeholdt, ophævede; hvoriblandt lovbestemte Lære- og Svende-Aar som Betingelse for at kunne indtræde i Laugene, deels som Svende deels som Mestere, saa at denne Indtrædelse blot skulle være betinget af de Prøver, som fandtes fornødne til at godtgjøre den Paagjeldendes Duelighed. Ved Laugsartikler 5te Juni 1807 blev samme Grundsætning indført med Hensyn til et af de Kjøbenhavnske Handelslaug, men dette blev i en senere Periode igjen forandret, hvorimod de befalede Lære- og Svendeaar med Hensyn til samtlige disse Laug bleve forkortede (Anordn. 23de April 1807 § 18).

Ogsaa Fattig- og Almueskolevæsenet fik i hiin Periode en ny Ordning, der saavel med Hensyn til disse Indretningers Formaal og Maaden, hvorpaa der blev sørget for samme, som og med Hensyn til den større Ligelighed, som derved blev indført i Fordelingen af de deraf flydende Byrder, kan kaldes i høi Grad liberal. Uden at opholde mig ved den hele omhyggelige Maade, hvorpaa disse vigtige Anliggender bleve ordnede til Bedste for den Nødlidende og for den tilkommende Slægt, skal jeg her bemærke, at ogsaa de ældre Anordninger viste, hvor meget vor Lovgiver havde ladet saavel de Trængendes Forsørg

som Ungdommens Underviisning i Christendom og i de for det borgerlige Liv almeenvigtige Kundskaber og Færdigheder være sig magtpaaliggende, men at der dog ikke var truffet en fast og velordnet Indretning, hvorved disse Formaal paa en nogenlunde sikker og fuldstændig Maade kunde opnaaes, og at det navnlig paa Landet størstedeels var overladt Godseiere og Andre udenfor Bondestanden hvad de vilde gjøre derfor. Ligesom nu det under 11te Juni 1802 for Landdistricterne i Sjelland udstædte og under 5te Juli 1803 med nogen Forandring til hele Riget, Kjøbstæderne saavelsom Landdistricterne, udvidede Reglement for Fattigvæsenet, paa en langt mere gjennemgribende og tilfredsstillende Maade sørgede for dem, der ikke ved egne Kræfter kunde tilveiebringe det Fornødne til Underholdning, Sygepleie o. s. v., saaledes skulde og de dertil fornødne Udgifter fordeles forholdsmæssigt paa alle de Indvaanere, som dertil havde Evne. Paa lige Maade blev der i den omhandlede Periode, dog endnu kun for Øerne (Regl. 10de October 1806) sørget for, at der overalt skulde findes Skoler, hvori de Børn, for hvis Underviisning der ei paa anden Maade af Forældre og andre Vedkommende blev sørget, kunde og skulde uden Betaling erholde tilbørlig Underviisning saavel i Christendom som i Elementerne for den Dannelse, som Enhver, der skal træde ind i det borgerlige Liv, behøver. Hvad der udenfor de Hjelpemidler, der allerede vare eller ved Degnekaldenes Nedlæggelse kunde komme tilstede, behøvedes til at indrette et saadant Skolevæsen, skulde forholdsviis fordeles paa Communernes Medlemmer, uden at de, som efter deres Stilling og Evne paa anden Maade sørge for deres Børns Underviisning, fritoges for slige Bidrag til den øvrige Ungdoms Underviisning. Som allerede bemærket, blev dog denne Tingenes Orden i den Periode, hvorom her egentlig er Tale, indskrænket til Øerne, men under 29de Juli 1814 blev den gjort almindelig. Iøvrigt blev og netop i bemeldte Periode meget forberedet og iværksat, for den paa den for Communerne mindst bebyrdende Maade at kunne forbedre deres Skolevæsen. Saaledes bleve flere Skolelærer-Seminarier op-

rettede; de residerende Capellanier paa de fleste Steder ophævede, for at de af disse Embeders Indtægter, som ei bortfaldt med disse, kunde anvendes til Forbedring i Skolevæsenet, og, hvad der var af langt større Vigtighed, Degnekaldenes Indtægter fik overalt denne Bestemmelse. Ogsaa blev der paalagt adskillige af de bedre geistlige Embeder Afgifter til Bedste for Skolelærer-Seminarierne, og en Deel af de bedste Præstekalds Tiender bleve henlagte til Lønninger for de geistlige Embedsmænd (Amtsprovsterne), der skulde ansættes, fornemmelig forat forhjelpe Landet til et bedre ordnet Skolevæsen og føre et virksomt Tilsyn med samme.*) Det bør endnu bemærkes, at ved den nye Organisation af Fattig- og Skolevæsenet, Communernes Beboere ogsaa paa Landet fik en Deeltagelse i Bestyrelsen, som forhen var ukjendt. Deres Valg udgik imidlertid, navnlig hvad Skolevæsenet angaaer, ikke fra selve Communebeboerne; men under de daværende Forhold vilde dette vist heller ikke have været heldigt, ligesom der neppe var nogen, som da tænkte paa et saadant Valg, medens man ofte hørte Besværing over hvad der blev Communebeboerne indrømmet. Det er og begribeligt, at Lovgiveren mere hvad Skolevæsenet end

*) Det er ingenlunde min Mening at alle hine Foranstaltninger vare fra enhver Side hensigtsmæssige, de nævnes kun som Dele af en Bestræbelse, der vistnok i det Hele var liberal, og som ogsaa med Hensyn til de, som foranført, valgte Midler den Tid havde den almindelige Mening for sig. Det var og kun nogle af bemeldte Foranstaltninger, navnlig de der gik ud paa enkelte geistlige Embeders Nedlæggelse, eller paa andre af disse Embeders Betyngelse med særlige Byrder til Skolevæsenet, hvorved der var noget med Grund at udsætte, og som derfor siden for det meste ere gaaede ind. Forsaavidt der i den Mellemtid ofte blev udtalt skarp Dadbel over disse Foranstaltninger, skal jeg, som og er langt fra at ville tage Partie for samme, blot bemærke, at det fornemmelig var Biskop Balle, der anbefalede dem, og om denne Mand havde Regjeringen vist al Grund til at antage, at han, medens han følte varmt for Skolevæsenets Tarv, ikke satte Kirkens tilside.

hvad Fattigvæsenet angik, fandt det fornødent at give Valget i den locale Overbestyrelses Hænder.

Som en Reform i en, efter de nu herskende Forestillinger, liberal Retning bør det nævnes, at Birke- og Kalds-Retten betydelig blev indskrænket i hiin Periode, fornemmelig ved Frdg. af 3die Juni 1809, dog ikke saa meget ved den forrige Kaldsrets Forandring til en Forslagsret, hvilket ikke let kunde faae nogen betydelig Virkning, og end ikke fik den, det billig burde have havt, som derved, at fremtidige Erhvervelser af Rettigheden blev standset, samt at de Kaldsrettigheder, som vare forbundne med adskillige Embeder, strax ophørte. Ligesom mange Kaldsrettigheder deels strax dels efterhaanden bleve inddragne, saaledes var det og allerede forud skeet paa mange Steder, tildeels som Følge af Pl. 17de Octbr. 1800*) eller af særlige

*) Denne Plakat vilde iøvrigt have ført en Deel videre til Kalds- og Birkerettigheders Indskrænkelse end den gjorde, dersom dens Bud, at de, som efter dens Udgivelse benaadedes med Rang eller Charakteer, ikke skulde nyde disse Rettigheder, ogsaa havde været gjort anvendelig paa Embedsrang. Indskrænkningen til blot Titelrang var ikke ganske klart antydet i Plakaten, men denne blev fra Begyndelsen af saaledes forstaaet (cfr. Canc. Skr. 6te Jan. 1802 indeholdende en Kongelig Resolution af 5te næstforhen). At det virkelig har ligget i selve Plakatens Mening, skal jeg heller ikke bestride, men da der fra Retfærdighedens Side ikke kunde være mindste Betænkelighed ved at nægte alle, der for Fremtiden optoges i Rangen, være sig med eller uden Embede, hine Rettigheder, saa har jeg aldrig kunnet indsee, at der fra Lovgivningens Standpunkt var nogen fyldestgjørende Grund til hiin Indskrænkning. Den historiske Anledning ligger uden Tvivl i en Mening, som Colbjørnsen ved en anden Leilighed med stor Iver forfægtede, at der allerede i vor ældre Lovgivning var Forskjel paa de Adelsrettigheder, som vare forbundne med Embedsrang, og dem, som fulgte Titelrang, og at det netop var i den ved Enevoldsregjeringens Indførelse tilsigtede Ligheds Interesse at holde over hine, medens de sidste, som blot indførtes ved Misforstaaelse af de med Hensyn til Enevoldsregjeringen udgivne organiske Love, navnlig Privilegier for de Kongelige Betjente 11te Febr. 1679, kunde bortfalde. Men hiin Forskjel var neppe tilstrækkelig

Bestemmelser, trufne til Exempel ved Fideicommisgodsers Afhændelse. Hvad Birkeretttigheden isærdeleshed angaaer bidroge og de øvrige Indskrænkninger og Betingelser, som Forordningen foreskrev for dens Udøvelse, meget til at den paa mangfoldige Steder bortfaldt.

Blandt de særdeles velgjørende Foranstaltninger, som foregik i den omhandlede Periode, bør de Reformer i det lærde Underviisningsvæsen ikke glemmes, som vare begyndte i det foregaaende Decennium, men kraftigt bleve fortsatte og fuldførte i det, hvormed vi her befatte os. De havde i sin Tid mange Stemmer imod sig, navnlig flere blandt de fortrinligste Rectorers, ligesom de ældre Professorer og kun lidet yndede dem. Dette var dog kun den sædvanlige Kamp af det Gamle mod det Nye, hvorved det fortrænges, og der vil neppe nu være Nogen, der nægter, at det, der den Tid skete, var et betydeligt Fremskridt. Hvad der senere deri er forandret, er for største Delen kun en videre Udvikling af de Grundsætninger, hvorfra man gik ud i de til hiin Tid givne Love og trufne Foranstaltninger. Jeg skal i saa Henseende blot nævne den omhyggeligt udarbeidede Frdg. af 7de Novbr. 1809, der indeholdt den endelige og almindelige Ordning af det lærde Skolevæsen efter den da lagte Plan, saa og Indretningen af en særegen Direction for Universitetet og de lærde Skoler og den for en gjennemgribende Reform af de lærde Skoler, hvoraf nogle havde overflødige, andre

begrundet i Loven, (see juridisk Arkiv 23de B. S. 221—224, og Arkiv for Retsvidenskaben og dens Anvendelse 6 B. S. 299—303) og heller ikke skjønnes det, at det med Hensyn til Forholdet mellem Adelen og Landets øvrige Slægter var af Vigtighed, at den Adelsrettighed, der erhvervedes ved Embeder, vedblev at give Adgang til hine Rettigheder, og det saa meget mindre, som den jo dog kun tilfaldt de Enkelte, som tillige besadde en Eiendom, hvortil de knyttede sig; ligesom det og, selv uden at tilsidesætte noget af den Agtelse for alt erhvervede Rettigheders Vedligeholdelse, hvorom Plakaten vidner, kunde have været vedtaget, at heller ikke fremtidig Optagelse i Adelsstanden skulde føre Erhvervelse af Kalds- eller Birkeret med sig.

uafbrækkelige Indtægter, fornødne Forening af deres Midler i en almindelig Skolefond, hvilken vel foregik lidet silvigere, men dog havde sin Grund i hvad der skete i den omhandlede Tid.

Blandt denne Tids vigtigere Reformer, bør jeg ikke lade den urørt, som foregik med vor Hær, navnlig forsaavidt dennes Nationalitet blev begrundet ved Frdg. 11te Januar 1802, der afskaffede den udenlandske Hverving, hvorved den hidtil for en stor Deel blev besat; ligesom der og gjordes en skjøndt ubetydelig Udvidelse af Værnepligten, medens en mere udstrakt, hvorpaa den daværende Kronprinds i hiin Tid arbeidede, igjen blev opgivet*). Men jeg finder det ikke for mit Øiemed nødvendigt, her at gaae videre ind paa det øvrige Indhold af fornævnte Forordning eller paa de andre Hærvæsenet, Borgervæbningen eller Søeindrulleringen vedkommende Love, som i hiint Tidsrum udkom. Ei heller skal jeg indlade mig paa de mange andre til forskjellige Grene af Lovgivningen og Statsstyrelsen hørende Anordninger og Foranstaltninger, som tildeels ikke vare af liden Vigtighed og for det meste førte til det Bedre. Det er kun de, der ere særlig betegnende for Regjeringens Aand i bemeldte Periode, hvormed jeg her har havt at gjøre.

XX.

Nuomstunder finde Mange, at de Fremskridt, som de ovenanførte Anordninger maatte indeholde, vare meget for ringe; de ville endog gjerne gjøre den Paastand gjeldende, at der i hiin Periode, og netop som Følge af Trykkefrihedens Indskrænkning, fandt en Tilbagegang Sted fra de liberale Grundsætninger, som Regjeringen i den nærmest foregaaende Periode havde hyldet, eller idetmindste en Standsning i de da begyndte frisindede Reformer. Her er ikke Stedet at undersøge, hvorvidt der i den senere Tid er blevet Grund til at gaae videre i de

*) See Forhandlingerne ved Rigsforsamlingen for 1848—1849 S. 553.

Retninger, hvori bemeldte Anordninger ombannede den ældre Tingenes Orden. Her er det os nok, at bemeldte, i de nærmeste paa Frdg. 27de Sept. 1799 følgende Aar udkomne Anordninger, ikke vare faa, at de med Hensyn til deres Gjenstande og deres omfattende Indhold vare vigtige for Udviklingen af vore Samfundsforhold, og at de aldeles ere gaaede ud fra samme Aand, som de, der udkom i den nærmest forudgaaede. Pressen havde iøvrigt heller ikke i de Aar, som laae imellem Trykkefriheds Anordningerne af 1790 og 1799, befattet sig synderligt med deslige Anliggender, og navnlig ikke givet nogen virksom Tilskyndelse til samme, eller drevet paa at gaae videre deri, endnu mindre havde den forsynet Regjeringen med noget Stof, som derved kunde have gjort nogen sand Tjeneste. Det er derfor ikke at undres over, at man heller ikke i hine to Perioders Lovgivning finder noget Spor til den forskjellige Grad af Trykkefrihed, der herskede i samme. Der var sandelig i de Anordninger, som udkom i de Aar, hvori Indtrykket og Virkningen af Frdg. 27de Septbr. 1799 var størst, al den Liberalitet, som Folket den Tid ønskede sig, og de Domme, der af og til lode sig høre i Pressen, gik snarere ud paa, at Lovgiveren havde ladet sig for meget beherske af liberale Tendentser. Det vilde være for møisommeligt og for vidtløftigt, om jeg vilde gjennemsøge den Tids Blade og øvrige Skrifter, for at finde Bestyrkelse for hvad jeg her har yttret. Men jeg erindrer mig saa vel den Tids Retninger, at jeg tør holde mig forvisset om, at man ikke med Hensyn til ovennævnte eller andre lignende Forhold skal finde liberalere Grundsætninger udtalte i den Tids Presse, end de, der gik igjennem Lovgivningen; det maatte da være i enkelte løst henkastede Yttringer. Derimod lode Ønsker for strengere Overholdelse af udelukkende Næringsrettigheder, for Taxter paa Livets Fornødenheder, skjærpede og strengt overholdte Torvelove, for Udførselsforbud*), for strengere Straffe-

*) Det bemærkes, at Regjeringen i Aarhundredets Begyndelse ikke endnu ganske var kommet tilbage fra denne Forholdsregel, men at

og Politie-Love med Andet, som er lige imod det liberale System, sig ofte nok høre, stundom i Pressen, men endnu mere i det daglige Liv. Det er fremfor alt Landboelovene, hvortil man pleier at henvise, naar man i den senere Tid paastaaer at der med Frdg. 27de Septbr. 1799 kom en tilbageskridende Aand ind i Lovgivningen eller at i det mindste den fremskridende blev qvalt. Men man vil ikke enten fra hiin Tid eller ogsaa fra den, der gik forud for samme, finde nogen Bevægelse om at gaae videre til Bondestandens Bedste end Lovgivningen gjorde. Hvad navnlig den ovenmeldte kort efter Trykkefrihedsforordningen udkomne Anordning om Hoveriet angaaer, da hørte jeg ofte Beklagelser over den store Hindring, som det nøie bestemte Hoverie skulde lægge i Veien for Hovedgaards-

---

den endnu blev anvendt i 1800, for ikke at tale om de Forbud, der skete under den senere Krig. Men Mængden, selv af temmelig oplyste Folk, var i de Aar, som nærmest gik foran Krigen, i hvilke Kornpriserne havde naaet en forhen ukjendt Høide, ingenlunde tilfredse med at Regjeringen nu ikke strax som i ældre Tider greb til at forbyde Udførsel. Den havde forlængst indseet de mangeslidige skadelige Følger, som det medfører, naar Agerdyrkerne forhindres i at benytte de Conjuncturer, som kunne forskaffe dem en særdeles fordeelagtig Afsætning af deres Producter. Med Frdg. af 6te Juni 1788, der forandrede det ældre fordærvelige Kornhandelssystem, og navnlig ophævede den Forret, Danmark indtil den Tid havde udøvet, til at forsyne Norge med Korn, var og den Grund ophørt, der forhen indeholdt et Slags Forpligtelse for Regjeringen til, naar Omstændighederne fordrede det, ogsaa at bevare Danmarks Overskud for dette Broderland. Regjeringen var derfor nu blevet sparsom med at skride til Forbud, men Stæderne og navnlig Kjøbenhavns Befolkning vilde derimod, at Regjeringen skulde skaffe godt Kjøb paa Levnetsmidler, og man hørte netop i hine dyre Aar hyppige Klager over det Uforsvarlige i at den tillod Livsfornødenhedernes Fordyrelse ved deres frie Udførsel til Udlandet. Ogsaa i en senere Tid, saasom i 1826 og i 1846, har der i Publicum været levende Ønsker for Standsning af Kornudførsel, men Regjeringen har standhaftig staaet imod, og det har vist nok været til Landets Bedste.

jordernes planmæssige Drift, og at man gottede sig over den Vittighed af en jydsk Jorddrot, at sætte Forordningen paa Melodien efter den bekjendte Aftenspalme: „Nu hviler Mark og Enge“. Ogsaa er det bekjendt, at denne Anordning indeholdt en betydelig medvirkende Bevæggrund til at mange jydske Godseiere i de første Aar af dette Sekulum bortsolgte deres Bondergods. Derimod mærkede jeg ikke til nogen Klage over, at Lovgivningen ikke havde gjort nok for at befrie Bonden fra Hoveriebyrden. Man vidste og meget vel, at det ikke var Godseierne, som holdt paa et Hoverie, der, saaledes som det var blevet ordnet, ikke altid passede sig til de Forbedringer i Driftsmaaden, som de vilde foretage, og med Hensyn til hvilket de vare bundne til mangfoldige Former og Forskrifter, ved hvis Overtrædelse de kunde paadrage sig Straf, stundom endog Generalfiscalens Tiltale, men at Bønderne af Mangel paa rigtig Vurdering af det Tab i Arbeidskraft, Hoveriet medfører, ofte vare uvillige til derfor at give et nogenlunde passende Vederlag. Det var og da en temmelig almindelig Forestilling, som endog endnu for faa Aar igjen ofte kom frem, selv hos meget oplyste Mænd, at Bonden bedre kunde overkomme at yde Kjørsler og Arbeide, end at betale den rede Skilling. Men ogsaa i en senere Tid, da Ønsket om Hoveriets Afløsning igjen begyndte at røre sig, blev det dog af Stænderne erkjendt, at Bonden ikke anderledes end ad den mindelige Vei kunde blive fri for denne Byrde. Af de vidtløftige Forhandlinger angaaende Hoveriet, som fremkom paa den første Stænderforsamling, blev Resultatet en Petition, der, medens den udtalte sig for, at Hoveriets Ophævelse maatte ønskes saavidt muligt fremmet, dog erkjendte, at dette kun var at opnaae gjennem frie Foreninger. Ja, i Betragtning af de urigtige og skadelige Forestillinger om Hoveriets tvungne Ophævelse, som man netop i den nærmeste Tid førend Stænderindretningen traadte i Live begyndte at vække hos en Deel af Bondestanden, androge Stænderne endog paa en Kongelig Kundgjørelse, om at ingen nuværende

hoveripligtig Bonde*) kunde vente at blive befriet fra Hoveriet uden med Godsherskabets Samtykke. Denne Indstilling blev vel i Roeskilde kun vedtaget med den tarvelige Pluralitet af 36 mod 30, men i Viborg med den betydelige af 33 mod 10. Og de Medlemmer, som vare mod denne Indstilling, vare derfor ingenlunde for en tvungen Afløsning af Hoveriet; de ansaae det kun for ufornødent, at Regjeringen skulde kundgjøre noget herom, og for betænkeligt, at den i saa Henseende skulde binde sig. Denne Betænkelighed deelte og Regjeringen. Den afgjørende Grund hvorfor et i flere Henseende saa lidet anbefaleligt Forhold ei, liig Tienden, kunde hæves uden fælleds Samtykke, var at Vederlaget ei kunde sikkres Godseieren, men det lod sig vel tænke, at denne Grund kunde bortfalde under forandrede Omstændigheder, og at Lovgiveren navnlig kunde faae Anledning til at gribe ind med en forbydende Lov, naar Hoveriet de allerfleste Steder var afløst, men enkelte Jorddrotter af Stivsind, eller for at tiltvinge sig uforholdsmæssig stor Godtgjørelse, holdt igjen. Det var uden Tvivl i Betragtning heraf, at den Kongl. Placat 9de Marts 1838 ikke optog hiin Indstilling, saaledes som den var gjort, men kun i sine Præmisser udtalte, at Regjeringen, med Stænderne, erkjendte, at Formaalet ei burde søges opnaaet uden ved en mindelig Overeenskomst**).

---

*) Det var ikke uden Grund, at Stænderne indskrænkede den foreslaaede Udtalelse til de Fæstere, som i det Dieblik dette foregik havde paataget sig Hoveriepligt. Skjøndt de ikke vilde andrage paa et Forbud mod, ved tilkommende Fæstebreve at betinge Hoveri, saa erkjendte de dog, at et saadant Forbud var langt mindre indgribende end en Ophævelse af det alt betingede mod et Vederlag, som det ikke var Lovgivningen muligt at sikkre den Hoverieberettigede. De meente derhos at Lovgivningen i en maaskee snart forestaaende Tid kunde faae Anledning til at gjøre et saadant Forbud. Jevnfør Landstings-Tidenden for den første ordinaire Rigsdag S. 1640—1641.

**) Cfr. Coll. Tid. f. 1838 S. 306—307.

XXI.

Tiendeforordningen af 8de Januar 1810 vakte ei liden Utilfredshed fra de Tiendeberettigedes Side, og det, som let forklarligt, mere i Geistligheden og Universitetet end iblandt Godseierne. Ogsaa af dem, der selv vare uden Interesse i Sagen, hørte man ikke sjeldent skarpe Yttringer over det Indgreb, som derved blev gjort i velerhvervede Rettigheder. Derimod mærkedes intet til nogen Paaskjønnelse af det store Gode, som denne Lov beredede Agerdyrkeren. Hiin Utilfredshed gav sig iøvrigt sjeldent Luft gjennem Pressen, men den bevarede sig længe og er ofte i den senere Tid kommen til Orde, og da man i dette Tilfælde sikkert kan drage en Slutning fra den senere Tid, hvori de liberale Ideer havde faaet en langt større Magt, saa vil det være nok, at jeg her nævner de Domme over Tiendelovgivningen, som findes i de i Maanedsskrift for Literatur 7de, 14de og 15de Bind indførte Betragtninger over Geistlighedens Vilkaar (see især det førstnævnte Bind S. 428—429, det andet S. 259—286 og det tredie S. 210—211). Forfatterne af samtlige disse Artikler vare blandt andet enige i at Tiendeforeninger og Tiendebestemmelser ikke bør være bindende uden for en vis Tid; en Sætning, der aldeles vilde tilintetgjøre det store Formaal, som Tiendelovgivningen havde for Øie. Denne og de øvrige her yttrede Meninger om Tiendevæsnet ere af særdeles Betydenhed med Hensyn til de Mænd, der udgave bemeldte Tidsskrift, og den omhyggelige Maade hvorpaa de udførte dette Hverv. Det blev nemlig udgivet af et talrigt Selskab, der med Føie kunde ansees at repræsentere den bedste Indsigt og lyseste Fremskridtsaand, der fandtes i Landet, størstedeels Professorer ved Universitetet. Derhos blev ethvert Bidrag først omhyggelig prøvet af nogle Medlemmer, hos hvem man kunde gjøre Regning paa fortrinlig Sagkundskab og Interesse for Gjenstanden, og derefter forelagt hele Selskabet. I Overeensstemmelse med denne Prøvelses Indhold, bleve Bidragene enten tilbageviste eller optagne, enten ligefrem eller med

de Forandringer, som fandtes fornødne, stundom ledsagede af berigtigende Bemærkninger. Fornævnte Artikler bære og særdeles Spor af denne Behandlingsmaade. Vel har nu det Medlem, som i 15te Bind særlig har beskæftiget sig med det der meddeelte fremmede Arbeide, erklæret, at han for sin Deel havde mange Betænkeligheder ved Forfatterens Forslag (S. 210); men dette turde nærmest sigte til den Deel af samme, som afviger fra Artiklen i 14de Bind, nemlig at Præstekaldenes Indtægter skulde gaae igjennem Statskassen. Dog kan det være, at han tillige har taget Hensyn til hvad Forfatteren havde yttret om, at allerede indgaaede lovgyldige Foreninger og afsagte Tiendekjendelser, trods den Uforanderlighed Lovgiveren i de kraftigste Udtryk har tillagt samme, retfærdigen kunde og burde omstødes, naar det ved en ny Prøvelse fandtes, at det derved bestemte Vederlag ei svarede til Tiendens sande Værdi; men især mærkeligt bliver det endda, at en mod al Retfærdighed saa stridende Paastand og den (især med Hensyn til den Maade, hvorpaa den nye Matrikul efter Frdg. 1ste Octbr. 1802 § 44 skulde indføres og siden ved Frdg. 24de Juni 1840 virkelig blev indført) grundskjæve Parallel med en Matrikulforandring, hvormed den blev understøttet, ikke fandt en bestemt Modsigelse. I alle Tilfælde maa man antage, at ingen af de indsigtsfulde Medlemmer af Redactionen, der havde befattet sig med de i Maanedsskriftet indførte Afhandlinger om Geistlighedens Vilkaar, have havt noget at erindre mod den ovennævnte Mening, der var fælles for alle tre Forfattere. Iøvrigt er det kjendeligt, at et af det theologiske og et af det juridiske Facultets meest udmærkede Medlemmer have havt virksom Deel i Behandlingen af Bidraget i 7de Bind.

Ogsaa i Stænderne er der flere Gange gjort Angreb paa Tiendelovgivningen, hvilket har givet mig Anledning til at udvikle det Retfærdige i sammes Hovedgrundsætninger (see t. Ex. Viborg Stænd. Tid. for 1838 1 R. S. 724—742).

De Indsigtsfuldeste i Landet have saaledes endnu 20 til 30 Aar efterat Frdg. 8de Jan. 1810 var udkommet, bestridt Lovgivningens Berettigelse til, mod Erstatning af Tiendens

nærværende Værdie, at frigjøre Agerdyrkningen for det dens Opkomst saa hæmmende Baand, at skulle afgive en Tiendeel, ogsaa af det forøgede Udbytte, som ved anstrenget Flid og maaskee med betydelig Bekostning kan afvindes Jorden. Ja de gik tildeels saa yderligt, at de vilde have de under Lovens Beskyttelse trufne Tiendebestemmelser, tiltrods for det Uforanderlighedens Segl, som Lovgiveren havde sat paa samme, omstødte for at skaffe den Tiendebettigede Andeel i den siden forøgede Production, der maaskee end ikke vilde være blevet til, hvis Jorden ei var blevet befriet for Naturaltienden. Saafremt det nu end havde sin Rigtighed med den Mening, der i den seneste Tid vil gjøre sig gjeldende, at det, Lovgiveren har gjort for Tiendens Afløsning, ikke er nok, saa vilde dette dog ei være i Veien for den Erkjendelse, at der i Forordningen var en fremskridende Retning, hvori selv den oplyste Deel af Folket, endog mange Aar derefter, ikke endnu havde naaet den. Det strider derfor imod al Rimelighed, at Forordningen vilde være bleven fuldkomnere, hvis Datidens Presse havde taget sig af Sagen. Det er derhos aabenbart, at Frdg. 27de Sept. 1799 ikke vilde have været i Veien for dens Medvirkning, hvis Nogen ellers dertil havde havt Kald. Men heller ikke i den nærmest forudgaaende Tid, hvori der ellers var saa meget Liv i Pressen, havde denne ydet nogen Tjeneste ved slige Leiligheder.*)

*) At i en længere tilbageliggende Tid, og det fornemmelig netop i en saadan, hvori Pressen var temmelig trykket, Martin N. Martini, i Oder, Tyge Rothe og flere Forfattere havde virket kraftigt til at forberede de store Forbedringer i Landboeforholdene, der bleve gjennemførte, efterat Frederik den 6te havde grebet Statsroret, er en anden Sag. Disse Forfattere skreve desuden i den Aand, der allerede i Slutningen af Frederik den 5tes og i Begyndelsen af Christian den 7des Tid havde grebet Regjeringen, (i hvilken Henseende jeg blot skal henvise de Læsere, som hiin Tids Bestræbelser ere ubekjendte, til Frdg. 15de April 1768 cfr. og Frdg. 13de Mai 1769 og 20de Febr. 1771), men som blev trængt tilbage under et Ministerium, der, velvillende og i høieste Grad nationalt, ikke havde Mod til

For det Diemed, hvori jeg her er gaaet ind paa denne Sag, er det saaledes af ingen Vigtighed, om det, efter det Trin, hvorpaa Udviklingen siden er kommen, skulde være fornødent eller tilraadeligt at gjøre yderligere Skridt til Opnaaelse af hiin Forordnings velgjørende Formaal. Men ligesom jeg i det Hele har forbeholdt mig at benytte de Leiligheder, som maatte frembyde sig, til at udtale mig over vigtige offentlige Anliggender, skal jeg og her opholde mig noget ved de Forslag, der i den senere Tid ere gjorte til Tiendeafløsningens yderligere Fremme. Jeg behøver dog ikke udførlig at udbrede mig over de Forslag, som bleve forelagte den første ordinaire Rigsdag. Under Forhandlingerne paa Landsthinget troer jeg at have tilstrækkelig oplyst, at de deels vare af tvivlsom Værdie, deels endog havde overveiende Grunde imod sig, og at de desuden, efter den Fremgang Sagen allerede havde faaet, ikke vilde være fornødne. Derimod paaviste jeg et andet virksommere og derhos, med Undtagelse af at det i to eller tre Aar kunde paaføre Statskassen en Udgift af nogle faa tusinde Rigsbankdaler, ubetænkeligt Middel, til snart at faae det afløst, der endnu stod tilbage af Naturaltiende, hvilket, som jeg og udviklede, i Virkeligheden er langt under de 9 Procent af hele Tiendebeløbet, som de forelagte statistiske Tabeller udviste. *)

Jeg skal derfor i saa Henseende blot udhæve, at der netop i den Fasthed, hvormed Landbocommissionen fra 1786 holdt over, at kun den Tiendepligtige i Almindelighed, den Tiendeberettigede derimod ikke uden for ganske særegne, nøiagtigt betegnede, Tilfælde, skulde være beføiet til at fordre Afløsning, og navnlig i den store Varsomhed, hvormed den gik ind paa

---

indgribende Forandringer, medens hiin Aand stedse ventede paa igjen at komme til Kræfter, naar Tronarvingen i sin Tid kunde sætte sig i Spidsen for Statsstyrelsen.

*) See Rigsdags Tidenden S. 3535—3544, 3553, 3959—3960. Paa enkelte Steder i Meddelelserne af mit Foredrag er dog den Irring indløbet, at der staaer 1/9 i Stedet for 9 Procent (cc. 1/11).

den Undtagelse, som blev Gjenstand for Pl. 17de Juni 1812*), findes et slaaende Beviis paa den grundige Opfatning af Forholdene, der ved Siden af en trofast og velforstaaet Omsorg for Agerdyrkerne og for Agerdyrkningen gik igjennem alt hvad der kom fra denne Commission. Iøvrigt var det og netop en af de Klager, som jeg idelig hørte, kort efterat Forordningen var udkommen, at den havde fornægtet den tilbørlige Retslighed ved kun eensidigen at give den Tiendepligtige Ret til at fordre Naturaltienden forvandlet til en fast Afgift, og jeg havde da ikke sjelden Leilighed til at bruge de samme Grunde til dens Retfærdiggjørelse, som jeg nu har fremsat paa Landsthinget. Jeg havde imidlertid til hiin Tid den Formodning, at det dog i Grunden ikke var en gjensidig Ret, der laae Tiendetagerne paa Hjerte (af hvilken Ret neppe andre end de Tiendetagere, som den nu med visse velbegrundede Indskrænkninger blev tilstaaet ved Pl. 1812, vilde have gjort Brug), men at det var en almindelig Uvillie mod den hele Afløsning af Naturaltienden, der gav sig Luft gjennem hiin Anke, hvilken tiltaler Retfærdighedsfølelsen, saalænge man ikke har gjort sig For-

*) Herom indeholdes Oplysning i Bergsøes Priisskrift om Reventlow 1 B. S. 323 Note. Iøvrigt er jeg tilbøielig til at troe, at der er nogen Unøiagtighed i Maaden, hvorpaa det Forslag, hvorover Commissionens Betænkning blev indhentet, her er angivet; thi saaledes som det der staaer, vilde den under Nr. 3 anførte Betingelse, som Commissionen skulde have fremsat, og den derfor paaberaabte Grund, ikke ret have passet sig, hvorimod det af Commissionen anførte var aldeles befølet, hvis hiint Forslag ikke allerede havde indskrænket sig til de Beneficiarier, som ikke vare istand til at oppebære Tienden in natura, og, dette forudsat, har det og faaet sin Virkning i Plakaten. Men med den under Nr. 4 nævnte Betingelse blev dette ikke Tilfældet, skjøndt jeg ikke skjønner rettere, end at den i sig var velgrundet. Men selve Forordningen havde i det Hele behandlet Spørgsmaalet om Bekostningernes Udredelse fra et mindre rigtigt Synspunkt, der vel i Almindelighed var de Tiendeydende til Fordeel, men i dette Undtagelses Tilfælde kom den Tiendeberettigede tilgode.

...dets særegne retlige Natur klar. Nu derimod er det, der ...er den samme Anke Indgang, vistnok ikke en større Omhu ...r Tiendetageren end den, som gjorde sig gjeldende i 1810 eller 1812, men Bevæggrunden er, at Tiendens Afløsning der, ...vor den endnu staaer tilbage, derved vil blive virksommere ...mmet, ligesom det og bliver en aldeles nødvendig Følge af ...en Gjensidighed, at den Tiendedeel af Tiendens paa anord...ingsmæssig Maade udfundne Værdie, der efter Forordningens ...; 28 II. E. skal tilføies, maa bortfalde; en Forandring, som ...ders endog uden Hensyn dertil har meget for sig.

Det vilde nu være naturligere, om den Tiendeafløsning, der saaledes i Statens almindelige Interesse skulde paatvinges den, der heller vilde bære sin gamle Byrde, traadte frem som en bestemt Fordring, Staten gjorde i sit eget Navn, end at man søger at sætte den igjennem ved Hjelp af en Berettigelse, som man tillægger Tiendetageren, medens der i Retsforholdet, rigtig opfattet, Intet er, som hjemler en saadan Berettigelse, og det egentlig heller aldeles ikke er for hans Skyld Man gjør et saadant Forslag. Det ligger iøvrigt i Baggrunden, at man, naar først Tiendeafløsningen paa Forordningens Maade er fuldbragt, da kan paabyde en anden Afløsning, der i høi Grad er truende for de Tiendeberettigedes Tarv, og ved hvis Gjennemførelse der ikke vilde blive Spørgsmaal om deres Samtykke. Man mener nemlig, at naar først Naturaltienden overalt var bleven forvandlet til et fast aarligt Vederlag i Korn eller Kornværdie, skulde saadant Vederlag atter afløses ved en Capital, der efter den lovbestemte Rentefod skulde svare til bemeldte Vederlag, dette først ansat til Penge efter et Middeltal af Capitelstaxten for en vis Række af Aar. Denne Capital skulde den tiendepligtige Jords Eier enten inden en vis Tid udbetale, eller og, hvad der vel snarere vilde blive antaget, om denne Tanke skulde bringes til Udførelse, skulde han vel være berettiget til at udbetale Capitalen, men dog ogsaa kunne beholde den indestaaende i sin Eiendom, enten mod successivt aarligt Afdrag foruden Renter eller indtil han maatte finde for godt at opsige samme. Om slig Afløsning ligefrem skulde paa-

bydes, eller den blot skulde være en Berettigelse for den Tiende-pligtige, har været Meningsulighed underkastet. Det første vil vel nærmest svare til den Tanke, hvorfra Forslaget er gaaet ud, og det vil tage sig synderlig ud, naar man først under Paaberaabelse af retfærdig Gjensidighed havde bevirket en Ret for Tiendetageren til at faae Tienden forvandlet til et fast aarligt Vederlag i Korn eller Kornværdie, men siden gav den Tiende-pligtige en eensidig Ret til, naar Omstændighederne gjøre det fordeelagtigt for ham, atter at faae dettte Vederlag forvandlet til en Capital, og med Hensyn til dens Afbetaling og Forrentning ligeledes at give alt eller Meget i denne ene Parts Hænder. Men dog kan man være vis paa, at der ingen Gjensidighed heri vil blive indrømmet, ligesom jeg og maa tilstaae, at jeg endnu mere vilde grue for den attraaede Lov, hvis den i foranførte Henseende tilstod begge lige Ret.

Allerede i 1838 indbragtes der for de jydske Stænder et Forslag om Tiendens fuldstændige Afløsning mod Capital. Herved havde dog Forslagsstilleren Kammerherre Mylius nærmest de Tiendeberettigedes Tarv for Øie, som han fandt, at Frdg. af 1810 ubillig havde sat tilside. Dette Forslag, hvilket jeg som Kgl. Commissarius udførlig bestred, fik aldeles intet Bifald, og blev ved den indledende Behandling afviist med 44 Stemmer mod 2. Men i den senere Tid ere Forslag af lignende Indhold fremkomne fra en anden Kant, og synes at gjøre større Lykke, hvilket dog ikke kan tilskrives en grundigere Motivering. En saadan Afløsning udgjorde imidlertid ingen Deel af det Lovforslag, der paa fornævnte Rigsdag blev forelagt, og det blev derfor kun i Forbigaaende omhandlet; navnlig vilde jeg, uagtet det viste sig, at Nogle vare meget indtagne for samme, ikke vidtløftiggjøre Sagen ved en fuldstændig Prøvelse, men dog erklærede jeg mig meget bestemt mod hiin tvungne Capitalisering. Det er saaledes overensstemmende med hvad jeg oftere har yttret om Hensigten med dette Skrift, at jeg her indlader mig i én saadan yderligere Prøvelse af denne Sagens Deel.

Hvad der har givet den Mening Indgang, at den tiende-

[illegible]tige Jord bør ved en Erstatning i Capital kunne aldeles [illegible]iøres for enhver fra Tienden hidrørende Afgift, er uden Tvivl [illegible] den Forestillingsmaade, at Jorden ikke er fri, saalænge en [illegible]dan Afgift hviler paa samme. Skjøndt det er noget uegent-[illegible] at tale om Jordens Befrielse — man vil dog ikke forandre [illegible]aberens Indretning, at Jorden skal være Menneskene under-[illegible]nig — er det dog ikke vanskeligt baade at forstaae og at [illegible]erkjende, hvad der hermed er Meningen, naar det anvendes paa Naturaltienden. Foruden at Tiendeyderen, uagtet de om-[illegible]ggelige og velbetænkte Bestemmelser, som Fordningen af 8de Januar 1810 ogsaa i denne Henseende indeholder (see dens Afsnit II) ikke er lidet indskrænket i Indhøstningen af sin Avl, er det et hæmmende Baand paa den frie Benyttelse af Jorden, at han ikke kan indlade sig paa de Forbedringer, hvorved dens Frugtbarhed kan forøges, uden at give en betydelig Andeel fra sig af det større Udbytte, som han ved Anvendelse af Møie og Formue erhverver. Jeg kan og forstaae hiin Tale i dens Anvendelse paa Arvefæsteafgifter og andre vedvarende Grundrenter, om jeg just ikke ganske kan indrømme de Følgeslutninger, som man deraf har villet udlede; thi naar ikke Jordens Besidder ved særlige Bestemmelser har faaet en større Raadighed end sædvanligt, kan han ikke udstykke sin Eiendom paa den Maade, som det vilde være tilladt den fuldstændige Eier, uden dertil at erhverve Samtykke af den saakaldte Herlighedseier, eller, som Anordningerne lige fra først i dette Aarhundrede (see Frdg. 1ste October 1802 § 16), med et til det virkelige Forhold bedre svarende Navn har kaldt ham, Afgiftseieren. Men derimod kan jeg ikke tillægge Talen om Jordens Ufrihed nogen Betydning, naar den anbringes med Hensyn til det Tiendevederlag, som nu i de allerfleste Tilfælde er traadt istedet for Tienden. Hermed følger navnlig aldeles ingen Indskrænkning i Udstykningsfriheden, men ligesom selve Tienden, efter sin Natur, ikke kunde være til Hinder for nogen Udstykning af den tiendepligtige Jord, saaledes bliver ogsaa det faste Vederlag, der er traadt i sammes Sted, ved Jordens Udstykning uden videre og uden nogen sær Bekostning at fordele mellem alle

Vedkommende paa selvsamme Maade som de Kgl. Skatter og andre Hartkornsafgifter. En Eier, paa hvis Eiendom der hviler et sligt Vederlag, har saaledes i eet og alt den samme fulde Raadighed over sin Jord, som han ellers vilde have. Saafremt man ellers i den blotte Omstændighed, at han har en aarlig Afgift at udrede, vil finde en Indskrænkning i hans Eiendomsret, saa kan dette, strengt taget, ikke modsiges, men den er ikke af anden Natur end den, som al Eiendom er og maa være underkastet. I Særdeleshed er den af lige Beskaffenhed med den paa al Eiendom hvilende Pligt at udrede Afgifter til Staten og Communen. Disse ere i deres Natur endog mere tyngende paa Eiendommen, fordi de baade med Hensyn til deres Størrelse og Udredelsesmaaden m. v. ere idelige Forandringer underkastede, og der i det Hele er vis Udsigt til at de i Tidernes Løb ville stige, medens Tiendevederlaget udgjør en i sit Kornbeløb uforanderlig Størrelse. At det er i Korn- og ikke i Pengebeløbet Afgiften har denne Egenskab, maa i det Hele ansees overeensstemmende med begge Parters Tarv, saavelsom med Naturen af den Forpligtelse, i hvis Sted den træder. Det vil derhos, uagtet enkelte Omsvingninger snart til den ene snart til den anden Side, vedligeholde et stadigt Forhold til de Indtægter, den afgiftspligtige Jord bærer, idetmindste et stadigere end det, der vilde finde Sted, hvis der var en bestemt Pengeafgift at svare. I Tilfælde af stigende Kornpriser vil vel Eieren, saalænge denne Retning vedvarer, være mere bebyrdet, end om han havde faaet et efter den ældre Tids Kornpriser ansat Pengebeløb at udrede, være sig engang for alle eller ved aarlig Afgift. Men, foruden at det omvendte Forhold vilde finde Sted under faldende Kornpriser, vilde det i al Fald kun være en ubillig Fordeel, hvoraf han gik glip, men aldeles intet virkeligt Tab. I det Hele maa endog Naturaltiendens Forvandling til en fast Kornafgift være til afgjort Fordeel for den Tiendepligtige, thi medens Kornpriserne kunne falde og stige, maa Productionen i Tidernes Løb ufeilbar tiltage og altsaa Afgiftens Udredelse stedse lettes. Vil man gjøre en Sammenligning mellem den Stilling, hvori han vilde komme

ved at afløse Tiendevederlaget med Capital, saa vilde dette sidste vel udfalde til større Fordeel for ham eller for hans Eftermand i Besiddelsen, ikke blot naar Kornet gik høiere, men og naar Rentefoden gik ned under den Størrelse, der var lagt til Grund for Capitaliseringen. Men ligesom og Tingenes Gang kunde blive den modsatte, vilde slig Fordeel kun være en Forrykkelse af den retfærdige Ligevægt. Afseet fra en slig Udsigt til en mulig Fordeel paa den Tiendeberettigedes Bekostning, vil en aarlig Afgift være langt mindre byrdefuld for den Tiendepligtige end en tilsvarende Capital; thi denne kan det ofte være vanskeligt at bringe tilveie, kun den mere Formuende vilde dertil være istand. Ogsaa naar Eieren igjen vil sælge, vil det være vanskeligere for mange Lysthavende at udrede den større Capital, som skal betales for den afgiftsfrie Eiendom, end ved Siden af en forholdsmæssig mindre Kjøbesum at overtage sig Afgiften, hvilken ikke, som en tilsvarende Capitalgjeld, vilde være ham til Hinder i at faae et første Prioritetslaan.*) Det siges vel, at det er tungt for Eieren ikke at maatte anvende sit Overskud til at betale sin Gjeld, men foruden at hans Stilling ikke er forskjellig fra den, hvori han befinder sig med Hensyn til sine Afgifter til Staten og Communen, vil der ikke kunne mangle en Eier paa Leilighed til en anden og navnlig med Hensyn til fremtidig Afhændelse af hans Eiendom tjenligere Anvendelse af hans Overskud. Det vilde vistnok i Virkeligheden høre til de store Sjeldenheder, at en Eier havde noget Ønske for at

*) Cfr. Frdg. 7de Juni 1827 § 3. At det Fortrin, denne Anordning, i Lighed af de ældre Love, der til stor Fordærvelse for offentlige Stiftelser og Umyndige vare blevne forandrede ved Frdg. 12te Sept. 1806, paa nye har tillagt første Prioritet, ikke er en Vilkaarlighed, saaledes som man endnu stundom maa høre, men dybt begrundet i Forholdenes Natur og ved slaaende Erfaringer bekræftet, findes oplyst i den Udvikling i Collegial-Tidenden, der ledsagede førstmeldte Forordning, see S. 479 ff. Enhver privat Capitalist vil vist og vide at gjøre denne Forskjel; den gjelder uden Tvivl over hele Verden.

kunne benytte det paa den omspurgte Maade; thi de Eiendo[mme]mænd ere faa, som ikke have Prioriteter i deres Eiendom, der [kunde] komme dem til langt større Besvær end hiin faste Afgift, [og] den, der er fri for Prioriteter, vil og let vide at anvende [sit] Overskud enten til hans Eiendoms Forbedring eller til [nyes] Erhvervelse, ligesom han og vil betænke den mulige Følge, som oven paapeget, ved en tilkommende Afhændelse kan have, [at] Kjøberen faaer en større Capital at skaffe tilveie. Kun [naar] den saa kaldte Tiendeafløsning indrettes saaledes, at den tiende-pligtige Eiendomsbesidder kan, efter Behag og Leilighed, [ud-]tale den eller lade den henstaae mod Forrentning eller vel en[d] tillige mod smaae Afdrag, bliver han heldigere stillet, end n[aar] der bliver en fast Afgift paa hans Eiendom. Men at g[ive] ham frit Valg til at benytte de vexlende Forhold paa den [an-]den Parts Bekostning, vilde dog være en alt for paafaldende Uretfærdighed.

Ligesom der ikke fra Agerdyrkningens Standpunkt er [in-]gen Grund til at anordne Tiendevederlagets tvungne Afløsning med Capital, saaledes viser det Foranførte, at der heller i[kke] fra Tiendeydernes Side kan være noget Ønske herfor, und[er] forsaavidt det hele Afløsningsvæsen med Tilsidesættelse af [al] Retfærdighed indrettes efter et eensidigt Hensyn til dem. Men seer man hen til Tiendetageren, saa kan man ikke andet end komme til den Erkjendelse, at det baade vilde være Uret og i høi Grad true mangfoldige for Folkets aandelige og legemlige Tarv høist vigtige Indretningers Tilværelse. En Fare for de Tiende-berettigede, som for Resten og under visse Omstændigheder kunde blive en Fare for de Tiendepligtige, er, at de Kornpriser, der lagdes til Grund for Tiendevederlagets Ansættelle til Capital, allerede strax kunne være og i Tidens Løb end mere blive afvigende fra de virkelige. Saafremt den omhandlede Afløsning enten ligefrem skulde bifaldes, eller der skulde indrømmes begge Parter en lige gjensidig Ret til at forlange samme, saa vilde Faren ikke være mindre for de Tiendepligtige end for de Tiendeberettigede. Men som alt bemærket vil Man sikkert ikke skride til enten at paatvinge begge Parter en Afløsning, som

m af dem begjærer, eller til at indrømme den Tiendeberettigede Ret til Afløsning imod Tiendeydernes Villie. Der har været Tale om, at dette kunde indrømmes ham, naar han vil e sig i et vist Afslag navnlig af $^1/_5$ af den beregnede Ca- italværdie hvorfor han endda skulde nøies med at tage mod ligation (See de af Indenrigsministeriet udgivne Forslag til ndboe-Reformer S. 158 og Landboe-Commissionens derover vne Betænkninger S. 131). Men heri vilde allerede ligge, Tiendeafløsningen paafører den Tiendeberettigede et betyde- t Tab, og, ligesom enhver privat Tiendeyder vilde krympe ved at benytte en saadan Ret, saalænge det ikke laae klart hans Øine, at han ellers maatte befrygte endnu større Tab, ledes vil det heller ikke kunne overlades til vedkommende Be- yrelser af offentlige Indretninger (hvortil og Kirker maae regnes, selv naar der ere private saakaldte Kirkeeiere), efter hag at give Slip paa en betydelig og for Indretningernes dligeholdelse paa en taalelig Fod uundværlig Deel af de mme tilhørende Tienders Værdie. Man kan altsaa vel gaae fra den Forudsætning, at det kun bliver paa de Tiende- ligtiges Begjæring, Tiendevederlaget kunde forvandles til Ca- ital, og efter hvad der er forhandlet antager jeg tillige, at disse ulde have Valg imellem at udbetale Løsningscapitalen eller erfor udstæde Obligationer. Der vilde da, fornemmelig hvis an ikke vilde sætte en vis Tid, inden hvilken Tiendeyderne skulde benytte deres Ret, være Leilighed for dem til at gjøre dette paa n Tid, hvori Forholdene pegede hen paa stigende Kornpriser, saa at den paa Gjennemsnittet af Priserne i en vis foregaaende Tidsrække beregnede Pengeværdie ikke vilde svare til Fremtiden. Saafremt den Aarrække, som har været under Omhandling (25 Aar er vist nok et ret passende Tidsrum) valgtes, vilde der for Øieblikket just ikke være nogen synderlig Anledning til en saa- dan Speculation. Men der kunne endog i nogle faa Aar ind- træffe Forhold, som gave Sagen en anden Skikkelse. Dersom der først kom nogle Aar, hvori Capitelstaxterne gik ned til det Standpunkt, hvorpaa de befandt sig gjennem Aarene 1819— 1825, men der herpaa viste sig en Retning til en betydelig Stigen

saaledes som vi saae i nogle af de Aar, der fulgte ... efter, saa blev der nu god Udsigt for den Tiendepligtige ... Vinding paa den Tiendeberettigedes Bekostning. Endnu ... vilde det blive Tilfældet, hvis den store Guldrigdom, der ... viist sig i Californien og flere Lande, skulde, efter at ... indstrømmet i Europa, faae en betydelig Indflydelse paa Forholdet mellem Penge og Varer. Hvorvidt der er større eller mindre Sandsynlighed for slig Omvæltning, vil jeg aldeles lade henstaae. Under vor Forudsætning har den Tiendepligtige ... i sin Magt at benytte den Tid, hvori dette har udviklet sig. Det turde allerede i sig selv være uforsvarligt, mod de Vedkommendes Villie, at forvandle en fast Indtægt, der, saa kraftigt som det lader sig gjøre ved Lov, er for evig Tid sikret saaledes, at den skal være uafhængig af Pengenes foranderlige Værdie, ved at befale at den desuagtet kun skal tilsvares med et engang for alle fastsat Pengebeløb. Men det Uretfærdige heri bliver endnu mere fremtrædende, naar det overlades den ene Part at iværksætte denne Forvandling paa en saadan Maade og under saadanne Omstændigheder, at det allerede i Øieblikket er givet, at han derved gjør sig en betydelig Vinding paa den andens Bekostning. Paa lige Maade vil Afløsningen umiddelbar medføre øiensynligt Tab for den Tiendeberettigede naar den kan paatvinges ham til en Tid hvori Rentefoden er sunken ned under den, der ligger til Grund for Capitalansættelsen. Vi have været en saadan Tilstand meget nær; og, saameget vi end nu ere blevne fjernede derfra, kan dette dog igjen forandre sig. Den føromtalte Tilvæxt i Guldets Mængde aabner endog en Udsigt dertil; der, hvilke Tvivl der end kunne reises om dens Betydning for Forholdet mellem Penge og Livsfornødenhederne, dog som en Muelighed ikke maa lades ud af Agt hvor der er Tale om vilkaarlige Omændringer i velerhvervede Rettigheder. Men selv uden Hensyn til den Leilighed, der gives den ene Part til aabenbart at forurette den anden, kan i et langt Tidsrums Løb Ligevægten forstyrres mellem det, der gives og det der erholdes, og Forholdene kunde endog vende sig saaledes, at den, i hvis Hænder Valget var lagt, derunder blev lidende.

Men vist er det, at vort hele Kirkevæsen, vore høiere og lavere Underviisningsanstalter, vore mange velgjørende Stiftelser, hvis Vedligeholdelse vore kloge og for disse Formaal nidkjære Fædre for en meget stor Deel have villet grundfæste paa Tiendindtægter, ville blive rystede i deres Grundvolde, naar disse faste, paa den ypperligste Sikkerhed, der lader sig tænke, hvilende Indtægter bleve forvandlede til løse Capitaler, der baade ved Begivenhedernes Magt og ved Mangel paa tilbørlig Forsorg, som det er umuligt fuldstændigt at sikkre dem, kunne gaae tabte eller dog, formedelst Renternes Nedsættelse eller forhøiede Priser paa Livets Fornødenheder, blive aldeles utilstrækkelige til de vigtige Indretningers Vedligeholdelse. Hvor ilde mange af disse Indretninger vilde være tjente med saadanne tildeels meget smaae Obligationer, hvormed de, efter hvad der hidtil er forhandlet, skulde lade sig Tienden afløse, skal jeg ikke her udvikle, men kun bemærke, at jeg er overbeviist om, at jo mere Planen til en saadan Afløsning blev gjennemarbeidet, desto flere svage Sider vilde den frembyde. Dog allerede den Bearbeidelse, Sagen har faaet, har lagt nok af disse svage Sider for Sagen, hvoraf jeg her blot skal nævne det aldeles Utilforladelige i Maaden, hvorpaa den Capital skulde bestemmes, som skulde bevares for Kirken af den Sum, hvormed den saakaldte Kirkeeier skulde faae Kirketienden indløst.

Saaledes har jeg vistnok mere omstændeligt, end det billig burde være fornødent, godtgjort Forkasteligheden af at indføre en enten ganske eller tildeels tvungen Capitalafløsning af den faste Kornafgift, der paa de allerfleste Steder er, og hvor det endnu ikke er skeet, snart vil blive sat i Naturaltiendens Sted. Men da Sagen er af saa stor Vigtighed, og hiin Tanke synes at have vundet en saadan Indgang, at der kunde være Fare for at den blev forvandlet til Lov, saa kan jeg dog ikke undlade endnu at berøre, hvad det er, der har skaffet den sine Tilhængere. Det er mig klart, at den er kommet herind fra Udlandet, hvor Naturaltienden for en Deel er ved Lovens Tvang afskaffet imod Afløsning med Capital, og hvor man med Iver har forkyndt den ovenmeldte Lære om Jorders Be-

frielse for enhver paa samme hvilende Afgift, som en nødvendig Betingelse for al frie Udvikling. Jeg læste nylig i en Avis om en Forhandling i en tydsk Stænderforsamling angaaende et Lovforslag om Forandring i gjeldende Rettigheder, hvorunder en Mand, der henregnes til Reactionen, udtalte, at sligt Forslag kun hidrørte fra de Rotteck-Welckerske Statslexicons-Ideer. Hvorvidt der, efter Forslagets Beskaffenhed, var Føie til et saadant Udtryk, er noget, hvorom jeg, efter den korte Underretning i Avisen, ikke kan have nogen Mening. Men min Tanke er mange Gange faldet paa hiint Statslexicon, naar jeg i vore Blade har seet paatrængende Fordringer om Omvæltninger i det ovenomhandlede og andre Landboovæsenet vedkommende Forhold, der allerede med saa stor Omhu og Indsigt vare blevne ordnede i vort Fædreneland. Det var ingenlunde som om jeg troede, at de Tanker, der laae til Grund for slige Forslag, havde deres første Oprindelse fra Rotteck eller Welcker, eller disses Medarbeidere. Men Statslexiconet har dog været et Organ for alle de Meninger, som gik ud paa i foranførte og andre Retninger at omstøbe den hele Retstilstand, og disse Meninger vare der at finde i al den Fladhed, der er saa beqvem for dem, som ønske i Hast at danne dem til at føre et høitklingende Ord over Statens Anliggender. Saavel Udgiverne som enkelte af deres Medarbeidere hørte og til dem, der som Medlemmer af tydske Stænderforsamlinger, i Særdeleshed i Baden, have skaffet deres løse Tanker Indflydelse paa Lovgivningen, og det navnlig hvad Tiendens Afløsning angaaer. Det er derfor naturligt, at det meget udbredte Statslexicon har været en af de Porte, hvorigjennem den Statsviisdom, som deri prædikes, ogsaa har faaet Indgang her i Landet. Men herom vidner ogsaa den hele Maade, hvorpaa denne samme Viisdom er blevet prædiket i vore Blade af Forfattere, der lidet have kjendt eller bekymret sig om at kjende de Forhold her i Landet, som de vilde have ordnede saaledes som det var skeet eller dog forsøgt andetsteds. Vel har man stundom seet Erkjendelse af, at den Lov om Tiendens Afløsning, som Rotteck og Welcker

havde sat igjennem i de Badenske Stænder, var gaaet noget for vidt, navnlig deri, at den havde bebyrdet Statskassen med flere Millioner for at de tiendepligtige Jorders Eiere med Lethed skulde blive frie for den Byrde, hvormed de havde erhvervet deres Jorder, uden at Man dog paa den anden Side alt for stærkt skulde plyndre de Tiendeberettigede. Under denne Skikkelse vilde der heller ikke have været at tænke paa, at en Lov om Tiendeafløsning kunde gaae igjennem her i Landet. Men selve Hovedtanken, at Jorden ikke blot skulde gjøres fri for Naturaltienden, men at der heller ikke i Tiendens Sted maatte hvile nogen fast Afgift paa samme, har man betragtet som en afgjort Retssandhed, hvis Gjennemførelse var en uafviselig Fordring.

At den Berettigelse til Jordens Frigjørelse, hvorfra man gaaer ud, navnlig i den Anvendelse, som der maa gives samme for at den kan benyttes som Hjemmel for det faste Tiendevederlags Afløsning mod Capital, er blottet for antagelig Grund, findes udførlig beviist i det Foregaaende. Men jeg skal dog endnu tilføie et Par Ord om hvad der er bleven tilovers af hiin Tanke i det Land, hvori den først er traadt i Virksomhed. Det er bekjendt, at den franske Nationalforsamling ved en Natten den 6te August 1789 taget Beslutning kort og godt afskaffede al Tiende saavelsom alt Andet hvad man fandt for godt at henføre til Feudalrettigheder, uden at enten den Adkomst, hvormed de Corporationer eller Individer, som vare i Besiddelse deraf, havde erhvervet samme, kom under Spørgsmaal, eller at der blev tilstaaet de Vedkommende nogen Erstatning. Det er, om jeg ikke feiler, herfra at Evangeliet om Jorders Frigjørelse, eller dog i alt Fald det Tilhæng det har fundet, hidrører, og det er idelig blevet sagt, at dette var en af de store ved Revolutionen vundne Fordele, som Frankrig siden, selv i den Tid hvori det stærkest fordømte denne, holdt fast paa, og som navnlig Napoleon lod staae, da han ved sin Civillov søgte at udsone den ved Revolutionen frembragte Tilstand med en fast Orden, der skulde værne mod tilkommende Revolutioner. Nu er det vel gauske vist, at

det ikke faldt Napoleon ind, atter at lægge de Byrder paa Jorderne, som Revolutionen havde taget fra samme; det vilde ikke blot have været en Uretfærdighed, ikke meget mindre end den, som foregik den 6te August 1789, men det vilde tillige have været en Daarskab. Ogsaa er det vist, at Code Napoleon, Art. 530, erklærer enhver Afgift, der lægges paa en fast Eiendom, for afløselig, men, vel at mærke, den tillader dog Crediteren (den som betinger sig en Grundrente) at fastsætte Clausuler og Betingelser for Afløsningen, navnlig og at denne ikke indtræder førend efter en vis Tidsfrist, der dog ikke maa vare over 30 Aar. Een af de fire Mænd, som Keiseren havde overdraget den endelige Udarbeidning af Lovbogen, Maleville (siden Præsident i Cassationsretten) har udgivet en Commentar over samme, der viser, at disse fire Mænd deelte sig to imod to angaaende det Spørgsmaal om hvorvidt det burde tilstedes Borgerne at forene sig om en uafløselig Grundrente, og at navnlig han tilligemed et andet betydeligt Medlem (Portalis, senere Cultusminister), med Iver og Vedholdenhed stemte herfor, men at Keiseren afgjorde Striden ved den Beslutning, der er udtrykt i fornævnte Artikel 530. Maleville bemærker derved, at Forbudet dog er saa godt som tilintetgjort ved den tilføiede Betingelse, da Kjøber og Sælger naar de ønske, at Vederlaget ganske eller tildeels skal bestaae i en uafløselig Rente, kun behøve at sætte den Capital, hvormed den skal løses, saa høit, at Eieren aldrig kan være tjent med at benytte denne Ret. Det kunde saaledes synes, at Code Napoleon, Art. 530, hører til det Meget i den Napoleonske Lovgivning, der, i det Samme tilsyneladende holder paa saadanne fra Revolutionstiden udgaaede Tanker, der endnu havde Meningen for sig, dog gik ud paa at betage disse deres Kraft. Men, saa stor Vægt hiin Forfatters Fremstilling end har, saa tillader jeg mig dog at troe, at der ved Keiserens Beslutning virkelig blev udrettet noget. Det, der som allerede oven er viist (S. 305), udgjør den eneste Betænkelighed ved en uafløselig Grundrente, er, at den lægger en Hindring i Veien for Jordens Udstykning, idet den Renteberettigede ikke

behøver at finde sig i, at den ham tilkommende Rente og det Pant, som han derfor har i den samlede Eiendom, udstykkes i mindre Dele. Dette Baand paa Eiendommen løsnes nu meget ved den Bestemmelse, der blev truffen i den titnævnte Artikel af Frankrigs Civillov. Der behøves end ikke at sættes nogen urimelig høi Maalestok for Løsningen for at den, der ved sin Eiendoms Overladelse vil sikkre sig en fast Afgift af denne, dog gjerne samtykker i Afløsningen, medens paa den anden Side ogsaa Kjøberen, hvis der i Tiden blev Leilighed til en særdeles fordeelagtig Afhændelse af et Stykke af hans Jord, kunde taale at løse Afgiften efter hiin Maalestok. Naar man tænker sig Afgifter, der ikke ere større end de, der ved Arvefæstes Stiftelse her i Landet have været sædvanlige, saa vil man let kunne forestille sig, at Arvefæsteren kunde finde sig vel tjent med at vinde Ret til at foretage sig en Udstykning ved at løse Afgiften med det 33⅓-, det 40- eller endog det 50-dobbelte af dens aarlige Beløb (efter 3 pCt., 2½ pCt. eller 2 pCt. Rentefoden) og at paa den anden Side, Afgiftseieren skjøndt han foretrak en fast og vel sikkret aarlig Afgift for den Capital, som efter almindelige Forhold i det Høieste kunde indbringe en lige Rente, dog gjerne modtog en saaledes, som foranført, forstørret Capital. Hiin Lovbestemmelse vilde saaledes aabne en passende Udvei til at faae Sagen ordnet, paa en med begge Parters Tarv og deres Ønsker stemmende Maade, og saa fordærvelig end en ubunden Udstykningsfrihed kan være, er der dog noget Betænkeligt i at en Contract kan for al evig Tid gjøre det umuligt at foretage en efter de almindelige Love tilladelig Deling af Jorden, (for hvilken Deling der iøvrigt i Frankrig fra Revolutionens Tid ingen Grændse har været) der, maaskee saaledes som Forholdene vare blevne, kunde være meget gavnlig. Vel udelukkede Artiklen ikke den Mulighed at Løsnigscapitalen kunde sættes saa høit, at der ei blev at tænke paa Afløsning. Men det er i Gjerningen dog saa godt som umuligt, at Parterne vilde derom komme overeens, og i al Fald var det ikke nogen Ulykke, om et eller andet ganske enkelt Grundstykke i Landet var, ved fælleds Samtykke, underlagt et

saadant Baand, som dog i Tidens Løb vilde lade sig løse ved en til fælles Interesse svarende Overeenskomst. Iøvrigt viser det, af bemeldte Forfatter, som Medlem af den Commission, hvori benævnte Lovbog blev udarbeidet, afgivne Votum, at det ældre Arveforpagtningsforhold i Frankrig, om hvis Fornyelse der var Tale, ingenlunde svarede til vort Arvefæste, navnlig saaledes som det er blevet, hvor det er stiftet i en senere Tid. Den hele Fremstilling knyttes til det romerske Begreb om emphytheusis, og det forudsættes, at det kun er forhen udyrkede Jorder, der saaledes overlodes, og kun fattige Folk, som derpaa gik ind, samt at der ikke foruden den betingede aarlige Afgift betaltes nogen Kjøbesum. Iøvrigt gaaer det ovennævnte Votum ud paa at vise, at Arveforpagtning dog, og det, uagtet de egentlige godsherrelige Rettigheder, som i ældre Tider vare forbundne med Afgiften, havde virket saare gavnligt for Landets Opdyrkning, og at den ligeledes i Fremtiden, hvor der iøvrigt ei kunde være Tale om bemeldte Rettigheder, kunde med Nytte anvendes og uden Frygt for nogen skadelig Følge tilstedes. De saaledes udviklede Grunde turde være aldeles afgjørende imod de to Medlemmer af Lovcommissionen, som ganske vilde fortrænge det Slags Contrakter *); men de kunne ikke have nogen Vægt imod den Bestemmelse, som Keiseren traf. Dette synes Forfatteren heller ikke at antage, men naar han mener, at den i Virkeligheden faldt aldeles sammen med det han vilde, saa har jeg allerede viist, at det ikke saa ganske var Tilfældet; og efter den særlige Beskaffenhed af de Arveforpagtninger, som i Frankrig havde fundet Sted, maatte det netop ansees meget hensigtsmæssigt, paa den ene Side at ikke den, der havde faaet en Jord i Arveforpagtning uden Kjøbesum og mod en ringe Afgift, skulde have Ret til om kort Tid at erhverve fuldstændig Eiendom, naar han kunde gjøre Udrede til den Capital, der efter almindelig Rentefod (som i Frankrig var 5 pCt.) svarede til hiin Afgift, men at Afgifts-

*) See om alt det Foranførte Malevilles Commentar über das Gesetzbuch Napoleons, 2. Theil, S. 141—147.

deren dog paa den anden Side ikke heller skulde have en ubegrændset Billighed til i Tiden, naar Jorderne vare bragte i den Stand, at flere Familier kunde leve paa samme, at forhindre dette eller stille de meest byrdefulde Betingelser for sit Samtykke. Afløseligheden under den i Code Napoleon bestemte Betingelse turde saaledes have været en meget vel valgt Udvei, den være nu udtænkt af Keiseren selv eller, som turde være nok saa sandsynligt, af Canzleren, den store Jurist og kloge Statsmand Cambaceres, gjennem hvem Lovcommissionens Andragender gik til Keiseren.

Men for en Capitalafløsning af Tiendevederlaget vilde den saaledes udviklede Lovgrund aldeles ikke tale, da det, som bemærket (S. 305—306), aldrig er til Hinder for nogen Fordeling af Jorden. Ved Udarbeidelsen af Code Napoleon kunde der slet ikke være Tale om denne Gjenstand, da al Tiende efter 1789 var afskaffet uden Vederlag. Der er saaledes, om man endog vilde tillægge den franske Lovgivning en nok saa stor Vægt, aldeles intet deri, som kunde tale til Fordeel for den her omhandlede Afløsning. Men ligesaalidet eller endnu mindre frembyder Betragtningen over hvad der andre Steder er skeet for Naturaltiendens Afskaffelse nogen Anledning til at forlade den Vei, som vor Lovgivning forlængst har indslaaet til dette Formaals Opnaaelse.

Med Undtagelse af det revolutionaire Frankrig og de Lande, hvortil Revolutionen eller den derfra udgaaende Lovgivning, dog i Almindelighed med nogen Lempning, udvidede sig, er Danmark uden Tvivl den Stat, hvori der først er gjort noget alvorligt Skridt for Naturaltiendens Afskaffelse. Man kunde endog gjerne sige, at den danske Regjering allerede tidligere havde lagt Haand paa Værket; thi imellem de Forbedringer i vor Landboe-Forfatning, som Frdgn. af 15de April 1768 overdrog til det da nedsatte Landvæsens-Collegii Forsorg, var den at faae den skadelige Naturaltiende forvandlet til en uforanderlig Afgift i Korn eller Penge (§ 6). Men foruden at dette ikke blev gjennemført og det hele Landvæsens Collegium, saavelsom den Landvæsens-Commission, der efter Frdgn. af 7de December

1770 traadte i Sammes Sted, blev hævet ved Forordningen af 21 Januar 1773, er det ikke at formode, at man virkelig var kommen til en fast Plan til denne velgjørende Forandrings Iværksættelse. Saa alvorlig Landvæsnets og Bondestandens Opkomst laae de Mænd paa Hjerte, som den Tid ledede Regjeringens Skridt i fornævnte Retning, og saa megen Aand og Dygtighed der end fandtes blandt disse, saa havde de, som endog størstedeels vare Fremmede, ikke den nøiagtige Kundskab til Forholdene, og vilde neppe heller have fundet den Understøttelse i Landet, at en saadan Plan til den Tid paa en retfærdig og hensigtsmæssig Maade havde ladet sig gjennemføre.*) Hvor langt den daværende Bestyrelse i saa Henseende stod tilbage for den, der i en senere Tid paa nye optog de da paatænkte Reformer og heldigen bragte dem til Udførelse, vil være aldeles klart, naar man sammenligner den fra den Første udgaaede Hoveriforordning af 20 Febr. 1771, med de Anordninger, hvorved Hoveriet senere blev ordnet. Hverken Ret eller Billighed var iagttaget ved hiin Forordning, der vilkaarligt satte Hoveriet i eensformigt Forhold til Hartkornet, uden Hensyn til de Omstændigheder, der efter de sidstmeldte Anordninger bleve lagte til Grund; og det er derfor ikke saa meget at undre over, at denne ufuldkomne Anordning under den paafølgende Regjering blev ophævet, skjøndt jeg ikke kan billige Maaden, hvorpaa Sagen blev behandlet ved Forordningen 12te August 1773. Det var imidlertid maaskee ikke Skade, at de da paatænkte Landboreformer kom til at hvile under denne Regjering, for som en Arv fra hiin Tid at blive gjen-

*) Det synes som om Mange gjerne ville tillægge Struensee Æren for hiin Tids Bestræbelser i den ovennævnte Retning; men allerede det jeg har anført viser, at de skrive sig fra en ældre Tid. Struensee var imidlertid stemt til Fordeel for samme, skjøndt der i hans Tid ikke skete noget videre til dens Fremme, end at den ovenomtalte Anordning om Hoveriet, der tidligere var forberedet, i den Tid udkom.

nemført af den unge Fyrste, der gjorde Samme til en Hovedopgave for sit Liv, og som fandt den kraftigste og dygtigste Understøttelse saavel blandt de Mænd, som han kunde betroe de høieste Poster i Staten, som og trindt omkring i Landet, hvor Meningen imidlertid var forberedet for slige Forandringer.

Dog hvormegen eller liden Vægt man end vil lægge paa hiin Regjeringens tidligere Stræben, saa staaer det fast, at Naturaltiendens Ophævelse allerede var i en velordnet Gang her i Landet, medens der andensteds endnu intet Væsentligt var gjort for samme anderledes end ad den revolutionaire Vei. Det skulde derfor være synderligt, om vi i dette Stykke skulde behøve at lade os belære af andre Landes Exempel, og det saaledes, at det bragte os til at gjøre alt det om, som vi have gjort. Men der er ikke anført noget, som kunde tale for at den Fremgangsmaade, som man i andre Lande har brugt, forsaavidt den har været forskjellig fra vor (thi dette har ikke ubetinget været Tilfældet), i nogen Maade har været heldigere end denne. Tvertimod kunne vi, med fuldeste Ret, tilegne vort Fædreneland og dets Regjering den Ære, at have saa godt som gjennemført denne store Reform (det Lidet, der staaer tilbage, lader sig meget let fremskynde) paa en mere fyldestgjørende Maade, end i noget andet Land. Men heller ikke har man, saavidt vides, nogetsteds tænkt paa ved Lovens Tvang at omændre den til fast Kornvederlag forvandlede Tiende til en Capitalbetaling. Det er kun den endnu bestaaende Naturaltiende, hvis Afløsning paa denne Maade er blevet paabudt, og det tildeels under Indvirkning af visse løse Tidsideer, som Tiden nu igjen er i Begreb med at forkaste. Der kunne iøvrigt gjerne i andre Lande være Forhold, som kunne gjøre Afløsning med Capital mere anbefalelig end hos os; men om de end der havde gjort vel i at vælge dette Middel, saa vilde vi dog ikke gjøre vel, om vi, for at følge dette Exempel, vendte om fra den velbetænkte Vei, som vi ikke blot med Held have betraadt, men endog næsten bragt til Ende.

XXII.

Det tildrog sig, saavidt erindres, aldeles ikke Publicums Opmærksomhed, at Frdgn. 1ste October 1802 inddrog de privilegerede Jorder saavelsom Tiender under den ved samme paabudne nye Skat. Der vare vistnok ikke Mange, der bleve andet vaer i denne Forordning end den nye Skattebyrde, hvorover man naturligviis ikke kunde glæde sig, medens der dog ikke heller faldt mange Suk, da den levende Handel og fordeelagtige Afsætning af Landets Frembringelser havde en saadan Indflydelse paa det Erhverv, hvorfra Borgerne maatte hente Midlerne til Betaling af deres Skatter, at disse i deres Heelhed endog vare mindre byrdefulde end de havde været i en nær foran-liggende Tid. Men den store og følgerige Grundsætning, der først ved denne Forordning blev sat i Virksomhed (cfr. oven Side 279—280), blev ikke bemærket og fandt saaledes heller ikke behørig Paaskjønnelse af det Hartkorns Brugere, der ved det forhen befriede Hartkorns saavelsom Tiendernes Deeltagelse fik Lettelse i de Byrder, der bleve lagte paa Landbruget, medens vist det frie Hartkorns Eiere, og maaskee endnu mere de Tiendeberettigede, vare noget utilfredse med den nye Beskatning, uden at der dog fra først af hørtes nogen synderlig Klage derover, ligesom vel og kun Faa tydelig erkjendte det nye Princip og dets Følger. Den foranførte nye Retning i Skattelovene havde fortjent saa meget mere levende Paaskjønnelse, som den Mand, hvorfra Forordningen fortrinsviis gik ud, var en af Landets største Gods- og Tiendeeiere. Men denne Mand gav endnu stærkere Beviser paa sin store Uegennyttighed derved, at han stedse søgte de yderligere Bidrag, som Landbruget, især under Krigen og det forstyrrede Pengevæsen, havde at yde til Statens Fornødenheder, ved en efterhaanden meget vidtgaaende Forhøielse af den ved Frdgn. 1 October 1802 paabudne Skat, medens de gamle Hartkorns-Skatter, hvori det frie Jordegods og Tiender saa godt som ingen Deel toge, i hiin Periode for det meste kun bleve udredte med det forrige Beløb i de saa dybt nedsatte Pengerepræsenta-

liver og senere vel kom til at yde noget mere end dette Beløb, men dog langt fra ikke i Forhold til Betalingsmidlets nedsatte Værdi. Efterat hine Forhøielser af den ved Frdgn. 1 October 1802 paabudne Skat vare indtraadte, lod derimod Klage over samme sig høre tidligst og stærkest fra Geistligheden, der vist nok ogsaa var særdeles lidende under samme; og ved Resolution af 11te Juni 1817 blev for dens Vedkommende den paafaldende Ubillighed afhjulpet, at den Maalestok (Arealet), hvorefter Skatten paa de saakaldte skattefrie Jorder var ansat, stundom førte til en høiere Beskatning end om de havde hørt til de upriviligeredes Classe (i hvilket Tilfælde Hartkornet dog efter en vis Værdiansættelse vilde have været Reglen). Der blev nemlig givet dem Ret til istedet derfor at udrede Skatten i Forhold til deres Hartkorn, dette dog ansat rigelig til det, der var Middelstørrelsen for det upriviligerede Hartkorn*); en Lettelse, der dog ikke blev tilstaaet andre privilegerede Jorder eller Brugere, hvilke ansaaes mindre trængende dertil. Derimod hævede Frdgn. af 15de April 1818, paa en mere omfattende Maade, hiin i enkelte Tilfælde indtræffende Anomalie, men bestemte derhos Forholdet mellem privilegeret og upriviligeret Jords Beskatning saaledes som det, naar Sagen tages i sin Heelhed, var blevet efter den ovenmeldte Omvæltning, altsaa i høi Grad til Fordeel for de sidstnævnte Jorders Besiddere. Denne hele Sag giver Anledning til at beklage, at der i 1802 og de nærmest paafølgende Aar ikke endnu meddeeltes Almeenheden Oplysning om Bevæggrundene til de ud-

*) See Coll. Tidenden for 1817 S. 738—740. Det var vel en naturlig Følge af, at Skatten efter Frdgn. 1ste October 1802 udredes efter en anden Maalestok for privilegerede end for upriviligerede Jorder, at den i enkelte og vel mange Tilfælde kunde føre til en større Beskatning for de førstnævnte. Men saalidet der end var at erindre herimod, saalænge hiin Skat kun udgjorde en ikke betydelig Deel af den hele paa upriviligeret Jord hvilende Skat, saa blev det dog til en høist trykkende Anomalie, efterat hiin Skat var gaaet saa meget i Veiret og den øvrige Skat saaledes nedsjunken, at Skatteprivilegiet endog kunde blive til en Byrde.

komne Love og disses enkelte Bestemmelser. I saa Fald vilde dog rigtigere Begreber været blevne udbredte, saavel om den store Forandring i Beskatningsforholdene, der var foregaaet til Bebyrdelse for de forhen skattefrie Jorder og til Lettelse for de øvrige, som og om den Retfærdighed, hvormed Grændsen oprindeligviis var sat, om de særegne Begivenheder, der havde forrykket Grændseskjellet, saaledes at meget Mere kom ind under de privilegerede Jorders Beskatning, end der ved hiin retfærdige Grundsætning var tilsigtet, og om det fordoblede Krav, som dette gav paa, at Rettigheden blev agtet inden for den Begrændsning, som den havde faaet og som alt længe havde vundet en Fasthed, hvorefter enhver Mand i Landet havde troet med Sikker- at kunne indrette sig i Velfærds-Anliggender. Vel er Sagens rette Sammenhæng for længst blevet oplyst, men den Gang havde allerede falske Forestillinger om Forholdene faaet saadant Indpas, at det er blevet muligt, at sætte en Lov igjennem, der, skjøndt den just ikke aldeles uden Erstatning har frataget de frie Jorders Besiddere hvad Tidens Omskiftning havde levnet dem af deres Skattefrihed, dog ikke har givet den fuldstændige Erstatning, der efter Grundlovens § 87 maatte tilkomme dem. Det er endog uvist, om den Erstatning, der er tilstaaet, af Folkethinget blev betragtet som Ret eller som en Høimodighed; idetmindste have Mange ikke villet erkjende nogen Ret. Under disse Forhandlinger har man endog paaberaabt sig det, der skete ved Frdgn. 1ste October 1802, som en Grund hvorfor man, hvis man ei vilde være ædelmodig, nu gjerne kunde tage hele Rettigheden bort, medens den burde have vundet forøget Sikkerhed derved, at den Uret, den vilde have indeholdt, hvis den havde været fastholdt i sin uindskrænkede Almindelighed, var taget bort. Dog, jeg har saavel i Stænderne som paa Rigsdagen saa udførligt behandlet det hele Spørgsmaal, og der er saa aldeles Intet fremkommet, der endog blot berører mine Grunde, at jeg ikke her skal indlade mig videre herpaa.

Her er ikke Stedet til at afhandle de ikke ringe Ufuldkommenheder ved Enkelthederne i den ved Frdgn. 1ste October 1802 indførte nye Beskatningsmaade. De vedkomme ikke den

Side af hiin Tids Lovgivning, der har bragt mig til her at indbrage dem under mine Betragtninger. De indeholde heller ingen tilstrækkelig Grund til at tage noget bort af den Roes, der tilkommer de Mænd, som til den Tid udarbeidede Love af dette Slags, for Sagkundskab og godt Overlæg saavelsom for den reneste Villie. Det var kun en foreløbig Maalestok, der skulde indføres for den nye Skat, saalænge til den kunde blive afløst af en ny Matrikul, og inden man fik den lod der sig ikke let opstille nogen mere forholdsmæssig. Men Skade var det, at den nye Matrikul trak sig saa langt hen, og at Skatten, ved de store Udvidelser som der foregik under Krigen, naaede en saadan Størrelse, at Misforholdene fik en Betydenhed, hvorom der oprindeligviis ikke kunde være Tanke. Ogsaa er forlængst (fra 15de April 1818) den ved Forordningen bestemte Maalestok for Jordskatten afskaffet; derimod har den ved den Forøgelse, den efterhaanden har faaet, ledet til en for høi Beskatning af Tiender, hvilke i Særdeleshed bleve medtagne til Bankhæftelse i en det rette Forhold betydeligt overstigende Grad *); og dersom man vil blive ved at bygge forøgede

*) See herom mit Skrift: „For Opretholdelsen af den danske Stat i dens Heelhed", Side 292, Note. Da de $\frac{5}{6}$ af Hæftelsesrenten afkortes i Landskatten, har Følgen deraf for de Tiendeberettigede dog ikke været betydelig, og i den senere Tid er det dem til Fordeel, som paa en Maade kan erstatte det Tab de have lidt i den foregaaende Periode. Hvad de Tiender angaaer, hvormed Geistligheden er beneficeret, er vel et andet Forhold fremkommet ved Frdgn. 11te Septbr. 1822, men da det i sin Heelhed var til Lettelse for denne Classe, kan det her ikke videre komme i Betragtning. Derimod er der kommet en uforholdsmæssig stor Deel af Landskatten paa Tienden. Selv om Tiendeindtægten ikke ved dens Forvandling til fast Vederlag var blevet saa betydelig indskrænket, vilde man dog neppe i Gjennemsnit kunne sætte hver enkelt Part af Korntienden til høiere end $\frac{1}{10}$ mod selve det Jordbrug, hvoraf den svares, thi er end Tiendetageren fri for Dyrkningsomkostninger, saa har han heller ikke Deel i de mangfoldige Indtægter Jorden giver af sig udenfor Kornavlen; men i sin nuværende Tilstand kan, uden for de ganske faa Tilfælde, hvori Tienden endnu oppebæres i Kjerven (see

Skatter paa samme, efter de engang antagne eller endog et vilkaarlig forøget Forhold, maa det saa meget mere føre til en

---

oven S. 301), og hvori Landskatten og er høiere end den, hvortil her tages Hensyn, ingen af Tiendens tre Dele ansættes saa høit. Skattelovgivningen har og indtil den seneste Tid derpaa været opmærksom. I Særdeleshed blev det i 1811—1817, da den ved Frdgn. 1 Octbr. 1802 paabudne Skat, under Pengerepræsentativernes dybe Nedværdigelse og de gamle Hartkorns-Skatters derved foranledigede Ubetydelighed, ved en aarlig Plakat blev forhøiet i stort Forhold, stedse iagttaget, at Tiendeafgiften dog fik en meget ringere Forhøielse (omtrent ⅓) end den, Jordafgiften blev underkastet, og ved Frdgn. 15de April 1818 blev Tiendeafgiften, forsaavidt Tienden er overdraget Yderen for bestandig anderledes end mod blot Pengegodtgjørelse (hvilket som det almindeligste Tilfælde er det eneste, hvorom jeg her skal udlade mig), sat til noget under $\frac{1}{18}$ af den hele paa upriviligeret Hartkorn hvilende Landskat. Men dette var igrunden en for Tienden meget ufordeelagtig Ansættelse, saa meget mere som det dog allene skulde være den fra 1ste Octbr. 1802 paalødne Skat som her kunde komme i Betragtning, og ikke de ældre Hartkorns-Skatter, af hvilke Konge- og Kirke-Tienden desuden havde og beholdt en særegen Andeel; det blev og senere erkjendt, at Frdgn. var gaaet Tienderne for nær, i det Tiendeafgiften ved Frdgn. 10de Januar 1823, der siden stedse er blevet Reglen for Landskatten, fik en dybere Nedsættelse end Jordafgiften, saa at den for den ovennævnte Art af Tiende blev kun lidet over $\frac{1}{24}$ af Skatten paa upriviligeret Hartkorn. Men ved de hidtil udkomne Krigsskatslove er den sat til omtrent $\frac{1}{28}$, foruden at den særlige Skat paa Tiendehartkornet ogsaa er sat i et ikke lidet høiere Forhold til Ager- og Engs-Hartkornet end det, Frdgn. 15de April 1818 hjemlede. Der har endog været handlet om Tiendens yderligere Bebyrdelse. Det er dog klart, at Tiendevederlagets Værdie i Forhold til Jorden betydelig har formindsket sig siden 1823 og fremdeles stedse vil nedfalde, saa at den vel, saalænge ingen almindelig Nedsættelse i Eiendomsskatterne kan skee, vist nok bør beholde den Byrde, som nu i mange Aar har hvilet paa samme, men ikke egner sig til yderligere Beskatning, og mindst til, saaledes som det har været paatænkt, i et vist bestemt Forhold til den Jord, hvorpaa den hviler, og det derhos et meget for høit, at gjøres til en vedvarende Maalestok for de Skatter, som i Tiden

overdreven Bebyrdelse for denne Art af Eiendom, som den efter de Forandringer, som den paa de allerfleste Steder har modtaget, ikke har den Egenskab som Jorderne, efterhaanden at give voxende Indtægter, hvorimod det Vederlag, der er sat i den oprindelige Tiendes Sted, størstedeels er sat under langt mindre gunstige Productionsforhold.

Den omtrent samtidig med Skatteforordningen af 1ste October 1802 for Danmark og for Norge udgivne Forordning for Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen af 15 Decbr. s. A. vakte vel nogen Opmærksomhed her i Riget, da det erfaredes, at Skat var mod Ridderskabets Protest paalagt ogsaa de til de adelige Godser hørende Hovedgaardsjorder, og at Præsidenten for det daværende tydske Cancellie deraf havde taget Anledning til at forlange sin Afskeed baade i denne Egenskab og som Statsminister, der og var ham meddeelt, samt endvidere at den Holsteenske Deel af Ridderskabet var findet at paaanke det formeentlige Brud paa dets Privilegier for den tydske Rigsret. Man var, som naturligt, her vel tilfreds med den Bestemthed, Regjeringen havde viist, ligesom man og indsaae, at Kongerigerne vilde være udsatte for Overbebyrdelse, naar Kongen, medens han der havde en uindskrænket Beskatningret, skulde i Hertugdømmene behøve Ridderskabets Indvilgelse. Men Deeltagelsen i denne saa følgerige Begivenhed var dog saare liden her i Riget, og der var udenfor de Regjeringsmænd, som havde havt med Sagen at gjøre, ikke let Nogen,

---

kunne blive at ligne paa Landeiendomme (see Folkethingstidenden 1ste Session. Sp. 133—175. Skjøndt dette ikke er blevet udført, saa sees det dog ikke, om Grundsætningens Urigtighed er tilfulde erkjendt, hvorimod det nye Forslag til en Krigsskatslov synes at vise det modsatte. Det er med Hensyn dertil at jeg, som ikke i Landsthingets første Session fik Leilighed til derom at udtale mig (see Landsthingstidenden S. 3028—3029, 3120—3121) og maaskee heller ikke faaer en saadan i anden Session, har anbragt en Fremstilling af dette Anliggende i nærværende Note, hvori jeg dog har maattet tilbageholde adskilligt, som kunde tjene til yderligere Bekræftelse for min Paastand.

som bekymrede sig om at sætte sig ind i Sagens Retsspørgsmaal *).

XXIII.

Med Hensyn til de øvrige i det første Decennium efter Frdgn. 27de September 1799 udkomne Landboforholdene vedkommende Love, har jeg intet at tilføie det oven S. 282—288 Anførte. Derimod ere der nogle af de øvrige ovenomtalte i hiint Tidsrum udkomne Forordninger, hvorved jeg endnu har en Deel at bemærke, til yderligere Oplysning om, at der i disse ikke vilde have været en mere fremskridende Retning, om Pressefriheden var blevet paa samme Fod som i det nærmest forudgaaende Decennium. Herved vil jeg og komme til at udbrede mig over den Deel af Lovgivningen og Statsstyrelsen for den senere Tid, der staaer i Forbindelse med hine Anordninger.

Hvad nu den ved ovennævnte Frdgn. 21de Marts 1800 indførte Reform i Haandværkslaugene, navnlig i Kjøbenhavn, angaaer, da har man en Mængde af Kjendsgjerninger til Beviis for, at der ingenlunde var nogen Stemning for en større Grad af Næringsfrihed, end denne Forordning hjemlede. Paa den Tid, da den udkom, hørte man ikke sjeldent mangehaande Bekymringer yttre over de fordærvelige Følger, som den vilde føre med sig, navnlig at den vilde undergrave Orden og Disciplin i Haandværksstanden, forøge Svendenes Fordringer og forlede dem til tidligere og uden tilstrækkelige Udsigter at nedsætte sig, og medens de vilde skuffe Almeenheden med uforsvarligt Arbeide og omsider falde Fattigvæsenet til Byrde, dog gjøre de rette Mestere betydeligt Afbræk. Derimod mærkede jeg ikke noget Spor til den Mening, at der ei var givet Frihed nok. Hine Stemninger traadte ikke særdeles frem i Pressen, men de ere fra det daglige Liv i hiin Tid mig i levende Erindring, og jeg tør troe, at der i den Tids vist nok meget magre Bladliteratur, f. Ex. i Politivennen og Kjøbenhavns

*) Nysnævnte mit Skrift, Side 90—99.

Skilderie, vil findes en Deel Smaaklager over den givne Frihed, og kun Lidet eller Intet i en modsat Retning. Men fra ingen af Siderne kom der noget frem af den Betydenhed, at jeg har bevaret det i min Hukommelse. Man vil maaskee mene, at dette netop var en Virkning af Trykkefrihedens Indskrænkning. Men foruden at dog Frdgn. 27de Septbr. 1799, ikke kunde have været til Hinder for endog med Eftertryk at tage sig af Næringsfrihedens Sag, behøver man kun at kaste et Blik saavel til den nærmest foregaaende Tid, hvori der var saa meget Liv i Trykkefriheden, som og til den hele paafølgende Tid, for at overbevise sig om, at Pressen aldeles ikke vilde have formaaet noget til at føre Reformen videre end den gik ved bemeldte Forordning. Det var vistnok i hiin Tid hyppigt, at der taltes et stærkt Sprog om det Uretfærdige og Skadelige i de Baand, som Laug og andre lignende Indretninger lagde paa den naturlige Ret til at ernære sig, ligesom og dette ofte har ladet sig høre i den senere Tid. Men slige almindelige Talemaader vare intet værd, og Skribenterne traadte ligesaa lidet i hiin som i denne Tid frem med noget, der kunde ansees som et virkeligt Bidrag til Løsningen af de vanskelige Opgaver, som vilde være forbundne med en Omordning af Næringsforholdene, medens de heller ikke havde vovet at tilraade en ubegrændset Næringsfrihed. Der var dog fremkommet en ganske særdeles Opfordring for Skribenterne til at anvende deres Tænkning paa dette Æmne, idet der under 11te August 1794 var nedsat en Commission, hvori flere af Statens meest ansete og frisindede Embedsmænd havde Sæde, til at undersøge Haandværkslaugene i Kjøbenhavn og gjøre Forslag til de fornødne Forandringer, og det var vitterligt, at den var betænkt paa at afskaffe alle utilbørlige Indskrænkninger i Borgernes frie Virksomhed. Den holdt derhos sine Forsamlinger for aabne Døre og kaldte saavel Svende som Mestere for sig til at meddele Oplysninger og Meningsyttringer, og navnlig udtalte den Mand, der var Sjælen i Commissionen, Colbjørnsen, sig ved saadanne Leiligheder ofte aabent og stærkt imod de sidstes Fordringer paa at vedligeholde Laugsbaandene

Selve denne Commissions Forhandlinger ere blevne trykte uden dog at komme i Boghandelen, og de indeholde vistnok et værdifuldt Bidrag til Opgavens Løsning. Men fra Skribentverdenen blev i hiin Tid Intet ydet i den Retning. Jeg kjender kun eet Forfatterarbeide til Bedste for Næringsfriheden fra den Tid, som kunde synes at gjøre en Undtagelse, nemlig en Afhandling af Prof. Gamborg, kaldet Theori og Erfaring om Laugsvæsnets Skadelighed, indført i Minerva for 1795; men med Undtagelse af hvad Forfatteren havde optaget af Stampes mange Aar tilbage som General-Procureur afgivne, men nu ved Trykken kundgjorte lyse og eftertrykkelige Erklæringer, indeholdt denne Afhandling Intet, som kunde give den i Overskriften forkyndte Mening nogen egentlig Vægt. Det blev og almindelig erkjendt, at et af Oldermanden for et Handelslaug i den Anledning udgivet Modskrift (hvorved iøvrigt en meget anseet Skribent antages at have været ham behjelpelig) baade i Argumentation og Fremstilling rigelig veiede op imod hiin Afhandling. Iøvrigt var Frdgn. 21de Marts 1800 i visse Dele mindre begunstigende for Næringsfriheden end det Forslag, som kom fra den ovenmeldte Commission. Navnlig gik dette ud paa, at den Haandværkssvend, der efter 4 Aars Arbeide i denne Egenskab var, saaledes som Frdgns § 19 hjemlede, blevet Frimester, efter andre 4 Aars Forløb kunde, uden nogen Mesterprøve, komme ind i Lauget og nyde fuldstændige Mesterrettigheder. Man kunde maaskee derfor mene, at det var den imidlertid udkomne Frdgn. 27de Septbr. 1799, der var Aarsag i at dette ei ved Forordningen blev tilstaaet. Men dette bortfalder aldeles naar man betænker, at en Kongelig Resolution af 18de Juli 1798 (Canc. Circ. 24de s. M.) allerede havde forkastet bemeldte Forslag, ligesom jeg og kan paaberaabe mig, at det i den af en meget indsigtsfuld og for Ophævelsen af alle unødvendige Baand paa Næringsfriheden ivrig Committee i 1847 afgivne Betænkning, som jeg siden nærmere skal omtale, er blevet erkjendt, at Forslaget end ikke nu egnede sig til at tages til Følge*).

*) S. 37.

I en senere Tid saae man i Pressen ikke sjeldent Klager over Forordningen, men endnu mere over den Adgang til uden laugsmæssige Betingelser at drive Næring, som deels allerede tidligere deels siden efterhaanden i større og større Omfang blev indrømmet Medlemmerne af de borgerlige Corpser især i Kjøbenhavn, deels ved særlige Bevillinger blev forundt Enkelte. Men fornemmelig kom slige Klager over den alt for lette Adgang til borgerlige Næringsveie fra Øvrigheder og Communalbestyrelser, for en stor Deel fremkaldte ved Besværinger fra Laugene og Corporationerne. Herved foranledigedes og adskillige Anordninger, hvorved Næringsfriheden i flere Retninger blev yderligere begrændset. Ogsaa blev Cancelliet, hvorfra de fleste af de Bevillinger vare komne, hvorover der førtes Klager, i en senere Periode meget mere tilbageholden ei alene med Bevillinger til at gjøre Undtagelser fra de almindelige Love om Næringsvæsenet, men og i at afgive Resolutioner angaaende Spørgsmaale om disses eller om de givne Bevillingers Fortolkning, hvorover der desaarsag nu idelig opstod uhyggelige tildeels ikke lidet vidtløftige og kostbare Rettergangstrætter. Jeg skal ikke paa dette Sted udbrede mig over de ovenpaapegede Anordninger og Regjerings-Maximer, saalidet som over hvad der skeete i den ovenpaapegede Tid deels til Ophævelse af de ældre Baand paa Næringsvirksomheden (hvoraf der og forefaldt adskilligt), deels i en modsat Retning. Her er ikke Tale om Lovenes og Grundsætningernes Rigtighed i og for sig, men kun om deres Forhold til hvad der nærmest maatte ansees som den almindelige Mening. Fra denne Side skal jeg bringe et Par mærkelige Omstændigheder i Erindring. Den første er, at adskillige laugsberettigede Borgeres Utilfredshed med de Handels-Bevillinger, som vare tilstaaede Jøder, havde en betydelig Deel i de Voldsomheder, der i 1819 bleve udøvede mod disse, og at Cancelliet kom i den Nødvendighed at maatte nedlægge allerunderdanigst Forestilling om alle de af Samme udstedte Bevillinger af dette Slags, hvorover der fra en vis Side var indgivet en Fortegnelse, paa Bunden af hvilken der laae en Klage. Den Kongelige Resolution af

10de November 1819, der bifaldt de af Cancelliet fulgte Grundsætninger, findes hos Usfing paa sit Sted, men hverken der eller andetsteds nogen Oplysning om Anledningen dertil. Det Andet, som jeg vilde bringe i Erindring, er, at der selv i den senere Tid, da der igjen var kommet Liv i Pressen, dog idetmindste ikke er fremkommet nogen afgjort Stemning for en forøget Næringsfrihed. Under de første Stænderforsamlinger indkom der endog flere Klager over den formeentlige Gunst, der blev viist Handels- og Haandværksdriften paa Landet. Disse Klager fik vel ikke, og kunde efter Stændernes Sammensætning heller ikke ventes at faae, Stemmefleerhed for sig, men det kunde dog heller ikke enten i disse eller de følgende Stænderforsamlinger lykkes dem, der ønskede en friere Adgang til slig Næring paa Landet, derfor at finde nogen Pluralitet. Og da Regjeringen i 1842 forelagde Udkast til en Anordning, der skulde give den ved adskillige ældre særdeles Anordninger hjemlede Frihed til Opkjøb af Landmandens Producter en Udvidelse, som dog ikke gik meget over det, der allerede i Gjerningen skjøndt uden fuldstændig Lovhjemmel fandt Sted, saa viste der sig saadan Modstand, at Anordningen ei den Tid udkom, men at Sagen paa nye maatte forelægges Stænderne i 1844. Den fandt og da ikke liden Modstand, medens dog omsider den tilsigtede Forordning gik igjennem. Forsaavidt der ellers er gjort alvorlige Forsøg paa at faae en til Tiderne bedre svarende Ordning af Næringsvæsnet, saa er det dog ikke Pressen, som har gjort Arbeidet. Desuden har det bedste af hvad der i saa Henseende er ydet ikke bragt det til Regler, der i Grundsætningerne vare fordeelagtigere for Næringsfriheden end Frdgn. 21de Marts 1800. Navnlig kan det ikke siges at være Tilfældet med det i 1846 de Roeskildske Stænder forelagte Lovudkast til en ny Ordning af Handelsberettigelserne i Kjøbenhavn, der var foranlediget ved Forslag af en ifølge Kongelig Resolution 3die April 1840 nedsat Committee til at undersøge Hovedstadens Næringsvæsen, hvilket Lovudkast med nogle ikke betydelige Forandringer og nærmere Bestemmelser fik Stændernes Bifald. Den Ordning, der ved samme vilde have

været tilveiebragt af Handelsberettigelserne, vilde langt fra end ikke have været at sætte ved Siden af den, som Frdgn. 21de Marts 1800 havde givet Haandværksberettigelserne. Den Examen, der skulde begrunde Ret til Groshandel og en fuldstændig Detailhandel, skulde svare til den Duelighedsprøve, der efter Frdgn. 21de Marts 1800 skal, med Tilsidesættelse af al Fordring paa visse Lære- og Svendeaar, bane Vei til Haandværksberettigelse. Men af mange Aarsager var den mindre tilforladelig, ligesom det og blev fundet aldeles nødvendigt, at der i visse Tilfælde maatte kunne erholdes Fritagelse, hvilken det blev overladt Magistraten at meddele. Hvad de mindre Handelsveie angaaer, blev og meget overladt til denne Øvrigheds Skjøn, ligesom og Adgangen, for at forebygge slige Næringsveies Overfyldelse, skulde for en stor Deel være bunden til en vis Alder. Ligesom det saaledes var langt fra, at Grundsætningen om almindelig Næringsfrihed skulde gjøres gjeldende ved denne Anordning, saaledes vare de Betingelser, den stillede for Handelsberettigelse, baade langt vilkaarligere end de, hvorpaa Ret til at drive Haandværk efter Frdgn. 21de Marts 1800 beroede, og derhos fik dog Øvrigheden næsten heelt igjennem Magt til, ved sit Skjøn, enten at tage fra eller lægge til de fastsatte Betingelser. Den hele Ordning var saaledes meget ufuldkommen, men det fandtes nødvendigt at ophæve den i Handelslaugenes Artikler begrundede strenge Begrændsning i Detailhandelen, og utilraadeligt at give en uindskrænket Ret for enhver fuldmyndig Mand til at nedsætte sig paa enhver Handelsvei, og man kunde ikke heller finde andre Bestemmelser, der ikke vare forbundne med endnu større Ulemper end de foreslaaede. Uagtet Cancelliet i de første Maaneder af 1847 forelagde en med Hensyn til de af Stænderne foreslaaede Endringer omarbeidet Lov, udkom den dog ikke i den høisalige Konges Levetid, uden Tvivl fordi de flere fra Handelslaugene skriftlig og mundtlig fremsatte Klager over den Ødelæggelse, som den nye Anordning formeentlig vilde bringe over en Mængde Familier, opvakte Betænkeligheder hos Kongen. Disse vilde dog neppe have forhindret, at den omsider var udkommen,

hvis han havde oplevet den Tid da Stænderne paa ny skulde samles, skjøndt vel den paatænkte Tid, inden hvilken den skulde træde i Kraft, vilde have været sat noget tilbage. Senere har Sagen beroet, og der er, saavidt vides, fra ingen Side gjort Bevægelse om paa ny at tage den frem.

Mere tilfredsstillende vilde uden Tvivl den Ordning af Haandværksnæringen have været, hvortil den i 1847 trykte Betænkning af ovennævnte Committee kunde have ført. Denne Betænkning, der vidner baade om grundig Indsigt i de almindelige Grundsætninger for Næringsvæsnet og om nøiagtigt Bekjendtskab til alle de paagjeldende Forhold, turde, forsaavidt Haandværkerne angaaer, anvise den rette Vei til at raade Bod paa de med den nærværende Begrændsning forbundne Ulemper uden at udsætte Samfundet eller enkelte Classer af samme for andre maaskee nok saa store, og jeg tvivler ikke paa, at en paa dette Forslag grundet Lov vilde, hvis ikke den store Regjeringsforandring var kommet imellem, være blevet fremmet. Men Committeen var dog i Grundsætningerne ikke gaaet meget videre end Frdgn. 21de Marts 1800, og dens væsentligste Fortjeneste turde bestaae i, at den paa en vel gjennemtænkt og til de nuværende Forhold svarende Maade havde anviist en Vei til at løse den Opgave, som Lovgivningen allerede til hiin Tid alvorlig havde foresat sig, at udfinde hensigtsmæssige Bestemmelser saavel for de Prøvestykker, hvorved Haandværksdygtigheden skal godtgjøres, som for Maaden, paa hvilken disse bør bedømmes (see Frdgn. § 8 c og Canc. Circulære 24de Juli 1798 § 24). Det var kun af Mangel paa behørig Understøttelse af de Øvrigheder og Sagkyndige, hvorfra Forslag til disse Regler maatte komme, at Regjeringens Hensigt ikke blev opnaaet. Men derhos vilde man, om man end til den Tid var kommet til en saa rigtig Indsigt i det sande Formaal med en Mesterprøve, dog ikke have havt de Midler, som i den senere Tid ere aabnede til at anvende denne Indsigt, i hvilken Henseende jeg blot skal nævne, at den polytechniske Læreanstalt spiller en ikke uvigtig Rolle i Committeens Forslag. I den seneste Tid mærker man næsten intet til nogen Bestræbelse for at løsne

de paa Næringsbruget lagte Baand, selv endog de Ønsker over visse Baand, der en Tidlang saa ideelig lode sig høre, synes at være forstummede. Man har vel faaet en § ind i Grundloven (§ 88) til Opmuntring for dem, der vilde Næringsfrihed, men den er affattet i en saadan Almindelighed, at den i Grunden Intet betyder*); og man har ikke gjort noget Forsøg paa, deraf at gjøre nogen Anvendelse, medens man i andre ligesaa lidet sigende Bestemmelser har fundet Hjemmel for Paastande om de meest indgribende Forandringer i den bestaaende Tilstand. Der har endog ved enkelte Leiligheder i Rigsdagen viist sig en særdeles eftergivende Stemning med Indskrænkninger i Næringsfriheden. Jeg skal ikke ved denne Leilighed udbrede mig over de Grunde, hvoraf denne mærkelige Forandring i det, der træder frem som den offentlige Mening, kan hidledes. Men det er vist, at den i dette Anliggende endnu ikke er kommen videre end Lovgiveren var da han udgav hiin nu over 50 Aar gamle Forordning, og at denne derfor med Føie kan opstilles som et talende Vidnesbyrd om den Viisdom og liberale Aand, som til den Tid herskede i vor Lovgivning.

XXIV.

Ligesom det ikke var Meget, som Pressen i Trykkefrihedsperioden fra 3die Dec. 1790 til 1799 udrettede til at forberede de hidtil omhandlede gavnlige Reformer, der foregik i de nærmest paafølgende Aar, saaledes gjelder dette og med Hensyn til den nye Ordning af Fattig- og Skolevæsnet, som fyldtes denne Tid (S. 288—291). Vistnok havde almindelige Ønsker udtalt sig ligesaa vel i som udenfor Pressen om Foranstaltninger, hvorved den Fattiges Nød blev afhjulpen, og — hvad der vel endnu laae Folk meest paa Hjerte, — Almeenheden kunde befries fra Tiggeriets Plager, saavelsom om Forbedringer i Almueskolevæsnet. Men dette var og saa godt som alt; med

*) See min Prøvelse af Grundlovsudkastet m. v. S. 400—403.

saadanne, i de virkelige Forhold indtrængende Undersøgelser, der kunde vise Regjeringen Veien til den hensigtsmæssige Ordning af de herhen hørende Forhold, gav den sig Iidet af. Det vigtigste af hvad den i hiin Tid leverede om disse Emner, hidrørte fra Mænd, som paa forskjellige Trin havde deeltaget i hvad Regjeringen allerede den Tid havde deels forarbeidet til hine Forholds Ordning, deels allerede bragt til Udførelse; dette sidste var fornemmelig skeet med Hensyn til Fattigvæsenets Indretning i Kjøbenhavn, der først ved Frdgn. 9de Marts 1792 havde faaet en betydelig Forbedring, men siden blev ombannet i Følge det Kgl. aabne Brev 26de Jan. 1798 og den derpaa givne under 10de April 1799 approberede og under 1ste Juli 1799 kundgjorte Plan. Dette med megen Omhu og Indsigt samt i en smuk Aand udførte Arbeide nød og i sin Tid udeelt Bifald, skjøndt det ikke i Længden kunde bestaae, fornemmelig forbi man havde fundet Betænkeligheder ved at gribe til tvungne Fattigbidrag, overladende sig for meget til Haabet om Varigheden af den frivillige Velgjørenhed, som rigtig nok i den nærmest paafølgende Tid udgjød rige Gaver, især i testamentarisk Form, over bemeldte Fattigvæsen. Ligesom Fattigvæsnets Ordning i Kjøbenhavn, der falder i Perioden før Frdgn. 27de Sept. 1799, ikke hører til de Reformer, som skyldes den næstpaafølgende Periode, saaledes kan heller ikke de nylig berørte i hiin førstmeldte Periode udkomne Skrifter tilskrives Trykkefriheden. Heller ikke giver Pressens senere Virksomhed Anledning til at antage, at der vilde have været et bedre Stof for de Reformer, der i 1802—1803 foregik i Fattigvæsnet udenfor Kjøbenhavn, og 1806 ved Regl. 10de Octbr. i Borger- og Almueskolevæsnet for Østifterne, hvilken sidste Anordning i 1814 med nogen Forandring blev udstrakt til Jylland, saafremt Trykkefriheden ikke ved Frdgn. 27de Sept. 1799 var bleven indskrænket. Der var mindst til hiin Tid nogen Stemning for en liberalere Fattiglov end den, der blev givet 1803, eller for en større paa offentlig Bekostning gjennemført Omsorg for Skolevæsnet end den, der laae til Grund for Loven af 1806. Der yttrede sig tvertimod temmelig tidlig, om just

ikke Utilfredshed, saa dog Betænkelighed ved de Byrder, som disse nye Love lagde paa Borgerne. Det vilde og have været et Under, om det havde været anderledes. Det er en naturlig eller dog en i de nedarvede Samfundsforhold grundet Følelse, at det, den Formuende af sin Formue bør afgive til Trangs Afhjelpning, beroer paa hans frie Villie, og der var saaledes noget, der rørte sig mod den Tanke, at det for Fremtiden kunde blive en Tvangssag *). Og naar Folk endog lode sig overbevise om, at det baade var Pligt og i selve de velstaaende Borgeres Interesse at yde et saadant Bidrag, saa blev Sagen dem dog uhyggelig, naar de fandt dem ansatte høiere end de selv havde fundet billigt. Men derhos opvaagnede snart den Frygt, at den de Fattige tillagte Ret til Underholdning ei blot vilde forvanske det rette christelige Forhold mellem Formuende og Fattige, men og nære Ladhed og slet Huusholdning saavelsom Løsagtighed, saa og fremme ubesindige Ægteskaber. Baade de med Skolevæsnets Ordning forbundne Ligningsudgifter, og den Forældrene paalagte Tvang til at holde deres Børn til Skole og derved savne den Tjeneste de kunde have af dem, var og Noget, hvorover man ikke sjeldent hørte Klager. Dog var det først i en senere Tid at de bleve ret alvorlige. Disse Klager vare, navnlig hvad Fattigvæsnet angik, for en stor Deel en Gjenklang af dem, der førtes i andre Lande, fornemmlig i England, hvis for en stor Deel ved kunstige Midler opelskede Fabrikindustrie havde bragt Fattigbyrden sammesteds til en Høide, der var uden for alt Forhold til den, som den med nogen Rimelighed kunde befrygtes at ville naae her i Landet. Den berømte engelske Statsoekonom Malthus angreb og med stor Skarphed den hele Tanke om de Trængendes Ret til Underhold-

*) Grundsætningen om, at de Nødlidendes Underholdning paaligger Communerne og i fornødent Tilfælde maatte tilveiebringes ved Ligning paa disses Beboere, var dog ingenlunde ny, men var alt forlængst gjentagne Gange udtalt i Anordningerne (see Nye Coll. Tidende for 1846 S. 879—880). Da den imidlertid ei var sat i nogen ret Virksomhed, var det dog i Gjerningen noget nyt.

ning, menende, at Naturforhold gjøre det umuligt at opretholde en saadan Ret, og at Lovene derfor, ved at anerkjende samme, føre saavel de Trængende selv som det øvrige Folk i Fordærvelse. Hans Skrift tiltrak sig almindelig Opmærksomhed saavel i som udenfor England, navnlig og her i Landet, og forsynede flere af vore Forfattere med Vaaben mod den tvungne Fattigforsørgelse, som de ansaae for uovervindelige. Den Tilvært Fattigbyrden havde faaet paa flere Steder, saavelsom den moralske Fordærvelse, der ikke sjeldent viste sig hos de Fattige, hvilke begge Dele man derhos havde stor Tilbøielighed til at overdrive, gave ogsaa et ikke ringe Stof til at opvække Frygt for den Tilstand, hvortil den Vei, man havde indslaaet, omsider vilde føre os. Naturligviis bidrog og virkelige eller formeente Misgreb i Fattigvæsnets Bestyrelse ikke lidet til de Klager, som idelig lode sig høre i en Periode, hvori Landets Velstand, i det mindste i mange Retninger, var i Tilbagegang. Hvad angik Maaden, hvorpaa Fattigvæsnet bestyredes, saa fandt den Forestillingsmaade megen Indgang, at enhver Fattigunderstøttelse i al Fald skulde bindes til Optagelse i et Arbeidshuus, en Mening, som i Særdeleshed med stor Bestemthed blev udtalt og omhyggelig udviklet i det eneste Skrift af nogen Betydenhed, som her udkom over dette Emne, H. Bastholms theoretisk-praktiske Anviisning til Fattigvæsnets Bestyrelse i Danmark, Kjøbenhavn 1817, et Skrift der havde saa meget større Vægt som den lærde Forfatter i flere Aar havde med Held bestyret et Fattigvæsen i en Kjøbstad, hvori de fleste Fattige bleve beskjeftigede i et Arbeidshuus. Men skjøndt Overbestyrelsen baade før og efter den Tid har ladet det være sig magtpaaliggende at faae større eller mindre Arbeidshuse oprettede, navnlig i Kjøbstæderne, saa har den dog ikke fundet sig beføiet til at paabyde dem overalt, og endnu mindre dertil at binde Fattigunderstøttelsen for ethvert Slags Trængende. At man i England, hvor hiin Forholdsregel senere blev optaget og det af de samme Grunde, hvorpaa hiin Forfatter havde bygget den, igjen har seet sig i den Nødvendighed meget at indskrænke og lempe samme, er bekjendt, medens det

dog er umiskjendeligt, at den, i Modsætning af den forrige Rundhaandhed i at uddele Almisser, virkede store Besparelser.

Det vilde iøvrigt ikke være vanskeligt at anføre mange Kjendsgjerninger for, at Stemningen med Hensyn til Fattigforsørgelsen længe var den ovenanførte, hvilken dog stærkere traadte frem fra Communerne end i Skribentverdenen. Men, for at undgaae Vidtløftighed, skal jeg lade det beroe ved et Par Exempler netop fra den Tid, hvor hiin Stemning dog var i Aftagende. Saaledes findes i den jydske Stændertidende for 1836 1ste Række S. 117—131 Forslag af to Stænderdeputerede (hvoraf den ene erhvervede ikke ringe Berømmelse for Liberalitet), der vidne om en stor Frygt for de Byrder, Fattigvæsnet medfører, og gaaer ud paa haarde og neppe enten retfærdige eller synderlig virksomme Bestemmelser til derpaa at raade Bod. Det, der gik videst i denne Retning, blev vel ikke af Forsamlingen vedtaget; men i de Forslag, samme gjorde om Indretningen af et Tvangsarbeidshuus for Jylland, gik den dog ogsaa, i sin Omhu for at skaane Communerne, Retfærdigheden for nær. See 2den Række S. 927—989, jevnført med samme Stændertidende for 1838 1ste R. S. 24—25. Endnu mere indgribende var det Andragende fra bemeldte Stænder, som ligeledes findes i Tidenden for 1836 2den Række S. 1191, hvilket gik ikke ud paa mindre end, at der skulde gives Cancelliet Myndighed til i de Distrikter, hvori der var særdeles Frygt for Tilvæxt i Fattigbyrderne, at forbyde, at Huse bleve opførte uden særlig Tilladelse. Fornævnte Andragende, der var foranlediget ved endnu videre gaaende Forslag (cfr. 1ste R. S. 135—137), blev iøvrigt ikke af Regjeringen indvilliget, og siden ere ikke Forslag i denne Retning indkomne fra Stænderne; man tør vel og antage, at hiin Ængstelighed for de af Fattigforsørgelsen flydende Byrder og Tilbøieligheden til at sikkre sig herimod ved de føleligste Indskrænkninger i den borgerlige Frihed, har tabt sig under de senere Aars tiltagne Velstand og Udvikling. Imidlertid vilde det ikke være vanskeligt ogsaa af de jydske Stænderforhandlinger i 1838 at udpege Adskilligt, der endnu smager af hiin Retning, ligesom

ogsaa den Roeskilder Stændertidende i sidstnævnte Aar 1ste R. S. 184 ff. indeholder et Forslag, der gik ud fra de Raisonnements, hvormed man har villet bevise en lovbestemt Forsørgelsesrets Forkastelighed, men hvilket Forslag forsaavidt ikke af Forsamlingen blev antaget til videre Behandling.

Et andet meget kraftigt Vidnesbyrd om den længe vedligeholdte Uvillie mod Grundsætningen om de velstaaende Borgeres Forpligtelse til ved forholdsmæssige Bidrag at forsørge de Fattige, har man fra Kjøbenhavns Commune. Af et Udtog, som findes i Coll. Tid. for 1837, Nr. 30—32, af en Betænkning fra en Commission, der var nedsat til at undersøge Kjøbenhavns Fattigvæsen, og hvori foruden en Borgermester flere af de 32 Mænd havde Sæde, sees det, at denne androg paa Ophævelse af hiin Grundsætning (der iøvrigt først i 1814 havde faaet Indpas i Kjøbenhavn), menende, at de Trængende burde lade sig nøie med den Hjælp, som Fattigvæsnet ved de øvrige dem anviste Midler, hvortil det dog syntes at den vilde føie en vis engang for alle tilstaaet Ligningssum, var i Stand til at yde (S. 624—627). Men ogsaa var virkelig Fattigskatten efter Magistratens og de 32 Mænds Forslag i adskillige Aar, til formeentlig Lettelse for Skatteyderne, blevet sat ned under det, som Fattigbestyrelsen havde beregnet som nødvendigt, uden at man havde indladt sig paa at gjendrive denne Beregning eller at gjøre Forslag til en saadan Indskrænkning af enkelte Udgifter, at det mindre Beløb derved vilde blive tilstrækkeligt, og herved var der fremkommet en ikke ringe Underballance, der, da Grundsætningen dog ikke kunde opgives, maatte dækkes ved en betydelig Forhøielse i de følgende Aar. Det sees saaledes, at der længe blev ved at vise sig Modstand. Men den senere Tid har, langt fra at holde fast ved denne Modstand, endog gjort de Trængendes Ret til Forsørgelse til en Grundlovsbestemmelse. (§ 89.) Dette maa jeg af flere Grunde finde meget uheldigt *), men det er dog en meget stærk Erkjendelse af

*) Prøvelse af de Rigsforsamlingen fremlagte Udkast til en Grundlov og en Valglov. S. 404—408.

den Grundsætning, der forhen fandt saa megen Modsigelse. Der er endog saavel i denne Grundlovsbestemmelse som i flere af den nyeste Tids Retninger Spor til, at man vilde drive Forsørgelsesretten videre end hine Love af 1803 havde gjort.*) Hvad den hele Indretning angaaer, som disse gave Fattigvæsenet i Kjøbstæderne udenfor Kjøbenhavn og paa Landet, saa var den vel gjennemtænkt og har bestaaet Tidens Prøve, saa at der i samme ikke er fundet nogen indgribende Forandring fornøden. Dertil kan det, t. Ex. ikke henføres, at den Tid, der udkræves til Forsørgelsesrets Erhvervelse i en Commune, ved Pl. 6te Novbr. 1839 er forlænget fra 3 til 5 Aar. Er det end vist, at den kortere Termin medførte adskillige Uleiligheder, som noget formindskes ved den længere, saa har denne igjen andre Uleiligheder, saa at det ikke er saa ganske klart, om der i det Hele er vundet ved Forandringen, medens Regjeringen, da Stænderne havde andraget paa denne maadeholdne Forlængelse, ikke fandt at burde nægte samme.**) Heller ikke har det i selve Sagen været af særdeles Betydenhed, at Communernes Indvaanere ved Anordn. 24de Octbr. 1837 og 13de Aug. 1841 have faaet Adgang til selv at vælge en Deel af Bestyrelsen. Saa meget end denne Forandring efter den da indtraadte Udvikling var i sin Orden, saa har den dog neppe havt mærkelig Indflydelse paa Fattigvæsenets Bestyrelse. Reglementet af 5te Juli 1803 indeholder saaledes et Vidnesbyrd om, at Lovgivningen i de Aar, som fulgte nærmest efter Frdgn. 27de Septbr. 1799, vedblev at arbeide i samme Aand og med samme Omhu og Indsigt som forhen.

Det samme lader sig og anvende paa den Indretning af Almueskolevæsnet, der med Hensyn til Østifterne blev anordnet ved Reglement af 10de October 1806, og senere ved Anordn. 29de Juli 1814 blev med nogen Forandring udvidet til hele Riget, dog med Undtagelse af Kjøbenhavn. I den Periode, hvormed vi her nærmest beskjæftige os, hørtes der ingen be-

---

*) See oven Side 129—130.

**) See Coll. Tid. for 1839, S. 873—883.

tydelige Besværinger over denne Indretning. Dog havde Geistligheden allerede da at klage over de Byrder, som for Skolevæsnets Skyld lagdes paa adskillige Embeder, ligesom der ei altid var nogen god Stemning imellem Præsterne og de fra Seminarierne udgangne Skolelærere. Men i den paafølgende Periode bleve Klagerne almindeligere og alvorligere. Det var især i Jylland, navnlig i de skarpe og tyndt befolkede Egne, at man fandt sig besværet deels ved det Savn af Børnenes Tjeneste saavel til Creaturvogtning som Huusgjerning, der fulgte af den befalede Skolegang, deels og ved Skoleskatten. Af Collegialtidenden for 1816 Nr. 36—37 vil det kunne sees, at disse Klager endog havde bragt Kongen til Tvivl om, hvorvidt Skolereformen ikke blev dreven med for megen Iver, ligesom man og der vil finde alle didhørende Forhold saaledes oplyste som det behøvedes til at godtgjøre, at der ikke var gaaet videre eller paalagt Communerne større Byrder end det var fornødent, naar Øiemedet nogenlunde skulde opnaaes. Hvorledes denne Uvillie mod de med Skolevæsnet forbundne Byrder, skjøndt i en meget dæmpet Grad, har viist sig i de jydske Stænder under de Forhandlinger om Forbedring af Skolelærernes Kaar, som førte til Pl. 22de Mai 1839, og at det baade under disse Forhandlinger selv, og under Anordningens Anvendelse, for en stor Deel var Regjeringens Omhu for Skolelærerne, der har gjort, at Udfaldet dog blev saa godt som det blev, findes udviklet i Coll. Tid. for 1846 S. 888—889.

Inden endnu hine Klager over de af Skolevæsnets Reform flydende Byrder vare forstummede, blandede sig deri en modsat Klage, at der nemlig ikke var gjort nok for Skolevæsnet, at Underviisningen i Folkeskolerne var for indskrænket, Skolelærernes Lønning for ringe og de til deres Dannelse indrettede Anstalter satte paa en meget for lav Fod. Denne Klage gjaldt dog ei saa meget 1806 eller 1814 som den senere Tid. I denne var, paastod man, Folkeunderviisningen, af Mangel paa kyndig og nidkjær Ledelse fra Overbestyrelsens Side, ikke blevet bragt til det høiere Punkt, som den fremskri-

hendes Udvikling vilde have forbret, men der skal tvertimod i visse Henseender være gjort Tilbageskridt. I Særdeleshed har man udpeget en i en Række af Aar anvendt skjæv Forholdsregel, som havde været i Veien for Underviisningens Fremgang. Anken vedkommer saaledes ikke den Regjeringsperiode, hvortil vi paa dette Sted nærmest tage Hensyn; men da jeg, af de flere Gange angivne Bevæggrunde, ikke sjeldent medtager Noget om den videre Udvikling, som en i denne begyndt Forholdsregel har faaet i en senere, skal jeg ikke forbigaae hiin Anke, og det saa meget mindre, som jeg væsentlig kan henvise til den Forklaring om de vigtigste af de herhen hørende Forhold, som jeg har havt Anledning til at meddele i nye Coll. Tid. for 1846, S. 849—858, 887—894, 923—931 og 938—940. Det turde der være beviist, at den Opfatning og Bedømmelse af disse Forhold, hvortil Anken slutter sig, for en stor Deel er foranlediget ved urigtige Forudsætninger og Mangel paa tilbørligt Hensyn til de Hindringer, der vare i Veien for et høit stillet Formaals Gjennemførelse. Det er og i Særdeleshed viist, at de Sammenligninger med Skolevæsnets Tilstand i adskillige tydske Stater, der spille en saa stor Rolle i de haarde Domme, der afsagdes over dets Tilstand her i Landet, tabe deres Vægt ved nærmere Undersøgelse af de løselig opgivne Forhold. At der imidlertid virkelig i den Tid, som Angrebet nærmest havde for Øie, var fra Overbestyrelsens Side begaaet Misgreb, har jeg erkjendt, men da jeg den Tid endnu var Medlem af Bestyrelsen, maatte jeg naturligviis være noget tilbageholden i at ytre mig angaaende de Forholdsregler, hvoraf jeg havde været en Modstander, ligesom det og, efter Artiklens Hensigt, var nok, at jeg oplyste saadanne Urigtigheder og Overdrivelser i de enkelte Ankepunkter, at det tilsigtede Resultat, Nødvendigheden af en fuldkommen Forandring af denne Overbestyrelse, derved tabte sin Begrundelse. Der fremskinner imidlertid en tydelig Erkjendelse af, at hverken Skolebestyrelsen eller Kirkebestyrelsen, som i Forbindelse dermed var angreben, havde været fri for Brøst, men at det kun var fordi den meget indsigtsfulde og skarpsindige Forfatter, fra

hvem Angrebet kom, havde lagt an paa at udtale saa skarpe og absolute Fordømmelsdomme, at hans Critik ikke var blevet heldigere (see i Særdeleshed S. 940.) Jeg skal blot udhæve, hvad jeg der har oplyst om, at den forkeerte Maade, hvorpaa den indbyrdes Underviisning i lang Tid blev fremmet, — vistnok det, der har givet rigest Stof til Utilfredshed med Folkeskolevæsnets Styrelse, — for en ikke ringe Deel maa tilskrives den ubøielige Uvillie til at efterkomme Kongens Befaling om at lade hiin Methode prøve, som den daværende Direction for Kjøbenhavns Skolevæsen havde udviist igjennem to til tre Aar, førend Kongen omsider opgav denne iøvrigt saa naturlige Vei til at faae denne af varm Iver for Folkeoplysning oprundne Villie ført igjennem, og for en anden heller ikke ringe Deel den geistlige Embedsmand, der i den almindelige Mening stod, om ikke som den første, saa dog som en af vore første theoretiske og praktiske Skolemænd (P. H. Mønster). Som Medlem af den Commission, Kongen, efter flere Aars langmodig Venten paa bemeldte Directions Betænkning, nedsatte til Sagens Prøvelse, forfægtede nemlig denne Mand i Forbindelse med to andre af Commissionens Medlemmer af alle Kræfter den Paastand, at Methoden og det i alle de Enkeltheder, hvori den blev bragt i Forslag, var et saa ufeilbart Middel til at fremme og lette Almueunderviisningen, at Regjeringen var fuldberettiget til uden videre at paabyde sammes almindelige Indførelse. Ligesom hiin Directions mærkværdige Uvillie til at opfylde Kongens Befaling uden Tvivl havde bragt ham paa den Tanke, at der i vor Geistlighed var noget af den Uvillie mod Methoden, der havde viist sig i katholske Lande, saaledes havde de Beviser, Kongen i Caserneskolen, hvor han da havde foranstaltet den indført, havde seet paa hvad den kunde udrette, opvakt Tanken om at virke for dens Almindeliggjørelse paa en Maade, der blev mindre afhængig af de forskjellige Geistlige. Og da nu Commissionens Pluralitet, og deriblandt en saa høit anseet Skolemand af den geistlige Stand, endog androg paa en tvungen Indførelse af Methoden, i en ufravigelig bestemt Skikkelse, medens to andre Medlem-

mer, twende Biskopper, vare derimod, saa maatte dette i høi Grad bestyrke Kongen i den Tanke, ad en overordentlig Vei at gjøre sit Folk deelagtigt i det store Gode, som et formeentlig saa kraftigt Middel til Folkeoplysnings Fremme kunde skaffe det. Og dog var den forevigede Konge ikke saa stor Absolutist som hiin geistlige Embedsmand og de af Commissionens Medlemmer, der havde deelt hans Mening. Han tilbagevisste med stor Bestemthed Forslaget om ved sin Myndighed at paabyde Methodens almindelige Indførelse. Men han samtykkle i en lempeligere, dog vist nok ikke heldig Maade at fremme Sagen paa, og der udvikledе sig heraf efterhaanden Noget, som fra visse Sider, endog var nok saa slemt som en befalet Indførelse.*) Naar jeg her bringer dette i Erindring, saa er det ingenlunde for at kaste Skygge paa de geistlige Embedsmænd, der skjøndt i ganske forskjellige Retninger havde virket til den skjæve Stilling, hvori fornævnte Anliggende kom — alle meget agtede Mænd, til hvilke jeg har staaet i venskabeligt Forhold, — men for med Retfærdighed at fordele Skylden, og navnlig for at vise, hvorledes Frederik den 6te paa en besynderlig Maade blev ledet til at fremme hiint Anliggende ad en Vei, som ellers saa lidet stemte med hans sunde Begreber. Selv under Kongens overdrevne Iver for denne Sag, viste det sig iøvrigt ved flere Leiligheder, at han dog paa ingen Maade var saa hildet, at han gjorde alt, hvad der fra en vis Side attraaedes. Et Exempel herpaa har jeg allerede givet, og dersom jeg kommer til det Afsnit i mit Liv, hvori dette Anliggende hører hjemme, skal jeg meddele nogle flere og iøvrigt give en Deel maaskee ret interessante yderligere Bidrag til den indbyrdes Underviisnings Historie, navnlig hvis jeg kunde komme i Besiddelse af et eller andet Materiale, der kunde tjene til at forfriske og i Enkelt-

*) Maaden, hvorpaa den indbyrdes Underviisning i hiin Tid blev fremmet, forekom mig stedse at have en gjennemgribende Lighed med den, hvormed man omtrent til samme Tid i Preussen fremmede den nye Kirkeagende.

hederne berigtige mine Erindringer derom. Her er jeg maaskee allerede gaaet noget mere ind i denne Sag end man paa dette Sted vil finde passende. Men jeg kunde ikke lade denne Leilighed gaae forbi uden at fremføre hvad der kan tjene til at skaffe den uforglemmelige Konge en retfærdig Bedømmelse i et Anliggende, hvori jeg for Resten ligefra dens Begyndelse har havt en ganske anden Mening, og saa godt som aldeles samstemmer med den Mand, der skarpest er traadt frem mod den brugte Fremgangsmaade. Det er just fordi Sagen selv, saaledes som den foreligger, indeholder saa megen Anledning til en ufordeelagtig Dom, at jeg har fundet det rigtigt, at Opmærksomheden henledes paa de lidet bekjendte eller dog ikke paaagtede Omstændigheder, der gjøre det forklarligt, at Kongen, uagtet det sunde Blik, der ellers ligesaa vel som en ædel Villie udmærkede ham, kunde bringes til i denne Sag at indslaae en aldeles skjæv Vei. Skjøndt jeg allerede i den her benævnte Artikel har udhævet disse Omstændigheder, saa har jeg dog Anledning til at troe, at disse, som meget andet, der findes i denne Artikel, kun lidet ere blevne bemærkede eller dog lidet ere i Erindring.

XXV.

Vi have nu omhandlet to aldeles modsatte Retninger, hvorfra den i 1806 grundlagte Indretning af Folkeskolerne har været udsat for Dadbel. Men endnu fra en tredie Side har man angrebet den. Det er nemlig bleven paastaaet, at den Myndighed, Staten ved Skolelovgivningen har tillagt sig med Hensyn til Underviisningsvæsnet, indeholder et uforsvarligt Brud paa den rette menneskelige, borgerlige og christelige Frihed. Allerede for en Deel Aar siden er denne Bebreidelse stundom dukket op, og navnligt har den da ikke sjeldent havt den Skikkelse, at Staten ved at gjøre allehaande verdslige Kundskaber og Færdigheder til Betingelse for Confirmation og derved tillige for Adgangen til Nadverens Sacrament, udsatte sig for at berøve unge Mennesker, som intet manglede i Sind

og Skjønsomhed til at gjøres deelagtige i Naademidlet, deres helligste Ret som Christne. Dette har dog intet synderligt Indtryk gjort og synes neppe engang at være ret bemærket. Imidlertid er den Tanke, som ligger til Grund herfor, i sig selv ei uden christelig Berettigelse, men den taber dog sin Betydning, naar man nærmere overveier Forholdene som de i sig ere. For de sjeldne Tilfælde, hvori et ungt Menneskes religiøse Bevidsthed maatte være udviklet nok for at det kan skjønne paa Sacramentets Betydning, men det enten af Mangel paa Evne eller af andre tilfældige Aarsager ikke har været istand til at erhverve sig de øvrige befalede Kundskaber, har man nemlig Love, hvorved denne Hindring for dets Adgang til Confirmation og Communion kan blive afhjulpen.*) Men i den senere Tid er Talen især om, at Staten krænker Forældres hellige Rettigheder, naar den ikke ganske overlader Børnenes Underviisning til deres Omsorg, og navnlig lader det komme an paa dem, hvorvidt de ville stede deres Børn til Religionsunderviisning eller ikke, og i første Tilfælde, i hvilke religiøse Forestillingsmaader de skulle oplæres. Hermed staaer det i Forbindelse, at det og beroer paa Børnene, naar de komme til Skjælsalder, om de ville blive i det Troessamfund, hvori de efter Forældrenes Villie ere blevne indlemmede, men at de, som ikke ville høre til dette eller noget andet Troessamfund, skulle, efter opnaaet 18 Aars Alderen, tilholdes at møde for en Øvrighedsperson og der gjøre Rede for, at de kjende de dem som Mennesker og Borgere paaliggende Pligter samt love at opfylde disse. Til at efterkomme dette skulde Enhver, efter opnaaet 18 Aars Alder, kunne tvinges ved daglige Bøder, og derhos skal den, der ei har fyldestgjort denne Pligt, ikke kunne aflægge Vidnesbyrd, faae Borgerskab i nogen Kjøbstad

*) See Frdgn. 25de Mai 1759 § 1 og Pl. 4de April 1843, § 1, ved hvilken maa erindres, at den deri omhandlede Dispensation ingenlunde først derved blev begrundet, men at den forhen allene kunde gives af Cancelliet, hvorimod Bisopperne nu dertil bleve bemyndigede.

eller iøvrigt nyde fulde Borgerrettigheder; om hvilket alt man kan se det Folkethinget under 28de Octbr. 1850 forelagte Udkast til en Lov, der fører den underlige Titel: om Troesfrihed, saavelsom de derved foranledigede Forhandlinger.

De, der føre dette Sprog, maae være indbrukne af det gamle romerske Begreb om den faderlige Myndighed, som en blot Ret, der ikke havde sin Rod i Pligt, eller stod i Forbindelse med nogen Pligt, altsaa egentlig kun var en Magt, (hvorfor den og betegnes potestas, majestas patria, og henføres til Dominium). Denne Forestillingsmaade fører vistnok ganske følgerigtig til, at Faderen, efter Behag, kan forsømme sit Barns Underviisning eller indrette denne ganske som han finder for godt. Ogsaa maatte han i Følge deraf være beføiet til, istedet for at bestemme Børnenes Tid til Underviisning og Uddannelse, at holde dem til anstrengende Arbeide, hvoraf han kan have Nytte, om end dette kunde føre til Livskræfternes Udtømmelse. Man kan saaledes i Gjerningen komme til Romernes jus vitæ et necis, der udgjorde Holdepunktet i den gamle romerske Fædrenemagt, skjøndt man vel vilde have Sky for Navnet, men hvortil der dog ingen Anledning er, naar man først kunde komme tilrette med Sagen selv, med en Fædrenemagt, der er en blot Magt uden moralsk Begrundelse eller Begrændsning, uden noget Slags Ansvar for Samfundet. Dette hedenske Barbarie er imidlertid for længe siden fortrængt af Christendommen og af Oplysningen. Begge erkjende, at Forældrenes Forhold til Børnene i sin dybeste Rod er en Pligt, der dog er saa nær beslægtet med en naturlig Drift, at den mindre træder frem som Pligt, og som iøvrigt vistnok ogsaa har en Ret i Følge med sig, men fornemmelig fordi det er umueligt at tilfredsstille Pligten uden Myndighed til at raade over Barnets Handlinger. Denne Myndighed er derfor heller ikke saaledes som efter det romerske Begreb udelukkende givet Faderen; den tilkommer, under visse nærmere Bestemmelser, ikke mindre Moderen, hvilket allerede modsiger det Ubegrændsede i samme og giør det nødvendigt, at ogsaa Samfundet deri maatte have en Stemme. Med Hensyn til alt, hvorfor ikke en vis Forholds-

regel er givet med indlysende Nødvendighed, maae Forældrene vistnok være beføiede til at følge deres egen Samvittigheds Dom; men denne Betingelse betegner dog, at der er en Grændse og et Ansvar, og at Samfundet maa gribe ind, naar Forældrene enten forsømme Noget, som Opdragelsesøiemedet ligefrem fordrer, eller foretage Noget, hvorved dette Formaal ligefrem forstyrres. Samfundet maa saaledes fordre, deels at Barnet anføres til at erhverve de Kundskaber og Færdigheder, som man uomgængelig behøver i det borgerlige Liv, selv paa dets lavere Trin, deels at det dannes for Sædelighed og Religion. Naar Staten endog selv træffer Indretninger, hvori slig Underviisning og Dannelse gives Børnene, kunne Forældrene saa meget mindre undskyldes, hvis de ville udelukke dem derfra. Med Hensyn til de forskjellige Opfatninger af Religionens Sandheder, der benævnes som forskjellige Religioner, bør Staten vistnok indrømme Forældrene Ret til at opdrage Børnene i de Lærdomme, hvortil de selv bekjende sig, ligesom det og maa staae dem frit for, hvis de hellere ville lade dem opdrage i Landets almindelige Religion, om de end ikke selv bekjende sig til samme. Naar Forældrene høre til forskjellige Religionssamfund, bør det maaskee beroe paa disses inden Ægteskabets Stiftelse tagne Bestemmelse, for hvilket af disse Børnene ved deres Opdragelse skulle dannes, skjøndt der og ere vægtige Grunde, der tale for, at Faderens Religion, med Udelukkelse af vilkaarlig Overeenskomst, skal foretrækkes. Ogsaa flere andre Afgjørelsesmaader lade sig tænke, og mange vanskelige Spørgsmaal opstaae, naar man skal ordne alle mulige Tilfælde ved almindelige Regler, og navnlig deri tager Hensyn til den Mulighed, at een af Forældrene eller de begge under Ægteskabet gaae over til en anden Troes Bekjendelse. Men herpaa have vi ikke her at indlade os; hvorledes man end vil opløse disse Knuder, staaer det fast, at der maa haves Indseende med, at Forældrene opfylde deres Pligt, og at de ei med uindskrænket Vilkaarlighed kunne raade over Børnenes religiøse Opdragelse, saaledes som Lune eller en Bihensigt kunde indgive dem. Man kan derfor neppe troe sine

Dine, naar man læser, at det vilde være ubilligt, at hindre Forældre i at lade deres Børn omskjære, naar det kunde give dem Udsigt til at arve en riig Jøde*), og skjøndt det herved synes at være forudsat, at den ene af Forældrene bekjendte sig til den jødiske Religion, saa maatte dog, efter den hele Tankegang, hvori denne Betragtning udgjør et Leed, den samme Frihed og finde Sted under den modsatte Forudsætning. Et heller kunde det gjøre nogen Forandring, om det end ikke var Omsorg for Barnets timelige Vel, men egen Fordeel, hvorved de lode dem bevæge til sligt Skridt.

Ligesom Forældre ikke have nogen Ret, der kunde være i Veien for, at Staten sørger for de forsømte Børn, saaledes vilde det være uforsvarligt, om Staten lod Børnene opvoxe i Vankundighed og sædelig Raahed. Herved vilde ei blot deres Tilværelse blive ulykkelig, men og tabe alt hvad der kunde give den noget Værd, og derhos Samfundet belemres med skadelige eller dog betænkelige Medlemmer. Naar man vil, at en af Øvrigheden anstillet Prøve af det tilvorne Menneskes moralske Begreber skal træde i Stedet for den Omsorg, Staten hidtil har baaret for dens tilkommende Borgeres moralsk-religiøse Dannelse, saa indeholder dette paa den ene Side en Indrømmelse af, at Staten ei kan være ganske ligegyldig ved sine Borgeres Moralitet, men paa den anden er det vanskeligt at begribe, hvorledes fornuftige Mænd kunne berolige sig ved det Middel man har valgt til at skaffe sig den i saa Henseende fornødne Forvisning. At det tilvorne Menneske møder for en Øvrighedsperson og der, i det Omfang, hvori det af denne begjæres, vedkjender sig de meest almindelige moralske Sætninger, hvis Vedkjendelse gjøres til Betingelse for Adgang til borgerlige Rettigheder, er dog sandelig et intetsigende Beviis for hans moralske Udvikling og navnlig en yderst svag Betryggelse for det Vidnesbyrd, som han maatte komme til at aflægge i nogen

---

*) See Folkethings-Tidende, 2den Session S. 308.

Retssag*). Det er dog noget ganske andet, naar et Menneske fra sin tidlige Barndom er indlevet i en Kreds af Forestillinger, der ere skikkede til at indgyde Kjerlighed til det Gode og Afsky for det Onde, og der ved dets Udtrædelse af Barndommen anvendes alvorlig Flid paa at styrke og levendegjøre disse Forestillinger og Følelser. Vistnok er den sædvanlige religiøse Underviisning og den høitidelige kirkelige Handling, der sætter Seglet paa samme, langt fra at give fuld Sikkerhed for, at hine Forestillinger og Følelser ret have gjennemtrængt Sjelen, end sige at de stedse ville beholde behørig Magt over samme. Men der ligger dog i denne hele Foranstaltning en værdig Forsorg for de Unges aandelige Vel, hvilken og med Liv og Inderlighed er udtalt i den Lov (Frdg. 13. Jan. 1736), hvorved Confirmationen blev indført her i Landet, og Erfaring vidner om, at den ingenlunde er uden Frugt. Det hører vistnok ikke til det Usædvanlige, at Confirmationen og Forberedelsen til samme gjør et Indtryk paa den Unges Sind, der

*) De som ikke høre til noget anerkjendt Religionssamfund, og som derfor have maattet aflægge den ovennævnte Prøve for Øvrigheden, kunne vel, da der under samme ikke spørges om nogen religiøs Erkjendelse, ikke gjøre Eed, men istedet derfor har en Saadan, efter Lovudkastets § 15, at bekræfte sit Vidnesbyrd ved alt hvad der er ham helligt og dyrebart; og saaledes bekræftet har det lige Værd med edeligt Vidnesbyrd af dem, der bekjende Gud. Paa lige Maade skal han og kunne give sit Løfte al den Betydning, hvortil ellers Eed udfordres, hvilket forudsætter, at han ikke er udelukket fra Statens Embeder. Hvad foranførte Bekræftelses-Form har paa sig, har Biskop Mynster træffende viist i sit lille men indholdsrige Skrift: Grundlovens Bestemmelser med Hensyn til de kirkelige Forhold i Danmark. Men jeg kan i Anledning af dette Punkt i Lovudkastet ikke tilbageholde det Spørgsmaal: hvorfor ikke al Eed skal afskaffes? Den Bekræftelse, der skal give en Atheists Udsagn og Løfte fuld Troværdighed, burde dog vel og være tilstrækkelig med Hensyn til Christne saavelsom og Jøder; det er dog ikke Meningen, at Atheisten ikke blot skal ansees for ligesaa paalidelig som Den, der troer paa Gud, men at denne endog skal være mindre at stole paa.

skjøndt det ofte er meget langt fra at have den Kraft og Varighed, som man maatte ønske, dog ikke letteligt ganske udslettes. Men Barnets Confirmation og allerede Tanken om, at det modnes hertil, virker vist heller ikke lidet til at stemme Forældrene og dem, som Barnet ligger paa Hjerte, til sædelig Alvor, ja for den hele Menighed er denne Handling høist opbyggelig, saa at den paa mange Maader udgjør et af de kraftigste Næringsmidler for Folkets aandelige Liv.

Det er vel nu saa, at det ovenmeldte Lovforslag just ikke gaaer ud paa at afskaffe Confirmationen, men kun paa, at det overlades til Forældrene, om de ville have deres Børn confirmerede og lade dem nyde den dertil fornødne religiøse Underviisning eller ikke. Men det er dog høiligt at befrygte, at der ikke ville være faa Forældre, som af Ligegyldighed eller for desto bedre at kunne benytte deres Børns Arbeidskraft, vilde forsømme disses religiøse saavelsom deres øvrige Underviisning, naar Staten lader al Fordring herpaa falde. Det vilde endog faae en umiddelbar Indflydelse paa den almindelige Forestilling om den religiøse Dannelses Værd og Betydning, naar Folket saae, at Staten gav Slip paa den Forsorg, den hidtil har baaren for samme, noget, som strax vilde fremkalde den Tanke, at den forrige Tingenes Orden kun var en Følge af den Tids Mørke, hvorfra vi nu skulde gaae over til Lyset. Det vilde vel heller ikke være sjeldent, at Confirmationens Unødvendighed blev af Forældre, der havde liden Omsorg for deres Børns aandelige Vel, benyttet for at bringe Præsten til at tage til Takke med en meget ringe Grad af religiøs Oplysning, og denne vilde, for at forebygge Forargelse og Børnenes fuldkomne sædelige Forvildelse maaskee finde det pligtmæssigt at give efter.

Men den Indvending, der fra Frihedens Side er fremført mod Statens Ret til ved tvingende Forskrifter at sørge for den opvoxende Ungdoms Dannelse, vilde maaskee faae større Betydning, naar den anvendtes med Hensyn til selve Børnenes Frihed, end i den Vending man har givet samme ved at betragte den Ret, Staten tilegner sig, som et Brud paa Forældrenes

fri Udøvelse af Fædrenemagten. Det kan vel og antages, at de, som ere traadte frem med hiin Indvending, skjøndt de egentlig have holdt sig til dette sidste Synspunkt, dog ogsaa, idet mindste paa et vist Trin af den Statsforsorg de bekjempe, ville have den hentydet paa de Unge selv. Det forstaaer sig, at der ikke i den tidligste Barndom kan spørges om Barnets Villie med Hensyn paa dets Underviisning, eller dets Bestemmelse for et vist Religionssamfund. Spørgsmaalet er altsaa forsaavidt blot, om Forældrene heri kunne handle ganske efter Behag, eller om Staten kan og tør gjøre den Fordring, at de ikke forsømme, hvad der deels i og for sig deels med Hensyn til det Religionssamfunds almindelige Bevidsthed, hvortil de selv høre, ligefrem er fornødent enten for Barnets borgerlige eller for dets sædelig religiøse Dannelse; og at Forældrene ei kunne have saa frie Hænder over Børnene, at denne Statens Forsorg derved skulde være udelukket, er beviist. Hvad der endnu kunde underkastes Tvivl, er derfor blot, om Staten har Ret til at affordre de Unge ved deres Udgang fra Barndomsaarene en Bekjendelse af de Religionslærdomme, hvori de ere underviste, og et Løfte om at blive disse troe. Herved maa det nu mærkes, at det vel forudsættes som det naturlige, at de i deres Fædres Tro underviste Unge have tilegnet sig denne og ville blive derved, og naar det erfares at de, efterat have gjort Rede for denne Troe, vedkjende sig samme, saa finder Staten deri den Borgen for deres sædelig religiøse Tænkemaade, som forudsættes til Eeds og Vidnesbyrds Afslæggelse og ved andre Livets Anliggender, hvor Noget, der er vigtigt for Medborgere, skal betroes den Enkelte. Skulde derimod Nogen, efterat være kommen til Skjælsalder, erklære sig uvillig til saadan Vedkjendelse, saa har han ikke afgivet hiin Borgen og kan altsaa ikke udøve de Rettigheder, som deraf vare betingede, men positive Tvangsmidlers Brug har Loven dog ikke hjemlet. Frdg. 25de Mai 1759 § 2, der omhandler det Tilfælde, at et ungt Menneske bliver 19 Aar uden at være confirmeret, taler aldeles ikke om nogen Tvang eller Straf, men vil kun, at sligt overordentligt Tilfælde skal bringes for Provst og Biskop,

for ved disses Raad og Medvirkning at bringes i behørig Orden. Hvad der skal gjøres, saafremt hine geistlige Mænds Bestræbelser mislykkes, har Loven ei bestemt, og der er saaledes et Hul i samme.*) Men det var vist den rette Klogskab heller at lade det Hul blive, end at forsøge paa ved nøiagtige Lovbestemmelser at beherske de forskjellige Tilfælde, som man i saa Henseende kan tænke sig. Skulde Hindringen for Confirmationen ligge i en saadan Vægring fra den Unges Side, som foranført, saa vilde den nærmeste Forholdsregel, hvortil der maatte gribes, vist nok bestaae i Bestræbelser for ved Underviisning at bringe ham paa en anden Vei, og imidlertid maatte han være ude af Stand til at udøve de ovenberørte Rettigheder. Hvad der, saafremt disse Bestræbelser bleve forgjæves, omsider skulde gjøres, var vist nok ikke saa let at sige, men til positive Tvangsmidler indeholdt Lovene, som bemærket, ingen Hjemmel. Under vor nuværende Retstilstand maatte enhver Indskrænkning i den Paagjeldendes borgerlige Rettigheder bortfalde, naar han, efter at have gjort Rede for sin Troe, blev optaget i et andet anerkjendt Religionssamfund. Forend Landet fik sin nuværende Grundlov var en saadan Udvei derimod ikke lovhjemlet, men naar Omstændighederne viste, at det gik oprigtigt til hermed, vilde dog vel fornøden særlig Tilladelse være givet. Et Tilfælde af det Slags har iøvrigt, saavidt vides, aldrig viist sig, og vilde ikke let vise sig naar Man ikke fremlokkede det. En Lovgivning vilde vistnok gjøre meget ilde, hvis den lagde an paa at udtænke alle muelige Tilfælde, selv de usandsynligste og sjeldneste, for at beherske dem ved almindelige Regler; men især vilde det være farligt, om

*) Frdgn. 9de Decbr. 1735 Post 2 Art. 1 indeholdt alvorlige Straffemidler mod det til Landmilitien hørende Mandskab, der var over 19 Aar uden at have eller ville skaffe sig den fornødne Kundskab for at annamme Alterens Sacramente, men denne Forordning, der er ældre end Confirmationen, maatte netop ved denne og Frdgn. 1759 ansees forsaavidt at være forandret; i al Fald er den forlængst ophævet ved de senere Anordninger om Landmilitien.

[i]n paa det aandelige Omraade, hvorom her er Tale, vilde [gaa]e for vidt i at udfinde og løse Knuder. Efter alt det [an]førte vilde den individuelle Frihed vist intet vinde ved den [fore]slaaede nye Lov, hvilken derimod, saafremt den virkelig [skul]de komme til Magt, vilde faae den meest fordærvelige Ind[fl]ydelse paa Folkets sædelige og religiøse Tilstand.

Men, vil man sige, om end Ingen ligefrem, ved sin [O]vergang fra Barndoms Alderen, tvinges til at aflægge en [c]hristelig Troesbekjendelse, saa bliver det dog den almindelige [T]ingenes Orden, at Enhver, som er født i Folkekirkens Skjød, [g]iør denne-Bekjendelse, skjøndt han maaskee ikke i sit Hjerte [f]øler en dertil svarende Overbeviisning, hvilket atter har til [F]ølge at den Menighed, som vi kalde christelig, kommer til at [i]ndeslutte mange Uchristne eller dog kun halve Christne. Det [e]r vist, at denne sørgelige Fare finder Sted, og intet kan være [v]igtigere end efter Muelighed at afvende den. Men hertil [g]ives neppe nogen anden Vei, end at de, til hvilke den op-voxende Ungdoms Underviisning eller Tilsyn dermed er betroet, lade det være sig magtpaaliggende, ret at udvikle de christelige Sandheder saaledes, at de finde Indgang i de Unges Sjæle. At dette altid vil blive udført som det burde og at det altid vil lykkes, er noget, hvorpaa man, efter de menneskelige Vilkaars Beskaffenhed, paa ingen Maade kan gjøre Regning. Det vilde imidlertid være et stort og fordærveligt Misgreb, om man meente, at Kirken kunde værge sig for hiin Fare ved at stille meget skarpe Fordringer om fuldstændig Kundskab og Rettroenhed til dem, som den optog og taalte i sit Samfund. Det er ingenlunde de Enkelte givet ved egen selvstændig Tænkning at komme til de Erkjendelser, der ere bestemmende for deres Livsbetragtning og Livsretning, men allermindst ville de formaae dette med Hensyn til det, som ligger høiest, Gud og de guddommelige Ting. Enhver annammer fra sin tidlige Barndom en Mængde Begreber og Forestillinger, til hvilke han overlader sig, deels fordi han finder noget i sit Indre, der svarer dertil, men for en stor Deel ogsaa foreløbig, fordi de meddeles ham af dem, om hvilke han maa antage, at de

vide det bedre end han, og at de derhos ville ham vel. Det saaledes foreløbigt Modtagne maa efterhaanden føres nærmere ind i hans Bevidsthed, knyttes til de Tanker, Følelser og Længsler, hvortil Spiren ligger i vor Grundnatur. Alle ville ikke paa lige Maade erkjende og tilegne sig hvad der saaledes meddeles dem; noget deraf vil Mangen kun høist ufuldkomment fatte; noget vil maaskee forekomme ham uklart, tvivlsomt eller mindre vigtigt. Men i det Hele vil dog vel under en nogenlunde god Veiledning og naar der ikke finder en fordærvelig Modvirkning Sted i de Unges Omgivelser, det, der udgjør den inderste Kjerne af de christelige Lærdomme, faae Indpas hos de Fleste, tjene til at oplyse og forædle deres Sjele. Ogsaa de, der ere fødte og opdragne i et fra Folkekirken afsondret Religionssamfund, pleie at blive ved deres Fædres Troe, uagtet der ikke kan være Tale om borgerlige Fordele deraf, ligesom vi nok og med god Grund kunne antage, at vor Kirkes Lære har en større indre Kraft til at vinde og danne Sindet. Naar nu et i vort Religionssamfund opdraget Menneske, ved sin Udtrædelse af Barndommen, erklærer sig for en Bekjender af den christelige Religion, saa er han ingenlunde en Hykler eller Løgner, fordi hans Tro ikke er uden Vaklen, fordi han i sit Hjerte maa sukke: „Jeg troer Herre! hjelp min Vantroe"; endnu mindre, fordi ikke alle Christendommens Lærdomme ere blevne ham saa klare, at han deraf har en fuldbevidst Erkjendelse. Den Bekjendelse, der aflægges ved Confirmationen, omfatter dog kun det Allervæsentligste af Christendommen, den gaaer aldeles ikke ind paa de nærmere dogmatiske Bestemmelser, som have deelt de Christne*), og under

*) Maaskee vil Nogen sige, at der i Djevleforsagelsen ligger en Erkjendelse af Læren om en personlig Djevel, der dog ikke kan regnes til Christendommens væsentlige Grundlærdomme. Men Tilsagnet beholder sin Betydning, om man end i Djevelen kun finder et kraftigt Udtryk for det sædelige Onde. Det kunde derfor være et Spørgsmaal, om ikke Djevleforsagelsen burde ombyttes med Forsagelse af de syndige Lyster og Begjeringer, gjennem hvilke det dog

en forskjellig Opfatning af hiin Bekjendelse og det dertil knyttede Tilsagns Ord kan man finde sit aandelige og sædelige Vel fremhjulpen ved at blive i det Religionssamfund, hvori man ved Confirmationen indgaaer som selvstændigt Medlem. Vil man fordre en skarpere betegnet Bekjendelse, saa vil man lukke Kirkens Dør for Mange, paa hvis hele aandelige og sædelige Tilstand den kunde have udøvet en velgjørende Magt, og hvis maaskee svage og ufuldstændige Troe kunde i det Samfund, hvorfra man jager dem ud, have udviklet sig til større Fasthed. De saaledes Udstødte vilde derimod tildeels tabe al Forbindelse med det aandelige Liv, tildeels adsplitte sig i forskjellige forvirrede indbyrdes fiendtlige Secter. Naar man mener, at de, der efter slig Sondring bleve tilbage i den rette Kirke, vilde danne et Samfund af Hellige og Udvalgte, saa feiler man vistnok; thi just for at vinde denne Anseelse, kunde Mangen uden Tro eller dog med en vaklende Tro aflægge den mere indgribende Bekjendelse, der fordredes, og derhos gjennemgaae den strengere Undersøgelse af hans Tro, der maatte blive foreskreven. Det kan derhos forudsees, at slige Menigheder, for at vinde Tilhængere, vilde i Tidens Længde blive mindre nøieseende med den Forvisning de krævede om deres Tro og christelige Sind, som de optoge. Men da vilde det Hyklerie, hvorfor vistnok vort Religionssamfund ikke er frit, i en forhøiet, tydeligere bevidst Grad faae Overhaand i det Samfund, der tilegnede sig en særdeles Rettroenhed og Reenhed. Slige Samfund vilde og frembyde riig Næring for aandeligt Hovmod og Foragt for andre Mennesker, saavelsom for en mørk Sindsstemning.

---

kun er, at et Menneske kunde komme i Samfund med hiin det Ondes Fyrste; men medens den foreskrevne Form dog ingen grundet Betænkelighed kunde opvække hos dem, der ikke erkjende en personlig Djevel, kunde det maaskee befrygtes, at en Forandring vilde blive betragtet som en Forkastelse af hiin Lære, hvilket dog ikke skulde ligge deri.

Det ligger iøvrigt ei blot i den christelige Aabenbaringstros særegne Indhold, at det vilde føre til Adsplittelse og Opløsning, naar Kirken gjorde visse bestemte Læresætninger i en skarpt udpræget Betydning til Betingelse for Optagelse i dens Skjød. Det samme vilde møde, dersom et Religionssamfund ikke blandt de Læresætninger, hvortil det saaledes vilde binde sine Medlemmer, optog andet end hvad man troer sig istand til at hidlede af Fornuftens Lys. De Grundsandheder, hvorpaa al Religion og al Sædelighed hviler, give, naar de skulle udtrykkes i bestemte Begreber og Sætninger, ligesaavel et rigt Stof til ulige Forestillinger som de eiendommelige christelige Lærdomme. Begrebet om en personlig Gud, om Skabelse, Forsyn, Sjelens Frihed og Udødelighed ere ikke mindre end de christelige Mysterier uigjennemtrængelige for den grublende Fornuft, og den Forestilling, hvorved En finder sig tilfredsstillet bliver af en Anden forkastet som den groveste Usands eller den fordømmeligste Ugudelighed. Det er derfor ikke mindre hyppigt at de philosophiske Skoler indbyrdes stemple hinanden som atheistiske, pantheistiske, materialistiske, fatalistiske, end at de theologiske forkjættre hinanden. Skal altsaa Kirken ikke, istedetfor at samle alle dem, der føle Trang til ved dens Hjelp at opløfte sig til Gud, at forøge deres Tro og rense deres Sjele, adskille Menneskene i Tvivl og Tvedragt, saa maa den ikke gjøre for skarpe Fordringer til deres Tro, som den optager og taaler i sit Skjød.

Det er og en Kjendsgjerning, at den vor kirkelige Forbindelse opløsende Bevægelse, der nu er traadt saa stærkt frem, har sin Rod i den Retning, der for ikke mange Aar tilbage, drev Fordringen om en streng bogstavelig Overholden af alt i Kirkelæren til det yderste, ja end ikke indskrænkede disse Fordringer til selve Kirkelæren, men endog med den meest fanatiske Iver holdt over de Ordformer, som vare brugte netop i den danske Kirke, hvilken dog forhen aldrig havde villet være noget andet end en Green af den evangelisk luthherske Kirke. Mange, som nu slutte sig til hiin Bevægelse, ville vist forundre sig ved at blive ret bekjendte med deres forrige Paastand, som nu tale Ordet for en ubunden kirkelig Frihed, og selv disse

Førere synes ikke gjerne at ville erindre deres forrige Ivret. Det vilde ikke være af Veien, om Nogen vilde udførligt drage denne hele Retnings Historie frem for Almeenheden, hvori det synes at en svag Hukommelse er en temmelig almindelig Lod. Det vil ikke være vanskeligt at finde Stoffet, selv for den, der ikke har fulgt det hele Væsen i dets omskiftende Skikkelser; han haver kun at see sig om i en indskrænket Literatur for en Tid af 10 til 20 Aar, og han behøver end ikke at bekymre sig om den yderste Fuldstændighed heri; thi de afgjørende Træk træde saa kjendeligt og eensformigt frem i flere hidhørende Skrifter, at man vil have nok af nogle enkelte blandt disse. Man kan gjerne begynde med Grundtvigs i 1825 udgivne Kirkens Gjenmæle mod Prof. Theol. Dr. H. N. Clausen, skjøndt vistnok navnlig meget af denne Forfatters tidligere Skrifter ikke er uden Interesse for en fuldstændig historisk Udvikling. Og naar man end videre læser nogle af de Smaaskrifter og Journalartikler, som affødtes deels af hiint Gjenmæle og den derved fremkaldte Injurieproces, deels af den faa Aar efter begyndte Jagt efter de Præster, som tillode sig mindste Afvigelse fra Ritualet, saa bliver man tilstrækkelig bekjendt med den første Akt i Sagen. Den anden begynder med det Omslag, der viste sig i de Smaaskrifter og Journalartikler, der talte Ordet for Sognebaandets Løsning, eller som man senere med et betydningsfuldere Navn kaldte det „almindelig Samvittighedsfrihed for Præster og Menigheder i Danmark", hvilken Fordring og traadte frem i Provindsialstænderne, og navnlig i de Roeskilde Stænder for 1838 blev Gjenstand for en udførlig Behandling. Da alt hvad der i hiint Anliggende paa sammes forskjellige Trin er foregaaet, staaer nærværende for mig, saa vilde det maaskee endog være lettere for mig end for de fleste andre at levere en slig historisk Udsigt. Men foruden at jeg for Øieblikket ikke har alt ved Haanden, som jeg kunde behøve paa nye at efterse, for at kunne levere en slig Oversigt saa indtrængende som jeg kunde ønske at gjøre den, turde jeg dog ikke paa dette Sted udbrede mig saa udførligt herover. Jeg trænger maaskee allerede til mine Læseres Overbærelse med Hensyn til, at jeg

opholder mig saa meget ved denne Gjenstand. Men medens jeg har troet, at det ikke vilde være upassende, i Forbindelse med den Reform i Folkeskolevæsnet, som begyndte i 1806, at omhandle de Domme, som man i den hele paafølgende Tid i meget modsatte Retninger har fældet over samme, er jeg og kommet ind i dem, som senest, og med størst Voldsomhed have ladet sig høre igjennem en Løsstormen paa Kirken. Denne har for Øieblikket sat Gemytterne i en levende Bevægelse, hvoraf ogsaa jeg er bleven grebet, skjøndt jeg just ikke er blevet saa overrasket derved, som mange Andre, idet jeg kun deri har fundet en bestemt Fremtræden af det, der længe har ladet sig spore. Jeg har derfor ikke kunnet holde mig tilbage fra at benytte denne Leilighed til nogenlunde udførligt at udtale mig over et Anliggende, der altid har ligget mig varmt paa Hjertet, og som staaer i en meget nær Berørelse med en ikke uvigtig Deel af min foregaaende Virksomhed. Hvad Sagen selv angaaer, har jeg allerede fremført det Fornødne; men da det kan have nogen Vigtighed med Hensyn til Dommen over det hele Forhold, skal jeg medgive et Bidrag til hiin historiske Oplysning, hvorved jeg iøvrigt væsentligt kan benytte mig af hvad jeg alt for længe siden har udtalt, men som vist Faa have i Erindring, eller ville uleilige sig med at søge der, hvor det er at finde.

Under den oven paapegede i 1838 ved de Roesskildske Stænder forhandlede Sag har jeg blandt andet yttret mig som følger: „Det forholder sig rigtigt, at Petitionen, der er kommen frem for at bevirke en almindelig Samvittighedsfrihed for Præster og Menigheder i Danmark, er traadt istedetfor en heftig Bestræbelse for at faae de offentlige Religionslærere, hos hvilke man meente at finde nogen fra Kirkens symbolske Bøger afvigende Lære, satte fra deres Embeder. Man indskrænkede sig ingenlunde til saadanne, der fornægtede Christendommens Grundsandheder, men man rettede sine Angreb mod Mænd, der, *idet de fuldeligen erkjendte, at Gud havde aabenbaret sig i Christus, at den hellige Skrift indeholder den rette Sandhed til Salighed, og*

at Sacramenterne ere guddommelige Anordninger, ved Hielp af hvilke en Christen kommer i nærmere Samfund med Gud ved Christus, dog fandtes i den nærmere Udvikling og videnskabelige Bestemmelse af Troens Lærdomme at afvige fra det System, som man erkjendte for det ene rigtige. Saadanne Mænd angreb man ikke blot som Vildfarende, men endog som Kjættere og Menedere i Kirken; man fordrede, at de skulde fratræde den Plads, de beklædte i samme, beraabende sig saavel paa Kongeloven som paa Landsloven. Paa lige Maade forfulgte man og de Præster, som ved de liturgiske Handlinger ikke saa ganske nøie holdt sig det foreskrevne Ritual efterrettelige. Denne Bestræbelse er omsider gaaet over til den tilsyneladende omvendte Retning, at forlange en fuldkommen dogmatisk og liturgisk Frihed for alle Præster og i Forbindelse dermed Frihed for ethvert Medlem af den danske Statskirke til at holde sig til hvilken af dennes Præster han vilde. Det synes, at denne Vending er fremkommen derved, at man i den i 1828 med vedbørlig Autorisation udkomne nye Udgave af Alterbogen har fundet en saadan formeentlig Forvanskning af Daabspagten, at en rettroende Christen ikke kunde finde sig tilfredsstillet med en saadan Daab for sine Børn, og at en rettroende Præst ikke i Overeensstemmelse dermed kunde forvalte Daabens Sacrament. Denne Anke hidrører især derfra, at Troesartiklerne deri ere indførte i Overeensstemmelse med den Udgave af Luthers lille Katechismus, der i 1814 udkom med Autorisation, og som indeholder en tro Oversættelse af Luthers ældste Katechismus. Det er i sig selv ikke uden i Udtryk og Sprogformer, at Troesartiklerne, saaledes som de findes i denne Katechismus, adskille sig fra de øvrige, indbyrdes i saa Henseende heller ikke lidet forskiellige, Maader, hvorpaa de læses i de mange andre Udgaver af Katechismus, samt i den ældre Udgave af Alterbogen og den ved Frdg. af 7 Mai 1783 kundgjorte Formular for Daaben. Men man paastaaer, at heri findes virkelige Troesforvanskninger. Naar saaledes den først

Troesartikel udtrykker sig paa følgende Maade: Jeg troer paa Gud Fader, Himmelens og Jordens almægtige Skaber, saa paastaaes det, at disse Udtryk ikke betegne det samme som de, der findes i den ældre Udgave af Alterbogen: Jeg troer paa Gud Fader, Almægtigste, Himmelens og Jordens Skaber, men at Troen paa Guds Almagt derved er bleven indskrænket til Verdens Skabelse. Ligeledes findes i de tvende andre Troesartikler flere formeentlige Forvanskninger af Troen, f. Ex. naar der skrives den hellige Aand istedetfor den Hellig-Aand; naar Christus siges at være opfaren til Himmelen istedetfor til Himmels (Kirketidende for 1835 S. 817—832 og 874—884) *). Paa Grund af disse og flere Ankeposter paastaaes det, at en i Overeensstemmelse med den nye Udgave af Alterbogen oprettet Daabspagt var utaaleligere for den Christne end den Stiftsprovst Clausen skal have gjort paa frie Haand (Kir-

*) Her er ikke Spørgsmaal om hvorvidt nogle af de foranførte Udsættelser kunde fra et dogmatisk Standpunkt der kunde have nogen Berettigelse, begrundes paa en Maade, som ret vel lod sig høre. Dette turde, hvad de førstnævnte to Udsættelsesposter angaaer, være at indrømme, hvorimod den sidstanførte og flere andre, som jeg ikke havde nævnt, ere aabenbar urimelige. Men Sagen er, at hiint Partie i de Læsemaader, som det ei vilde lade gjælde, fandt et fordømmeligt Kjætterie. Naar det til Ex., blot havde foretrukket Skrivemaaden „den Helligaand" som det klarere Udtryk for det strenge Athanasiske Læreb egreb, saa vilde jeg, navnlig fra det Standpunkt, hvorfra jeg har indladt mig paa dette Anliggende, intet derved have havt at erindre. Men naar man paastod, at den i nyere Tider mere sædvanlige Betegnelsesform, der dog i Grunden vel og var den ældre, indeholdt et fordømmeligt Kjætterie, ja endog tvivlede om den Barnedaabs Gyldighed, hvori den var brugt, saa var dette vist nok et forkeert Bogstavvæsen. Heri laae iøvrigt den Synderlighed, som maaskee En og Anden dog vilde finde i sin Orden, at Christendommen blev en Danisme. For Resten var Klagen over den Tvang, som den nye Udgave af Alterbogen skulde have paalagt Præsterne, ogsaa af den Aarsag urimelig, at der aldeles Intet var i Veien for den Præst, som vilde betjene sig af den ældre eller af de Udtog, som heraf havdes.

gjeldende for 1835 (S. 7—8), og hvad dermed skal udtrykkes, behøver ingen videre Forklaring. Naar den saa ivrig attraaede Løsning af Sognebaandet skal gaae ud paa at gjøre saadanne Ord og Bogstavforskjeller gjeldende som Noget, der skal skjelne imellem de rette (gammeldags) Christne og de falske, saa synes dette at opvække ikke liden Betænkelighed mod en Motion, som udgaaer derfra. — — — — — — — — — — — —

— — — — — Seer man videre hen til selve Indholdet af de fremkomne Petitioner, saa er Begjæringen om Menighedens Frihed til at søge hvilken Præst den vil, sat i Forbindelse med en fuldkommen dogmatisk og liturgisk Frihed for Præsterne. At nu en saadan Frihed ikke kan indrømmes, har Committeen med overbevisende Grunde godtgjort. Men Commissarius tillader sig dog for Sagens Vigtigheds Skyld at tilføie, at denne Frihed nødvendig ogsaa vilde føre en anden med sig, den nemlig, at Præsten maatte kunne nægte Sacramentet og andre præstelige Handlinger, som Menighedens Medlemmer maatte begjære, naar han efter sit private Omdømme derved maatte finde Betænkelighed. Det er allerede forlængst bleven offentlig yttret af dem, der have antaget den her omhandlede Retning i Bedømmelsen af de kirkelige Forhold, at en rettroende Præst burde være fri for at vie Nogen, der vel lovlig, men dog ikke under saadanne Betingelser at det kunde holde Prøve for den christelige Bedømmelse, er skilt ved sin Ægtefælle, men at saadanne Brudefolk maatte henvises til de kjætterske Præster. I lige Consequents maatte en Præst og efter sin subjective Dom kunne vægre sig for at forrette Vielse i andre Tilfælde, ligesom han og maatte kunne nægte Sacramentets Meddelelse o. s. v. til dem, han fandt uværdige, uden at han kunde erkjende nogen anden Dommer end sin egen Samvittighed over sit Forhold i denne Henseende. Men det falder i Øinene, at man under et saadant System blev udsat for alle de fordærvelige Forviklinger, der stundom yttre sig under Conflicter mellem Katholiker og Protestanter i de Lande, hvori hine have Overhaand eller dog udgjøre en betydelig Mængde; ja fra en vis Side kunde det endog blive værre, da de katholske Præster dog

maae anerkjende en høiere Myndighed, hvis Dom de ere underg̃ivne". *)

Til det saaledes Anførte skal jeg knytte følgende Bemærkninger. I Anledning af de S. 358 nederst og S. 359 øverst med sperret Skrift trykte Linier har en meget begavet og iøvrigt mod mig velvillig Forfatter (Birkedal), hvis Skrift jeg ikke har ved Haanden, gjort mig det Spørgsmaal, om da Erkjendelsen af de der antydede Sætninger er nok til en rettroende Lærer i Kirken. Dette Spørgsmaal grunder sig paa en urigtig Opfatning af mit Foredrag. Jeg har paa hiint Sted ikke villet andet end i korte Træk betegne en theologisk Retning, som de, der nu førte Ordet for den meest udstrakte kirkelige Frihed, kort forhen havde forfulgt som det groveste Kjætterie. Vel ligger det i Sammenhængen af min Tale, at jeg ansaae denne hadefulde Forfølgelse for uberettiget, og at jeg fandt en skjærende Modsætning mellem den og de Grundsætninger, som man nu fra samme Side vilde gjøre gjældende. Men deri ligger ingenlunde, at jeg i hiin theologiske Retning fandt den fuldeste og dybeste Opfatning af Christendommens Grundsandheder, og endnu mindre at denne indeholdtes i hine flygtige ingenlunde udtømmende, men for min Hensigt tilstrækkelige Antydninger **). Jeg har endog udtrykkelig lagt Vægt paa, at de havde angrebet de Mænd, der førte saadan Lære, ikke blot som Vildfarende, men som Kjættere og Meenedere i Kirken m. v. Jeg havde og tolv Aar tidligere udførlig afhandlet den anordnede Ordinationseeds Forhold til vor Kirkes Lærebegreb og derunder viist, at Eeden lader Kirkens Lærere en ikke ringe Vidde, inden hvilken de kunne bevæge sig i Udviklingen af Christendommens Lære, uden at enten deres Samvittighed eller Landets Love kunne anklage dem for Brud paa Eed og Pligt ***). Men endog uden Hensyn

*) Stænder-Tidende 2den Række, S. 1205—1209.

**) Jeg maatte, i det jeg efter min Erindring, og forsaavidt min Hensigt fordrede det, angav hvad jeg fandt betegnende for den foranførte Retning, især tage mig lagt for ikke at tillægge samme noget, som ikke klarlig indeholdtes i samme.

***) See Jur. Tidskr. 12. B. 1. H. S. 242 til Enden; 2. H. S. 289

dertil var jeg fuldkommen beføiet til at paaberaabe mig den Modsigelse, hvori den Frihed, som man nu vilde hævde Kirkens Lærere, stod med den hadske Maade, hvorpaa man nogle Aar forud, fra samme Side havde forkjættret en Lære som den af mig beskrevne, og forfulgt ubetydelige Afvigelser fra Ritualet, endog blot fra Udtryk og Sprogformer, som fandtes i ældre Udgaver, men som i en ny autoriseret Udgave vare forandrede.

Med Hensyn til den Parallel med den katholske Geistlighed, som jeg kortelig har antydet paa det anførte Sted, skal jeg for dem, som ikke have gjort Bekjendtskab med dennes Retning i de sidste 30 til 40 Aar, bemærke, at de katholske Geistlige i de Lande, hvor deres Lære ikke længere omgjærdes med borgerlig Magt, meget vel vide at skikke sig i disse Forhold og at benytte selve Friheden som en Vei til at vinde Herredømme over Samvittighederne. Idet de træde frem som Frihedens begeistrede Venner, søge de, med en Talens og Tankens Kraft, hvori de som her gaae en lignende Vei, ere langt fra at komme dem nær, at bevise, at den sande aandelige Frihed kun kan trives under den fuldkomne Affondring mellem den kirkelige og borgerlige Magt, som den katholske Kirke fører med sig. De forlange ikke andet end at den samme Frihed, som Forfatningen og Loven tilstaaer alle Borgere, ogsaa maa tilstaaes Kirken og dens Mænd. De have Intet imod, at Enhver, efter Godtbefindende, træder ud af Kirken; de indrømme, at det ikke kan formenes en Katholik at indgaae Ægteskab med en Akatholik, eller foreskrives noget om de deri avlede Børns religiøse

---

til Enden. I Maanedskrift for Literatur 4. B. S. 179 har jeg yderligere udbredt mig over den ovenberørte theologiske Retning med Hensyn til de derpaa gjorte Angreb; i Recension II. af M. Lindbergs Skrift: Er Dr. Prof. Theologiæ H. N. Clausen en ærlig Lærer i Kirken, som læses sammestedes S. 179 ff., og jeg tør troe, at min Beviisførelse vil kunne udholde enhver Prøve.

Opdragelse, ja end ikke om de Børns, hvis Forældre begge høre til den katholske Kirke. Kun paastaae de, at der og man overlades dem fuld Frihed til at forvalte Sacramenterne og udføre deres øvrige Kaldsgjerning efter Kirkens Lære og deres foresatte af Staten uafhængige geistlige Øvrigheds Forskrifter, uden al Indblanding fra Statens Side. Saaledes kan Staten ikke kræve, at Præsterne mod Kirkens Love og deres Samvittighed give den kirkelige Velsignelse til et Ægteskab mellem en Katholik og en Protestant, naar der ikke haves Sikkerhed for at alle Børnene ville blive opdragne i den ene saliggjørende Troe; hvorimod den katholske Kirke da maatte finde sig i, at Vedkommende, naar de ei ville underkaste sig dette i dens Love grundede Vilkaar, lode sig vie af en protestantisk Præst, eller indgik et borgerligt Ægteskab, hvilket allene blev Statens Sag. Kun maatte man indrømme den katholske Præst Frihed til mod den af Ægtefolkene, der hørte til Kirken, og hiin Forbindelse uagtet ikke vilde træde ud af samme, at anvende alle de inden for hans geistlige Embede liggende Midler, hvorved de Sjæle, der ved sligt Ægteskab vare satte i Fare, muelig kunde frelses. Først og fremmest vil han i og udenfor Skriftestolen søge ved Formaninger at bearbeide den katholske Ægtefælle, navnlig Konen, (hvorom Spørgsmaalet næsten altid dreier sig; thi er Faderen Katholik, er det ordentligviis stemmende med Landsloven at Børnene opdrages i den katholske Religion), og efter Omstændighederne dennes Moder, Søstre, Tanter o. s. v., men ogsaa har han det i sin Magt at nægte dem Absolution, som i denne eller anden Henseende fremture i Ringeagt for Kirkens Bud og Formaninger, ligesom han heller ikke behøver at tilstaae en Saadans Liig de sædvanlige kirkelige Æresbeviisninger. I et Land, hvor en betydelig Deel af Befolkningen hænger ved den katholske Kirke, vil Geistligheden, ved Hjælp af disse og andre inden for dens Virksomhed liggende Midler, hvoriblandt især dens Indflydelse paa Opdragelsen er af Vigtighed, vide ikke blot at vedligeholde stor Betydenhed i de katholske Familier, men endog at udbrede bemeldte Kirke paa den protestantiskes Bekostning. Hertil frembyde i Særdeleshed de

blandede Ægteskaber, navnlig de, hvori det er Hustruen der hører den katholske Kirke til, en beqvem Leilighed.

Der er dog sandelig en mærkelig Lighed mellem de her antydede Forhold i de katholske eller halvkatholske Lande, og dem, hvori vi nu ere i Begreb med selv at bringe os. Naar for mindre end tyve Aar siden adskillige Ivrere for Troens Reenhed stedse førte Kongeloven og Landsloven i Munde, for i Kraft af samme at kræve de Lærere forjagede fra Kirken og Universitetet, som fandtes at afvige fra det bogstav- og tøddelrette Lærebegreb i den lutherske Kirke, naar disse Ivrere gik omkring i Kirkerne for at udspeide enhver nok saa ringe Afvigelse fra de anordnede rituelle Former, for derpaa at grunde de bittreste Klager mod enkelte Præster, naar de hertil føiede skarpe Angreb paa den Regjering, der, glemmende hvad der efter Kongeloven var dens første Pligt, taalte sligt kjættersk Væsen, og naar der nu fra den samme Side fordres, at Staten skal i den Grad være ligegyldig ved Religionen, at den end ikke maa skride ind, naar Forældre tilsidesætte al Omsorg for deres Børns religiøse Opdragelse, saa har det sin Forklaring deri, at der, ved denne fuldkomne Skilsmisse mellem Religion og Stat, dog blev nogen Udsigt for hiint Partie til igjen at vinde noget af det Terrain, som Regjeringen ikke gjennem Lov og Ret vilde skaffe dem. Saafremt det ellers ikke paa anden Maade var ganske klart, at der paa Bunden af denne Frihed laae en Bemyndigelse for Præsterne til, uden Hensyn til Statens Love og uden alt Statstilsyn, at nægte Vielse, Sacramenter o. s. v., ja aldeles at udstøde den, som de fandt uværdig, saa har man Beviset i den Erklæring, som Stilleren af hint Forslag nylig har givet i den Berlingske politiske og Avertissements-Tidende Nr. 282. Vel har han nævnt selve det vedkommende Religionssamfund, som den, Berettigelsen til at udstøde de Uværdige skulde tilkomme. Men uden at vide, hvorledes Forfatteren vilde have Forholdet mellem Præsten og Menigheden ordnet, kan man dog vist nok antage, at Sagen væsentlig vilde være lagt i Præstens Hænder. Denne Erklæring indeholder ellers, blandt andet Mærkeligt, nogle Antydninger om den Religionstvang, hvorunder Folk her i Landet skulle have sukket, hvilke Antydnin-

ger jeg ikke kan undlade kortelig at belyse. Han veed, siger han, ikke rettere end at Folk endnu i dette Aarhundrede ere blevne straffede med Tugthuusarbeide, fordi de ikke vilde finde sig i Afskaffelsen af Pontoppidans pietistiske Forklaring. Jeg har aldeles ingen Tvivl om at Forfatteren har hørt sligt, uden at have ladet sig oplyse om Urigtigheden deraf. Men underligt er det, at han ikke har vidst bedre, og uforsvarligt at han, uden at søge de Oplysninger, som det ei vilde have været vanskeligt at faae, har henkastet Ord, der i hans Mund maa virke som en directe Beskyldning. En saadan Form er vistnok meget sædvanlig i en vis Deel af vor Literatur, som paa den Maade har indsmuglet mange aldeles ugrundede Beskyldninger, saavel mod Regjeringen som mod Enkelte. Men af en Mand, som jeg stedse har anseet som et Mønster paa Ærlighed og Samvittighedsfuldhed, har en saadan Adfærd været mig høist paafaldende; og skjøndt jeg ikke derfor opgiver den gode Mening, jeg har havt om hans Retskaffenhed, saa er det mig dog et sørgeligt Beviis paa, hvorledes en eensidig Lyst til at gjøre visse Forestillinger gjeldende, kan forlede selv retskafne Mænd til at forglemme de Grundsætninger, hvoraf de ellers ere gjennemtrængte. Saafremt Forfatteren har tænkt paa et Sogn i Veile Amt, hvor en Deel af Beboerne for nogle Aar siden havde ladet sig indbilde, at Balles Lærebog var fuld af Kjætteri, hvilket og gjaldt om den i 1814 autoriserede Katechismus (der dog var en af nuværende Biskop Mynster forfattet aldeles troe Oversættelse af Luthers egen ældste Udgave), og at de derfor ikke med god Samvittighed turde lade deres Børn modtage den Underviisning, der gaves i Skolen efter disse Lærebøger, men forlangte Pontoppidans Forklaring og en ældre Udgave af Katechismus gjenindført i Skolen, saa kan han i Usings Samling af Reskripter m. v. læse en Cancellieskrivelse af 13 Jan. 1833, hvorved vel dette sidste blev afslaaet, men det dog blev dem tilkjendegivet, at det stod til dem, istedetfor at lade deres Børn modtage den Underviisning i Religionen, der gaves i Skolen, at besørge deres Religionsunderviisning hjemme efter Pontoppidans Forkla-

ring og den ældre Udgave af Katechismus, og at Børnene, naar de i sin Tid kunde gjøre tilstrækkelig og fornuftig Rede for den christelige Religions sande Lære, bleve at annamme til Confirmation, uden Hensyn til om det skeete med den anordnede Lærebogs og den autoriserede Katechismi Ord. Senere tildrog det sig vel, at nogle til hiin Retning hørende Bønder, der havde Sæde i Skole-Commissionen, havde borttaget de Exemplarer, der af Balles Lærebog og den autoriserede Udgave af Katechismus fandtes i Skolen, og, saavidt vides, ligeledes af den evangelisk christelige Psalmebog, saavelsom Apparatet for den indbyrdes Underviisning, og at de for dette egenraadige Forhold bleve satte under Tiltale. Men, foruden at man dog vel ikke burde indrømme disse af Fordomme og Hovmod omtaagede Mennesker Frihed til at forstyrre den almindelige Skoleunderviisning efter at de vare blevne frie for alt det ved samme, hvorved deres Samvittigheder kunde finde sig besværede, saa blev Følgen af denne Sag ingenlunde Tugthuusarbeide; om jeg ikke feiler, slap de med en ringe Mulkt. Jeg har selv havt nogen Deel i den Afgjørelse, Spørgsmaalet fik ved hiin Cancellie-Skrivelse, og har forhen hørt Betænkeligheder yttre imod den Eftergivenhed, som derved blev viist; men medens jeg gjerne fra den Side vil tage Sagen paa mig, kan jeg endnu mindre undslaae mig herfor, hvis Nogen vil føre Anke i en modsat Retning. Derimod maa det indrømmes, at Afgjørelsen ikke var af den Beskaffenhed, at man kunde gjøre Regning paa derved aldeles at gjøre Ende paa den Ufredens Spire, som der var indkommen i hiin Menighed. Det maatte overlades til de geistlige Embedsmænds forstandige Omhu at arbeide paa at udrydde den, og dertil undlod Cancelliet ikke at opfordre dem. Bemeldte Forfatter anfører endvidere, at vi have Lovbud nok, som true med Straf for ikke at gaae i Kirke og til Alters. Men han veed jo saa godt som Nogen, at disse Love i flere Menneskealdere have været ude af Brug, og at den førstnævnte Forpligtelse nu og formelig er ophævet ved Fdg. 26 Marts 1845, hvilken Forordning han iøvrigt paapeger paa en Maade, som jeg ei forstaaer. Naar han endvidere siger, at det neppe

er ret længe siden, at det har gjort Adskillige ondt, at hine Straffe ikke bleve satte i Udøvelse, saa ligger der vist og her nogen Misforstaaelse til Grund. Men i al Fald er det ikke fra Regjeringens Side at der har været nogen Stemning for at sætte Tvangsmidler i Gang mod dem, der forsømme Kirke- og Altergang. Den hele Tale er saaledes, med Hensyn til det, som derved skulde godtgjøres, uden al Betydning. Særdeles paafaldende er det iøvrigt, at den Mand, imod hvem Kjætterforfølgerne til hin Tid fornemmelig slyngede deres Banstraaler, nu da de have forvandlet sig til Kirkestormere, hører til Kirkens kraftigste Forsvarere. Jeg har sandelig ingen Anledning til at være partisk for denne Mand, men det er en aabenbar Kjendsgjerning, som jeg med Fornøielse vedgaaer, at det aldeles ikke hidrører fra noget Slags Vaklen fra hans Side, at Rollerne saaledes ere blevne ombyttede.

Det er ingenlunde min Mening, at det under en saadan fuldkommen Affondring af Stat og Kirke, som af Nogle tilsigtes, vilde lykkes det oftnævnte Partie (jeg kalder det ikke gjerne det orthodoxe, thi det fornægter Protestantismens Hovedgrundsætninger) at vinde den Magt over Sindene, som den katholske Geistlighed udøver i de oven paapegede Lande. Baade i Gaverne hos dem, der skulle bearbeide Folket, og i Modtageligheden hos dette og i de tvende Kirkers Stillinger *) er der en alt for stor Forskjel til at Virkningerne kunde ventes at

*) Det er mærkeligt, hvorledes Nogen kan troe, at den evangelisk lutherske Kirke ved Grundloven har opnaaet en Uafhængighed, som der før manglede den. Den staaer tvertimod nu i Fare for at komme i en Afhængighed, hvorom der tilforn ei kunde være Tanke. Saa velbegrundet end den Kjøbenhavnske Geistligheds og det theologiske Facultets Protest er imod at Rigsdagen befatter sig med den Ordning af Folkekirkens indre Forhold, som efter Grundlovens § 80 kan ventes (cfr. min Prøvelse S. 365), forinden Folkekirken selv er kommet til Orde, saa tør man dog efter denne §s Historie og efter hvad der siden er foregaaet, just ikke stole paa, at dette af Rigsdagen vil blive erkjendt. Dog kan man vel gjøre Regning paa at Ministeriet vil staae urokkelig imod Overgreb.

blive lige. For Enkelte vilde det maaskee tildeels lykkes, men hvad der er meget at befrygte, er, at netop disse vilde ved dens strenge Holden over alt i Kirkens Læerebegreb opvække Had og Uvillie mod Kirken, og at Mange, der enten frivillig eller som udviiste traadte ud af samme, enten vilde forsage al Religion eller slaae dem til et eller andet overspændt Partie, der ordentligviis vilde blive ledet af opvakte, men derhos uvidende forskruede og hovmodige Mennesker, fulde af Bitterhed mod Kirken saavelsom mod Videnskab. Naar endog kun nogle enkelte Menigheder i forskjellige Dele af Landet splittede sig i en Mængde smaae Sekter, vilde dette, blandt andre beklagelige Følger, have den, at det gav dem, der gjerne vilde udplyndre og opløse Kirken, et velkomment Paaskud til at gaae nærmere løs herpaa. Det lod sig nemlig da paastaae, at den evangelisk lutherske Kirke i det mindste i de Menigheder, hvori saadant Frafald havde viist sig, havde tabt den Egenskab, der har gjort, at Grundloven har optaget den som Folkekirke og tilsagt den Understøttelse, hvortil Mange alt regner det, at den maa beholde Sit, Noget som man anseer for en stor Naade. Men kunde det sættes igjennem, at Tiendefrihed blev en Belønning for dem, der traadte ud af Kirken, saa vilde denne Fristelse blive mange lunkne Christne for overvældende. Disse vilde endog vinde den store Fordeel, at Landets Jorder i Almindelighed fik en forøget Værdie ved at komme i deres Hænder. Vel vilde slig Urimelighed neppe nogensinde gaae igjennem, i det mindste ikke i dens Heelhed. Men en Bevægelse i en saadan Retning turde dog have en meget foruroligende Virkning, og lettelig lede til Indrømmelser, som i høi Grad vilde lamme baade Kirken og de mange andre for al aandelig Virksomhed vigtige Indretninger, der ligeledes ere grundede paa Tiender; ogsaa megen privat Eiendom vilde vel komme til at dele Kirkens Skjæbne. Det er langt fra at Grundlovens § 3 har sikkret Kirken dens Eiendomme i saa klare og bindende Udtryk, som det, efter min Overbeviisning, burde været skeet *),

*) See min Prøvelse af Grundloven og Valgloven S. 355—384.

og man hører ikke sjeldent baade i og uden for Rigsdagen Yttringer af Begreber og Tilbøieligheder, der true med et Angreb paa al slig Eiendom. Det turde endog være, at denne Udsigt ligger paa Bunden hos Mange, der tage Ordet for det oftomtalte Lovudkast. Dette er vel, efter hvad jeg er overbeviist om, ingenlunde Tilfældet med Forslagsstilleren eller dem, der nærmest slutte sig til ham; men det er og kun ved Hjælp af et Partie, der, med Hensyn til religiøse Anliggender, staaer i den yderste Modsætning til dem, at Forslaget kunde seire. Dog der synes nu ikke at være nogen Fare for at det titmeldte Forslag bliver til Lov. Ikke blot have de vigtigste kirkelige og videnskabelige Stemmer baade i og end yderligere udenfor Folkethinget opløftet sig mod samme, men det har og trindt omkring i Landet fremkaldt almindelig Forbauselse og Uvillie. At det ogsaa i Slesvig har gjort en lige Virkning, viser en nylig i flere Blade optagen Artikel af Dannevirke, og det vil ufeilbarlig ogsaa paa andre Steder, hvor man ligeledes gjerne vilde have Sympathier, i høieste Maade forarge Befolkningen. Jeg har vel ikke erfaret noget om Svenskes Domme over dette Forslag, men da der i Sverrig hersker langt større Kirkelighed end i Danmark og man der har bevaret meget af de ældre Kirketilstande, der her forlængst er forsvundet, saa kan man ikke være i Tvivl om hvorledes disse vore Naboer ville tænke over hiint Lovforslag. I Norge er der vel, som det synes, mindre Kirkelighed end i Sverrig, men, om man end intet andet Bevis havde for at Nordmændene ere langt fra at ville undergrave Kirken, saa vilde en Sammenligning med den af Storthinget vedtagne Lov angaaende dem, der bekjende sig til den christelige Religion uden at være Medlemmer af Statskirken, hvilken udkom den 16de Juni 1845, være nok for at see en ganske anden Aand end den, hvori det titnævnte Lovforslag er skrevet. Nu har og Forslagsstilleren selv i den ovennævnte Avisartikkel yttret, at han, efter den Modstand der er mødt hans Forslag, hvilken han for Resten hidleder af Andres Overtroe og Fordomme, ikke for det Første ventede at det vil blive Lov. Ved de Tegn paa dets Skjæbne,

der stedse mere og mere hobe sig, er der vel opstaaet nogen Tvivl hos mig, om jeg ikke heller maatte tilbageholde hvad jeg forstedeels havde nedskrevet inden det var kommet saa vidt. Men jeg finder det dog Pligt at gjøre hvad der staaer til mig for at den Overbeviisning kan blive almindelig, at det med fuld Ret er blevet fortrængt, og at det ikke vil nytte paa nye at bringe noget Sligt for den lovgivende Magt, og da min Prøvelse tildeels bringer andre Sider ved Sagen frem end de, hvortil de udmærkede Mænd, der hidtil ere traadte frem mod samme, fornemmelig have taget Hensyn, saa vil den maaskee dog ikke være ganske forgjæves. Det turde og have nogen Interesse at ikke blot mange af Landets indsigtsfuldeste og meest begavede geistlige Embedsmænd have udtalt en Dom derover, hvilken i og for sig vistnok har en ganske anden Betydenhed end min, men at og en Lægmand, der dog i mange Aar har sysselsat sig med de kirkelige Forhold, blander sin Stemme i deres.

Det er iøvrigt ikke Lovudkastet i dets Heelhed, hvorover jeg her har udbredt mig. Det er kun kommet i Berørelse med dette mit Skrift ved den Modsætning, hvori det staaer til den Omsorg for Børns Underviisning og religiøse Dannelse, der gaaer igjennem vor Lovgivning og som ret blev bragt til Live ved det Reglement for Skolevæsnet af 14de October 1806, der hørte til den Lovgivnings Periode, som jeg var bragt til at behandle. Et af de meest fremspringende Stykker i Lovforslaget, det borgerlige Ægteskab, laae saaledes uden for min Vei, men det har været mig kjert, at denne Del af Udkastet navnlig af Biskop Mynster og af Kjøbenhavns Geistlighed er behandlet saaledes som man af saadanne Mænd kunde vente.

Jeg kan ikke forlade denne Sag uden at udhæve, hvorledes den bestyrker hvad jeg baade som Medlem af den i 1848 sammenkaldte Rigsforsamling, og i mit derved foranledigede Skrift, har udtalt om det Betænkelige i de adskillige ubestemte Almeensætninger, der uden for selve Forfatningsvæsnet blev indstrøet i Grundloven som Regler for den tilkommende Lovgivning. Vel har Biskop Mynster ved at gjennemgaae samt-

lige de §§ i Grundloven, der omhandle de kirkelige Forhold, klarlig beviist at titmeldte Lovforslag ingen virkelig Hjemmel har i Grundloven, men at det tvertimod i flere Maader er i Strid med samme. Men det er naturligt, at de Mange, der deels af religiøs Overspænding deels omvendt af Ligegyldighed for al Religion, vare stemte for at opløse al Forbindelse mellem Staten og Kirken, maatte lægge langt mere ind i hine fleertydige Bestemmelser end der ved sund Fortolkning kunde udledes af samme. Forhandlingerne og Afstemningerne angaaende disse Grundlovs §§ maatte end ydermere give Vished om at dette vilde møde. Det har og siden viist sig saavel med Hensyn til hine §§ som til de adskillige andre, der i lige ubestemt Almindelighed udtale sig over vore øvrige Forhold; og hvad der gjør Sagen endnu betænkeligere, er, at selv de mindst begrundede Paastande i denne Retning dog i Almindelighed have vundet nogen Indrømmelse, der iøvrigt, langt fra at have tilfredsstillet det yderste Partie, kun har styrket samme til at vedblive med lignende Paastande. De Beviser, som vort korte constitutionelle Liv allerede frembyder paa denne Tingenes Gang, ere ikke faa. Men jeg vilde fjerne mig Alt for meget fra min Gjenstand, hvis jeg paa dette Sted vilde indlade mig i en Udvikling heraf. Kun et Exempel, taget netop af de §§, der her ligge os nærmest, skal jeg dog anføre. Paa den første Rigsdag fremlagde Regjeringen et Udkast til en Lov, der skulde hæve de Indskrænkninger, som Lovene hidtil havde gjort i fremmede Jøders Adgang til at tage Ophold her i Riget, efter at den ved indhentet Erklæring fra Repræsentanterne for disses Samfund i Hovedstaden havde forvisset sig om, at der ikke længer fra sammes Side var noget Ønske om hine Forbuds Vedligeholdelse, men at de nu tvertimod ønskede dem ophævede. Man kunde da have havt nogen Anledning til at formode, at et saadant Lovudkast vilde været optaget med stor Tilfredshed netop af dem, der vilde have ethvert Baand og navnlig ethvert, der stod i nogen Forbindelse med Religionen, løst. Men det Modsatte viste sig. Adskillige reiste sig i Folkethinget med stor Heftighed imod dette Lovfor-

lag, i det man paastod at fornævnte Indskrænkninger allerede vare ophævede ved Grundloven, og at det vilde være at svigte denne, nu at modtage som noget nyt hvad der alt var erhvervet. Skjøndt denne Forestillingsmaade heel grundigt blev gjendrevet, saavel af flere Ministere som af andre Talere, saa endtes dog Sagen ved en Overeenskomst om at vedtage Loven med den Udtryks-Forandring: „Indskrænkningerne — ere ophævede." Det blev vel navnlig af Justitsministeren udtalt, at Ministeriet ingenlunde erkjendte de mod Udkastet gjorte Indvendinger, hvorimod det kun fandt en Redactionsforandring i den sidstnævnte Affattelse, som man da indrømmede for at fremme Sagen. Men, skjøndt saaledes ikke hiin i Folkethinget fremsatte Grundlovs Fortolkning fik en afgjort Anerkjendelse, saa blev dog heller ikke Ministeriets fuldkomment velgrundede Mening gjort gjeldende. I det høieste blev Spørgsmaalet om Grundlovens Forstaaelse svævende, men Modpartiet fik endog al Anledning til at tage hiin Eftergivenhed til Indtægt, idet Lovens Affatning dog bedre passede sig til dets Fortolkning. Det havde, efter mine Tanker, været tjenligere om Regjeringen var blevet fast ved sit Udkast; thi, ligesom den Modstand, der havde viist sig, var grundet paa aabenbar Vildfarelse, vilde dog rimeligviis Fleerheden i Folkethinget have bifaldet Lovudkastet, hvis Regjeringen ei havde givet efter, og i Landsthinget troer jeg sikkert at det vilde have været Tilfældet. Vel var jeg den eeneste i dette Thing, der erklærede mig imod at vedtage Lovudkastet i den forandrede Skikkelse, hvori det var kommet fra Folkethinget. Men der blev dog ikke erindret noget imod den Udvikling, hvorved jeg, som jeg tør paastaae, paa en afgjørende Maade havde beviist det Urigtige i den Forestillingsmaade, som havde foranlediget den i Folkethinget vedtagne Forandring i Regjerings-Udkastet. Det blev derimod af Flere udtalt, at der, saaledes som Sagen nu stod, ingen Nødvendighed var for Thinget i at gaae ind paa noget Spørgsmaal desangaaende, idet man antog, at hiin Forestillingsmaade ikke blev bifaldet, fordi man, for at undgaae de Vidtløftigheder, som vilde finde Sted, hvis man vilde gaae

tilbage til Regjerings-Udkastet, lod det blive ved hiin Omændring. Kun eet Medlem foruden mig udtalte sig over selve Spørgsmaalet, og dette meget indsigtsfulde Medlem bifaldt aldeles hvad jeg derom havde yttret, men var dog af den Mening, at det, efter hvad Justitsministeren havde udtalt, var ubetænkeligt og af foranførte Grund tilraadeligt at tiltræde Lovudkastet som det var kommet fra Folkethinget*). Jeg kan imidlertid, uagtet jeg forsaavidt blev eenestaaende, aldeles ikke fortryde at jeg, for Følgernes Skyld, vedvarende erklærede mig mod saadan Eftergivenhed. Der var efter mine Tanker saa meget mindre Grund til en saadan som det, hvis Udkastet ikke kunde have gaaet igjennem, dog ikke vilde have været noget stort Onde, om det endnu havde beroet nogen Tid med den omhandlede Lov, især da Skylden dog allene kunde tilskrives dem, der af aabenbar urigtige Grunde vedvarende modsatte sig Loven, og Regjeringen desuden havde havt det i sin Magt indtil videre ad Dispensationsveien at udrette det som den havde tilsigtet ved Lovudkastet. Der havde saaledes her, efter mit Begreb, været al Anledning til at søge den rette Fortolkning af Grundloven sat igjennem, istedet for at give den urigtige et vist Skin af Erkjendelse. For ikke at gaae ind paa hvad der fra en mere almindelig Synspunkt talte mod dette sidste, vil det nu være vanskeligere for Regjeringen at holde Jesuiterne ude af Landet end det ellers vilde have været. Vist er det, at Forbudet i L. 6 B. 1 C. 2 Art. har et Hensyn til Religionen som ikke ligger til Grund for Lovens 3 B. 20 C. 1 Art.; og hvis det altsaa maa antages, at denne sidste Lovens Artikel er hævet ved Grundlovens § 84, saa maa det endnu mere være gjeldende om den første. Men i sig selv er der vist god Grund til at antage at den, som givet blot for Landsbeboerne, ikke kunde hjemle nogen Fremmed Ret til mod ældre ikke tilbagekaldte Loves Forskrifter at tage Ophold her i Landet. Vel veed jeg, at der og ere de, der ansee det for en tom Spøgelsefrygt,

---

*) See om alt dette Landsthingstidenden for første Session Sp. 1436—1454, Sp. 1535—1536.

naar man mener, at Jesuiter kunde blive farlige for Danmark. Men det lader til at de, der tage denne Sag saa let, intet kjende til de store Evner, den store Verdensklogskab og den store Nidkjærhed for sit Formaal, der udmærker denne Sekt, og ikke den allene, men og den øvrige katholske Geistlighed, hvis Iver og Kraft i den senere Tid synes at have taget et nyt Opsving. Det forekom mig selv, da jeg læste det ovenmeldte Skrift af Bisskop Mynster, at denne havde skildret de Farer, som vi kunde have at befrygte af den katholske Kirke og i Særdeleshed af hiin Sekt, med alt for stærke Farver. Men jeg kom strax noget tilbage derfra ved en Afhandling i deutsche Vierteljahrsschrift Octbr — Decbr 1850 af Mentzel, der netop den Tid kom mig for Øie, med Overskrift: Die Mission auf katholischem und protestantischem Gebiete. Heri fremstilles nemlig den forbausende Virkning, som nogle katholske og især jesuitiske Præster have gjort, der ere fremtraadte i flere sydtydske Lande i dette Aar, umiddelbar efter de Stat og Kirke opløsende Optrin, som havde sønderslidt disse Lande. Efter denne Forfatter skulle disse høitbegavede Talere paa det Dybeste have rystet den Befolkning, der for kort siden havde overladt sig til de vildeste gudsforgaaene Ord og Handlinger, saa at alt blev Anger og Ærefrygt for Religionen og dens ærværdige Tjenere. Han nærer ingen Tvivl om, at det var en sand apostolisk Aand, som bevægede sig i disse Missionærer og som gav dem saa stor Kraft; det var efter hans Vidnesbyrd ikke Katholicismens særlige Sag de talte, men det var Samvittighedens og Christendommens hellige Formaninger, som de, med Tilsidesættelse af confessionelle Forskjeller, førte ind i Tilhørernes Sjæle, og de trak ligesaavel Protestanter som Katholiker i Tusindetal til sig. Forfatteren finder det glædeligt, at den Revolution, der styrtede Bureaukratiet, frigjorde Kirkens ærværdige Tjenere for det Baand, hvori de forhen holdtes af Regjeringer, der ikke vare Kirkens sande Venner eller forstode sig paa dens Kraft. Jeg anseer det rimeligt, at der i Forfatterens Skildring af det, disse Missionærer have udrettet, er megen Overdrivelse, ei heller tør jeg overlade mig

til hans Tro paa deres Hensigters fuldkomne Reenhed. Men man kan slaae meget af og dog bliver deres Indflydelse paa Befolkningen meget stor. Saafremt der under den Fromhed og Menneskekjerlighed, der traadte frem, maatte have skjult sig nogen herskesyg Hensigt, — og der ville vel være Faa, som ikke maatte ville troe, at det for en Deel har været Tilfældet, — saa viser det Hele, hvor vel hine Fædre forstaae at antage sig Skikkelse af Lysets Engle. Om Forfatteren er Katholik eller Protestant, veed jeg ikke med Vished; hans Artikel er vel ikke skreven i en udelukkende katholsk Retning. Han synes kun at være indtagen af den Kraft og Nidkjærhed, hvormed mange af vor Tids katholske Geistlige arbeide paa at reise den dybt sunkne Sædelighed og Religiøsitet, uden Hensyn til den katholske Kirkes særegne Dogmer. Han anpriser og de lignende Bestræbelser, der i den senere Tid ere udgaaede fra den protestantiske Kirke, men finder kun, at de katholske have meget forud i Dygtighed og Kraft saavelsom i heldig Indflydelse. I det Hele turde dog en Forkjerlighed for den katholske Kirke ligge paa Bunden, hvad enten han saa for sin Person bekjender sig til samme eller ikke. Dette staaer imidlertid ikke i Veien for, at jeg i hans Afhandling finder en Bestyrkelse for, hvad jeg har udtalt om, at de skuffe sig, der troe, at det vilde være let, at tage det op med katholske Geistlige, og navnlig med Jesuiterne, hvis disse nu, Døren er aabnet, vilde i vort Fædreland søge en ny Kreds for deres omvendende Virksomhed. Det kan iøvrigt vel synes, at der er saa meget for dem at gjøre i andre Lande, at de neppe ville finde synderlig Tid til at udøve deres Missionsværk i vort fraliggende Land, hvor og Sproget vilde være dem i Veien. Men den katholske Kirke og navnlig hiin Orden, er aarvaagen, nidkjær og udholdende. Sprogvanskeligheden vil heller ikke være afgjørende, da de i de høiere Classer, især i dennes qvindelige Deel, ville finde Mange, som de i et fremmed Sprog kunne bearbeide, og hvorfra Virkningen kunde videre udbrede sig, ligesom der vel og vilde være Nogle, som lærte Dansk, for at virke her, og det heller ikke er usandsynligt, at Danskfødte ville lade sig indvie i hiin eller en

anden Orden og derefter gjøre Missionstjeneste her i Landet. Der turde altsaa, under visse Omstændigheder, blive al Anledning til at beklage, hvis Regjeringen ikke skulde have Magt til at modsætte sig Indtrængelse af Jesuiterne eller andre katholske Ordener. Der kunde vel ikke være Meget imod, at den gav enkelte dertil hørende Personer Tilladelse til Ophold her i Landet, naar der ingen Anledning var til at frygte for, at de havde til Hensigt at gjøre Proselyter, og den beholdt Berettigelse til igjen at vise dem ud, hvis siden en saadan Hensigt viste sig. Men gaaer man ud fra den Grundlovsfortolkning, som under ovenmeldte Sag blev udtalt i Folkethinget, uden at blive tilbørlig trængt tilbage, saa har Regjeringen ikke hiin Myndighed; ja selv den samlede Legislatur kan ikke udøve samme ad den sædvanlige Lovgivnings Vei, hvorimod det først gjennem den vidtløftige og langsomme Fremgangsmaade, som Grundloven § 100 foreskriver, vilde blive muligt at standse det Uvæsen, som af slige Fremmede maatte blive drevet her i Landet.

Hvad der gjelder om katholske Geistlige, navnlig Jesuiterne, finder og sin Anvendelse med Hensyn til alskens sværmerske og ellers enten ved deres Læres Indhold, eller, hvad der turde vise sig hyppigere, ved Maaden, hvorpaa de udbrede den, farlige Secter, som findes rundt omkring i alle Verdens Hjørner, naar disse ved hidsendte Apostler maatte ville udbrede deres Lære her i Landet. Ogsaa til at holde dem ude har Regjeringen Hjemmel deels i Reskr. 5te Marts og 2den April 1745, deels i den Statspolitiet tilkommende almindelige og i Frdg. 30te Marts 1827 § 9 (cfr. § 10) bestemt udtalte Ret til at bortvise Fremmede, som der af en eller anden Grund maatte være Betænkelighed ved at optage eller taale her i Landet. Biskop Mynster har i ovennævnte Skrift S. 21—23 omtalt en høist betænkelig Sect, Mormon-Secten kaldet, hvis Emissairer eller, som de heller ville kaldes, Missionærer, og have begyndt at vise sig her i Landet. Efter hvad der er anført om dens Characteer og Idrætter, turde der vist, naar dens Emissairer dreve deres Væsen her i Landet, være Grund til at gjøre Brug af hiin Myndighed. Men derfor vilde den omhandlede

i Folkethinget udtalte Fortolkning af Grundloven Art. 84 træde i Veien, saafremt den var anerkjendt. Dog, lykkeligviis kan det ei med Grund paastaaes, at en saadan Anerkjendelse har fundet Sted. Fra Ministeriets Side blev hiin Fortolkning gjendreven, og skjøndt det for at lempe sig efter en Mening, som syntes at have Mange for sig i dette Thing, vedtog en Affattelse af den forelagte Lov, hvorved disse fandt dem tilfredsstillede, saa skete det dog under udtrykkelig og gjentagen Erklæring om, at det ei skulde være en saadan Anerkjendelse, men kun en Redactions-Forandring. Spørgsmaalet kom saaledes ikke under hiint Things Afgjørelse, og i Landsthinget var der ikke en eneste Stemme, der erklærede sig for hiin Fortolkning, hvorimod dette Thing gik ud fra den bestemt udtalte Forudsætning, at det var unødvendigt derpaa at indlade sig. Det er altsaa endnu et aabent Spørgsmaal, og Regjeringen vil, naar der viser sig en Nødvendighed i at foretage noget Skridt, der beroer paa Fortolkningen af Grundlovens § 84, ikke ved det, der er foregaaet, være hindret i at gjøre sin Overbeviisning gjeldende. Det er aldeles ikke givet, at Folkethinget, naar det bliver opfordret til at tage Spørgsmaalet under nøiagtig Overveielse, for derover at fatte en Beslutning, vil bifalde den Mening, som ved oftmeldte Leilighed blev udtalt af Mange, men som ikke kom til Afgjørelse; og endnu mindre er der nogen Anledning til at antage dette med Hensyn til Landsthinget. Kun mener jeg, at Regjeringen er kommen i en noget mindre heldig Stilling end om den i sin Tid havde holdt fast ved sit Lovforslag. Men derfor er det nu saa meget mere at ønske, at den holder igjen mod alt, hvad der kunde give Skin af en Indrømmelse i foranførte Henseende. En saadan Indrømmelse er nu det Eneste, som jeg kan frygte i Anledning af den her omhandlede Sag, der ellers vist nok vil lide et fuldstændigt Nederlag. Men, efter mit Begreb, er det af yderste Vigtighed, at Regjeringen ved denne Leilighed viser Fasthed, og det ikke blot for selve denne Sags egen Skyld, men og med Hensyn til de øvrige foran berørte i Grundloven indførte Almeensætninger, hvorpaa man bygger Fordringer om Omvæltning i de bestaaende

Retsforhold, hvortil de, rigtig fortolkede, ikke indeholde nogen Hjemmel. Det er i dyb Følelse af denne Vigtighed, at jeg har grebet Leiligheden til ogsaa at røre ved den Stræng.

Jeg vender nu tilbage til den i 1806 grundlagte Indretning af vort Folkeskolevæsen, der har bragt mig til at udbrede mig deels over den videre Udvikling, dette senere har faaet, deels over de Besværinger, der fra forskjellige Sider ere førte over samme. Heraf staaer endnu Lidet tilbage. Naar jeg har beviist, at Lovgivningen ved det Tilsyn, som Regl. 10de Oct. 1806 og de senere hermed overeensstemmende Skoleanordninger har tillagt det Offentlige med den opvorende Ungdoms Underviisning, navnlig og i Religionen, ikke er gaaet Friheden for nær, saa vedkommer dette ikke den ofte forhen førte Anke over den ved bemeldte Anordninger hjemlede Skoletvang. Denne Anke gik nemlig mere ud paa de Midler, hvorved fornævnte Anordninger have søgt at fremtvinge behørig Skolegang, end paa selve Grundsætningen. Den var saaledes kun af en underordnet Natur, og har derfor ikke fundet nogen Plads i det Foranførte. Det er imidlertid dog en af de Punkter i Skoleanordningen, som fornemmelig har fremkaldt Besværinger, og som i og for sig vel kunde være noget tvivlsom. Den smaalige Mulktering, som disse Anordninger hjemle, for hver enkelt Dag et Barn forsømmer Skolen, har i sig selv noget uhyggeligt, og synes ikke ganske billig mod de Forældre, som i det Hele holde deres Børn ordentlig i Skole, men enkelte Gange kunne have Hindringer, som de ikke saa let kunne oplyse. Jeg havde og længe været tilbøielig til den Mening, som siden flere Gange er traadt frem i de jydske Stænder*), at Tvangsmidler kun burde anvendes for vedvarende Forsømmelighed og navnlig naar det fandtes, at Barnet derved var kommen tilbage under det Maal det ellers efter dets Alder og øvrige Omstændigheder, maatte have opnaaet, men at da, efter foregaaende Advarsel, en noget alvorlig Mulkt burde finde Sted og dermed forbindes et særligt Paalæg for et saadant Barn til flittig Skolegang

*) See St. Tid. for 1842, S. 839—841 og f. 1844 S. 869—884.

under daglig Mulkt. Denne Fremgangsmaade kom nærmere overeens med den, vore foregaaende Love hjemlede*), og var ligeledes optagen i § 33 af det under 29de Juli 1814 for Kjøbenhavn udkomne Reglement, hvilket i det Hele var temmelig afvigende fra de tvende under samme Dato for de øvrige Kjøbstæder og for Landet udkomne Anordninger. Ogsaa vilde det komme overeens med den, der blev foreskreven i Skoleforordningen for Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen af 24de August s. A. § 74 og tildeels med den, der er anordnet ved Reglementerne for Als Nørre Herred samt for Ærøe af 7de Nov. 1832 § 12 (cfr. Coll. Tid f. 1833 S. 8—9 Note). Men den i vore almindelige Skoleanordninger valgte Fremgangsmaade synes dog, saaledes som i Regl. 10de Oct. 1806 § 16 og i Anordningerne for Kjøbstæderne § 24 og for Landet § 17 er anført, nødvendig med Hensyn til at de til samme Classe hørende Børn kunne vedblive at følges ad. Og derhos have de fleste erfarne Skolemænd frygtet for, at den mere til Skjøn overladte og langsommere Indgriben, der skulde træde i Stedet, vilde blive fløvere og mindre virksom, hvilket de og have fundet bekræftet ved Erfaring med Hensyn til Virkningen af den nævnte § 33 i det Kjøbenhavnske Regl. af 1814. Vel var denne Erfaring maaskee ikke ganske afgjørende, da det vel kan antages, at den Omstændighed, at Mulkt i Følge dette Reglement kun kunde dikteres af Directionen, som og flere særdeles Forhold bidroge til at saa lidet blev udrettet ved hiin §, ligesom og dette med Hensyn til det hele ældre Skolevæsen kan hidledes deraf, at det Offentliges Ret til at gribe ind, ikke var tydelig og nøie bestemt ved Loven, og derfor heller ikke ret erkjendt. Men allerede Sagens Natur bekræfter dog hiin Frygt; og da der for det Kjøbenhavnske Skolevæsen, af mange Aarsager, behøvedes en ny Lov, blev det saavel af den Commission, der blev nedsat til dennes Udarbeidelse, som af alle de forskjellige Autoriteter, hvis Erklæring derover blev

*) See Frdg. 23de Januar 1739 § 16 cfr. L. 2—7—1, see og Canc. Skr. 1ste Marts 1800 og 21de Aug. 1802.

indhentet og endelig af de Roeskildske Provindsial-Stænder saa godt som enstemmig antaget, at Sagen i Kjøbenhavn burde, med nogen mindre væsentlig iøvrigt hensigtsmæssig Forandring, sættes paa samme Fod som den, hvorpaa den ved de ovennævnte Anordninger var sat i de øvrige Kjøbsteder og paa Landet. Dette skete og ved Anordning 20de Marts 1844 § 33 og det har i Forbindelse med den øvrige Ordning, som Hovedstadens Skolevæsen da fik, havt den ønskelige Følge, at regelmæssigt Skolebesøg er bleven almindeligt uden nogen hyppig Anvendelse af Mulkt. Ogsaa er uden for Kjøbenhavn Mulkts Anvendelse, saavelsom Klagen derover, efterhaanden bleven sjeldnere. Saaledes maa det paa det Trin, hvorpaa Sagen nu er kommen, vistnok ansees for rigtigst, at der ogsaa med Hensyn til Tvangsmidler i det Væsentlige holdes fast ved de gjeldende Love; thi medens det er særdeles glædeligt, at Bevidstheden om den Pligt at holde sine Børn i Skole har faaet en saadan Fasthed, at Tvangsmidler sjeldent behøves, er det meget usikkert, om denne Bevidsthed vilde vedligeholde sig, naar Tvangsmidlet blev afskaffet; og hvis det, efter eengang at være afskaffet, paa ny skulde findes nødvendigt, vilde de Ulemper, som Mulkteringssystemet tilforn har medført, paa ny indtræde, og det endog i en forøget Grad.

Den Ombannelse af Folkeskolevæsnet, der blev begyndt ved Reglementet 10de Octbr. 1806, turde altsaa ikke blot ved sit velgjørende Øiemed, men ogsaa ved den veloverveiede Maade, hvorpaa det blev udført, slutte sig værdig til de Reformer, som foregik i Slutningen af det forrige Aarhundrede. Den er derhos i den hele følgende Tid, og det tildeels under vanskelige Forhold og under megen Modstand, gjennemført med ikke ringe Udholdenhed. Vel kan det ikke feile, at der stundom ere begaaede Misgreb, hvoraf eet, der var af indgribende Følge, er omhandlet oven S. 342—343. Men ligesom de særdeles Omstændigheder, som gave Anledning til den der udhævede uheldige Forholdsregel, ogsaa der ere forklarede, saaledes er man og forlængst kommen tilbage derfra, og Skolevæsnet, hvorfor der dog ogsaa selv i hiin Tid blev udrettet en Deel, er siden

vedvarende gaaet frem. I Særdeleshed er, efterat i den senere Tid den tiltagne Velstand og Communernes bedre Stemning for Sagen havde bortfjernet nogle af de Hindringer, som forhen traadte i Veien for Skolevæsnets Forbedring, Underviisningen bleven udvidet i de fleste Kjøbstæder, en stor Deel nye Skoler oprettede saavel i Kjøbstæderne som paa Landet, mange Landsbyskoler forsynede med to Lærere, Skolelærernes Kaar paa mange Steder forbedrede og de fleste Landsbyskoler besatte med seminaristisk dannede Skolelærere (hvilket maaske i den nærmeste Fremtid vil finde Vanskeligheder, da Seminaristernes Tal, som det synes paa Grund af den almindelige Værnepligt, skal være i betydelig Aftagen), ligesom der og i den senere Tid er gjort noget, skjøndt ikke alt hvad man kunde ønske, for den seminaristiske Underviisning. Hvad der maatte være feilet eller forsømt, har i alt Fald ikke havt sin Grund i Mangel paa Hjerte for Sagen; den vedblev stedse fra Regjeringens Side at drives med stor Nidkjerhed. Der er heller ikke, uagtet de paatrængende Ønsker, som idelig have udtalt sig om en Hovedforandring i vort Folkeskolevæsen, fra nogen Side fremkommet Noget, der kunde tjene til Grundlag for en forbedret Indretning af samme. Jeg tvivler endog paa, at den forandrede Overbestyrelse, saa dygtige end de Hænder ere, i hvilke den er kommet, vil, hvis den ikke ved nye Foranstaltninger dertil styrkes, være istand til i det Enkelte —, og det har i adskillige Aar fornemmelig været i det Enkelte at Overbestyrelsens Virksomhed har viist sig — at udrette hvad Cancelliet kunde udrette og virkelig udrettede. Dette Collegium var, navnlig hvad Midlerne til Skolevæsnets Fremme angaaer, ingenlunde ganske indskrænket til det, vedkommende Communalbestyrelse vilde bevilge, og det var vel varsomt, men dog ikke ængsteligt i at benytte denne Myndighed. Om den nuværende Overbestyrelse kan tilegne sig den samme Myndighed, turde være tvivlsomt, deels fordi de øvrige borgerlige og navnlig communale Forhold, hvormed Skolevæsnet ikke sjeldent kommer i nøie Berørelse, ere udenfor dens Virkekreds, deels fordi Grundlovens § 96 maaskee forklares saaledes, at Statsmyndigheden, i

al Fald indtil man faaer den deri bebudede nye Ordning af Communalvæsnet, ikke kan blande sig i samme paa nogen selvstændig Maade, men kun ved at samtykke eller forhindre det, Communalbestyrelsen selv beslutter. Naar man sammenholder denne § med det fremlagte Regjeringsudkast, kan man ikke fra samme undtage Skolevæsnet eller dem af de øvrige communale Anliggender, der nærmest berøre de almindelige Statsinteresser; thi den Indskrænkning, som indeholdtes i det i Udkastet brugte Udtryk: reent communale Anliggender, hvilket, saa utydeligt det end i andre Henseender var, dog ustridigt maatte have udelukket Folkeskolevæsnet, findes ikke i selve Grundlovsparagraphen. Vel har nu denne ogsaa i andre Maader forandret Udtrykkene i Udkastet og det saaledes at den, i Stedet for at udgjøre en for sig bestaaende vedvarende Regel, kun bebuder en tilkommende Ordning, og det lader sig tænke, ja maa fornuftigviis formodes, at det Tilsyn, som Staten havde at føre med Communernes selvstændige Bestyrelse, kunde ved denne Ordning faae saadanne nærmere Bestemmelser, at det og i visse Tilfælde kunde blive til en positiv, efter de forskjellige communale Anliggenders Beskaffenhed lempet, Indvirkning paa samme. Men om det, saalænge Grændserne mellem Communernes Raadighed og Statens Tilsyn ikke endnu har faaet de nærmere Bestemmelser, hvis Nødvendighed saaledes er forudsat, skal forblive ved de i §en opstillede almindelige Begreber, eller om de hidtil gjeldende Regler imidlertid skulle være anvendelige, kan være Meningsulighed underkastet. Jeg skulde vel for min Deel være tilbøielig til at antage det sidste, men kun fordi det, efter mit Skjøn, endog vil være umueligt, at man i den hele Communalbestyrelse kan, indtil man faaer den nye Lov, komme igjennem med hine almindelige Begreber. Under denne Forudsætning vilde der vel endnu kunne være adskillige Spørgsmaal om det Omfang, hvori den det forrige Cancellie tilkommende Myndighed i Skolesager er gaaet over til Cultusministeriet. Men disse Spørgsmaal vilde da kun angaae Forholdet mellem dette Ministerium og Indenrigsmini-

steriet, til hvilket den hele Cancelliet forhen tilkommende Overbestyrelse af Communalvæsnet, med Undtagelse af den som Cultusministeriet nu har, er gaaet over; og Sagen maatte saaledes indtil videre lade sig ordne mellem disse to Regjeringsmyndigheder indbyrdes. Men en saadan Fortolkning vil ikke let faae den bestemte Anerkjendelse, som er nødvendig for at den med Fasthed og Sikkerhed kan benyttes til Skolevæsnets Fremme. Sagen er saaledes i en meget mislig Stilling, saalænge den bebudede nye Communallov endnu lader vente paa sig, og, hvad der er endnu værre, man kan vel være bange for, at den vil blive endnu misligere, naar den nye Lov kommer. Hvad der vil være aldeles nødvendigt er, at man ikke af de lokale Skolebestyrelser udelukker den Bestanddeel, hvori man, baade efter Sagens Natur og efter Erfaringen, kan vente den største Indsigt i Skolevæsnets Tarv og størst Interesse for samme, og at saaledes, navnlig paa Landet, Præsterne, hvorledes end ellers deres Stilling bliver i Communalbestyrelsen, dog beholde deres Betydning i den Green af samme, der vedkommer Skolevæsnet. Men dermed alene er det dog ikke gjort. Dersom man ikke ogsaa i andre Henseender ved den bebudede nye Ordning beholder noget af det meget Gode, som findes i de gjeldende Communal- og Skole-Anordninger, vil det see heel ilde ud med Folkeskolevæsnet, som vist og med de øvrige communale Anliggender. Dog jeg kan ikke her gaae dybere ind paa denne Sag, der er blevet ligesaa forviklet og vanskelig som den er vigtig, men jeg har ikke kunnet tilbageholde foranførte Bemærkninger, der gaae ud paa at antyde det særdeles Krav, som dette hele Anliggende har paa alvorlig Opmærksomhed og gjennemtrængende Undersøgelse.

XXVI.

Blandt de i den omhandlede Lovgivningsperiode foregaaede Reformer, som kunne tjene til at gjendrive dem, der paastaae, at Trykkefrihedens Indskrænkning ved Fdgn. 27de Sept. 1799 blev ledsaget af en tilbageskridende Retning, har

og S. 291 nævnet Fdgn. 3die Juni 1809 angaaende Kalds- og Birkerettigheder. Denne har jeg imidlertid betegnet som en Reform i den efter de nu herskende Forestillinger liberale Retning. — Herved har jeg antydet den Modsætning til det Indtryk, Forordningen til sin Tid gjorde, hvorom der findes talt i min Prøvelse af det Rigsforsamlingen forelagte Udkast til en Grundlov og en Valglov S. 429—430. Efter den Hensigt, som jeg har for Øie med de Betragtninger over hiin Tids Begivenheder, hvori jeg her har indladt mig, skal jeg nu noget nærmere belyse denne Sag.

Af et Forslag, som nuværende Generalprokureur Usfing i 1846 indgav til Provindsialstænderne for Østifterne angaaende de ovennævnte og flere Rettigheders Ophævelse, har Almeenheden erfaret, hvorledes bemeldte Forordning blev fremkaldt ved en Forestilling fra det daværende danske Cancellie, der, forsaavidt bemeldte Rettigheder angaaer, havde det samme Formaal som hiint Forslag.*) Hvad han der har fremført, var vel ikke tidligere offentlig meddeelt, men var dog til den Tid, hvori Forordningen endnu var ny, almindelig bekjendt i Kredse, hvormed jeg i mine Embedsforhold og øvrige Forbindelser idelig havde Samqvem. Den nævnte indsigtsfulde Mand anpriser de sunde og faste Grundsætninger, som Cancelliet ved denne Leilighed havde opstillet, og mener, at det kun var paa Grund af de daværende vanskelige Forhold at Frederik den 6te ikke fuldstændig gik ind paa sit Collegiums Forslag, men blev staaende ved de Bestemmelser Forordningen indeholder. Som bemeldte mit Skrift viser, udtalte der sig derimod til den Tid en ganske anden Forestilling i de Kredse jeg nylig paapegede, og jeg tør antage, at den almindelige Mening imellem den Tids oplyste Mænd deri var ret værdig repræsenteret. Navnlig var der, som jeg der har bemærket, Ingen i samme, der tog sig af aristokratiske Interesser, eller som havde mindste Tvivl om Retfærdigheden af de Anordninger, hvorved ældre jorddrot-

*) St. Tid. S. 193—196.

lige Rettigheder vare blevne forandrede for at sætte en talrig og vigtig Classe af Landets Indvaanere i Besiddelse af en tilbørlig Retstilstand. Pressen indlod sig, saavidt erindres, ikke paa hiint Anliggende, i al Fald har det kun været aldeles løse og lunkne Yttringer, som den har henkastet. Stemningen var i Kredse, som de af mig tilsigtede, meget conservativ, men dog eller rettere sagt just derfor ingenlunde absolutistisk, tvertimod meget længere borte fra det, der med Rette kan kaldes Absolutisme end den, man finder blandt vor Tids Liberale. Man beklagede ikke, at den hele Statsmyndighed var i Kongens Hænder, men det var netop fordi man fandt, at den, skjøndt ikke bunden af nogen anden udvortes Magt, dog bandt sig selv til at agte Enhvers Ret. Man hængte vel ingenlunde saa fast ved alt i den nedarvede Retstilstand, at man jo med Tilfredsstillelse saae det afskaffet eller afændret, som var i Strid med den sande Ret eller var til aabenbar Hinder for det almindelige Bedste. Men hvor en saadan Strid ikke laae klart for Dagen, holdt man meget over erhvervede Rettigheder, og man ansaae det ingenlunde for nok til at skille Nogen ved en i Loven hjemlet Ret, at der i den laae nogen Uregelmæssighed eller at den ved enkelte Leiligheder kunde være i Veien for noget, der vilde være ønskeligt, allermindst lod man dette gjælde, naar det, som Rettigheden havde mod sig, kun fremtraadte i et eller andet almindeligt Begreb, uden kjendeligt at vise sig i Virkeligheden. Om man end fandt den enkelte Rettigheds Ophævelse, betragtet som eneſtaaende, ønskelig, saa var man derfor ikke saa ligefrem rede til at billige den, idet man betænkte, at Sikkerheden i lovhjemlede Rettigheders Besiddelse, der udgjør en saa væsentlig Bestanddeel af det almindelige Vel og den sande borgerlige Frihed, i større eller mindre Grad rokkes ved slige Foretagender. Det var saaledes kun i Tilfælde af øiensynlig Strid imellem en lovhjemlet Rettighed og det almindelige Vel, at man fandt Lovgivningens Indskriden retfærdiggjort. I den Tid, da Forordningen udkom, var man og endnu mere end ellers stemt imod Skridt af dette Slags, forsaavidt de ikke krævedes af de trykkede og farlige Forhold,

hvori Staten da befandt sig. Det syntes ubetimeligt, uden al Nødvendighed at paaføre adskillige Statsborgere Retsberøvelser, der efter al Rimelighed vilde gaae dem mere til Hjerte, end alt hvad de lede under Krigen og de Foranstaltninger, hvormed Regjeringen var gaaet den i Møde. Hertil kom, at Kongen i de Tider regjerede uden noget Statsraad, og afgjorde alle Landets Anliggender i sit Cabinet, hvilket opvakte særdeles Betænkeligheder ved at Lovgivningen nu vilde gaae ind paa Reformer af et saadant Slags.

Der vare saaledes ikke Mange, der kunde bifalde den Forholdsregel, der, som foranført, var bragt i Forslag fra Cancelliets Side. Selv efter den Indskrænkning, som den fik ved den endelige Anordning, havde den dog, saavidt jeg kunde erfare, Meningen mere mod end for sig; og jeg var ei sjeldent i det Tilfælde at maatte tale til Forordningens Forsvar, medens det aldrig kunde falde mig ind at paatage mig noget Forsvar for hiint videre gaaende Forslag. Hvad der fremfor alt havde indtaget Meningen imod dette, var, at det gik ud fra en Fortolkning og Anvendelse af Kongeloven, som man fandt foruroligende. Den ovennævnte Usfingske Fremstilling viser, at det var Kongeloven, som stod i Spidsen af hiint Forslag, at man uden nogen Indskrænkning udtalte den Paastand, at ikke blot Rettigheden til at beskikke Statens Embedsmænd, efter Rigets Forfatning, tilkom Kongen, men endog at enhver dens Udøvelse af Andre, selv under den bestemteste Modification, er den Kgl. Myndighed til Afbræk, og tillagde denne Paastand en saadan Betydning, at enhver Indrømmelse af en saadan Myndighed, skjøndt den gik lige fra Enevoldsmagtens Indførelse, og stedse uafbrudt havde vedligeholdt sig, kunde som grundlovstridig og derfor ugyldig ligefrem tilbagekaldes. Denne Forestillingsmaade fremskinnede endnu i Forordningens Præmisser uagtet den, saaledes som den efter Kongens Beslutning blev, ingenlunde gik ud paa at gjøre slig Forestillingsmaade gjeldende, og derfor i Grunden ikke passede sig. Dette bidrog uden Tvivl ikke lidet til, at Forordningen, selv med den Begrændsning som Kongen havde givet samme, i det Hele gjorde

et ufordeelagtigt Indtryk. Der var Ingen, som havde nogen Tanke om at rokke noget i Kongeloven, men man holdt sig og sikker for, at dens enkelte Bestemmelser, der i de stærkeste og tildeels haardtklingende Udtryk havde udtalt Kongens ubundne Magt, ingensinde vilde blive gjorte gjeldende i deres bogstavelige Skarphed. Vistnok var den Anvendelse af Kongeloven, hvorom her var Tale, ikke i sig selv af nogen egentlig foruroligende Natur. Men det laae dog nær, at naar man først begyndte saaledes at bruge Kongeloven, saa betraadte man en Vei, der efterhaanden kunde føre til det, der i Struenses Tid kaldtes „at give den souveræne Regjeringsform dens naturlige og væsentlige Reenhed og samme deri at vedligeholde." (Kongelig Akt anlangende det geheime Statsconseils Ophævelse 27de Decbr. 1770.) Endog i den samme §, hvorpaa hiin Paastand skulde bygges, § 4, indeholdes der noget, som man vel kunde blive angest for, hvis man istedetfor at søge dets rette Betydning i den mellemliggende Tids Lovgivning og Statsstyrelse, skulde holde sig til det haarde Bogstav; det hedder nemlig der, at Kongen ligesaavel afsætter som isætter alle Betjente, høie og lave, efter sin egen fri Villie og Tykke. Det syntes iøvrigt, at man netop i den her omhandlede Henseende endog i selve Kongelovens Ord havde Grund til at lægge en mere begrændset Mening ind i samme, end den man nu vilde gjøre gjeldende; thi naar det hedder: „saa at alle Embeder og Bestillinger, i hvad Myndighed de have, skal af Kongens Enevoldsmagt, saasom af een Kilde, have sin første Oprindelse," saa synes dette at finde sin Tilfredsstillelse deri, at al den Myndighed til at besætte en Bestilling, som nogen Undersaat maatte kunne tilegne sig, maatte hidledes af en ved Lov eller paa anden Maade af Kongen dertil hjemlet Berettigelse, være bunden til Jagttagelse af visse fra Kongen hidrørende Forskrifter og staae under Tilsyn af hans Regjering.

Da der gaves mange lignende Patronats Rettigheder i andre oplyste Lande, saasom England, Tydskland, Sverrig, maatte det og, af dette Hensyn, falde noget synderligt at se

Paastanden om deres absolute Uforenelighed med en fornuftig Statsorden lagt til Grund for en Lov, der uden videre skulde tage dem fra de lovlige Besiddere. Men endnu mere paafaldende var det, at Regjeringen omtrent 150 Aar efter Enevoldsmagtens Indførelse skulde erklære det for stridende mod Kongeloven, hvad den hidtil stadig havde erkjendt, i en Mængde Love og Privilegier, tildeels udtænkte og udarbeidede af den samme Statsmand, som havde affattet Kongeloven; for ikke at tale om de mange tusinde enkelte Regjeringshandlinger, hvori denne Anerkjendelse indeholdtes. Det var saa langt fra, at Regjeringen oprindeligviis havde lagt hiin Mening i Kongeloven, at det i de første 30 Aar efter Enevoldsmagtens Indførelse end ikke var, enten lovbefalet eller sædvanligt, at der toges kongelig Confirmation enten paa Præsters Kaldsbreve eller paa Birkebetjentes Bestallinger. Skjøndt Rescripterne af 1ste og 15de Juli 1690, hvorefter slige Confirmationer skulde erhverves, vilde give Sagen det Udseende, som om det kun var en hidtil begaaet Forsømmelse, hvorpaa der skulde raades Bod, saa er det dog af Lovens 2 B. 3 C. 2, 3 og 9 Art., sammenholdte med hinanden, aldeles klart, at der den Tid ei var Tale om Kgl. Confirmation paa Præsters Kaldelse, ligesom og L. 1 B. 5 C. 6 Art. og 1 B. 7 C. 4 Art. synes at tale mod at den behøvedes paa Retsbetjentes Bestallinger i Birkerne, hvilket i al Fald intetsteds var befalet. Men ogsaa vare der en Mængde andre tildeels smaae Bestillinger, som geistlige eller verdslige Øvrigheder besatte (see L. 3 B. 4 C. 9 Art.; see og 2—18, hvorefter Biskopperne endog besatte alle Lærerposterne ved de lærde Skoler); dette er endog for en stor Deel vedblevet efter Fdgn. 3die Juni 1809, skjøndt man baade i de nærmest foreliggende Aar og især efter den Tid efterhaanden har udvidet den Kgl. Beskikkelse. Hvor lidet dog den i bemeldte Forordnings Præmisser udtalte Sætning, at Valget af de Mænd, til hvilke det betroes at være Folkets Lærere og Dommere kun tilkommer Regenten, virkelig har ladet sig gjøre gjeldende i dens fulde Omfang, sees endnu deraf, at kun ganske enkelte Lærerposter ved Almue- og Borgerskoler besættes af Kongen, ligesom

Fogn. var uanvendelig paa de enkelte Kald, som bleve besatte ved Valg af Menigheden, og de allerfleste Præster paa Island endnu beskikkes af Stiftamtmanden under Medvirkning af Bifkoppen, størstedeels uden at Kgl. Confirmation derpaa bliver at søge. Indtil den seneste Tid ere endog Lehnsbesidderne vedblevne at udøve Dommer- og Øvrigheds Forretninger som Amtmænd (hvad der langt mere havde egnet sig til Forandring) og andre Jorddrotter som Skifteforvaltere; ikke at tale om, at der gives enkelte Retter, som tildeels beklædes af Mænd, som ei dertil af Kongen ere udnævnte f. Ex. de militaire Retter og Søretten i Kjøbenhavn.

Saaledes viser det sig fra flere Sider, at den Retsgrund, hvorfor de omhandlede Rettigheder skulde berøves dem, som Lovene hidtil havde hjemlet samme, var aldeles uholdbar. Ei heller kunde man finde de Grunde, der ellers derfor lode sig anføre, (hvilke iøvrigt dog havde større Værd) tilstrækkelige, navnlig forsaavidt der var Tale om Præstekalds Besættelse. Det var vistnok i sig selv hverken det naturligste eller det hensigtsmæssigste, at en enkelt Eiendomsmand raadede over et Præstekalds Besættelse, navnlig endog hvor han ikke tillige var største Grundeier, ja maaskee slet ikke eiede nogen Grund, hvilket ikke saa sjeldent fandt Sted, da L. 5. B. 3 C. 21 Art., hvorefter Kaldsrettighed blandt Andet forudsatte en complet Sædegaard, ved en mere end hundredaarig Praxis var tilsidesat, og Eiendomsret over en Kirke, det vil sige over et Sogns Kirketiende, i Forbindelse med privilegeret Stand, ansaaes for tilstrækkelig til at begrunde Kaldsret. Men der havdes dog i de Beviser for Dygtighed og ulastelig Vandel, som Loven fordrede, og som Statsregjeringen ved den i 1690 befalede Indsendelse til Confirmation havde Leilighed til at paasee, Borgen for, at Kaldene ikke vilde blive besatte med Andre end dem, som og havde Adgang til de Kald, der umiddelbart besattes af Regjeringen. De ældre Fordringer om Duelighedsprøver havde derhos faaet forøget Betydning derved, at en vis Examens-Charakteer i Forhold til Kaldets Indtægter var foreskreven ved Universitets-Fundats 7 Mai 1788, og den Mislighed, som af

og til fandt Sted paa private Kald, at en Kandidat med ringere Charakteer først blev befordret til et ødet Kald for strax efter at springe ind i et stort, kunde saare let haves ved den i sig naturlige Regel, der da og maatte gjelde for de Kgl. Kald, at det først skulde være efter nogle Aars Tjeneste i et til hans Examens-Charakteer svarende Kald, at en Præst fik Adgang til de Kald, i hvilke kun Kandidater med bedre Charakteer kunde ansættes. Hvad det angik, at paa Patronats-Kaldene ei de Hensyn til Anciennetet som Kandidat eller Præst iagttoges, som i Almindelighed faae en betydelig Indflydelse der, hvor Regjeringen selv udnævner, saa er det vel fra flere Sider anbefaleligt, at de Mænd, der have skaffet sig fornøden Duelighed til slige Embeder, kunne gjøre Regning paa en nogenlunde forholdsmæssig ligelig Adgang til Befordring; men naar dog slige Hensyn i den Grad, hvori det rettelig bør skee, ja man kan gjerne sige i en vel endog noget større, gjøres gjeldende ved Besættelsen af det overveiende Fleertal af geistlige Embeder, saa havde det og sin Nytte, at der vare nogle Kald, der kunde besættes med større Frihed, og hvori altsaa dygtige Mænd kunde blive ansatte i en yngre Alder. Det var heller ikke sjeldent, at private Kaldsberettigede gjorde sig særdeles Umage for at faae sær dygtige Mænd til de Kald, de havde at besætte, og Mænd, der bleve Kirkens største Prydelse, vare stundom gjennem den private Kaldsret komne tidligere ind i deres hæderlige og velsignelsesrige Virksomhed end det ellers kunde været skeet. Selv den Omstændighed, som man har paaberaabt sig mod denne Kaldsret, at de jevnlig befordrede deres Sønners Hovmestere, turde ikke have været til Skade for Kaldene, da navnlig de større Godseiere, som havde flere Kald at raade over, ordentligviis søgte de dygtigste og paalideligste Kandidater til deres Børns Lærere, og der var i den Classe ingen Tanke om at benytte Udsigt til Befordring for at spare paa Lønnen. De Misbrug, som ellers i gamle Tider havde fundet Sted, vare, som selv de, der i den seneste Tid meest have ivret for hine Kaldsrettigheders Afskaffelse, have erkjendt, saa godt som ganske forsvundne, og iøvrigt er jo Muligheden af et eller

andet Hensyn, der ei burde have slig Virkning, heller ikke udelukket der, hvor Regjeringen besætter Kaldene; endnu mindre vilde man være fri derfor, saafremt Menigheden selv havde Valget, hvilket kunde synes at være det naturligste, ligesom det ogsaa har været det oprindelige. Der var desuden neppe nogen Stat, hvori Præstekaldenes Besættelse i det Omfang var i Kronens Hænder, som den dansk-norske (i Hertugdømmerne var det strax meget anderledes), og den havde i Tidernes Løb benyttet Leilighederne til at faae en Mængde private Kaldsrettigheder inddragne. For ikke længe siden var og en Lov (Pl. 17 October 1800) udkommet, der maatte lægge Grunden til en Mængde private Kaldsrettigheders Overgang til Kronen, og denne Lov kunde, uden at nogens Ret derved krænkedes, have modtaget Udvidelse (see oven S. 291—292 Note). Saa meget mindre Grund var der til den omhandlede stærke Benyttelse af Kongemagtens Fylde.

Det er ingenlunde Meningen med det Foranførte, at den private Kaldsret skulde i sig selv have noget anbefaleligt. Tvertimod maa Regjeringens Kaldelse i det Hele være det, som giver størst Betryggelse saavel for de enkelte Kalds forsvarlige Besættelse, som for den Billighed i Embedernes Fordeling, der saa meget tjener til Opmuntring for dem, der danne sig for Kirkens Tjeneste. Kun meente man, at den enkelte Mænd tilkommende Kaldsret ingenlunde frembød nogen saa skadelig Side, at der var fuld Grnnd til at betage de Vedkommende en Ret, der havde den ustridigste Lovhjemmel, hvorpaa de kunde sætte høi Priis, men som aldeles ikke kunde være Gjenstand for Erstatning.

Hvad den private Birkeret angaaer, da kunde man ikke andet end erkjende, at den havde meget mere imod sig end Kaldsrettigheden. Men de smaa Birker vare i stort Antal efterhaanden nedlagte eller dog blevne forenede med Herrederne, og der var al Udsigt til, at de af disse Birker, der vare tilbage, snart vilde gaae samme Vei, og hvad de større angaaer, blev der i Almindelighed med ikke liden Opoffrelse fra Birkeatronernes Side sørget for at skaffe dem passende Indtægter,

ligesom de og i Almindelighed bleve besatte med dygtige Mænd. Der kunde saaledes heller ikke være nogen særdeles Trang til at faae dem ophævede. Opmærksomheden faldt desuden meget mindre paa den Deel af Forordningen, der vedkom Birkeretten, end paa den, der angik den meget hyppigere Kaldsret. Paafaldende vilde det og have været, om den Regjering, der for 3 à 4 Aar siden viste en saa vidtdreven Agtelse for Rettigheder af det omhandlede Slags, at den, da Forordningen af 6te Sept. 1805 havde ophævet den de Kongelige Birkethings Domme og Behandlinger tilkommende Forret at staae umiddelbar under Høiesteret, havde fundet det fornødent at spørge Greverne og Friherrerne om hvorvidt de vilde finde sig i at ogsaa den Umiddelbarhed, der, lige med de Kongelige Birker, var tillagt deres Birkething, ophørte; om denne samme Regjering uden videre vilde tilintetgjøre de Rettigheder, hvori man den Tid havde fundet Betænkelighed ved at gjøre en ubetydelig og fra enhver Side saa vel begrundet Lempning.

Jeg har naturligviis hverken kunnet eller villet uøiagtig gjengive hiin Tids Domme over Frdg. 3 Juni 1809, saaledes som jeg da har hørt dem udtale. Jeg troer tvertimod ingenlunde, at Sagen den Tid blev drøftet med en Udførlighed, der kommer den nær, hvormed jeg her har behandlet samme. Dertil var Meningen for eendrægtig, fandtes Sagen for umiddelbar klar. Selv havde jeg heller ikke i mine egne Overveielser inddraget alt det, som jeg nu, da den modsatte Mening er blevet saa mægtig, har fundet Anledning til at tage med. Men skjøndt det, jeg her forelægger, i den Skikkelse, hvori det forelægges, skriver sig fra en senere Tid, saa er jeg dog vis paa, at det ikke blot i sin Hovedretning, navnlig i den Grundforestilling om vort Forfatnings- og Regjeringsaæsen, hvorfra det gaaer ud, fuldkomment stemmer med den almindelige Dom af hiin Tids meest oplyste Mænd, men at disse og vilde have vedkjendt sig de enkelte Led i den meddeelte Tankerække, hvilken for en stor Deel bestaaer af uimodsigelige Kjendsgjerninger.

Iøvrigt bifaldt, som alt bemærket, Kongen heller ikke den foreslaaede Inddragelse af de private Kalds- og Birkerettigheder. Kun forsaavidt de vare forenede med visse Embeder, besluttede han deres

26*

fuldstændige og øieblikkelige Indbragelse. Det var oprindeligen ogsaa kun dette Slags Kaldsrettigheder, som han var betænkt paa at tage til sig; men Sagen fik, da den kom til Cancelliets Betænkning, en anden Vending og større Udstrækning ved den ovennævnte fra Kongeloven hentede Betragtning, som en Mand, hvis Mening med Hensyn til Retsspørgsmaal den Tid havde en særdeles Vægt i Collegiet, ved denne Leilighed søgte at gjøre gjeldende. Hvad de Kalds- og Birke-Rettigheder angaaer, som stode i Forbindelse med visse Eiendommes Besiddelse, da vilde Kongen blot sætte en Grændse for slig Rettigheds fremtidige Erhvervelse; men de allerede erhvervede Rettigheder skulde vedligeholdes, og det saaledes, at de ikke blot ansaaes erhvervede for den daværende Besidder, men og for alle, til hvilke den vedkommende Eiendom saavelsom de personlige Egenskaber, hvoraf Rettigheden var betinget, gik i Arv. Det indeholder et hæderligt Beviis paa den ædle Konges klare praktiske Forstand og hans sunde Retsfølelse, at han saaledes agtede vel erhvervede Rettigheder for meget til at modtage den Raadighed over en Mængde Embeder, som Cancelliet lagde for hans Fødder, uden at lade sig blænde af de Skingrunde, hvormed dette Collegium, der var hans øverste Raadgiver i Retsanliggender, vilde bevise, at det ikke blot var hans Ret, men og hans Pligt at tage de omhandlede Rettigheder til sig. Maaskee og det juridiske Fanltets Betænkning, som findes omtalt i min Prøvelse o. s. v. S. 429, har bidraget til at han ei vilde gaae ind paa Forslaget; men den vilde neppe have havt denne Virkning, hvis ikke det Mislige i hiin nye Retsanskuelse var blevet ham selv klar. Det manglede Kongen ikke paa Tilbøielighed til selv at besætte Embederne. Om denne Tilbøielighed, der var forenet med den Overbeviisning, at Embederne dermed vilde være bedst tjente, vidner det og, at han tilegnede sig alle de Kalds- og Birkerettigheder, som adskillige Embedsmænd hidtil, som saadanne, havde udøvet. Dette antog han at kunne gjøre uden at krænke Nogens Ret, og det var blot Retshensyn, som kunde bringe ham til at staae imod. Dette fortjener saa meget mere at erindres som denne Sag, som alt bemærket, faldt i den for Lovgivningen og Statsstyrelsen mindre heldige Cabi-

Eneregjerings Tid, og det altsaa kun kan tilskrives hans personlige Tankemaade, at Retfærdighed dog i det Væsentlige blev iagttaget. Det er fornemmelig for at udhæve Dette, der giver den elskede Konge sand Ære, at jeg har indladt mig saa meget paa det Historiske i denne Sag, uagtet det Ubehagelige det har for mig at udtale en mindre fordeelagtig Dom over dens Behandling af de Mænd, til hvilke jeg faa Aar sildigere indtraadte i nøie collegial Forbindelse. Jeg havde dog uden Tvivl ladet det fare, hvis ikke Modsætningen mellem Collegiets Indstilling og Kongens Beslutning allerede andensteds fra var bragt for Almeenhedens Øine, og det med en Bedømmelse, der er aldeles forskjellig fra min, og som jeg dog baade for den Mands Skyld, fra hvem den kom, og fordi den har den nu herskende Stemning for sig, maa tillægge en ikke ringe Betydenhed.

Uagtet det, der i den paatænkte Lov især tildrog sig misbilligende Domme, bortfaldt ved den Begrændsning, som Kongens Retfærdighed gav den endelige Lov, saa vare de Fleste dog heller ikke tilfredsstillede ved denne. Ogsaa i den senere Tid er der stundom endog af dem, der bleve regnede til de stærkt Liberale, ført Klage over det Indgreb i velbegrundede Rettigheder, som Forordningen gjorde. Saaledes er det i de jydske Stænder af en anseet Deputeret (Rounlund) flere Gange blevet udhævet som et Beviis paa det Fordærvelige i slige Indgreb, at en Kirke i Fyen i faa Aar sank dybt i Priis, fordi Fdg. 3 Juni 1809 var kommen imellem den første og anden Afhændelse. Men foruden at den paaberaabte Forskjel i en Kjøbesum for en enkelt Kirke, der viste sig ved to kort paa hinanden følgende Salg, meget vel kan have hidrørt fra andre Aarsager, og at det i al Fald maatte være under ganske særegne Omstændigheder at Forordningen kunde have en saadan Virkning, saa var det vistnok at strække den Agtelse, der skyldes erhvervede Rettigheder, for vidt, hvis det tilfældige Tab, som en Eier kunde komme til at lide ved Lovforandringer, der ei umiddelbart berøre hine Rettigheder, skulde være til Hinder for saadan Forandring. Det beroede dog i ethvert Tilfælde

paa Regjeringen at gjøre flere eller færre Personer deelagtige i den Stand, som behøvedes, for ved at tilforhandle sig visse Eiendomme at erhverve hine Herligheder *). Det var og ganske mod de omhandlede Rettigheders Bestemmelse og maatte give dem en forhadt Charakteer, at de skulde tjene til at forhøie en Eiendoms Værdie i Handel og Vandel. Jeg tvivler og om, at den oven paaberaabte Stemning hidrørte fra Betragtninger som den nys anførte. Det var snarere en til den Tid almindelig herskende Uvillie mod Love, der gjorde Indgreb i erhvervede Rettigheder, i Forbindelse med det Indtryk, som man engang havde faaet af det, som var bleven bekjendt om hiint Lovforslag, og hvoraf Forordningens Præmisser indeholdt en Gjenklang, der gjorde, at man ikke kunde forsone sig med selve dens Indhold **). Det uheldige Indtryk, som denne hele Sag frembragte, udbredte sig endog til Naboriget, hvor det vilkaarlige Indgreb i lovhjemlede Rettigheder, som bemeldte Forandring skulde have gjort, blev under det Spørgsmaal, der i det paafølgende Aar opstod om Valget af en Tronfølger, benyttet som et Exempel paa den absolute Maade, hvorpaa Danmarks Konge benyttede sin absolute Myndighed, og som maatte forøge Betænkelighederne ved at bane ham Vei til Sverrigs Trone. Det er ikke usandsynligt, at man ved denne Leilighed har med det, der blev Lov, sammenblandet det, der var blevet bragt i Forslag til Lov, og saaledes forvansket var det vist nok, navnlig efter Forholdene og Tænkemaa-

*) Jevnfør min Haandbog i den danske og norske Lovkyndighed 1ste B. S. 168 ff., 3die B. S. 518 ff.

**) Der kunde dog fremføres retlige Indvendinger mod Forordningen, som vare nok saa vel begrundede som den ovennævnte Men deels vilde heller ikke de, efter mit Begreb, være fuldgyldige, deels angik de kun enkelte særlige Følger, som Forordningen fik ved sin Anvendelse, uden at de i sin Tid have været forudseete, og i de enkelte Tilfælde var Kongen og rede til at afhjelpe Ubilligheden. Det er mig nok, at Kongen ved den Beslutning, som han tog i denne Sag, omhyggelig søgte at undgaae Indgreb i erhvervede Rettigheder.

den i Sverrig, meget vel skikket til at bruges som et Træk i det Skrækbillede, som man vilde opstille mod Frederik den Sjettes Candidatur til den svenske Tronfølge. Men jeg antager ingenlunde at det har havt nogen Deel i Udfaldet, som uden Tvivl ogsaa ellers vilde have blevet som det blev. Det er imidlertid et mærkeligt Vidnesbyrd om den Optagelse, som Sagen til sin Tid fandt.

Iøvrigt deelte jeg, som alt bemærket, ikke ganske den almindelige Mening om Forordningen, men fandt, at der, saaledes som den var bleven, ikke var noget synderligt Stof til Klage over Uret, og tog derfor jevnlig Ordet for samme. Imidlertid var jeg ikke videre indtaget af denne Forordning, end at jeg jo havde fundet det bedre, om den slet ikke var bleven til. Ogsaa jeg meente, at Tiden ikke var gunstig for en Forandring af dette Slags, hvilken, efter min Dom, vel blev udført med Maadehold, men paa den anden Side kun var lidet paatrængende. Det forekom mig og, at der i Forordningens Præmisser var Anledning til endnu at nære de Betænkeligheder, som den i den oprindeligen paatænkte Skikkelse havde vakt. Ogsaa fandt jeg det noget stærkt, at Forordningens § 2 øieblikkelig fratog alle Embedsmænd de Rettigheder af det omhandlede Slags, som de i denne Egenskab havde havt; thi om der end fra Retfærdighedens Side Intet havde været at sige derimod, saa var det dog en noget umild Fremgangsmaade mod en vigtig Stand, der netop leed særdeles meget under Krigen, og bar dette med Værdighed og Hengivenhed, og som der ikke kunde være Fare ved at lade beholde Rettigheden for de daværende Besidderes Embedstid. Det forekom mig derhos, at der kunde være taget særligt Hensyn til nogle af de anseelige Embedscorporationer, som vare i Besiddelse af slige Rettigheder, navnlig Consistorinm ved Universitetet, der dog vel afgav lige saa god Betryggelse for Embedernes forsvarlige Besættelse, som den, der erholdtes ved Forandringen, saa at der havde, som mig synes, været god Grund til at lade disse Videnskabsmænd fremdeles beholde en Ret, hvorpaa de dog vistnok satte en ikke ringe Priis. Forresten indeholdt Loven nogle hensigts=

mudsige Bestemmelser, navnlig angaaende Birkerettigheden, hvilke væsentlig vare hentede fra den under 19 Juli 1805 udkomne Gerichtsordnung für die adlichen und andern mit Gerichtsbarkeit versehenen Güter in den Herzogthümern Schleswig und Holstein *).

Det er forhen bemærket, at den Forklaring og Anvendelse af Kongeloven, der laae til Grund for det Kongen gjorte Forslag, fik et Slags Anerkjendelse ved Forordningens Præmisser. Disse bleve og benyttede til at forvandle adskillige Stiftelses- og Commune-Tjenester til Kongelige Embeder, ligesom adskillige Forretningsmænd, der forhen blot fik en deels af Kongen selv, deels af vedkommende Collegium udstædt Bemyndigelse til deres Forretninger (saasom Sagførere, Landmaalere og Landinspecteurer) fik Embedsbestallinger. Dette i Forbindelse med den Kgl. Resolution, hvorefter adskillige Betjeninger, der forhen besattes af de forskjellige Øvrigheder (cfr. L. 3—4—9), skulde indberettes til Kongen, for at Underofficerer dertil kunde udnævnes, men som meget ofte ved Kgl. Resolution bleve Andre forundte, har foranlediget en stor Forøgelse i Tallet paa Kgl. Embeder, som dog siden igjen fik nogen Formindskelse, navnlig ved to Kgl. Resolutioner

---

*) Denne Forordning, der bestaaer af 48 §§, lod iøvrigt de patrimonielle Jurisdictioner vedblive, og gik i Hovedsagen fornemmelig ud paa at bringe det derhen, hvor det forlængst havde været i Danmark, saasom at Retten skulde beklædes af faste, med de fornødne Egenskaber til at udøve Dommerembede forsynede, af Regjeringen stadfæstede Embedsmænd med en i sit minimum lovbestemt og sikkret Indtægt, istedetfor at Jurisdictionsherren forhen vilkaarlig kunde overdrage dette Hverv til hvem han vilde, og igjen tage det tilbage. Den indeholdt imidlertid dog ogsaa den første Deel af de Bestemmelser, som findes i de tre sidste §§ af Fdg. 3 Juni 1809, og forbød derhos at Dommerne ved hine Retter kunde udøve Forretninger som Advocater, hvilket her først blev forbudt ved Resol. 3 August 1816. Den fremkaldte iøvrigt i Begyndelsen mange Besværinger, forbi den gjorde Forandringer i ældgamle Rettigheder, hvilke Forandringer dog vare af indlysende retlig Nødvendighed, ligesom den og paadrog de Vedkommende en Deel Udgifter.

16 Juli 1841 *). Men der vare dog, som alt bemærket oven S. 389—390, ikke faa Embeder, og det saadanne, som nærmest hørte ind under den i Frdgs Præmisser udtalte Grundsætning, hvorpaa man aldrig har forsøgt at gjøre den gjeldende. Der synes endnu at være en særdeles Tilbøielighed til at forvandle mange mindre Betjeninger til faste pensionsberettigende Embeder, og, hvad der er mærkeligt, den har viist sig mere i Rigsdagen end hos Regjeringen. Det forelagte Regjerings-Udkast til Grundloven § 21 synes snarere at vidne om en modsat Stræben.

Vor nye Grundlovs § 97 **), saaledes som den er bleven forstaaet og anvendt, har nu tilfulde gjennemført hvad Cancelliets Indstilling til Fdgn. 3die Juni 1809 tilsigtede. Herimod har jeg saavel under den Rigsforsamling, der var kaldet til at raadslaae angaaende Grundlovs Udkastet som i oftmeldte mit Skrift, udførlig udtalt mig. Hvad jeg herved egentlig havde for Øie, var dog nærmest om muligt at forebygge, at Spørgsmaalet blev afgjort ved Grundloven, men holdt aabent for Overveielse og Beslutning paa en tilkommende i Overeensstemmelse med Grundloven sammenkaldt Rigsdag. Ligesom jeg i det Hele fandt det i Formen urigtigt og i selve Sagen betænkeligt, i Grundloven at optage andet end hvad der hørte til selve Forfatningsværket, saaledes fandt jeg og i Særdeleshed de §§ utilraadelige, som gik ud paa at ophæve eller bebude Ophævelsen af lovhjemlede Rettigheder, og det endog uden Hensyn til, hvorvidt jeg kunde finde saadan Ophævelse vel begrundet eller ikke. Det forekom mig, at Grundloven derved uden al Nødvendighed betog dem, som vare i Besiddelse af slige Rettigheder, den større Leilighed, der dog kunde være til at forsvare disse, naar Sagen maaskee noget bedre forberedt kom til Overveielse i en fremtidig Rigsdag, der i al Fald

*) See Nye Collegial-Tid. for 1841 S. 641—650 og 657—659.

**) Sen selv, der ganske stemmer med det forelagte Regjeringsudkast § 78, var dog i den foranførte Henseende ikke aldeles tydelig. See min Prøvelse o. s. v. S. 424—425.

havde mere Krav paa at ansees for en virkelig Folkerepræsentation end hiin Forsamling. Men alle Bestræbelser af hiint Slags gik dog igjennem, tildeels endog udenfor Grændserne af Regjerings Udkastet.

Det kunde synes uhensigtsmæssigt, at jeg har dvælet saa længe ved en Sag, der har faaet sin uforanderlige Afgjørelse. Men i den Fremstilling af den her omhandlede Periodes Lovgivning og dens Forhold til den offentlige Mening, som jeg har foretaget mig, kunde jeg ikke forbigaae Forordningen af 3die Juni 1809 og dens høist mærkelige Historie, hvilken desuden allerede fra en anden Side var blevet Almeenheden forelagt, vistnok uden Urigtighed i det Meddeelte, men dog saaledes at Sagen sattes i et ganske andet Lys end det, hvori jeg har seet den. Foruden at nu den udførlige Fremstilling af Sagen, saaledes som alt bemærket oven S. 395, gav mig en kjær Leilighed til at belyse Frederik den Sjettes varme Agtelse for Retfærdighed, blev det mig klart, at de Domme, som fik den Tid udtalte sig ved denne Leilighed med særdeles Hensyn til den Maade hvorpaa Sagen var bleven indledet, vare velskikkede til at give et Billede om den Aand, som da herskede blandt Landets oplyste Mænd. Vil man end finde denne noget rigelig conservativ, saa maa dog den, der vil sætte sig ind i den hele Tankegang, som jeg har forelagt, erkjende, at den havde sin Rod i en sund og i Sandhed frisindet Opfatning af vor Retstilstand. Den Tids Conservatisme stod i Gjerningen en Streg høiere, end den, hvortil jeg efter de Grundanskuelser om Ret, Stat og Eiendom, som jeg da hyldede, og stedse er blevet ved at hylde, kunde komme.*) Men Uovereensstemmelsen laae ikke saa meget i Grundretningen som i Opfatningen af de enkelte Forhold, der maatte tages i Betragtning ved Anvendelsen. Mænd, der vare Venner af de i den nær foranliggende Tid gjennemførte Landboe-Reformer, kunde ikke hænge saa fast ved alt i den givne Retstilstand, at de ikke kunde finde sig i nogen Forandring eller Lempning i de Enkeltes erhvervede Rettig-

*) See oven S. 115—136.

heder, naar enten den naturlige Retfærdighed eller vigtige offentlige Formaal krævede samme. Og heller ikke blev paa den anden Side de erhvervede Rettigheder, hvilke væsentlig gaae op i Eiendomsretten, efter mine Grundsætninger saa løse, at de burde ophæves i ethvert Tilfælde, hvor man maatte mene, at der med Hensyn til noget af de mange Øiemeed, som man henfører under det elastiske Begreb om Almeenvellet, kunde være noget at vinde ved deres Ophævelse eller Afændring. Den trygge Besiddelse af det man, under Lovens Beskyttelse, har erhvervet, var mig en saa væsentlig Bestanddeel af en værdig Retstilstand, der atter er en Hovedbetingelse for det velforstaaede Almeenvel, at jeg paa ingen Maade kunde billige nogen Indgriben i samme uden hvor det enten var fornødent for at rette paa en den naturlige Retfærdighed modsigende Tingenes Orden, eller et vigtigt offentligt Formaal uomgjængelig fordrede saadan Indgriben. Da det, efter den menneskelige Kjendeevnes Natur, er ugjørligt ved almindelige Begreber at afstikke aldeles skarpe Grændser mellem hvad Samfundets Tarv kræver og hvad der skyldes de Enkeltes erhvervede Rettigheder, saa kan det let i Spørgsmaale om et eller andet Forholds Ordning blive Meningsulighed underkastet, hvorvidt det ene eller det andet Hensyn skal være det raadende, en Bedømmelse hvorpaa ogsaa Tidsforholdene maae have en betydelig Indflydelse. Men jeg holder dog mere af den Retning, der kan synes mig at drive det noget for vidt i at hævde erhvervede Rettigheder, end af den, der tager det let hermed. Man finder hos det Folk, der forstaaer sig bedst paa at bevare Friheden, den største Betænksomhed og Langsomhed i at forandre den givne Retstilstand, selv hvor dens Brøst ligger klart for Dagen. Og om jeg endog ofte har fundet at det drev denne Betænksomhed til Yderlighed, saa er det dog vist, at dette staaer i Forbindelse med en dyb og ægte Frihedsfølelse og med en ved lang Erfaring erhvervet politisk Viisdom, der har bevaret dette Folk mod de al Orden og sund Frihed truende Omvæltninger, hvortil uklare Begreber om Frihed og Lighed have forført saa mange andre Folk. Den conservative Aand kan jeg derfor ikke andet

end agte, selv naar den synes mig at gaae for vidt, hvorimod Absolutisme (i Ordets rette Forstand), i hvilken Skikkelse jeg end er blevet den vaer, enten i Historien eller i Livet, stedse har været mig forhadt.

Jeg er nu færdig med alt, hvad her jeg har fundet Anledning til at bemærke med Hensyn til de i den Tid, der fulgte nærmest efter Frdgn. 27de Sept. 1799, udkomne Anordninger, som jeg S. 277—292 har opstillet til Beviis paa, at den fremskridende Retning, som gik igjennem den nærmest foranliggende Tid, ingenlunde, saaledes som det ofte foregives, ophørte med hiin Forordning. Men medens jeg troer fuldstændigen og fra alle Sider at have retfærdiggjort min Paastand, vil jeg ingenlunde nægte at der ogsaa i foranførte Periode ere givne Love og trufne Forholdsregler, der ikke vare ganske velbetænkte, og som tildeels, under Medvirkning af ulykkelige Tids-Omstændigheder, have ført beklagelige Følger efter sig. Men ved at overtænke de Love og Regjeringsforholdsregler, som jeg hertil maa henføre, finder jeg ingen, hvorom jeg med mindste Rimelighed kan antage, at den vilde have været forebygget, saafremt Pressen havde beholdt den fulde Frihed, hvoraf den var i Besiddelse da bemeldte Forordning udkom. For at belyse dette, skal jeg bruge samme Fremgangsmaade som jeg har brugt ved Udviklingen af de ovenmeldte Loves Forhold til den offentlige Mening; jeg skal godtgjøre, at det hverken efter den Aand, der viste sig i hiin Tids Presse, eller efter den, der har ladet sig tilsyne efterat Pressen paa nye kom i levende Bevægelse med Hensyn til statsborgerlige Anliggender, lader sig antage, at den vilde have staaet i Modsætning til de Love og Forholdsregler, som have været uheldbringende for Staten. Vel indseer jeg, at der, naar jeg saaledes indlader mig paa en anden Række af Love og Regjeringshandlinger fra ovennævnte Tid, bliver mindre Udsigt for mig til at kunne levere hvad jeg ønsker at meddele med Hensyn til min videnskabelige Virksomhed i samme Tid, og derhos fortsætte mit Livs og min Tids Historie ind i dens senere Afsnit. Men, efter nøie Overveielse, har jeg ikke fundet, at jeg paa nogen gavnligere Maade kan anvende

den Tid, Forsynet endnu maatte skjænke mig, end til, saavidt jeg formaaer, at fuldføre Billedet af bemeldte Tids Regjerings Historie og af den Aand, som da viste sig. Jeg tør nemlig ikke antage, at der blandt dem, der have gjennemlevet denne Tid, er nogen anden, som kan og vil saaledes befatte sig med denne Opgave, som jeg er sindet at gjøre; hvorimod jeg snarere troer, at der vil findes Nogen, som vil benytte det langt rigere Stof, som fra de paafølgende Tidsafsnit foreligger den, som vil levere en historisk Skildring af samme. Derhos er jeg overbeviist om, at Ingen ret er istand til at forstaae eller bedømme vor senere Udvikling, der ikke er kommet til et rigtigere Begreb om hiin forudgaaende Tid, end det, hvorfra de Fleste af dem, der nu føre Ordet, gaae ud. Jeg vil og ved at behandle den Side af vor indre Historie for bemeldte Tid, hvorpaa jeg nu kommer ind, ligesaavel som under Behandlingen af den Side, som jeg nu forlader, idelig faae Anledning til at kaste Blikket paa den Vending, som de dertil hørende Forhold have taget i den senere Tid.

Iøvrigt veed jeg kun alt for vel, hvor Faa der nu ere, som ville gaae ind paa saa nøiagtige Undersøgelser, som de jeg har givet og fremdeles agter at give, især naar saadanne Undersøgelser ere rettede mod Meninger, hvori man engang har sat sig fast. Men det er kun gjennem slige nøiagtige Undersøgelser at jeg kan gjøre mig noget Haab om at trænge igjennem med det, der staaer for mig som afgjort Sandhed; og der vil dog uden Tvivl komme en Tid, hvori Mange ville finde Trang til at underkaste de Meninger, hvortil de have hengivet sig, en alvorlig Prøvelse.

Den 29de December 1850.

Rettelser.

S. 27. 12 L. f. n., 115—118, læs: 111—114.
— 34. sidste Linie, 338—40, læs: 38—40.
— 71. 4 L, f. n., 13 B., læs: 14 B.
— 89. Anm. 14 L. f, n.. 484—95, læs: 444—45.
— 13 L. f. n.. 1799, læs: 1798.
— 106. næstneð. L. i Anm. XXIX, læs: CXXIX.
— 122. sidste Linie, Side 18, læs: Side 518.
— 125. 16 L. f. n., 15 B., læs: 15 B. 2 Hefte.
— 135. sidste Linie, Maanedsskrift — S. 560—364, læs: Tidsskrift S. 381—384.
— 139. 8 L. f. n., Almendragen, læs: Almendingen.
— 171. 4 L. f. n., S. 349, læs: 389.
— 176. 19 L. f. n., 157, læs: 130—31. 136—37.
— 278. L. 25, Anledning, læs: Anordning.